

16/2012

Muutosvaalit 2011

*oikeusministeriö
justitieministeriet*

Selvityksiä ja ohjeita
Utredningar och anvisningar

16/2012

Muutosvaalit 2011

Toimittanut
Sami Borg

Edita Prima Oy, Helsinki 2012

Graafinen suunnittelu ja taitto Marita Alanko

29.3.2012

Julkaisun nimi Muutosvaalit 2011**Tekijä** Åsa Bengtsson, Sami Borg (toim.), Henrik Serup Christensen, Kimmo Elo, Kimmo Grönlund, Lauri Karvonen, Mikko Mattila, Tom Moring, Juri Mykkänen, Heikki Paloheimo, Ville Pernaa, Lauri Rapeli, Kim Strandberg, Pertti Suhonen, Jan Sundberg, Peter Söderlund, Hanna Wass, Jussi Westinen**Oikeusministeriön julkaisu** 16/2012
Selvityksiä ja ohjeita**OSKARI numero** OM 7/014/2012 **HARE numero****ISSN-L** 1798-7059**ISSN (nid.)** 1798-7059**ISBN (nid.)** 978-952-259-171-5**ISSN (PDF)**

1798-7067

ISBN (PDF)

978-952-259-172-2

URN URN:ISBN:978-952-259-172-2**Pysyvä osoite** <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-172-2>**Asia- ja avain-
sanat** vaalit, eduskuntavaalit**Tiivistelmä** Muutosvaalit 2011 -teos on kolmas peräkkäinen kansallinen vaalitutkimus Suomen eduskuntavaaleista. Teos julkaistaan sähköisenä myös Suomen vaalitutkimusportaalissa (www.vaalitutkimus.fi), josta löytyy lisätietoa tutkimushankkeesta ja aiemmista, vuosien 2003 ja 2007 eduskuntavaaleista tehdyistä tutkimuksista.

Kirja on pääraportti akateemisesta tutkimushankkeesta, jossa oikeusministeriö toimi aineistonkeruun ja tutkimustyön koordinoinnin rahoittajana. Tieteellisestä työstä vastasi yhteensä kahdeksantoista tutkijan ryhmä Suomen vaalitutkimuskonsortiosta ja hanketta koordinoi Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Enimmäkseen tutkimus perustuu valtakunnalliseen käyntikyselyyn, joka koottiin pian vaalien jälkeen suomalaisesta valitsijakunnasta. Taloustutkimus Oy:n keräämään aineistoon kuuluu noin 1300 satunnaisesti valittua äänioikeutettua. Tutkimusaineistoa käytetään tämän teoksen lisäksi useissa muissa tieteellisissä julkaisuissa sekä oikeusministeriön ja tietoarkiston ylläpitämien Suomen demokatiaindikaattoreiden keskeisenä pohja-aineistona. Kirjan eri luvuissa hyödynnetään myös muita kyselyaineistoja ja tutkijoiden itsensä kokoamia media-aineistoja.

Teos koostuu yhdeksästätoista luvusta, jotka on jaoteltu viiteen osaan. Ensimmäinen osa kuvaa ja analysoi monipuolisesti vaalikampanjointia ja vaaleja mediassa. Toinen osa keskittyy äänestämiseen, äänestysvalintojen selittämiseen sekä arvioi suomalaisen puoluejärjestelmän ulottuvuuksia. Teoksen kolmas osa nostaa esiin vuoden 2011 vaaleille ominaisia piirteitä, jotka liittyvät muun muassa vaalitulokseen ja vaaleja edeltäneeseen vaalirahakohuun. Tämän jälkeen kirjan neljäs osa tutkii eri tavoin puolue-demokratian tilaa ja toimivuutta kiinnittäen huomiota kansalaisten poliittiseen kiinnittymiseen. Lopuksi teoksen viides osa vertailee suomalaista puolue- ja vaalijärjestelmää kansainvälisesti erityisesti ehdokasäänestämisen ja populististen puolueiden kannatuksen näkökulmista.

Tässä yhteydessä ei ole mahdollista tiivistää laajan teoksen monia keskeisiä tuloksia. Ne löytyvät helpoimmin luvut päättävistä johtopäätösosioista. Puolueiden väliset voimasuhteet muuttuivat vuoden 2011 eduskuntavaaleissa poikkeuksellisen paljon. Aika näyttää, kuinka pysyviksi tai tilapäisiksi koetut muutokset jäivät.

29.3.2012

Publikationens titel Förändringsval 2011**Författare** Åsa Bengtsson, Sami Borg (red.), Henrik Serup Christensen, Kimmo Elo, Kimmo Grönlund, Lauri Karvonen, Mikko Mattila, Tom Moring, Juri Mykkänen, Heikki Paloheimo, Ville Pernaa, Lauri Rapeli, Kim Strandberg, Pertti Suhonen, Jan Sundberg, Peter Söderlund, Hanna Wass, Jussi Westinen**Justitieministeriets publikation** 16/2012
Utredningar och anvisningar**OSKARI nummer** OM 7/014/2012**ISSN-L** 1798-7059**ISSN (häft.)** 1798-7059**ISBN (häft.)** 978-952-259-171-5**ISSN (PDF)**

1798-7067

ISBN (PDF)

978-952-259-172-2

URN URN:ISBN:978-952-259-172-2**Permanent adress** <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-172-2>**Sak- och nyckelord** val, riksdagsval**Referat** Boken Muutosvaalit 2011 [Förändringsval 2011] är huvudrapporten från den tredje nationella riksdagsvalsundersökningen i Finland. Boken ges även ut elektroniskt och finns att ladda ner på valforskningsportalen (www.vaalitutkimus.fi). På portalen finns mer information om det aktuella forskningsprojektet och om motsvarande undersökningar som har genomförts i samband med riksdagsvalen 2003 och 2007.

Justitieministeriet har finansierat datainsamlingen och samordningen av forskningsprojektet. En grupp på aderton forskare från det nationella valforskningskonsortiet har utfört det vetenskapliga arbetet och Samhällsvetenskapliga dataarkivet har koordinerat projektet. Undersökningens empiriska material baserar sig till största delen på besöksintervjuer med 1300 slumpmässigt utvalda röstberättigade finländare. Datainsamlingen genomfördes av Taloustutkimus Ab efter riksdagsvalet 2011. I tillägg till denna huvudrapport kommer datamaterialet att användas i flera andra vetenskapliga publikationer. Datamaterialet utnyttjas även som underlag för Finlands demokratiindikatorer som justitieministeriet och Samhällsvetenskapliga dataarkivet upprätthåller. I bokens olika kapitel används även material från andra opinionsundersökningar och material som forskarna själva har samlat in.

Boken består av nitton kapitel, vilka är indelade i fem olika delar. Den första delen ger en mångsidig beskrivning och analys av valkampanjen och av valets synlighet i medierna. Den andra delen fokuserar på väljarbeteende, röstningsbeslut och det finländska partisystemets politiska dimensioner. Det som var speciella kännetecken för valet 2011, valfinansieringshärvan och de stora förändringar som skedde i partiernas väljarstöd, diskuteras i bokens tredje del. Den fjärde delen belyser partidemokratis tillstånd och fäster uppmärksamhet vid medborgarnas relation till politiken. Avslutningsvis granskas det finländska parti- och valsystelet ur ett internationellt perspektiv, med fokus på personröstning och på de populistiska partiernas väljarstöd.

I detta sammanhang är det inte möjligt att sammanfatta de talrika empiriska resultaten. I stället hänvisas läsaren till de avslutande sammanfattningarna i varje kapitel. Förändringar i partiernas styrkeförhållanden var ovanligt stora i riksdagsvalet 2011. Det är för tidigt att säga huruvida dessa förändringar är bestående eller av tillfällig karaktär.

SISÄLLYSLUETTELO

Kirjoittajat	13
Esipuhe	15
1 JOHDANTO	17
<i>Sami Borg</i>	
Kohti vuoden 2011 eduskuntavaaleja	17
Vaalitulos	19
Kirjan sisältö ja rakenne	22
Tutkimusaineistot ja vaalitutkimusportaali	24
Lähteet	25
VAALIT MEDIASSA JA VAALIKAMPANJOINTI	
2 VAALIKAMPPAILU MEDIASSA	29
<i>Ville Pernaa</i>	
Myötätuulesta vastatuuleen – vaalikausi 2007–2011	30
Perussuomalaisten kannatuksen nousu poliittisen ilmapiirin tahdittajana	32
Kevään 2011 vaalien media-agenda	34
Perussuomalaisten aiheet hallitsivat lehdistön vaaliagendaa	35
Televisiouutisia hallitsivat eurokriisi ja valtiontalous	38
Yhteenveto	39
Lähteet	41
Liite 1 – Eduskuntavaalien 2011 media-agenda-data	42
3 MIELIPIDEKYSELYT VAALIJOURNALISMISSA	43
<i>Pertti Suhonen</i>	
Johdanto	43
Julkiset mielipidemittaukset	44
Tutkimuksen teettäjät	44
Kannatusmittaukset	45
Kyselyitä politiikan sisällöstä	47
Arvo- ja asennetutkimukset	48
Monenlaista gallupjournalismia	49
Kyselyiden roolit lehtijutuissa	50
Gallupjournalismin aiheet	52
Näkyvimvät keskustelut	53
Kansalaisten poliittisen tiedon taso	54
Keskustelu kannatusmittausten luotettavuudesta	54
Yhteenvetoa	57
Lähteet	60

4	VAALIKAMPANJAT JA VIESTINNÄLLISTYMINEN	62
	<i>Tom Moring ja Juri Mykkänen</i>	
	Johdanto	62
	Viestinnällistyminen	63
	Professionalisoituminen	64
	Aineistot	65
	Äänestäjien liikkuvuus ja kampanjarahoitus	65
	Vaalikampanjan huomioarvo	67
	Protestivaalit	69
	Suomen puolueiden vaalikampanjoinnin professionalisoituminen	72
	Päätelmät	75
	Lähteet	77
5	SOSIAALISEN MEDIAN VALLANKUMOUS? EHDOKKAAT, VALITSIJAT JA SOSIAALINEN MEDIA VUODEN 2011 EDUSKUNTAVAALEISSA	79
	<i>Kim Strandberg</i>	
	Johdanto	79
	Sosiaalisen median vaikutus politiikkaan ja kampanjointiin	80
	Sosiaalinen media Yhdysvaltojen ja Suomen vaalikampanjoissa	81
	Aineistot	83
	Sosiaalinen media ehdokkaiden vaalikampanjoissa	84
	Kansalaisten sosiaalisen median käyttö vaalien alla	86
	Päätelmät	89
	Lähteet	91
	ÄÄNESTÄMINEN, LIKKUVUUS JA PUOLUEIDEN EROT	
6	ÄÄNESTYSAKTIIVISUUS	97
	<i>Hanna Wass ja Sami Borg</i>	
	Johdanto	97
	Äänestysaktiivisuuden muutos vuodesta 2007	100
	Ennakkoon äänestäminen	102
	Äänestäminen iän ja sukupuolen mukaan	106
	Asuinympäristön vaikutus	109
	Äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden suhtautuminen äänestämiseen	110
	Tiivistelmä ja päätelmät	111
	Lähteet	114
7	ÄÄNESTÄNEIDEN JA ÄÄNESTÄMÄTTÄ JÄTTÄNEIDEN MIELIPIDEYHTENEVÄISYYS JA POLIITTINEN EDUSTUS	116
	<i>Hanna Wass, Peter Söderlund ja Lauri Rapeli</i>	
	Johdanto	116
	Mielipideyhteneväisyys	117
	Poliittinen edustus	118

	Päätelmät	123
	Lähteet	125
8	VALITSIJOIDEN LIIKKUVUUS EDUSKUNTAVAALEISSA 2007–2011	126
	<i>Sami Borg</i>	
	Liikkuvuus peräkkäisissä eduskuntavaaleissa	127
	Puolue- ja ehdokasliikkuvuuden kehitys	130
	Puolue- ja ehdokasliikkuvuus	133
	Tiivistelmä ja päätelmät	136
	Lähteet	138
9	VÄLJARNAS KANDIDATVAL: RÖRLIGHET OCH MOTIV	139
	<i>Åsa Bengtsson</i>	
	Kandidaternas betydelse och väljarnas rörlighet	139
	Parti eller kandidat	143
	Avgörande karakteristika	147
	Sammanfattning	152
	Referenser	154
10	PUOLUEVALINTA	156
	<i>Kimmo Grönlund ja Jussi Westinen</i>	
	Johdanto	156
	Miten ja miksi äänestäjät valitsevat puolueen?	157
	Puoluevalinta vuoden 2011 vaaleissa	159
	Puolueiden kannatuksen alueelliset erot	163
	Ristiriitaulottuvuudet Suomessa	167
	1. Vasemmisto vastaan oikeisto	167
	2. Syrjäseudut vastaan ydinalueet	168
	3. Kansallinen suvereniteetti vastaan liittoutuneisuus	168
	4. Eliitti vastaan kansa	169
	5. Suomenkieliset vastaan ruotsinkieliset	169
	6. Perinteiset arvot vastaan postmodernit arvot	169
	Ristiriitaulottuvuuksien merkitys puoluevalinnassa	170
	Henkilökysymykset	178
	Johtopäätökset	181
	Lähteet	187

VUODEN 2011 EDUSKUNTAVAALIEN ERITYISPIIRTEITÄ

11	PERUSSUOMALAISET	191
	<i>Sami Borg</i>	
	Pitkän aikavälin selitystekijät ja kannatuspotentiaali	191
	Kannatus ennen vuoden 2011 eduskuntavaaleja	194
	Kannatuksen sosiodemografiset ja alueelliset taustatekijät	195

	Kannatussiirtymät 2007–2011	197
	Puoluevalinnan perusteet	200
	Puoluevalinnan tärkein syy	203
	Johtopäätökset: vaalivoiton syyt	207
	Lähteet	210
12	KESKUSTAN VAALITAPPIO – MENETETYN KANNATUKSEN TAUSTATEKIJÄT	211
	<i>Jussi Westinen</i>	
	Johdanto	211
	Yhteiskunnalliset ristiriitaisuudet ja asiakysymykset	212
	Muutos Keskustan äänestäjien taustassa	215
	Asiakysymysten merkitys Keskustan vaalitappiossa	217
	Päätelmät	222
	Lähteet	225
13	VAALIRAHOITUS JA VAALIRAHAKOHU	227
	<i>Mikko Mattila ja Jan Sundberg</i>	
	Vaali- ja puolerahoituksen kansainvälinen tutkimus	228
	Puoluelainsäädäntö	229
	Säätelyn muutos 2000-luvulla	230
	Vaalikampanjakulujen kehitys	232
	Vaalirahoituskohun seuraaminen ja sen vaikutukset äänestysvalintoihin	234
	Päätelmät	237
	Lähteet	239
14	TÄRKEIMMÄT ASIAKYSYMYKSET JA VAKAVIMMAT ONGELMAT	240
	<i>Sami Borg</i>	
	Asiakysymykset ja puoluevalinta: strukturoitu kysymyksenasettelu	242
	Eduskuntavaalien tärkein asiakysymys avokysymyksen perusteella	245
	Vakavin yhteiskunnallinen ongelma	247
	Tiivistelmä ja johtopäätökset	250
	Lähteet	252

POLIITTINEN KIINNITTÄMINEN

15	MEDBORGARNAS FÖRVÄNTNINGAR PÅ POLITISKT BESLUTSFATTANDE	255
	<i>Åsa Bengtsson och Henrik Serup Christensen</i>	
	En utmanad demokrati	255
	Olika syner på politiskt beslutsfattande	257
	Politiskt beslutsfattande via representation	257
	Politiskt beslutsfattande via deltagande	258
	Politiskt beslutsfattande via experter	258
	Medborgarnas syn på politiskt beslutsfattande	260

	Åsikter om politiskt beslutsfattande enligt bakgrund	263
	Syn på politiskt beslutsfattande och politiskt deltagande	267
	Avslutande diskussion: Politiskt beslutsfattande i medborgarnas ögon	270
	Referenser	272
	Appendix – Dimensioner i politiskt deltagande	274
16	POLITIIKKATIETÄMYS JA POLIITTINEN KIINNOSTUS	275
	<i>Kimmo Elo ja Lauri Rapeli</i>	
	Suomalaisten tiedot politiikasta	276
	Maahanmuuttoon liittyvät tiedot ja mielipiteet	280
	Kiinnostus politiikkaan	282
	Kiinnostuksen yleiskuva	282
	Kiinnostuksen yhteys ikään ja muodolliseen koulutustasoon	285
	Kiinnostuksen yhteys äänestämiseen ja politiikasta keskustelemiseen	287
	Tiivistelmä ja päätelmät	289
	Lähteet	290
17	USKONTO JA ÄÄNESTÄMINEN	292
	<i>Juri Mykkänen</i>	
	Johdanto	292
	Uskonto, moraalikysymykset ja puoluevalinta	294
	Kristillidemokraattien kannatus Suomessa	298
	Uskonto ja poliittinen protesti	300
	Päätelmät	305
	Lähteet	307
	Liite – Regressiomalleissa käytetyt muuttujat	308
SUOMEN EDUSKUNTAVAALIT KANSAINVÄLISESSÄ KONTEKSTISSA		
18	EHDOKASÄÄNESTÄMINEN	313
	<i>Lauri Karvonen</i>	
	Henkilövaalit Suomessa ja muualla	313
	Kuinka tärkeä ehdokasvalinta on äänestäjille?	315
	Ehdokasäänestämisen taustatekijät Suomessa	318
	Loppupäätelmät	321
	Lähteet	323
19	POPULISMI PUOLUEJÄRJESTELMÄN VEDENJAKAJANA	324
	<i>Heikki Paloheimo</i>	
	Populismi Länsi-Euroopassa	325
	Miksi populististen puolueiden kannatus kasvaa?	327
	Populistiset puolueet Pohjoismaissa	330
	Pohjoismaiden populistipuolueiden kannattajien profili	331

Populististen puolueiden kannatusta selittäviä tekijöitä	333
Populistit vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudessa	341
Poliittisen kentän uusjako	343
Lähteet	345

LIITE 1

Vuoden 2011 eduskuntavaalitutkimuksen pääaineisto	347

KIRJOITTAJAT

Åsa Bengtsson on akatemiaturkija ja valtio-opin (statskunskap) dosentti Åbo Akademiassa.

Sami Borg on Yhteiskuntatieteellisen tietovaraston (FSD) johtaja ja valtio-opin dosentti Tampereen yliopistossa.

Henrik Serup Christensen on postdoc-tutkija Åbo Akademin valtio-opin laitoksella.

Kimmo Elo on Jyväskylän yliopiston valtio-opin dosentti. Hän työskentelee tutkijana Turun yliopiston Poliitiikan tutkimuksen laitoksella.

Kimmo Grönlund on Åbo Akademin yhteiskuntatieteen tutkimuslaitoksen (Samforsk) johtaja ja valtio-opin dosentti.

Lauri Karvonen on valtio-opin professori Åbo Akademiassa ja Åbo Akademin Democracy: A Citizen Perspective -huippuyksikön johtaja.

Mikko Mattila on yleisen valtio-opin professori Helsingin yliopistossa.

Tom Moring on journalistiikan professori Svenska social- och kommunalhögskolanissa Helsingin Yliopistossa.

Juri Mykkänen on yleisen valtio-opin yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa.

Heikki Paloheimo on valtio-opin professori Tampereen yliopistossa.

Ville Pernaa on Eduskuntatutkimuksen keskuksen johtaja ja poliittisen historian dosentti Turun yliopistossa.

Lauri Rapeli on postdoc-tutkija Åbo Akademin yhteiskuntatieteen tutkimuslaitoksessa (Samforsk).

Kim Strandberg on Suomen Akatemian tutkijatohtori, joka toimii Åbo Akademin yhteiskuntatieteen tutkimuslaitoksessa Vaasassa (Samforsk).

Pertti Suhonen on tiedotusopin emeritusprofessori Tampereen yliopistossa.

Jan Sundberg on yleisen valtio-opin ruotsinkielinen professori Helsingin yliopistossa.

Peter Söderlund on tutkijatohtori Åbo Akademin yhteiskuntatieteen tutkimuslaitoksessa Vaasassa (Samforsk).

Hanna Wass on tutkijatohtori ja yleisen valtio-opin dosentti Helsingin yliopiston politiikan ja talouden tutkimuksen laitoksella.

Jussi Westinen on tohtorikoulutettava Åbo Akademin yhteiskuntatieteen tutkimuslaitoksessa (Samforsk).

ESIPUHE

Tämä teos on kansallinen vaalitutkimus vuoden 2011 eduskuntavaaleista. Sen ovat kirjoittaneet laajassa yhteistyössä suomalaiset vaalitutkijat neljästä eri yliopistosta. Tutkimushankkeen toimintamalli on tuttu monista maista, joissa toteutetaan vakiintuneesti parlamenttivaalien seurantatutkimuksia (National Election Studies). Suomessa alan tutkijoiden yhteenliittymänä toimii vaalitutkimuskonsortio, jonka toiminta alkoi 2000-luvun alussa. Vuoden 2003 ja 2007 eduskuntavaaleihin liittyneet tutkimushankkeet toteutettiin pääosin Suomen Akatemian rahoituksella ja niissä kerätyistä tutkimusaineistoista on laadittu tähän mennessä lukuisia tutkimuksia.

Vuoden 2011 eduskuntavaaleja koskevan kansallisen vaalitutkimuksen rahoittamisvastuun otti oikeusministeriö, koska eduskuntavaalien säännöllinen tutkimus on havaittu välttämättömäksi osaksi perustavaa demokratiaseurantaa. Tämän teoksen lopusta löytyvässä aineistoliitteessä on kuvattu hankkeen pääaineisto, joka toimii lähteenä Kansanvalta.fi-portaaliin linkitetyille demokratiaindikaattoreille. Indikaattoreita ylläpidetään Suomen vaalitutkimusportaaliin (www.vaalitutkimus.fi), joka palvelee jatkossa keskeisenä suomalaisen vaalitutkimustiedon julkaisuareenana. Tutkimushankkeen pääaineisto on saatavissa tietoarhistosta maksutta tieteelliseen tutkimus- ja opetuskäyttöön sekä opiskelutarkoituksiin.

Eduskuntavaalitutkimus 2011 -hanketta koordinoi Yhteiskuntatieteellinen tietoarhisto. Se vastasi Taloustutkimus Oy:n kokoaman kyselyaineiston käyttökuntoon saattamisesta sekä tämän kirjan toimittamisesta. Allekirjoittanut toimi hankkeessa kolme kuukautta vapaana muista tehtävistä. Tietopalvelupäällikkö Hannele Keckman-Koivuniemi vastasi tietoarhistossa aineiston muokkaamisesta ja dokumentoinnista, tämän kirjan aineistoliitteen laatimisesta ja vaalitutkimusportaalin ylläpidosta. Hannelen lisäksi iso kiitos kirjahankkeen jouhevasta etenemisestä kuuluu Marita Alangolle, joka taittoi kirjan sekä muokkasi suuren määrän taulukoita ja kuvia.

Lukuisat muutkin henkilöt ansaitsevat kiitoksen hankkeen edistymisestä. Oikeusministeriöstä listalle kuuluvat Niklas Wilhelmsson, Johanna Suurpää ja Kaija Hirvi sekä Taloustutkimus Oy:stä erityisesti Tuomo Turja. Kirjan kuvia laativat tutkijoiden lisäksi Pentti Kiljunen Yhdyskuntatutkimus Oy:stä sekä Faris Alsu hail Turun yliopiston Maantieteen ja geologian laitokselta. Tietoarhistossa Taha Gad vastasi tutkimusaineiston avokysymysten koodauksesta ja Sari Pikkala kirjan kuvailulehden tiivistelmän ruotsinnoksesta.

Vaalitutkimuskonsortio järjestäytyi kirjahankkeen aikana. Tällä hetkellä johtoryhmään kuuluvat Åsa Bengtsson, Hanna Wass, Kimmo Grönlund ja Sami Borg, joista kaksi viimeksi

mainittua toimi vuoden 2011 tutkimushankkeen vastuututkijoina. Konsortio toimii kansainvälisessä yhteistyössä Comparative Study of Electoral Systems sekä Nordic Election and Democracy -hankkeiden kanssa.

Tämä tutkimus ei olisi toteutunut ilman oikeusministeriön ja eduskunnan sitoutumista demokratiaseurannan rahoittamiseen. Lausun koko vaalitutkimuskonsortion puolesta kiitoksen oikeusministeriölle sitoutumisesta ja hyvästä yhteistyöstä sekä erityisesti siitä, että kirja voitiin julkaista sen julkaisusarjassa. Tutkimusaineisto tulee olemaan koti- ja ulkomaiden tutkijoiden aktiivikäytössä pitkään tämän teoksen valmistumisen jälkeen. Vuoden 2011 eduskuntavaalien tulos on herättänyt runsaasti akateemista mielenkiintoa myös Suomen rajojen ulkopuolella.

Kirjan toimittajana tahdon lopuksi kiittää kirjoittajakollegoita mainiosti sujuneesta hankkeesta ja kattavasta eduskuntavaalianalyysistä. Näin laaja teos syntyy (akateemisen mittapuun mukaan) suhteellisen nopealla aikataululla vain yhteistyön voimalla. Kolmen peräkkäisen eduskuntavaalitutkimuksen jälkeen alamme nyt lähestyä luotettavaa seurantatutkimusuraa myös Suomessa. Tämä antaa hyvät mahdollisuudet poliittiselle järjestelmällemme soveltuvien demokratiaindikaattoreiden arviointiin ja kehittämiseen.

Maaliskuussa 2012

Sami Borg

1

Johdanto

Sami Borg

KOHTI VUODEN 2011 EDUSKUNTAVAALEJA

Vuoden 2011 eduskuntavaaleja edeltänyt vaalikausi oli tapahtumiltaan poikkeuksellinen, joskaan se ei alkanut kovin dramaattisesti. Vuoden 2007 vaaleissa Keskusta säilytti 51 kansanedustajan turvin vuoden 2003 vaaleissa hankkimansa pääministeripuolueen aseman ja Matti Vanhanen jatkoi pääministerinä. Vaalitulos toi myös merkittäviä muutoksia. Toinen päähallituspuolue vaihtui SDP:stä Kokoomukseen, jolle vuoden 2007 tulos toi vain yhden kansanedustajapaikan vähemmän kuin Keskustalle.¹

Vaalikauden kuluessa hallitukselle kasautui taloudellisia ja poliittisia haasteita. Vuosien 2008–2009 kansainvälinen taloustaantuma vaikutti merkittävästi myös Suomen talouteen. Työllisten määrän muutos kääntyi vuoden 2008 loppuun mennessä negatiiviseksi useimmissa maakunnissa ja työttömyys lisääntyi. Erityisesti nuorten miesten työllisyystilanne vaikeutui. Työ- ja elinkeinoministeriön lukujen perusteella työttömyys kaksinkertaistui 20–29 -vuotiaiden miesten keskuudessa vuoden 2007 lopusta vuoden 2009 loppuun, ja samaan aikaan työttömien kokonaismäärä nousi jo lähelle 300 000:tta (Myrskylä 2010, 27 ja 92).

Hallituksen toiminnassa ei näkynyt ennen vuotta 2010 ainakaan ulospäin suuria säröjä mutta monet uudistukset etenivät kangerrellen. Julkisuudessa kielteisintä huomiota saivat muun muassa kunta-alan palvelurakenteiden uudistamista koskeva PARAS-hanke sekä haja-asutusalueiden jätevesiuudistus. Ylivoimaisesti eniten kielteistä julkisuutta päähallituspuolueille toi kuitenkin keväällä 2008 käynnistynyt vaalirahakohu, jota käsitellään tarkemmin tässä kirjassa.

Mainitut aiheet osuivat erityisesti Suomen Keskustaan, joka kantoi päävastuun hallituspolitiikasta ja jonka kannatuksen ydinalueilla asiakysymykset olivat tuntuvimpia. Kun lisäksi pääministeri Vanhasen yksityiselämä ja sen loukkaukset sekä pääministeriin kohdistetut lahjusepäilyt (toteen näyttämättä jäänyt ns. lautakasajuttu) olivat eri vaiheissa toistuvasti julkisuudessa, Keskusta putosi vaalikauden 2007–2011 puolivälissä puoluekannatusmittauksissa haastajan asemaan Kokoomuksen, ja useimmissa mittauksissa myös SDP:n taakse.

¹ Puolueiden nimet kirjoitetaan tässä kirjassa isolla alkukirjaimella, kun teksti viittaa ns. käyttönimenä puolueorganisaatioon (esim. Kokoomus tai Keskusta). Puolueiden jäsen- tai kannattajakuntiin viitattaessa käytetään pientä alkukirjainta (mm. kokoomuslaiset tai keskustalaiset). Suomen kielen lautakunta on hiljattain antanut suosituksen, joka jatkaa ns. käyttönimien osalta pienen alkukirjaimen käytäntöä. Lautakunta suosittaa isoja alkukirjaimia vain silloin, kun tarkoitetaan puolueen virallista, puoluekisteriin merkittyä nimeä (Maamies 2011). Vaalitutkimus edellyttää suositusta tarkempaa merkitsemiskäytäntöä.

Jo lokakuun 2008 kunnallisvaaleissa Keskusta jäi ääniosuudeltaan kolmanneksi suurimmaksi puolueeksi 20,1 prosentin kannatuksella. Kokoomus nousi hallitusvastuustaan huolimatta näissä kunnallisvaaleissa ääniosuudeltaan menestyneimmäksi puolueeksi 23,5 prosentilla lisäten kannatustaan vuodesta 2004 1,7 prosenttiyksikköä. Sosiaalidemokraatit ylsivät ääniosuudeltaan toiseksi suurimmaksi puolueeksi, vaikka puolue menetti kannatustaan vuodesta 2004 pari kymmenystä Keskustaa enemmän. SDP:n kannatus oli vuoden 2008 kunnallisvaaleissa 21,2 prosenttia, jossa oli 2,9 prosenttiyksikön pudotus vuodesta 2004. Ylivoimaisesti eniten ääniosuuttaan edellisistä kunnallisvaaleista kasvattivat Perussuomalaiset. Lokakuussa 2008 puolue saavutti 5,4 prosentin ääniosuuden kunnallisvaaleissa, ja puolueen kannatus nousi edellisistä kunnallisvaaleista peräti 4,5 prosenttiyksikköä.

Vuoden 2009 kesäkuussa järjestetyissä europarlamenttivaaleissa Kokoomus ja Perussuomalaiset jatkoivat jälleen voittokulkuaan. Kokoomus oli ääniosuudeltaan selkeästi suosituin puolue 23,3 prosentin kannatuksella. Tosin Suomen edustajapaikkojen väheneminen kolmeentoista toi Kokoomukselle lopulta vain kolme paikkaa Euroopan parlamenttiin. Keskusta sai 19,0 prosentin kannatuksella myös kolme paikkaa ja SDP 17,5 prosentilla vain kaksi paikkaa. Kahteen paikkaan ylsivät myös Vihreät 12,4 prosentin kannatuksella. Perussuomalaiset juhlivat näissäkin vaaleissa muhkeaa äänipottia aikaisempaan verrattuna. Puheenjohtaja Timo Soinin johdolla puolueen ehdokkaat saivat vaaleissa lähes joka kymmenennen äänen (9,8 %). Europarlamentaarikoksi noussut Soini keräsi itse 7,9 prosenttia kaikista vaaleista hyväksytyistä äänistä (yli 130000 ääntä).

Vaalikauden aikana toteutetut kuukausittaiset puolueiden kannatusmittaukset kertovat varsin selvästi, että vuoden 2008 kunnallisvaalimenestys oli omiaan pönkittämään kannatusnousussa olleiden puolueiden gallupasemaa. Sitä vastoin vuoden 2009 eurovaaleilla ei ollut tällaista vaikutusta. YLE Uutisten puoluekannatusmittariin (YLE 2011) kootut Taloustutkimuksen mittaustulokset osoittavat, että sekä Kokoomuksen että Perussuomalaisten mittauskannatus lähti vaalikauden aikana ensimmäisen kerran kunnon nousuun vuoden 2008 loppupuoliskon aikana. Tämän jälkeen kannatusmuutoksia oli vuonna 2009 jonkin verran, mutta saman vuoden loppuun mennessä lähes kaikkien puolueiden mittauskannatus oli palautunut lähelle alkuvuoden kannatusta. Ainoastaan Kokoomuksen gallupsuosio oli pudonnut noin 25 prosentista noin 23 prosenttiin.

Tämän jälkeen vuosi 2010 tarjosikin sitten ennen kokematon tuulta ja tuiverrusta puolueiden mittauskannatukseen. Perussuomalaisten suosio kohosi Taloustutkimuksen mittauksissa tammikuusta 2010 tammikuulle 2011 noin kymmenen prosenttiyksikköä. Kannatuksen nousu 6,4 prosenttiyksiköstä 16,6 prosenttiyksikköön käynnisti arvailut Perussuomalaisten tunkeutumisesta suurimpien puolueiden joukkoon. Spekulointi oli sikäli perusteltua, että Soinin puolueen suosion lisääntyminen näytti mittausten perusteella naker-tavan erityisesti suurimpien kannatusta. Kokoomuksen, SDP:n ja Keskustan yhteenlaskettu mittauskannatus laski vuonna 2010 noin seitsemän prosenttiyksikköä, kahdesta kolmeen prosenttiyksikköä puoluetta kohden.

Suomen oloissa epätavanomaisen voimakkaat puoluekannatusmuutokset vaikuttivat jo vuonna 2010 merkittävästi poliittisen keskustelun aihealueisiin ja tyyliin, kuten vaalikauden ja -kampanjan mediasisältöjä erittelevä tämän kirjan seuraava luku osoittaa. Perussuomalaisten kannatusnousun myötä varsinkin suurimmat puolueet joutuivat arvioimaan uudelleen

linjauksiaan esimerkiksi maahanmuuttokysymyksessä, joka oli vuonna 2010 yksi hallitseva yhteiskuntapoliittinen teema julkisessa keskustelussa. Voimakkaiden puoluekannatusmuutosten ohella vaalikauden lopusta teki poikkeuksellisen se, että Suomen Keskusta vaihtoi puheenjohtajansa kesäkuun 2010 puoluekokouksessa. Uusi puheenjohtaja Mari Kiviniemi nousi myös pääministeriksi johtamaan päähallituspuoluetta eduskuntavaaleihin.

VAALITULOS

Vuonna 2011 eduskuntavaalit järjestettiin huhtikuussa maaliskuun sijaan. Vaalipäivän 17.4. iltana varmistunut tulos oli pääosin odotetun kaltainen mutta osittain myös hyvin yllättävä. Puoluekannatusmittauksia jo vuoden 2008 lopusta alkaen selvästi johtanut Kokoomus voitti vaalit ja sai hallituksen muodostajaksi puheenjohtajansa Jyrki Kataisen. Puolue keräsi 20,4 prosentin kannatuksen ja saavutti 44 edustajapaikkaa. Toiseksi suurimmaksi ylsi Jutta Urpilaisen johtama Suomen Sosialidemokraattinen Puolue. Sen valtakunnallinen ääniosuus oli 19,1 prosenttia ja paikkamäärä 42 edustajaa. Kärkisijoituksistaan huolimatta sekä Kokoomus että SDP menettivät ääniosuuksiaan vuodesta 2007 pari prosenttiyksikköä. Vaikka vaalien kotimaan äänestysprosentti nousi edellisistä eduskuntavaaleista 2,6 prosenttiyksikköä 70,5 prosenttiin, Kokoomus menetti vuodesta 2007 lähes 18000 ääntä ja SDP hieman alle 33000 ääntä (taulukko 1.1).

Vaaleja edeltäneisiin viimeisimpiin kannatusmittauksiin nähden yllättävimmät tulokset koskivat Perussuomalaisia ja Keskustaa. Asiaa käsitellään tarkemmin jäljempänä tämän teoksen kolmannessa luvussa, joka käsittelee gallupjournalismia. Vaalipäivää edeltäneellä viikolla julkistetut Taloustutkimuksen ja Suomen Gallupin mittaukset povasivat Perussuomalaisten hurjan kannatuskasvun taittumista sekä Keskustalle tasavahvaa taistelua SDP:n kanssa toiseksi suurimman puolueen asemasta.

Kävi toisin. Perussuomalaisten puheenjohtaja Timo Soini innosti omiaan ja yleisöään kampanjan viime metreillä suurvoitolla eli ”jytkyllä” ja sellainen tuli. Perussuomalaiset nousivat eduskuntaan kaikista Manner-Suomen vaalipiireistä. Tuskin monikaan uskoi puolueen yltävän 19,1 prosentin ääniosuuteen ja 39 edustajapaikkaan. Puolueiden kakkossija oli ääniosuutta ja äänimäärää ajatellen erittäin lähellä, kuten taulukko 1.1 osoittaa.

Keskustalle vaalitulos oli shokki siitäkin huolimatta, että vaalitappio oli odotettu. Yli seitsemän prosenttiyksikön kannatuksen lasku ja kuudentoista paikan menetys vuoden 2007 eduskuntavaaleihin verrattuna oli luultavasti paljon huonompi tulos kuin puolueessa osatiin ennakoida. Äänestysprosentin noususta huolimatta Keskusta menetti lähes 180000 ääntä edellisiin eduskuntavaaleihin verrattuna. Puolueen ääniosuus- ja paikkamäärämuutokset ovat suurimmat peräkkäisissä eduskuntavaaleissa koetut tappiot koko sotien jälkeisessä eduskuntavaalihistoriassa vuodesta 1948 alkaen. Tätä aikaisemmat eduskuntavaalit on käyty niin merkittävästi erilaisissa olosuhteissa puoluejärjestelmän ja yleisten yhteiskuntaolojen kannalta, ettei vertailu niihin ole varauksetta mielekäästä.

Perussuomalaisten 15 prosenttiyksikön ääniosuuden nousu sekä 34 paikan lisäys vuodesta 2007 ovat puolestaan ylivoimaisesti suurimmat muutosvoitot sotien ajan jälkeisissä peräk-

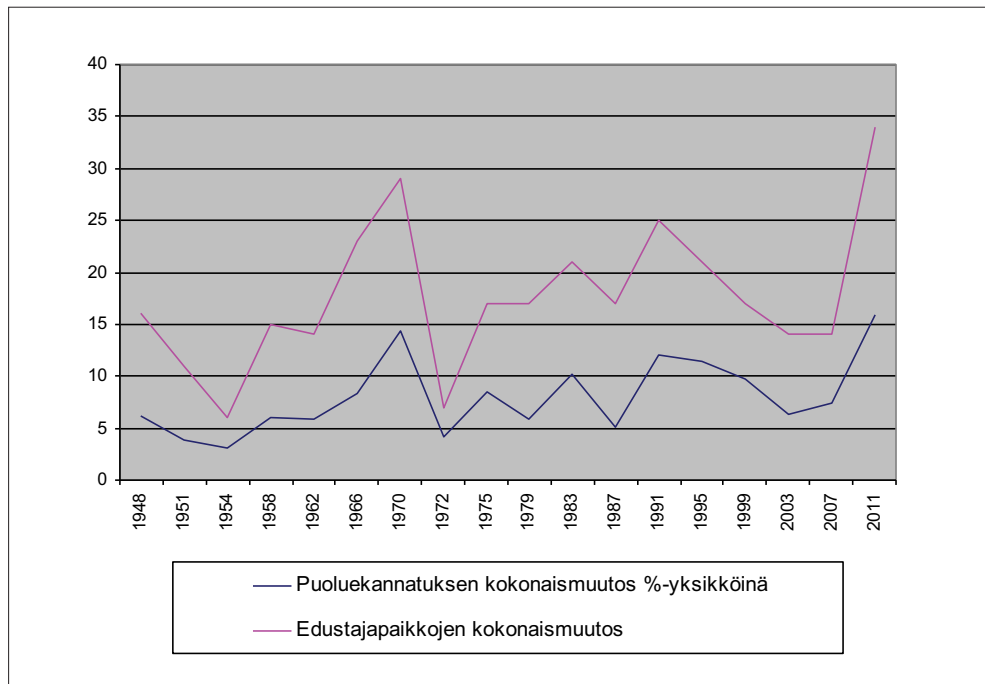
Taulukko 1.1
Puolueiden ääniosuudet, äänimäärät ja paikat eduskuntavaaleissa 2011 ja muutos vuoden
2007 eduskuntavaaleihin verrattuna

	Ääni- osuus 2011	Muutos 2007– 2011 %-yks.	Äänet 2011	Muutos 2007– 2011	Paikat	Muutos
Kansallinen Kokoomus	20,4	-1,9	599138	-17703	44	-6
Suomen Sosialidemokraattinen Puolue	19,1	-2,3	561558	-32636	42	-3
Perussuomalaiset	19,1	15,0	560075	447819	39	34
Suomen Keskusta	15,8	-7,3	463266	-177162	35	-16
Vasemmistoliitto	8,1	-0,7	239039	-5257	14	-3
Vihreä liitto	7,3	-1,2	213172	-21257	10	-5
Ruotsalainen kansanpuolue	4,3	-0,3	125785	-735	9	0
Suomen Kristillisdemokraatit (KD)	4,0	-0,9	118453	-16337	6	-1
Piraattipuolue	0,5	0,5	15103	15103	0	0
Suomen Kommunistinen Puolue	0,3	-0,4	9232	-9045	0	0
Muutos 2011	0,3	0,3	7504	7504	0	0
Vapauspuolue (VP)-Suomen tulevaisuus	0,1	0,1	4285	4285	0	0
Itsenäisyyspuolue	0,1	-0,1	3236	-2305	0	0
Suomen Senioripuolue	0,1	-0,5	3195	-13520	0	0
Suomen Työväenpuolue STP	0,1	0,0	1857	93	0	0
Kommunistinen Työväenpuolue – Rauhan ja Sosialismin puolesta	0,1	0,0	1575	-432	0	0
Köyhien Asialla	0,0	-0,1	1335	-1186	0	0
Muut ryhmät	0,4	-0,1	11763	-825	1	0
Yhteensä	100,0		2939571		200	

käisissä parlamenttivaaleissa. Taulukon 1.1 muutossarakkeet kertovat vastaansanomattomasti, että vuoden 2011 eduskuntavaalit olivat eittämättömät muutosvaalit.

Sekä puoluekannatuksen että edustajapaikkojen kokonaismuutos selittyvät lähes yksinomaan Perussuomalaisten kannatusmuutoksella. Muutoksen suuruus näkyy mainittujen indikaattoreiden pitkittäistarkastelusta kuviossa 1.1, johon ei ole otettu mukaan vuoden 1945 sota-ajan poikkeusolosuhteissa käytyjä vaaleja. Vuonna 2011 puoluekannatuksen kokonaismuutos oli 15,9 prosenttiyksikköä ja edustajapaikkojen kokonaismuutos 34 paikkaa.

Perussuomalaisia lukuun ottamatta kaikki muut eduskuntapuolueet menettivät vuonna 2011 ääniosuuksiaan ja niiden äänimäärä väheni ainakin jonkin verran vuodesta 2007. RKP oli ainoa hävinneistä puolueista, joka ei kärsinyt paikkamenetyksiä. Keskusta, SDP ja Kokoomus menettivät yhteensä 25 paikkaa ja muut paikkoja menettäneet eduskuntapuolueet yhteensä yhdeksän paikkaa. Suhteellisesti kovimman kolauksen koki Vihreät, joka menetti viisi edustajapaikkaa. Kolmanneksen kokoinen paikkatappio oli suuri varsinkin suhteessa 1,2 prosenttiyksikön ääniosuustappioon. Vaalitappio vaikutti myös siihen, että Vihreiden puheenjohtaja vaihtui kesäkuun 2011 puoluekokouksessa Anni Sinnemäestä Ville Niinistöön.

Puoluekannatuksen kokonaismuutos = Vaaleissa ääniosuuttaan lisänneiden puolueiden ääniosuuksien muutosten summa prosenttiyksikköinä

Eduskuntapaikkojen kokonaismuutos = Vaaleissa edustajanpaikkamääräänsä lisänneiden puolueiden paikkamäärien lisäys yhteensä

Kuvio 1.1
Puoluekannatuksen ja eduskuntapaikkojen kokonaismuutos eduskuntavaaleissa 1948–2011

Vaalit muuttivat myös kansanedustajien joukkoa merkittävästi. Puoluekannatuksen suurmuutoksiin nähden edustajien vaihtuvuus ei kuitenkaan ollut ennen näkemätöntä. Vanhoista, vuonna 2007 valituista edustajista uusi valtakirjansa 116 ehdokasta. Heikki Paloheimon (2007, 334) vuosien 1962–2003 eduskuntavaalien pitkittäistarkastelua täydentämällä havaitaan, että valtakirjansa uusineiden määrä on ollut pienempi vuoden 1970 vaaleissa (115 edustajaa) ja yhtä suuri vuoden 1995 vaaleissa. Toisaalta 116 paikkansa uusintaa edustajaa on myös selvästi pienempi määrä kuin vaalien 1962–2011 pyöristetty keskiarvo (128 edustajaa). Vuoden 2011 eduskuntavaaleissa valittiin 84 uutta edustajaa, joita ei valittu eduskuntaan vuoden 2007 vaaleissa. Ehdolle asettuneita mutta pudonneita edustajia oli 46. Yhteensä 38 vaalikauden 2007–2011 edustajaa ei enää asettunut ehdolle vuoden 2011 vaaleihin.

Tilastokeskuksen tausta-analyysin mukaan (Tilastokeskus 2011) valituksi tuli ennätysmäärä naisia, yhteensä 85 kansanedustajaa eli 42,5 prosenttia kaikista edustajista. Yhteensä 903 naisehdokkaan osuus vaalien kaikista 2315 ehdokkaasta oli 39,0 prosenttia ja naisten osuus vaalien äänioikeutetuista oli 51,6 prosenttia. Valittujen keski-ikä (48,0 vuotta) vastaa hyvin äänioikeutettujen keski-ikää (48,1 vuotta). Valitut olivat entiseen tapaan myös esimerkiksi keskimäärin korkeammin koulutettuja ja hyvätuloisempia kuin äänioikeutetut. (Ma.)

KIRJAN SISÄLTÖ JA RAKENNE

Tämä teos poikkeaa tavoitteiltaan ja toteutustavoiltaan jonkin verran vuosien 2003 ja 2007 eduskuntavaaleista tehtyjen tutkimusten pääraporteista (Paloheimo 2005 toim.; Borg ja Paloheimo 2009 toim.). Jo tutkimuksen suunnitteluvaiheessa vuonna 2010 ilmeni, että puoluekannatuksen muutokset tulevat luultavasti muodostumaan suuriksi vuoden 2011 eduskuntavaaleissa. Siksi kirja käsittelee äänestysratkaisuja sekä analysoi valitsijoiden liikkuvuutta ja vaalitulosta enemmän kuin mainitut kaksi aikaisempaa teosta. Myös vaaleja edeltävän vaalikauden tapahtumia ja erityisesti median esittämää kuvaa politiikasta tuodaan esiin laajemmin kuin mainittujen aikaisempien vaalitutkimusten pääraporteissa. Lisäksi teoksen lopussa keskeisiä teemoja analysoidaan kansainvälisin vertailuin, mikä laajentaa tietopohjaa nykyisestä suomalaisesta puoluejärjestelmästä, vaalijärjestelmästä ja koko poliittisen järjestelmämme toimivuudesta. Lisäksi Vaalitutkimus 2011 pyrkii ottamaan huomioon aiempaa paremmin laajan yleisön. Kirjassa on kaksi ruotsinkielistä lukua, joiden suomennokset ilmestyvät myöhemmin Suomen vaalitutkimusportaalissa (www.vaalitutkimus.fi). Kirjan luvuissa hyödynnetään aikaisempia vaalitutkimushankkeiden pääraportteja vähemmän tilastollisia monimuuttujamenetelmiä, mikä toivottavasti helpottaa teoksen luettavuutta.

Tutkimustavoitteiden laaja-alaisuutta ajatellen teos on paljolti samankaltainen kuin aiemmat vaalitutkimukset. Mukana on yhteensä 18 kirjoittajaa. Monet kirjan luvut ovat tutkimuskysymyksiltään ja analyysimenetelmiltään kuvailevia ja ne keskittyvät konkreettisiin vaalien ilmiöalueisiin. Usein tutkimuskysymykset linkittyvät nimenomaisen aihealueen tutkimuksen teorioihin, joita arvioidaan suomalaisella aineistolla. Aihealueittaiset tutkimuskysymykset ja niihin liittyvät teoreettiset viitekehykset esitellään kunkin luvun yhteydessä.

Kirjassa on viisi osaa. Johdantoa seuraava ensimmäinen osa käsittelee vaaleja mediassa ja vaalikampanjointia. Osan aluksi Ville Pernaa kuvaa vaalikauden 2007–2011 poliittisia tapahtumia ja yhteiskunnallista keskustelua erityisesti media-aineistoilla. Tämän jälkeen Pertti Suhonen analysoi monipuolisesti tiedostusvälineiden mielipidetutkimusjulkisuuden kautta vaalijournalismia ja yhteiskunnallisessa keskustelussa esille nostettuja aihealueita. Kirjan neljännessä luvussa Tom Moring ja Juri Mykkänen tutkivat puolue- ja vaalitoiminnan viestinnällistymistä ja professionalisoitumista. Lisäksi Moring ja Mykkänen ottavat luvussaan alkuaskeleita äänestyspäätösten analysointiin kuvaamalla muun muassa sitä, millaisiin tietolähteisiin valitsijat nojautuivat ratkaisuisaan. Teoksen viidennessä luvussa Kim Strandberg tarkastelee puolestaan Internetin ja erityisesti sosiaalisen median roolia vaalikampanjoissa.

Ensimmäisen osan luvuissa tutkijat käyttävät merkittävässä määrin muuta tutkimusaineistoa kuin vaalitutkimushanketta varta varten koottua kyselytutkimusaineistoa. Pernaa ja Suhonen hyödyntävät kokoamiaan media-aineistoja, Moring ja Mykkänen Suomen Gallupin keräämää GallupKanava –kyselyaineistoa ja Strandberg tutkimushankkeensa koamaa vaalisivustoaineistoa.

Teoksen toinen osa käsittelee valitsijoiden äänestysaktiivisuutta, äänestysvalintoja ja liikkuvuutta. Suomen vaalijärjestelmässä kolme äänestyspäätöstä – päätös käydä äänestämässä tai jättää äänestämättä, puolueen valitseminen sekä ehdokkaasta päättäminen – voivat kaikki olla jossakin määrin riippumattomia toisistaan. Tämä tekee peräkkäisiä eduskuntavaaleja

koskevista liikkuvuustarkasteluista moniaineksisia. Lisäksi kirjan toinen osa analysoi äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden mielipide-eroja sekä valitsijoiden puoluekiinnittymistä ja puolueiden välisiä eroja erilaisilla poliittisilla ristiriitailottuvuuksilla.

Äänestysaktiivisuutta tarkastelevassa kuudennessa luvussa Hanna Wass ja Sami Borg kuvaavat rekisteri- ja kyselyaineistoin äänestysprosentteja ja niiden vaihtelua alueellisesti ja eri väestöryhmissä, sekä jäsentävät valitsijoiden suhtautumista äänioikeuden käyttöön. Valtakunnallisten tietojen lisäksi analyysi sisältää helsinkiläisvalitsijoiden äänestysprosenttien pitkittäistarkastelua. Seitsemännessä luvussa Hanna Wass, Peter Söderlund ja Lauri Rapeli tutkivat äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden mielipide-eroja ja keskustelevat havaintojensa seurauksista poliittisen edustuksen kannalta.

Kirjan toimittajan kirjoittama kahdeksas luku jäsentää ja kuvaa liikkuvuutta peräkkäisissä eduskuntavaaleissa 2007 ja 2011. Luvussa arvioidaan sitä, kuinka suuri osa valitsijakunnasta kuului vuoden 2011 erilaisiin liikkuvuustyyppeihin, jotka perustuvat äänestyspäätösten ja äänioikeuden erilaisiin kombinaatioihin peräkkäisissä vaaleissa. Tämän jälkeen Åsa Bengtsson tarkastelee kirjan yhdeksännessä luvussa ehdokasliikkuvuutta ja ehdokasvalinnan perusteita. Analyysit perustuvat sekä kysely- että rekisteriaineistoihin. Kirjan toisen osan päättävässä kymmenennessä luvussa Jussi Westinen ja Kimmo Grönlund analysoivat puolestaan puoluevalintaa ja suomalaisen puoluejärjestelmän ulottuvuuksia puolueiden kannattajien mielipiteiden nojalla.

Teoksen kolmas osa sisältää neljä analyysia, jotka kuvaavat ja selittävät muutamia vuoden 2011 eduskuntavaaleille ominaisia erityisteemoja. Perussuomalaisten kannatusnousua ja sen syitä pohditaan Sami Borgin kirjoittamassa yhdennessätoista luvussa. Jussi Westisen kirjoittama kahdestoista luku erittelee Suomen Keskustan kannatusta ja sen muutosta, ja etsii syitä puolueen vaalikannatuksen vähenemiseen. Tämän jälkeen Mikko Mattila ja Jan Sundberg kuvaavat suomalaista vaalirahoitusjärjestelmää ja vaalirahoituksen sääntelyn ja määrän kehitystä, sekä tutkivat kyselyaineistoin vaalirahoituskohun vaikutusta vuoden 2011 vaaleissa. Neljännessätoista luvussa kirjan toimittaja analysoi vaalitutkimuksen kyselyaineistoon nojautuen valitsijoiden keskeisimpänä pitämiä vaaliteemoja ja niiden merkitystä eduskuntavaaleissa äänestämiseen.

Kirjan neljäs osa käsittelee poliittisen kiinnittymisen yleisiä piirteitä ja joitakin erityisyyksiä. Jakson aloittaa Åsa Bengtssonin ja Henrik Serup Christensenin kirjoittama luku, joka tarkastelee demokratiakäsityksiä ja kansalaisten osallistumista sekä heidän mielipiteitään poliittisista vaikuttamiskeinoista. Kuudennessätoista luvussa Kimmo Elo ja Lauri Rapeli tarkastelevat puolestaan valitsijoiden poliittista faktatietämystä ja poliittista kiinnostusta. Tämän jälkeen Juri Mykkänen käsittelee luvussa 17 uskonnon merkitystä suomalaisessa puoluejärjestelmässä ja vaalikäyttäytymisessä.

Kirjan viidennen ja viimeisen osan aloittaa Lauri Karvosen kirjoittama luku 18, joka vertailee Suomea sellaisiin maihin, jotka myös käyttävät ehdokaskeskeisiä vaalijärjestelmiä. Luku vertailee suomalaista ehdokasäänestämistä kyselyaineistoin muun muassa Irlannin järjestelmään. Teoksen päättää Heikki Paloheimon analyysi populismista puoluejärjestelmän vedenjakajana. Paloheimo vertailee populististen puolueiden kannattajaprofileja ja kannatuksen taustatekijöitä eurooppalaisessa ja erityisesti pohjoismaisessa kontekstissa. Vuoden

2011 eduskuntavaalien vaalituloksen historiallinen ja kansainvälinen aseointi osoittavat, että Perussuomalaisten suuren vaalivoiton kaltaiset ilmiöt eivät ole mitenkään ainutkertaisia länsimaaisissa puoluejärjestelmissä.

TUTKIMUSAINEISTOT JA VAALITUTKIMUSPORTAALI

Useimmat teoksen analyysit perustuvat vuoden 2011 eduskuntavaalien jälkeen koottuun, äänioikeutettuja valtakunnallisesti edustavaan kyselyaineistoon. Taloustutkimus Oy keräsi vaalitutkimuskonsortion suunnitteleman käyntikyselyn vaalien jälkeen 18.4.–28.5.2011 ja siihen osallistui yhteensä 1298 vastaajaa. Ruotsinkielisten vastaajien osuus määriteltiin etukäteen väestöosuutta vastaavaksi ja käyntikyselyyn sisältyi 75 ruotsinkielisen vastaajan haastattelua. Kaikilta käyntikyselyyn osallistuneilta kysyttiin halukkuutta osallistua myös ns. perävaunukyselyyn eli täydentävään, postitse palautettavaan lomakekyselyyn, jonka Taloustutkimuksen haastattelijä jättäisi vastaajalle. Perävaunulomakkeen otti vastaan 1141 eli 88 prosenttia käyntihaastatteluun osallistunutta ja sen palautti yhteensä 806 vastaajaa. Lomakkeen vastaanottaneista 71 prosenttia palautti lomakkeen.

Kyselyaineistoihin perustuvat analyysit sisältävät aina erilaisia virhelähteitä. Kyselytuloksiin ja niiden pohjalta tehtyjen tilastollisten yleistysten oikeellisuuteen vaikuttaa mittareiden onnistuneisuuden ja vastaamisen rehellisyyden ohella keskeisesti se, kuinka edustava tutkimuksen vastaajakunta on tilastollisesti suhteessa perusjoukkoon eli vaalien valitsijakuntaan. Viimeksi mainittua kysymystä selostetaan erillisessä aineistoliitteessä, joka löytyy kirjan lopusta.

Aineistoliitteestä löytyvät kaikki kyselyaineistojen perustiedot. Tutkimuksessa käytetyt data-aineistot ovat saatavissa maksutta tieteelliseen tutkimus- ja opetuskäyttöön sekä opiskeluun Yhteiskuntatieteellisestä tietoaarkistosta. Yhdistetyn käyntikysely- ja perävaunuaineiston aineistonumero on FSD2653. Aineiston kyselylomakkeet ja kuvailutiedot ja sekä tilausohjeet ovat avoimesti nähtävissä tietoaarkiston kotisivuilta www.fsd.uta.fi.

Tutkimusaineistoon ja siitä tuotettuihin tuloksiin voi perehtyä myös Suomen vaalitutkimusportaalissa osoitteessa www.vaalitutkimus.fi. Teemasivustolla on mahdollista tutustua vuosien 2003, 2007 ja 2011 vaalitutkimusaineistoihin suoraan verkkoselaimessa toimivalla NESSTAR-sovelluksella. Lisäksi portaali sisältää muun muassa joukon vuoden 2011 tiedoilla päivitettyjä demokratiaindikaattoreita, joita lisätään sivustolle ajan mittaan. Vaalitutkimussivustolta löytyvät myös tämän kirjan julkistamistilaisuutta varten tehdyt esitykset.

LÄHTEET

- Borg, Sami ja Paloheimo, Heikki (toim.) (2009): *Vaalit yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere: Tampere University Press.
- Maamies, Sari (2011): Puolueiden nimet: iso vai pieni alkukirjain? *Kielikello* 2/2011, 4–6.
- Myrskylä, Pekka (2010): *Taantuma ja työttömyys*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys. 57/2010. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Paloheimo, Heikki (toim.) (2005): *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Porvoo: WSOY.
- Paloheimo, Heikki (2007): Eduskuntavaalit 1945–2003. Teoksessa *Kansanedustajan työ ja arki. Suomen eduskunta 100 vuotta, osa 5*. Helsinki: Edita, 232–369.
- Tilastokeskus (2011): *Ehdokkaiden ja valittujen tausta-analyysi eduskuntavaaleissa 2011*. Katsaus Tilastokeskuksen vaalitilastojen verkkosivuilla <http://tilastokeskus.fi/til/evaa/2011/>. [Luettu 18.11.2011].
- YLE (2011): YLE Uutisten puoluekannatusmittariin kootut, Taloustutkimus Oy:n kokoamat puoluekannatusmittaukset. Verkkosivusto <http://yle.fi/puoluekannatusmittari/>. [Luettu 18.11.2011].

VAALIT MEDIASSA JA VAALIKAMPANJOINTI

Vaalikamppailu mediassa
Ville Pernaa

Mielipidekyselyt vaalijournalismissa
Pertti Suhonen

Vaalikampanjat ja viestinnällistyminen
Tom Moring ja Juri Mykkänen

Sosiaalisen median vallankumous?
Kim Strandberg

2

Vaalikamppailu mediassa

Ville Pernaa

Eduskuntavaaleissa tehdään perusteellinen kuntotarkastus suomalaiselle demokratialle. Vuonna 2000 voimaan astuneen perustuslain myötä näiden vaalien merkityksestä ei ole ollut mitään epäselvyyttä vallanjaon näkökulmasta. Pääministeri on yksiselitteisesti maan tärkein poliittinen johtaja ja koko vaalikauden ajan istuvien enemmistöhallitusten kulttuurissa keskeisin poliittinen valta jaetaan neljäksi vuodeksi juuri eduskuntavaaleissa.

Tässä artikkelissa tarkastellaan ensin sitä kontekstia, jossa kevään 2011 eduskuntavaalikamppailu vuoden 2007 eduskuntavaalien jälkeen rakentui. Tämän jälkeen kuvataan ja analysoidaan vuoden 2011 vaaleja edeltäneen vaalijulkisuuden asialistaa ja teemojen painotumista. Media-agendan tarkastelu on perusteltua, koska äänestäjät tekevät poliittisia valintojaan enenevässä määrin mediasta saamiensa tietojen ja ärsykkeiden pohjalta (vrt. esim. Pitkänen ym. 2009, Moring ja Mykkänen 2009 sekä Moringin ja Mykkäsen luku tässä kirjassa). Kansalaiset seuraavat politiikkaa ennen kaikkea median välityksellä ja mediassa määritetään suurelta osalta yhteiskunnallisen ja poliittisen keskustelun aiheet, joihin tukeutuen kansalaiset voivat tehdä äänestyspäätöksensä.

Politiikan medioitumisen seurauksena mediakentän virtaukset vaikuttavat suoraan myös politiikan kenttään (ks. esim. Herkman 2011). Kun esimerkiksi tiedotusvälineiden julkisuuskriteerit ovat kautta linjan viihteellistyneet, ovat myös politiikan uutiskriteerit viihteellistyneet. Tästä sekä yleensä kehityksestä kohti mediavälitteisempää demokratiaa voi olla monta mieltä, mutta trendi vaikuttaa väistämättömältä. Poliitiikan on sopeuduttava medialogiikkaan, jotta puolueet, poliitikot ja itse politiikka pysyvät julkisuudessa. Jos politiikka ei olisi esillä mediajulkisuudessa, laskisi sitä kohtaan tunnettu kiinnostus entisestään.

Henkilöitymis- ja viihteellistymiskehityksen myötä muuttuva, mutta mahdollisesti kasvava, mielenkiinto politiikkaa kohtaan on yksi tulevaisuuden skenaario. Toisena ääripäänä on politiikan muuntuminen pelkästään eliitin toimintakentäksi kohti tilannetta, jossa politiikka muuttuu hankintapäätökseksi – puolueilta, poliittiselta eliitiltä ja virkamieseliitiltä tilattavaksi ostopalveluksi, joka kustannetaan puoluetuen kaltaisella julkisella tuella ja eri intressiryhmien rahoituksella.¹

Politiikkaan ja edustukselliseen demokratiaan liittyvä puhe toittottaa usein kansanvallan kriisiä ja politiikan vähäistä kiinnostavuutta. Näin on siitä huolimatta, että 1990-luvulta alkaen keskeiset poliittiseen osallistumiseen ja kansalaisten mielipiteisiin pohjautuvat mittarit

¹ Poliitiikan mediajulkisuuden tulevaisuuden skenaariosta ks. esim. Pitkänen ym. 2009.

eivät juurikaan enää ole olleet laskusuunnassa (ks. Borg 2006 toim.). Julkisessa keskustelussa edustuksellisen demokratian kriisistä on silti oltu yhtäjaksoisesti huolestuneita vähintään siitä asti, kun lakattiin olemasta huolestuneita yhteiskunnan 1970-lukulaisesta ylipolitisoitumisesta.

Tarpeen tullen kansanvallan tulevaisuudesta kannattaakin olla huolissaan, ja äänestysprosentti on kiistatta oivallinen kansanvallan kiinnostavuuden mittari. Siksi viime vuosikymmeninä matalahkoksi asettunut kansalaisten äänestysaktiivisuus on ilman muuta vakava ilmiö. Erityisen haasteellisen asiasta tekee valitsijakunnan vähittäinen muuttuminen ajan myötä siten, että äänioikeutettujen joukosta poistuu osallistumisvilkkaukseltaan aktiivisia ikäluokkia, jotka korvautuvat matalamman äänestysaktiivisuuden nuorilla ikäluokilla. Tästä näkökulmasta vuoden 2011 eduskuntavaalit olivat merkittävät. Kotimaan äänestysaktiivisuus nousi ensimmäistä kertaa sitten vuoden 1995 vaalien yli 70 prosentin rajan. Asiaa käsitellään tarkemmin tämän kirjan luvuissa, jotka liittyvät äänestysaktiivisuuteen.

MYÖTÄTUULESTA VASTATUULEEN – VAALIKAUSI 2007–2011

Vaalikamppailujen henkiseen maisemaan ei ole helppoa kaivautua jälkikäteen. Vaalikausien tapahtumia sekä kampanjoiden teemoja ja niiden suhdetta kulloisiinkin poliittisiin tilanteisiin ei ole mahdollista kuvata samalla tiiviisti ja hyvin kattavasti. Vaalikamppailujen kontekstisidonnaisuus käy hyvin ilmi, kun tarkastellaan maaliskuussa 2007 ja huhtikuussa 2011 käytyjä eduskuntavaaleja.

Vuoden 2007 vaalien kampanjajulkisuutta eniten hallinnut teema nousi television vaalimainnosta ja erityisesti hyllytetystä SAK:n mainoksesta. SAK:n mainoksesta nousseen kohun siivittämänä puolueiden televisiomainnosta ja mainoksissa käytetyistä tehokeinoista tuli keskeinen osa vaalikamppailun uutisointia ja journalistista seurantaa.

Vuoden 2007 vaalikamppailussa puhuttiin myös valtiontalouden jakovarasta ja tasa-arvotuposta eli kokoomuksen ”Sari Sairaanhoidajalle” lupaamasta hulppeasta palkankorotuksesta. Runsaat neljä vuotta myöhemmin SAK:n porvarimainos ja siihen liittyvä keskustelu on kyllä helppo palauttaa mieleen, mutta jakovara ja tasa-arvotupo kuulostavat jo menneen ajan poliittiselta terminologialta (ks. tarkemmin Pernaa 2007). Varsinkin kevään 2011 suuriin poliittisiin muutoksiin ja kampanjan laajoihin talousteemoihin verrattuna vuoden 2007 puolueiden imagokampanjoiden sävyttämä vaalikamppailutunnelma tuntuu jo nyt kovin vieraalta.

Huhtikuun 2011 vaalit muistetaan ennen kaikkea Perussuomalaisten historiallisen suuren vaalivoitosta ja vaalikamppailu euroalueen talouskriisin tahdittamista vaalikeskusteluista. Vuoden 2011 vaalien tuloksen analysoinnin ja myös eduskuntavaalihistorian dokumentoinnin kannalta on tärkeää kuvata, sitä mitä asioita vaalikaudella 2007–2011 ja erityisesti vuoden 2011 vaalikampanjassa nousi esiin. Mitä vaalikaudella 2007–2011 oikein Suomessa tapahtui, ja miten rakentuivat ne olosuhteet, joissa shokkivaalit huhtikuussa 2011 käytiin?

Maaliskuun 2007 vaaleissa Keskusta säilytti paikkansa suurimpana puolueena ja Kokoomus nousi oppositiosta hieman yllättäen toiseksi suurimmaksi puolueeksi ohi SDP:n. Pääministerin paikkansa säilyttänyt Matti Vanhanen ryhtyi muodostamaan hallitusta tukeu-

tuen kakkossijalle päätyneeseen Kokoomukseen. SDP putosi oppositioon, vaikka Keskustan ja SDP:n yhteistyölle rakentuneen punamultahallituskokoonpanon jatkohalut olivat tulleet selvästi ilmi vaalikamppailun aikana.

Huhtikuussa toimintansa aloittaneesta Vanhasen kakkoshallituksesta tuli lopulta varsin puhdas porvarihallitus, johon osallistui Keskustan ja Kokoomuksen lisäksi Vihreät ja RKP. Hallitus muodostettiin toiveikkaiden odotusten vallitessa ja sen ohjelmassa oli runsaasti optimistisia kehityssuunnitelmia yhteiskunnan eri osa-alueille. Tästä huolimatta yleinen oletus oli, että esimerkiksi väestön ikääntymisestä johtuvat vaikeat ratkaisut jäisivät seuraavalle, vuonna 2011 valittavalle hallitukselle.

Ennakko-oletuksiin nähden vaalikausi osoittautui hankalaksi ja maailman taloudellinen tilanne ehti vaalikauden aikana heiketä voimakkaasti kahteen otteeseen. Maailmantalouden lisäksi hallitus joutui kohtaamaan ennakoimattomia vaikeuksia myös kotimaan poliittisessa elämässä, muun muassa pyrkimyksissään nostaa yleistä eläkeikää kahdella vuodella. Vaalikausi osoitti myös sitovien, nelivuotisten ja hyvin yksityiskohtaisten hallitusohjelmien ongelmallisuuden. Tämä kävi ilmi, kun talouden suhdanteet muuttuivat. Hallitusohjelman optimistisuutta kuvaavat esimerkiksi sen tavoite 80000–100000 uuden työpaikan luomisesta vaalikauden aikana ja arviot työllisyysasteen nousemisesta vaalikauden aikana. Samoin päätökset mm. opintotuen korottamisesta ja niin sanotusta takuueläkkeestä perustuivat hallitusohjelman tekoajan valoihin taloudellisiin tunnelmiin. (Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma 19.4.2007; vrt. Kalela 2008)

Maailmantalouden vaikeudet ja euroalueen talouskriisi olivat vaalikauden loppuajan pääpuheenaiheita. Vaalikauden alkupuolen ja osin myös loppupuolen poliittista julkisuutta hallitsi vaalirahakohu, jota käsitellään tämän kirjan luvussa 13. Vuoden 2007 vaaleissa puolueiden ja ehdokkaiden rahoittamiseen liittynyt kohu lähti liikkeellä keväällä 2008 kansanedustaja Timo Kallin haastattelulausunnosta. Kalli kertoi jättäneensä lain vastaisesti erittelemättä vaalirahoittajansa, koska ilmoittamatta ja erittelemättä jättämistä ei ollut kyseissä laissa sanktioitu. Tämän jälkeen mediassa perattiin kansanedustajaehdokkaiden puuttuvia ja puutteellisia vaalirahoitusilmoituksia juhannukseen 2008 saakka. Vaalirahakohun toinen kierros alkoi kesällä 2009, jolloin päähuomio keskittyi puoluerahoitukseen. Vaalirahakohun seurauksena on nostettiin useita oikeusprosesseja, joista osa on tätä kirjoitettaessa vielä kesken. (Kantola toim. 2011)

Vastoin ennako-oletuksia Suomi ajautui taloudelliseen taantumaan syksyllä 2008, kun Yhdysvaltain asuntomarkkinoilta liikkeelle lähtenyt talouskriisi saavutti myös Suomen ja vaikuttii voimakkaasti Suomen kansantalouteen. Suomessa lamaa torjuttiin menestyksekkäästi, mutta kalliilla julkisen vallan elvytyspolitiikalla. Taloudet tunnusluvut kääntyivät nousuun jo vuonna 2009, mutta uusi kriisi saavutti Suomen seuraavana vuonna. Tällä kertaa ongelmat eskaloituivat Euroopassa, kun euroalueen maista Kreikka, Irlanti ja Portugali joutuivat vakaviin taloudellisiin vaikeuksiin. Euroalueen maat ryhtyivät yhteisvastuullisesti laatimaan laina- ja tukipaketteja pysäyttääkseen ja rajatakseen kriisin näihin Euroopan mittakaavassa pieniin talouksiin. (Railo 2009; Simola ja Reunanen 2010; Paavonen 2010)

Vaalikauden aikana tasaisesti puhuttaneisiin teemoihin kuului keskustelu maahanmuutosta ja noudatetun maahanmuuttopolitiikan kritisointi. Tässä asiassa erityisesti Perussuomalaiset olivat esillä. Kysymys maahanmuuttokriittisyyden tai suoranaisten rasismien osuudes-

ta esitettiin toistuvasti pohdittaessa puolueen nousevaa kannatusta. Maahanmuuttokritiikin keulahahmo Jussi Halla-aho oli jo vuoden 2007 eduskuntavaaleissa Perussuomalaisten ehdokaslistalla ja jäi noin 2200 äänellään valitsematta, mutta nousi Helsingin kaupunginvaltuustoon seuraavan vuoden kuntavaaleissa noin 3000 äänellä. Perinteisen poliittisen toiminnan sijaan Halla-ahon ja maahanmuuttokritiikin foorumeina toimivat erilaiset verkkosivustot, tunnetuimpina Halla-ahon Scripta-blogi ja HommaForum-nettisivusto.

Vuoden 2009 eurovaaleissa Halla-aho ei päässyt Perussuomalaisten ehdokaslistalle. Tuolloin hänen tukijansa keräsivät puolueen ulkopuoliseen ehdokkuuteen riittävän määrän kannattajakortteja, mutta Halla-aho päätti luopua ehdokkuudesta. Maahanmuuttokeskustelu eteni uuteen aktiivivaiheeseen alkuvuodesta 2010, kun SDP:n puheenjohtaja Jutta Urpilainen kertoi, että SDP:n uutta maahanmuuttopoliittista ohjelmaa valmistellaan joh-toajatuksena ”maassa maan tavalla”. Muutamaa päivää myöhemmin myös Kokoomuksen puheenjohtajan Jyrki Kataisen tulkittiin ryhtyneen ymmärtämään maahanmuuttokritiikkoja aikaisempaa enemmän kun hän linjasi, että maahanmuuttopolitiikasta on voitava keskustella siten, että sallitaan myös erilaiset mielipiteet. SDP:n tulkittiin maahanmuuttolinjauksellaan pyrkivän pysäyttämään gallupkannatuksensa laskun, mutta linjanvedolla ei ollut toivottua vaikutusta. Lopulta maahanmuuttokeskustelu hiipui loppuvuodesta 2010, eikä siitä tullut enää vuoden 2011 puolella oletetun vahvuista keskeistä keskusteluteemaa. (Sdp:n uusi maahanmuuttolinjaus: Maassa maan tavalla. HS 20.3.2010; Jyrki Katainen: Maahanmuutosta on puhuttava ja sallittava myös erilaiset mielipiteet. Helsingin Sanomat 22.3.2010.)

PERUSSUOMALAISTEN KANNATUKSEN NOUSU POLIITTISEN ILMAPIIRIN TAHDITAJANA

Ennen vuoden 2011 eduskuntavaaleja vaalikaudella käytiin kahdet muut vaalit, syksyllä 2008 kuntavaalit ja kesällä 2009 europarlamenttivaalit. Näiden tuloksia tarkasteltiin jo edellä tämän teoksen johdannossa: Kokoomus ja Perussuomalaiset voittivat. Vastoin joitakin ennako-odotuksia Perussuomalaisten kannatusnousu ei hiipunut puheenjohtaja Timo Soinin tultua valituksi europarlamenttiin ja siirryttyä pois kotimaanpolitiikasta. Soini näkyi Brys-selin ”komennuksensa” aikana korostetun vähän suomalaisessa mediassa. Tästä huolimatta hänen puolueensa gallupsuosio kääntyi kesällä 2010 jyrkkään nousuun. Tuolloin rikkoutui kymmenen prosentin kannatussuosio ja syksystä 2010 alkaen miltei jokainen uusi suurten tiedotusvälineiden kannatusmittaus lupasi edellistä parempaa kannatusosuutta.²

Suosion noustua kymmenen prosentin tasolle nähtiin tiedotusvälineissä koko joukko spekulatioita siitä, mikä osuus kannatuksesta olisi Timo Soinin henkilökohtaista suosiota, joka ei äänestyskopissa kestäisi Uudenmaan vaalipiirin ulkopuolella. Puolueen ei uskottu saavan listoilleen riittävän vetovoimaisia ehdokkaita eri vaalipiireissä. Soinin osuus puolueensa kannatuksen nousuun on ilman muuta keskeinen. Erityistä huomiota kannattaa kuitenkin kiinnittää siihen, että puolueen gallupkannatuksen voimakkain nousu osui juuri vuoteen 2010, jolloin Soini oli kokonaan poissa kotimaanpolitiikasta. Tämä kertoo, että Perussuomalaisilla oli myös laajaa, Soinista riippumatonta kannatusta. Perussuomalaisten jatkuvasti

² Ks. esim. Yle Uutisten puoluekannatusmittari (<http://yle.fi/puoluekannatusmittari/>).

kasvanut mittauskannatus oli syksystä 2010 alkaen politiikan uutisagendan kestopuheenaihteita, kuten tämän kirjan seuraavassa luvussa käy yksityiskohtaisesti ilmi.

Gallupuutisoinnissa pohdittiin paljon myös vaalipiirikohtaisia piileviä äänikynnyksiä, joiden alle Perussuomalaisten uumoiltiin suosiostaan huolimatta jäävän monessa vaalipiirissä. Vaalien poikkeuksellinen ennakoasetelma oli saanut alueelliset tiedotusvälineet tekemään vaalipiirikohtaisia kannatuskyselyitä tavanomaista aktiivisemmin siten, että muutamia viikkoja ennen vaaleja koossa oli vähintään yksi vuoden 2011 puolella toteutettu mittaus jokaisesta manner-Suomen vaalipiiristä. Aiemmissa eduskuntavaaleissa alueellisia kyselyitä on tehty lähinnä Helsingin ja Uudenmaan vaalipiireistä, ja silloinkin kyselyjen uutiskärkenä on ollut tuoda esille mahdollisesti läpi meneviä ehdokkaita. Tätä ehdokaskesteistä uutisointitapaa on aiheellisesti myös kritisoitu (ks. Borg 2011).

Yllättävää oli, että yksikään tiedotusväline ei ryhtynyt keväällä 2011 tarkastelemaan vaalipiirikohtaisia kannatuskyselyitä kokonaisuutena. Tästä näkökulmasta laadittu, vaaliviikon alussa Turun Sanomissa julkaistun alioartikkelin³ herätti paljon huomiota. Tulosten kokoaminen ennakoi yhteensä 39 perussuomalaista kansanedustajaa ja 34 edustajapaikan lisäystä, mikä vaikutti suomalaisen vaalihistorian valossa mittaluokaltaan jokseenkin uskomattomalta.

Laskelmaan suhtauduttiin monissa ammattiipiireissä epäuskoisesti, osin jopa paheksuen. Käyttämäni alueellisiin kannatusmittauksiin perustuva arviointitapa oli kuitenkin mielestäni perusteltu seuraavista syistä:

1. Perussuomalaisten kannatuksen nousu valtakunnallisissa mittauksissa hämmensi suomalaista tiedotusväline- ja asiantuntijakenttää. Epätietoisuus puolueen ”todellisesta” kannatustasosta, kannatuksen säilymisestä ja kannatusosuudella saatavien edustajapaikkojen määrästä oli huomattavaa. Monissa syksyllä 2010 esitetyissä kommentteissa pohdittiin Soinin ja Uudenmaan osuutta, ja arveltiin vaalipiireittäin vaihtelevan piilevän äänikynnyksen leikkaavan saatavia edustajapaikkoja merkittävästi. Arvioiden perusteella näytti siltä, että Perussuomalaisten kannatusosuuteen tunnuttiin soveltavan korkeampia äänikynnyksrajoja kuin muihin puolueisiin.
2. Tiedotusvälineet olivat jättäneet huomiotta, että aikaisemmista vaaleista poiketen kevään edetessä kaikissa eri vaalipiireissä oli teetetty vaalipiirikohtaiset kannatusmittaukset paikka-arvioineen, joilla vaalipiirikohtaisten äänikynnysten aiheuttamat arviointihaasteet voitiin suurelta osin voittaa.
3. Alueelliset mittaukset oli tehty melko pitkän ajan kuluessa eli usean kuukauden aikavälillä vuodenvaihteesta 2010/2011 aina huhtikuun alkuun 2011. Tämä olisi voinut muodostua ennakkoinnin kannalta ongelmaksi. Valtakunnallisissa mittauksissa puoluekannatus oli tuona aikana pysynyt kuitenkin varsin staattisena. Näin oli perusteltua olettaa, että vaalipiirikohtaisten mittausten ajankohta ei toisi laskelmiin merkittävää epätarkkuutta. Suurimmillaankin kevään aikana raportoidut puoluekannatuksen muutokset olivat olleet samaa suuruusluokkaa kuin mittausten virhemarginaalit.

3 Ks. Perna, Ville: Gallupit ennakoivat 39 Perussuomalaista kansanedustajaa. Turun Sanomat 12.4.2011.

Lisäksi metodikeskustelut joidenkin asiantuntijoiden kanssa⁴ puolsivat vaalipiirimittauksiin pohjautuvan kokonaisarvion esittämistä. Sain tukea arviolleni siitä, että vaalipiirimittauslaskelmalla olisi mahdollista yltää tavanomaisia valtakunnallisia mittauksia tarkempaan kuvaan nimenomaan puolueiden paikkamääristä ja niiden muutoksista.

KEVÄÄN 2011 VAALIEN MEDIA-AGENDA

Kevään 2011 vaalien kampanja-ajan vaaliuutisaiheet poikkesivat merkittävästi edeltävistä eduskuntavaaleista. Vuoden 2007 vaaleissa kiinnitettiin merkittävää huomiota vaalikampanjoihin, imagoihin, mainontaan ja mainonnassa käytettyihin tehokeinoihin. Varsinaiset ajankohtaiset politiikan substanssiasiat olivat aika ajoin täysin sivuosassa. Myös pääministerivaaliasetelma oli vuoden 2007 kampanjauutisoinnissa esillä, joskaan ei yhtä keskeisesti kuin vuoden 2003 vaaleissa.

Seuraava analyysi vuoden 2011 eduskuntavaalien media-agendasta perustuu laajaan tutkimusaineistoon, joka on koottu tästä kirjahankkeesta erillisen tutkimusprojektin toimesta. Jäljempänä esitettävät havainnot vaalien media-agendan keskeisistä teemoista perustuvat ”Kevään 2011 eduskuntavaalien media-agenda” -tutkimushankkeen aineistoon, jonka raakakoodattu joulukuun 2011 versio on tämän artikkelin pohjana. Hanke toteutetaan Helsingin Sanomain Säätiön rahoituksella vuosina 2011–2012 ja sen näkökulma vaalijulkisuuteen perustuu klassiseen agenda-setting -teoriaan (McCombs ja Shaw 1977). Tämän teorian mukaan journalistinen julkisuus ei kykene määrittämään ihmisten mielipiteitä, mutta sillä on vaikutusta siihen, mistä aiheista ihmisillä ylipäätään on mielipiteitä. Tiedotusvälineet vaikuttavat ihmisten käsityksiin ja kiinnostuksen kohteisiin nostamalla vaalien julkiselle agendalle tiettyjä teemoja. Näin määräytyy, mitä aiheita, keitä henkilöitä ja mitä keskusteluita kansalaiset pitävät vaaleissa tärkeinä. Puolueiden ja vaaliehdokkaiden näkökulmasta on tietenkin ratkaisevaa, mitä ja kenen ajamia asioita vaalijulkisuus käsittelee, ja millä tavalla niistä keskustellaan.

Hankkeen tutkimusaineisto on poikkeuksellisen laaja ja monipuolinen. Tarkoituksena on selvittää aiempien vastaavien tutkimusten yleislinjasta poiketen laajasti myös alueellisia vaaliagendoja eli vaaliuutisointia kaikissa manner-Suomen 14 vaalipiirissä. Yksi vaalien yllätyksellisten lopputulosten jälkeen tehty päätelmä oli, että Helsingissä ilmestyyvä tai ainakin toimitettava ns. valtakunnallinen media ei kyennyt kovinkaan hyvin havaitsemaan sitä, mitä maakunnissa tapahtuu ja mistä siellä puhutaan. Valtakunnallisen median näköharhaan viittaavat esimerkiksi juuri Perussuomalaisten kannatusta aliarvioineet puheet mahdollisuudesta äänestää Timo Soinia vain Uudellamaalla tai edellä kuvaamani arviot piilevien äänikynysten haitallisesta vaikutuksesta kohdentumisesta juuri Perussuomalaisten kannatukseen.

⁴ Keskustelut Heikki Paloheimon ja Sami Borgin kanssa. Borg (2011) on myöhemmin analysoinut alueellisten mittauksen osumatarkkuutta ja tullut siihen tulokseen, että tarkimmat alueelliset mittaukset osuivat kohdalleen yhtä hyvin kuin tarkimmat valtakunnalliset mittaukset. Heikoimmillaan alueellisissa mittauksissa osumatarkkuus jäi selvästi valtakunnallisten mittauksen tasosta. Perussuomalaisten paikka-arvio osui oikeaan selvästi useimmissa alueellisissa mittauksissa ja muissa vaalipiireissä puolueen paikkamäärän yli- tai aliarvioinnit kompensoivat toisensa.

Tutkimusaineistoon⁵ kuuluvat kunkin vaalipiirin suurin päivälehti, molemmat iltapäivälehdet ja keskeiset yleisaikakauslehdet. Televisio-ohjelmista aineistoon kuuluvat Ylen ja MTV3:n pääuutislähetykset, Ylen alueelliset uutislähetykset sekä Ylen ja MTV3:n kanavien vaaliohjelmat. Tarkastelujakso on 1.1.2011–17.4.2011. Lehtiaineisto kattaa kaikkiaan 10341 juttua, joihin luotiin 32100 aihe-, juttutyypin- ja/tai henkilökoodia. Valtakunnallisessa televisioaineistossa juttuja on 686, joihin tuli 1542 aihe-, juttutyypin- ja/tai henkilökoodia.

Kevään 2011 vaalikampanjaa sävytti koko alkuvuoden ajan keskustelu euroalueen talouskriisistä, johon useat kotimaan politiikan kysymykset sekoittuivat. Euroalueen talouskriisi oli kaikissa medioissa vaaliagendan yleisimmin käsitelty teema. Kotimaan politiikan teemoista näkyvin oli valtiotalouden kestävyysvaje. Vaalimainonta ja imagokysymykset eivät kuuluneet tällä kertaa keskeisten puheenaiheiden joukkoon, eikä myöskään keskustelu pääministeriehdokkaista tai pääministerivaaliasetelmasta.⁶

Hyvin moni kampanjauutisoinnissa runsaasti esillä ollut teema kytkeytyi tavalla tai toisella Perussuomalaisten nousuun tai puolueen keskeisiin tavoitteisiin. Selvimpiä esimerkkejä tästä oli juuri keskustelu euroalueen talousvaikeuksista, jossa Timo Soinilla oli oma, pitkäaikainen ja muista puoluejohtajista erottuva linjansa. Samoin keskustelu gallupmittauksista ja tulevien vaalien mahdollisista yllätyksellisistä tuloksista oli pääosin keskustelua siitä, kuinka korkealle Perussuomalaisten kannatus voi nousta. Myös muutamat Perussuomalaisten omat syötteet kuten puolueen vaaliohjelman julkaisu, sen esittely ja ohjelmaan kohdistunut kritiikki helmikuussa saivat merkittävästi huomiota vaaliuutisoinnissa. Myös ns. Soinin mallista eli Timo Soinin esittämästä vaihtoehtoisesta ilmastopoliittisesta ohjelmasta ja sen alkuperästä, samoin kuin Soinin esityksestä käyttää työeläkevaroja teiden ja muun yhteiskunnallisen infrastruktuuriin rahoittamiseen, syntyi paljon uutisointia ja jatkokomentointia tiedotusvälineissä.

PERUSSUOMALAISTEN AIHEET HALLITSIVAT LEHDISTÖN VAALIAGENDAA

Kun tarkastellaan sanomalehtiaineiston kymmentä eniten esillä ollutta teemaa, käy vaalien media-agendan päälinja selvästi ilmi. Kuten taulukosta 2.1 voidaan havaita, oli Euroopan talouskriisi eniten esillä ollut aihe ja Suomen valtiotalouden tasapainottaminen oli toiseksi yleisin. Seuraavaksi yleisimpiä vaaliagendan aiheita olivat erilaiset gallup-uutiset, joista valtaosa liittyi puolueiden kannatuskehitykseen yleensä ja seuraavana taulukossa ovat Perussuomalaisiin ilmiönä liittyneet uutiset. Kun Euroopan talouskriisi oli Perussuomalaisten ja heidän puheenjohtajansa Timo Soinin vaalikamppailun keskeisiä teemoja, voidaan todeta, että kolme neljästä lehtiaineiston eniten esillä olleesta aiheesta kytkeytyi suoraan tai epäsuoraan vaalien suurvoittajan Perussuomalaisten omaan agendaan.

⁵ Tutkimusaineisto esitellään tarkemmin tämän luvun liitteessä 1. Helsingin Sanomat on sekä Helsingin että Uudenmaan vaalipiirin suurin päivälehti ja edustaa täten molempia vaalipiirejä. Kattavuutta silmällä pitäen päivälehdistä mukana on myös Hufvudstadsbladet, vaikka se ei ole minkään vaalipiirin suurin päivälehti.

⁶ Lähde: Eduskuntavaalien 2011 media-agenda-data.

Taulukko 2.1
Koko lehtiaineiston kymmenen yleisintä aihetta 1.1.–17.4.2011 (N=10352)

EU-politiikka	1089
Valtiontalouden tasapainottaminen	875
Gallup-uutisointi	765
Perussuomalaisten suosio	753
Paikallinen vaaliagenda	699
Maahanmuutto/ulkomaalaiset	575
PS:n ohjelman avaaminen	529
Energiapolitiikka	449
Vaalirahoitukseen liittyvät skandaalit	443
Turvallisuuspolitiikka	378

Lähdeaineisto: Eduskuntavaalien 2011 media-agenda-data,
Turun yliopisto, Eduskuntatutkimuksen keskus.

Viidenneksi eniten esillä olivat erilaiset kunkin vaalipiirin paikalliseen agendaan liittyvät aiheet. Tässä lukuisiin alakategorioihin jakautuvassa aiheluokassa (ks. taulukko 2.2) yleisimpiä aiheita olivat aluepolitiikka, liikennepolitiikka, kielipolitiikka ja kuntarakenne. Alueellisen vaaliagendan aiheissa Perussuomalaisten teemat eivät olleet yhtä korostuneesti esillä. Puolueiden kannatuskehitys oli alueellisista teemoista viidenneksi yleisin ja maahanmuuttoa ja ulkomaalaisia käsittelevät jutut muodostivat kuudenneksi yleisimmän teeman.

Taulukko 2.2
Paikallisen vaaliagendan kymmenen yleisintä aihetta 1.1.–17.4.2011 (N=699)

Aluepolitiikka	62
Liikennepolitiikka	57
Kielipolitiikka	49
Kuntien määrä	49
Gallup-uutisointi	48
Maahanmuutto/ulkomaalaiset	44
Vaaliasetelmat	43
Turvallisuuspolitiikka	37
Ympäristöpolitiikka	37
Energiapolitiikka	35

Lähdeaineisto: Eduskuntavaalien 2011 media-agenda-data,
Turun yliopisto, Eduskuntatutkimuksen keskus.

Sanomalehdistön yleisimpiä teemoja tarkasteltaessa voidaan havaita, että valtiontalouden tasapainottaminen oli yleisin yksittäinen teema, jonka ei voi katsoa kuuluneen Perussuomalaisen omalle vaaliagendalle. Puolue ei myöskään ottanut merkittävästi kantaa valtiontalouden tasapainottamista koskeviin kysymyksiin. Tämän todentaa määrällinen aineistomme, johon koodattiin myös maininnat puolueiden linjauksista. Näissä puoluelinjauksissa valtiontalouden tasapainottaminen oli ylivoimaisesti yleisin aihe, mutta linjauksia esittivät eniten perinteiset kolme suurta puoluetta eli Keskusta, Kokoomus ja SDP.

Valtiontalouden tasapainottamisen lisäksi energiapolitiikka oli kymmenen yleisimmän sanomalehtiteeman listalla aihe, jossa Perussuomalaiset eivät erityisesti profiloituneet. Energiapolitiikan kysymykset nousivat tässä aineistossa esiin maaliskuussa 2011 tapahtuneen Japanin Fukushima ydinvoimalaonnettomuuden seurauksena. Turvallisuuspolitiikkaa käsittelevissä jutuissa esillä olivat Libyan konfliktin kansainväliseen operaatioon osallistuminen ja Suomen puolustusvoimien säästöt. Puolustuspolitiikassa Perussuomalaiset profiloitui ainoana eduskuntapuolueena, joka vastusti puolustusvoimien leikkauksia.

Taulukon 2.1 kymmenen yleisimmän aiheen listalle mahtuivat Perussuomalaisiin suoraan kytkeytyvistä teemoista maahanmuutto ja ulkomaalaispolitiikka sekä puolueen vaaliohjelman käsittely. Vuonna 2008 alkaneeseen vaalirahakohuun liittyvistä skandaaleista kevään 2011 vaalikamppailun aikana esillä oli Ilkka Kanervan 60-vuotisjuhlisiin liittyvä tutkinta sekä oikeuskanslerin käynnistämä entisen pääministerin Matti Vanhasen virkatoimien tutkinta, joka päättyi helmikuussa 2011 perustuslakivaliokunnan vapauttavaan ratkaisuun. Vaalirahaskandaalin ja kielteisen uutisoinnin ytimessä olivat erityisesti Keskusta ja Kokoomus. Muut eduskuntapuolueet lukeutuivat jupakassa ainakin melko nuhteettomien puolueiden joukkoon.

Havainnot Perussuomalaisten vahvasta asemasta vaaliagendalla saavat tukea myös juttutyyppejen mukaan toteutetusta tarkastelusta. Kun analyysi rajattiin pelkkiin uutisjuttuihin, olivat Perussuomalaisiin liittyvät teemat (EU-politiikka, puolueiden kannatus, Perussuomalaisten nousu, maahanmuutto, Perussuomalaisten ohjelman avaaminen) vieläkin näkyvämmän esillä. Vastaavasti lehtien pääkirjoituksissa ja kolumneissa neljä yleisintä teemaa olivat puolueen agendalta: EU-politiikka, Perussuomalaisten nousu, puolueiden kannatus ja Perussuomalaisten ohjelman avaaminen. Kun pääkirjoitukset käsittelevät puhuttavimpia ilmiöitä, voidaan havaita, että Perussuomalaisten nousu todellakin askarrutti lehdistön mieltä.

Päivälehtiaineiston aiheiden ja mainintojen kokonaisuutta ajatellen Perussuomalaisten nousu oli siis vaaliagendan hallitsevin teema. Myös havainnot puoluejohtajien näkyvyydestä viittaavat samaan suuntaan. Yleensä pääministeri ja hallituksen johtavat poliitikot ovat vaalikampanjoiden loppukuukausinakin henkilönäkyvyydeltään ylivoimaisia, mutta kevään 2011 vaalikamppailussa pienimmän eduskuntapuolueen puheenjohtaja Timo Soini sijoittui lehtiaineiston henkilöjulkisuudessa suurten puolueiden puheenjohtajien joukkoon pääministeri Mari Kiviniemen, valtiovarainministeri Jyrki Kataisen ja oppositiojohtaja Jutta Urpilaisen kanssa.

Usein iltapäivälehtijulkisuus esitellään päivälehdistä poikkeavana mediajulkisuuden muotona, mutta ainakaan aihekoodien määrien perusteella kevään 2011 vaalikamppailun media-agendan kymmenen yleisimmän aiheen joukko ei suuresti poikkea koko lehdistön aihekirjosta. Euroopan talouskriisi oli tarkastelujakson iltapäivälehdistä eniten esillä ja Pe-

Taulukko 2.3
Iltapäivälehtien kymmenen yleisintä aihetta 1.1.–17.4.2011 (N=886)

EU-politiikka	96
Gallup-utisointi	88
PS:n ohjelman avaaminen	86
Perussuomalaisten suosio	85
TV-keskustelut	76
Valtiontalouden tasapainottaminen	49
Vaalimainonta	43
Vuoden 2011 vaalien vaalirahoitusjulkisuus	32
Puolueiden ohjelmat	31
Maahanmuutto/ulkomaalaiset	30
Vaalirahoitukseen liittyvät skandaalit	30

Lähdeaineisto: Eduskuntavaalien 2011 media-agenda-data,
Turun yliopisto, Eduskuntatutkimuksen keskus.

russuomalaisiin liittyvät teemat tulivat seuraavina. Imagoja ja politiikan tyyllistä puolta painottavaa journalismia tyypillisesti sisältävistä aiheista nousivat iltapäivälehtien kärkikymmenikköön vaalien TV-keskustelut ja vaalimainonta.

TELEVISIOUUTISIA HALLITSIVAT EUROKRIISI JA VALTIONTALOUS

Valtakunnallisessa televisioaineistossa⁷ analysoitiin lähes 700 uutisjuttua. Euroopan talouskriisi oli Ylen ja MTV3n TV-uutisten päälähetysten jutuissa selvästi eniten esillä ollut aihe. Valtiontalouden tasapainottaminen oli toiseksi yleisin teema eli kaksi eniten esillä ollutta aihetta olivat samoja kuin koko lehtiaineistossa. Euroopan talouskriisiä käsittelevien juttujen suhteellinen osuus oli televisioaineistossa paljon suurempi kuin lehtiaineistossa. Uutiskriiteerien lisäksi välineiden ja aineistojen luonne selittää tätä eroa suurelta osin. Television uutislähetyksessä on tyypillisesti vain 5–6 uutisjuttua ja saman verran uutissähkeitä. Juttujen teemoissa korostuvat pääaiheet.

Turvallisuuspolitiikkaa koskevia TV-uutisia hallitsivat Libyan kriisi ja Suomen puolustusvoimien leikkaukset. Aihepiiri nousi television aiheistalla kolmanneksi ja neljänneksi nousi energiapolitiikka Fukushima ydinvoimalaonnettomuuden myötä. Vaaliasetelmiin, Perussuomalaisten kannatukseen ja puolueeseen ilmiönä liittyvät aiheet mahtuivat myös kymmenen yleisimmän aiheen joukkoon samoin kuin vaalirahoitukseen liittyvät skandaalit. Televisioaineiston perusteella voidaan havaita, että Perussuomalaisiin liittyvät aiheet olivat myös seuratuimpien sähköisten median uutislähetysten yleisimpien aiheiden joukossa.

⁷ Tutkimusaineistosta ks. liite 1. Valtakunnallinen tv-aineisto koostuu Ylen ja MTV3n TV-uutisten päälähetyksestä ajalla 1.1.–17.4.2011. Niissä oli uutisjuttuja kaikkiaan 686, joista 357 MTV3n Kymmenen Uutisissa ja 329 Ylen TV-uutisten päälähetyksessä.

Taulukko 2.4
Valtakunnallisen televisioaineiston kymmenen yleisintä aihetta
1.1.–17.4.2011 (N = 686)

EU-politiikka	149
Valtiontalouden tasapainottaminen	65
Turvallisuuspolitiikka	54
Energiapolitiikka	40
Perussuomalaisten suosio	37
Vaalirahoitukseen liittyvä skandaali	35
Vaaliasetelmat	34
Gallup-uutisointi	33
Työllisyys	28
TV-keskustelut	27

Lähdeaineisto: Eduskuntavaalien 2011 media-agenda-data,
Turun yliopisto, Eduskuntatutkimuksen keskus.

TV-aineiston ja lehtiaineiston uutisjuttujen vertailu osoittaa, että Perussuomalaisiin liittyvät teemat ovat lehtiaineiston uutisjutuissa voimakkaammin esillä kuin televisioaineistossa.

Valtakunnallisen televisioaineiston henkilögalleriassa hallituksen johtavat ministerit eli pääministeri Mari Kiviniemi ja valtiovarainministeri Jyrki Katainen olivat eniten esillä olleet henkilöt ja ero seuraavina tullessiin oppositiojohtajaan Jutta Urpilaiseen ja Perussuomalaisten puheenjohtajaan Timo Soiniin oli selvä. Myös aikaisemmat tutkimukset (vrt. Pernaa ym. toim. 2009) kertovat hallituksen johtavien ministerien ja erityisesti pääministerin olevan eniten esillä uutislähetyksissä, mutta aikaisempiin tuloksiin verrattuna pääministeri Kiviniemen jääminen hienokseltaan Jyrki Kataisen taakse on yllättävää. Samoin Soinin nousu oppositiojohtaja Urpilaisen näkyvyystasolle kertoo Soini-ilmiön ja yleensä vuoden 2011 vaalijulkisuuden poikkeuksellisuudesta.

YHTEENVETO

Kevään 2011 eduskuntavaaleja, vaalikampanjaa ja näiden uutisointia hallitsivat euroalueen talouskriisin hoitaminen, Suomen valtiontalouden tasapainottaminen sekä erilaiset Perussuomalaisten gallupkannatuksen nousun esiin nostamat teemat. Perussuomalaisten nousu eri näkökulmista oli kokonaisuutena erityisesti lehtiaineiston yleisin aihepiiri. Perussuomalaisten mittaussuosion kasvu oli voimakkuudeltaan niin poikkeuksellinen ilmiö, että se näkyi paljon paitsi vaalien media-agendalla, myös varsinaisissa kampanjakeskusteluissa ja poliittisissa linjauksissa. Osaltaan se näkyi myös kampanja-ajan mielipidetutkimusjulkisuudessa, jota käsitellään tämän teoksen seuraavassa luvussa.

Myös lehtiaineistoa laajempaan uutisaineistoon pohjautuvien havaintojen perusteella voidaan todeta, että media kohdisti runsaasti huomiota puoluekannatuksen muutokseen,

mutta Perussuomalaisia koskeneiden juttujen sävyt ja näkökulmat eivät tietenkään olleet yksinomaan myönteisiä. Erityisesti pääkirjoituksissa ja kolumneissa oli runsaasti tekstejä, joissa puoluetta kritisoitiin hyvinkin voimakkaasti. Puolueen asema yhtenä vuoden 2011 vaalikampanjan pääpuheenaiheena on aineistomme perusteella selvä, mutta vasta mediasäältäjen laadullinen analyysi kertoo tarkemmin Perussuomalaisten mediakuvasta. Kysymys median roolista ja runsaan julkisuuden mahdollisesti antamasta vetoavusta Perussuomalaisille on aiheellinen, mutta nyt esitetty määrällinen tarkastelu ei tarjoa siihen vielä tyhjentävää vastausta.

Kaikkiaan kevään 2011 eduskuntavaalikamppailu käytiin esimerkiksi edeltäviin vuoden 2007 vaaleihin verrattuna hyvin erilaisessa ilmapiirissä. Mainonnan ja imagokysymysten tahdittamat ja taloudellisen nousukauden keskellä käydyt kevään 2007 vaalit vaihtuivat talouskriisien ja tiukentuneen poliittisen ilmapiirin sävyttämään vaalikamppailuun. Vaalituloksen ennakkointiin ja vaaliasetelmien puntarointiin samoin kuin gallup-uutisointiin kiinnitettiin paljon huomiota. Myös televisiojulkisuuden merkitys ja vaaliohjelmien seuraaminen lisääntyivät – televisiotentit ja vaaliohjelmat rytmittivät taas vaalikamppailun kulkua takavuosien malliin.

Vaalikamppailu ja sen media-agenda rakentuivat päättyvässä olleen vaalikauden tapahtumien ja aiheiden muodostaman yhteiskunnallisen kontekstin perustalle. Samalla tavoin seuraavien eduskuntavaalien konteksti ja asialista saavat pohjan kevään 2011 vaalien poikkeuksellisista tuloksista.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Borg, Sami (toim.) (2006): *Suomen demokratiaindikaattorit*. Oikeusministeriön julkaisu 1/2006. Helsinki: oikeusministeriö.
- Borg, Sami (2011): Vaalipiirikohtaiset kannatusmittaukset eduskuntavaaleissa 2011. Teoksessa Wiberg, Matti (toim.), *Populismi Kriittinen arvio*. Helsinki: Edita.
- Herkman, Juha (2011): *Politiikka ja mediajulkisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Kalela, Jorma (2008): Poliittikattomuus hallitusten politiikkana. – Suomen ja kansanvallan haasteet. *Suomen eduskunta 100 vuotta, osa 12*. Helsinki: Edita.
- Kantola, Anu (toim.) (2011): *Hetken hallitsijat. Julkinen elämä notkeassa modernissa*. Helsinki: Gaudeamus.
- McCombs, Maxwell ja Shaw, Donald (1977): *The Emergence of American Political Issues: The Agenda-Setting Function of the Press*. West Publishing.
- Moring, Tom ja Mykkänen, Juri (2009): Vaalikampanja. Teoksessa Borg, Sami ja Paloheimo, Heikki (toim.), *Vaalit yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere: Tampere University Press.
- Paavonen, Tapani (2010): *A New Economic World Order. Overhauling the Global Economic Governance as a Result of the Financial Crisis, 2008–2009*. Helsinki: Finnish Institute of International Affairs.
- Pernaa, Ville, Niemi, Mari K. ja Pitkänen, Ville (toim.) (2009): *Politiikan journalismin tila Suomessa*. Turku: Kirja-Aurora.
- Pitkänen, Ville ym. (2009): Poliitiikan journalismin tulevaisuus. Teoksessa *Politiikan journalismin tila Suomessa*. Turku: Kirja-Aurora.
- Simola, Anna ja Reunanen, Esa (2010): *Kaikki toistaiseksi hyvin. Kansainvälinen finanssikriisi talousjournalismissa*. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, journalismin tutkimusyksikkö. Tampere: Tampereen yliopisto.

Muut lähteet

- Eduskuntavaalien 2011 media-agenda-data. Eduskuntatutkimuksen keskus, Turun yliopisto.
- HS 20.3.2010: Sdp:n uusi maahanmuuttolinjaus: Maassa maan tavalla.
- HS 22.3.2010: Jyrki Katainen: Maahanmuutosta on puhuttava ja sallittava myös erilaiset mielipiteet.
- Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma 19.4.2007. Julkaistu osoitteessa www.valtioneuvosto.fi (luettu 15.12.2011).
- TS 12.4.2011: Ville Pernaa: Gallupit ennakoivat 39 Perussuomalaista kansanedustajaa.
- Yle Uutisten puoluekannatusmittari. Julkaistu osoitteessa www.yle.fi/puoluekannatusmittari/.

LIITE 1

EDUSKUNTAVAALIEN 2011 MEDIA-AGENDA-DATA. EDUSKUNTATUTKIMUKSEN KESKUS, TURUN YLIOPISTO.

Valtakunnallinen agenda (1.1.–17.4.2011)

- Ylen ja MTV3:n pääuutiset (20.30 ja 22.00) ja vaaliohjelmat
- *Helsingin Sanomat*
- *Ilta-Sanomat*
- *Ilta-lehti*
- *Suomen Kuvalehti*
- *Seura*
- *Apu*

Maakuntalehdet vaalipiireittäin (1.1.–17.4.2011)

1. Helsinki – *Helsingin Sanomat* ja *Hufvudstadsbladet*
2. Uusimaa – *Helsingin Sanomat* ja *Hufvudstadsbladet*
3. Varsinais-Suomi – *Turun Sanomat*
4. Satakunta – *Satakunnan Kansan*
5. Häme – *Etelä-Suomen Sanomat*
6. Pirkanmaa – *Aamulehti*
7. Kymi – *Etelä-Saimaa*
8. Etelä-Savo – *Länsi-Savo*
9. Pohjois-Savo – *Savon Sanomat*
10. Pohjois-Karjala – *Karjalainen*
11. Vaasa – *Ilkka*
12. Keski-Suomi – *Keskisuomalainen*
13. Oulu – *Kaleva*
14. Lappi – *Lapin Kansan*

Lisäksi alueelliseen agendaan

Ylen alueelliset uutislähetykset 8 alueelta (1.1.–17.4.2011)

3

Mielipidekyselyt vaalijournalismissa

Pertti Suhonen

JOHDANTO

Lähes parisataa vuotta joukkoviestimet ovat olleet keskeisessä asemassa mielipidetutkimusten tekijöinä, teettäjinä ja tulosten julkistajina. Vaalimenestyksen ennakkointi kiinnosti sanoma- ja aikakauslehtien ohella myös puolueita, ehdokkaita, talouselämää ja kansalaisia jo 1800-luvun alkupuolen Yhdysvalloissa (Smith 1990; Herbst 1993, 69–70; Suhonen 2006, 19–20).

Äänestäjien valintojen ohessa myös politiikan sisältö tuli laajasti mukaan mielipidemittauksiin viimeistään 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Tieteellisten menetelmien soveltamisessa mielipidetutkimuksiin 1930-luvulla voidaan osoittaa kaksi uranuurtajaa: George Gallup ja suomalaissyntyinen Emil Hurja. He edustivat kuitenkin eri linjoja suhteessa tutkimusten funktioihin. Kun Gallupin vuonna 1935 perustama American Institute of Public Opinion palveli lähinnä lehdistön tarpeita, Hurja teki salaisia tutkimuksia Franklin Rooseveltin vaalikampanjalle jo vuoden 1932 Yhdysvaltain presidentinvaaleissa. (Warren 2001, 87–90; Holli 2002; Suhonen 2006, 16–19)

Modernit mielipidetutkimukset rantautuivat Britanniaan ja Ranskaan Gallupin myötävaikutuksella 1930-luvun loppupuoliskolla (Gallup ja Rae 1940, 4–5; Broughton 1995, 1–3; Worcester 1991, 3–4) ja Ruotsiin vuonna 1941 (Petersson ja Holmberg 1998, 103). Suomen Gallup Oy aloitti toimintansa vuonna 1945 (Lotti 1994, 19; 2006, 7; Suhonen 2006, 23–26). Kaikissa näissä maissa uudet tutkimuslaitokset toimivat läheisessä yhteistyössä sanomalehtien kanssa, ja mielipidemittauksia tehtiin paljolti julkisuutta varten. Ensimmäiset Suomen Gallupin tekemät vaalikyselyt julkistettiin Helsingin Sanomissa vuoden 1947 kunnallisvaalien ja vuoden 1950 presidentin valitsijamiesvaalien edellä (Suhonen 2006, 82).

Tässä luvussa tarkastelen gallupjournalismia eduskuntavaaleihin valmistautuvassa Suomessa kahdesta näkökulmasta. Ensin tutkin julkista galluptarjontaa: keiden teettämiä ja millaisia aiheita koskevia mielipidetutkimuksia valtajulkisuus tarjosi yleisöilleen lokakuusta 2010 vaalipäivään. Toiseksi kuvaan tutkimusten asemaa ja merkitystä Helsingin Sanomien ja Aamulehden vaaleihin suuntautuvassa poliittisessa journalismissa. Aineistoon kelpuutettiin vain edustavaan otokseen perustuvat kyselyt.

JULKISET MIELIPIDEMITTAUKSET

Mahdollisimman kattavan kuvan muodostamiseksi mediajulkisuudessa raportoiduista mielipidemittauksista kävin huolellisesti läpi Helsingin Sanomien, Aamulehden ja Suomen Kuvalehden kaikki numerot kuuden ja puolen kuukauden ajalta. Yleisradion ja MTV3:n pääuutisia pyrin seuraamaan mahdollisimman kattavasti. Aineisto täydentyi merkittävästi Helsingin Sanomien, Aamulehden, Iltasanomien, Iltalehden, Turun Sanomien, Kalevan ja Keski-suomalaisen sekä Yleisradion ja MTV3:n verkkouutisten seurannalla. Jotkut vain vä-
häistä huomiota herättäneet kyselyt ovat saattaneet jäädä huomaamatta, mutta niitä tuskin on kovin monta.

Lokakuun 2010 alusta vaalipäivään 17.4.2011 Suomen valtajulkisuudessa oli esillä yhteensä 151 eri mielipidetutkimusta. Keskimääräinen julkaisutahti kiihtyi jakson kuluessa. Loka- marraskuussa mediat tarjoilivat pari kolme ja joulukuussa viisi uutta tutkimusta viikossa. Tammi-helmikuussa ilmestyi mittaus päivässä. Maaliskuussa ja huhtikuussa tutkimuksia julkistettiin noin kymmenen kappaleen viikkovauhtia.

Tutkimusten teettäjät

Helsingin Sanomat on uranuurtaja mielipidetutkimusten teettäjänä ja julkistajana Suomessa. Se tuki Suomen Gallup Oy:n perustamista vuonna 1945 tarjoutumalla julkaisemaan Gallupin tutkijoiden artikkeleita tutkimustuloksista. 1960-luvun puolivälissä lehti alkoi aktiivisesti teettää mielipidekyselyjä erityisesti vaalijournalisminsa tueksi. (Suhonen 2006, 75–110; 2010a) Edelleen Helsingin Sanomat on näkyvin kyselyiden teettäjä. Vuoden 2011 eduskuntavaalien edellä valtajulkisuuden uutistarjonnassa esillä olleista mielipidetutkimuksista 26 prosenttia oli Helsingin Sanomien TNS Gallupilla teettämiä. Muiden joukkoviestinten osuus oli yhteensä 42 prosenttia. Niistä aktiivisimpia olivat Yleisradio, Aamulehti ja iltapäivälehdet.

Loppu kolmannes julkistetuista mielipidetutkimuksista oli lähinnä julkisen vallan ja kansalaisjärjestöjen teettämiä. Niin aatteelliset kuin etujärjestötkin teettävät usein gallupeita julkisuutta varten. Näin ne saavat yhteiskunnalliseen keskusteluun sellaisiakin aiheita, joista ei muuten puhuttaisi. Varsinkin vaalien alla näin pyritään vaikuttamaan niin puolueisiin ja niiden ehdokkaisiin kuin äänestäjiinkin. Omia tutkimuksiaan tekivät tai teettivät esimerkiksi SAK, AKAVA, Julkisten ja hyvinvointialojen liitto, Suomen lähi- ja perushoitajaliitto, Aliupseeriliitto, Nuorisoyhteistyö – Allianssi, Suomalaisen työn liitto, Woima-säätiö ja Suomalaisuuden liitto. Myös muutamien poliittisten puolueiden yhdessä teettämän laajan tutkimuksen tuloksista joitakin päästettiin julkisuuteen. Kansalaisjärjestöjen teettämien kyselyjen osuus oli yhteensä 13 prosenttia.

Julkista valtaa mielipidemittausten teettäjinä ja tekijöinä edustivat Tilastokeskus kulluttajabarometrillään, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, muutamat yliopistojen laitokset, Nuorisosiain neuvottelukunta, Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, Kuntaliitto, Kunnallissalan kehittämissäätiö, Ympäristöministeriö, SITRA ja Euroopan komissio. Näiden tutkimusten osuus oli 15 prosenttia. Talouselämän osuus julkistetuista mielipidemittauksista

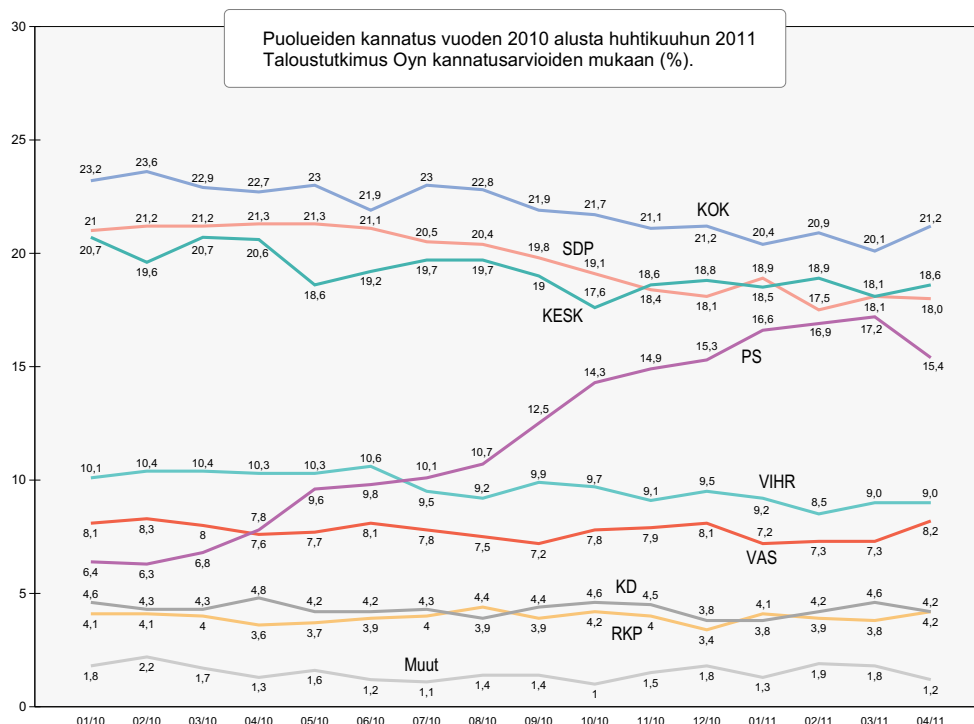
näyttää varsin niukalta. Elinkeinoelämän valtuuskunnan EVA:n asenne- ja arvotutkimus vastaa kuitenkin laajuutensa ja saamansa julkisuuden puolesta kymmeniä erillisiä yhden teeman kyselyitä.

Kannatusmittaukset

Vaalien lähestyessä kiinnostus vaalituloksen ennustamisesta lisää puolueiden ja ehdokkaiden kannatusmittausten kysyntää. Nyt tarkasteltavana ajanjaksona julkaistuista mielipidemittauksista 37 prosenttia koski äänestäjien valintoja. Tässä luvussa ovat mukana puoluevalintojen ohella myös niiden syitä, siirtymiä puolueesta toiseen, puoluekannan varmuutta ja odotettavaa äänestysaktiivisuutta koskevat tutkimukset.

Aktiivisimmin puolueiden kannatusta mittauttavat Yleisradio ja Helsingin Sanomat. Edellinen on julkaissut usean vaalikauden ajan kuukausittain Taloustutkimuksen tekemiä kannatusarvioita. Helsingin Sanomat on teettänyt lähes samaan tahtiin kannatusmittauksia TNS Gallupilla. Myös MTV3 julkaisi vaaleja edeltävän puolen vuoden aikana muutaman kannatuskyselyn, jotka sille teki Research Insight Finland. Vuoden 2011 vaalien alla maakun-

Kuvio 3.1
Puolueiden kannatus vuoden 2010 alusta huhtikuuhun 2011 Taloustutkimus Oyn kannatusarvioiden mukaan (%)

Lähde: YLE Uutisten puoluekannatusmittari.

nalliset ja alueelliset lehdet teettivät kaikissa Manner-Suomen vaalipiireissä erillisiä kannatusarvioita (Borg 2011; Pernaa 2011). Niiden tekemiseen osallistui suurten valtakunnallisten tutkimuslaitosten ohella useita pienempiä ja paikallisia yrityksiä. Helsingin Sanomat julkaisi joulukuussa ja huhtikuussa uutiset TNS Gallupin kyselyistä, joissa mitattiin suosituimpien kansanedustajaehdokkaiden kannatusta Helsingissä ja Uudellamaalla.

Vaaleja edeltävää poliittista julkisuutta leimasi ennen näkemättömällä tavalla Perussuomalaisten kannatuksen jyrkkä nousu. Niin Taloustutkimuksen kuin TNS Gallupinkin esittämien arvioiden mukaan se oli voimakkaimmillaan maaliskuusta 2010 maaliskuuhun 2011 (Helsingin Sanomat 12.4.2011). Kahdentoista kuukauden aikana puolueen kannatus lisääntyi lähes suoraviivaisesti reilut kymmenen prosenttiyksikköä. Samana aikana niin Kokoomuksen, SDP:n kuin Keskustankin suosio laski kolmisen prosenttiyksikköä. Vihreiden pudotus oli noin puolitoista prosenttiyksikköä muiden puolueiden kannatuksen pysyessä lähes ennallaan. Tutkimuslaitosten huhtikuun mittaukset osoittivat yksituumaisesti Perussuomalaisten kannatuksen laskeneen huippulukemasta pari prosenttiyksikköä.

Vaalitulos yllätti. Perussuomalaisten ääniosuus ylitti viimeiset kannatusmittaukset keskimäärin kolmella prosenttiyksiköllä ja maaliskuunkin huippulukemat prosenttiyksiköllä. SDP:n tulos oli prosenttiyksikköä ennakoitua parempi. Selvästi huonommin menestyivät Keskusta ja Vihreät. Edellisen vaalitulos oli kolmisen prosenttiyksikköä ja jälkimmäisen reilun prosenttiyksikön alle viimeisten mittaustulosten. Lähimmäs vaalitulosta osui TNS Gallup (Helsingin Sanomat), jonka puoluekohtaisten poikkeamien itseisarvojen summa oli 7,3 prosenttiyksikköä. Vastaavasti Research Insight (MTV3) sai lukeman 10,9 ja Taloustutkimus (Yle) lukeman 11,5. (Borg 2011)

Kannatusmittausten yhteydessä ja väliin erikseenkin kyseltiin puoluekannan varmuudesta ja äänestysaktiivisuudesta. Samoin selvitettiin puolueiden äänestäjien yhteiskunnallista taustaa ja äänestäjien siirtymiä puolueesta toiseen. Muotoutuneen vaaliasetelman vuoksi kiinnostus koski lähinnä sitä, mistä kansalaisryhmistä ja mistä puolueista Perussuomalaiset saavat kannattajansa ja miksi. Suomen Kuvalehti (42/2010) julkaisi lokakuun lopulla Taloustutkimuksen selvityksen puolueiden välisistä siirtymistä. Puolen vuoden aikana kootun suuren aineiston antama kuva uusien perussuomalaisten puoluetustoista on hyvin samanlainen kuin vaaleja edeltävinä viikkoina tehdyn tutkimuksenkin. Selvästi eniten puolue sai uusia äänestäjiä ryhmästä, joka ei äänestänyt vuoden 2007 eduskuntavaaleissa tai ei kertonut silloista kantaansa. Kolme suurta puoluetta Keskusta, Kokoomus ja SDP menettivät Perussuomalaisille reilut kymmenisen prosenttia kukin (Suhonen 2011).

Eduskuntavaalien ajattelemisen aiempien vaalien tapaan myös pääministerivaaleiksi antoi aiheen mitata puoluejohtajien kannatusta pääministeriksi. Joulukuusta vaaleihin julkaistiin pääministerigallup keskimäärin joka toinen viikko, yhteensä yhdeksän mittausta. Iltalehden Taloustutkimuksella teettämä viiden tutkimuksen sarja antoi niin yleisölle, puolueille kuin joukkoviestimillekin mahdollisuuden seurata Kokoomuksen Jyrki Kataisen ja Keskustan Mari Kiviniemen kisaa pääministeripörssin kärkipaikasta. Istuva pääministeri Kiviniemi ohitti tammikuussa valtiovarainministeri Kataisen, ja helmikuussa ero oli jo yli kymmenen prosenttiyksikköä. Päivää ennen vaaleja julkaistu mittausta kertoi pääministerisuosikkien olevan tasoissa. Perussuomalaisten Timo Soinin ja SDP:n Jutta Urpilaisen kannatus pääministeriksi oli reilut kymmenen prosenttiyksikköä Kiviniemen ja Kataisen alapuolella.

Maaliskuun loppupuoliskolla julkaistiin viikon aikana neljä pääministerikyselyä. Niiden tulokset vaihtelivat melkoisesti erilaisten kysymysten vuoksi. Taloustutkimuksen Aamulehdelle ja TNS Gallupin Kokoomuksen Nykypäivälle tekemissä kyselyissä pääministeriehdokaiden arviointi kytkettiin Euroopan unionissa vaikuttamiseen eikä valintaa rajoitettu vain neljän suurimman puolueen puheenjohtajiin. TNS Gallupin Helsingin Sanomille tekemässä kyselyssä tiedusteltiin ensin sopivinta pääministeripuoluetta ja sitten neljän puolueen puheenjohtajien sopivuutta pääministeriksi. Iltalehden Taloustutkimuksella teettämässä mittauksessa vastaajat saivat valita neljästä puheenjohtajasta sopivimman. Kysymysten sanamuotojen moninaisuus johtuu lähinnä siitä, että tutkimuslaitos ei voi myydä samaa tulosta usealle medialle, elleivät nämä ole tilanneet tutkimusta yhdessä. Mediat useimmiten haluavat oman gallupuutisensa, jonka luotettavuuden takuuna on nimekäs tutkimuslaitos.

Muita poliittisten toimijoiden kannatusta koskevia gallupeita julkistettiin tutkimusjakson aikana kymmenkunta. Sellaisia olivat melko säännöllisesti toteutettavat kyselyt todennäköisten presidenttiehdokkaiden suosioista, hallituksen ja opposition toiminnan onnistuneisuudesta ja pätevimmistä poliitikoista. Laajimman keskustelun herätti Ilta-Sanomien 7.1. julkaisema Taloustutkimuksen kysely siitä, kuka olisi paras SDP:n puheenjohtajaksi. Eero Heinäluoma ja Erkki Tuomioja ohittivat selvästi istuvan puheenjohtajan Jutta Urpilaisen sekä SDP:n kannattajien että muiden äänioikeutettujen suosiossa.

Kyselyitä politiikan sisällöstä

Miltei puolet tutkimusjakson mielipidemittauksista koski kansalaisten suhtautumista politiikan sisältöihin: mielipiteitä asiakysymyksistä tai mielipiteiden taustalla olevia asenteita ja arvoja. Raja mielipiteiden ja arvojen välillä on monella tapaa häilyvä. Mielipiteiden johdonmukaisuus kertoo arvojen olemassaolosta, ja arvot melko pysyvinä ajattelun rakenteina ohjaavat mielipiteiden muodostumista. (Suhonen 1988, 26–27; Allardt 1983, 53–55)

Varsinkin vaalien välisessä politiikan suvantovaiheessa sisältökysymyksiä koskevat mielipidetutkimukset liitetään usein välittömän demokratian ideaan (Gallup & Rae 1940; Gallup 1965). Esimerkiksi Helsingin Sanomat ryhtyi 1970-luvulla tietoisesti edustamaan kansan tahtoa teettämiensä mielipidekyselyjen kautta (Nortamo 1997; Suhonen 2010a). Vaalien lähestyessä politiikan sisältöä koskevat mielipidemittaukset tulevat näkyväksi osaksi edustuksellisen demokratian perusprosessia. Vuoden 2011 eduskuntavaaleja edeltävänä puolivuotiskautena kansalaisten mielipiteet useista vaalikampanjoiden keskeisistä teemoista nostettiin näyttävästi esille. Yksittäisiä asiakysymyksiä tai aihekokonaisuuksia koskevia kyselyjä julkistettiin yhteensä yli 60.

Seuraavista aihepiireistä tehtiin useita kyselyitä:

- sukupuolineutraali avioliittolaki, homoparien siunaaminen, kirkon homokanta
- maahanmuuttajat, koulujen ulkomaalaiskiintiöt
- ulko- ja turvallisuuspolitiikka, puolustusvoimien uudistaminen, NATO-jäsenyys, Afganistan-operaatio, arktinen yhteistyö, Libya-operaatio
- ruotsin kielen asema ja opetus

- kulttuuri ja sen tukeminen, postmodernin taiteen tukeminen
- ydinvoiman lisärakentaminen, tuulivoima
- terveys- ja hyvinvointipalvelujen toimivuus ja rahoittaminen, julkisen vai yksityisen terveydenhoidon paremmuus, julkisten palveluiden yksityistäminen
- Euroopan unioni ja euro
- verojen kiristäminen, tulo- ja omaisuusverotus, eläkeiän nostaminen, päivähoito-oikeuden rajoittaminen, kuntatalouden turvaaminen ja kunnallisverotus, yritysten julkinen tukeminen

Yksittäisiä kyselyitä tehtiin seuraavista aiheista:

- nuorten asumisasenteet
- seksin ostamisen kriminalisointi
- ammattiliittojen asema ulkomaalaisten työehtojen sopimisessa
- luomuelintarvikkeet
- pääkaupungin ruuhkamaksut
- Guggenheim-museon sijoittaminen
- asuntojen rakentaminen Malmin lentokenttäalueelle ja Santahaminaan

Arvo- ja asennetutkimukset

Vaaleja edeltävistä julkisuuteen tarkoitetuista arvo- ja asennetutkimuksista laajimman teetti Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA Yhdyskuntatutkimus Oy:llä. Sen 147-sivuinen raportti *Maailman paras maa* julkaistiin 23.3.2011. Tutkimus on 14. vuonna 1984 aloitetussa sarjassa. Tutkimuksen puoleentoistasataan kysymykseen sisältyi kaksi lähestyviin eduskuntavaaleja koskevaa laajaa kysymyssarjaa. Niistä ensimmäinen kartoitti eri asioiden tärkeyttä tulevan hallituksen työllistämällä. Tärkeimmiksi 24 asiasta nousivat työllisyyden parantaminen, köyhyyden poistaminen ja valtiontalouden hoitaminen, kun listan hännillä olivat Suomen NATO-jäsenyyden edistäminen, ulkomaalaisten maahanmuuton edistäminen ja kehitysmaiden auttaminen. Toinen vaaleihin liittyvä kysymyssarja koski ehdokkaan valintaperusteita. 21 perusteesta kärjessä olivat rehellisyys ja vastuullisuus, asiantuntevuus ja osaaminen, rohkeus ja valmius itsenäiseen ajatteluun ja toimintaan sekä se, että ehdokkaan arvomaailma vastaa omaa. Myös monet muut kysymykset koskivat teemoja, jotka olivat esillä puolueiden kampanjoissa ja vaaleja edeltävässä julkisessa keskustelussa. (Haavisto ja Kiljunen 2011; Suhonen 2011)

Toisen esimerkin julkisista arvotutkimuksista tarjoaa Woima-säätiön ja Suomalaisen Työn Liiton teettämä Suomi-barometri. Tutkimus on Suomen osuus yhdysvaltalaisen Barrett Values Centren 13 maassa toteuttamasta vertailututkimuksesta. Aineiston keruun Suomessa hoiti Taloustutkimus Oy. Tulokset julkistettiin 13.12.2010 Helsingin Säätytalossa pidetyssä seminaarissa, jonka yhtenä puhujana esiintyi tasavallan presidentti Tarja Halonen. Tutkimuksessa vastaajilta kyseltiin heidän omia arvojaan, heidän työpaikallaan vallitsevia ja tavoiteltavia arvoja sekä Suomessa vallitsevia ja tavoiteltavia kansallisia arvoja. Henkilökohtaisten arvojen kolme tärkeintä olivat rehellisyys, muista huolehtiminen ja välittäminen sekä

perhe. Tavoiteltavista kansallisista arvoista tärkeimpiä olivat demokratia, köyhyyden vähentäminen ja vanhuksista huolehtiminen (Wilenius 2010).

Maaliskuun 30. päivänä julkaistiin SAK:n laaja jäsentutkimus *Luottamus liikkeessä*. Kyselyssä selvitettiin muun ohessa jäsenistön työhön liittämistä arvoja sekä käsityksiä ammattiyhdistysliikkeen tärkeimmistä edunvalvontatehtävistä ja yhteiskunnallisista tavoitteista. Kolme tärkeintä asiaa työssä olivat työpaikan varmuus, hyvät työkaverit ja mielenkiintoinen työ. Työnantajan kanssa neuvoteltavista edunvalvontatehtävistä tärkeimpiä olivat palkkaerojen kaventaminen yleensä ja erityisesti sukupuolten välillä sekä työsuojelun ja työolojen parantaminen. Yhteiskuntapoliittisista tavoitteista kärkeen nousivat työllisyyden turvaaminen, työttömyysturvan, eläkkeiden ja sosiaaliturvan tasosta huolehtiminen. (SAK 2011)

Hieman toisesta suunnasta arvoja lähestyivät ne muutamit mielipidetutkimukset, joissa muun ohessa kyseltiin ihmisten kokemia uhkia, turvattomuuden syitä, huolenaiheita ja yhteiskunnan ongelmia. Esimerkiksi sopii Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan MTS:n joulukuun 2010 alussa julkaisema tutkimusraportti. Taloustutkimuksen syys-lokakuussa tekemässä kyselyssä pyydettiin arvioimaan 24 kotimaista ja kansainvälistä ”ilmiötä ja tekijää” sen suhteen missä määrin ne aiheuttavat huolta vastaajassa. Listan kärjessä oli kansainvälinen järjestäytynyt rikollisuus, hyvinvointipalvelujen tulevaisuuden näkymät Suomessa ja maapallon luonnonvarojen käyttö. Vähiten huolta suomalaisille aiheuttivat Irakin tilanne, ydinvoiman käyttö energiantuotantoon Suomessa ja terrorismin torjunnan vaikutus ihmisoikeuksiin ja kansalaisvapauksiin. (MTS 2010)

Lokakuun 2010 lopulla mediajulkisuudessa vilahti kaupallisen arvo- ja asennetutkimuksen menestyksekkäin tuote RISC Monitor. Useissa kymmenissä maissa toteutettava tutkimusohjelma tuli Suomeen 1990-luvun alussa. Nykyisin sitä hyödyntävät useimmat suuret mediatilat, mainos- ja viestintätoimistot, talouselämän järjestöt ja jotkin julkisen vallan organisaatiot. RISC Monitorin ydin ja laajimmin hyödynnetty osa on kolmiulotteinen sosio-kulttuurinen kartta ja sen varaan rakennetut asenneryhmittelyt (tutkimusohjelmasta ja sen menetelmistä lähemmin Suhonen 2010b). Kokoomuksen vaalikampanjansa suunnittelua varten tilaama RISC Monitor -sovelluksen tulokset lipsahdivat eduskunnan sisäisessä sähköpostissa koko talon laajuiseen jakeluun, ja jaettiin sitten medialle Kokoomuksen puoluevaltuuston kokouksen yhteydessä. Suomen Kuvalehden toimittaja Pekka Ervasti nosti tuloksista esiin havainnon, jonka mukaan Kokoomus ja Perussuomalaiset ovat asennekartalla yllättävän lähellä toisiaan. (Ervasti 2010)

MONENLAISTA GALLUPJOURNALISMIA

Mielipidemittausten merkitys vaalien kannalta riippuu ratkaisevasti siitä, kuinka laajan, näkyvän ja toisteisen huomion niiden tulokset saavat journalismissa ja julkisessa poliittisessa keskustelussa. Tutkin seuraavassa Helsingin Sanomien ja Aamulehden gallupjournalismia vaaleja edeltävän puolen vuoden aikana.

Tutkimusta varten poimin 1.10.2010–17.4.2011 kaikki lehtijutut, joissa suoraan tai epäsuorasti viitattiin mielipidemittauksiin. Aineisto koottiin lehtien normaaleista numeroista ja Helsingin Sanomista käytiin Tampereelle jaettavaa versiota. Erilliset liitteet jätettiin aineiston

ulkopuolelle lukuun ottamatta Aamulehden sunnuntainumeron Asiat-liitettä, joka luonteeltaan vastaa jossakin määrin Helsingin Sanomien Sunnuntaisivuja. Helsingin Sanomista aiheistoon kertyi 284 ja Aamulehdestä 245 lehtijuttua – pilakuvat mukaan lukien.

Kyselyiden roolit lehtijutuissa

Kyselyn painoarvoa sitä käsittelevässä lehtijutussa voidaan kuvata ulottuvuudella, jonka toisessa päässä ovat median itseään varten teettämää tutkimusta koskevat uutiset, pääkirjoitukset ja muut artikkelit. Seuraavaan kategoriaan kuuluvat kirjoitukset muiden viestinten, kansalaisjärjestöjen, julkisen vallan ja muiden tahojen tutkimuksista. Näiden kahden kategorian lehtijuttujen pääteemana ovat siis mielipidemittausten tulokset tai niistä ainakin lähdetään kirjoituksissa liikkeelle. Ulottuvuuden toisen laidan muodostavat vaaleihin tai politiikkaan keskittyvät kirjoitukset, joissa varsinaisen aiheen käsittelyn yhteydessä viitataan vaihtelevin painotuksin mielipidetutkimuksiin tai niiden osoittamaan poliittiseen tilanteeseen. Ulottuvuuden ulkopuolella ovat metatason kirjoitukset, joissa käsitellään esimerkiksi mielipidetutkimusten metodeja, tulosten luotettavuutta tai kyselyjen yhteiskunnallisia ja poliittisia funktioita.

Tarkasteltavien lehtien suurin ero on niiden omia mielipidekyselyjä käsittelevien kirjoitusten määrissä. Helsingin Sanomat julkaisi noin 80 kirjoitusta, jotka koskivat sen TNS Gallupilla teettämiä kyselyjä. Näistä jutuista puolet oli uutisia. Runsas neljäsosa lehden Gallupjournalismista oli siis omien tutkimusten uutisointia tai kommentointia. Näkyvyydeltään tämä osuus on vielä suurempi. Huomattava osa HS-gallup -logon alla julkaistuista jutuista aloitettiin pääuutisivulta ja käsittelyä jatkettiin sisäsivuilla yli puolen sivun laajuisina kokonaisuuksina. Aamulehti julkaisi vain kymmenkunta Taloustutkimuksella teettämäänsä kysely-

Taulukko 3.1

Helsingin Sanomien ja Aamulehden gallupjuttujen sisällön painopiste puolivuotiskautena ennen vuoden 2011 eduskuntavaaleja (%)

Sisällön painopiste	HS	AL
Lehden oma mielipidetutkimus	27	5
Muu mielipidetutkimus	19	19
Politiikkajuttu, jossa viitataan nimettyyn gallupiin	6	10
Politiikkajuttu, jossa viitataan gallupeihin yleisemmin	26	38
Politiikkajuttu, jossa on taustalla tutkimustieto ilman selvää viittausta	16	22
Gallupien metatarkastelu	5	7
Yhteensä (Lukumäärä)	100 (284)	100 (245)

lyä. Uutiset olivat näyttäviä, mutta niiden tuloksia ei kovin usein käsitelty pääkirjoituksissa. Noin viidennessä molempien lehtien gallupjutuista oli uutisia tai artikkeleita muiden kuin lehden itsensä teettämistä kyselyistä. Näiden kirjoitusten laajuus vaihteli huomattavasti valtaosan ollessa Suomen Tietotoimiston välittämää yhden palstan uutisia. Varsinkaan muiden joukkoviestinten gallupuutisia ei useinkaan toistettu kovin näyttävästi.

Taulukon 3.1 kolme seuraavaa luokkaa kattavat lehtijuttuja, joiden painopiste on muualla kuin mielipidetutkimuksissa. Niissä käsitellään tulevia vaaleja tai politiikkaa yleisemmin, ja gallupien tulokset toimivat analysoinnin ja argumentoinnin taustana tai apuvälineenä. Tällaisten osuus oli Helsingin Sanomien aineistossa 48 prosenttia (137 kappaletta) ja Aamulehdessä peräti 70 prosenttia (170 kappaletta).

Tästäkin mielipidemittausten roolista on erotettu kolme tasoa, joista ensimmäisessä viitataan johonkin nimenomaiseen tutkimukseen. Tällaisesta pari esimerkkiä: Tarkastellessaan laajassa kirjoituksessa Kristillisdemokraatteja ja puolueen tilannetta (31.10.2010) Helsingin Sanomat totesi: ”Suomen Kuvalehden Taloustutkimuksella teettämässä mittauksessa näkyy ensimmäisiä viitteitä siirtymistä (Kristillisdemokraattien suuntaan)”. Perussuomalaisten suhtautuminen EU-jäsenyyteen oli pääteema Aamulehden raportoidessa (21.11.2010) puolueen vaalitulaisuudesta Tampereella. ”Perussuomalaisten kannatus tuoreimmassa, MTV3:n teettämässä gallupissa oli melkein 15 prosenttia. Suosio on saanut puolueen aktiivit varovaisiksi.” totesi lehti.

Yleisin kategoria olivat jutut, joissa toimittajat, poliitikot tutkijat tai muut viittasivat mielipidekyselyihin yleisesti täsmentämättä tekijää tai teettäjä. Esimerkkejä: ”Vaan ei tunnu kansa gallupeista päätellen tykkävän (demarien talouspolitiikasta).” (Aamulehti 6.2.2011) ”Soini on toistuvasti pyrkinyt retoriikallaan houkuttelemaan näiden puolueiden konservatiivisimpia miesäänestäjiä loikkaamaan perussuomalaisten kelkkaan – ja on gallupkäyristä päätellen onnistunut.” (Aamulehti 7.2.2011) Neljännes Helsingin Sanomien ja kaksi viidesosaa Aamulehden gallupjournalismista oli tätä tyyppiä.

Noin viidennessä analyysiin poimituista kirjoituksista ei suoranaisesti viittaa mielipidemittauksiin, vaikka niiden tulokset selvästi ovat politiikan käsittelyn taustalla. Esimerkkejä: ”Donnerin itsensä mukaan tärkein syy paluuseen on perussuomalaisten nousu.” (Helsingin Sanomat 4.3.2011) ”Soini ansaitsee pääministerin paikan, jos perussuomalaiset nousee suurimmaksi puolueeksi.” (Helsingin Sanomat 4.3.2011) ”Näin Ihalainen on hyvä veto patoamaan karkuruutta, jota Sdp:stä on esimerkiksi juuri perussuomalaisiin.” (Helsingin Sanomat 25.11.2011) Nämä ovat lehtijuttuja, joissa journalisti, poliitikko, tutkija tai yleisöasastokirjoittaja pitää puolueiden tai presidenttiehdokkaiden kannatusta tai muuta mielipidetutkimusten tuottamaa tietoa jo niin itsestään selvänä ja kaikille tuttuna ettei niitä tarvitse enää mainita. Tällaisia oli Aamulehdessä ja Helsingin Sanomissa yhteensä noin 100.

Analysoitavista kirjoituksista yhteensä 30 eli viitisen prosenttia tarkasteli mielipidetutkimuksia metatasolla. Ne koskivat lähinnä kyselyiden luotettavuutta, virhelähteitä tai gallupien roolia politiikassa. Valtaosassa näistä metatason jutuista käsiteltiin puolueiden kannatuksen arvioimisen menetelmiä painokertoimiseen ja tulosten virhemarginaaleineen. Toinen näkyvä aihe oli kyselytulosten vaikutus äänestäjien valintoihin ja muihin mielipiteisiin.

Gallupjournalismin aiheet

Mielipidemittausten eri aihepiirit eivät herättäneet yhtäläistä kiinnostusta journalismissa. Äänestäjien puoluevalinnat oli ylivoimaisesti suosituin gallupjournalismin aihe. Se oli esillä 356:ssa Aamulehden ja Helsingin Sanomien jutussa vaaleja edeltävän puolen vuoden aikana eli keskimäärin pari kertaa päivässä. Siis 67 prosenttia kaikista mielipidemittauksiin viittaa- vista kirjoituksista koski ensisijaisesti puolueiden kannatusta. Aihetta käsittelevien kirjoi- tusten osuus vaihteli juttutyypin välillä uutisten 61 prosentista muut lehdet -palstan 81 prosenttiin. Samaan aikaan julkisuudessa esillä olleista mielipidetutkimuksista vain 37 pro- senttia koski tätä aihepiiriä.

Taulukko 3.2

Valtajulkisuudessa käsitellyt mielipidetutkimukset aihepiireittäin ja niiden näkyminen Aamulehdessä ja Helsingin Sanomissa juttutyypin mukaan (1.10.2010–17.4.2011; %)

Juttutyyppi	Puolue- kannatus	Muu kannatus- tutkimus	Asiat, politiikan sisältö	Arvot, asenteet, huolet	Muut aiheet	YHT	(lkm)
Uutinen	61	8	25	3	4	100	(186)
Pääkirjoitus	63	15	16	3	3	100	(74)
Muu toimituksen artikkeli	70	10	13	3	3	100	(98)
Asiantuntija-artikkeli	74	6	9	6	6	100	(34)
Lukijan mielipide	65	6	15	3	12	100	(34)
Muut lehdet	81	4	6	4	4	100	(47)
Muu juttu, pilakuva	75	9	7	-	9	100	(57)
Kaikki	67	9	16	3	5	100	(529)
Julkisuudessa käsitellyt tutkimukset	37	13	42	6	2	100	(151)

Journalistien kiinnostus kannatuslukuihin on ymmärrettävää. Ovathan suomalaisetkin jouk- koviestimet jo vuosikymmenien ajan suhtautuneet vaaleihin yhdysvaltalaisen ”horse race –journalismin” tapaan kilpaurheiluna (Atkin ja Gaudino 1984; Maarek 1995, 81–83) ja opettaneet yleisöään politiikan penkkiurheilijoiksi (Suhonen 1991, 44–49). Vuoden 2011 eduskuntavaalien poikkeuksellinen kilpailuasetelma tietysti lisäsi kannatusmittausten kiin- nostavuutta. Poliittista tilannetta ei oikeastaan voinut analysoida ottamatta huomioon Pe- russuomalaisten kannatuksen jyrkkää nousua.

Vaaleihin valmistautuvien puolueiden, ehdokkaiden, äänestäjien ja koko vaalidemokra- tian kannalta kansalaisten arvoja ja suhtautumista politiikan sisältökysymyksiin koskevat

tutkimukset olisivat ansainneet enemmän huomiota. Asiatutkimuksista ei ollut puutetta. Niitähän julkistettiin Suomessa enemmän kuin puolueiden kannatusmittauksia. Poliitiikan sisältöjä koskeviin kyselyihin viitattiin Helsingin Sanomissa ja Aamulehdessä alle 90 kertaa, mikä on vain neljäsosa kannatusmittauksia käsitelleiden juttujen määrästä. Tutkimusjakson mittaan julkistettujen kymmenkunnan arvo- ja asennetutkimuksen tulokset kertoivat kansalaisten huolista ja odotuksista tulevan eduskunnan ja hallituksen politiikalle. Ne eivät kuitenkaan näyttäneet kovin paljon kiinnostavan politiikan journalismia.

Muita kuin kansalaisten äänestysaikomuksia koskevia kannatustutkimuksia julkistettiin tutkimusjakson kuluessa lähes 50, mikä on 13 prosenttia tutkimusten kokonaismäärästä. Aamulehden ja Helsingin Sanomien gallupjournalismista näiden tutkimusten osuus on vain yhdeksän prosenttia. Pääkirjoituksissa aihetta käsiteltiin suhteellisesti paljon useammin kuin muun tyyppisissä jutuissa. Kiinnostusta piti yllä tutkimustulosten välinen ristiriita. Miksi Timo Soinin karisma nostaa Perussuomalaisten kannatusta, mutta ei hänen suosiotaan pääministerikyselyissä? Miksi Keskustan kannatus laskee, vaikka Mari Kiviniemi nousee pääministeripörssissä?

NÄKYVIMMÄT KESKUSTELUT

Perussuomalaisten suosion kasvu oli vuoden 2011 eduskuntavaalien gallupjournalismin ”suuri kertomus”. Sitä toistettiin sadoissa Aamulehden ja Helsingin Sanomien uutisissa, pääkirjoituksissa, muissa artikkeleissa, muut lehdet -palstalla, mielipidesivuilla, pakinoissa, pikukjutuissa ja pilakuvissa. Vaikka muut mielipidetutkimuksiin kietoutuvat teemat jäivätkin tämän suuren kertomuksen varjoon, joukko aihepiirejä oli niin usein esillä, että kirjoittelu alkoi näyttää julkiselta keskustelulta. Tällaisia aihepiirejä olivat:

- Lauri Ihalaisen ja Jörn Donnerin lähteminen kansanedustajaehdokkaiksi ja uhmaamaan gallupeiden ennustamaa vaalitulosta
- Jutta Urpilaisen alhainen suosio puolueensa puheenjohtajana ja pääministerikandidaattina
- Perussuomalaisten pääsy television vaalikeskusteluihin yhdessä Kokoomuksen, Keskustan ja SDP:n kanssa
- kansalaisten poliittisen tiedon taso
- EVA:n asennetutkimus
- mielipiteet ruotsin kielen asemasta
- pääministerikyselyt
- band wagon -efekti
- puolueiden kannatusmittausten menetelmät ja niiden luotettavuus

Tarkastelen kahden teeman käsittelyä: lyhyesti keskustelua kansalaisten poliittisen tiedon tasosta ja vähän laveammin suoranaista polemiikka puolueiden kannatusmittauksen menetelmistä ja niiden luotettavuudesta.

Kansalaisten poliittisen tiedon taso

”Kolmannes suomalaisista uskoo Sdp:n istuvan hallituksessa. Valtaosalla suomalaisista on virheelliset käsitykset hallituksen kokoonpanosta.” Näin otsikoi Helsingin Sanomat TNS Gallupilla teettämänsä kyselyn tulokset (21.3.2011). Kolme neljäsosavun juttukokonaisuudesta kolmanneksen vie kuva hallituksessa istuvien puolueiden puheenjohtajista ja viidenneksen viiden kansalaisen katuhaastattelu kuvineen. Kyselyn tuloksia tulkitsee tutkija ja tietokirjailija Tommi Uschanov. Hänen mielestään tietämättömyys johtuu puolueiden erojen hiipumisesta ja siitä, että puolueiden vaihdokset eivät näytä vaikuttavan politiikan sisältöön. Tietämättömyys puolueiden toiminnasta palvelee niiden omia intressejä.

”Tämä on alkuvuoden merkittävin mielipidetiedustelu. Se kertoo huomattavan synkää tarinaa.” Näin pohtii SDP:n puoluesihteerin Mikael Jungner äänestäjien heikkoja tietoja seuraavana päivänä Helsingin Sanomien kotimaansivun jutussa. Hän aikoo muuttaa vaalikampanjaansa gallup tulosten takia. Myös lehden pääkirjoitus hämmästelee tuloksia. Mielipidesivulla Tuomas Lehtinen Tampereelta kauhistelee kansalaisten tietämättömyyttä ja pohtii yhteiskuntatiedon koetta ehdoksi äänioikeudelle. Päivää myöhemmin Helsingin Sanomat omistaa kyselytuloksille pilakuvan ja Muut lehdet -palstan. Sunnuntaina 27.3. lehden pakinoitsija Toinen mies irvistelee äänestäjien tietämättömyydelle, ja seuraavan päivän Vieraskynä -palstalla valtio-opin professori Heikki Paloheimo pohtii tietämättömyyden taustoja. Vielä 30.3. Helsingin Sanomien artikkelitoimittaja Paavo Rautio viittaa suomalaisten heikkoihin tietoihin kirjoittaessaan Suomen politiikasta euron kriisissä. Myös Aamulehdessä kiinnitettiin huomiota HS-gallupin tuloksiin. Pääkirjoitus 22.3. otsikoitiin: ”Silmät ummessa uurnille”. Samana päivänä Näkökulma -sivun kolumnissaan toimittaja Matti Mörttinen korostaa, että tietämättömyyttä oleellisempaa on se, ettei kansa välitä. Samalla sivulla muuttamat SDP:n pirkanmaalaiset kansanedustajaehdokkaat saavat selitellä mitä tutkimus kertoo puolueen oppositiopolitiikan onnistumisesta.

Keskustelu kannatusmittausten luotettavuudesta

Vuoden 2007 vaali-iltana tulosten alkaessa selvitä kansanedustaja Sauli Niinistö syytti Yleisradiota ja Taloustutkimusta Kokoomusta sortaneista vaaliennusteista. Puolueen todellinen ääniosuus oli pari prosenttiyksikköä korkeampi kuin Ylen tv-uutisten juuri ennen vaaleja kertoma. HS-gallupin arvio osui muutaman prosenttiyksikön kymmenyksen päähän vaalituloksesta. Perussuomalaisten kannatuksen kaikki tutkimuslaitokset aliarvioivat pahan kerran. Ennusteet hukkasivat keskimäärin noin puolet siitä. Ennakointivirheistä aiheutunut kohu johti siihen, että Yleisradio pyysi Taloustutkimukselta selvitystä kannatusmittausten ongelmista ja lopetti tulosten julkaisemisen muutamaksi kuukaudeksi. (Suhonen 2007)

Vuoden 2011 eduskuntavaalien alla käytiin poikkeuksellisen vilkasta julkista keskustelua mielipidekyselyjen luotettavuudesta ja virhelähteistä. Keskustelua vauhditti Tutkijoiden ja kansanedustajien seura – TUTKAS järjestämällä seminaarin Hyvä, paha gallup – Miten mielipidetutkimukset vaikuttavat politiikkaan (19.1.). Alustuksessaan Miten mielipidetutkimuksia voi manipuloida? Turun yliopiston valtio-opin professori Matti Wiberg kritisoi

naiivia luottamusta gallupeihin. Hänen mukaansa kaikilla mielipidemittausten toimijoilla (teettäjillä, tekijöillä, haastattelijoilla, vastaajilla, tulosten julkistajilla, journalisteilla, käyttäjillä jne.) on runsaasti mahdollisuuksia ja usein intressejäkin manipuloida tutkimuksia ja niiden tuloksia (Wiberg 2011, 45–53).

Viiden seminaarialustajan puheenvuoroista vain Wibergin polemiikki herätti vastakäikua joukkoviestimissä. Sitä käsiteltiin ainakin Iltalehdessä ja Suomenmaassa (21.1.), TV1:n A-studiossa (19.1.) ja TV2:n Pressiklubissa (21.1.). Jo Wibergin aiempi haastattelu samasta aiheesta Uutispäivä Demarissa (4.1.) oli saanut laajaa julkisuutta Suomen Tietotoimiston välittämänä uutisena. Taloustutkimuksen tutkimuspäällikkö, yhteiskuntatieteiden tohtori Juho Rahkonen problematisoi Wibergin gallupkriittikkä Helsingin Sanomien mielipidesivulla (12.1.). Hän toi esille korjauskertoimet, joiden avulla päästään luotettavampiin kannatusarvioihin ja pienennetään tilastollista virhemarginaalia. Samalla hän tuli avanneeksi uuden keskusteluteeman.

Aamulehden (16.1.) etusivun toinen pääotsikko kertoi Soinin joukkojen todellisen kannatuksen olevan 13,5–20 prosenttia. Numerot perustuvat Juho Rahkosen haastatteluun, jossa hän arvelee, että satunnaisvirheiden mahdollisuutta kuvaavan 1,7 prosenttiyksikön virhemarginaalin päälle voitaisiin panna samansuuruinen ”harhamarginaali”. Se viittaa tutkimusaineiston systemaattisiin virhelähteisiin. Sisäsivun uutisanalyysissään toimittaja Riitta Järventie selostaa korjauskerrointen käyttöä puolueiden kannatuksen arvioimisessa ja toteaa niiden olevan Perussuomalaisten kohdalla puhdasta hakuammuntaa. Jutussaan hän väittää tutkimuslaitosten vaikenevan mittausten menetelmiensä puutteista. Järventielle kuten useimmille muillekin aiheesta kirjoittaville toimittajille näyttää olleen ilmeisen vieras Yleisradion uutisten verkkosivulla ollut perusteellinen selostus niin Taloustutkimuksen kuin TNS Gallupinkin tavoista tehdä puolueiden kannatusarvioita.

Eivät tunteneet kannatusarvioiden laskentamalleja tilastotieteen professori Seppo Laaksonen ja valtiotieteen kandidaatti Esa Mustonenkaan kritisoidessaan Rahkosen ajatusta korjauskertoimen ja virhemarginaalin suhteesta (HS Mielipide 26.1.). Osallistuin keskusteluun (HS Mielipide 28.1.) muistuttamalla, että korjauskertoimen laskukaavassa on mukana puoluekohtainen vakiotermi: edellisten vaalien todellinen tulos. Tästä vakiotermistä johtuen yksinkertainen otantatutkimuksen prosenttilukujen virhemarginaali ei päde. (korjauskertoimista ja virhemarginaaleista katso Suhonen 1991, 57–60; 2006, 284–294; Manninen 1976)

”Perussuomalaisten kannatus olisi jo 24 prosenttia ilman korjauskertoimia.” Näin otsikoi Helsingin Sanomat (18.2.) Juha-Pekka Raasteen uutisjutun, jossa selostetaan TNS Gallupin tapaa arvioida puolueiden kannatusta. Tarkoituksena oli kaikei valistaa lukijoita hankalassa asiassa. Kuitenkin kirjoitus monine virheineen pikemminkin sekoitti käsityksiä korjauskertoimista, muutuskertoimista ja virhemarginaaleista. Ei tarvitse olla kovinkaan epäluuloinen lukija, kun jutusta jää vaikutelma tulosten manipuloinnista. Vaikutelmaa ei paljoakaan korjaa jutussa haastatellun TNS Gallupin toimialajohtajan Juhani Pehkosen kuvaus kannatusmittauksen vaikeuksista.

Raasteen kirjoitus Helsingin Sanomissa toi julkiseen keskusteluun niin sanotut raakajakautumat eli yksinkertaisesti suoraan otoksesta lasketut kannatusprosentit. Perussuomalaisten kannatus TNS Gallupin tammi-helmikuun kyselyssä ennen kertoimien käyttöä oli 24 ja toiseksi korkein lukema oli Kokoomuksen 22 prosenttia. Näitä raakajakautumia tutkimus-

laitokset eivät ole vuosiin päästäneet julkisuuteen sen vuoksi, että ne poikkesivat huomattavan paljon vaalitulosten kertomasta puolueiden kannatuksesta ja vaihtelivat melkoisesti kyselystä toiseen. Tosin Iltalehti oli pariin otteeseen kertonut puolueiden korjaamattomat kannatusluvut Taloustutkimuksen pääministerikyselyn tuloksia julkistaessaan. Tammikuun kolmella ensimmäisellä viikolla kootussa aineistossa Perussuomalaisia aikoi äänestää 26 ja Kokoomusta 19 prosenttia. (Iltalehti 22.1.1011) Kuten kuviosta 3.1 näkyy, Taloustutkimuksen korjatut tammikuun kannatuslukemat olivat Kokoomukselle 20,4 ja Perussuomalaisille 16,6 prosenttia – kymmenisen prosenttiyksikköä alle puolueen raakaprocentin.

Epäluottamus puolueiden kannatusmittauksiin näkyi esimerkiksi 1.3. julkaistussa Aamulehden pääkirjoituksessa: ”Etenkin Perussuomalaisten huikeat kannatusluvut ovat varsin huterissa kantimissa. Niiden luotettavuutta syövät tutkimuslaitosten käyttämät korjauskertoimet, jotka perustuvat aikaisempien vaalien äänestyskäyttäytymiseen”. Epäluottamus purkautui kiihkeiksi nettikeskusteluiksi, jotka lähentelivät ”vihapuhetta” tutkimuslaitoksia ja tutkijoita kohtaan. Juhani Pehkonen kertoi Aamulehden haastattelussa (15.4.) aggressiivisista, jopa väkivallalla uhanneista puhelinsoitoista. Medioissa kyllä pyrittiin jakamaan tietoa mittausmenetelmistä. Esimerkiksi jo edellä mainittujen juttujen lisäksi Juho Rahkonen käsittelee asiaa Aamulehden (31.3.) alakerta-artikkelissaan. Itse olin TV1:n A-studiossa (28.2) pohtimassa menetelmiä ja niiden luotettavuutta. Samassa ohjelmassa haastateltiin myös Taloustutkimuksen tutkimusjohtajaa Jari Pajusta. Pajunen ja TNS Gallupin toimialajohtaja Juhani Pehkonen olivat Aamulehden haastateltavina vielä juuri ennen vaaleja (15.4.).

Tilastotieteen professori Seppo Laaksonen sai käyttöönsä HS-gallupin aineistoja ja laskei erilaisilla painotuksilla puolueiden kannatuslukuja. Helsingin Sanomien uutisessa (19.3.) hän kuvaa kannatuksen ”kokonaisvirhemarginaaleja”, jotka koostuvat otantasattumasta johtuvasta ”satunnaismarginaalista” ja systemaattisten virhelähteiden tuottamasta ”harhamarginaalista”. Tuo satunnaismarginaali tunnetaan yleisemmin virhemarginaalin nimellä. Puolueen harhamarginaali näyttää tarkoittavan jokseenkin samaa kuin eri mittauksien vaihteluväli. Laaksonen selostaa ideaansa tarkemmin *Kanavassa* (5/2011). Perussuomalaisten kannatus eri tavoilla mitattuna vaihteli välillä 16–25 prosenttia. (Laaksonen 2011)

Kanavan kirjoituksessaan Laaksonen (2011) asettuu samalle kannalle niiden kanssa, jotka epäilevät kannatusmittausten tuloksia. Hän ei vain epäile menetelmien luotettavuutta, vaan syyttää tutkimuslaitoksia ”vaaligallupeilla politikoinnista”. Laaksonen kirjoittaa: ”Luulen, että viimeisissä gallupeissa painotuksia oikaistiin toivottuun suuntaan. ... Molemmat suuret laitokset toimivat samalla tavoin ikään kuin ne muodostaisivat kartellin; tämä piirre on ollut havaittavissa koko ajan.” Hän siis väittää, että Taloustutkimus ja TNS Gallup yhteistuumin manipuloivat viimeisten vaaleja edeltäneiden kyselyiden tuloksia näyttämään Perussuomalaisille todellista huonompia ja Keskustalle todellista parempia lukemia. Ainoat perustelut, joita Laaksonen esittää väitteilleen, ovat viimeiset kannatusarviot ja niiden poikkeaminen vaalituloksesta.

Taloustutkimuksen tutkimuspäällikkö Juho Rahkonen kiistää Laaksonen syytökset *Kanavan* seuraavassa numerossa (6/2011). Hänen mukaansa korjauskertoimia tai muita laskennallisia menetelmiä ei muutettu viimeisellä mittauksella, vaan kannatusarviot tehtiin samoin kuin ennenkin. Perussuomalaisten kannatus todella laskeutui hieman maaliskuusta huhtikuuhun. Tämä merkitsee sitä, että Perussuomalaisten kannatuslukemat ovat olleet myös

edeltävillä mittauskerroilla muutaman prosenttiyksikön liian alhaisia. Rahkosen mukaan huhtikuun mittausten poikkeaminen vaalituloksesta johtui ennen muuta siitä, että tutkimusyritykset aliarvioivat edellisissä vaaleissa nukkuneiden ja nyt Perussuomalaisten kannattajiksi ilmoittautuneiden äänestysaktiivisuuden. Puolueen uusista kannattajista peräti noin kolmasosa oli tällaisia. Suomen Keskustan vaalikannatuksen putoaminen alle viimeisten arvioiden johtui osaksi siitä, että joukko kannattajia jätti äänestämättä. (Rahkonen 2011)

TNS Gallupin ja Taloustutkimuksen kannatuslukemien ja niiden muutosten yhdenmukaisuus selittyy sillä, että niiden käyttämät arviointimenetelmät ovat pääpiirtein samat. Näitä menetelmiä on käytetty Suomessa jo 1950-luvulta saakka, ja ne ovat toimineet yleensä varsin hyvin. Se, että Taloustutkimuksen virhe Perussuomalaisten ja Keskustan kannatuksen ennakkoinnissa oli suurempi kuin TNS-Gallupin, johtuu ehkä lähinnä korjauskertoimen erilaisesta kytkemisestä aikaisempiin vaaleihin. Kun Gallup laski korjauskertoimensa edellisten kunnallisvaalien tuloksesta, Taloustutkimuksen korjauskertoimissa otettiin huomioon sekä kunnallisvaalit että vuoden 2007 eduskuntavaalit. Taloustutkimus päätyi nykyiseen arviointimenetelmäänsä edellisten eduskuntavaalien ongelmista viisastuneena. (Arviointimenetelmistä ja niiden ongelmista katso Suhonen 1991, 57–60; 2006, 284–294; Manninen 1976)

YHTEENVETOA

Vuoden 2011 eduskuntavaalien ja sitä edeltäneen poliittisen julkisuuden ”suuri kertomus” oli Perussuomalaisten suosion huikea kasvu. Yhden vuoden aikana maaliskuusta 2010 maaliskuuhun 2011 puolueen kannatusosuus kasvoi reilut kymmenen prosenttiyksikköä. Vaalitulos oli vieläkin komeampi. Tuon suuren kertomuksen varjoon jäi toinen, kertomus äänestäjien poliittisten valintojen taustalla olevista arvoista ja politiikan sisältöä koskevasta yleisestä mielipiteestä. Näissä tarinoissa kertojan rooli on mielipidetutkimuksilla ja niiden tuloksia esittävällä ja tulkitsevilla journalismilla.

Olen tutkinut lokakuun 2010 alun ja vaalien välisenä aikana julkisuudessa olleita mielipidekyselyitä ja niitä käsitellyttä poliittista journalismia. Tuolta aikaväliltä löysin suomalaisesta valtajulkisuudesta 151 eri mielipidetutkimusta, jotka vaihtelivat yhden aiheen kyselyistä laajoihin arvo- ja asennetutkimuksiin. Tammikuusta vaaleihin julkistettiin keskimäärin tutkimus päivässä. Poliittisen journalismin tapaa käsitellä mielipidekyselyjä ja niiden tuloksia tutkin Helsingin Sanomista ja Aamulehdestä. Vaaleja edeltäneen kuuden ja puolen kuukauden aikana näissä lehdissä julkaistiin yhteensä 529 kirjoitusta, joissa tavalla tai toisella viitattiin mielipidekyselyihin.

Kansalaiset saivat vaaleja edeltävän puolen vuoden mittaan tilannepäivityksen puolueiden välisestä kisasta keskimäärin pari kertaa kuukaudessa. Yleisradio julkisti Taloustutkimuksen tekemät kannatusarviot kuukausittain ja Helsingin Sanomat TNS Gallupin arviot lähes samaan tahtiin. Lisäksi MTV3 julkisti vaaleja edeltävinä kuukausina Research Insight Finlandin lukemia. Näiden eduskuntavaalien alla selvitettiin myös kaikissa vaalipiireissä puolueiden kannatusta ja eduskuntapaikkojen odotettavaa jakautumista. Kannatusarvioiden lisäksi mielipidekyselyissä tutkittiin lukuisia kertoja puolueiden kannatuksen taustatekijöitä, puoluekannan varmuutta ja odotettavaa äänestysaktiivisuutta. Pääministerikyselyjen tu-

lokset muodostivat mielenkiintoisen ristiriidan puolueiden kannatuksen kehityksen kanssa. Raskaan vaalitappion kärsineen Suomen Keskustan puheenjohtaja Mari Kiviniemi oli pitkään pääministeripörssin ykkösenä, mutta Perussuomalaisten puheenjohtaja Timo Soini ei yltänyt edes puoleen Kiviniemen lukemista.

Mielipidekyselyjä politiikan sisällöistä – yksittäisistä asiakysymyksistä, asenteista ja arvoista – julkistettiin huomattavasti enemmän kuin puolueiden kannatusmittauksia. Niiden tulokset kuvasivat kattavasti vallitsevaa yhteiskunnallista ajattelua ja kertoivat Perussuomalaisilla olevan ideologialtaan sopivaa äänestäjäpotentiaalia vielä kannatuksen nousun jälkeenkin. Yhdessä kannatusmittausten kanssa politiikan sisältöjä koskevat kyselyt antoivat puolueelle selvän tuen jatkaa valitulla linjalla. Perussuomalaisten suuntaan siirtyneet tai vilkuilevat äänestäjät saivat niin ikään vahvistusta valinnoilleen ja mielipiteilleen: ”meitä näin ajattelevia ja äänestää aikovia on huomattava joukko”.

Helsingin Sanomien asema gallupjournalismin uranuurtajana näkyy edelleen. Valtajulki-suudessa esillä olleista kyselyistä neljännes oli sen teettämiä. Muiden joukkoviestinten osuus oli yhteensä nelisenkymmentä prosenttia. Loppu kolmannes mielipidetutkimuksista oli lähinnä julkisen vallan ja kansalaisjärjestöjen teettämiä. Viestimille gallupit ovat pääasiassa yleisöä kiinnostavaa journalismin aineistoa. Toinen motiivi kyselyiden teettämiseen on halu osallistua demokraattisen politiikan keskeisimpään prosessiin, vaaleihin. Kansalaisjärjestöt pitävät mielipidekyselyiden avulla esillä omia tavoitteitaan ja pyrkivät saamaan niille tukea puolueilta, ehdokailta ja äänestäjiltä.

Kansalaisella, joka lukee tarkkaavaisesti Helsingin Sanomia ja Aamulehteä, oli vuoden 2010 viimeisinä kuukausina keskimäärin kahdesti päivässä edessään kirjoitus, jossa suoraan tai epäsuorasti viitattiin mielipidetutkimuksiin. Maalis- ja huhtikuussa oli luettavissa viisi gallupjuttua päivässä. Mielipidekyselyillä oli siten erittäin näkyvä rooli vaaleja pohjustavassa poliittisessa journalismissa. Suorat viittaukset tarkoittavat sitä, että mielipidetutkimus on uutisen, pääkirjoituksen tai muun lehtijutun varsinaisena aiheena. Epäsuorista viittauksista on kyse silloin, kun kirjoituksessa käsitellään vaaleja tai politiikka muuten, ja gallupien tulokset toimivat niiden tarkastelun taustana ja apuvälineenä. Näitä jälkimmäisiä oli lähes kaksi kolmasosaa kaikista analysoiduista kirjoituksista. Kun myös mielipidekyselyjen tuloksiin keskittyvissä jutuissa usein tehdään tulosten perusteella johtopäätöksiä poliittisesta tilanteesta, näyttää mielipidemittauksilla olleen hyvin iso rooli vaaleja edeltävää poliittisessa keskustelussa.

Puolueiden poikkeuksellinen kannatuskehitys johti poikkeuksellisen kiivaaseen julkiseen keskusteluun kannatuskyselyiden luotettavuudesta. Tarkastelukulmasta riippuen niiden epäiltiin liioittelevan tai vähättelevän Perussuomalaisten suosiota. Tutkimuslaitosten edustajat, journalistit ja yliopistotutkijat yrittivät ymmärtää ja kuvata kannatusarvioiden laskentamenetelmiä, joiden periaatteet ovat olleet käytössä Suomessa jo 1950-luvulta lähtien. Eniten epäluuloja aiheutti kyselytietojen kytkeminen laskentamallissa edellisten vaalien todellisiin tuloksiin, vaikka juuri se on taannut arvioiden kohtalaisen tarkkuuden.

Puolueiden kannatusmittaukset hallitsivat gallupjournalismia. Vaikka niiden osuus kaikista julkistetuista tutkimuksista oli vain reilu kolmannes, niitä käsitteli kaksi kolmesta Aamulehden ja Helsingin Sanomien gallupjutusta. Lähes puolet mielipidetutkimuksista koski asenteita, arvoja ja mielipiteitä politiikan sisältökysymyksistä, mutta tällaisia tutkimuksia

käsitteli vain viidennes lehtijutuista. Gallupjournalismin painottuminen puolueiden kannatukseen on ymmärrettävää. Niiden näkökulmasta vaalit todella on kilpailu. Kansalaisilla on kaksi roolia. He ovat äänestäjiä, mutta myös politiikan penkkiurheilijoita, joille mediat kilvan tarjoavat parhaita katsomopaikkoja. Tällä kertaa kilpailun kulku oli Suomen oloissa ainutlaatuinen. Asiantuntijatkaan eivät voineet analysoida poliittista tilannetta kiinnittämättä huomiota suureen kertomukseen Perussuomalaisten odotettavasta vaalivoitosta. Silti mediajulkisuuden olisi pitänyt kiinnittää enemmän huomiota niihin lukuisiin tutkimuksiin, jotka kertoivat yhteiskunnan poliittisesta ilmapiiristä ja äänestäjien valintojen takana olevista asenteista ja arvoista.

LÄHTEET

- Allardt, Erik (1983): *Sosiologia*. Helsinki: WSOY.
- Atkin, Charles K. ja Gaudino, James (1984): The Impact of Polling on the Mass Media. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 472 March 84.
- Borg, Sami (2011): Vaaliپیirikohtaiset kannatusmittaukset eduskuntavaaleissa 2011. Teoksessa Matti Wiberg (toim.), *Populismi. Kriittinen arvio*. Helsinki: Edita, 175–196.
- Broughton, David (1995): *Public Opinion Polling and Politics in Britain*. London: Prentice Hall.
- Gallup, George (1965): Polls and the Political Process – Past, Present and Future. *Public Opinion Quarterly* 29.
- Gallup, George ja Rae, Saul Forbes (1940): *The Pulse of Democracy. The Public Opinion Poll and How it Works*. New York: Simon and Schuster.
- Haavisto, Ilkka ja Kiljunen, Pentti (2011): *Maailman paras maa. EVA:n kansallinen arvo- ja asennetutkimus*. Helsinki: Taloustieto Oy.
- Herbst, Susan (1993): *Numbered Voices. How Opinion Polling Has Shaped American Politics*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Holli, Melvin G. (2002): *The Wizard of Washington. Emil Hurja, Franklin Roosevelt, and the Birth of Public Opinion Polling*. New York: Palgrave.
- Laaksonen, Seppo (2011): Vaaligallupeilla politikoidaan. *Kanava* 39:5, 32–35.
- Lotti, Leila (1994): *Markkinointitutkimuksen käsikirja*. Helsinki: WSOY.
- Lotti, Leila (2006): *Suomen Gallupista, päivää! Suomalaista arkea 60 vuotta*. TNS Gallup: Espoo.
- Maarek, Philippe J. (1995): *Political Marketing and Communication*. London: John Libbey.
- Manninen, Pentti (1976): *Puolueiden kannatussuuksien estimoinnin tarkkuus Demingin vyöhykepoiminnassa*. Helsinki: Suomen tilastoseura.
- MTS (2010): *Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta*. Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, Tiedotteita ja katsauksia 1/2010.
- Nortamo, Simopekka (1997): Gallup-demokratiaa kansanvallan vajeeseen. Helsingin Sanomien kuukausiliite, toukokuu.
- Pernaa, Ville (2011): 39 perussuomalaista kansanedustajaa? *Turun Sanomat* 12.4.2011.
- Petersson, Olof ja Holmberg, Sören (1998): *Opinionsmätningarna ock demokratin*. Stockholm: SNS Förlag.
- Rahkonen, Juho (2011): Kevään vaaligalluptraustat. *Kanava* 39:5, 38–40.
- SAK (2011): *Luottamus liikkeessä. SAK:n jäsentutkimus*. Helsinki: SAK.
- Smith, Tom (1990): The First Straw? A Study of the Origins of Election Polls. *Public Opinion Quarterly* 54.
- Suhonen, Pertti (1988): *Suomalaisten arvot ja politiikka*. Helsinki: WSOY.
- Suhonen, Pertti (1991): *Kaksisuuntainen peili. Mielipidetutkimukset julkisuudessa ja politiikassa*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Suhonen, Pertti (2006): *Mielipidetutkimukset ja yhteiskunta*. Tampere: Tampere University Press.
- Suhonen, Pertti (2007): Miksi mittaus sorti voittajia? *Aamulehti* 29.3.2007.
- Suhonen, Pertti (2010a): HS-gallup poliittisena journalismina vuodesta 1945 nykypäivään. *Media & viestintä* 33:3, 73–87.
- Suhonen, Pertti (2010b): *RISC Monitor -tutkimuksen menetelmistä ja niiden ongelmista*. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, Julkaisuja C 44/2010.
- Suhonen, Pertti (2011): Mistä perussuomalaiset tulevat? Teoksessa Matti Wiberg (toim.), *Populismi. Kriittinen arvio*. Helsinki: Edita, 61–81.
- Warren, Kenneth F. (2001): *In Defence of Public Opinion Polling*. Oxford: Westview Press.

- Wiberg, Matti (2011): Mitä vikaa kansan tahdossa? Teoksessa Matti Wiberg (toim.), *Populismi. Kriittinen arvio*. Helsinki: Edita, 22–60.
- Worcester, Robert M (1991): *British Public Opinion. A Guide to the History and Methodology of Political Polling*. Oxford: Basil Blackwell.

Internet-lähteet

- Ervasti, Pekka (2010): Suuret nautiskelijat: kokoomus ja perussuomalaiset. <http://suomenkuvalehti.fi/blogit/polkomfi/suuret-nautiskelijat-kokoomus-ja-perussuomalaiset> 27.10.2010.
- Wilenius, Markku (2010): Suomi suomalaisten silmin. Suomi-barometrin tuloksista eväitä rakentavaan toimintaan. <www.valuescentre.com> Luettu 6.10.2011.

4

Vaalikampanjat ja viestinnällistyminen

Tom Moring ja Juri Mykkänen

JOHDANTO

Vaalikampanjoinnin muutosta on usein tarkasteltu viestinnällistymiskäsitteen avulla. Sen keskeisiä olettamuksia on, että äänestäjien liikkuminen puolueiden välillä lisääntyy samalla kun puolueet käyttävät enemmän varoja vaaleihin houkutellakseen liikkuvia äänestäjiä (Asp 1990; Strömbäck 2007). Vaalikampanjat tulevat yhä tärkeämmiksi ja puoluetoiminta muuttuu ammattimaiseksi. Tätä kutsutaan professionalisoitumiseksi (Negrine 2007; Tenscher ym. 2012, painossa).

Historiallisesti tarkasteltuna suomalaisten puolueiden kannatus on ollut, monesta muusta länsimaasta poiketen, melko vakaata. Aina 2000-luvulle saakka puolueet ovat tyypillisesti saavuttaneet vaalituloksensa mobilisoimalla peruskannattajakuntansa. 1980-luvulta asti kolme suurinta puoluetta saivat keskimäärin noin kaksi kolmannesta äänistä vaalityypistä riippumatta. Samalla valitsijakunnan osallistuminen eduskuntavaaleihin laski yli kahdeksantakymmenestä prosentista alle seitsemäänkymmeneen prosenttiin (Paloheimo 2005 toim.; Borg 2009).

Varsinkin 2000-luvulla puolueet alkoivat sijoittaa yhä enemmän voimavaroja vaalikampanjoihinsa. Tämä tapahtui osittain valtion antaman, vaalirahoitukseen käytetyn puoluetuen turvin, mutta myös ehdokkaiden käyttämät omat sekä lahjoituksina saadut varat lisääntyivät selvästi (Moring ja Mykkänen 2009).

Vuoden 2011 eduskuntavaalit käytiin poikkeuksellisessa tilanteessa. Ensinnäkin vaalikampanjaa oli edeltänyt laaja kriittinen keskustelu vaalirahoituksen periaatteista sekä kansanedustajien vaalirahoitusilmoitusten puutteista. Tämän vuoksi vaalirahoitusta koskevat määräykset uudistettiin (ks. kohta 'puolueet' sivustolla www.vaalit.fi). Vaalitukea lahjoittaneiden yritysten saaman kielteisen julkisuuden vuoksi ennakoitiin myös vaalirahoituksen tason yleistä laskua. Teemaa käsitellään laajemmin tämän kirjan luvussa 13.

Vuoden 2011 eduskuntavaalien kampanja-aikana ilmennyt muutos- ja jopa protestimieliala vaikutti lopulta myös äänestämiseen. Kotimaan äänestysaktiivisuus nousi takaisin seitsemänkymmenen prosentin paremmalle puolelle, mutta perinteiset kolme valtapuoluetta menettivät vuoden 2007 kannatuksestaan yhteensä 11,5 prosenttiyksikköä yhteenlasketusta kannatusosuudestaan ja jäivät 55,3 prosenttiin.

Protestihenki oli näkynyt jo edellisissä, vuonna 2009 käydyissä EU-vaaleissa laajempaan eurooppalaiseen ilmiöön. Monessa Euroopan maassa monet uudet protestipuolueet kampanjoivat varsin menestyksekkäästi. Sinänsä tämä kehitys ei vastannut viestinnällistymis- ja professionalisoitumisteorian oletuksia ammattilaistumisesta ja suurten kampanjaresurssien käytöstä. Myöskään Suomessa Perussuomalaisten huomattava vaalivoitto ei näytä tukevan varsinkaan professionalisoitumisteorian mukaista kehitystä.

Viestinnällistymis- ja professionalisoitumisteoriaan yhteensopimattomilta näyttävät havainnot eivät kuitenkaan voi olla syy näiden tarkastelukehysten hylkäämiseen. Pikemminkin vuoden 2011 eduskuntavaalien kampanjaa ja vaalitulosta voidaan pitää kiinnostavana mahdollisuutena tämentää tai jopa korjata aikaisempia olettamuksia. Mitä ilmeisimmin Suomen poliittiseen muutokseen vaikuttivat monenlaiset tekijät, jotka haastoivat olemassa olevia, johtavia kampanjatuotkimuksen teorioita.

VIESTINNÄLLISTYMINEN

Viestinnällistyneessä politiikassa vaalikampanjoita käydään yhä enemmän itsenäistyneiden ja kaupallistuneiden tiedotusvälineiden ehdoilla. Viestinnällistymisteorian mukaan media-maiseman muuttuu, journalismi professionalisoituu ja irrottautuu poliittisista sidoksistaan, jolloin puolueet ja ehdokkaat joutuvat profiloitumaan yhä näkyvämmiin. Median kaupallistumisen seurauksena viihdejulkisuuden merkitys kasvaa (Moring ja Mykkänen 2009). Tässä toimintatilanteessa kampanjoiden tulee olla näyttäviä ja kampanjoiden keinovalikoimien pitää olla professionaalisia (Moring ym. 2011).

Vaalikampanjat ovat viime vuosikymmenien aikana muuttuneet varsin merkittävästi monessa Euroopan maassa. Suomessa muutokset ovat muun muassa liittyneet radion ja television vaaliohjelmiston vapauttamiseen tarkasta sääntelystä, kaupallisten kanavien mukaantuloon kampanjaohjelmien tuottamiseen, vaalikoneiden kehittymiseen sekä poliittisen televisiomainonnan sallimiseen. Yksi kiistaton muutos on ollut puolueiden lisääntynyt rahankäyttö vaalikampanjoissa. Kampanjoiden suunnitteluun osallistuu nykyään maan kärkeen mainostoimistoja, ja kampanjat tulivat vielä 2000-luvun eduskuntavaaleissa entistä kalliimmiksi. Televisiomainontaan ja sanomalehtimainontaan käytettiin yhä enemmän rahaa (Moring ja Mykkänen 2009).

Myös yksittäisten ehdokkaiden kampanjat tulivat yhä kalliimmiksi. Aiempaa suuremmilla taloudellisilla satsauksilla ei tosin saatu äänestäjiä juurikaan aktivoitumaan tai vaihtamaan puoluetta (Moring ja Mykkänen 2009). Viestinnällistymiskehitys onkin ollut Suomessa hidas. Poliitikkojen ja puolueiden toimintatavat eivät ole muuttuneet täysimääräisesti median toimintaa ennakoiviksi ja medialogiikkaa noudattaviksi. Poliitikkojen viihdejulkisuudesta ei myöskään ole kiistatonta hyötyä vaalimenestykselle. Muun muassa television viihdeohjelmilla on ollut häviävän pieni merkitys kansalaisten äänestyspäätöksissä. Kuitenkin esimerkiksi vuoden 2007 vaalikampanjassa oli jo selkeästi nähtävissä joitakin henkilöitymisen piirteitä. Silloin ylivoimainen imagovoittaja oli kokoomuksen Sauli Niinistö, joka saavutti ennätysellisen henkilökohtaisen äänimäärän.

PROFESSIONALISOITUMINEN

Kansainvälinen tutkimus osoittaa, että useassa Euroopan maassa puolueet ovat viime vuosina muuttaneet lähestymistapaansa politiikkaan. Kun ennen keskityttiin puolueen omasta toiminnasta käsin lähtevään ajattelutapaan, on nyttemmin siirrytty kohti median toiminnan keskeisesti huomioon ottavaa tyyliä (Mazzoleni ja Schulz 1999; Strömbäck 2009). Samaan aikaan kampanjat ovat muuttuneet pelkistetyistä myynti-ajattelusta kohti komplisoidumpaa markkinointiajattelua (Plasser ym. 1999; Lees-Marshment ym. 2010). Tätä muutosta kutsutaan usein puolue- ja vaalitoiminnan *professionalisoitumiseksi*. Muutos näkyy selkeimmin juuri vaalikampanjan aikaan. Vaikka puheena olevaa professionalisoitumiskäsitettä käytetään yleisesti, sitä ei ole aikaisemmin määritelty tavalla, joka sallisi vertailevaa tutkimusta (Lilleker ja Negrine 2002; Savigny ja Wring 2009).

Poliittisen julkisuuden ja markkinoinnin sääntely on ollut Yhdysvalloissa merkittävästi liberaalimpaa kuin Euroopassa, ja siksi yllä kuvattuja kampanjointityylejä on kehitelty siellä jo pitkään. Euroopassa maakohtaiset erot ovat olleet – ja ovat edelleen – huomattavia. Toisaalta monet muutokset tiedotusvälineissä ja politiikan tekemisen tavoissa muistuttavat toisiaan Euroopan eri maissa, ja yhtäläisyyksiä löytyy myös Yhdysvaltojen kanssa.

Professionalisoitumisen käsitettä on viime vuosina tarkennettu kansainvälistä vertailua silmällä pitäen. Erityisesti on kiinnitetty huomiota ilmiön mittaamiseen, ja tätä varten on luotu erityinen professionalisoitumista mittaava indeksi (Tenscher ym., painossa). Indeksistä rakentuu kahdesta puolueiden kampanjatoimintaa mittaavasta osaindeksistä. Yhtäältä tutkitaan puolueiden kampanjaa varten pystyttyjä rakenteita ja toisaalta arvioidaan puolueiden viestintästrategioita. Molemmat osaindeksit perustuvat aikaisemman professionalisoitumistutkimuksen havaintoihin (esim. Norris 2000; Plasser ja Plasser 2003; Gibson ja Römmele 2009; Strömbäck 2009) nojautuen sekä objektiivisiin mittareihin että puolueiden kampanjapäälliköiden subjektiivisiin, haastatteluissa antamiin arvioihin. Indeksien vaihteluväli on 0–50 pistettä. Kampanjarakenteiden osalta maksimipistemäärä on 24 ja viestintästrategioiden osalta 26 pistettä. Koska indeksien osioiden mitta-asteikko vaihtelee, vertailuissa on käytetty standardisoituja arvoja, jotka on skaalattu välille 0–100.

Rakenteita kuvaava osaindeksi koostuu kahdeksasta tekijästä:

- 1) kampanjabudjetin koko,
- 2) kampanjaorganisaatiossa työskentelevien henkilöiden lukumäärä,
- 3) kampanjaorganisaation keskittymisen aste,
- 4) ulkoa ostettujen palvelujen, kuten mainostoimisto- ja konsulttipalvelujen määrä,
- 5) uusien viestintävälineiden (kuten intranet, sähköposti, tekstiviestit tms.) käyttö,
- 6) puolueen itsensä tilaamien mielipidetiedustelu- ja fokusryhmätutkimusten käyttö vaalikampanjan suunnittelussa,
- 7) puolueiden vastustajiinsa kohdistaman monitoroinnin taso ja
- 8) kampanjan kesto.

Viestintästrategiaa kuvaava osaindeksi koostuu puolestaan seitsemästä tekijästä:

- 1) kampanjan kohdentamisen aste,
- 2) kohderyhmiin kohdistuvan viestinnän määrä,
- 3) arvio ostetun medianäkyvyyden (mainonnan) merkityksestä,
- 4) arvio muun mediajulkisuuden merkityksestä,
- 5) arvio vaalikeskustelujen ja talk-show -ohjelmien merkityksestä,
- 6) puolueen aktiivisuus mediatapahtumien järjestämisessä ja
- 7) kampanjan henkilöitymisen aste.

AINEISTOT

Tässä luvussa käytetyt aineistot kuuluvat eduskuntavaalien jälkeen toteutettujen seuranta-
tutkimusten sarjaan. Pitkittäistarkastelun ensimmäisenä aikapisteinä käytetään vuoden
1991 eduskuntavaalien jälkeen koottua kansallisen vaalitutkimuksen käyntikyselyaineistoa
(1 326 vastaajaa; ks. Pesonen ym. 1993). Vuodesta 1995 tutkimuksia on tehnyt Suomen Gal-
lup (nykyään TNS Gallup) vastaajien koteihin sijoitettujen tietokoneiden avulla (ns. Suomi-
Kanava). Äänestysikäisten vastaajien lukumäärä vuonna 1995 oli 1 445, vuonna 2003 1 511,
vuonna 2007 1 171 ja vuonna 2011 1 253.

Tätä kirjan lukua varten olemme myös haastatelleet kaikkien eduskuntapaikkoja saavut-
taneiden puolueiden kampanjapäälliköitä. Haastattelut tehtiin syksyllä 2011. Suomessa on
vaalitutkimusten yhteydessä haastateltu kampanjapäälliköitä myös aikaisemmin. Vastaavia
haastatteluja tehtiin vuoden 2009 EU-vaalien jälkeen myös Saksassa ja Itävallassa sekä Ruot-
sissa. Professionalisoitumisen mittaamisessa tapahtuneiden muutosten vuoksi eri vuosina
käytetyissä kysymyslomakkeissa on ollut jonkin verran sisällöllistä vaihtelua. Siksi vaalien
keskinäinen vertailu maiden välillä ei ole kaikilta osin mahdollista. Toisaalta professiona-
lisoitumista voidaan vertailla kansainvälisesti ainakin vuoden 2009 EU-vaalien yhteydessä
(Tenscher ym., painossa).

ÄÄNESTÄJIEN LIKKUVUUS JA KAMPANJARAHOITUS

Kuten edellä on todettu, poliittisen toiminnan ja vaalikampanjoinnin viestinnällistymiseen
liittyy yleensä sekä äänestäjien liikkuvuuden että vaalikampanjointikustannusten kasvu. Mo-
lempia teemoja käsitellään tässä kirjassa jäljempänä laajemmin: liikkuvuutta vuoden 2011
vaaleissa erityisesti luvuissa 8 ja 11 sekä vaalirahoitusta luvussa 13. Liikkuvuudesta riittää,
kun tässä vaiheessa todetaan, että etenkin Perussuomalaisten massiivinen vaalivoitto nosti
liikkuvien äänestäjien määrän vuoden 2011 vaaleissa ennätyslukemiin, noin kolmannekseen
koko valitsijakunnassa. Jos tarkastellaan lisäksi ehdokasuskollisuutta peräkkäisissä eduskun-
tavaaleissa, valinnassaan täysin vakaiden eli samaa puoluetta ja ehdokasta vuosina 2007 ja
2011 äänestäneiden valitsijoiden osuus havaittiin liikkuvuuden erillisanalyyseissä varsin pie-
neksi. Kaikista äänioikeutetuista tähän valitsijaryhmään kuului vuoden 2011 eduskuntavaa-

leissa vain joka seitsemäs, mikä osoittaa liikkuvuuden olleen todella yleistä (ks. tämän kirjan luku 8).

Kampanjarahoituksen osalta viestinnällistymiskehitystä koskeva hypoteesi ei sen sijaan saa yhtä selvää tukea. Vielä 2000-luvulla kampanjarahoituksen määrä näytti kasvavan. Puolueiden saama yhteiskunnallinen tuki vaalikampanjaa varten oli 2000-luvun puolivälissä nostettu uudelle tasolle, jonka avulla puolueiden kampanjat pystyttiin käymään miltei entisessä laajuudessaan (Moring ja Mykkänen 2009). Kuitenkin vuonna 2011 puolueiden budjeteissa nähtiin kaikkien muiden puolueiden paitsi Kokoomuksen (ja mahdollisesti Perussuomalaisen) osalta selvää laskua vuoden 2007 tasoon verrattuna (taulukko 4.1). Kokonaisuudessaan vuosina 2003–2007 tarkasteltujen viiden puolueen kampanjabudjettien kokonaissumma laski vuodesta 2007 vuoteen 2011 noin 12 prosenttia. Vuoteen 2003 verrattuna vuoden 2011 kampanjabudjetit olivat kuitenkin nousseet yli 50 prosenttia.

Taulukko 4.1
Kuuden suurimman puolueen keskusjärjestöjen kampanja- ja
TV-mainontakustannukset eduskuntavaaleissa 2003–2011
(1 000 euroa, vuoden 2011 rahan arvossa)

Kampanjabudjetti	KOK	SDP	PS	KESK	VAS	VIHR	Viisi puoluetta yhteensä
2003	823	685	*	741	515	421	3 185
2007	1 049	1 363	*	1 573	907	597	5 489
2011	1 610	1 100	350	1 240	520	380	5 200

* Tieto puuttuu

Lähde: Puolueiden kampanjajohtajien haastattelut keväällä 2007, syksyllä 2011 sekä Borg ja Moring 2005, 57. Rahan arvon muutoksen arvio perustuu Suomen Pankin Rahamuseon rahan arvon muutoslaskuriin, www.rahamuseo.fi/arvo_laskuri/laskuri_base.html

Kaikkien eduskuntavaaliehdokkaiden kampanjointikulujen kehityksestä ei ole saatavilla pitkittäistietoja. Ilmoitusvelvollisten ehdokkaiden eli kansanedustajiksi tai varalle yltäneiden vaalirahoitusilmoitusten perusteella voidaan päätellä, että ehdokkaiden kampanjakustannukset tuskin ainakaan nousivat vuoden 2007 vaaleista vuoteen 2011. Luvun 13 puoluevertailut ilmoitusvelvollisten kokonaiskuluista osoittavat pientä nousua joissakin puolueissa (Kokoomus, Vihreät), jokseenkin muuttumatonta tilannetta SDP:ssä ja Vasemmistoliitossa sekä keskimääräisten kokonaiskustannusten yli 5 000 euron laskua Keskustan ilmoitusvelvollisilla. Luultavasti sekä puolueiden että ehdokkaiden kampanjakulut olisivat nousseet ilman vaalikautta 2007–2011 leimannutta vaalirahoituskohua.

VAALIKAMPANJAN HUOMIOARVO

Sekä viestinnällistymis- että professionalisoitumisteoria lähtevät siitä olettamuksesta, että äänestäjiin vaikutetaan entistä voimakkaammin erityisesti viestintävälineiden kautta. Tätä voidaan arvioida kysymällä äänestäjiltä, mistä he hakivat tietonsa äänestyspäätöksensä tueksi sekä tutkimalla, missä määrin äänestäjät altistuivat kampanjaviestinnälle. Tiedonhankintaan kohdistuva kysymys on sisällynyt Gallupin SuomiKanavalla kerättyihin seuranta-aineistoihimme vuodesta 1995 alkaen. Koska nuorten äänestäjien käyttäytyminen eroaa muista valitsijoista sekä median käytön että äänestyspäätöksen vakiintuneisuuden osalta, tarkastelemme erikseen alle 35-vuotiaiden ja varttuneiden äänestäjien tietolähteitä.

Taulukko 4.2

Missä määrin arvioit saaneesi tietoa seuraavista lähteistä oman äänestyspäätöksesi tueksi?
Osuus 18–34-vuotiaista äänestäneistä, jotka vastasivat
”erittäin paljon” tai ”melko paljon”

	1995	1999	2003	2007	2011
Television uutis- ja ajankohtaisohjelmat	22	25	23	20	18
Sanomalehdet	25	30	25	22	17
Televisiomainonta	7	11	6	4	3
Sanomalehtimainonta	11	26	19	8	7
Television vaaliohjelmat	17	20	15	17	26
Television viihdeohjelmat	*	6	3	5	3
Vaalikoneet (vuoteen 1999 internet)	*	9	31	38	35
Puolueen tai puolueiden internet-sivut	*	*	20	16	19
Ehdokkaan tai ehdokkaiden internet-sivut	*	*	21	33	31
Sosiaalinen media (Facebook, Twitter tms.)	*	*	*	*	7
Vaalikokoukset tms.	3	5	4	4	3
Ystävät, tuttavat, sukulaiset	15	16	17	15	18

* Tieto puuttuu

Lähde: Gallup SuomiKanava

Edellisiin eduskuntavaaleihin nähden television vaaliohjelmien merkitys kasvoi eniten (taulukko 4.2). TV:n vaaliohjelmien merkityksen kasvu sopii yhteen niiden katsojalukujen kasvun kanssa. Vaalien jälkeen mm. Yleisradion ajankohtaistoiminnan päällikkö Jyrki Richt totesi vaaliohjelmien koonneen ennätysmäisen yleisön, jopa 50 prosenttia enemmän kuin vuonna 2007. Myös nuoret olivat aikaisempaa aktiivisempia (ks. YLE 2011).

Nuorten keskuudessa tiedonsaanti television uutis- ja ajankohtaisohjelmien tai sanomalehtien välityksellä hiipui hieman vuoteen 2007 verrattuna. Sen sijaan Internetin vaalikoneet ja ehdokkaiden Internet-sivustot olivat edelleen johtavia tietolähteitä. Nuoret saivat myös jossain määrin tietoa sosiaalisen median kautta.

Varttuneemmatkin äänestäjät saivat aikaisempaa enemmän tietonsa television vaaliohjelmista. Tässä ikäryhmässä television ja sanomalehtien merkitys myös kasvoi (taulukko 4.3). Nuorinta ikäryhmää vanhemmat valitsijat altistuivat vuonna 2011 yleisemminkin vaaleja käsitteleville mediasisällöille enemmän kuin neljä vuotta aiemmin. Eniten lisääntyi vaalien seuraaminen television uutis- ja ajankohtaisohjelmiston kautta (63 prosenttia, +12 %-yksikköä), vaalikeskustelujen kautta (53 prosenttia, +11) ja sanomalehtikirjoittelun välityksellä (56 prosenttia, +10).

Taulukko 4.3

Missä määrin arvioit saaneesi tietoa seuraavista lähteistä oman äänestyspäätöksesi tueksi?
Osuus 35 vuotta täyttäneistä äänestäneistä, jotka vastasivat
”erittäin paljon” tai ”melko paljon”

	1995	1999	2003	2007	2011
Television uutis- ja ajankohtaisohjelmat	18	23	19	24	32
Sanomalehdet	18	33	26	24	28
Televisionmainonta	7	10	5	7	6
Sanomalehtimainonta	9	19	12	11	12
Television vaaliohjelmat	17	21	17	21	28
Television viihdeohjelmat	*	5	2	5	4
Vaalikoneet (vuoteen 1999 internet)	*	4	9	12	13
Puolueen tai puolueiden internet-sivut	*	*	5	6	6
Ehdokkaan tai ehdokkaiden internet-sivut	*	*	6	9	10
Sosiaalinen media (Facebook, Twitter tms.)	*	*	*	*	2
Vaalikokoukset tms.	6	7	6	5	6
Ystävät, tuttavat, sukulaiset	8	10	9	8	9

* Tieto puuttuu

Lähde: Gallup SuomiKanava

Puolueiden edustajien menestyminen vaalikeskusteluissa oli niin ikään selvästi aikaisempaa tärkeämpää. Vuoden 2011 vaaleissa äänestäneistä miltei joka toinen kertoi äänestämänsä puolueen edustajan televisioesiintymisen vaikuttaneen omaan äänestyspäätökseen ainakin jonkin verran (taulukko 4.4). Erityisesti Kokoomuksen (63 prosenttia) ja Perussuomalaisten (58 prosenttia) äänestäjät pitivät televisioesiintymistä tärkeänä.

Puolueiden ostama mainostila sai vuonna 2011 puolestaan osakseen vähemmän huomiota kuin vuoden 2007 vaaleissa. Puolueiden televisiomainoksia huomasi 53 prosenttia väestöstä (-12 prosenttiyksikköä), ehdokkaiden televisiomainoksia 59 prosenttia (-10 prosenttiyksikköä) ja ehdokkaiden sanomalehtimainontaa 74 prosenttia (-2 prosenttiyksikköä). Toisaalta joissakin ikäryhmissä havainnot olivat toisensuuntaisia. Esimerkiksi alle 25-vuotiaiden joukossa kaupallinen poliittinen viestintä saavutti aikaisempaa suuremman huomion puolueiden televisiomainontaa lukuun ottamatta.

Taulukko 4.4
Puolueen edustajien TV-esiintymisen vaikutus äänestyspäätökseen eduskuntavaaleissa (%)

	1991	1995	1999	2003	2007	2011
Vaikutti ainakin jonkin verran	31	34	32	25	37	46
Ei vaikuttanut	68	64	66	71	59	47
En osaa sanoa	1	2	2	4	4	6
Yhteensä	100	100	100	100	100	99

PROTESTIVAALIT

Viestinnällistymis- ja professionalistoitumisteorian mukaisen viitekehyksen kannalta on syytä todeta, että vuoden 2011 eduskuntavaalit ja niitä edeltänyt vaalikampanja olivat monin tavoin poikkeukselliset. Tämä käy hyvin ilmi myös kahdessa edellisessä tämän kirjan luvussa, jotka käsittelevät vaalikampanjaa eri näkökulmista.

Haastattelemamme puolueiden kampanjapäälliköt luonnehtivat yleisesti vaaleja protestivaaleiksi. Vuoden 2011 vaalien jälkeen kerätyssä SuomiKanava-aineistossa tämä näkyi selvästi erityisesti Perussuomalaisia äänestäneiden vastauksissa kysymykseen äänestysvalintojen perusteista (taulukko 4.5). Perussuomalaisia äänestäneistä peräti kolme neljäsosaa mainitsi halun muuttaa asioita tai politiikkaa äänestämisen tärkeimpänä syynä. Asiaan palataan tarkemmin tämän kirjan luvussa 11.

Ilmeisesti muutoshalukkuus ei kuitenkaan lisääntynyt koko äänestäjäkunnassa. Muiden puolueiden äänestäjistä muutoshalukkuus lisääntyi oppositioon joutuneen SDP:n äänestäjien keskuudessa, kun se taas väheni vuodesta 2007 vuoteen 2011 selvästi hallituspuolueita kannattaneiden äänestäjien keskuudessa. Erityisesti vaalikauden 2007–2011 hallituspuolueiden kampanjapäälliköt katsoivat haastatteluissaan, että äänestäjät aliarvioivat Vanhasen toisen hallituksen toiminnan tuloksellisuutta.

Taulukko 4.5
”Halu muuttaa asioita tai politiikkaa”-vastausvaihtoehto äänestämisen syynä (%)^a

	KOK	SDP	PS	KESK	VAS	VIHR	RKP	KD	Muu	Yhteensä %
2007	30	17	52	20	32	29	*	28	19	26
2011	6	26	74	7	32	21	7	12	34	27

* Tieto puuttuu

^a Taulukossa on kuvattu ”halu muuttaa asioita tai politiikkaa”-vaihtoehtoon saatujen vastausten prosenttiosuus kysymyksessä ”Mikä oli tärkein asia kun menit äänestämään?”. Muut vaihtoehdot olivat: ”Halu tukea joitain asioita, puolueita tai henkilöitä” ja ”Halu vastustaa joitain asioita, puolueita tai henkilöitä”.

Viestinnällistymisteorian mukaiset muutostrendit eivät näkyneet monissa muissakaan äänestyskäyttäytymistä kuvaavissa mittareissa, kuten äänestyspäättöksen ajankohdassa. Oletus liikkuvan äänestämisen kasvusta liittyy siihen, että myöhään äänestyspäättöksensä tekevien osuus kasvaa vaali vaalilta. Vuodesta 1995 alkaen Kanava-aineistoihin perustuva mittari on kuitenkin pysynyt melko vakaana (taulukko 4.6).

Pitkän aikavälin tarkastelussa näkyy 1990-luvulla tapahtunut siirtymä kohti vaalikampanjojen loppusuoralla tapahtuvaa päätöksentekoa. Myös vuoden 2011 tulokset osoittavat aavistuksen verran kasvua 2000-luvun vaaleihin verrattuna. Kun vielä vuoden 1991 vaaleissa 60 prosenttia äänestäneistä sanoi tehneensä äänestyspäättöksensä aikaisemmin kuin kuukautta tai kahta ennen vaalipäivää, tämän äänestäjäjoukon osuus oli vuonna 2011 enää 37 prosenttia. Tosin asiassa ei ole tapahtunut merkittävää muutosta sitten vuoden 1995 eduskuntavaalien.

Taulukko 4.6
Ehdokasvalinnan ajankohta eduskuntavaaleissa 1991–2011 (%) ^a

	1991	1995	1999	2003	2007	2011
Samana päivänä kuin kävi äänestämässä	8	13	19	15	14	15
Joitakin päiviä ennen	11	14	17	19	18	21
Noin viikkoa tai kahta ennen	10	13	14	13	13	15
Noin kuukautta tai kahta ennen	11	15	10	10	11	11
Aikaisemmin	60	44	40	41	42	37
En osaa sanoa	1	1	1	2	2	1

^a Kysymys kuului vuonna 2011 seuraavasti: "Missä vaiheessa lopullisesti päätit, minkä puolueen/ryhmittymän ehdokkaalle annoit äänesi eduskuntavaaleissa?"

Äänestäjien liikkuvuutta ja irtautumista puoluesidonnaisesta äänestämisestä voidaan tarkastella myös siltä kannalta, kuinka tärkeänä äänestäjät pitävät ehdokkaansa puoluetustaa. Ehdokkaan puoluetustasta riippumaton "puhdas" ehdokasvalinta ei näytä yleistyneen eduskuntavaalien äänestäjien keskuudessa. Päinvastoin, eduskuntavaaleissa puolueen rooli on Kanava-aineistojen nojalla pikemminkin vahvistunut kuin heikentynyt 2000-luvulla (taulukko 4.7). Puolue- tai ehdokasvalinnan ensisijaisuutta käsitellään tässä kirjassa jäljempänä hieman toisenlaisin mittarein luvuissa 9 ja 19.

Kanava-aineistot osoittavat lisäksi, että vuoden 2011 eduskuntavaaleissa puolueen puheenjohtajan merkitys oli äänestyspäättöstä tehtäessä selvästi suurin Kokoomusta ja Perussuomalaisia äänestäneiden kohdalla. Kummankin puolueen äänestäjistä 58 prosenttia piti puheenjohtajan merkitystä joko ratkaisevana tai melko paljon äänestyspäättökseen vaikuttavana seikkana. Vastaavat luvut olivat Vasemmistoliitolla 49 %, Keskustalla 42 %, SDP:llä 28 %, Kristillisdemokraateilla 28 %, RKP:llä 20 % ja Vihreillä 16 %.

Taulukko 4.7
Miten menettelit eduskuntavaaleissa?
Ehdokasvalinnan riippumattomuus puoluevalinnasta (%)

	1999	2003	2007	2011
Valitsin parhaan ehdokkaan välittämättä hänen puoluekannastaan	32	30	33	29
Valitsin ensin puolueen ja etsin sen listoilta parhaan ehdokkaan	61	64	63	68
En osaa sanoa	7	6	4	4

Puheenjohtajan asema on korostunut vuonna 2000 voimaan tulleen perustuslain jälkeen. Puolueiden välisen sopimuksen perusteella eduskuntavaalit ovat myös ns. pääministerivaalit, joissa vaaleissa suurimman puolueen aseman saavuttaneen puolueen puheenjohtajasta tulee käytännössä seuraavan hallituksen pääministeri. Tässä yhteydessä on hyvä muistaa, että pääministerivaalissa ei kuitenkaan ole kyse vaalien henkilöitymisestä vaan, päinvastoin, puoluekeskeisyyden hallitsevasta asemasta. Tämä ilmenee selvästi taulukosta 4.8. Sen tulokset kertovat, että puoluetta ensisijaisena valintaperusteena pitävät äänestäjät kokevat pääministerikysymyksen tärkeämmäksi kuin ehdokasta hänen puoluekannastaan riippumatta äänestävät. Havainto on oikeastaan varsin odotettu, sillä puolueen puheenjohtaja nousee hallitustunnustelijaksi vain, jos puolue nousee eduskuntavaalituloksen kärkeen.

Taulukko 4.8
Äänestyspäätöksen painotus ja pääministerivaalin
keskeisyys 2007 ja 2011 (vuoden 2007 luvut suluissa) (%)

		Äänestyspäätöksen painotus		
		Henkilö	Puolue	Yhteensä
Halu vaikuttaa pääministerin valintaan	Kyllä	42 (32)	59 (45)	54 (41)
	Ei	58 (68)	41 (55)	46 (60)
Yhteensä		100	100	100

p≤.001

Viimeisenä viestinnällistymisteorian mukaisena trendinä tarkastelemme äänestyspäätösten aikasuuntautuneisuutta. Viestinnällistyneessä yhteiskunnassa kampanjat käydään tulevaisuusorientoituneesti. Vaalilupauksilla on keskeinen osuus kampanjoissa, joilla yritetään houkutella uusia äänestäjiä. Vaalitutkimuksessa on perinteisesti puhuttu retrospektiivisistä äänestämisestä silloin, kun äänestyspäätös perustuu puolueiden ja poliitikkojen toteutunei-

den tekojen arviointiin (Fiorina 1981). Viestinnällistymisteorian mukaan valitsijat tekevät entistä harvemmin tämänkaltaisia, asiaperusteisia ja harkittuja äänestyspäätöksiä. Ainakaan Suomessa näin ei ole tapahtunut, mikä puhuu viestinnällistymistä vastaan (taulukko 4.9).

Taulukko 4.9
Puolueen toiminnan merkitys edellisellä vaalikaudella äänestyspäätöksen perusteena (%)^a

	1991	1999	2003	2007	2011
Vaikutti ratkaisevasti tai paljon	25	46	43	43	41

^a Kysymystä ei esitetty vuonna 1995.

SUOMEN PUOLUEIDEN VAALIKAMPANJOINNIN PROFESSIONALISOITUMINEN

Edellä esitettyjen tutkimustulosten valossa Suomen poliittisen järjestelmän viestinnällistymisaste on edelleen varsin matala. Tämän luvun alussa esitettiin myös toinen tarkastelulähtökohta, professionalisoitumisteoria, joka käyttää osittain samoja kriteereitä mutta täydentää viestinnällistymisteoriaa vaalikampanjoiden kehittymisen arvioinnissa. Olemme tarkastelleet vuoden 2009 EU-vaalien jälkeen toteutetussa vertailevassa tutkimuksessa Suomen poliittisen järjestelmän sijoittumista neljän maan joukossa (Tenscher ym., painossa). Taulukosta 4.10 ilmenevä analyysi perustuu neljän maan puolueiden professionalisoitumistasoiden määrittämiseen, joka on toteutettu laskemalla puolueille aiemmin (ks. s. 64–65) esillä olleet osa- ja kokonaisindeksit.

Kuten taulukosta 4.10 näkyy, Suomen puolueet ovat yleisesti ottaen vertailun vähiten professionalisoituneita. Samoin nähdään, että Ruotsin puolueet ovat vähemmän professionalisoituneita kuin Saksan ja Itävallan puolueet. Suomen puolueiden saama keskimääräinen yhteisindeksiluku on 51, kun se Saksassa on 67, Itävallassa 65 ja Ruotsissa 55. Suomessa puolueiden vaalikampanjoiden rakenteet ovat Ruotsin rakenteita professionalisoituneempia, mutta viestintästrategioissa Suomen puolueet toimivat kaikkia muita maita perinteisemmin. Suomessa vallitsee näiden mittareiden valossa varsin perinteinen poliittinen kampanjakulttuuri siitähän huolimatta, että meillä vaalikampanjat käydään varsin vapaina sääntelystä (ks. tämän luvun sivua 63, vrt. myös Moring ja Mykkänen 2009).

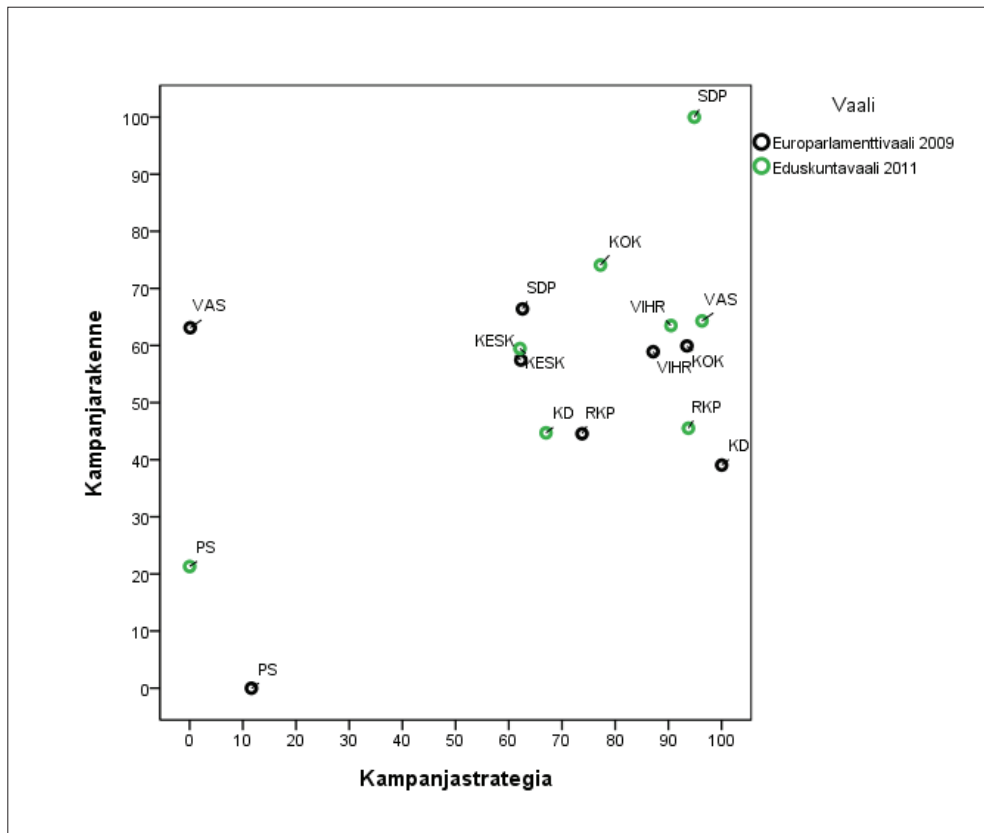
Edellinen tarkastelu ei kuvaa professionalisoitumisessa tapahtuneita muutoksia. Voidaan olettaa, että Suomessakin näin mitattu professionalismin aste vaihtelee paitsi puolueiden myös vaalien välillä. Kampanjatutkimuksen näkökulmasta olisi erityisen kiinnostavaa tietää, onko Suomessa tapahtunut viestinnällistymisteorian mukaista professionalisoitumista. Aineistojen keräämisessä tapahtuneiden muutosten vuoksi vertailukelpoista aineistoa on saa-

Taulukko 4.10

Itävallan, Suomen, Saksan ja Ruotsin puolueiden professionalisoitumisasteet standardoidun professionalisoitumisindeksin mukaan EU-vaaleissa 2009 (puolueyhenteet sulussa)

	Rakenteet	Strategia	Yhteensä
<i>Itävalta</i>			
Kansanpuolue (ÖVP)	100	74,1	84,1
Lista Martin (Liste Hans-Peter Martin)	62,8	78,2	71,6
Sosialidemokraatit (SPÖ)	78,9	44,0	58,7
Vihreät (Grüne)	61,4	60,7	58,2
Vapauspuolue (FPÖ)	47,8	61,2	51,7
<i>Suomi</i>			
Vihreä Liitto (VIHR)	71,5	64,8	65,3
Kokoomus (KOK)	70,1	64,5	64,5
Sosialidemokraatit (SDP)	78,6	47,5	64,7
Kristillisdemokraatit (KD)	48,2	74,6	58,7
Keskusta (KESK)	68,8	44,0	53,7
Ruotsalainen kansanpuolue (RKP)	50,8	49,9	47,6
Vasemmistoliitto (VAS)	75,4	4,8	45,7
Perussuomalaiset (PS)	2,1	11,0	4,0
<i>Saksa</i>			
Sosialidemokraatit (SPD)	76,1	100	85,1
Kristillisdemokraatit (CDU)	93,5	79,2	83,4
Liberaalit (FDP)	69,9	57,0	64,7
Vihreät (Bündnis90/Die Grünen)	72,3	52,7	59,7
Vasemmistopuolue (Die Linke)	63,2	47,3	56,5
Kristillissosiaalinen unioni (CSU)	62,6	47,9	52,5
<i>Ruotsi</i>			
Kokoomus (M)	64,6	79,3	77,1
Keskustapuolue (C)	49,1	89,8	74,5
Kristillisdemokraatit (KD)	56,9	59,9	63,6
Junilistan (JL)	48,0	68,1	59,2
Vasemmistopuolue (V)	59,7	60,5	57,2
Liberaalit (FP)	60,2	50,5	56,6
Sosialidemokraatit (S)	75,6	34,1	56,2
Vihreät (MP)	34,2	46,1	45,5
Piraattipuolue (PP)	0,0	0,0	1,6

Lähde: Tenscher ym. (painossa).

Kuvio 4.1
Suurimpien puolueiden kampanjaprofessionalismi 2009 ja 2011

tavilla vain vuosien 2009 EU-vaaleista ja 2011 eduskuntavaaleista. Kuviossa 4.1 on esitetty kahdeksan suurimman puolueen saamat professionalisoitumisindeksien pistemäärät vuosilta 2009 ja 2011. Koordinaatiston pystyakseli kuvaa professionalisoitumisen rakenteita mittaavan osaindeksin pistemäärää ja vaakakseli viestintästrategian professionalisoitumisen osaindeksiä.

Kuvion tulkinnassa on syytä huomata, etteivät indeksipisteet kerro puolueiden absoluuttisesta kampanjaprofessionalismista, vaan ne kuvaavat puolueiden suhteellista professionalisoitumista. Kuvioista nähdään puolueiden väliset erot sekä EU- että eduskuntavaaleissa ja myös saman puolueen sisäinen muutos näiden vaalikampanjoiden välillä. Tulosten tulkinnassa on tietenkin syytä pitää mielessä EU-vaalien ja eduskuntavaalien monet eroavuudet. Monelle puolueelle EU-vaalien merkitys on eduskuntavaaleja vähäisempi ja kampanjan painopiste on kattokampanjan sijasta ehdokaskampanjoissa. Tämä heijastuu indeksipisteisiin, jotka ovat eduskuntavaaleissa yleensä suurempia kuin EU-vaaleissa. Kiinnostavaa on, että esimerkiksi Kokoomuksen ja Kristillisdemokraattien kampanjat olivat käytössä olleiden

mittareiden nojalla EU-vaaleissa professionaalisempia kuin eduskuntavaaleissa. Erityisen silmiinpistävää on Vasemmistoliiton kampanjastrategiassa tapahtunut täyskäännös verrattaessa vuotta 2011 vuoteen 2009. Myös SDP:ssä tapahtui selvä käännös professionalisoituneen kampanjan suuntaan. Perussuomalaiset erottuu kaikista muista puolueista. Professionalisoitumisen aste on muihin verrattuna erityisen matala, mitä voidaan osin selittää puolueen heikoilla taloudellisilla resursseilla ennen vuoden 2011 vaaleja. Toisaalta kyse on vähintään yhtä paljon tietoisesta kampanjointityylistä – eräänlaisesta antikampanjasta – jolla pyritään erottumaan muista puolueista ja korostamaan kampanjan aitoutta.

PÄÄTELMÄT

Vaikka vuoden 2011 eduskuntavaalit poikkesivat dramaattisesti tuloksiltaan aikaisemmista eduskuntavaaleista, puolueiden ja ehdokaiden kampanjoinnissa ei ollut havaittavissa vastaavaa muutosta. Liikkuvien äänestäjien määrä lisääntyi, mutta heitä houkuteltiin varsin samanlaisilla menetelmillä kuin aikaisemmin. Puolueet käyttivät yhteensä hieman aikaisempaa vähemmän varoja kampanjaan, ja ehdokaiden kampanjakustannukset liikkuivat samoissa luvuissa kuin aikaisemmissa vaaleissa. Äänestäjien käyttäytymisessä ei havaittu muutoksia ehdokasperusteisen ja puolueperusteisen valinnan tasapainossa, eikä äänestyspäätöksen ajankohdassa. Puoluejohtajien televisioesiintymisen merkitys näytti korostuneen kampanjan aikana, mikä saattaa sekin liittyä vaalien poikkeusluonteeseen ja ennen kaikkea vaalien suurimman voittajan, Timo Soinin, esiintymiseen. Kampanjaprofessionalismin tarkastelussa osoittautui, että Perussuomalaiset oli selvästi muita puolueita vähemmän professionalisoitunut sekä rakenteeltaan että kampanjastrategialtaan.

Näistä havainnoista voidaan päätellä, että puolueiden aktiivisesti käyttämien viestinnällistymis- ja professionalistumisteorian mukaisten keinovalikoimien merkitys oli varsin rajoittunut. Toki vaaleissa hävinneiden perinteisten puolueiden menetykset olisivat voineet olla huomattavasti suuremmat, ellei kampanjakeinoja oltaisi kehitetty ainakin nykyiselle tasolle. On myös mahdollista, että professionalisoituminen näkyy paremmin pitkällä aikavälillä, kun kampanjamenetelmiään kehittäneet puolueet saattavat erottua voittajina. Vuoden 2011 eduskuntavaalien kiistaton tosiasia on, että Suomessa menestyi parhaiten se puolue, joka eniten erottui kampanjamenetelmiltään moderneista kampanjatekniikoista. Tämä havainto haastaa sekä viestinnällistymis- että professionalistumisteorian. Perussuomalaisten menestys tuli protestiaallon siivittämänä. On mahdollista, että äänestäjät, jotka suhtautuvat kriittisesti perinteisiin puolueisiin ja politiikkaan, suhtautuvat myös kriittisesti puolueiden kehittämisiin kampanjatapoihin. Soinin henkilökohtainen vetovoima näkyi televisioesiintymisissä, joiden varaan oli hyvä rakentaa kampanjan kärki, jota täydennettiin perinteisin kampanjametodein.

Perussuomalaisten vaalivoitto vaikeuttaa tässä luvussa tehtyjen havaintojen tulkintaa. Yksi mahdollisuus on toki se, että havainnot eivät ole poikkeuksellisia, jolloin ne haastavat aikaisempaa kampanjateorioiden muodostusta ja peräänkuuluttavat viestinnällistymis- ja professionalisoitumiskäsitysten uudelleenarviointia. Tätä tukisi se, ettei aikaisemmissakaan tutkimuksissa ole pystytty kovin selkeästi osoittamaan suomalaisen vaalikampanjoinnin

viestinnällistymistä. Toisaalta tässä tutkimuksessa ei voitu ottaa täysimääräisesti huomioon sitä julkisuutta, joka seurasi Suomen puoluekartan komeettaa, Timo Soinia. Erityisesti ilta-päivälehdistön mutta myös muun median uudelle poliittiselle ilmiölle antama julkisuus on voinut vaikuttaa vahvastikin äänestystulokseen ja äänestäjien vaalikäyttäytymiseen. Tällainen ilmiöjulkisuus seuraa kuitenkin uutisarvoa ja kaikkoaa nopeasti, kun puolue ja sen puheenjohtaja ovat vakiinnuttaneet asemansa. Tulevat vaalit näyttävät miten merkittäviä nyt havaitut ilmiöt ovat. Samalla tarjoutuu uusi mahdollisuus arvioida viestinnällistymis- ja professionalisoitumisteorioiden ennusteita.

LÄHTEET

- Asp, K. (1990): Medialisering, medialogik, mediekraati. *Nordicom information* 4/1990, 7–11.
- Borg, S. (2009): Nuorten poliittinen osallistuminen. Teoksessa Sami Borg ja Heikki Paloheimo (toim.), *Vaalit yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere: Tampere University Press, 149–174.
- Borg, S. ja T. Moring (2005): Vaalikampanja. Teoksessa Heikki Paloheimo (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY, 47–72.
- Borg, S. ja H. Paloheimo (toim.) (2009): *Vaalit yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere: Tampere University Press.
- Fiorina, M. P. (1981): *Retrospective Voting in American National Elections*. New Haven: Yale University Press.
- Gibson, R. ja A. Römmele (2009): 'Measuring the Professionalization of Political Campaigning'. *Party Politics* 15(3), 321–339.
- Lees-Marshment, J., J. Strömbäck ja C. Rudd (eds.) (2010): *Global political marketing*. London: Routledge.
- Lilleker, D. G. ja J. Lees-Marshment (2005): 'Introduction. Rethinking Political Party Behaviour'. Teoksessa D. G. Lilleker and J. Lees-Marshment (eds.), *Political Marketing. A Comparative Perspective*. Manchester: Manchester University Press, 1–14.
- Lilleker, D. G. ja R. Negrine (2002): 'Professionalization of What? Since When? By Whom?'. *The Harvard international Journal of Press/Politics* 7 (4), 98–103.
- Mazzoleni, G. ja W. Schulz (1999): 'Mediatization' of Politics: A Challenge for Democracy?'. Teoksessa *Political Communication* 16(3), 247–261.
- Moring, T. ja J. Mykkänen (2009): Vaalikampanja. Teoksessa Sami Borg ja Heikki Paloheimo (toim.), *Vaalit yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere: Tampere University Press, 28–59.
- Moring, T., J. Mykkänen, L. Nord ja M. Grusell (2011): Campaign Professionalization and Political Structures: A Comparative Study of Election Campaigning in Finland and Sweden in the 2009 EP Elections. Teoksessa M. Maier, J. Strömbäck ja L. L. Kaid (eds.), *European Political Communication. Campaign Strategies, Media Coverage, and Campaign Effects in European Parliamentary Elections*. Farnham: Ashgate, 45–59.
- Negrine, R. (2007): "The Professionalisation of Political Communication in Europe". Teoksessa Ralph Negrine, Paolo Mancini, Christina Holtz-Bacha and Stylianos Papathanassopoulos (eds.), *The Professionalisation of Political Communication*. Bristol: Intellect.
- Norris, P. (2000): *A Virtuous Circle. Political Communications in Postindustrial Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Paloheimo, H. (toim.) (2005): *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY.
- Plasser, F., C. Scheucher ja C. Senft (1999): 'Is There a European Style of Political Marketing?'. Teoksessa B. I. Newman (ed.), *Handbook of Political Marketing*. Thousand Oaks: Sage, 89–112.
- Plasser, F. ja G. Plasser (2003): *Global Political Marketing. A Worldwide Analysis of Campaign Professionals and Their Practices*. Westport/London: Praeger.
- Savigny, H. ja D. Wring (2009): 'An Ideology of Disconnection. For a Critical Political Marketing'. *Central European Journal of Communication* 2, 251–266.
- Strömbäck, J. (2007): *Four Phases of Mediatization. An Analysis of the Mediatization of Politics*. Paperi, International Communication Association Annual Conference, San Francisco.
- Strömbäck, J. (2009): 'Selective Professionalisation of Political Campaigning. A Test of the Party-Centered Theory of Professionalised Campaigning in the Context of the 2006 Swedish Election'. *Political Studies* 57(1), 95–116.

- Tenscher, J., J. Mykkänen ja T. Moring (2012): 'Modes of Professional Campaigning: A Four-Country-Comparison in the European Parliamentary Elections 2009'. *The International Journal of Press/Politics* (tulossa).
- YLE (2011): "Ylen vaaliohjelmilla ennätysmäärä katsojia". Verkkouutinen sivustolla http://avoinyyle.fi/www/fi/?we_objectID=356. (Luettu 11.12.2011)

5

Sosiaalisen median vallankumous? Ehdokkaat, valitsijat ja sosiaalinen media vuoden 2011 eduskuntavaaleissa

Kim Strandberg

JOHDANTO

”Eduskuntavaalit käydään vuonna 2011 Facebookissa [...] puolueet menevät sinne, missä ihmiset jo ovat”

Helsingin Sanomat 14.11.2010

Yllä oleva Helsingin Sanomien artikkelin otsikko kuvaa erittäin hyvin odotuksia, joita sosiaaliselle medialle asetettiin ennen vuoden 2011 vaaleja. Samassa HS:n jutussa monet puoluesihteerit kertoivat, kuinka tärkeänä heidän puolueensa näkivät esimerkiksi Facebookin ehdokkailleen. Usko Facebookin merkitykseen perustui käyttäjämääriin. Rekisteröityjä Facebookin käyttäjiä on Suomessa liki 2 miljoonaa (Internet World Stats 2011). Myös Barack Obaman hyvin onnistunut ja erityisesti sosiaaliseen mediaan nojautunut verkkokampanja USA:n vuoden 2008 presidenttivaaleissa lienee myös ollut osasyynä Suomen puolueiden Facebook-innostukseen (Obaman kampanjasta ks. esim. Cogburn ja Espinoza-Vasques 2011, 201; Roberston et al. 2010).

Vaalikampanjat ovat kautta aikojen pyrkineet hyödyntämään uusia viestintämuotoja (Esaiasson 1991; Norris 2001). Suomessa media, puolueet ja ehdokkaat ovat suhtautuneet myönteisesti verkkokampanjointiin aikaisemmin kuin vuoden 2011 eduskuntavaaleissa. Jo vuoden 2003 vaaleissa odotettiin verkkosivujen vallankumousta, ja ennen vuoden 2007 vaaleja ennakoitiin blogien ja YouTubeen suurta nousua (Strandberg 2009, 60). Verkkokampanjointipuheissa ns. ”killer app” eli kiinnostavin ja tehokkain sovellus on siis muuttunut vaaleista vaaleihin (vrt. Small 2008, 85).

Tutkimusten mukaan verkon merkitys Suomen valtiollisten vaalien kampanjoissa on kuitenkin ollut odotettua pienempi (Strandberg 2009). Ehdokkaat ja puolueet ovat kampanjoineet varsin innokkaasti Internetissä (Carlson ja Strandberg 2005; 2008; 2011), mutta valitsijakunta on tähän asti käyttänyt puolueiden ja ehdokkaiden vaaleihin liittyviä verkkosivustoja erittäin vähän (Borg 2009; Strandberg 2009; TNS Gallup 2007). Myöskään kyselyissä Internet ei ole osoittautunut yhtä merkittäväksi äänestyspäätöksen tietolähteeksi kuin perinteiset mediat, etenkin televisio ja sanomalehdet.

Yleiseen kuvaan on kuitenkin poikkeuksia. Esimerkiksi vaalikoneet ja vaaliuutisointi verkossa ovat olleet melko suosittuja kansalaisten keskuudessa – mutta toki eivät vielä yhtä suosittuja kuin perinteiset kampanjakanavat (Strandberg 2009, 77). Varsinkin nuoret äänes-

täjät ovat tarttuneet verkkopohjaiseen mediaan yhä enemmän etsiessään vaaleihin liittyvää tietoa ja saadakseen tukea äänestyspäätökseensä (Borg 2009; Strandberg 2009; Williams ja Gulati 2008). Joidenkin tutkijoiden mielestä (Baumgartner ja Morris 2010, 31) tämä vastaa yleisiä tiedonhankintatapojen muutoksia. Nuorille on tyypillistä hakea tietoa politiikasta Internetistä, kun vanhemmat ikäluokat saavat vielä tietonsa enimmäkseen sanomalehdistä. Tämä pätee myös sosiaalisen mediaan, jota käyttää Tilastokeskuksen (2011) mukaan ainakin viikoittain noin 70 prosenttia 16–34-vuotiaista suomalaisista.

Toisaalta ei ole itsestään selvää, mihin tarkoituksiin sosiaalista mediaa käytetään. Tarkoittaako sosiaalisen median suosio kansalaisten keskuudessa sitä, että sen merkitys oli suuri myös vuoden 2011 eduskuntavaaleissa? Vai onko niin, että 2000-luvun suomalaisten vaalikampanjoiden havainnot toistivat itseään, eikä vallankumousta verkkokampanjoinnin suuntaan vieläkään nähty?

Tässä luvussa etsitään vastauksia näihin kysymyksiin kolmella tavalla. Ensin tarkastellaan, kuinka laajasti ehdokkaat hyödynsivät sosiaalista mediaa kampanjoissaan. Sitten tutkitaan, missä määrin valitsijakunta käytti sosiaalista mediaa vaaleihin liittyviin tarkoituksiin. Samoin kysytään, millaiset ehdokkaat käyttivät sosiaalista mediaa ja mitkä kansalaisryhmät olivat sosiaalisen median suurkäyttäjiä vaalien alla. Lopuksi arvioidaan sosiaalisen median merkitystä kansalaisten äänestyspäätöksiensä kannalta verrattuna muihin medioihin.

SOSIAALISEN MEDIAN VAIKUTUS POLITIIKKAAN JA KAMPANJOINTIIN

Sosiaalisella mediallyä tarkoitetaan tässä luvussa useita eri verkkokanavia – esimerkiksi Facebook, Twitter, YouTube ja MySpace – jotka kaikki edustavat verkon uusinta ns. Web 2.0 -kehitysvaihetta (O'Reilly 2005). Tätä vaihetta karakterisoi erityisesti se, että verkko ei enää ole pelkästään julkaisukanava, vaan pikemmin sosiaalisen osallistumisen ja intensiivisen vuorovaikutuksen viestintäareena. Tämän areenan tunnusmerkkeihin kuuluvat loppukäyttäjien tuottamat sisällöt, niiden välittäminen sekä käyttäjien välinen suora kommunikaatio (Carlson ja Strandberg 2008, 160; Kushin ja Yamamoto 2010, 613; O'Reilly 2005; Small 2008). Web 2.0 korostaa myös poliittisten viestien tuottajien ja niiden käyttäjien kaksisuuntaisen kommunikaation merkitystä (Carlson ja Strandberg 2011; Gibson ja Ward 2009, 30).

Mitkä ovat sosiaalisen median vaikutukset politiikkaan ja vaalikampanjoihin? Joidenkin tutkijoiden mielestä verkkokampanjointi yhtäältä desentralisoi eli hajauttaa kampanjointia ja toisaalta edistää politiikkojen ja kansalaisten välistä kommunikaatiota – eli muistuttaa poliittisen viestinnän esimodernia vaihetta (Norris 2001). Castellsin mukaan (2007) sosiaalinen media siirtää entistä suuremman osan vallasta kansalaisille. Norris ja Curtice (2006, 2) ovat samalla linjalla todetessaan, että verkko vahvistaa etenkin kansalaislähtöisiä osallistumismuotoja perinteisten osallistumismuotojen kustannuksella.

Gueorguieva (2008, 295) katsoo myös, että sosiaalinen media heikentää ehdokkaiden ja puolueiden mahdollisuuksia kontrolloida viestejään ja imagoaan (vrt. Johnson ja Perlmutter 2010). Puolueiden ja niiden ehdokkaiden näkökulmasta sosiaalisella mediallyä on tietysti myös monia vahvuuksia. Gueorguievan (ibid.) mukaan perinteisen median rooli kampanjaviestinnän tärkeimpänä välittäjänä on heikkenemässä (vrt. Häyhtiö ja Rinne 2008, 17; Small

2008, 85). Sosiaalinen media on siihen verrattuna erittäin halpa, ellei lähes ilmainen suora viestintäkanava äänestäjiin (Gueorguieva 2008; Small 2008, 86). Pearsonin ja O'Connellin mukaan (2010) on keskeistä, että ehdokas tavoittaa toimittajia sosiaalisen median kautta hyvin helposti ja käyttää täten uutta mediaa saadakseen julkisuutta perinteisessä mediassa.

Sosiaalista mediaa hyödyntävä ehdokas voi onnistuessaan tavoittaa verkon avulla muitakin kuin niitä kansalaisia, jotka käyvät heidän sivuillaan. Cogburn ja Espinoza-Vasques (2008, 202) kirjoittavat, että esimerkiksi Barack Obaman kampanja onnistui hyvin sosiaalisessa mediassa, koska verkon käyttäjät levittivät kampanjan viestit eteenpäin muille kansalaisille hyvin laajalti (vrt. Robertson et al. 2010). Kampanjan viestit ketjuuntuvat ja virtaavat ilman, että kaikkien vastaanottajien tarvitsee aktiivisesti etsiä niitä (vrt. Greyes 2011, 45; Kushin ja Yamamoto 2010, 623; Utz 2009, 223).

Sosiaalinen media tavoittaa myös sellaisia kansalaisryhmiä, jotka eivät poliittisesti aktiivisia (katso Inglehart ja Welzel 2005, 118; Baumgartner ja Morris 2010; Davis et al. 2009, 22; Kushin ja Yamamoto 2010, 609; Milner 2010, 71-73; Small 2008; Strandberg 2009, 83; Utz 2009, 222). Näihin ryhmiin kuuluvat nuoret, jotka ovat nimenomaan olleet sosiaalisen median pääkäyttäjiä esimerkiksi Yhdysvaltojen viimeisimmissä vaalikampanjoissa (katso Smith 2009; 2011).

On kuitenkin hyvin epävarmaa, tarkoittaako tavoittaminen myös sitä, että nuoria saadaan sosiaalisen median avulla aktivoitumaan muualla kuin verkossa (katso Baumgartner ja Morris 2010; Davis et al. 2009, 23; Kushin ja Yamamoto 2010, 623). Monet tutkijat ovat suhtautuneet skeptisesti tällaiseen verkon aktivoivaan vaikutukseen. Poliittis-yhteiskunnallinen osallistuminen on kansalaisten aktiivista toimintaa ja edellyttää kiinnostusta politiikkaan (katso esim. Hill ja Hughes 1998; Davis 1999). Ns. vahvistusteoreettisen näkemyksen mukaan verkko voi pikemminkin vahvistaa olemassa olevia osallistumiseroja kiinnostuneiden ja kiinnostumattomien välillä.

Toisaalta jotkin esimerkit viittaavat päinvastaiseen kehitykseen. Jos kampanjointi sosiaalisen median kautta toimii niin kuin Obaman kampanjassa, silloin politiikkojen mahdollisuudet tavoittaa passiivisia kansalaisia kasvavat ainakin teoriassa. Sosiaalista mediaa on käytetty Yhdysvalloissa paljon myös kampanjoiden rahoittamiseen ja vapaaehtoisten kampanjatyöntekijöiden rekrytointiin ja mobilisointiin (Cogburn ja Espinoza-Vasquez 2008, 196 – 198; Davis et al. 2009, 17-18; Greyes 2011, 47). Jos tällaiset kanavat tuovat uusia osallistujia politiikkaan, silloin verkko-osallistuminen voi tasoittaa osallistumiseroja.

SOSIAALINEN MEDIA YHDYSVALTOJEN JA SUOMEN VAALIKAMPANJOISSA

Miten sosiaalista mediaa on käytetty vaalikampanjoissa eri aikoina? Suurin osa alan tutkimuskirjallisuudesta analysoi kehitystä Yhdysvaltojen kampanjoissa, mikä on ymmärrettävää. Myös kampanjainnovaatiot ovat kautta historian peräisin lähinnä Yhdysvalloista, eikä sosiaalinen media tuo poikkeusta sääntöön (katso Carlson ja Strandberg 2008, 160).

Ensimmäiset merkit sosiaalisen median läpimurrosta vaalikampanjoissa nähtiin Yhdysvaltojen vuoden 2004 presidentinvaaleissa, jolloin etenkin blogeja ryhdyttiin käyttämään ak-

tiivisesti. (Cornfield 2005; Johnson ja Perlmutter 2010, 555; Trammell 2006). Näissä vaaleissa myös yhdysvaltalaisvalitsijat innostuivat verkon käytöstä. Lisäksi he kokivat verkon aikaisempaa tärkeämmäksi äänestyspäätöksen kannalta (Rainie et al. 2005). Vuoden 2006 Yhdysvaltojen kongressin ja senaatin vaaleissa ehdokkaat käyttivät puolestaan sosiaalista mediaa huomattavasti enemmän kuin ennen. (Carlson ja Strandberg 2008, 160). Etenkin YouTube ja MySpace olivat suosittuja (Cornfield 2006; Gueorguieva 2008; Williams ja Gulati 2007). Joidenkin tutkijoiden mukaan nämä vaalit olivat jopa selkeitä ”YouTube-vaaleja” ja merkki politiikan ”YouTubeistumisesta” [YouTubization] (Fine 2006; Lizza 2006).

Castells (2007, 225) on puolestaan kuvannut vaaleja Yhdysvaltojen ja jopa koko maailman mediapolitiikan käännekohtaksi. Rainien ja Horriganin (2007) raportin mukaan vuoden 2006 vaaleissa kansalaisten verkon käytössä nousi esille kaksi asiaa: Alle 36-vuotiailla Internetin käyttäjillä verkko oli noussut tärkeimmäksi poliittisten uutisten lähteeksi, ja jopa 23 prosenttia kampanjaa verkossa seuranneista oli myös tuottanut tai levittänyt poliittista sisältöä. Lisäksi Gueorguievan mukaan (2008, 291) sosiaalisen median käyttö oli levinnyt myös nuoria vanhempia kansalaisryhmiin.

Vuoden 2008 Yhdysvaltojen presidentinvaaleja on usein kutsuttu Facebook-vaaleiksi (Johnson ja Perlmutter 2010). Obaman vaalikampanjaa pidetään yhä esimerkkinä siitä, kuinka sosiaalista mediaa hyödynnetään tehokkaasti kampanjoissa. Tämä on huomattu liki kaikkialla maailmassa (Cogburn ja Espinoza-Vasques 2011, 201; Roberston et al. 2010). Tosin Johnson ja Perlmutter (2010, 555) huomauttavat, että Obama ei voittanut vaaleja pelkästään Facebookin avulla, vaan sen vuoksi, että hänen kampanjansa oli laaja ja erittäin hyvin koordinoitu.

Jopa yli puolet Yhdysvaltojen aikuisväestöstä ja yli kolme neljäsosaa Internetin käyttäjistä käytti vuoden 2008 vaaleissa verkkoa poliittisiin tarkoituksiin (Smith 2009). Noin viidesosa verkkokäyttäjistä, joista liki puolet oli alle 35-vuotiaita, oli tuottanut tai levittänyt poliittista sisältöä. Liki kymmenesosa verkkokäyttäjistä olivat tehneet tätä sosiaalisen median kautta (ibid., 12–14). Jotkut tutkijat (esim. Baumgartner ja Morris 2010; Kushin ja Yamamoto 2010) ovat kuitenkin huomauttaneet, että sosiaalisen median käyttö sinänsä ei vielä ollut vahvistanut nuorten kansalaisten sisäistä kansalaispätevyyttä tai lisännyt poliittista toimintaa verkon ulkopuolella – eikä myöskään todennäköisyyttä äänestämiseen. Kansalaisten verkon ja sosiaalisen median käyttö vuoden 2010 kongressivaaleissa ja senaatin vaaleissa oli samantasoista kuin vuoden 2008 presidentinvaaleissa (Smith 2011).

Suomen vaalikampanjoissa verkkoa käytettiin jonkin verran jo vuoden 1996 Euroopan parlamentin vaaleissa ja vuoden 1999 eduskuntavaaleissa (ks. Carlson ja Djupsund 2001; Carlson ja Strandberg 2011). Ehdokkaat ja puolueet käyttivät verkkosivustoja aikaisempaa enemmän vuoden 2003 eduskuntavaaleissa ja vuoden 2004 europarlamenttivaaleissa. Silti vasta noin joka kymmenes äänioikeutettu käytti tuolloin verkkoa poliittisiin tarkoituksiin (Carlson ja Strandberg 2005; 2011).

Sosiaalisen median nousu nähtiin oikeastaan vasta vuoden 2007 eduskuntavaalikampanjoinnissa, jolloin blogeja oli 34 prosentilla ehdokkaista (Carlson, et al. 2011; Strandberg 2009). Muun sosiaalisen median käyttö oli näissä vaaleissa vielä erittäin vähäistä: Kaiken kaikkiaan valitsijat käyttivät vuoden 2007 eduskuntavaalien alla verkkoa vaaleihin liittyviin

tarkoituksiin laiskasti: vain runsas kymmenesosa käytti verkkoa seuratakseen vaaliuutisia Internetissä tai käyttääkseen vaalikoneita (Strandberg 2009, 77).

Vuoden 2009 europarlamenttivaaleissa blogija oli jo 77 prosentilla ehdokkaista, ja myös muun sosiaalisen median käyttö oli yleistynyt selvästi ehdokkaiden ja puolueiden keskuudessa. Kahdella viidestä ehdokkaasta (39 %) oli Facebook-sivusto ja neljäsosalla YouTube-videoita vaalisivustollaan. (Borg 2009). Taaskaan kansalaiset eivät kuitenkaan käyttäneet sosiaalista mediaa juuri lainkaan vaalien yhteydessä (Borg 2009, 3, vrt. Carlson ja Strandberg 2008).

Suomessa sosiaalista mediaa on käytetty vaalikampanjoissa muutaman vuoden viiveellä verrattuna Yhdysvaltoihin (ks. Carlson ja Strandberg 2011, 160). Myös valitsijakunnan käyttöaktiivisuus on Suomessa vaalien alla ollut paljon vähäisempää kuin Yhdysvalloissa. Miten oli asian laita vuoden 2011 eduskuntavaaleissa? Näkyikö Suomenkin vaalikampanjoissa jo se, että yli 40 prosenttia suomalaisista verkkokäyttäjistä on rekisteröitynyt jonkin sosiaalisen mediapalvelun käyttäjäksi (vrt. Smith 2011; Tilastokeskus 2011)?

AINEISTOT

Seuraavat empiiriset analyysit perustuvat kolmeen aineistoon. Ehdokkaiden sosiaalisen median käyttöastetta kartoittava aineisto kerättiin noin kaksi viikkoa ennen 17.4.2011 pidettyjä vaaleja tämän luvun kirjoittajan johdolla¹. Jokaisen 2315 ehdokkaan osalta tutkittiin, oliko hänellä vaaleihin liittyvä verkkosivusto ja millainen sivuston sisältö oli. Sosiaalisen median osalta aineistoon tallennettiin tieto siitä, oliko sivustolla seuraavia sisältöjä tai pääsy niihin: blogi, YouTube-video, Facebook-sivusto ja/tai Twitter-tili. Ehdokkaiden läsnäolo verkossa kartoitettiin ensisijaisesti puolueiden ja ehdokkaiden omilta sivuilta saatavilla tiedoilla. Mikäli näistä lähteistä löytyi linkki muihin verkosta löytyviin sisältöihin, niitä noteerattiin ja niiden toimivuus tarkistettiin. Niissä harvinaisissa tapauksissa jolloin puolueen tai ehdokkaan sivuilta ei löytynyt tietoa ehdokkaan mahdollisesta muusta läsnäolosta verkossa, tehtiin Google-haku käyttäen ehdokkaan nimeä. Niiden ehdokkaiden kohdalla joista ei vielä ollut löytynyt tietoa mahdollisesta läsnäolosta verkossa, tehtiin varmuuden vuoksi myös haku ehdokkaan nimellä jokaisen verkkosisällön hakukoneessa (YouTube, Facebook ja Twitter). Lisäksi aineistoon koottiin ehdokkaiden taustatietoja julkisista lähteistä².

Toiseksi tutkimuksessa hyödynnetään tämän vaalitutkimuksen pääkyselyaineistoa, jossa sosiaalista mediaa koskevia kysymyksiä sisältyy sekä käyntikyselyyn että ns. perävaunua-aineistoon. Kyselyn avulla voidaan tarkastella, missä määrin kansalaiset käyttivät sosiaalista mediaa erilaisiin vaaleihin liittyviin tarkoituksiin, ja kuinka suuri merkitys sosiaalisella medialla oli äänestyspäätösten kannalta. Kolmanneksi osa analyyseistä perustuu samaan GallupKanavan kyselyaineistoon, jota Tom Moring ja Juri Mykkänen käyttävät tämän kirjan vaalikampanjointiluvussa. Myös Kanava-aineistolla arvioidaan eri medioiden merkitystä kansalaisten äänestyspäätösten kannalta.

1 Suuret kiitokset tutkimusapulaisille Johnny Engströmille ja Jessica Mattilalle.

2 Apuna käytettiin mm. oikeusministeriön vaalisivustolta www.vaalit.fi ja puolueiden ja ehdokkaiden sivuilta löytäviä tietoja.

SOSIAALINEN MEDIA EHDOKKAIDEN VAALIKAMPANJOISSA

Taulukko 5.1 osoittaa, missä määrin eri puolueiden ehdokkaat käyttivät verkkosivustoja ja edellä mainittuja verkkosisältöjä kampanjoissaan. Tutkittuihin verkkosovelluksiin ja – sisältöihin on usein pääsy verkkosivuston etusivulta. (esim. ehdokkaan verkkosivuilla näkyvät YouTube-video ja blogi), jolloin ne on tässä tarkastelussa laskettu erikseen.

Taulukko 5.1 Osuus puolueiden ehdokkaista, jotka käyttivät vuoden 2011 eduskunta- vaalikampanjassaan omaa verkkosivustoa ja erilaisia sosiaalisen median muotoja (%)						
	Verkko- sivu	Blogi	YouTube- video	Facebook- sivusto	Twitter- tili	Ehdokkai- den lkm
KOK	95	68	50	96	32	(232)
SDP	92	69	52	95	24	(238)
PS	77	56	31	87	11	(238)
KESK	97	70	37	95	19	(233)
VAS	75	53	30	91	16	(236)
VIHR	83	60	26	97	34	(228)
RKP	74	49	22	95	35	(83)
KD	82	60	28	89	12	(191)
MUUT	26	36	13	73	10	(636)
Yhteensä	69	55	29	88	19	(2315)
Aineisto: Tiedot perustuvat Kim Strandbergin johdolla vuonna 2011 kerättyyn sivustoaineistoon kaikista eduskuntavaali- ehdokkaista.						

Yleisesti ottaen sosiaalisen median käyttö vaalikampanjoissa on lisääntynyt vuoden 2009 Euroopan parlamentin vaaleista (vrt. Borg 2009). Taulukosta 5.1 käy ilmi, että Facebook oli melkein kaikissa puolueissa ehdokkaiden yleisimmin suosima verkkosovellus. Lähes 90 prosenttia kaikista eduskuntavaalien ehdokkaista oli Facebookissa. Läsnaolo Facebookissa saattoi tosin perustua joko ehdokkaan omaan, vaaleista riippumattomaan Facebook-sivustoon, tai siihen, että ehdokkaan tukijat olivat tehneet hänelle oman, kampanjan ajan ylläpidetyn sivuston. Tästä syystä Facebookin käyttöosuuksia koskevat luvut eivät ole suoraan verrattavissa ehdokkaiden verkkosivusto-osuuksiin³. Molemmat prosenttiosuudet ovat kuitenkin vertailukelpoisia puolueiden välillä. Eduskuntapuolueiden ehdokkaat tarjosivat sivustoillaan yleisesti myös blogeja ja YouTube-videoita. Twitteriäkin hyödynsi lähes joka neljäs (23 %) kahdeksan suurimman puolueen ehdokkaista.

³ Toinen analyysi paljasti, että liki puolet ehdokkaiden Facebook-sivustoista oli ehdokkaan itsensä tekemiä ja noin puolet ehdokkaan tukijoiden tekemiä.

Taulukossa 5.2 tarkastellaan ehdokkaiden eri taustatekijöiden mukaan sitä, kuinka monia tutkittuja sosiaalisen median sovelluksia ehdokkaat käyttivät kampanjassaan. Tarkasteltavan selitettävän muuttujan pistemäärä vaihtelee nolasta neljään, jossa maksipistemäärä edellyttää kaikkien neljän sovelluksen eli blogin, YouTube:n, Facebookin ja Twitterin käyttöä ehdokkaan omassa verkkokampanjassa.

Taulukko 5.2
Montako tutkitusta neljästä sosiaalisesta mediasta ehdokkaat käyttivät omassa verkkokampanjassaan? Käytön laajuus taustamuuttujittain (riviprosentti)

	0	1	2	3	4	N
<i>Sukupuoli*</i>						
Mies	11	29	32	21	7	(1416)
Nainen	8	27	36	21	9	(895)
<i>Ikä***</i>						
18–34	4	23	31	28	15	(570)
35–49	6	26	35	24	10	(814)
50–	16	33	34	15	3	(927)
<i>Koulutus***</i>						
Perusaste	19	42	30	8	1	(140)
Keskiaaste	11	32	35	17	7	(813)
Korkeakoulu	6	24	35	26	10	(1282)
<i>Puolueen koko***</i>						
Pieni	23	38	25	10	3	(634)
Keskisuuri	4	26	39	22	8	(970)
Suuri	4	21	34	29	12	(707)
<i>Status***</i>						
Haastaja	10	29	34	20	7	(2149)
Kansanedustaja	0	18	35	30	17	(161)
Kaikki ehdokkaat	9	28	34	21	8	(2311)

Selite: Puolueiden suuruusluokitus: suuria puolueita ovat ne, joilla on noin 20 prosenttia eduskuntapaikoista (KOK, SDP ja PS) ja keskisuuria ovat loput eduskuntapuolueet (KESK, VAS, VIHR, RKP ja KD). Pienet ovat puolueita, joilla ei ole eduskuntapaikkoja (vrt. Norris 2003). Kunkin taustamuuttujan mukaisen ristiintaulukoinnin erojen tilastollista merkitsevyyttä (p) testattiin χ^2 -testillä, jossa * = p < .05 ja *** = p < .001.

Vain harva ehdokas käytti kaikkia neljää sosiaalista mediaa kampanjassaan. Ainoastaan kahdeksan prosenttia vuoden 2011 eduskuntavaalien kaikista ehdokkaista kuuluu tähän kategoriaan. Suurin osa ehdokaskampanjoista sijoittuu yhden, kahden tai kolmen sosiaalisen

median kategoriaan. Jakaumaerot jäävät melko pieniksi kaikissa taustamuuttujien mukaisissa tarkasteluissa. Regressioanalyysissä ehdokkaan nuori ikä ($\text{Beta} = -.272$) ja kuuluminen suureen puolueeseen ($\text{Beta} = .300$) selittävät parhaiten monen sosiaalisen median käyttöä.

Taulukkotarkastelun ulkopuolelta voidaan todeta, että yksittäisiä sosiaalisia medioiden käyttöä koskeneet regressioanalyysit toivat esiin seuraavat keskeisimmät selittäjät: Bloggeja käyttävät nuoret ja suurten puolueiden ehdokkaat, YouTubea puolestaan suurten puolueiden ehdokkaat, Facebookia nuoret ja suurten puolueiden ehdokkaat ja Twitteriä nuoret ehdokkaat.

KANSALAISTEN SOSIAALISEN MEDIAN KÄYTTÖ VAALIEN ALLA

Seuraavaksi tarkastellaan sitä, kuinka paljon äänioikeutetut kansalaiset käyttivät Internetiä ja erityisesti sosiaalista mediaa vaaleihin liittyviin tarkoituksiin ja minkälaisia sivustoja he käyttivät. Lisäksi tutkitaan, mitkä väestöryhmät sosiaalista mediaa erityisesti käyttivät ja kuinka tärkeää sosiaalisen median käyttö oli valitsijoille heidän oman äänestyspäätöksensä kannalta. Taulukko 5.3 osoittaa, kuinka suosittuja sosiaalisen median eri palvelut olivat eduskuntavaalien seuraamisessa verrattuna muihin tietolähteisiin. Tiedot perustuvat vaalitutkimuksen käyntikyselyyn. Huomattakoon, että sosiaalista mediaa koskevat tulokset perustuvat nyt muihinkin kuin vain puolueiden ja ehdokkaiden sivustoihin Internetissä.

Taulukko 5.3
Vuoden 2011 eduskuntavaaleja eri medioista vähintään melko paljon seuranneiden
osuus (% , $n=1297$)^a

	%
TV-uutiset ja ajankohtaisohjelmat	68
TV:n vaalikeskustelut ja puoluejohtajien haastattelut	53
TV:n viihdeohjelmat joissa poliitikkoja oli mukana	22
TV-mainokset	20
Sanomalehtikirjoitukset	54
Lehtimainokset	32
Radio-ohjelmat	19
Vaaleja koskeva uutisointi Internetissä, esim. sanomalehtien Internetsivut	27
Ehdokkaiden ja puolueiden kotisivut Internetissä	10
Ns. vaalikoneet Internetissä	20
Nettipäiväkirjat ja blogit	5
Sosiaalinen media, esim. Facebook, Twitter	9
Ehdokkaita tai puolueita koskevat videot Internetissä, esim. YouTube	3

^aKysymys kuului sanataarkasti: "Kuinka paljon seurasi eduskuntavaaleja eri tiedotusvälineistä?" Kunkin median käyttöä kysyttiin erikseen. Taulukossa näkyy niiden vastaajien osuus, jotka ilmoittivat seuranneensa vaaleja kyseisen median kautta joko "hyvin paljon" tai "melko paljon". Muut vastausvaihtoehdot olivat "vain vähän", "ei lainkaan" ja "en osaa sanoa". Tulokset pohjautuvat vaalitutkimuksen käyntikyselyyn.

Perinteisistä medioista TV ja sanomalehdet olivat vuoden 2011 eduskuntavaaleissa edelleen selvästi suosituimpia tietolähteitä vaalien seuraamiseen kuin verkkopohjaiset kanavat. Internetin vaaliuutisoinnit ja vaalikoneet olivat jo radiota tärkeämpiä tietolähteitä, mutta puolueiden ja ehdokkaiden kotisivujen ja sosiaalisen median merkitys jäi verraten vähäiseksi. Verkon suosio on kuitenkin yleisesti ottaen kasvanut viime vaaleista (ks. Strandberg 2009, 77). Vuoden 2011 vaaleissa sosiaalisen median eri muotoja käytti kansalaisista hyvin tai melko paljon alle 10 prosenttia. Vaaleja seurasi vähintään melko paljon blogien kautta 5 prosenttia, YouTube:n kautta 3 prosenttia sekä Facebookin tai Twitterin kautta yhdeksän prosenttia valitsijoista.

Missä määrin erilaiset sosiodemografiset ryhmät ja eri tavoin vaaleihin ja politiikkaan kiinnittyneet valitsijat käyttivät sosiaalista mediaa? Tätä on eritelty taulukossa 5.4 kolmen sosiaalisen median osalta. Tulokset kertovat, kuinka suuri osa eri väestöryhmiin kuuluvista vastaajista seurasi blogeja, jonkun puolueen tai ehdokkaan YouTube-videoita ja ehdokkaan tai puolueen Facebook- tai Twitter-sivustoja.

Kolmen eri sosiaalisen median käyttö vaihteli keskenään melko samalla tavalla eri taustamuuttujien mukaisissa ryhmissä. Yleisesti voidaan todeta, että sosiaalista mediaa käyttivät vaalien seuraamiseen nuoret, jotka käyttävät verkkoa paljon muutoinkin, ja toisaalta poliitikasta kiinnostuneet kansalaiset. Nuorten ja opiskelijoiden suuri osuus sosiaalisen median käyttäjistä näkyy koulutustason ja tulotason mukaisissa tuloksissa. Selkeimmin tämä yhteys näkyy Facebookin ja Twitterin käytössä⁴.

Lopuksi taulukossa 5.5 tarkastellaan vielä sitä, missä määrin valitsijat katsoivat saaneensa tietoa eri lähteistä oman äänestyspäätöksensä tueksi. Tämä vaalien jälkeiseen GallupKanava-aineistoon sisältynyt kysymys mittaa siis eri asiaa kuin taulukon 5.3 kysymys seuraamisen määrästä. Sosiaalisen median, ehdokkaiden ja puolueiden kotisivujen sekä vaalikoneiden merkitys tietolähteinä näkyy taulukon ylimmiltä numeroriveiltä.

Tuloksista näkyy selvästi, että sosiaalisen median suora vaikutus kansalaisten äänestyspäätöksiin oli lähes olematon. Vain muutama prosentti vastanneista ilmoitti saaneensa joko erittäin paljon tai melko paljon tietoa päätöksensä tueksi Facebookin tai Twitterin kautta. On kuitenkin otettava huomioon, etteivät monet perinteisetkään vaalikampanjamuodot toimineet äänestyspäätösten tietolähteinä kuin marginaalisesti. Erillisen regressioanalyysin nojalla voitiin lisäksi päätellä, että perustavista sosiodemografisista taustamuuttujista ainoastaan ikä (nuoret) oli ainoa tilastollisesti merkittävä tekijä, joka selittää merkittävästi sosiaalisen median käyttöä äänestyspäätöksen informaatiopohjana.

⁴ Havainnot saavat myös tukea erillisistä regressioanalyysistä, joissa selitetään vuorotellen jokaisen sivustotyyppin käyttöä taustamuuttujilla.

Taulukko 5.4
Sosiaalista mediaa eri tavoin seuranneiden tai käyttäneiden kansalaisten osuus
vuoden 2011 eduskuntavaaleissa (%)

	Blogit	YouTube- videot	Facebook- tai Twitter-sivusto	(n)
	%	%	%	
<i>Koulutus***</i>				
Kansakoulu	1	1	3	(100)
Peruskoulu/keskikoulu	12	5	16	(182)
Ammattikoulu	3	3	7	(371)
Keskiaste	3	3	8	(315)
Ammattikorkeakoulu	5	2	13	(115)
Yliopisto	8	5	9	(215)
<i>Kotitalouden tulot *</i>				
I (pienituloisimmat)	9	8	13	(216)
II	5	2	8	(341)
III	4	3	8	(281)
IV (suurituloisimmat)	5	2	8	(323)
<i>Ikä***</i>				
18–24	13	7	31	(108)
25–34	9	7	17	(209)
35–44	6	2	8	(184)
45–54	6	2	8	(195)
55–64	4	3	6	(230)
65+	1	1	1	(372)
<i>Sukupuoli</i>				
Mies	6	3	7	(646)
Nainen	5	4	11	(652)
<i>Äänesti vaaleissa</i>				
Kyllä	6*	3	9	(1125)
Ei	1*	1	9	(160)
<i>Kiinnostus politiikkaan***</i>				
Ei lainkaan	0	0	4	(68)
Vain vähän	1	0	5	(269)
Jonkin verran	5	3	9	(662)
Hyvin kiinnostunut	10	5	13	(299)
<i>Internetin käyttö***</i>				
Noin kerran viikossa tai harvemmin	4	0	0,0	(300)
Muutamia kertoja viikossa	3	2	5	(135)
Päivittäin, alle 2 tuntia	5	3	5	(423)
Päivittäin, yli 2 tuntia	10	6	20	(440)

Taulukossa näkyy osuus vastanneista, jotka ilmoittivat seuranneensa vaaleja kyseisen sosiaalisen median kautta joko "hyvin paljon" tai "melko paljon". Kunkin taustamuuttujan mukaisen ristintaulukon jakaumaerojen tilastollisen merkitsevyys on testattu χ^2 -testillä, jossa * = $p < .05$ ja *** $p < .001$
Tulokset pohjautuvat vaalitutkimuksen käyntikyselyyn.

Taulukko 5.5
Eri medioiden vaikutus kansalaisten äänestyspäätöksiin (n=1123)

	Erittäin paljon	Melko paljon	Jonkin verran	Ei lainkaan	YHT
Sosiaalinen media, esim, Facebook, Twitter	1	3	6	83	100
Puolueen/puolueiden kotisivut	2	7	14	71	100
Ehdokkaiden kotisivut	4	10	14	66	100
Vaalikoneet	6	11	24	53	100
TV-uutiset ja ajankohtaisohjelmat	7	23	34	32	100
TV:n vaaliohjelmat	9	19	31	36	100
TV:n viihteohjelmat	1	3	18	71	100
Ehdokkaiden TV-mainokset	1	5	21	68	100
Sanomalehtikirjoitukset	7	20	39	29	100
Ehdokkaiden lehtimainokset	2	9	36	48	100
Radio-ohjelmat	2	5	20	67	100

Kysymys kuului sanatarkasti: "Missä määrin arvioit saaneesi tietoa seuraavista lähteistä oman äänestyspäätöksesi tueksi?"
Aineisto: GallupKanava 2011

PÄÄTELMÄT

Luvun alussa kysyttiin, nähtiinkö sosiaalisen median vallankumous vuoden 2011 eduskuntavaaleissa. Ensikatsomalta vastaus on kielteinen. Erittäin suuri osa ehdokkaista oli kyllä esillä sosiaalisessa mediassa, mutta valitsijat käyttivät sosiaalista mediaa yleisesti ottaen varsin niukasti. Lisäksi he katsoivat, että sosiaalisella medialla oli erittäin vähän vaikutusta heidän äänestyspäätöksiinsä. Tilanne muistuttaa paljon vuoden 2007 eduskuntavaaleja. Jo silloin havaittiin selkeitä eroja sen suhteen, missä määrin ehdokkaat ja kansalaiset käyttivät vaalikampanjan aikana verkkokanavia (Strandberg 2009). Sosiaalisen median käyttö vaalien aikaan ei myöskään automaattisesti tarkoita, että kansalaiset kävisivät silloin puolueiden tai ehdokkaiden sivustoilla. On mahdollista, että he seurasivat vaaleja sosiaalisen median kautta täysin eri sivustoilta.

Verkkoa ja verkkopalvelujen merkitystä on vaikeaa tutkia, koska Internet muuttaa muotoaan koko ajan (vrt. McMillan 2000). Nykyisessä Web 2.0-kehitysvaiheessa muutostahti on kiihtynyt entisestään. Monien tutkijoiden mukaan (Koster 2009; Shaha 2008; vrt. Anderson 2006) sosiaalista mediaa käytetään politiikassa yhä enemmän osana ns. "long tail"-strategiaa. Sen mukaan verkossa yritetään tavoittaa useita pieniä kansalaisryhmiä kampanjoimalla useilla eri viesteillä monessa paikassa. Tästä syystä sosiaalisen median kokonaisvaikutusta on hyvin vaikeaa arvioida. Vuoden 2011 eduskuntavaaleissa sitä käytti enimmillään 9 prosenttia

kansalaisista. Jos sosiaalista media hyödyntävän kampanjoinnin on tarkoitus toimia nimenomaan kampanjan ”pitkän hännän” loppuosassa, noin kymmenesosa ei välttämättä ole aivan pieni prosenttiosuus. Toinen vaikutusarviointia vaikeuttava tekijä on se, että monet ehdokkaat voivat käyttää sosiaalista mediaa toimittajien tavoittamiseen valitsijoiden tavoittamisen rinnalla (vrt. Pearson ja O’Connell 2010). Mikäli tällaiset toimittajakontaktit tuovat ehdokkaalle näkyvyyttä perinteisessä mediassa, sosiaalisen median välilliset vaikutukset voivat kasvaa merkittäviksi.

On myös tärkeää huomata, että sosiaalinen media tavoittaa jotkut valitsijaryhmät tehokkaasti suoraan. Melkein joka kolmas 18–24-vuotiaista käytti sosiaalista mediaa vaalien seuraamiseen vähintään melko paljon. Nuoret käyttivät myös muita, tässä luvussa tarkastelematta jääneitä verkkokanavia hyvin paljon (vaaleja koskeva verkkouutisointi). Tutkimustulokset vahvistivat käsitystä siitä, että vaalien seuraamistavat muuttuvat ikäpolvien muutoksen myötä. Täten verkkoa ja sosiaalista mediaa, ja kenties sitä seuraavia uusia suosikkisovelluksia on välttämätöntä käyttää myös tulevissa vaalikampanjoissa. Potentiaaliset äänestäjät löytyvät yhä enemmän juuri näiltä areenoilta. Tulevaisuuden kampanjoissa Internetistä hyöttyy eniten kommunikoimalla useilla eri viestillä useilla eri verkkofoorumeilla. Valitsijakunta ja sen käyttämät verkkokanavat monimuotoistuvat ja hajaantuvat ajan mittaan yhä enemmän.

LÄHTEET

- Anderson, Chris (2006): *The long tail: why the future of business is selling less of more*. New York: Hyperion.
- Baumgartner, Jody ja Jonathan Morris (2010): MyFaceTube politics: social networking web sites and political engagement of young adults. *Social Science Computer Review* 28: 24, 24–44.
- Borg, Sami (2009): Internet ja sosiaalinen media Suomen EU-vaaleissa 2009. *Raportti*, Tampere: FSD.
- Carlson, Tom ja Göran Djupsund (2001): Old wine in new bottles? The 1999 Finnish election campaign on the Internet”. *The Harvard International Journal of Press/Politics* 6:1, 68–87.
- Carlson, Tom, Djupsund, Göran ja Kim Strandberg (2011): Taking a leap of faith or playing it safe?: Blogging practices by political candidates in the 2007 Finnish parliamentary campaign. *Käsikirjoitus*.
- Carlson, Tom ja Kim Strandberg (2005): The 2004 European parliament election on the web: Finnish actor strategies and voter responses. *Information Polity* 10:3–4, 189–204.
- Carlson, Tom ja Kim Strandberg (2008): Riding the Web 2.0 wave – candidates on YouTube in the 2007 Finnish national elections. *Journal of Information Technology and Politics* 5:2, 159–174.
- Carlson, Tom ja Kim Strandberg (2012): The rise of web campaigning in Finland. Teoksessa Richard Fox ja Jennifer Ramos (toim.), *iPolitics Citizens, Elections, and Governing in the New Media Era*. Tulossa, Cambridge: Cambridge University Press.
- Cogburn, Derrick ja Fatima Espinoza-Vasquez (2011): From networked nominee to networked nation: examining the impact of web 2.0 and social media on political participation and civic engagement in the 2008 Obama campaign. *Journal of Political Marketing* 10, 189–213.
- Cornfield Michael (2005): The Internet and campaign 2004. *Raportti*, Pew Internet and American Life Project.
- Cornfield Michael (2006): YouTube and you. *Campaigns and Elections* 27:8, 43.
- Castells, Manuel (2007): Communication, power, and counterpower in the network society. *International Journal of Communication* 1, 238–266.
- Davis, Richard, Baumgartner, Jody, Francia, Peter ja Jonathan Morris (2009): The internet in U.S. election campaigns. Teoksessa Andrew Chadwick ja Philip Howard (toim.), *Routledge handbook of internet politics*. New York: Routledge.
- Esaiaasson, Peter (1991): 120 years of Swedish election campaigns. *Scandinavian Political Studies* 14:3, 261–278.
- Greyes, Natch (2011): The untapped potential of social media: a primer for savvy campaigners. *Campaigns and Elections* 300.
- Gueorguieva, Vassia (2008): Voters, MySpace, and YouTube: the impact of alternative communication channels on the 2006 election cycle and beyond. *Social Science Computer Review* 26, 288–300.
- Häyhtiö, Tapio ja Jarmo Rinne (2008): Introduction: seeking the citizenry on the Internet – emerging virtual creativity. Teoksessa Tapio Häyhtiö ja Jarmo Rinne (toim.), *Net Working/Networking: Citizen Initiated Internet Politics*. Tampere: Tampere University Press
- Hill, Kevin ja John Hughes (1998): *Cyberpolitics: citizen activism in the age of the Internet*. New York: Rowman & Littlefield.
- Inglehart, Ronald ja Christian Welzel (2005): *Modernization, Cultural Change and Democracy. The Human Development Sequence*. New York: Cambridge University Press.
- Johnson, Thomas ja David Perlmutter (2010): Introduction: the Facebook election. *Mass Communications and Society* 13, 554–559.
- Koster, Josh (2009): Long-tail nanotargeting. Al Franken’s online ad buys earned an unbelievable return on investment. *Politics*, 23–26.

- Kushin Matthew ja Masahiro Yamamoto (2010): Did social media really matter? College students' use of online media and political decision making in the 2008 election. *Mass Communication and Society* 13, 608–630.
- McMillan, Sally (2000): The microscope and the moving target: the challenge of applying content analysis to the World Wide Web. *Journalism and Mass Communication Quarterly* 77:1, 80–98.
- Milner, Henry (2010): *The internet generation. Engaged citizens or political dropouts*. New Haven: Tuft University Press.
- Norris, Pippa (2001): *A virtuous circle: political communication in post-industrial societies*. New York: Cambridge University Press.
- Norris, Pippa (2003): Preaching to the converted? Pluralism, participation and party websites'. *Party Politics* 9:1, 21–45.
- Norris, Pippa ja John Curtice (2006): If you build a political website, will they come? The internet and political activism in Britain. *International Journal of Electronic Government Research* 2:2, 1–21.
- Pearson, Steve ja Ford O'Connell (2010): Avoiding social media pitfalls. *Campaigns and Elections* 31, 294.
- Rainie, Lee ja John Horrigan (2007): Election 2006 online. The number of Americans citing the internet as the source of most of their political news and information doubled since the last mid-term election. *Raportti*, Pew Internet and American Life Project.
- Rainie, Lee, Horrigan, John ja Michael Cornfield (2005): The Internet and Campaign 2004. *Raportti*. Pew Internet and American Life Project.
- Robertson, Scott, Vatrappu, Ravi ja Richard Medina (2010): Off the wall political discourse: Facebook use in the 2008 U.S. presidential election. *Information Polity* 15, 11–31.
- Shaha, Abigail (2008): Long tail politics: sell less of more. *Politics*, 14–15.
- Small, Tamara (2008): The Facebook effect? On-line campaigning in the 2008 Canadian and US elections. *Policy Options*, 85–87.
- Smith, Aaron (2009): The Internet's role in campaign 2008. *Raportti*. Pew Internet and American Life Project.
- Smith, Aaron (2011): The internet and campaign 2010. *Raportti*. Pew Internet and American Life Project.
- Strandberg, Kim (2006): *Parties, candidates and citizens on-line: studies of politics on the internet*. Turku: Åbo Akademis Förlag.
- Strandberg, Kim (2009): Internet vaalikampanjassa – etulinjassa vai marginaalissa? Teoksessa Sami Borg ja Heikki Paloheimo (toim.), *Vaalit yleisdemokratiassa*. Tampere: Tampere University Press.
- TNS Gallup (2007): Tutkimus vaalikoneiden käytöstä ja suhtautumisesta vaalikoneisiin: Vaalikoneet koetaan hyödyllisiksi. *Lehdistötiedote*. 2 elokuuta.
- Trammell, Kaye (2006): The blogging of the President. Teoksessa Andrew Williams ja John Tedesco (toim.), *The Internet election: perspectives on the web in campaign 2004*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Utz, Sonja (2009): The (potential) benefits of campaigning via social network sites. *Journal of Computer Mediated Communication* 14, 221–243.
- Williams, Christine ja Girish Gulati (2007): Social Networks in Political Campaigns: Facebook and the 2006 Midterm Elections. *Paperi*, the Annual Meeting of the American Political Science Association, Chicago, August.
- Williams, Christine ja Girish Gulati (2008): The political impact of Facebook: evidence from the 2006 midterm elections and 2008 nomination contest. *Politics & Technology Review*: Maaliskuu, 11–21.

Sanomalehtikirjoitukset

Fine, Allison (2006): A new bargain: YouTube politics. *San Fransisco Chronicles*, B9.
Helsingin Sanomat (2010): Eduskuntavaalit käydään vuonna 2011 Facebookissa. Marraskuu 14, A5.
Lizza, Ryan (2006): The YouTube Election. *New York Times*, 20 elokuuta.

Elektroniset lähteet

Internet World Stats (2011): <http://www.internetworldstats.com/europa.htm>
O'Reilly, Tim (2005): What is Web 2.0: design patterns and business models for the next generation of software. *O'Reilly* < www.oreillynet.com/lpt/a/6228 >
Tilastokeskus (2011): Sosiaalinen media: verkkomedian ja yhteisöpalvelujen käyttö <http://www.stat.fi/til/sutivi/2010/sutivi_2010_2010-10-26_kat_003_fi.html>

**ÄÄNESTÄMINEN, LIIKKUVUUS
JA PUOLUEIDEN EROT**

Äänestysaktiivisuus
Hanna Wass ja Sami Borg

Äänestäneiden ja ja äänestämättä jättäneiden mielipideyhteneväisyys
ja poliittinen edustus
Hanna Wass, Peter Söderlund ja Lauri Rapeli

Valitsijoiden liikkuvuus eduskuntavaaleissa 2007–2011
Sami Borg

Väljarnas kandidatval: rörlighet och motiv
Åsa Bengtsson

Puoluevalinta
Kimmo Grönlund ja Jussi Westinen

6

Äänestysaktiivisuus

Hanna Wass ja Sami Borg

JOHDANTO

Vuoden 2011 eduskuntavaalit olivat paitsi puolueiden suhteellisessa kannatuksessa tapahtuneiden muutosten, myös äänestysaktiivisuuden kehityksen kannalta poikkeukselliset. Suomessa asuvien Suomen kansalaisten äänestysvilkkkaus kohosi 70,5 prosenttiin nousten 2,6 prosenttiyksikköä edellisistä vaaleista. Muutos on varsin merkittävä ottaen huomioon, että osallistuminen taso laski yhtäjaksoisesti vuoden 1983 vaaleista vuoden 1999 vaaleihin, ja vuoden 2003 tapahtuneen aktivoitumisen vaikutus pitkälti hävisi seuraavissa vaaleissa.

Länsimaisessa äänestysprosenttivertailussa Suomi on pudonnut 1970-luvulta lähtien keskimääräistä aktiivisemmasta maasta keskiarvoa matalamman osallistumistason maiden joukkoon (taulukko 6.1). Tosin länsimaiden keskiarvoa nostavat äänestyspakkoa soveltavat maat (esim. Australia, Belgia, Kreikka, Luxemburg). Äänestysaktiivisuus on ollut Suomen lisäksi laskussa useissa muissa maissa. Kuitenkin Suomen osallistumistason ero erityisesti muihin Pohjoismaihin on merkittävä, mikä on vain korostunut kahden viimeisen vuosikymmenen aikana. Kansainvälisessä vertailussa Suomen äänestysprosenttiin luetaan myös ulko-suomalaiset.

Suomessa vaalien äänestysprosentista on tullut kestopuheenaihe. Viimeistään 2000-luvulta alkaen on ollut tapana, että monet yhteiskunnalliset toimijat aktivoivat yleisesti äänioikeutettuja äänestämään eduskuntavaaleissa. Asialla ovat olleet tiedostusvälineiden lisäksi muiden muassa tasavallan presidentti, eduskunnan puhemies, puolueiden puheenjohtajat sekä oikeusministeriö ja useat järjestöt. Puolueet ja ehdokkaat mobilisoivat kansalaisia erityisesti äänestämään tarjoamaansa vaihtoehtoa.

Vuoden 2011 eduskuntavaalien alla monet yleensä äänestysaktivointiin osallistuneet tahot olivat aikaisempaa vaitonaisempia. Osin tämä liittyi vuoden 2007 vaalien kokemukseen. SAK:n äänestysaktivointikampanja kääntyi tuolloin itseään vastaan, kun järjestö joutui hyllyttämään porvaririntamaan vastaan suunnatun televisiomainoksen (Mykkänen 2007). Muun muassa tästä syystä SAK piti vuonna 2011 vaaliaktiivoinnissa matalaa profilia. Myöskään oikeusministeriö ei enää toteuttanut vuonna 2011 vuoden 2007 kaltaista laajaa, nuoriin suunnattua äänestysaktivointikampanjaa. Päätöksen taustalla olivat paitsi säästösyyt, myös se, ettei ministeriön vuoden 2007 aktivointikampanjan tuloksellisuudesta ollut vahvaa näyttöä.

Yleisen äänestysaktivoinnin vähäisyys vuonna 2011 liittyy myös siihen, että sen tarve koettiin aikaisempaa vähäisemmäksi. Puolueiden kannatuksen suuret muutokset mielipidemittauksissa ja Perussuomalaisille ennakoitu suurmenestys sähköistivät vaaliasetelmaa jo hy-

Taulukko 6.1
Äänestysaktiivisuus parlamenttivaaleissa 23 länsimaassa 1950–2010 (%)

	1950- luku	1960- luku	1970- luku	1980- luku	1990- luku	2000- luku	Keskimää- räinen muutos	Abs. keski- määräinen muutos
Malta	78,1	90,3	94,0	95,4	96,2	94,5	3,3	4,0
Australia	91,9	95,3	95,3	94,3	95,5	94,4	0,5	1,4
Luxemburg	91,9	89,6	89,5	88,1	87,4	91,3	-0,1	1,7
Belgia	93,1	91,3	93,0	93,9	91,5	90,6	-0,5	-1,5
Tanska	81,8	87,3	88,4	86,7	84,3	86,1	0,9	2,5
Islanti	90,8	91,3	90,4	89,4	86,4	85,5	-1,1	1,3
Ruotsi	78,7	86,4	90,4	89,1	85,4	82,2	0,7	4,0
Italia	93,8	92,9	92,3	89,0	85,5	81,8	-2,4	2,4
Itävalta	95,3	93,8	92,3	91,6	83,8	80,1	-3,1	3,1
Uusi Seelanti	94,7	89,1	86,0	91,4	85,9	78,9	-3,2	5,3
Alankomaat	95,4	95,0	83,5	83,5	76,0	78,7	-3,3	4,4
Norja	78,8	82,8	81,6	83,1	76,9	76,3	-0,5	2,7
Saksa ^a	86,9	87,1	90,9	87,3	79,7	75,9	-2,2	3,8
Kreikka ^b	75,8	82,2	80,4	83,3	79,7	74,2	-0,3	4,1
Espanja ^c	-	-	72,6	73,4	77,6	73,5	0,3	3,0
Suomi	76,5	85,0	78,2	73,9	67,4	65,9	-2,1	5,5
Irlanti	74,3	74,2	76,5	72,7	67,3	64,8	-1,9	2,8
Portugali ^d	-	-	87,5	78,0	65,2	62,3	-8,4	6,5
Iso-Britannia	80,3	76,6	75,0	74,1	74,7	62,0	-3,6	3,8
Kanada	74,5	78,0	74,6	73,3	68,3	61,6	-2,6	4,0
Ranska	80,0	76,6	76,5	71,9	68,5	60,2	-4,0	4,0
Sveitsi	69,0	64,2	52,3	48,2	43,8	46,9	-4,4	5,7
Yhdysvallat ^e	49,0	56,3	46,1	46,4	42,8	46,6	-0,5	5,0
Yhteensä	82,4	84,1	82,1	80,8	76,6	74,5		
Keskimääräinen muutos		1,7	-2,0	-1,3	-4,2	-2,1	-1,6	
Absoluuttinen keskimääräinen muutos								2,3

Lähteet: The International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA) ja siinä mainitut lähteet, the Inter-Parliamentary Union (IPU) (mikäli tietoa ei saatavissa IDEAn kautta). Äänestystiedot perustuvat rekisteröityihin äänestäjiin muiden maiden paitsi Yhdysvaltojen osalta, jossa äänestysprosentti on laskettu koko äänestysikäisestä väestöstä.

Esitetyt keskiarvot on laskettu Franklinin (2004, 69) mallin mukaisesti. Keskimääräinen äänestysaktiivisuuden muutos kertoo eri vuosikymmenien välisten äänestysaktiivisuuden muutosten summan vuosikymmenten lukumäärällä jaettuna. Keskimääräinen absoluuttinen muutos kertoo äänestysaktiivisuuden muutoksen silloin, kun aktiivisuuden lasku on huomioitu positiivisena lukuna.

^a Vuoden 1990 vaaleihin asti luvut viittaavat Saksan liittotasavaltaan.

^b Vuoden 1950 vaalien kohdalta äänestystieto puuttuu.

^c Äänestystiedot ovat saatavilla vuoden 1977 vaaleista eteenpäin.

^d Äänestystiedot ovat saatavilla vuoden 1975 vaaleista eteenpäin.

^e Äänestystiedot on laskettu koko äänestysikäisestä väestöstä.

vissä ajoin ennen vaaleja. Viestimet spekuloiivat aktiivisesti valtakunnallisella kannatus-tilanteella ja varsinkin perussuomalaisten äänestysvarmuudella, tai pikemminkin osallistumisen epävarmuudella. Lisäksi alueelliset ykköslehdet teettivät vaalipiirikohtaisia kannatusmittauksia huomattavasti aikaisempaa enemmän (Borg 2011).

Poikkeuksellinen kampanja-asetelma vaikutti vaalien yleisilmeeseen ja myös puolueiden mobilisointistrategioihin. Puolueiden väliset linjaerot keskeisissä asiakysymyksissä tulivat hyvin esiin etenkin vaalikampanjan loppuvaiheen televisiokeskusteluissa. Vaalikentillä haastajat aktivoituivat. Päähallituspuolueiden eli Keskustan ja Kokoomuksen johtajien ollessa vielä kiinni ministerivelvollisuuksissaan pääoppositiopuolueet kampanjoivat jo aktiivisesti puheenjohtajiensa johdolla.

Sosialidemokraatit ilmoittivat tammikuussa 2011 painottavansa vaalityössään mahdollisimman monen kansalaisen tapaamista henkilökohtaisesti. Puolueen verkkosivujen mukaan tavoitteena oli käydä ennen vaaleja ”...500 000 poliittista keskustelua toritilaisuuksissa, soppatykeillä, vaalijuhlissa ja kiertäessämme ovelta ovelle”. Verkkosivujensa kontaktilaskurin mukaan puolue oli yltänyt vaalipäivään mennessä yli 700 000 tämäntyyppiseen kohtaamiseen (SDP 2011).

Myös Perussuomalaiset panostivat perinteisiin vaalitilaisuuksiin ja ihmisten kohtaamiseen. Mobilisointivastuu keskittyi muita puolueita enemmän puheenjohtajalle. Timo Soini kampanjoi Helsingin Sanomien (HS 6.5.2011) mukaan vaalien alla 55 paikkakunnalla. Soinin avustaja Jukka Jusula kuvasi tapahtunutta seuraavasti: ”Kansalaiset kokivat, että äänestäjän omalla äänellä on merkitystä. Nimikirjoituksia pyydettiin, Timoa halailtiin. Moni kysyi, saako ottaa kuvan niin että ollaan vierekkäin?” Muutamista presidentinvaaleista tuttu henkilöitymisilmiö olikin nyt havaittavissa aikaisempaa näkyvämmiin myös eduskuntavaaleissa.

Vaalitutkimusten kyselyaineistojen perusteella vaalikampanja tavoitti valitsijat edellisiä eduskuntavaaleja paremmin. Vuoden 2011 vaaleja seurattiin televisiosta, sanomalehdistä ja verkosta merkittävästi vuoden 2007 eduskuntavaaleja enemmän (Moringin ja Mykkäsen artikkeli tässä kirjassa sekä ’media ja demokratia’ -osio Suomen vaalitutkimusportaalin demokraatiaindikaattoreissa).

Vuosien 2007 ja 2011 vaalitutkimusten käyntihaastatteluista käy ilmi, että noin viisi prosenttia vastaajista ilmoittaa toimineensa jonkun ehdokkaan tukiryhmässä eduskuntavaaleissa. Vuoden 2011 käyntihaastatteluun sisältyi myös kysymys puolueiden ja ehdokkaiden kampanjoiden suorasta tavoittavuudesta: ”Ottiko joku ehdokkaista tai jokin poliittisista puolueista teihin yhteyttä kevään eduskuntavaalikampanjan aikana äänenne saamiseksi?” Kysymykseen vastasi myöntävästi 25 prosenttia vastaajista. Tästä voidaan päätellä, että suorien yhteydenottojen kohteena oli yli miljoona äänioikeutettua.

Tässä luvussa vuoden 2011 vaaliosallistumista lähestytään sekä alueellisen että yksilötason vaihtelun näkökulmasta. Aluksi kuvataan osallistumistason muutoksia vaalipiireittäin. Sen jälkeen kiinnitetään huomiota ulkosuomalaisten äänestämiseen ja Helsinkiä koskevan äänestysalueotoksen pohjalta ennakoöänestämisen yleisyyteen eri ikäryhmissä.¹ Tämän jälkeen tarkastellaan äänestysprosentteja sukupuolen ja ikäryhmän mukaan. Analyysissa hyö-

1 Helsinkiä koskeva äänestysalueotos on kerätty Helsingin kaupungin tietokeskuksen rahoituksella ja sitä koskevat tulokset perustuvat erilliseen julkaisuun (Martikainen ja Wass 2011).

dynnetään sekä vuoden 2011 eduskuntavaalitutkimuksen haastatteluaineistoa että Helsinkiä koskevaa rekisteriaineistoa. Luvun loppuosassa verrataan vielä äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden eroja suhtautumisessa äänestämiseen.

ÄÄNESTYSAKTIIVISUUDEN MUUTOS VUODESTA 2007

Äänestysprosentit nousivat Ahvenanmaata lukuun ottamatta kaikissa vaalipiireissä vuodesta 2007 vuoteen 2011. Ahvenanmaan noin kuuden prosenttiyksikön pudotus johtui siitä, että Elisabeth Naclérilla ei ollut vuonna 2011 todellista haastajaa. Kaikkiaan Manner-Suomen vuoden 2011 tulokset ovat erittäin mielenkiintoisia, koska ne tuovat esiin varsin eritasoisia muutoksia sekä alueellisesti että valitsijoiden sukupuolen mukaan (taulukko 6.2).

Eduskuntavaalit 2011 aktivoivat erityisesti miehiä käyttämään äänioikeuttaan aikaisempaa aktiivisemmin, vaikka kotimaan äänestysprosentti olikin naisilla edelleen miehiä korkeampi. Molempien sukupuolten äänestysprosenttien muutokset vuodesta 2007 vuoteen 2011

Taulukko 6.2
Suomessa asuvien äänestysprosentti vuosien 2011 ja 2007 eduskuntavaaleissa
vaalipiireittäin ja sukupuolen mukaan (%) sekä äänestysprosentin muutos (%-yks.)

Vaalipiiri	2011			2007			Muutos		
	Kaikki	M	N	Kaikki	M	N	Kaikki	M	N
Koko maa	70,5	69,6	71,3	67,9	65,8	69,9	2,6	3,8	1,4
Helsinki	75,5	74,3	76,5	71,1	68,8	73,1	4,4	5,5	3,4
Uusimaa	72,9	71,6	74,1	69,9	67,6	72,1	3,0	4,0	2,0
Varsinais-Suomi	71,2	70,7	71,7	68,2	66,5	69,8	3,0	4,2	1,9
Satakunta	69,5	69,2	69,8	67,6	65,7	69,3	1,9	3,5	0,5
Häme	68,8	68,0	69,5	65,7	63,4	67,8	3,1	4,6	1,7
Pirkanmaa	71,5	70,8	72,2	68,3	66,5	70,0	3,2	4,3	2,2
Kymi	67,4	67,0	67,7	65,8	63,8	67,6	1,6	3,2	0,1
Etelä-Savo	66,5	65,4	67,5	64,5	62,3	66,6	2,0	3,1	0,9
Pohjois-Savo	66,3	65,0	67,6	64,5	62,2	66,7	1,8	2,8	0,9
Pohjois-Karjala	65,7	64,8	66,6	64,5	62,3	66,6	1,2	2,5	0,0
Vaasa	73,2	72,7	73,7	71,5	70,0	72,9	1,7	2,7	0,8
Keski-Suomi	69,0	67,7	70,2	67,3	65,1	69,3	1,7	2,6	0,9
Oulu	67,7	67,1	68,3	65,5	63,3	67,7	2,2	3,8	0,6
Lappi	67,5	66,7	68,2	66,0	63,8	68,1	1,5	2,9	0,1
Ahvenanmaa	51,1	47,9	54,1	57,0	53,9	59,9	-5,9	-6,0	-5,8

Lähde: Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat.

olivat kaikissa Manner-Suomen vaalipiireissä positiivisia, mutta miesten aktivoituminen (3,8 %-yksikköä) oli moninkertainen naisten muutokseen verrattuna (1,4 %-yksikköä). Naisten äänestysprosentti ei myöskään kasvanut merkittävästi kuin muutamassa etelän vaalipiirissä. Suurimassa osassa vaalipiirejä Suomessa asuvien naisten äänestysvilkkaus ei noussut edes yhtä prosenttiyksikköä vuodesta 2007.

Miesten vaaliosallistuminen nousi Manner-Suomen vaalipiireistä vähiten Pohjois-Karjalassa (2,5 %-yksikköä) ja eniten Helsingissä, peräti 5,5 prosenttiyksikköä. Eniten miesten äänestysprosentti kasvoi etelän vaalipiireissä ja Oulun vaalipiirissä. Taulukon 6.3 pitkittäistarkastelu kertoo lisäksi, että naisten osallistumisen etumatka miehiin kaventui vuoden 2011 vaaleissa merkittävästi. Sukupuolten äänestysprosenttien ero on ollut suurempi kaikissa vuosien 1991–2007 eduskuntavaaleissa verrattuna vuoden 2011 vaaleihin.

Eräs vaalivilkkauden kiinnostava erityispiirre liittyy ulkosuomalaisiin, jotka ovat perinteisesti muodostaneet pitkälti hyödyntämättömän äänestäjäresurssin. Taulukosta 6.4 havaitaan, että lähes 300 000 äänioikeutetun ulkosuomalaisen osuus on nykyisin viisi prosenttia kaikista eduskuntavaalien äänioikeutetuista. Ulkomailla asuvien valitsijoiden osuus onkin suhteutettavissa esimerkiksi alle 20-vuotiaiden tai ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden äänioikeutettujen määrään (Martikainen ja Wass 2003). Ulkosuomalaisten enemmistö asuu Ruotsissa ja Yhdysvalloissa (Korkiasaari 2003, 6).

Taulukko 6.3
Suomessa asuvien Suomen kansalaisten äänestysaktiivisuus
eduskuntavaaleissa 1962–2011

	Kotimaan äänestys- prosentti	Muutos edelli- sistä vaaleista (%-yks.)	Miesten äänestys-%	Naisten äänestys-%	Ero (%-yks.) naiset-miehet
1962	85,1	.	86,1	84,2	-1,9
1966	84,9	-0,2	86,1	83,9	-2,2
1970	82,2	-2,7	83,2	81,3	-1,9
1972	81,4	-0,8	81,9	81,0	-0,9
1975	79,7	-1,7	80,1	79,4	-0,7
1979	81,2	1,5	81,9	80,6	-1,3
1983	81,0	-0,2	81,2	80,9	-0,3
1987	76,4	-4,6	76,2	76,6	0,4
1991	72,1	-4,3	71,0	73,2	2,2
1995	71,9	-0,2	70,6	73,1	2,5
1999	68,3	-3,6	66,8	69,7	2,9
2003	69,7	1,4	67,6	71,6	4,0
2007	67,9	-1,8	65,8	69,9	4,1
2011	70,5	2,6	69,6	71,3	1,7

Lähde: Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat.

Taulukko 6.4
Ulkosuomalaisten äänestysaktiivisuus vuosien 1983–2011 eduskuntavaaleissa ja
osuus äänioikeutetuista (%)

	Äänestysprosentti	Osuus äänioikeutetuista
2011	10,6	5,2
2007	8,6	4,9
2003	8,8	4,9
1999	6,5	4,9
1995	6,1	5,0
1991	5,6	5,6
1987	5,8	6,2
1983	6,7	7,1

Lähde: Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat.

Ulkosuomalaisten äänestysaktiivisuus oli 1980- ja 1990-luvun eduskuntavaaleissa runsas viisi prosenttia, mutta trendi on ollut nouseva 2000-luvulla. Vuoden 2011 vaaleissa 10,6 prosentin osallistumisaste oli uusi ennätys mutta vieläkin lähes 90 prosenttia ulkosuomalaisista jätti äänestämättä. Aktiivisuuden lisääntyminen voi osittain liittyä ulkomaille lähtevän väestön nykyiseen korkeaan koulutustasoon ja lyhyempikestoiseen ulkomailla oleskeluun (mt.). Vuoden 2011 eduskuntavaalien alla puolueista ainakin Kokoomus pyrki aktivoimaan ruotsinsuomalaisia äänestäjiä, mikä herätti kuitenkin vain vähän kiinnostusta (YLE 29.3.2011). Keskeisiä syitä ulkosuomalaisten matalaan aktiivisuustasoon ovat olettavasti äänestämiseen liittyvät käytännön järjestelyt ja epäedustava vaaliagenda (Martikainen ja Wass 2003). Ulkosuomalaisten kannalta merkittävät kysymykset, kuten esimerkiksi oikeus saada päiväkotij- ja vanhuspalvelua omalla äidinkielellä ja kaksoisverotus, eivät nouse esiin vaalikeskusteluissa (mt.; YLE 29.3.2011).

Ulkosuomalaisten laimea osallistumisinto laskee eduskuntavaalien kokonaisosallistumisastetta muutamalla prosenttiyksiköllä. Vuoden 2011 vaaleissa kaikkien äänioikeutettujen äänestysprosentti oli 67,7 eli 3,1 prosenttiyksikköä kotimaan äänestysprosenttia matalampi. Yhtenä ulkosuomalaisten aktivointikeinona on esitetty ulkosuomalaisten oman vaalipiirin perustamista, mikä vaatisi kuitenkin vaalilain muutoksen.

ENNAKKOON ÄÄNESTÄMINEN

Suomessa asuvien äänioikeutettujen mahdollisuudet äänestää ennakkoon ovat ulkosuomalaisiin verrattuna paremmat. Vuoden 2011 eduskuntavaaleissa kotimaan valitsijoiden käytettävänä oli yhteensä noin 900 ennakköäänestyspaikkaa. Taulukossa 6.5 on esitetty ennakköäänestämisen kehitys valitsijoiden sukupuolen mukaan vuosien 1991–2011 vaaleissa.

Seurantajakso kattaa yhden varsinaisen vaalipäivän vaalit, joihin siirryttiin vuoden 1991 eduskuntavaaleissa.

Tuolloin toisen varsinaisen vaalipäivän poistamista kompensoitiin kotimaan ennakkoäänestyksen laajentamisella kahteen viikkoon, mikä näkyi myös ennakkoäänestäneiden osuuden huomattavana kasvuna. Ensimmäisten yksipäiväisten eduskuntavaalien yhteydessä selvitettiin laajemmin ennakkoon äänestämisen syitä (Pesonen ym. 1993, 93–97). Erityisesti nuoret ja puoluekannaltaan vakiintumattomat äänestivät vähiten ennakkoon. Suosituinta ennakkoäänestäminen oli vanhimmilla äänioikeutetuilla, joilla halu äänestää ennakkoon liittyi muita useammin fyysisen kunnon rajoituksiin ja helpommiksi koettuihin kulkuyhteyksiin äänestyspaikalle.

Taulukko 6.5
Ennakkoäänestyspaikkojen lukumäärä ja ennakkoäänestysaika kotimaassa
sekä ennakkoon äänestäneiden osuus ^a sukupuolen mukaan
vuosien 1991–2011 eduskuntavaaleissa

	Miehet (%)	Naiset (%)	Kaikki (%)	Ennakkoäänestys- paikkojen lkm kotimaassa	Ennakkoäänestys- aika kotimaassa
2011	45,4	43,3	47,4	901	6.4.–12.4. (7 pv)
2007	41,4	46,5	44,1	862	7.3.–13.3. (7 pv)
2003	35,3	39,9	37,7	719	5.3.–11.3. (7 pv)
1999	37,8	42,7	40,4	650	10.3.–16.3. (7 pv)
1995	40,8	45,8	43,4	937	1.3.–14.3. (14 pv)
1991	38,4	43,0	40,8	1027	27.2.–12.3. (14 pv)

^a Ennakkoon äänestäneiden osuus on laskettu kaikista äänestäneistä.

Lähteet: Tilastokeskuksen vaalitilastot ja vaalijohtaja Arto Jääskeläisen toimittamat tiedot oikeusministeriöstä.

Ennakkoäänestämisen yleistymisessä eduskuntavaaleissa on ollut havaittavissa selviä notkahduksia vuosina 1999 ja 2003. Vuonna 1999 ennakkoäänestyksen suosion lasku liittyy olettavasti joiltakin osin ennakkoäänestyspaikkojen lukumäärän vähentymiseen. Vuoden 2003 osalta asiaan vaikutti mahdollisesti ennakkoäänestyksen järjestämisvastuun siirtyminen kunnille 2000-luvun alussa, tähän liittyneet ennakkoäänestyspaikkojen muutokset sekä postikonttorien merkityksen väheneminen ennakkoäänestyspalvelujen järjestäjänä. Vuoden 2003 vaaleissa äänioikeutetuille ei vielä tarjottu viranomaisten lähettämien äänioikeusilmoituskorttien yhteydessä nykytason veroista, kattavaa tietoa oman kunnan kaikista ennakkoäänestyspaikoista. Lisäksi vuoden 2003 matala ennakkoäänenten osuus on mahdollisesti yhteydessä äänestysratkaisujen pitkittymiseen Keskustan Anneli Jäätteenmäen ja SDP:n Paavo Lipposen välisen Irak-kiistan vuoksi (Pesonen ja Borg 2005, 45–46). Vuoden 2011 vaalien

Taulukko 6.6
Kotimaassa ennakkoon äänestäneiden osuus kaikista kotimaan äänioikeutetuista
vuoden 2011 eduskuntavaaleissa iän ja sukupuolen mukaan (%)

	Yhteensä	Miehet	Naiset
18–24-vuotiaat	16,3	14,1	18,7
25–34-vuotiaat	20,2	18,8	21,7
35–44-vuotiaat	20,8	19,9	21,8
45–54-vuotiaat	27,8	26,2	29,4
55–64-vuotiaat	41,3	39,2	43,3
65–74-vuotiaat	53,3	51,7	54,6
75-vuotiaat ja vanhemmat	44,2	48,5	41,2
Kaikki 2011	31,7	29,8	33,5
Kaikki 2007	29,7	27,0	32,2

Lähde: Vaalijohtaja Arto Jääskeläisen toimittamat tiedot oikeusministeriöstä. Luvut ovat niin sanottuja kotimaan ennakköäänestysprosentteja.

kotimaan ennakköäänestysajan kampanjoinnille oli puolestaan leimallista perinteisesti kolmen suurimman puolueen keskinäinen kamppailu ja Perussuomalaisten nousu niiden rinnalle sekä keskustelu niin sanotusta Portugali-tuesta.

Ennakköäänestäminen on tutkimuksellisesti kiinnostavaa myös siksi, että siltä osin on käytettävissä kattavia rekisteritietoja eri-ikäisten äänestysosallistumisesta. Varsinaisen vaalipäivän äänestäminen kirjataan sitä vastoin edelleen manuaalisesti vaaliluetteloihin, eikä vaalien kaikkien äänioikeutettujen äänestämässä käynnistä ole saatavilla tietoja sähköisessä muodossa. Seuraavassa hyödynnetään ensin eri-ikäisten valitsijoiden valtakunnallisia ennakköäänestystietoja. Tämän jälkeen siirrytään tarkastelemaan helsinkiläisvalitsijoiden äänestämistä vuoden 2011 eduskuntavaaleissa 14 äänestysaluetta kattavalla aineistolla, joka sisältää tiedot myös varsinaisen vaalipäivän äänestämisestä.

On syytä huomata, että taulukossa 6.6 ennakköäänestämistä tarkastellaan eri tavalla kuin taulukossa 6.5. Taulukon 6.6 prosenttiosuudet ovat ikäryhmien (ennakkö-)äänestysprosentteja, joissa on otettu huomioon vain kotimaan äänet. Ennakköäänestäneiden osuudet on laskettu äänioikeutetuista eikä äänestäneistä, kuten taulukossa 6.5. Kotimaan ennakköäänestysprosentti oli vuoden 2011 vaaleissa 31,7. Osuus nousi vuoden 2007 vaaleista 2,0 prosenttiyksikköä. Tämä tarkoittaa, että vaalien koko äänestysvilkkauden 2,6 prosenttiyksikön nousu vuodesta 2007 on pitkälti yhteydessä ennakköäänestysprosentin nousuun. Myös edellä havaittu miesten aktivoituminen näkyy ennakköäänestysprosenttien muutoksessa. Miesten kohdalla nousua vuodesta 2007 on 2,8 prosenttiyksikköä, naisilla vain 1,3 prosenttiyksikköä.

Ikäryhmien ennakköäänestysprosentit ovat keskenään hyvin erisuuruisia (taulukko 6.6). Ne heijastavat paitsi yleisiä äänestysaktiivisuuden iän mukaisia eroja myös kertovat ennen kaikkea siitä, kuinka paljon eri-ikäiset valitsijat yleensä ottaen eroavat mahdollisuuksissaan

ja halukkuudessaan äänestää ennakoon. Mahdollisuudet korostuvat eläkeikäisillä, joilla on työelämän ulkopuolisina aikaa käydä arkisin ennakkoäänestyspaikalla myös päivällä. Ikääntyneimmät ja 55–64-vuotiaat valitsijat ovat myös puoluekannaltaan vakiintuneimpia, jolloin heillä ei välttämättä ole tarvetta pitkittää äänestysratkaisujaan samassa määrin kuin kannoiltaan vakiintumattomimpien valitsijoiden. Tässä yhteydessä ei tarkastella ennakkoäänestyksen alueellisia eroja. Niiden tiedetään yleisesti olevan voimakkaita. Valtakunnallisessa tarkastelussa maaseudulla asuvat käyttävät ennakkoäänestysmahdollisuutta huomattavasti useammin kuin kaupunkilaiset.

Taulukkoon 6.7 on lisäksi koottu tietoja ennakkoäänestämisestä iän mukaan Helsingin vaalipiiristä kerätyn äänestysalueotoksen perusteella. Helsingissä ennakoon äänestäneiden osuus kaikista äänestäneistä kasvoi muutaman prosenttiyksikön edellisistä eduskuntavaaleista useimmissa ikäryhmissä. Hiljattain äänioikeuden saavuttaneiden 18-vuotiaiden kohdalla ennakkoäänestämisen suosion voimakasta kasvua voi pitää yllättävänä, koska nuorten on havaittu siirtävän sekä puolue- että ehdokasvalintaa muita yleisemmin lähemmäs varsinaista vaalipäivää. Tämän olisi voinut olettaa korostuvan vuoden 2011 vaaleissa etenkin Perussuomalaisten uusien ehdokkaiden runsaan määrän vuoksi. Toisaalta vuoden 2011 vaalienalustunnelmassa oli aineksia, kuten maahanmuuttoteema, jotka oletettavasti kiinnostivat monia nuoria helsinkiläisvalitsijoita. Helsingissä ennakkoäänestäjien osuus ei kasvanut merkittävästi vuodesta 2007 55–69-vuotiaiden ja 70 vuotta täyttäneiden ikäryhmissä.

Taulukko 6.7
Ennakoon äänestäneiden osuus kaikista äänioikeutetuista vuosien 2007^a ja 2011^b eduskuntavaaleissa iän mukaan: Helsingin äänestysalueotos (%)

Ikä	2007	2011
18	9	27
19–21	23	27
22–24	28	33
25–28	31	34
29–34	29	33
35–44	29	33
45–54	32	35
55–69	46	47
70–	61	61
Kaikki	37,0	39,0

^a Lähde: Martikainen ja Wass 2007 (aineisto), (n=8005).

^b Lähde: Martikainen ja Wass 2011 (aineisto), (n=8973). Äänestysalueotoksen äänestysprosentti on 1,1 prosenttiyksikköä korkeampi kuin Helsingin koko äänestysprosentti.

ÄÄNESTÄMINEN IÄN JA SUKUPUOLEN MUKAAN

Jo varhaiset amerikkalaiset ja länsi-eurooppalaiset vaalitutkimukset osoittivat, että äänestämässä käynti ja äänestämättä jättäminen ovat voimakkaasti sidoksissa yksilön sosiodemografiseen ja -ekonomiseen asemaan, kuten sukupuoleen, ikään, koulutukseen ja yhteiskuntaluokkaan (yhteenvetona esim. Milbrath 1965, 116, 122, 134–135). Äänestysaktiivisuutta lisäävät yksilötasolla lisäksi sosiaalipsykologiset tekijät, kuten uskonnollisuus, puoluesamas-tuminen, politiikkaa kohtaan tunnettu kiinnostus ja äänestämiseen liittyvä velvollisuuden-tunne (yhteenvetona Wass 2008). Yleisesti ottaen iän ja sosioekonomisen aseman on todettu vaikuttavan sitä voimakkaammin osallistumiseen, mitä matalampaa äänestysaktiivisuus on (Lijphart 1997, 1).

Taulukossa 6.8 on arvioitu Suomen vaalitutkimusten käyntikyselyaineistojen pohjalta eri ikäryhmien äänestysvilkkautta vuosien 2007 ja 2011 eduskuntavaaleissa. Kyselytutkimus-ten osoittaman äänestysprosentin on havaittu olevan yleisesti virallista äänestysrekisteritie-toa korkeampi (esim. Martikainen ja Yrjönen, 1984, 82; Pesonen ym. 1993, 531; Karp ja Brockington 2005). Ilmiö liittyy äänestämismnormiin ja siihen, että kyselytutkimukseen vali-koituneet vastaajat ovat usein keskimääräistä aktiivisempia. Taulukon 6.8 ikäryhmittäisten äänestystietojen laskemisessa on tästä syystä käytetty painokerrointa, jonka avulla aineiston miesten ja naisten kokonaisäänestysprosentit vastaavat virallista rekisteritietoa eri sukupuol-ten kotimaan äänestysprosentista. Tästä huolimatta esitetyt luvut ovat vain suuntaa-antavia, koska yksittäisissä ikäryhmissä tiedot perustuvat pienehköihin vastaajamääriin (n).

Taulukko 6.8
Kyselyaineistoarviot ikäryhmien äänestysprosentista
vuosien 2007 ja 2011 eduskuntavaaleissa (%)^a

	2007		2011	
	%	(n)	%	(n)
18–24	38	(65)	49	(128)
25–34	58	(132)	54	(239)
35–44	57	(125)	70	(182)
45–54	78	(173)	75	(187)
55–64	78	(209)	84	(205)
65–	83	(259)	79	(343)
Kaikki	68	(963)	70	(905)

^a Äänestystieto on painotettu sukupuolen mukaan vastaamaan virallista, vaalilastoista saatavaa äänestysaktiivisuutta.

Tulokset osoittavat, että äänestysvilkkaus oli vuosien 2007 ja 2011 eduskuntavaaleissa pääsääntöisesti sitä korkeampaa, mitä vanhemmista ikäryhmistä on kyse. Tuloksista ei kuitenkaan käy suoraan ilmi, missä määrin erot heijastavat yhtäältä äänestysaktiivisuuden kohonamista iän myötä ja toisaalta sukupolvien välisiä, mahdollisesti pysyviä, aktiivisuuseroja.

Ikääntymisen ja elämänvaiheiden vaikutuksesta vaaliosallistumiseen käytetään usein elämäнкаariefektin käsitettä. Osallistumisen lisääntymisen elämäнкаaren alkupäässä on esitetty olevan yhteydessä erilaisten aikuisroolien omaksumiseen, kuten perheenperustamiseen, vakituisen työpaikan saamiseen ja kodin hankkimiseen (yhteenvetona Highton ja Wolfinger 2001, 202–203). Keski-ikäisillä kirkossa käynnin tiheyden, lisääntyneen järjestöosallistumisen, vahvemman puoluekiinnittymisen ja kasvavan tulotason on puolestaan kunkin osoitettu vaikuttavan myönteisesti äänestämiseen (Strate ym. 1989, 444). Vanhuuden myötä osallistuminen vähenee, mikä liittyy osaltaan iän tuomiin fyysisiin rajoitteisiin (Milbrath 1965, 135) ja sosiaalisten suhteiden kaventumiseen esimerkiksi leskeksi jäämisen myötä (Wolfinger ja Rosenstone 1984, 37–41).

Ikääntyneimpien äänioikeutettujen äänestysprosentin lasku ei kuitenkaan usein ole havaittavissa haastatteluaineistojen pohjalta, joissa vanhimpien äänioikeutettujen määrä on pieni (Bhatti ym. 2012). Tämä näkyy myös taulukossa 6.8, jossa 65-vuotiaiden ja sitä vanhempien äänestysaktiivisuus on vuonna 1987 korkein ja vuonna 2011 toiseksi korkein kaikista ikäryhmistä. Vuosien 1987 ja 1999 eduskuntavaalien äänestysprosentteista tehdyt valtakunnalliset rekisteritutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että kaikkien vanhimpien, ja erityisesti yli 75-vuotiaiden, äänioikeutettujen osallistuminen on heitä nuorempia eläkeläisiä matalampaa (Martikainen ja Wass 2002, 67).

Pitkittäisaineistoilla on havaittu myös sukupolven vaikutus äänestysaktiivisuuteen. Nuoremmilla sukupolvilla äänestysprosentit eivät näyttäisi nousevan ikääntymisen myötä samassa määrin kuin heitä vanhemmilla sukupolvilla (Blais ym. 2004, Franklin 2004, Wass 2007). Pidemmällä aikavälillä äänestämiseen liittyvällä sukupolviefektillä on mahdollisesti negatiivisia vaikutuksia yleisen osallistumistason kehitykseen ja samalla sukupolvien väliset osallistumiserot voivat kärjistyä (Konzelmann ym. 2012).

Elämäнкаari- ja sukupolvivaikutusten ohella ikäryhmien äänestysprosentteihin vaikuttavat kulloisiinkin vaaleihin liittyvät tilannetekijät. Helsingistä kerätty pitkittäisaineisto neljistä viimeksi käydyistä eduskuntavaaleista soveltuu tämän seikan osoittamiseen. Taulukossa 6.9 on esitetty äänestysaktiivisuuden kehitys sukupuolen ja iän mukaan vuosien 1999–2011 eduskuntavaaleissa tutkituilla Helsingin äänestysalueilla.

Tuloksissa näkyy ensinnäkin miesten voimakas aktivoituminen vuoden 2011 vaaleissa, mikä oli havaittavissa myös koko maan tasolla. Helsingissä erityisen voimakas nousu näyttäisi kohdistuneen 35–44-vuotiaisiin miehiin. Kiinnostavasti kyseessä on pitkälti sama ikäluokka, jossa oli 2003 vaaleissa havaittavissa erityinen osallistumispiikki. Tuolloin tämän sukupolven jäsenet olivat 25–34-vuotiaita. Ikäryhmän osallistumistason huomattavan nousun esitettiin tuolloin olevan yhteydessä Perussuomalaisten Tony Halmeen ehdokkuuteen (Martikainen ym. 2003, 21–22). Äänestysaktiivisuus nousi kuitenkin selvästi myös tätä nuorempienkin miesten keskuudessa verrattuna samanikäisten äänestämiseen neljän vuoden takaisissa vaaleissa.

Taulukko 6.9
Äänestysaktiivisuus Helsingissä vuosien 1999^a, 2003 (n=30 158)^b,
2007 (n=30 022)^c ja 2011 (n=29 941)^d eduskuntavaaleissa
sukupuolen ja iän mukaan (%)

	1999			2003			2007			2011		
	M	N	Y	M	N	Y	M	N	Y	M	N	Y
18	59	62	60	67	67	67	68	54	62	64	53	59
19–21	55	62	58	58	64	61	53	58	56	59	61	60
22–24	57	63	60	63	65	64	53	63	59	59	64	62
25–28	59	65	62	70	74	72	64	68	66	70	73	72
29–34	60	66	63	72	76	74	70	75	72	77	80	79
35–44	65	72	69	70	77	74	66	72	69	78	79	79
45–54	74	79	77	74	80	77	70	78	74	75	78	77
55–69	80	83	82	80	86	84	79	84	82	82	84	83
70–	78	70	72	76	73	74	77	73	74	81	72	75
Yhteensä	68,3	72,3	70,5	72,4	76,5	74,7	69,5	74,3	72,1	75,6	76,8	76,2

^a Tiedot pohjautuvat Tilastokeskuksen keräämään yksilötason kokonaisaineistoon.

^b Lähde: Martikainen ym. 2003 (aineisto). Äänestysalueotoksen äänestysprosentti on 0,8 prosenttiyksikköä korkeampi kuin Helsingin koko äänestysprosentti.

^c Lähde: Martikainen ja Wass 2007 (aineisto). Äänestysalueotoksen äänestysprosentti on 1,0 prosenttiyksikköä korkeampi kuin Helsingin koko äänestysprosentti.

^d Lähde: Martikainen ja Wass 2011 (aineisto). Äänestysalueotoksen äänestysprosentti on 1,1 prosenttiyksikköä korkeampi kuin Helsingin koko äänestysprosentti.

Aikaisemmat kotimaiset, valtakunnalliset rekisteritutkimusaineistot ovat osoittaneet 18-vuotiaiden äänestysprosenttien olevan 19–24-vuotiaiden äänestysprosentteja korkeampia (Martikainen ja Wass 2002, 67). Samankaltainen havainto on tehty myös tanskalaisten ja yhdysvaltalaisien rekisteriaineistojen pohjalta (yhteenvetona Bhatti ym. 2012). Taulukon 6.9 perusteella ilmiö näkyy Helsingin eri-ikäisten äänioikeutettujen äänestysprosentteissa yllättäen vain miesten osalta.

Juuri täysi-ikäisyyden saavuttaneiden aktiivisuuteen vaikuttaa se, että heistä suurin osa asuu vielä lapsuudenkodissa, jolle on yleensä leimallista nuoren uutta asumisympäristöä korkeampi osallistumistaso (Bhatti ja Hansen 2012). Lisäksi ensimmäisten vaalien osuminen pian äänestysikärajan saavuttamisen jälkeen voi myös lisätä vaaleihin liittyvää uutuudenviehätystä (Martikainen ja Wass 2002, 66). Helsingin vaalipiirin vuosien 2007 ja 2011 eduskuntavaaleissa nuorten ikääntymisen suoraviivainen kohottava vaikutus äänestysaktiivisuuteen on havaittavissa ainoastaan naisten kohdalla.

ASUINYMPÄRISTÖN VAIKUTUS

Helsinkiä koskevalla otosaineistolla voidaan myös tarkastella asuin ympäristön yhteyttä äänestysaktiivisuuteen pääkaupungissa (taulukko 6.10). Helsingissä asuin ympäristöä voidaan käyttää myös karkeana mittarina siihen, millä tavoin sosioekonominen asema vaikuttaa vaalivilkkauteen. Eri kaupunginosien asukkaiden keskimääräisessä koulutus- ja tulotasossa ja vieraskielisen väestön osuudessa on merkittäviä eroja (Ala-Outinen 2010, 18–21). Kansainvälissä tutkimuksissa on lisäksi havaittu, että asuin alueiden arvostuserot korostavat eriytymiskehitystä (mt., 24). Vaikka eri alueiden äänestysprosenttien eroista ei voidakaan suoraan tehdä yksilötason päätelmiä, niiden pohjalta muodostuu kuitenkin yleiskuva alueen asukkaiden keskimääräisen sosioekonomisen aseman vaikutuksesta osallistumisen tasoon.

Taulukko 6.10
Äänestysaktiivisuus Helsingissä vuoden 2011 eduskuntavaaleissa (n=38 248)^a
iän mukaan (%) ja aktiivisuuden muutos (%-yksikköä)
vuoden 2007 eduskuntavaaleihin (n=38 031)^b

	Ydinkeskustan eliitti ^c		Lähikeskustan eliitti ^d		Keskiluokka ^e		Kerrostalolähiö ^f		Kallio	
	2011	muutos	2011	muutos	2011	muutos	2011	muutos	2011	muutos
18–24	72	+6	68	-3	62	+3	47	+1	67	+1
25–28	78	+3	75	+7	74	+5	56	+6	78	+10
29–34	86	+5	80	+3	80	+5	62	+6	80	+8
35–44	84	+5	87	+4	81	+10	68	+10	77	+10
45–54	85	-	90	+4	80	+4	68	+2	72	+4
55–69	92	+2	91	+1	82	+1	80	-	78	+2
70–	83	+1	78	-3	71	-2	75	+2	71	+1
Yhteensä	84	+3	85	+1	77	+4	67	+4	76	+6

^a Lähde: Martikainen ja Wass 2011 (aineisto).

^b Lähde: Martikainen ja Wass 2007 (aineisto).

^c Jugend-keskustaa: Kruununkhaka, Ullanlinna.

^d Kallista lähikeskustaa: Munkkiniemi, Marjaniemi, Paloheinä.

^e Hajanaista ja keskiluokkaista: Meilahti, Käpylä ja Roihuvuori.

^f 1960- ja 1970-lukua: Malmi, Itäkeskus.

Taulukossa 6.10 mukana olevista alueista lähi- ja ydinkeskustan eliitit muodostuvat kalliista omistusasumiseen ja yksityisiin vuokramarkkinoihin perustuvista asuinalueista. Näillä asuinalueilla yksinasuvien ja ruotsinkielisen väestön osuus on keskimääräistä korkeampi ja vieraskielisen väestön vastaavasti matalampi. Osassa alueista väestö on myös melko ikääntynyttä.

Keskiluokaksi nimettyyn asuinaluekategoriaan kuuluu melko erilaisia alueita, joissa osassa väestön koulutus- ja tulotaso on kaupungin keskiarvoa korkeampi ja osassa matalampi. Kerrostalolähiön rakennuskanta on puolestaan rakennettu 1960-luvulla ja sitä myöhemmin. Alueella asuu runsaasti lapsia ja perheväestöä. Väestö on keskimääräistä matalammin koulutettua ja vähemmän ansaitsevaa. Ruotsinkielisten osuus on keskiarvoa vähäisempi ja vieraskielisten puolestaan paikoin selvästi korkeampi. Kallio viittaa puolestaan entiseen työväestön asuinalueeseen, jossa asuu nykyisin runsaasti nuoria. Tämä näkyy myös alueen keskimääräistä matalampana tulotasona (alueiden tarkemmista kuvauksista Martikainen ja Wass 2007, 5–6).

Taulukko 6.10 tuo selvästi esiin alueiden jyrkät äänestysaktiivisuuserot. Aktiivisimmin äänestävän lähikeskustan äänestysprosentti oli vuoden 2011 eduskuntavaaleissa 18 prosenttiyksikköä matalimmin osallistuvaa kerrostalolähiötä korkeampi. Toisaalta kerrostalolähiöön kohdistui erityisesti vuoden 2011 vaaleissa voimakkaita mobilisaatiotekijöitä, mikä kavensi alueiden välistä kuilua. Lähikeskustan ja ydinkeskustan alueilla äänestysprosentti nousi eri ikäryhmissä muita alueita vähemmän ja pikemminkin vain palautui vuoden 2003 tasoon. Jo taulukossa 6.9 havaittu 35–44-vuotiaiden miesten osallistumisen huomattava nousu näkyy kiinnostavasti sekä keskiluokan, kerrostalolähiön että Kallion alueilla. Kaikissa näissä myös Perussuomalaisten kannatus nousi selvästi, jyrkimmin kerrostalolähiössä (+16,9 % -yksikköä) (Martikainen ja Wass 2011). Kalliossa 25–28-vuotiaiden aktivoituminen liittyy Vasemmistoliiton menestykseen alueella. Merkillepantavaa on myös 55–69-vuotiaiden todella korkea osallistumisen taso lähi- ja ydinkeskustan eliitin alueilla, joissa äänestäminen kohosi yli 90 prosentin (mt.).

ÄÄNESTÄNEIDEN JA ÄÄNESTÄMÄTTÄ JÄTTÄNEIDEN SUHTAUTUMINEN ÄÄNESTÄMISEEN

Rekisteriaineistoanalyysin jälkeen taulukossa 6.11 siirrytään tarkastelemaan kyselyaineistolla sitä, miten valitsijat suhtautuvat äänestämässä käyntiin kansalaisvelvollisuutena. Vuosina 2007–2011 vaalitutkimusten käyntikyselyosuuksiin sisältynyt kysymys tuo selvästi esiin sen, kuinka suuri merkitys vaaliosallistumisnormin omaksumisella on äänestämässä käyntiin ja äänestämättä jättämiseen. Vuonna 2011 jo neljä viidestä äänestäneestä oli osallistumisvelvollisuudesta täysin saama mieltä. Äänestämättä jättäneistä väitteeseen yhtyi harvempi kuin joka kolmas (29 %). Kansalaisvelvollisuusajattelun hienoinen kasvu vuodesta 2007 vuoteen 2011 sopii yhteen äänestysprosentin nousun kanssa. Ennakkoon äänestäneiden näkemys ei poikkeaa velvollisuuskysymyksessä merkittävästi muista äänestäneistä.

Myös äänestämättä jättämisensä myöntäneille kyselyvastaajille esitetty kysymys heidän osallistumismotivaationsa laadusta viittaa siihen, että vuoden 2011 vaaliasetelma oli erilainen kuin aiemmissa vaaleissa. Taulukko 6.12 kertoo vastausosuudet kysymykseen siitä, kuinka itsestään selvänä äänestämättömyytensä myöntäneet pitivät äänestämättä jättämistään. Vuoden 2003 eduskuntavaaleissa äänestämättä jättäminen oli itsestään selvää kahdelle viidestä äänestämättä jättäneestä mutta vuonna 2011 enää 28 prosentille. Samansuuntaisesti vuonna 2003 vain vajaa kolmannes (29 %) oli harkinnut vakavasti äänestämässä käyntiä, mutta vuon-

Taulukko 6.11
Suhtautuminen äänestämässä käyntiin kansalaisvelvollisuutena itsestänselvyyteen
vuosien 2007 ja 2011 vaalitutkimusten käyntikyselyaineistoissa (%)

Kysymys kaikille käyntikyselyn vastaajille	2007	2011
<i>"Pidän äänestämässä käyntiä kansalaisvelvollisuutena"</i>		
– kaikista vastaajista täysin samaa mieltä	66	74
– äänestäneistä täysin samaa mieltä	74	81
– äänestämättä jättäneistä täysin samaa mieltä	29	29
– ennakoon äänestäneistä täysin samaa mieltä	78	82

Taulukko 6.12
Suhtautuminen äänestämättä jättämisen itsestänselvyyteen
vuosien 2003, 2007 ja 2011 vaalitutkimusten käyntikyselyaineistoissa (%)

	2003	2007	2011
<i>Kuinka itsestään selvää äänestämättä jättäminen oli Teille?</i>			
– itsestään selvää	41	32	28
– äänestämässä käynti kävi kyllä mielessä, mutta ei harkinnut sitä vakavasti	30	31	31
– harkitsi vakavasti myös äänestämässä käyntiä	29	37	41
YHT	100	100	100
(n)	(249)	(235)	(160)

na 2011 näin ilmoitti jo kaksi viidestä. Keskimäinen vastausvaihtoehto on kerännyt kaikissa kolmessa kyselyssä noin 30 prosentin kannatuksen. Kaikkiaan on ilmeistä, että vuoden 2011 vaalien muutosnäkymät innostavat monia sellaisiakin valitsijoita, jotka lopulta jättivät vaaleissa äänestämättä.

TIIVISTELMÄ JA PÄÄTELMÄT

Kotimaan äänestysprosentti oli vuoden 2011 eduskuntavaaleissa 70,5 prosenttia. Äänestysviikkaus nousi 2,6 prosenttiyksikköä edellisistä eduskuntavaaleista. Ulkosuomalaisista äänesti ensimmäistä kertaa yli kymmenen prosenttia (10,6 %), mutta osallistumisen jäi silti edelleen hyvin matalaksi.

Äänestysprosenttien kansainväliset vertailut perustuvat kaikkien äänioikeutettujen äänestysviikkautteen, joka oli nyt 67,7 prosenttia. Tällä Suomi jää länsimaaisessa vertailussa selvästi keskitason alapuolelle. Yhteensä 23 länsimaan 2000-luvun parlamenttivaalien äänestysprosenttivertailussa Suomi sijoittuu 16. sijalle (taulukko 6.1). Vuoden 2011 vaaliviikkauten pieni nousu ei vaikuta sijoitukseen.

Äänestysaktiivisuuden muutos edellisistä vaaleista on kokonaistulos, johon vaikuttavat uusien valitsijaluokkien osallistuminen sekä muissa äänestämään aktivoituneiden ja äänestämättä jättäneiden ryhmissä tapahtuneet muutokset. Näiden seikkojen yhteyttä puoluekannatukseen muutoksiin tutkitaan tämän kirjan myöhemmissä luvuissa. Suomessa ei toistaiseksi ole ollut mahdollista kerätä riittävän luotettavia kyselytutkimusaineistoja sen osoittamiseksi, mitkä ryhmät aktivoituvat tai passivoituvat tarkasteltaessa peräkkäisiä eduskuntavaaleja. Tämän selvittäminen vaatisi paneeliaineistoja, joihin haastateltaisiin samoja valitsijoita peräkkäisissä vaaleissa. Tässä luvussa esitetyt analyysit perustuvatkin suureksi osaksi pitkäaikaistietoihin useista peräkkäisistä vaaleista. Rekisteriaineistoja voitiin hyödyntää äänestysaktiivisuuden alueellisten erojen sekä sukupuolen ja iän mukaisiin analyysihin.

Äänestysprosentti nousi vuoden 2011 vaaleissa eniten Helsingin, Uudenmaan, Varsinais-Suomen, Hämeen ja Pirkanmaan vaalipiireissä ja vähiten Itä- Keski- ja Pohjois-Suomessa. Nousu oli vähäisintä Keskustan perinteisesti vahvoilla alueilla. Äänestäjien aktivoituminen painottui miehiin. Miesten vaaliosallistuminen nousi 3,6 prosenttiyksikköä, mutta naisilla vastaava lisäys oli ainoastaan 1,4 prosenttiyksikköä. Sukupuolten äänestysprosenttien muutoksen ero oli samantasoista kaikissa vaalipiireissä.

Tästä huolimatta naisten kotimaan äänestysprosentti oli vieläkin pari prosenttiyksikköä miehiä korkeampi. Kyselyaineistojen perusteella arvioitiin lisäksi, että vuoteen 2007 verrattuna vuoden 2011 vaalien äänestysprosentti nousi eniten alle 25-vuotiaiden ja 35–44 -vuotiaiden äänioikeutettujen keskuudessa.

Naisten miehiä korkeampi äänestysprosentti ilmenee lähes kaikissa ikäryhmissä jo ennakkoäänestyksessä. Ylivoimaisesti aktiivisimpia ennakkoon äänestäjiä ovat 65–74 -vuotiaat. Heidän ennakkoäänestysprosenttinsa (53,3 %) oli vuoden 2011 vaaleissa yli kolminkertainen alle 25-vuotiaiden ennakkoäänestysprosenttiin verrattuna (16,3 %).

Helsingistä koottu erillisaineisto valikoitujen äänestysalueiden kaikkien äänioikeutettujen äänestysaktiivisuudesta antoi viitteitä siitä, mitkä tekijät vaikuttivat mobilisoitumisen kohdistumiseen voimakkaimmin juuri Helsingissä (+4,4 prosenttiyksikköä). Helsingissä äänestysprosentti nousi erityisen paljon, 12 prosenttiyksikköä, 35–44-vuotiaiden miesten kohdalla. Kyseessä on osittain sama ikäryhmä, joka nuorina aikuisina aktivoitui vuoden 2003 vaaleissa oletettavasti pitkälti Tony Halmeen ehdokkuuden myötä. Aluetarkastelussakin juuri 35–44-vuotiaiden äänestysaktiivisuus kohosi merkittävästi sellaisilla sosioekonomisilla asuinalueilla, jotka olivat vuoden 2011 vaaleissa tyypillisesti Perussuomalaisten vahvoja kannatusalueita. Toisaalta Perussuomalaisten ennakoitu nousu toi Helsingin vaaliasetelmaan jännitteitä, jotka aktivoivat myös muiden puolueiden kannattajia liikkeelle.

Valtakunnallisesti vuoden 2011 vaalit lievensivät jonkin verran sukupuolten ja ikäryhmien välisiä osallistumiseroja mutta polarisoivat alueellisia eroja äänestämässä. Mikäli äänestysprosentin nousua arvioidaan erityisesti suhteessa vaalikontekstiin liittyviin tekijöihin, aktivoituminen ei välttämättä ollut erityisen suuri. Vaaleissa oli poikkeuksellisen kiinnostava

lähtöasetelma, vaalikampanjoita seurattiin selvästi enemmän kuin ennen ja mielipidemittaukset olivat osoittaneet suuria puoluekannatuksen muutoksia kaikissa Manner-Suomen vaalipiireissä. Nyt havaittu äänestysprosentin nousu viitanneekin jälleen kerran epäsuorasti siihen, että äänestysaktiivisuuden vaihtelu on tilannetekijöitä voimakkaammin sidoksissa yleisiin politiikkaan ja osallistumisnormeihin kiinnittymisen eroihin, jotka muuttuvat hitaasti.

Joka tapauksessa vuoden 2011 kaltaiset vaalit voivat osaltaan lisätä poliittista kiinnostusta, käsitystä omista vaikutusmahdollisuuksista ja osallistumisnormin muodostumista erityisesti nuorimmissa ikäryhmissä. Vaaleissa oli aikaisempaa vähemmän sellaisia äänestämättä jättäneitä, joille jättäytyminen vaaliuurnilta oli itsestään selvää (28 %). Vaaliaktiivoinnin kannalta on niin ikään myönteistä, että kaksi viidestä äänestämättä jättäneestä ilmoitti harkineensa vakavasti äänestämässä käyntiä.

LÄHTEET

- Ala-Outinen, Annina (2010): *Hyvinvoinnin tukiverkko koetuksella. Helsingin palveluvirastojen toiminta kaupunginosien eriytymisen ehkäisemiseksi*. Tutkimuksia 3/2010. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Bennett, Stephen Earl ja Resnick, David (1990): The implications of nonvoting for democracy in the United States. *American Journal of Political Science* 34(3), 771–802.
- Bhatti, Yosef ja Hansen, Kasper M. (2012): *Leaving the nest and the social act of voting – revisiting the relationship between age and turnout among first-time voters*. Käsikirjoitus.
- Bhatti, Yosef, Hansen, Kasper M. ja Wass, Hanna (2012): *The relationship between age and turnout: a roller-coaster ride*. Käsikirjoitus.
- Blais, André, Gidengil, Elisabeth, Nevitte, Neil ja Nadeau, Richard (2004): Where does turnout decline come from? *European Journal of Political Research* 43(2), 221–236.
- Borg, Sami (2011): Vaalipiirikohtaiset kannatusmittaukset eduskuntavaaleissa 2011. Teoksessa Wiberg, Matti (toim.), *Populismi: kriittinen arvio*. Helsinki: Edita.
- Franklin, Mark (2004): *Voter turnout and the dynamics of electoral competition in established democracies since 1945*. New York: Cambridge University Press.
- Helsingin Sanomat* 6.5.2011. Näin syntyi Soini-ilmiö, katso kuvakooste. Juttu verkkosivustolla hs.fi. [luettu 28.9.2011].
- Highton, Benjamin ja Wolfinger, Raymond E. (2001): The first seven years of the political life cycle. *American Journal of Political Science* 45(1), 202–209.
- Karp, Jeffrey A. ja Brockington, David (2005): Social desirability and response validity: a comparative analysis of overreporting voter turnout in five countries. *Journal of Politics* 67(3), 825–840.
- Konzelmann, Laura, Wagner, Corina ja Rattinger, Hans (2012): Turnout in Germany in the course of time: life cycle and cohort effects on electoral turnout from 1953 to 2049. *Electoral Studies* (tulossa).
- Korkiasaari, Jouni (2003): Suomalaiset maailmalla. Katsaus suomalaisten siirtolaisuuteen kautta aikain. Siirtolaisinstituutti – Migrationsinstitut, http://www.migrationinstitute.fi/articles/003_Korkiasaari.pdf, [luettu 20.9.2011].
- Lijphart, Arendt (1997): Unequal participation: democracy's unresolved dilemma. *American Political Science Review* 91(1), 1–14.
- Martikainen, Tuomo, Taimisto, Eeva ja Wass, Hanna (2003): Äänestysvilkkauksen alueellinen kehitys Helsingissä. *Kvartti* 4/03, 9–27.
- Martikainen, Tuomo ja Wass, Hanna (2002): *Äänettömät yhtiömiehet. Osallistuminen vuosien 1987 ja 1999 eduskuntavaaleihin*. Vaalit 2002:1. Helsinki: Tilastokeskus.
- Martikainen, Tuomo ja Wass, Hanna (2003): Ulkomaalaiset voisivat ratkaista vaalituloksen. *Helsingin Sanomat* 5.2.2003.
- Martikainen, Tuomo ja Wass, Hanna (2007): *Äänestysaktiivisuuden ja puolueiden kannatuksen muutos vuoden 2007 eduskuntavaaleissa Helsingissä*. Tutkimuksia 8/2007. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Martikainen, Tuomo ja Wass, Hanna (2011): Äänestäjien mobilisaatio ja puoluekannatuksen muutos vuoden 2011 eduskuntavaaleissa Helsingissä. *Kvartti* 4/2011, 25–36.
- Martikainen, Tuomo ja Yrjönen, Risto (1984): *Nuorten poliittinen suuntautuminen. Tutkimus nuorten äänestysvalinnoista*. Helsinki: Kansalaiskasvatuksen keskus.
- Milbrath, Lester W. (1965): *Political participation*. Chicago, IL: Rand McNally.
- Mykkänen, Juri (2007): Eduskuntavaalien televisiomainokset ja populaarikulttuuri. Teoksessa Pernaa, Ville, Niemi, Mari K., Pitkänen, Ville (toim.), *Mielikuvavaalit. Kevään 2007 eduskuntavaalien medialähtökohdat*. Turun yliopisto: Kirja-Aurora.

- Pesonen, Pertti, Sänkiahho, Risto ja Sami Borg (1993): *Vaalikansan äänivalta. Tutkimus eduskuntavaaleista ja valitsijakunnasta Suomen poliittisessa järjestelmässä*. Helsinki: WSOY.
- SDP (2011). Puolueen verkkosivuilla esitetty kontaktilaskuri käydyistä keskusteluista <http://www.sdp.fi/kontaktilaskuri> [luettu 28.9.2011].
- Strate, John M., Parrish, Charles J., Elder, Charles D. ja Ford, Coit (1989): Life span civic development and voting participation. *American Political Science Review* 83(2), 443–464.
- Teixeira, Ruy A. (1992): *The disappearing American voter*. Washington, D.C: The Brookings Institution.
- Wass, Hanna (2007): The effects of age, generation and period on turnout in Finland 1975-2003. *Electoral Studies* 26(3), 648–659.
- Wass, Hanna (2008): *Generations and turnout. Generational effect in electoral participation in Finland*. Acta Politica 35. Helsinki: Department of Political Science, University of Helsinki.
- Wolfinger, Raymond E. ja Rosenstone, Steven J. (1980): *Who votes?* New Haven, CT: Yale University Press.
- YLE uutiset. 29.3. Vain harva ruotsinsuomalainen äänestää Suomen eduskuntavaaleissa, http://yle.fi/uutiset/teksti/teemat/vaalit_2011/2011/03/vain_harva_ruotsinsuomalainen_aanestaa_suomen_eduskuntavaaleissa_2471699.html, [luettu 20.9.2011].

Äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden mielipideyhteneväisyys ja poliittinen edustus

Hanna Wass, Peter Söderlund ja Lauri Rapeli

JOHDANTO

Edustuksellisessa demokratiassa vaaleilla valitun parlamentin tulee heijastaa kansalaisten arvoja ja näkemyksiä. Poliittinen edustus voidaan jakaa yhtäältä ulkoista vastaavuutta korostavaan deskriptiiviseen eli peilikuvaedustukseen ja toisaalta mielipideyhteneväisyyttä korostavaan substantiiviseen edustukseen (Pitkin 1967). Peilikuvamalli ei juurikaan toimi Suomessa, sillä jo kansanedustajaehdokkaat ovat äänioikeutettuja korkeammin koulutettuja ja enemmän ansaitsevia (Tilastokeskus 2011). Nämä erot korostuvat valituissa ehdokkaissa, ja lisäksi kansanedustajat ovat keskimäärin selvästi äänioikeutettuja vanhempia.

Poliittisen mielipide-edustavuuden kannalta on olennaista, millä tavoin ja miltä osin äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden arvot ja mielipiteet eroavat toisistaan. Kysymys on merkittävä arvioitaessa matalan vaaliosallistumisen merkitystä (Lutz ja Marsh 2007, 539–540). Mikäli äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden mielipiteet ovat lähellä toisiinsa, myös jälkimmäisen ryhmän näkemykset tulevat edustetuiksi, vaikka he eivät olekaan ilmaisseet vaaleissa mielipidettään. Mikäli ryhmien välillä on sen sijaan huomattavia eroja, poliittinen agenda voi vinoutua äänestäneiden eduksi (Teixeira 1992, 102, yhteenvetona Lutz ja Marsh 2007, 544). Tämä voi puolestaan laskea äänestämättä jättäneiden osallistumismotivaatiota tulevissa vaaleissa.

Useissa tutkimuksissa on havaittu, että äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden mielipiteet eivät poikkea huomattavasti toisistaan (esim. Bennett ja Resnick 1990, Highton ja Wolfinger 2001, Shaffer 1982, Studlar ja Welch 1986, Teixeira 1992, 97–101, Wolfinger ja Rosenstone 1980, 111–113). Joissakin tutkimuksissa on kuitenkin löydetty myös eroja (Griffin ja Newman 2005; Leighley ja Nagler 2007; Wattenberg 2002; yhteenvetona Lutz ja Marsh 2007).

Kun äänioikeus on yhtäläinen, kaikilla äänillä on vaaleissa yhtä suuri painoarvo lopputuloksen kannalta. Vaalien jälkeen toteutettu politiikka ei silti voi noudattaa kaikissa asiakysymyksissä eri äänestäjäryhmien näkemyksiä, koska niissä on eroja (Enns ja Wlezien 2011, 1). Toinen poliittisen edustuksen kannalta keskeinen kysymys onkin, miten eri valitsijaryhmien näkemyserot heijastuvat päätöksenteossa. Amerikkalaisissa tutkimuksissa poliittisten päätösten on havaittu vastaavan paremmin korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevien kansalaisten tavoitteita (yhteenvetona mt., 2). Myös eri maita vertailevassa tutkimuksessa on saatu samansuuntaisia tuloksia (Rosset et al. 2012). Vastaavantyypisiä vinoumia on löydetty

lisäksi äänestämässä käyneiden ja äänestämättä jättäneiden välillä (Griffin ja Newman 2005).

Esiin nostettuja kysymyksiä voidaan tutkia eduskuntavaalitutkimuksen kyselyaineistolla suuntaa-antavasti. Tässä luvussa tarkastellaan ensin äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden mielipideyhtenevyyttä poliittisissa asiakysymyksissä. Tämän jälkeen verrataan äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden eroja poliittisessa edustuksessa yhden perinteisen, valitsijoiden ideologista sijoittumista kuvaavan teeman (vasemmisto–oikeisto-ulottuvuus) ja työperäiseen maahanmuuttoon suhtautumisen osalta. Suhtautuminen maahanmuuttoon sopii vuoden 2011 vaaleissa hyvin tarkastelun kohteeksi myös siksi, että aihe korostui vaaleissa Perussuomalaisten kannatuksen nousun myötä huomattavasti aikaisempaa enemmän.

MIELIPIDEYHTENEVÄISYYS

Eduskuntavaalitutkimuksessa vastaajia pyydettiin ottamaan kantaa yhteensä 17 erilaiseen ehdotukseen siitä, miten Suomea tulisi kehittää tulevaisuudessa. Vastaus annettiin asteikolla 0–10, jossa 0 tarkoitti erittäin huonoa ehdotusta ja 10 erittäin hyvää ehdotusta. Asteikon keskikohta 5 tarkoitti, ettei ehdotus ollut vastaajan mielestä hyvä eikä huono. Kysymyksellä mitattiin toisin sanoen sekä vastaajan mielipiteen vahvuutta että sen suuntaa. Taulukkoon 7.1 on sisällytetty ainoastaan ne asiakysymykset, joissa äänestäneet ja äänestämättä jättäneet erosivat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi. Taulukossa raportoidut luvut ovat kyseisellä skaalalla annettujen vastausten keskiarvoja. Eta² on selitysaste, joka kertoo kuinka suuren osan ryhmien välisestä erosta äänestämässä käyntiä koskeva muuttuja selittää.

Taulukko 7.1

Asiakysymykset^a, joissa äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden näkemykset erosivat eniten toisistaan (keskiarvot ja yksisuuntainen varianssianalyysi)

Suomi, jossa...	Äänestäneet	Äänestämättä jättäneet	Eta ²
– on pienemmät kehityserot eri alueiden välillä	7,0	6,5	0,01
– on alhaisempi verotus	6,2	7,0	0,02
– suuntaudutaan kansainvälisemmin ja painotetaan vähemmän eri kansojen ja maiden välisiä rajoja	5,8	4,9	0,02
– suhtaudutaan suvaitsevasti muista maista tuleviin, joilla on eri uskonto ja elämäntavat	5,5	4,7	0,01
– on kaksi vahvaa kansalliskieltä, suomi ja ruotsi	5,2	4,6	0,01
– ihmiset ovat työelämässä pidempään	5,1	4,4	0,01
– maahanmuutto on laajamittaisempaa	3,7	3,2	0,01

^a Asiakysymyksiä koskevia näkemyksiä on mitattu perävuosiosion sisältyvällä kysymyksellä ”Seuraavassa on lueteltu eräitä ehdotuksia, joihin monien mielestä tulisi panostaa Suomessa tulevaisuudessa. Mitä mieltä te olette näistä ehdotuksista? Käyttäkää vastaamisessa apuna alla olevaa asteikkoa.” Arviointiskaala vaihteli nollasta kymmeneen, jossa 0=erittäin huono ehdotus, 5= ei hyvä eikä huono ehdotus ja 10=erittäin hyvä ehdotus. Taulukossa on esitetty ainoastaan ne asiakysymykset, joissa äänestäjien ja äänestämättä jättäneiden välinen ero on tilastollisesti merkitsevä (p<0,05). Äänestystieto on painotettu sukupuolen mukaan vastaamaan virallista, vaalitilastoista saatavaa äänestysaktiivisuutta.

Äänestäneet ja äänestämättä jättäneet eivät eronneet toisistaan kymmenen kysymyksen kohdalla. Vastaavasti tilastollisesti merkitseviä eroja oli havaittavissa seitsemässä eri asiaky-symyksessä. Kokonaisuutena tarkasteltuna ryhmien mielipiteet olivat siis enemmän saman-laisia kuin erilaisia. Monet asioista, joissa ryhmien mielipiteet olivat lähellä toisiaan, olivat vahvasti sidoksissa arvoihin. Molemmat ryhmät suhtautuvat esimerkiksi myönteisesti su-kupuolten väliseen tasa-arvoon sekä perinteisten suomalaisten arvojen vaalimiseen. Myös-kään suhtautuminen kristillisten arvojen suurempaan rooliin Suomessa, perheiden aseman vahvistamiseen, lain ja järjestyksen lisäämiseen, yrittäjä- ja markkinatalousystävällisyyteen, ympäristöystävällisyyteen, pienempiin tuloeroihin, julkisen sektorin kasvattamiseen, maa-hanmuuton lisäämiseen ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksien vahvistamiseen ei erotellut äänestäneitä ja äänestämättä jättäneitä toisistaan.

Ryhmien mielipiteet erosivat toisistaan kysymyksissä, joista on Suomessa keskusteltu viime vuosina usein varsin tunnepitoisestikin: kansainvälistymiskehitys, muiden kulttuurien edustajiin suhtautuminen, verotuksen taso, työuran pituus, ruotsin kielen asema, alueellinen eriarvoistuminen ja maahanmuutto. Erot ovat kuitenkin pääosin suhteellisen pieniä, eivätkä juurikaan yhteydessä pelkästään äänestysaktiivisuuteen. Huomattavaa on, että alueellinen eriarvoistuminen, verotuksen taso ja maahanmuutto olivat ainoita kysymyksiä, joissa ero koski lähinnä mielipiteiden vahvuutta. Suomen kansainvälistymiskehitys, suhtautuminen muihin kulttuureihin, ruotsin kielen asema sekä työuran pituus olivat asioita, joissa ryhmien keskiarvot asettuivat vastakkaisille puolille eli ehdotuksen puolesta ja vastaan.

Jyrkin ero äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden välillä on havaittavissa suhtautu-misessa kansainvälistymiskehitykseen, joka on äänestäneillä äänestämättä jättäneitä selvästi myönteisempi. Lisäksi suvaitsevainen asennoituminen muista kulttuureista tuleviin ja kaksi kansalliskieltä saa kannatusta heidän keskuudessaan. Äänestämättä jättäneet suosivat äänes-täneitä enemmän matalampaa verotusta ja lyhyempiä työuria.

Analyysin perusteella näyttää siltä, että myös Suomessa suuret mielipide-erot äänestänei-den ja äänestämättä jättäneiden välillä rajautuvat ainoastaan muutamiin, julkisessaeskuste-lussa runsaasti esillä olleisiin kysymyksiin. Näiltä osin äänestämättä jättäneiden mielipiteet eivät vastaa äänestäneiden näkemyksiä. Erot näyttäisivät koskevan erityisesti suhtautumista sekä maamme ruotsinkieliseen vähemmistöön että laajemmin ulkomaisiin kulttuureihin ja vaikutteisiin. Äänestäneiden asenne on jokseenkin selvästi äänestämättä jättäneitä myönte-i-sempi. Ilmiö on siinä mielessä yllättävä, että Perussuomalaiset tarjosivat selkeän vaihtoehdon ruotsin kielen aseman heikentämistä kannattaville sekä Suomen kansainvälistymistä vastus-taville. On mahdollista, että edes Perussuomalaisten kannanotot eivät olleet riittävän vahvoja nurkkapatrioottisimmille äänestämättä jättäneille. Voi myös olla, että osaa tästä äänestämättä jättäneiden ryhmästä ei kiinnosta vaaleissa äänestäminen missään olosuhteissa.

POLIITTINEN EDUSTUS

Seuraavaksi poliittisen edustuksen toteutumista tutkitaan mielipideyhtenevyyden näkökul-masta. Kyselyaineistolla voidaan tutkia eri ryhmien sijoittumista vasemmisto–oikeisto-ulo-tuvuudella ja asennoitumista työperäiseen maahanmuuttoon sen perusteella, miten vastaajat ovat sijoittaneet itsensä ja kunkin eduskuntapuolueen asteikolla nollasta kymmeneen. Poliit-

tista orientaatiota mittaavassa kysymyksessä nolla tarkoitti sijoittumista eniten vasemmalle ja kymmenen eniten oikealle. Maahanmuuttokysymyksessä nolla merkitsi ”tulisi vähentää huomattavasti” ja kymmenen ”tulisi lisätä huomattavasti”. Kunkin puolueen sijoittuminen on laskettu keskiarvona kaikkien vastaajien arvioista.

Näiden tietojen pohjalta on ensinnäkin mahdollista verrata toisiinsa äänestäneiden, äänestämättä jättäneiden sekä kootusti eduskuntapuolueiden ja hallituspuolueiden keskimääräistä sijoittumista molemmilla ulottuvuuksilla. Taulukossa 7.2 on esitetty kunkin ryhmän sijoittumisen keskiarvo. Eduskunnan sijoittuminen on laskettu vastaajien arvioihin perustuvan puolueiden sijainnin painotettuna keskiarvona. Kunkin puolueen osuus on painotettu sen suhteellisella osuudella kaikista kansanedustajapaikoista. Vastaavasti hallituksen eli hallituspuolueiden keskimääräinen sijainti on laskettu painottamalla kunkin hallituspuolueen osuutta suhteessa hallituksen muodostaneiden puolueiden yhteenlaskettuihin kansanedustajapaikkoihin. Painotuksessa eduskunnan sijoittuminen laskettiin vuoden 2011 vaalituloksen ja hallituksen sijoittuminen Jyrki Kataisen hallituksen hallituspuolueiden mukaan (vastaavasta laskutavasta, Golder ja Stramski 2010, 96).

Taulukko 7.2
Äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden sijoittuminen vasemmisto–oikeisto-
ulottuvuudella^a ja suhtautumisessa työperäiseen maahanmuuttoon^b sekä
arviot eduskunnan ja hallituksen sijoittumisesta^c, ryhmäkeskiarvot

	Kaikki ääni- oikeutetut	Äänes- täneet	Äänes- tämättä jättäneet	Eduskunta	Hallitus
Vasemmisto–oikeisto-ulottuvuus	5,33	5,35	5,25	5,77	5,70
Työperäisen maahanmuuton ulottuvuus	5,34	5,47	4,12	5,72	6,43

^a Vastaajien sijoittumista vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella on mitattu käyntikyselyn kysymyksellä: ”Politiikassa puhutaan joskus vasemmistosta ja oikeistosta. Käytämme asteikkoa, jossa nolla tarkoittaa eniten vasemmalla ja kymmenen eniten oikealla. Mihin sijoittaisitte itsenne?”

^b Työperäiseen maahanmuuttoon suhtautumista mitattiin perävaunukyselyn kysymyksellä: ”Suomessa puhutaan nykyään paljon työperäisestä maahanmuutosta, jolla tarkoitetaan Suomeen töiden vuoksi tapahtuvaa muuttoliikettä. Mitä mieltä olette työperäisen maahanmuuton lisäämisestä Suomessa asteikolla 0–10, jossa 0 tarkoittaa, että työperäistä maahanmuuttoa tulisi mielestänne vähentää voimakkaasti ja 10, että sitä tulisi lisätä voimakkaasti?”.

^c Puolueiden sijoittumista on mitattu yhtäältä haastatteluaineiston kysymyksellä, jossa vastaajia pyydettiin sijoittamaan kukin eduskuntapuolue vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella, jossa nolla merkitsi eniten vasemmalla ja kymmenen eniten oikealla ja toisaalta perävaunun kysymyksellä, jossa vastaajia pyydettiin sijoittamaan kukin eduskuntapuolue suhtautumisessa työperäiseen maahanmuuttoon asteikolla 0–10, jossa 0 merkitsi, että työperäistä maahanmuuttoa tulisi vähentää voimakkaasti ja 10, että sitä tulisi lisätä voimakkaasti. Kunkin puolueen sijoittuminen on laskettu kaikkien vastaajien arvioiden keskiarvona. Eduskunnan ja hallituksen sijoittuminen on laskettu painotettuna keskiarvona, jossa kunkin puolueen osuus on suhteutettu sen osuuteen kaikista edustajapaikoista / hallituksen muodostavien puolueiden edustajapaikoista.

Äänestystieto on painotettu sukupuolen mukaan vastaamaan virallista, vaalitulastoista saatavaa äänestysaktiivisuutta. Aineiston pohjalta on mahdollista laskea kaikkien kansalaisten sijainnin ja eduskunnan/hallituksen sijainnin sekä äänestäneiden että äänestämättä jättäneiden välisten erojen tilastollinen merkittävyys. Kansalaisten sijainti eroaa tilastollisesti merkittävästi sekä eduskunnan että hallituksen arvioidusta sijainnista. Lisäksi äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden sijainnit eroavat toisistaan tilastollisesti merkittävästi.

Tulosten perusteella äänestäneet näyttäisivät tulevan äänestämättä jättäneitä paremmin edustetuiksi molemmilla ulottuvuuksilla. Vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella äänestäneet (5,35) sijoituivat eduskunnasta (5,77) hieman vasemmalle mutta sen sijaan äänestämättä jättäneistä (5,25) oikealle. Vastaava havainto voidaan tehdä suhtautumisessa työperäiseen maahanmuuttoon, jossa sekä äänestäneiden (5,47) että eduskunnan (5,72) sijoittuminen on huomattavasti lähempänä myönteistä ääripäätä kuin äänestämättä jättäneiden sijoittuminen (4,12). Tulos on yhteensopiva aikaisemman tutkimuksen tulosten kanssa (Kestilä-Kekkonen ja Wass 2008). Havainnot ovat samansuuntaisia verrattaessa äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden sijoittumista hallituksen sijoittumiseen, mutta työperäisen maahanmuuton kohdalla etäisyydet ovat vieläkin suurempia. Hallituksen sijoittumisessa näkyy selvästi Perussuomalaisten jääminen hallituksen ulkopuolelle.

Taulukon 7.2 kaksi oikeanpuolimmaisinta numerosaraketta kertovat eduskunnan ja hallituksen sijoittumisen tutkituilla ulottuvuuksilla painotettujen ryhmäkeskiarvojen perusteella. Kansalaisten ja edustuksellisen elimen välinen yhteneväisyys eli kongruenssi voidaan laskea vähentämällä eduskunnan tai hallituksen sijainti kansalaisten sijoittumisen keskiarvosta. Tässä tapauksessa on kyse absoluuttisesta keskimääräisestä kongruenssista, jolle on ominaista kansalaisten sijainnin määrittely vastaajien keskimääräisen sijainnin perusteella (Golder ja Stramski 2010, 92).

Absoluuttisen keskimääräisen kongruenssin tarkastelu soveltuu kuitenkin huonosti tilanteisiin, jossa vastaajat ovat jakautuneet laajasti keskiarvon molemmin puolin tarkasteltavalla ulottuvuudella (mt., 92–93). Edustuksellisuutta voidaankin mitata myös niin, että kansalaisten keskimääräisen sijoittumisen ja edustuksellisen elimen sijoittumisen vertailun sijaan lasketaan, kuinka lähellä tai kaukana yksittäiset vastaajat sijaitsevat edustuksellisen elimen sijainnista. Mitä lähempänä yksittäisten etäisyyksien yhteenlaskettu sijainti on edustuksellisen elimen sijaintia, sitä parempi on kansalaisten absoluuttinen kongruenssi (mt., 92).

Taulukossa 7.3 on verrattu vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella ja työperäisen maahanmuuton kysymyksessä äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden absoluuttista kongruenssia läheisimmäksi koettuun puolueeseen, eduskuntaan ja hallitukseen.¹ Taulukossa esitetyt luvut merkitsevät kansalaisten ja edustuksellisen elimen välistä etäisyyttä asteikolla 0–10. Pienemmät luvut merkitsevät parempaa kongruenssia.

Taulukossa 7.3 on tarkasteltu ensimmäiseksi vastaajan oman sijoittumisen ja tämän itselleen läheisimmäksi kokemansa puolueen välisen sijainnin läheisyyttä. Puoluetta koskeva tarkastelu on siinä suhteessa tärkeä, että edustusta puolueiden kautta pidetään usein edustuksellisen demokratian käytännön kannalta keskeisenä (esim. Thomassen 1994, 251). Ottaen huomioon, että absoluuttisen kongruenssin mittaaminen perustuu yksittäisten vastaajien sijaintiin, sitä käytettäessä on mahdollista tutkia edustetuksi tulevista myös vastaajan läheisimmäksi kokemansa puolueen kautta. Vertailukohteena oleva puolue on kunkin vastaajan kohdalla tällöin se, mihin hän ensisijaisesti samastuu haastatteluaineistoon sisältyvän erillisen kysymyksen pohjalta. Kunkin vastaajan kohdalla on laskettu vastaajan oman sijoittumisen ja hänen läheisimmäksi kokemansa puolueen välinen etäisyys erikseen kummallakin

1 Absoluuttinen kongruenssi on laskettu vähentämällä ensin jokaisen vastaajan kohdalla hänen sijaintinsa edustuksellisen elimen arvioidusta sijainnista, muodostamalla tämän jälkeen erotuksista absoluuttiset arvot, laskemalla lopuksi kaikki kyseiset etäisyydet yhteen ja jakamalla ne havaintojen määrällä.

Taulukko 7.3

Äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden absoluuttinen kongruenssi läheisimmäksi koetun puolueen, eduskunnan ja hallituksen sijainnin kanssa ja äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden välisen kongruenssin erotus (*= $p < 0,01$)^a

	Läheisimmäksi koettu puolue	Eduskunta	Hallitus
<i>Vasemmisto-oikeisto-ulottuvuus</i>			
– äänestäneet	1,31	1,87	1,87
– äänestämättä jättäneet	1,39	1,60	1,59
– erotus	-0,08	0,27 *	0,28 *
<i>Työperäisen maahanmuuton ulottuvuus</i>			
– äänestäneet	1,75	1,91	1,99
– äänestämättä jättäneet	1,90	2,06	2,58
– erotus	-0,15	-0,15	-0,59 *

^a Äänestäneiden ja puolueiden sijoittumisen laskeminen on esitetty taulukossa 7.2.

Taulukossa esitetyt äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden keskiarvot kuvaavat ryhmien etäisyyttä kunkin poliittisen toimijan sijainnista vastaavalla ulottuvuudella asteikolla 0–10. Äänestystieto on painotettu sukupuolen mukaan vastaamaan virallista, vaalitulastoista saatavaa äänestysaktiivisuutta. Äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden välisten kongruenssierojen tilastollinen merkitsevyys on testattu käyttämällä Mann-Whitneyn U-testiä.

tarkasteltavalla ulottuvuudella. Samoin kuin edellä, kunkin puolueen sijainti on määritelty kaikkien vastaajien arvioiden keskiarvona.²

Tarkastelun taustaksi voidaan verrata ensin kaikkien vastaajien tuloksia vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella, jonka vastausasteikko vaihtelee siis välillä 0–10. Kokoomuksella puolueen läheisimmäksi kokeneiden kansalaisten välinen etäisyys vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella on pienin (1,00) ja Perussuomalaisilla suurin (1,76). Kokoomukseen samastuvat näyttäisivät näin ollen sijoittuvan muita puolueita yhteneväisemmin vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudelle. Perussuomalaiset läheisimmäksi puolueeksi kokevien vastaajien hajonta on vastaavasti suurempaa. Tämä kertoo siitä, että puolueeseen samastuvat poikkeavat keskenään jossain määrin toisistaan poliittisen orientaationsa suhteen. Onkin mahdollista, että vasemmisto–oikeisto-jako ei välttämättä ole Perussuomalaisten osalta keskeinen puolueen kannattajia määrittävä tekijä. Tähän puolueeseen samastuville muut yhdistävät kysymykset saattavat olla siinä määrin merkityksellisiä, että perinteiset vasemmisto–oikeisto-suuntaiset luokkarajat ylittyvät. Perussuomalaisiin kuuluu niin perinteisiä vasemmiston kuin oikeiston kannattajia.

2 Vastaajan ja hänen eniten samastumansa puolueen välinen etäisyys olisi mahdollista määritellä myös vertaamalla kunkin vastaajan kohdalla hänen omaa sijoittumistaan ja omaa arviotaan läheisimmäksi koetun puolueen sijainnista. Tällöin kongruenssi voi kuitenkin tulla yliarvioituksi, koska vastaajan oma sijoittuminen ja arvio puolueen sijoittumisesta ovat oletettavasti yhteydessä toisiinsa (Andeweg 2011, 40).

Työperäisen maahanmuuton kysymyksessä erot olivat pienimmät RKP:hen (1,18) ja suurimmat Vasemmistoliittoon (1,96) samastuvilla. RKP:n kohdalla havainto sopii hyvin yhteen puolueen monikulttuurisuutta korostavan julkisuuskuvan kanssa. Vasemmistoliiton kohdalla tulokseen vaikuttaa osaltaan puolueen kannattajakunnan nykyinen heterogeenisuus. Puolueen perinteisten, työntekijäryhmiä edustavien kannattajien voi olettaa suhtautuvan työperäiseen maahanmuuttoon nuoria, globalisaation aikana kasvaneita tukijoita varuuskellisemmin.

Äänestäneiden etäisyys läheisimmäksi koetusta puolueesta on sekä vasemmisto-oikeisto-ulottuvuudella että työperäistä maahanmuuttoa koskevassa kysymyksessä (1,31 ja 1,75) hieman äänestämättä jättäneitä pienempiä (1,39 ja 1,90). Näiden kahden ryhmän erot kongruenssissa (-0,08 ja -0,15) ovat kuitenkin hyvin pieniä eivätkä tilastollisesti merkitseviä.

Sekä äänestäneet että äänestämättä jättäneet näyttäisivät siis tulevan varsin hyvin edustetuiksi läheisimpänä pidetyn puolueen kautta molemmilla tarkastelluilla ulottuvuuksilla.

On kuitenkin syytä huomata, että äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden välisten kongruenssilukujen läheisyys vasemmisto-oikeisto-ulottuvuudella voi osittain johtua siitä, että äänestämättä jättäneistä huomattava osuus ei joko kokenut olevansa lähellä mitään poliittista puoluetta tai ilmoitti, että ei osaa sijoittaa itseään tai puoluetta kyseisellä ulottuvuudella. Tällaiset vastaajat jäivät analyysin ulkopuolelle, joten mukana olevat äänestämättä jättäneet ovat tässä suhteessa jo lähtökohtaisesti lähempänä äänestäneitä. Työperäistä maahanmuuttoa koskevassa kysymyksissä äänestäneet ja äänestämättä jättäneet eivät poikenneet huomattavasti toisistaan vastaamatta jättäneiden määrissä.

Seuraavaksi taulukossa 7.3 on verrattu äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden absoluuttista kongruenssia eduskunnan kanssa. Kuten taulukossa 7.2, eduskunnan sijainti on laskettu kaikkien eduskuntapuolueiden sijoittumisen painotettuna keskiarvona. Tulosten perusteella vaikuttaa yllättäen siltä, että äänestämättä jättäneiden etäisyys eduskunnan sijainnista (1,87) on äänestäneitä (1,60) pienempi. Ryhmien välinen ero kongruenssissa (0,27) on myös tilastollisesti merkitsevä. Havainto viittaa siihen, että äänestämättä jättäneille mitattu poliittinen orientaatio on keskenään yhtenäisempää ja äänestäjissä on vastaavasti enemmän molempien laitojen edustajia.³ Osittain tulokseen vaikuttaa myös se, että äänestämättä jättäneissä on enemmän itsensä asteikon keskiväliin sijoittavia. Ainakin osalla vastaajista tämä osoittaa poliittisen orientaation vakiintumattomuutta. Sen sijaan työperäisen maahanmuuton kohdalla äänestäneiden etäisyys eduskunnan koetusta keskimääräisestä sijainnista on äänestämättä jättäneitä pienempi, kuten myös taulukosta 7.2 havaittiin. Äänestäneiden ja äänestämättä jättävien välinen kongruenssiero (-0,15) ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevä.

Kuten oletettua, sekä äänestäneet että äänestämättä jättäneet tulevat molemmilla tarkastelluilla ulottuvuuksilla paremmin edustetuiksi itselleen läheisimmäksi kokemansa puolueen kautta. Edustuksellisuus vaikuttaisi toimivan suhteellisen hyvin myös eduskunnan osalta etenkin vasemmisto-oikeisto-ulottuvuudella, mutta myös työperäiseen maahanmuuttoon suhtautumisen osalta. Jälkimmäiseen seikkaan on oletettavasti vaikuttanut huomattavasti

³ Vastaava tarkastelu tehtiin myös vuoden 2007 eduskuntavaalitutkimuksen aineistolla. Myös siinä äänestämättä jättäneiden sijoittuminen vasemmisto-oikeisto-ulottuvuudella on eduskunnan sijoittumista lähempänä äänestäneisiin verrattuna.

Perussuomalaisten kasvu paikkamäärältään eduskunnan kahdeksanneksi suurimmasta puolueesta kolmanneksi suurimmaksi.

Vertailun vuoksi eduskunnan sijainti määritettiin myös vuoden 2007 vaalien paikkamäärien perusteella (laskutavasta Dalton ym. 2011). Vuonna 2007 valitun eduskunnan sijainti asteikolla 0–10 oli 6,82 eli 0,56 yksikköä nykyistä eduskunnan sijaintia (5,77) maahanmuuttomyönteisempi. Eroa voi pitää huomattavana, koska vastaajien arvioiden perusteella kaikki puolueet Perussuomalaisia lukuun ottamatta sijoittuvat maahanmuuttoulottuvuudella erittäin lähelle toisiaan, kahden yksikön sisään asteikolla 0–10.

Taulukon 7.3 viimeisessä sarakkeessa on esitetty vielä vastaava tarkastelu hallituksen osalta. Myös tässä äänestämättä jättäneet tulevat äänestäneitä paremmin edustetuiksi vasemmisto-oikeisto-ulottuvuudella. Maahanmuuttokysymyksessä tilanne on erilainen, koska maahanmuuttoon muista puolueista poikkeavasti suhtautuva Perussuomalaiset ei kuulu hallitukseen. Myös hallituksen osalta kongruenssi kansalaisiin on kuitenkin kohtuullisen hyvä pääosan eroista jäädessä alle kahden yksikön. Suurin ero (2,58 yksikköä) oli havaittavissa äänestämättä jättäneiden ja hallituksen sijoittumisen välillä.

PÄÄTELMÄT

Poliittista edustusta voidaan tutkia joko tarkastelemalla edustajien ja kansalaisten ulkoista vastaavuutta tai arvojen ja mielipiteiden yhteneväisyyttä eli kongruenssia. Tässä tutkimuksessa verrattiin, onko äänestäjien mielipideyhtenevyys edustuksellisiin toimielimiin suurempi kuin äänestämättä jättäneillä. Kysymystä lähestyttiin vertaamalla ensin äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden näkemyksiä poliittisissa asiakysymyksissä. Tämän jälkeen tutkittiin äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden poliittista edustusta perinteisellä vasemmisto-oikeisto-ulottuvuudella ja asennoitumisessa työperäiseen maahanmuuttoon. Molemmilla ulottuvuuksilla verrattiin erikseen äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden kongruenssia eduskuntaan ja hallitukseen. Eduskunnan ja hallituksen sijainti määriteltiin painotettuina keskiarvoina kaikkien vastaajien arvioista siitä, miten eduskunnassa edustetut puolueet sijoittuvat kyseisille ulottuvuuksille.

Tulokset osoittavat, että äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden näkemykset eroavat toisistaan joissakin paljon julkisuudessa esillä olleissa kysymyksissä. Vuoden 2011 eduskuntavaaleissa äänestäneet suhtautuvat äänestämättä jättäneitä myönteisemmin esimerkiksi kansainvälistymiseen, monikulttuurisuuteen, työurien pitenemiseen ja ruotsin kielen vahvaan asemaan. Monissa muissa tiedustelluissa aiheissa mielipide-erot olivat suhteellisen pieniä, minkä vuoksi tuloksissa keskityttiin tilastollisesti merkitseviä eroja osoittaneisiin teemoihin.

Poliittisen edustuksen osalta sekä äänestäneet että äänestämättä jättäneet tulevat varsin hyvin edustetuiksi läheisimmäksi kokemansa puolueen, eduskunnan ja hallituksen kautta. Vasemmisto-oikeisto-ulottuvuudella äänestäneet ja äänestämättä jättäneet eivät eroa toisistaan tilastollisesti merkitsevästi siinä, miten lähelle he itse sijoittuvat suhteessa sen puolueen sijaintiin, jonka kokevat läheisimmäksi.

Sen sijaan sekä eduskunnan että hallituksen arvioitu sijainti on yllättäen lähempänä äänestämättä jättäneiden sijaintia. Havaintoon vaikuttaa kuitenkin osaltaan äänestämättä jät-

täneiden taipumus sijoittaa itsensä äänestäneitä useammin vasemmisto–oikeisto-ulottuvuuden keskipaikkeille. Näin ollen havainnon taustalla ovat suurelta osin kyselytutkimustekniset seikat, eikä äänestäneiden heikompi edustus.

Suhtautumisessa työperäiseen maahanmuuttoon äänestäneiden kongruenssi on äänestämättä jättäneitä parempi kaikkien tarkasteltavien edustuksellisten elimien kanssa. Äänestämättä jättäneiden ero eduskunnan keskimääräiseen sijaintiin on kaksi yksikköä asteikolla 0–10, mikä liittyy pitkälti Perussuomalaisten kansanedustajapaikkojen kasvuun ja puolueen maahanmuuttokriittisyyteen. Tässä suhteessa vuoden 2011 vaalit siis paransivat kansanedustuslaitoksen ja kansalaisten yleistä mielipideyhtenevyyttä. Perussuomalaisia koskevien arvioiden vaikutusta tutkimustuloksiin korostaa vielä se, että puolueen jäätyä hallituksen ulkopuolelle äänestäneiden ja hallituksen välinen kongruenssi on maahanmuuttokysymyksessä selvästi heikompi eduskuntaan verrattuna.

LÄHTEET

- Andeweg, Rudy B. (2011): Approaching perfect policy congruence: measurement, development and relevance for political representation. Teoksessa Rosema, Martin Denters, Bas ja Aarts. Kees (toim.), *How democracy works: political representation and policy congruence in modern societies*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Bennett, Stephen Earl ja Resnick, David (1990): The implications of nonvoting for democracy in the United States. *American Journal of Political Science* 34(3), 771–802.
- Dalton, Russell J., Farrell, David ja McAllister, Ian (2011): The dynamics of democratic representation. Teoksessa Rosema, Martin Denters, Bas ja Aarts, Kees (toim.), *How democracy works: political representation and policy congruence in modern societies*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Enns, Peter K. ja Wlezien, Christopher (2011): Group opinion and the study of representation. Teoksessa Peter K. Enns ja Christopher Wlezien (toim.), *Who gets represented?* New York: Russell Sage Foundation.
- Golder, Matt ja Stramski, Jacek (2010): Ideological congruence and electoral institutions. *American Journal of Political Science* 54(1), 90–106.
- Griffin, John D. ja Newman, Brian (2005): Are voters better represented? *Journal of Politics* 67(4), 1206–1227.
- Highton, Benjamin ja Wolfinger, Raymond E. (2001): The political implications of higher turnout. *British Journal of Political Science* 31(1), 179–192.
- Kestilä-Kekkonen, Elina ja Wass, Hanna (2008): Representation of the work-related immigration issue: positions of the Finnish electorate and MP candidates in the 2003 parliamentary elections. *Ethnopolitics* 7(4), 425–444.
- Leighley, Jan E. ja Nagler, Jonathan (2007): *Who votes now? And does it matter?* Paper presented at the annual meeting of the Southwestern Political Science Association, Chicago, Illinois, April 12–15, 2007.
- Lutz, Georg ja Marsh, Michael (2007): Introduction: consequences of low turnout. *Electoral Studies* 26(3), 539–547.
- Pitkin, Hannah F. (1967): *The concept of representation*. Berkeley: University of California Press.
- Rosset, Jan, Giger, Nathalie ja Bernauer, Julian (2012): Political representation of the poor and economic inequality: a comparative analysis. *Representation* (tulossa).
- Shaffer, Stephen D. (1982): Policy differences between voters and non-voters in American elections. *Western Political Quarterly* 35(4), 496–510.
- Studlar, Donley T. ja Welch, Susan (1986): The policy opinions of British nonvoters: a research note. *European Journal of Political Research* 14 (1–2), 139–148.
- Teixeira, Ruy A. (1992): *The disappearing American voter*. Washington, D.C: The Brookings Institution.
- Thomassen, Jacques (1994): Empirical research into political representation: failing democracy or failing models? Teoksessa M. Kent Jennings ja Thomas E. Mann (toim.), *Elections at home and abroad*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
- Tilastokeskus (2011): Ehdokkaiden ja valittujen tausta-analyysi eduskuntavaaleissa 2011. http://www.stat.fi/til/evaa/2011/evaa_2011_2011-04-29_kat_001_fi.html, [luettu 24.10.2011].
- Wattenberg, Martin P. (2002): *Where have all the voters gone?* Cambridge: Harvard University Press.
- Wolfinger, Raymond E. ja Rosenstone, Steven J. (1980): *Who votes?* New Haven, CT: Yale University Press.

8

Valitsijoiden liikkuvuus eduskuntavaaleissa 2007–2011

Sami Borg

Niin sanottu liikkuva äänestäminen sekä puoluejärjestelmien vakaus ja muutokset liittyvät toisiinsa mutta niillä ei ole suoraviivaista syy–seuraus-suhdetta. Vaikka hyvin monet äänestäjät äänestäisivät itselleen uutta puoluetta vaaleissa, tästä ei automaattisesti seuraisi massiivisia puoluekannatuksen muutoksia. Kaikki yksilötason puoluevaihdokset eivät näy aggregaattitasolla, eli esimerkiksi alueellisissa tai valtakunnallisissa vaalituloksissa. Erisuuntaiset siirtymät puolueiden välillä voivat osin kumota toistensa vaikutuksia kannatusmuutoksiin.

Yleensä yksilötasolla havaittu liikkuvuus korreloi positiivisesti ja myös voimakkaasti aggregaattitasoon kannatusmuutosten kanssa. Toisin sanoen: mitä yleisemmin valitsijat vaihtavat puoluetta edellisistä vaaleista seuraaviin, sitä todennäköisempiä ovat myös puoluekannatuksen muutokset. Kun vuoden 2011 eduskuntavaaleissa puoluekannatuksen kokonaismuutos oli poikkeuksellisen suuri, voidaan siis olettaa, että myös liikkuvien äänestäjien osuus oli suurempi kuin ennen. Kuinka asiaa voidaan tutkia?

Kysymykseen ei ole lyhyttä vastausta koska vaihtoehtoja on useita. Vaalisalaisuus turvaa kaikkien eduksi sen, että rekisteriaineistoista eli vaalituloksista ei ole mahdollista tehdä suoraan yksilötason liikkuvuuspäätelmiä. Alueellisia tulostietoja sisältävillä aggregaattiaineistoilla oli aikoinaan suosittua tehdä epäsuoria päätelmiä valitsijoiden puolueliikkuvuudesta, mutta tämän lähestymistavan eri variaatioissa on omat heikkoutensa (ks. Manninen 1982).

Toinen päälähestymistapa on tutkia asiaa kyselyaineistoin ja usein myös yhdistellä niiden antamia tuloksia virallisiin tulostietoihin (esim. Suhonen 1972; Pesonen ym. 1993, 45–51). Tällöin erityisinä haasteina ovat puoluevalintoja ja äänestysosallistumista mittaavien kysymysten luotettavuus: kyselyvastaajien rehellisyys äänestämistä ja puoluevalintaa koskevissa kysymyksissä sekä yleensä kyselyaineistojen edustavuus ja edustavuuden korjaamisen menetelmien toimivuus. Mutkatonta tietä liikkuvuuden luotettavaan mittaamiseen ei siis ole tarjolla. Ideaalitapauksessa vuoden 2011 eduskuntavaalien jälkeiseen käyntikyselytutkimukseen osallistuneet vastaajat edustaisivat täysin tasapainoisesti koko valitsijakuntaa sekä kertoisivat ja muistaisivat oikein mitä puoluetta he äänestivät vuosien 2007 ja 2011 vaaleissa. Tässäkin tapauksessa on vielä hyväksyttävä puoluekohtaisten tulosten melko suuri tilastollinen virhemarginaali, vähintään pari prosenttiyksikköä molempiin suuntiin.

Käytännössä kyselylähestymistapa on puutteistaan huolimatta toimivin. Siinä tutkijan on tiedostettava tietojen epäluotettavuustekijät, pyrittävä hallitsemaan niitä ja ottamaan ne huomioon tulosten tulkinnoissa. Tutkimusaineiston edustavuutta on mahdollista tutkia ja korjata tarvittaessa. Tätä on osittain selostettu tämä teoksen lopusta löytyvässä aineisto-

liitteessä. Aineiston korjaamiseen liittyy painotusmahdollisuus, ja liikkuvuustutkimuksessa aineistoa voidaan tasapainottaa korjauskertoimilla vastaamaan paremmin valitsijakunnan äänestyspäätöksistä tiedettyjä tosiseikkoja.

Tutkijan on hyväksyttävä myös se, että pieni osa vastaajista ei välttämättä kerro kyselyissä totuutta äänestämisestään. Puoluekannatusmittausten ja vaalitutkimusten historia osoittaa kuitenkin, että nämäkin ongelmat ovat suurelta osin voitettavissa, koska kyselytutkimukset eivät muutoinkaan tähtää millintarkkaan tietoon. Tilastollisia yleistyksiä etsittäessä luotettavuus tarkoittaa usein sitä, että aineiston ja sen tulosten voidaan olettaa antavan tarpeeksi tarkan kuvan tutkittavasta ilmiöstä riittävän luotettavasti.

Esitetyt varaumat ovat olennaisia, koska tässä luvussa tarkastellaan valitsijakunnan liikkuvuutta pääosin vuoden 2011 vaalitutkimuksen käyntikyselyn pohjalta. Päätaavoitteena on jäsentää liikkuvuutta erittelemällä valitsijakunnan ja äänestyspäätösten muutoksia kaksissa peräkkäisissä eduskuntavaaleissa. Analyysi arvioi myös erilaatuisen liikkuvuuden yleisyyttä eri valitsijaryhmissä ja päivittää suomalaisten puolueliikkuvuuden pitkittäistarkasteluja (vrt. Paloheimo 2003). Lisäksi luvussa tarkastellaan eri sukupolvien poliittista kiinnostuneisuutta taustaksi liikkuvuustulosten tulkinnalle. Puolueiden väliseen liikkuvuuteen ei vielä puututa yksityiskohtaisesti, koska asiaa käsitellään tarkemmin Perussuomalaisten kannatusmuutoksen selittämiseen keskittyvässä luvussa 11.

Liikkuvuutta on olennaista tutkia juuri vuoden 2011 eduskuntavaaleissa, koska muuttuneen puoluekannatusilanteen ymmärtäminen edellyttää tietoa valitsijoiden vaalivalintojen ja valitsijakunnan muutoksista. Suomessa eduskuntavaalien kannatusosuuksien kokonaismuutokset ovat yleensä olleet verraten vähäisiä ja siksi maamme puoluejärjestelmän on katsottu kuuluvan vakaiden pohjoismaisten järjestelmien joukkoon (ks. esim. Sundberg 1999; Arter 2011). Vuoden 2011 vaaleissa kokonaismuutos oli kuitenkin yli 15 prosenttiyksikköä (ks. johdantoluvun kuvio 1.1), mikä nostaa liikkuvuuskysymykset paljon aikaisempaa näkyvämmiin esille.

LIKKUVUUS PERÄKKÄISISSÄ EDUSKUNTAVAALEISSA

Suomen vaalijärjestelmä on kansainvälisesti katsottuna omintakeinen. Asiaa arvioidaan lähemmin tämän teoksen loppupuoella henkilöäänestämistä käsittelevässä luvussa 18. Eduskuntavaaleissa äänioikeutetut voivat tehdä kolme äänestyspäätöstä: käydä äänestämässä tai jättää äänestämättä sekä päättää mitä puoluetta ja ketä ehdokasta äänestää. Nimenomaan tässä järjestyksessä tehtyinä päätökset voivat myös olla ainakin jossain määrin toisistaan riippumattomia. Laajasti ymmärrettynä liikkuvuus peräkkäisissä vaaleissa liittyy nyt kaikkiin mainittuihin päätöksiin sekä siihen, onko valitsija äänioikeutettu molemmissa vaaleissa vai ei.

Kun tarkastellaan vaalivalintoja kaksissa peräkkäisissä eduskuntavaaleissa, vakain äänestäjätyyppi on molemmissa vaaleissa äänioikeutettu, joka äänestää molemmissa vaaleissa samaa puoletta ja ehdokasta. Valitsijatypologian toisessa ääripäässä passiivisin valitsijatyyppe on niin ikään äänioikeutettu molemmissa peräkkäisissä vaaleissa mutta ei käy äänestämässä kummassakaan. Kaikki muut seuraavassa esiteltävät valitsijatyypit ovat nyt valituksa lähestymistavassa liikkuvia, koska heidän äänioikeudessaan tai äänestysvalinnoissaan tapahtuu joitakin muutoksia.

Kahdeksannen ryhmän muodostavat lähes yksinomaan kuoleman vuoksi valitsijakunnasta poistuneet. Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannan mukaan 2000-luvun lopussa kuoli vuosittain noin 50000 Suomessa vakinaisesti asuvaa, ja heistä oli vuosittain alle yksi prosentti alle 18-vuotiaita. Näin ollen kotimaan äänioikeutettujen joukosta poistui vaalikauden aikana noin 200 000 valitsijaa, jotka olivat äänioikeutettuja vuoden 2007 eduskuntavaaleissa mutta eivät enää vuoden 2011 vaaleissa.

Ison nelikentän vasempaan alakulmaan sijoittuvat valitsijat, jotka eivät äänestäneet vuonna 2007 mutta äänestivät seuraavissa eduskuntavaaleissa. Viidenneksi numeroitua ryhmää on luontevaa kutsua mobilisoituneiksi. Kuudes ryhmä muodostuu ensi kertaa eduskuntavaaleissa äänioikeutetuista, jotka myös käyttivät äänioikeuttaan. Näiden ryhmien koot vuoden 2011 vaaleissa pyritään määrittämään hieman jäljempänä.

Valitsijakunnan passiivisimmat jäsenet löytyvät puolestaan yhdeksännestä ja kymmenennestä ryhmästä. Yhdeksänteen ruutuun sijoittuu ns. toistuvaisäänestämättömyys eli henkilöt, jotka eivät käyttäneet äänioikeuttaan kummissakaan vaaleissa. Kymmenes ryhmä koostuu puolestaan niistä nuorista, jotka eivät olleet äänioikeutettuja vielä vuoden 2007 vaaleissa, eivätkä äänestäneet ensimmäisissä eduskuntavaaleissaan vuonna 2011.

Ruutuihin 6 tai 10 kuuluvien, ensi kertaa äänioikeutettujen yhteislukumäärä voidaan päätellä karkeasti vuosina 1990–1993 syntyneiden syntymävuosikohorttien koosta vuonna 2011. Näiden neljän syntymävuosikohortin koko on keskimäärin noin 67500. Yhteensä vuoden 2011 vaaleissa oli täten noin 270000 nuorta äänioikeutettua, joilla oli ensi kerran mahdollisuus äänestää eduskuntavaaleissa. Kun tästä uusien nuorten valitsijoiden määrästä vähennetään äänioikeutettujen joukosta poistuneiden määrä, erotukseksi jää noin 70 000 lisävalitsijaa vuodelle 2011. Kokonaisuudessaan vuosien 2007 ja 2011 vaalien kotimaan äänioikeutettujen määrän ero oli vähän suurempi, hieman yli 76 000 valitsijaa. Tämä johtuu muista väestönmuutoksista ja äänioikeuden määräytymisperusteista.

Eduskuntavaalien äänestystietojen ja edellä tehtyjen arvioiden perusteella voidaan koota muutamia tähänastisia havaintoja. Vuoden 2007 vaaleissa oli noin 4,08 miljoonaa ja vuoden 2011 vaaleissa noin 4,16 miljoonaa kotimaan äänioikeutettua. Vuoden 2007 vaalien jälkeen eduskuntavaalien valitsijakunnasta poistui kuoleman vuoksi noin 0,2 miljoonaa äänioikeutettua. Vuoden 2011 vaaleissa oli noin 0,27 miljoonaa nuorta ensikertalaisäänestäjää, joista noin joka toinen lienee käyttänyt äänioikeuttaan (vrt. taulukko 6.8 tämän kirjan kuudennessa luvussa). Siten sekä ensikertalaisäänestäjien että ensikertalaisäänestämättömien määrä vuoden 2011 eduskuntavaaleissa lienee ollut haarukassa 130000–140000.

Vuoden 2011 vaaleissa mobilisoituneiden ja demobilisoituneiden sekä toistuvaisäänestämättömyyden määriä ei sen sijaan ole mahdollista määritellä näin tarkasti. Haastattelutietoihin perustuvat kyselyäänestysprosentit ovat huomattavasti todellisia äänestysprosentteja korkeampia, koska tutkimusaineistoihin valikoituu jonkin verran keskimääräistä aktiivisempia kansalaisia. Lisäksi suurehko osa, ehkä jopa kolmannes, haastatelluista äänestämättä jättäneistä ei myönnä äänestämättömyyttään kyselyissä (vrt. Pesonen ym.1993, 529).

Vuoden 2011 kyselyaineistossa tämä ongelma koskee tietoa äänestämässä käynnistä sekä vuoden 2011 että vuoden 2007 vaaleissa. Ilman korjauskertoimia molemmat kyselyäänestysprosentit ovat noin 17 prosenttiyksikköä liian korkeita, ja siksi aineistoon kokeiltiin eri painotusmenetelmiä. Aineiston painottaminen vastaamaan vuoden 2011 kotimaan äänes-

tysprosenttia poisti mainitun äänestysprosenttieron vuoden 2011 osalta ja lähes puolitti eron vuoden 2007 osalta. Toisaalta kyselyaineiston painottaminen vuoden 2007 äänestysprosenttia vastaavaksi jätti vuoden 2011 kyselyäänestysprosentin kymmenen prosenttiyksikköä liian korkeaksi.

Tässä tilanteessa parhaiten suuntaa antavaksi ratkaisuksi valittiin kahden eri painotusmenetelmän tuottamien prosenttiosuuksien keskiarvot. Niiden perusteella molemmissa vaaleissa äänioikeutetuista kaksi kolmesta (67 %) äänesti molemmilla kerroilla ja noin 13 prosenttia ei äänestänyt kummallakaan kerralla. Sekä mobilisointuneiden että demobilisointuneiden osuudeksi voitiin arvioida noin kymmenen prosenttia.

Osuuksien muuttaminen karkeiksi lukumääräarvioiksi edellyttää virhemarginaalin huomioon ottamista. Nyt riittää pelkistetysti olettaa, että se on pari prosenttiyksikköä suuntaansa. Näin arvioiden 3,9 miljoonasta molemmissa vaaleissa äänioikeutetusta noin 430000–580000 eli puolisen miljoonaa jätti äänestämättä sekä vuoden 2007 että vuoden 2011 vaaleissa. Sekä mobilisointuneiden että demobilisointuneiden lukumäärät liikkuvat kyselyaineistoarvion pohjalta puolestaan haarukassa 310000–460000.

Kuvion 8.1 tähän asti käsiteltyjen valitsijakategorioiden kokoarvioita voidaan peilata kootusti virallisiin äänestystietoihin. Vuoden 2011 vaaleista tiedetään, että niissä jätti äänestämättä hieman yli 1,2 miljoonaa äänioikeutettua ja äänestämässä kävi yhteensä hieman alle 2,96 miljoonaa äänioikeutettua. Edellä käsiteltyjä äänestämättä jättäneiden kategorioita ovat toistuvaisäänestämättömyys, demobilisointuneet ja ensikertalaisäänestämättömät. Kun laskeaan yhteen näiden kolmen ryhmän kokoarvioiden ylärajat ($=580000+460000+140000$), päästään lähelle todellista äänestämättä jättäneiden määrää. Kyselymenetelmän yleiset puutteet huomioon ottaen on kuitenkin luultavaa, että tulokset aliarvioivat toistuvaisäänestämättömyyden määrää. Jos näin on, varsinkin molemmissa vaaleissa äänestämättä jättäneiden määrä voi olla jopa huomattavasti suurempi, ja silloin erityisesti demobilisointuneiden määrä olisi selvästi pienempi.

PUOLUE- JA EHDOKASLIKKUVUUDEN KEHITYS

Entä sitten molemmissa vaaleissa äänestäneet eli kuvion 8.1 ryhmät yhdestä neljään? Paljonko näihin ryhmiin kuuluvia on kokonaisuudessaan ja kuinka moni äänesti samaa ehdokasta tai eri ehdokasta vuonna 2011 kuin vuonna 2007? Edellä arvioitiin, että molemmissa vaaleissa äänioikeutetuista noin kaksi kolmasosaa eli yhteensä 2,6 miljoonaa äänesti kummissakin vaaleissa. Kyselyaineiston perusteella on mahdollista tutkia, miten tämä osa valitsijakunnasta jakautui vuonna 2011 vakaimpiin äänestäjiin (sama puolue ja ehdokas), ehdokasta mutta ei puoletta vaihtaneisiin sekä puoluetta vaihtaneisiin. Koska neljännen ryhmän eli samaa ehdokasta mutta eri puoletta äänestäneiden ryhmä on harvinainen tilastollinen kuriositeetti, ryhmää ei ole mielekästä tarkastella kyselyaineiston avulla.

Ennen ryhmien 1–3 analyysiä on syytä kuvata yleisemmin, miten puolue- ja ehdokasliikkuvuus on Suomessa kehittynyt. Lisäksi tietoja on hyvä täydentää havainnoilla eri sukupolvien puoluekiinnittyneisyydestä ja eduskuntavaalien puoluevalintojen liikkuvuudesta. Taulukkoon 8.1 on aluksi päivitetty Heikki Paloheimon vuosien 1975–2003 eduskuntavaa-

leja koskeva liikkuvuustarkastelu. Paloheimon analyysi (2003, 180) pohjautui puolueiden ajankohtaistutkimuksiin sekä vuoden 2003 kansallisen vaalitutkimuksen aineistoon, ja nyt aikasarjaa täydennetään vuosien 2007 ja 2011 vaalitutkimusaineistoilla. Analyysi perustuu pääosin vertailuun siitä, mitä puoluetta kyselyvastaaja äänesti mittausajankohdan läheisissä ja sitä edeltäneissä eduskuntavaaleissa. Vuosien 1975 ja 1979 osalta vertailu kohdistuu aiempiin kunnallisvaaleihin. Paloheimon analyysissä liikkuviksi äänestäjiksi on luettu vertailtavissa vaaleissa puoluetta vaihtaneet, mobilisoituneet ja äänestämässä käyneet ensikertalaiset. Nukkujiksi on määritetty kyselyissä äänestämättä jättäneiksi ilmoittautuneet sekä ne, jotka kieltäytyivät kertomasta, äänestivätkö he vaaleissa. Tuloksia on painotettu siten, että puolueuskollisten ja liikkuvien äänestäjien yhteisösuus vastaa kunkin vaalin todellista kotimaan äänestysprosenttia. (Ma.)

Taulukko 8.1
Valitsijoiden kuuluminen puolueuskollisten, liikkuvien äänestäjien ja nukkuvien ryhmään eduskuntavaaleissa 1975–2011 (%)

	Puolueuskolliset	Liikkuvat äänestäjät	Nukkujat	Yhteensä (pyöristetty)	(painotettu n)
1975	56	24	20	100	(1143)
1979	61	20	19	100	(1196)
1983	59	22	19	100	(1259)
1987	53	24	24	100	(1192)
1991	45	28	28	100	(1472)
1995	42	30	28	100	(1388)
1999	44	24	32	100	(1222)
2003	44	25	30	100	(1270)
2007	48	20	32	100	(1139)
2011	39	32	29	100	(1129)

Lähteet: Vuosien 1975–2003 osalta Paloheimo 2003, 180. Vuosien 2007 ja 2011 tulokset on laskettu vuoden 2007 eduskuntavaalitutkimusaineistoista FSD2269 ja tämän tutkimuksen pääaineistosta. Jakaumia on painotettu siten, että ne vastaavat eduskuntavaalien kotimaan äänestysprosentteja.

Päivitys on sikäli olennainen, että sekä vuoden 2007 että vuoden 2011 tulokset sijoittuvat pitkittäistarkastelussa ääriarvojen joukkoon. Kun vuoden 2007 vaaleissa puolueuskollisten äänestäjien osuus näytti palanneen lähelle 1980-luvun tasoa, vuodelle 2011 laskettu 39 prosentin osuus on tarkastelujakson matalin puolueuskollisten osuus. Vastaavasti vuoden 2007 20 prosentin liikkuvien äänestäjien osuus sivuaa tarkasteluajanjakson matalinta osuutta vuodelta 1979, kun taas vuonna 2011 liikkuvien osuus nousi kolmannekseen eli ajanjakson korkeimpiin lukemiin. Vaalituloksiin ja puoluekannatuksen muutoksiin nähden luvut ovat uskottavia, ja ne sopivat yhteen tämän luvun alussa esitetyn perushypoteesin kanssa (mitä suurempi yksilötason puolueliikkuvuus, sitä suurempi puoluekannatuksen kokonaismuu-

tos). Liikkuvien osuuden ja puoluekannatuksen kokonaismuutoksen välinen järjestyskorrelaatio on näissä kymmenessä eduskuntavaalissa positiivinen ja korkea ($\rho = .60$).

Taulukko 8.2 osoittaa lisäksi vuoden 2011 tilanteen eri vuosikymmenkohorttien puoluejäsenyydestä ja siitä, montako eri puolelta eri-ikäiset ovat muistinsa mukaan eduskuntavaaleissa äänestäneet. Puoluejäsenosuuksien vaihtelu eri ikäryhmissä on pitkään tunnettu tosiseikka kuten myös se, että ennen sotia syntyneiden ikäluokkiin kuuluvista joka kolmas on ainakin joskus ollut jonkin poliittisen puolueen jäsen. Nämä osuudet ovat huomattavasti pienempiä nuorimmissa ikäluokissa. (vrt. esim. Borg 1997). Tästä seuraa, että puolueiden keskeisin peruskannatus, eli jäseniltä tulevan kannatuksen osuus kokonaiskannatuksesta, on paljon vähäisempää nuorimmissa ja keski-ikäisten ikäkohorteissa. On huomattava, että vuoden 2011 eduskuntavaaleissa jo noin puolet valitsijakunnasta oli 1960-luvulla tai myöhemmin syntyneitä.

Nykyisen valitsijakunnan iäkkäimmät ja aktiivisimmat ovat ehtineet olla äänioikeutettuja jo parikymmentä kertaa eduskuntavaaleissa (ks. taulukon 8.2 alin rivi). He ja pari nuorempaa kymmenvuotiskohorttia saavuttivat äänioikeusiän suomalaisen puoluejärjestelmän ja eduskuntavaalien äänestysaktiivisuuden kasvu- tai lakivaiheessa viimeistään 1970-lukuun mennessä.

Sitä vastoin 1960-luvulla syntyneistä suurin osa saavutti äänioikeusiän vasta 1980-luvulla, jolloin poliittisten puolueiden toiminta oli jo alkanut osoittaa hiipumisen merkkejä (Rantala 1982). Kohorttien pienenhköjen vastaajamäärien vuoksi näihinkin tuloksiin sisältyy runsaasti satunnaisvirhemahdollisuuksia. Joka tapauksessa puolueiden nykyjäsenten ja entisten jäsenten prosenttiosuuksien yhteenlasku osoittaa, että puoluekiinnittyneisyys vähenee melko suoraviivaisesti vanhimmaista kohortista nuorimpaan. Tämä on tietenkin yksi olennainen lähtökohta valitsijoiden liikkuvuuspotentiaalin kasvulle.

Taulukon 8.2 alempi tarkastelu perustuu vuoden 2011 aineiston kysymykseen, joka esitettiin kaikille käyntikyselyn vastaajille: ”Kuinka monen eri puolueen ehdokkaita olette elämäne aikana äänestänyt eduskuntavaaleissa?”. Lähes puolet ennen sotia syntyneiden ikäkohortista sanoi äänestäneensä vain yhtä puoluetta (48 %). Tätä nuoremmissa ikäkohorteissa yhtä puoluetta elämänsä aikana eduskuntavaaleissa äänestäneiden osuus vaihteli viidenneksestä kolmannekseen. Nuorimmat valitsijasukupolvet poikkesivat melko suoraviivaisesta prosenttilukujen pienenemisestä, koska heidän joukossaan äänestysmahdollisuuksien vähäisyys nostaa teknisesti saman puolueen äänestämisen yleisyyttä.

Tulosten kokonaiskuva kertoo selvästi, että eduskuntavaalien puoluevalinnat eivät suinkaan ole satunnaisia. Yleensä valitsijat tekevät valintansa yhdestä kolmeen puolueen joukosta. Kaikissa kohorteissa korkeintaan joka kymmenes valitsija on valinnut eduskuntavaaleissa puolueensa elämänsä aikana tätä laajemmalla skaalalla.

Ehdokasvaihdosten määrää ja kehitystä ei käsitellä tässä yhteydessä laajasti, koska asiaa tarkastellaan erillisenä kokonaisuutena vaihtelevin aineistoin tämän teoksen seuraavassa luvussa. On kuitenkin syytä todeta, että vuoden 2011 eduskuntavaaleissa näyttää olleen poikkeuksellisen vähän sellaisia äänestäneitä, jotka valitsivat saman ehdokkaan jota he äänestivät jo 2007 eduskuntavaaleissa. Kansallisen vaalitutkimuksen aineistosarjan mukaan näin valinneita oli äänestäneistä vuonna 2003 27 prosenttia, vuonna 2007 25 prosenttia ja vuonna 2011 enää 18 prosenttia. Laskua selittää ainakin kasvanut liikkuvuus puolueiden välillä, mut-

Taulukko 8.2
Eri kymmenvuotiskohortteihin kuuluvien valitsijoiden puoluejäsenyys ja puoluevalinnan vakiintuneisuus vuonna 2011 (%)

	1919–39	1940–49	1950–59	1960–69	1970–79	1980–	Kaikki
<i>Oletteko jonkin poliittisen puolueen jäsen?</i>							
– olen	14	17	8	5	11	6	10
– en ole mutta ollut aikais.	19	18	17	9	3	5	12
– en ole ollut koskaan	66	65	75	85	86	89	77
<i>Monenko puolueen ehdokkaita äänestänyt eduskuntavaaleissa?</i>							
Aina äänestänyt saman puolueen ehdokkaita	48	33	27	21	23	41	32
2 tai 3 puolueen ehdokkaita	46	58	59	65	63	39	54
4 tai useamm. puol. ehdokk.	6	8	12	11	7	2	8
Ei ole äänestänyt koskaan	-	-	2	2	6	17	5
EOS	1	1	1	0	1	1	1
YHT (n)	100 (180)	100 (283)	100 (198)	100 (207)	100 (176)	100 (255)	100 (1299)
Eduskuntavaalien lkm, joissa ollut äänioikeutettu	14–20	12–14	9–12	6–9	4–6	0–4	

ta sitä eivät niinkään selitä ehdokasasettelussa tapahtuneet muutokset, kuten Åsa Bengtssonin kirjoittamasta seuraavasta luvusta ilmenee.

PUOLUE- JA EHDOKASLIKKUVUUS

Liikkuvuuskehityksen tarkastelun jälkeen on aika palata takaisin kuvion 8.1 valitsijatypologiaan. Kuinka moni jo vuonna 2007 ja myös vuonna 2011 äänestäneistä valitsi täysin samoin molemmilla kerroilla, moniko vaihtoi puoluetta, ja kuinka moni vaihtoi vain ehdokasta puolueen sisällä? Tätä asiaa tarkastellaan vuonna 2011 äänestetyn puolueen mukaan taulukossa 8.3, jonka alapuolisesta taulukkoselitteestä käyvät ilmi käytetyt mittarit ja painotusmenetelmät. Tulokset perustuvat analyysiin, joka painotettiin vuoden 2011 puoluekannatusta ja kotimaan äänestysprosenttia vastaavaksi. Jos oletetaan ensikertalaisäänestäjien ryhmää lukuun ottamatta, että äänestäneiden ryhmien osuuksien karkea virhemarginaali on pari prosenttiyksikköä molempiin suuntiin, kuvion 8.1 valitsijatypologian äänestäneiden ryhmien voidaan arvioida olleen suurin piirtein seuraavankokoisia (vrt. taulukon 8.3 kokonaistulosten sarake):

Valitsijatypologian ryhmä (ryhmän numero)	% valitsijakunnasta	Arvio määrästä
Samaa puoluetta ja samaa ehdokasta äänestäneet (1)	12–16	500000–665000
Samaa puoluetta mutta eri ehdokasta äänestäneet (2)	25–29	1040000–1200000
Eri puoluetta ja ehdokasta äänestäneet (3)	19–23	790000–960000
Mobilisoituneet eli äänesti 2011, ei 2007 (5)	4–8	165000–330000
Ensikertalaisäänestäjät (6)	n. 4	n. 135000

Ennen taulukon 8.3 kohorttikohtaisten tulosten analyysiä osuus- ja lukumääräarvioista on syytä nostaa esiin muutamia olennaisia seikkoja. Esitetyt prosenttiosuus- ja lukumääräarviot on laskettu kaikista vuoden 2011 vaaleissa äänioikeutetuista. Kaikista valitsijoista noin kaksi viidestä kuului myös vuoden 2011 vaaleissa puolueuskollisiin, kuten taulukossa 8.1 jo todettiin. Äänestämässä käyneistä puolueuskollisten osuus oli sen sijaan yli puolet (57 %).

Puolueuskollisuus näyttää kuitenkin kätkevän sisälleen paljon liikkuvuutta ehdokasvalinnassa. Vuoden 2011 eduskuntavaaleissa yli miljoona äänestäjää äänesti eri ehdokasta kuin vuoden 2007 eduskuntavaaleissa. Näin ehdokasta vaihtaneita oli puolueuskollisista jopa kaksi kolmesta. Tämä valitsijatyyppejä edustaa tyypillisintä liikkuvuutta eduskuntavaaleissa ja se on myös valitsijatypologian suurin ryhmä noin neljänneksen kokonaisosuudella.

Sekä vuonna 2007 että 2011 äänestäneistä koostuvien puolueen vaihtajien osuuteen on edellä luettu myös ne muutamit vastaajat, jotka sanoivat äänestäneensä peräkkäisissä vaaleissa eri puoluetta mutta samaa ehdokasta. Koko valitsijakunnasta näiden puoluetta vaihtaneiden osuus on noin viidennes, äänestäneistä heitä oli noin 30 prosenttia. Vaihdoksista hieman yli puolet selittyi Perussuomalaisten kannatusmuutoksella, sillä puolue keräsi vuoden 2011 vaaleissa lähes 450000 ääntä enemmän kuin vuoden 2007 vaaleissa.

Taulukon 8.3 tiedot vastaajien syntymävuoden mukaisten kymmenvuosikohorttien jakautumisesta valitsijatypologian tyyppeihin tarjoavat joitakin kiinnostavia lisänäkökulmia liikkuvuuteen. Edellä käsiteltyjen kohorttien puoluekiinnittymiserojen valossa ei ole yllättävää, että puolueuskollisten ryhmien osuudet ovat iäkkäimpien kohorteissa yli kaksinkertaiset nuorimpiin kohortteihin verrattuna. Samaa puoluetta mutta eri ehdokasta äänestäneiden ryhmä on silti selvästi suurin myös iäkkäimmissä kohorteissa. Ennen sotia syntyneiden sukupolven keskuudessa demobilisoidumisen melko suureen osuuteen (17 %) vaikuttaa kaikkien iäkkäimpien äänioikeutettujen aleneva äänestysaktiivisuus (vrt. Martikainen ja Yrjönen 1988 ja Martikainen ja Wass 2002).

Puolueen vaihtaminen oli vuoden 2011 eduskuntavaaleissa verraten yleistä kaikissa ikäluokissa iäkkäintä kohorttia lukuun ottamatta. Nuorimmassa, 1980-luvulla tai myöhemmin syntyneiden kohortissa puoluetta ja ehdokasta vaihtaneiden osuutta vähentävät ensikertalaiset. Jos liikkuviin lasketaan mukaan ensikertalaisäänestäjät ja mobilisoituneet kuten edellä taulukon 8.1 pitkittäistarkastelussa, silloin nuorin kohortti on vähiten puolueuskollisin 1960-luvulla syntyneiden kanssa. 1960-luvulla syntyneiden kohortin aktivoituminen ja liikkuvuus vuoden 2011 vaaleissa tuli ilmi myös tämän kirjan äänestysaktiivisuutta käsittelevässä luvussa 6.

Taulukko 8.3

Syntymävuoden mukaisiin vuosikymmenkohortteihin kuuluvien valitsijoiden jakautuminen liikkuvuusryhmiin vuoden 2011 eduskuntavaaleissa (% vuoden 2011 äänioikeutetuista)

Liikkuvuus 2007–2011	1919–39	1940–49	1950–59	1960–69	1970–79	1980–	Kaikki
Sama puolue, sama ehdokas	26	22	16	16	9	2	14
Sama puolue, eri ehdokas	38	34	31	25	24	15	27
Puolue- ja ehdokasvaihdos	14	24	25	31	24	14	21
Mobilisoituminen	4	4	8	8	6	8	6
Ensikertalaisäänestäminen	-	-	-	-	-	17	4
Demobilisoituminen	17	8	11	10	15	11	11
Toistuvaisäänestämättömyys	1	8	10	11	22	17	12
Ensikertalaisäänestämättömyys	-	-	-	-	-	16	4
YHT (painotettu n)	100 (138)	100 (214)	100 (147)	100 (167)	100 (163)	100 (258)	100 (1087)

Selite: Muutamat kuvion 8.1 kolmanteen valitsijakategoriaan kuuluvat vastaajat (sama ehdokas, eri puolue) on yhdistetty tässä taulukossa puoluetta ja ehdokasta vaihtaneisiin. Valitsijakunnasta poistuneet ja puoluekantansa ilmoittamatta jättäneet eivät kuulu tarkastelun piiriin. Puoluevaihdoksia koskevat päätelmät perustuvat vuoden 2011 aineiston kysymyksiin vuosien 2007 ja 2011 vaaleissa äänestetyistä puolueista. Kysymykset esitettiin vain niille vastaajille, jotka sanoivat edeltäneissä kysymyksissä käyneensä äänestämässä näissä vaaleissa.

Tulokset on painotettu vuoden 2011 puoluekannatusta ja kotimaan äänestysprosenttia vastaaviksi. Jakaumatiedot ovat suuntaa antavia ja painotusmenetelmän vuoksi esimerkiksi demobilisoituneiden osuus on todellisuudessa suurempi. Puolueuskollisten ja liikkuvien yhteenlasketut osuudet sekä äänestämättömien ryhmien osuudet poikkeavat hieman aiemmin esitetyistä tuloksesta, koska painotusmenetelmät ja puuttuvan tiedon käsittely eivät ole täysin samat.

Demobilisoitumista koskevat tulokset ovat käytettyjen painotusmenetelmien vuoksi epäluotettavimpia. Ilmeistä kuitenkin on, että ilmiö koski ainakin vuoden 2011 eduskuntavaaleissa melko tasaisesti kaikkia ikäryhmiä. Toistuvaisäänestämättömyyden osuuksissa silmiinpistävintä on ryhmän suuri osuus 1970-luvulla syntyneiden joukossa. Merkittävä osa 1970-luvulla syntyneistä saavutti äänioikeutensa 1990-luvun laman aikana, mikä saattanut edesauttaa osallistumisnormien vastaista tapaoppimista eli toistuvaa äänestämättä jättämistä.

Taulukko 8.4 kertoo lopuksi, miten vuonna 2011 eduskuntapuolueita äänestäneet jakautuvat valitsijatypologian äänestäneiden ryhmiin. Tulokset vastaavat alustavasti kysymyseen, mistä puolueiden äänet tulivat. Analyysia jatketaan puoluekohtaisesti luvussa 11, joka pureutuu tarkemmin Perussuomalaisten vaalimenestyksen taustoihin ja syihin.

Samaa puoluetta ja samaa ehdokasta äänestäneiden osuus kaikista puolueen äänestäjistä ei nouse kolmannelle suuremmaksi yhdessäkään eduskuntapuolueessa. Keskustaa äänestäneistä noin joka kolmas kuuluu tähän ryhmään ja Kokoomuksen, SDP:n, RKP:n ja KD:n äänestäjistä noin joka neljäs. Vasemmistoliittoa ja Vihreitä äänestäneistä tähän vakaimpien äänestäjien tyyppiin kuuluu joka kymmenes. Perussuomalaisten ehdokkaita äänestäneiden joukossa osuus oli odotetusti hyvin pieni.

Taulukko 8.4
Liikkuvuusryhmiin jakautuminen vuoden 2011 eduskuntavaaleissa puolue-
valinnan mukaan (%-osuus vuonna 2011 äänestäneistä vastaajista)

Liikkuvuus 2007–2011	KOK	SDP	PS	KESK	VAS	VIHR	RKP	KD	Kaikki
Sama puolue, sama ehdokas	23	25	4	35	11	9	23	27	14
Sama puolue, eri ehdokas	50	46	9	43	34	44	54	30	27
Puolue- ja ehdokasvaihdos	19	20	67	16	38	28	14	33	21
Mobilisoituminen	4	5	16	6	11	7	6	10	6
Ensikertalaisäänestäminen	4	3	5	1	6	12	3	-	4
YHT (painotettu n)	100 (161)	100 (150)	100 (141)	100 (127)	100 (65)	100 (57)	100 (35)	100 (30)	100 (766)

Selite: Jakaumat koskevat vuonna 2011 äänestäneitä vastaajia. Muutamat kuvion 8.1 kolmanteen valitsijakategoriaan kuuluvat vastaajat (sama ehdokas, eri puolue) on yhdistetty tässä taulukossa puoluetta ja ehdokasta vaihtaneisiin. Tulokset on painotettu vuoden 2011 puoluekannatusta ja kotimaan äänestysprosenttia vastaaviksi. Jakaumatiedot ovat suuntaa antavia.

Ehdokasta vaihtaneiden mutta samaa puoluetta äänestäneiden osuus oli suurin kaikissa puolueissa Perussuomalaisia lukuun ottamatta. Kokoomuksen äänestäjien keskuudessa osuus oli korkein mutta useissa muissakin puolueissa osuus nousi yli 40 prosentin. Puoluetta vaihtaneiden osuus oli kaksi kolmasosaa Perussuomalaisilla ja paljon pienempi muilla puolueilla. Pienimissä puolueissa, erityisesti RKP:ssa ja KD:ssa, tulokset perustuvat pienehköihin vastaajamääriin, eikä niiden tilannetta ole siksi mahdollista kuvata kovin luotettavasti.

Tuloksista voidaan myös päätellä, että vaaleissa suurimmiksi nousseista puolueista Perussuomalaiset onnistuivat kaappaamaan selvästi suurimman mobilisoituneiden kannatuksesta. Mobilisoituneita oli PS:n vuoden 2011 äänestäjistä joka kuudes, mutta muissa kolmessa suuressa tai suurehkoissa puolueissa vain viitisen prosenttia. Ensikertalaisäänestäjien suhteellinen osuus puolueen kaikista äänestäjistä oli suurin Vihreillä.

TIIVISTELMÄ JA PÄÄTELMÄT

Karkeasti ottaen valitsijakunta jakautui vuoden 2011 eduskuntavaaleissa kolmeen melko samankokoiseen ryhmään. Runsas kolmannes (39 %) oli puolueuskollisia, kolmannes puoluetta vaihtaneita liikkuvia äänestäjiä (32 %) ja vajaa kolmannes (29 %) nukkui vaalien yli. Puolueuskollisten osuus oli pienin ja puolueliikkuvien osuus suurin pitkittäistarkastelussa, joka ulottui vuoden 1975 eduskuntavaaleihin.

Yksityiskohtaisempi analyysi erotteli kymmenen erilaista liikkuvuustyyppiä peräkkäisissä eduskuntavaaleissa. Tarkastelussa otettiin huomioon puolue- ja ehdokasvalinnan yhdenmukaisuus tai erilaisuus vuosien 2007 ja 2011 eduskuntavaaleissa, sen käyttikö vastaaja äänioikeuttaan näissä vaaleissa, ja oliko hän äänioikeutettu niissä.

Kaikista vuoden 2011 äänioikeutetuista vain joka seitsemäs (14 %) kuului ryhmään, joka äänesti vuoden 2011 eduskuntavaaleissa samaa puoluetta ja ehdokasta kuin neljä vuotta aiemmin. Vuoden 2011 vaalien puolueuskollisista jopa kaksi kolmesta vaihtoi ehdokasta. Perussuomalaiset onnistuivat voittamaan selvästi suurimman äänipotin sellaisilta vaaleissa mobilisoituneilta valitsijoilta, jotka jättivät äänestämättä vuoden 2007 vaaleissa.

Liikkuvuusryhmien kokoa ei ollut mahdollista tutkia täysin luotettavasti kyselyaineiston perusteella. Tästä huolimatta aineistosta nousi esiin useita kiinnostavia, suuntaa antavia tuloksia. Vuoden 2011 vaalit herättelivät erityisesti 1960-luvulla syntyneitä, joilla sekä mobilisoituminen että puoluevaihdokset olivat keskimäärää yleisempiä. Toistuvaisäänestämättömyys oli oireellisen suurta 1970-luvulla syntyneen lamasukupolven keskuudessa (22 %). Toisaalta yhden poikkileikkausaineiston perusteella ei voida ennakoida ilmiön pysyvyyttä tulevaisuudessa.

Vuoden 2011 vaalit muuttivat käsityksiä suomalaisen puoluejärjestelmän vakaudesta. Puolueuskollisten valitsijoiden määrä laski pohjalukemiin ja puolueuskollisten ryhmän sisällä selvästi yleisimmäksi valitsijatyypiksi havaittiin ehdokastaan edellisistä vaaleista vaihtaneet. Toisaalta kyselyaineisto ei osoittanut, että puoluekannatuksen muutokset olisivat johtuneet erittäin merkittävässä määrin joidenkin ”uusien” valitsijaryhmien mobilisoitumisesta tai demobilisoitumisesta vuosien 2007 ja 2011 vertailussa. Liikkuvuustarkastelu viittasi pikemminkin siihen, että Perussuomalaiset voittivat suurimman osan kannatuksestaan sellaisilta vaalien vakiosallistujilta, jotka vaihtoivat puoluetta vuoden 2011 muutosvaaleissa.

LÄHTEET

- Arter, David (2011): 'Big Bang' Elections and Party System Change in Scandinavia: Farewell to the 'Enduring Party System'? *Parliamentary Affairs*. First published online November 29, 2011, doi:10.1093/pa/gsr050.
- Borg, Sami (1997): "Kiinnostus puoluejäsenyyteen ja jäsenaktiivisuus puolueissa". Teoksessa Borg, Sami (toim.), *Puolueet 1990-luvulla*. Turun yliopisto, valtio-oppi, valtio-opillisia tutkimuksia n:o 53, 35–65.
- Manninen, Pentti (1982): *Äänivirrat valtiollisissa vaaleissa*. Matemaattisten tieteiden laitos, Raportti A; 75. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Martikainen, Tuomo (1988): *Puuttuva punainen viiva. Äänestäminen vuoden 1987 eduskuntavaaleissa*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Martikainen, Tuomo ja Wass, Hanna (2002): *Äänettömät yhtiömiehet. Osallistuminen vuosien 1987 ja 1999 eduskuntavaaleihin*. Vaalit 2002:1. Helsinki: Tilastokeskus.
- Paloheimo, Heikki (2003): "Miten äänestäjät valitsevat puolueen?". *Politiikka* 45:3, 175–193.
- Pesonen, Pertti, Risto Sänkiahö ja Sami Borg (1993): *Vaalikansan äänivalta. Tutkimus eduskuntavaaleista ja valitsijakunnasta Suomen poliittisessa järjestelmässä*. Porvoo–Helsinki: WSOY.
- Rantala, Onni (1982): *Suomen puolueiden muuttuminen 1945–1980*. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Suhonen, Pertti (1972): "Äänestäjien siirtymävirrat". Teoksessa Pesonen, Pertti (toim.), *Protestivaalit, nuorisovaalit: tutkielmia kansanedustajien vaaleista 1966, 1970 ja 1972*. Helsinki: Ylioppilastuki, 369–395.
- Sundberg, Jan (1999): "The Enduring Scandinavian Party System." *Scandinavian Political Studies* 22:3, 221–241.

9

Väljarnas kandidatval: rörlighet och motiv

Åsa Bengtsson

KANDIDATERNAS BETYDELSE OCH VÄLJARNAS RÖRLIGHET

Politiska val har under de senaste årtionden ändrat karaktär. Läser man den internationella statsvetenskapliga litteraturen får man lätt intrycket av att politiken i västvärlden har blivit ytligare. Partiernas grepp om väljarkåren har blivit svagare och i takt med att andelen partibundna väljare har krympt har väljarkåren blivit allt rörligare (Dalton, McAllister & Wattenburg 2000). Väljarna bestämmer sig även allt senare för hur de skall rösta (Norris et al. 1999). Rörligare väljare och senare beslut antas öka betydelsen av vad som händer i valkampanjen och av den dragningskraft som finns hos framträdande politiker, inte minst hos partiledarna (McAllister 2007). Centrala politiker och deras personliga popularitet sägs alltså utgöra en allt viktigare faktor när det gäller att förklara partiernas valframgångar och bakslag, något som ofta benämns politikens personifiering eller presidentialisering (Dalton 2000; McAllister 2007; Poguntke & Webb 2005).

En stor del av den internationella diskussionen utgår ifrån valsystem där väljarna enbart tar ställning till partier och inte har möjlighet att välja den kandidat som han eller hon vill se som sin politiska representant i riksdagen. I Finland ger det öppna listvalet kandidaterna en särställning, vilket påverkar valets karaktär och gör dem extra intressanta. Den mest uppenbara effekten av personvalet är att fokus i valkampanjerna inte enbart centreras till partiledarna. De enskilda kandidaternas personliga kampanjer innebär att en uppsjö av personligheter syns och påverkar valets utgång. Men hur viktiga är egentligen kandidaterna för finländska väljare i förhållande till partierna, hur rörliga är väljarna i sitt val av kandidat och vilken typ av personliga karakteristika är viktiga när väljarna fattar beslut om vilken kandidat de skall lägga sin röst på? Detta är frågor som skall studeras närmare i detta kapitel.

Det faktum att väljarna kan ge utlopp för eventuellt missnöje genom att byta kandidat inom ett och samma parti kan vara en viktig förklaring till att rörligheten mellan partierna i Finland oftast har varit relativt anspråkslös i förhållande till andra länder (Karvonen & Söderlund 2008). Riksdagsvalet 2011 präglades trots allt inte av stabilitet utan var ett ovanligt dramatiskt val med förändringar i partiernas väljarstöd som inte skådats sedan 1970-talet. Den stora rörligheten i partiernas väljarunderstöd fick naturligtvis även stora konsekvenser för riksdagens sammansättning i form av individuella ledamöter. Drygt 40 procent av ledamöterna byttes ut efter valet 2011 då hela 84 nyinvalda politiker tog plats på

Arkadiabacken.¹ Denna siffra kan jämföras med valet 2007 då drygt 60 ledamöter ersattes med nya (Arter 2009). Bland riksdagens stora partier finner vi även en tydlig koppling mellan partiernas valframgångar och andelen utbytta ledamöter. Från Centern som backade stort i valet och tappade 16 mandat omvaldes en större andel erfarna ledamöter än i de flesta övriga partier. Utmanarkandidater tycks alltså ha svårare att lyckas då partiet som helhet går bakåt. Det omvända resultatet finner vi inte helt oväntat för Sannfinländarna där hela 90 procent av de 39 invalda riksdagsledamöterna var nya. Samtliga av Sannfinländarnas fyra sittande riksdagsledamöter lyckades även bli omvalda.

Tabell 9.1
Rörlighet i riksdagsvalet 2011, i riksdagens sammansättning och bland väljarna (%).

	Resultatet i riksdagsvalet 2011						Valundersökningen 2011	
	Omvalda ledamöter		Nyvalda ^a		Totalt		Röstade på samma kandidat 2007	
	%	(n)	%	(n)	%	(n)	%	(n)
Samlingspartiet	63	(28)	36	(16)	100	(44)	23	(207)
Socialdemokraterna	69	(29)	31	(13)	100	(42)	28	(195)
Sannfinländarna ^b	10	(4)	90	(35)	100	(39)	4	(195)
Centern	77	(27)	23	(8)	100	(35)	35	(161)
Vänsterförbundet	64	(9)	36	(5)	100	(14)	13	(83)
De Gröna	70	(7)	30	(3)	100	(10)	10	(74)
Svenska folkpartiet ^c	90	(9)	10	(1)	100	(10)	23	(44)
Kristdemokraterna	50	(3)	50	(3)	100	(6)	27	(41)
Totalt	42	(84)	58	(116)	100	(200)	21	(1123)

^a Definitionen på nyvald är här att man inte satt i riksdagen under föregående mandatperiod.

^b Både Timo Soini (europaparlamentariker 2009-2011) och Pietari Jääskeläinen (Timo Soinis ersättare i riksdagen 2009-2011) ingår i gruppen omvalda.

^c inklusive det åländska mandatet (Elisabeth Nauclér som omvaldes).

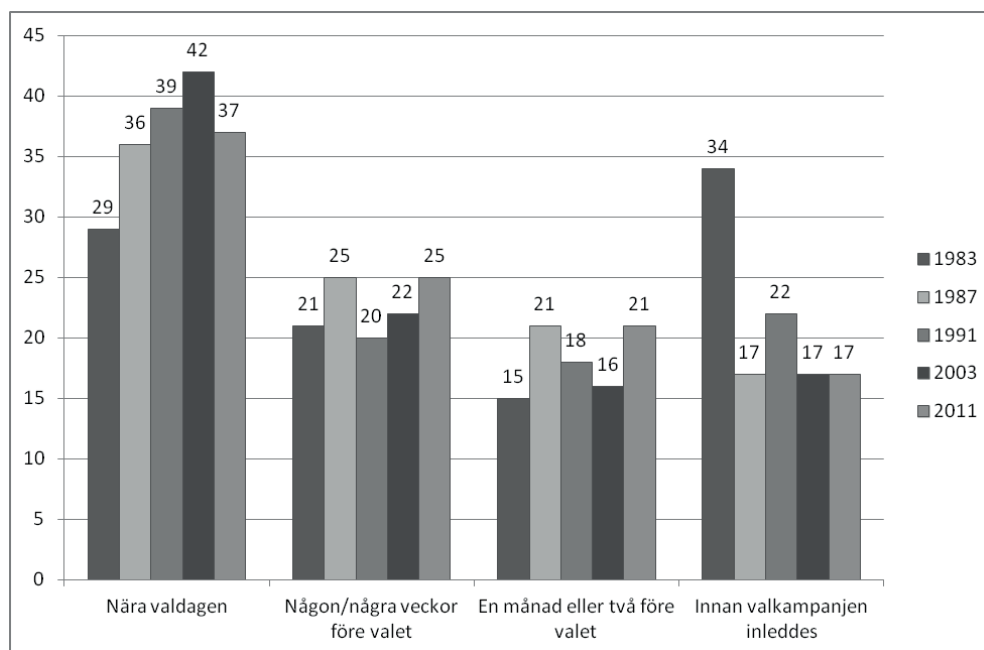
Om finländska väljare traditionellt sett har varit relativt stabila i sitt partival är det inte stabilitet som dominerar när de väljer sin kandidat. I riksdagsvalet 2011 var det endast drygt 20 procent av de som röstade som angav att de lade sin röst på samma kandidat som i riksdagsvalet 2007.² Siffrorna framgår i tabell 9.1 som information om väljarnas kandidatval även innehåller slutresultatet av 2011-års val i form av antalet omvalda och nyinvalda ledamöter. Rörligheten i kandidatröstningen är alltså betydande och den tycks dessutom ha ökat sedan

1 I siffran ingår inte Timo Soini som blev invald i riksdagen både vid valet 2007 och 2011 men som var ledamot i Europaparlamentet under perioden 2009–2011.

2 Endast de väljare som angav att de har röstat i båda valen ingår i beräkningarna.

2007, då andelen kandidatbytare var 27 procent (FSD2269). Sannfinländarnas goda valresultat spelar naturligtvis här en stor roll. Partiet nominerade många nya och betydligt fler kandidater än vid riksdagsvalet 2007 och man lyckades locka till sig många nya röster. Det är även i detta parti vi finner den största andelen väljare som säger sig ha bytt kandidat sedan 2007 års val. Även bland De Gröna är andelen kandidatbytare hög medan Centerns väljare i större utsträckning säger sig ha röstat på samma kandidat som senast.

Skall vi lita på vad väljarna säger är alltså rörligheten på kandidatnivå mycket omfattande. Men när beslutar man sig för hur man skall rösta? När man talar om tidpunkten för röstningsbeslutet avser man ofta beslutet om vilket parti rösten skall tillfalla och inte kandidaten. Förutsatt att tanken om valkampanjernas ökade betydelse och allt rörligare väljare stämmer är det rimligt att anta att motsvarande trend mot allt senare beslut även gäller kandidatvalet. I figur 9.1 presenteras utvecklingen över tid från 1983 till 2011. Den övergripande trenden är tydlig om än inte dramatisk. Andelen av väljarna som beslutar sig för vilken kandidat som de skall rösta på nära valdagen (på valdagen eller någon dag innan) har ökat med omkring 10 procentenheter sedan början av 80-talet. Den största förskjutningen har ändå skett i den grupp som fattar sitt beslut redan innan valkampanjen har inletts. 1983 utgjorde denna grupp mer än tredjedel av väljarna. Idag är det färre än var femte väljare som har sitt val klart i så god tid.

Källa: FSD1011, FSD1014, FSD1088, FSD1260, FSD2653

Figur 9.1
Tid för kandidatbeslutet, 1983–2011 (%)

En viktig anledning till att så många väljare säger sig byta kandidat från ett val till ett annat är självklart att kandidatuppställningarna varierar från ett val till nästa. En klar majoritet av de de kandidater som ställer upp lyckas inte bli invalda och många av dem som misslyckas ställer inte upp i nästa val. Som väljare är man tvungen att anpassa sitt röstningsbeteende till det rådande utbudet och kan alltså bli tvungen att hitta en ny kandidat vid nästa val. Faktum är att en klar majoritet av väljarna lägger sin röst på en kandidat som inte blir invald. I riksdagsvalet 2011 var andelen 55 procent men skillnaderna mellan olika delar av landet är relativt omfattande. I de stora valkretsarna är andelen mindre (53 procent) och i de små valkretsarna större (62 procent). Detta beror i sin tur på reglerna för kandidatuppställning som anger att partierna i riksdagsval får nominera lika många kandidater som det finns mandat att dela ut i valkretsen, eller minst 14 stycken. I de små valkretsarna där färre än 14 ledamöter väljs in blir det relativt sett fler kandidater som nomineras per mandat än i de stora valkretsarna. I valet 2011 tävlade 2317 kandidater om 200 riksdagsplatser. I genomsnitt gick det nästan 12 kandidater på varje utsett mandat.

Tabell 9.2
Röster och kandidater per valkrets, riksdagsvalet 2011

	Mandat	Kandidater	Kandidater/ invald	% röster på invalda
Nyland	35	406	11,6	55,3
Helsingfors	21	267	12,7	47,2
Birkaland	18	207	11,5	43,3
Uleåborg	18	156	8,7	40,7
Vasa valkrets	17	158	9,3	45,3
Egentliga Finland	17	191	11,2	50,9
Tavastland	14	132	9,4	40,3
Totalt stora valkretsar	140	1517	10,8	47,5
Kymmene	12	118	9,8	39,6
Mellersta Finland	10	141	14,1	37,7
Satakunta	9	97	10,7	40,4
Norra Savolax	9	118	13,1	37,3
Lappland	7	114	16,3	35,1
Södra Savolax	6	95	15,8	35,0
Norra Karelen	6	108	18,0	36,9
Åland	1	9	9,0	65,9
Totalt små valkretsar	60	800	13,3	38,1
Totalt hela landet	200	2317	11,6	44,7

Självklart kan inte alla rösta på en vinnare. Det måste råda tillräcklig konkurrens om platserna. En befogad fråga är ändå om det är acceptabelt att 55 procent av alla väljare lägger sin röst på en förlorande kandidat. Frågar vi väljarna är svaret tveksamt. I valundersökningen 2011 uppgav drygt 60 procent av att det var viktigt för dem att den kandidat de röstar på har en chans att bli invald. Ur detta perspektiv kan det ses som problematiskt att så många kandidatröster blir utan faktisk representation i riksdagen. Samtidigt är det en dryg tredjedel av väljarna som anser att det är oviktigt om den kandidat de röstar på lyckas bli invald eller inte. Valet i sig är alltså för denna grupp av väljare viktigare än slutresultatet.

Enligt alldeles färsk amerikansk forskning av Matthew Shugart och Kevin Watt (2011) skulle ett lägre tal antal nominerade kandidater gynna relationen mellan kandidater och väljare i valsysteem som det finländska. Deras förslag är att ändra reglerna så att partierna får nominera 70 istället för 100 procent av de mandat som skall utses i valkretsens. I Helsingfors valkrets som i 2011 års val delade ut 21 mandat skulle partierna enligt Shugarts och Watts (2011) förslag få nominera 15 kandidater. I Nylands valkrets skulle motsvarande siffra vara 25 till skillnad från dagens 35. Förslaget framstår som skäligt i stora valkretsar. Färre nomineringar betyder sannolikt en större andel motiverade, seriösa och meriterade kandidater vilket i sin tur kan göra den partiinterna konkurrensen hårdare. Behovet av sk. "utfyllnadskandidater" skulle minska och nomineringsförfarandet skulle öka i betydelse. Ur väljarperspektiv innebär det ett mindre färggrant utbud men färre kandidater kan förenkla valprocessen. Framför allt skulle det medföra en mindre andel bortkastade kandidatröster. I mindre valkretsar riskerar däremot en 70-procentsregel att medföra ett allt för begränsat urval. Precis som i dagens regelverk kunde valkretsar med få mandat tillåtas en större andel kandidater, förslagsvis 100 procent. I Lapplands valkrets som i detta riksdagsval utsåg sju riksdagsledamöter vore det rimligt om partierna kunde nominera sju kandidater, jämfört med dagens 14.

PARTI ELLER KANDIDAT

Vad är egentligen viktigast för de finländska väljarna när de röstar, kandidaten eller partiet? Om vi skall vi tro den internationella litteraturen om politikens personifiering (Karvonen 2010; McAllister 2007) som hänvisades till inledningsvis bör kandidaternas betydelse ha ökat på bekostnad av partiernas. Förväntningen om en mer personifierad politik har delvis kunnat bekräftas i Finland där vi under de senaste 30 åren kunnat se en viss nedgång vad gäller partiernas betydelse för väljarna (Paloheimo 2005; Karvonen 2009). En fråga om den relativa betydelsen av kandidat jämfört med parti för väljarnas val har ställts i olika undersökningar sedan 1983. Fram till 2007 var trenden svag men relativ entydig. Betydelsen av partistämpeln har sakta men säkert krympt och kandidaterna har successivt börjat väga tyngre. Valet 2011 står dock för ett klart trendbrott. För första gången på 20 år är det en majoritet av väljarna som anger att partiet är viktigare än kandidaten när de röstar. Andelen som betonar partiet är dessutom större än i någon av de tidigare mätningarna.

Tabell 9.3

'Vilket var egentligen viktigast för Er när Ni röstade, parti eller kandidat', över tid (%)

	1983	1991	2003	2007	2011
Parti	52	51	49	48	55
Kandidat	42	43	47	51	44
Vet ej	6	6	4	1	1
Totalt (n)	100 (993)	100 (1141)	100 (1004)	100 (1172)	100 (1124)

Källor: FSD1011, FSD1088, FSD1260, FSD2269, FSD2653

Vinden har följaktligen vänt. Istället för att gå mot en ytterligare nedtoning av partiernas roll i politiken till fördel för enskilda kandidater, har partitillhörigheten enligt väljarna själva återtagit rollen som det viktigaste elementet för röstningsbeslutet. Men vad beror denna förändrade inriktning på? En potentiell förklaring är att 2011-års valrörelse framhävde skillnaderna mellan partierna på ett påtagligare sätt än vid flera tidigare val. Sannfinländarnas framträdande roll var sannolikt en bidragande faktor. Tydligare budskap och olika åsikter kan ha aktiverat betydelsen av partivalet ur väljarnas synvinkel. En annan möjlighet är att vissa specifika grupper har blivit starkt mobiliserade av ett visst parti och därför betonar partiets betydelse. Tidigare analyser av motsvarande fråga efter riksdagsvalet 2003 visade att framför allt unga väljare och väljare med svaga band till partierna och det politiska livet i stort lägger större vikt vid personerna än vid partier då de gör sitt val. Det samma gällde vid denna tidpunkt de Sannfinländska väljarna, medan Svenska folkpartiets och Centerns väljare var betydligt mer partiinriktade (Bengtsson & Grönlund 2005).

Ser vi på resultaten som redovisas i tabell 9.4 (de två första kolumnerna) visar sig intressanta förskjutningar jämfört med situationen åtta år tidigare. Prioriteringsordningen tycks framför allt ha reviderats bland de yngsta väljarna som tidigare var de mest kandidatcentrerade. Bland 18-24 åringar är det nu endast 35 procent som anser att kandidaten väger tyngre än partiet när de gör sitt val. Motsvarande andel år 2003 var 58 procent. Vad detta beror på är självklart svårt att veta men en sannolik förklaring är att valrörelsens karaktär och inriktning har inverkat. Under valdebatten framstod skillnaderna mellan partierna som relativt stora och många av de frågor som diskuterades handlade om värderingar, frågor som troligen berör unga väljare i en större utsträckning än traditionella valteman som vård och omsorgsfrågor.

Den andra tydliga skillnaden jämfört med 2003 återfinns bland de Sannfinländska väljarna. År 2003 då partiet fortfarande spelade en undanskymd roll var det 90 procent av de som röstade på Sannfinländarna som betonade kandidatens betydelse framför partiet. Nu, åtta år senare, har motsvarande andel sjunkit till drygt 30 procent. För de Sannfinländska väljarna var det således i stor utsträckning partiet som avgjorde deras röstningsbeteende och

Tabell 9.4
Kandidatens betydelse för väljarna och svårigheten att hitta en lämplig kandidat (%)

	'Vilket var egentligen viktigare för Er när Ni röstade, parti eller kandidat?'		'Om kandidaten Ni röstade på hade representerat ett annat parti?'		'Hur lätt eller svårt var det för Er att hitta en lämplig kandidat?'	
	Kandidat %	Totalt (n)	Ja %	Totalt (n)	Svårt * %	Totalt (n)
Alla	44	(1124)	42	(1124)	18	(739)
<i>Kön</i>						
Kvinnor	44	(550)	44	(549)	20	(368)
Män	44	(575)	39	(575)	16	(371)
<i>Ålder</i>						
18–24	35	(75)	48	(76)	29	(35)
25–34	41	(160)	50	(159)	34	(104)
35–44	51	(158)	56	(158)	21	(105)
45–54	51	(172)	41	(172)	19	(111)
55–64	44	(217)	45	(218)	13	(151)
65–	40	(342)	27	(342)	11	(234)
<i>Modersmål</i>						
Finska	45	(1050)	42	(1051)	17	(695)
Svenska	35	(72)	29	(72)	31	(42)
<i>Utbildning</i>						
folkskola	43	(81)	29	(82)	8	(53)
grundskola, mellanskola	35	(150)	44	(150)	27	(86)
yrkesskola	47	(300)	38	(300)	17	(197)
mellan	40	(282)	40	(282)	14	(192)
yrkeshögskola	47	(111)	54	(110)	25	(77)
universitet	50	(201)	46	(200)	20	(136)
<i>Politiskt intresse</i>						
Inte alls intresserad	67	(27)	54	(28)	33	(15)
Inte speciellt intresserad	48	(201)	45	(201)	24	(110)
Ganska intresserad	46	(602)	43	(602)	18	(410)
Mycket intresserad	36	(293)	35	(292)	13	(204)
<i>Politisk kunskap</i>						
Låg	47	(217)	43	(218)	19	(126)
Medium	43	(546)	41	(546)	15	(357)
Hög	43	(361)	41	(361)	21	(256)
<i>Parti identifikation</i>						
Ingen	64	(74)	63	(74)	43	(47)
Svag	38	(238)	54	(239)	33	(159)
Ganska stark	46	(420)	48	(420)	16	(254)
Stark	28	(389)	22	(389)	7	(276)

...

Tabell 9.4 ...

	Kandidat %	Totalt (n)	Ja %	Totalt (n)	Svårt * %	Totalt (n)
<i>Ideologi</i>						
Vänster	37	(121)	32	(121)	13	(83)
Något vänster	42	(178)	41	(179)	22	(117)
Mitten	53	(235)	50	(236)	21	(166)
Något höger	48	(312)	44	(312)	19	(207)
Höger	34	(221)	32	(221)	9	(139)
<i>Parti</i>						
Saml	39	(208)	31	(207)	14	(138)
Sdp	45	(195)	44	(195)	13	(135)
Saf	33	(196)	37	(195)	17	(196)
Cent	55	(162)	47	(161)	11	(107)
Vf	46	(83)	48	(83)	20	(56)
Gf	44	(75)	55	(75)	36	(42)
Sfp	27	(44)	18	(44)	27	(22)
Kd	42	(41)	44	(41)	21	(28)
Annat	53	(19)	53	(19)	17	(12)

Kommentar: Frågan om svårigheten att hitta en lämplig kandidat ställdes i den enkät som besvarades av något färre respondenter. Frågorna om parti eller kandidat och om man skulle ha röstat på samma kandidat om den var uppställd för ett annat parti ställdes i besöksintervjun.

*Mycket eller ganska svårt.

inte en specifik kandidat. Resultatet stärker även tolkningen att Sannfinländarnas roll under valkampanjen är en viktig förklaring till den ökade betydelse som väljarna tillskriver partibeteckningen.

En annan möjlighet att undersöka betydelsen av de individuella kandidaterna i förhållande till partitillhörigheten är den andra fråga som redovisas i tabell 9.4. Här gäller frågan en hypotetisk situation: hur väljaren skulle ha röstat om den kandidat som han eller hon nu röstade på hade ställt upp för ett annat parti? Denna fråga är betydligt mer handfast än den tidigare mer vaga formuleringen om partiet eller kandidaten var viktigast. Resultatet påminner ändå till stor del om det föregående. 41 procent svarar ja, antingen förutsättningslöst (10 %) eller om kandidaten hade ställt upp för ett annat, för väljaren lämpligt parti (31 %).

När man tittar närmare på fördelningen mellan olika grupper ser man ändå att resultaten avviker en aning från frågan om ”parti eller kandidat”. De skillnader som finns mellan tycks i större utsträckning ha att göra med partibundenhet. Den lägsta viljan att följa med kandidaten till ett annat parti finns bland de äldre väljarna och bland väljare med stark partiidentifikation, bland väljare med svenska som modersmål och bland de väljare som har röstat på Svenska folkpartiet. Detta är grupper som traditionellt sett har visat sig ha starka band till ett visst parti och där partiet har en ansenlig betydelse för röstningsbeslutet. Däremot finner vi inte lika låga siffror bland de Sannfinländska väljarna eller bland de yngsta väljarna. För dessa grupper verkar det som att partiet är viktigt, men att man ändå har en viss beredskap att följa med om den kandidat som man föredrar väljer att ställa upp för ett annat parti.

En annan intressant aspekt när det gäller väljarnas relation till kandidaterna är hur enkelt eller svårt man upplever att det är att hitta en lämplig kandidat och när man fattar sitt beslut. Även dessa frågor redovisas i tabell 9.4 i de två sista kolumnerna. En klar majoritet av väljarna hittar en lämplig kandidat utan större problem, endast 18 procent anger att det var ganska eller mycket svårt. Skillnaderna mellan olika grupper är likväl relativt omfattande. Likaså här tycks banden till partierna och politiken spela en avgörande roll. Väljare utan partiidentifikation och väljare med lågt politiskt intresse har betydligt svårare än andra att hitta en lämplig kandidat. Sannolikt har det dels att göra med att de inte följer med den politiska debatten i någon stor utsträckning, dels att de genom att inte vara bundna till ett visst parti har ett större utbud av potentiella kandidater att ta ställning till. Den finns även en tydligt ålderseffekt, där de yngre åldersgrupperna upplever det som svårare att hitta en lämplig kandidat än de äldre. Väljare med en tydlig ideologisk inriktning antingen till vänster eller höger anser att valet är mindre problematiskt än de som placerar sig centralt på vänster-högerskalan. Ytterligare en intressant observation är att svenskspråkiga väljare upplever det som betydligt svårare än finskspråkiga att välja kandidat. En potentiell förklaring till detta är att många svenskspråkiga väljare är starkt bundna vid Svenska folkpartiet (Bengtsson & Grönlund 2005; Grönlund 2011) men känner sig begränsade av det kandidatutbud som partiet erbjuder.

Sammanfattningsvis kan konstateras att förändringsvalet 2011 var ett steg framåt för partierna i finländsk politik. Skillnader i partiernas budskap framkom tydligare under denna valkampanj än inför många tidigare val, vilket även fick konsekvenser för väljarnas prioriteringsordning. Partitillhörigheten ökade i betydelse för många väljare, inte minst för den yngsta väljargruppen och för de väljare som lade sin röst på Sannfinländarna. Samtidigt finns det fortfarande en tendens att väljare med svaga band till det politiska livet i större utsträckning än övriga är kandidatcentrerade. Det är även väljare av det här slaget som upplever det som svårast att hitta en lämplig kandidat att lägga sin röst på.

AVGÖRANDE KARAKTERISTIKA

Ovan har diskussionen kretsat kring kandidater i allmänhet och deras betydelse för väljarna när de gör sitt val. Detta dock utan att beakta vad kandidaterna representerar, hur de jobbar eller vilka de är. För att vara framgångsrik i ett öppet listval som det finländska kan man inte bara förlita sig på partiets insats på den nationella arenan, man måste även föra en personlig kamp om väljarnas gunst, en kamp som förs inom varje valkrets och som är minst lika hård inom varje parti som över partigränserna. Man brukar prata om att kandidaterna tävlar med varandra för att vinna en "personlig röst" till skillnad från den dragningskraft partiet som helhet har och att de gör det genom att visa upp personliga attribut av olika slag (Carey & Shugart 1995). Ju större valkretsen är och ju fler kandidater som ställer upp, desto viktigare blir det för kandidaterna att visa upp utmärkande egenskaper som gör att de särskiljer sig från övriga kandidater (Shugart m.fl. 2005; Bengtsson 2011). Studier av den "personliga rösten" och de attribut som kandidater använder för att vara framgångsrika i val framhäver ofta lokala rötter och tidigare politisk erfarenhet (Marsh 1987; Gallagher 1985; Shugart m.fl. 2005; Tavits 2010). För många väljare sägs det alltså vara viktigt att rösta på en kandidat som

kommer ifrån samma trakt som en själv eftersom det indirekt garanterar en god kännedom om de frågor som är viktiga för väljare i den egna regionen. Tidigare politisk erfarenhet, ofta från lokalpolitiken anses vara viktigt eftersom kandidaten där har visat vad han eller hon går för i politiska sammanhang.

Ser vi på de ledamöter som blev invalda i riksdagen vid valet 2011 verkar det onekligen som om lokala rötter och tidigare politisk erfarenhet väger tungt. Nästan 40 procent av riksdagsledamöterna var vid valet bosatta i sin födelsekommun och 60 procent var födda i den valkrets där de ställde upp till val. Hela 84 procent av riksdagsledamöterna har lokalpolitisk erfarenhet och 79 procent är i dagens läge invalda i kommunfullmäktige på sin hemort (Bengtsson 2011).

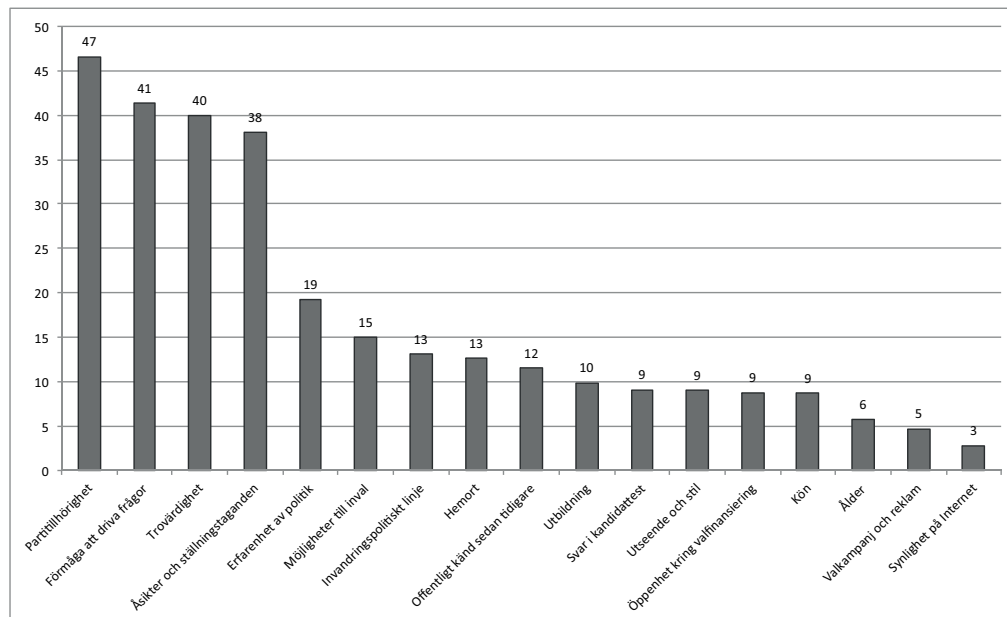
Enligt de faktiska attribut som riksdagsledamöterna innehar tycks således tidigare politisk erfarenhet och lokala rötter vara av stor betydelse för väljarna när de väljer den kandidat de skall rösta på. Men hur ser det ut om man låter väljarna själva motivera sitt kandidatval? I riksdagsvalundersökningen 2011 frågades om 17 olika aspekter och hur viktiga de var för väljarna när de bestämde sig för vilken kandidat som de skulle rösta på.³ I frågorna ingår både individuella karakteristika som ålder, kön, utbildning, hemort, erfarenhet och utseende men även aspekter som har med valkampanjen och synlighet att göra. De presenteras i figur 9.2 enligt hur stor andel av väljarna som uppgav att det var av ”avgörande betydelse” för deras val av kandidat.

Kanske inte speciellt förvånande är det kandidatens partitillhörighet som slår högst. Det förstärker i sin tur bilden av att många väljare först väljer vilket parti de skall ge sin röst till och i nästa steg väljer bland kandidater som är uppställda för det partiet. Efter kandidatens partitillhörighet följer ett antal attribut som har att göra med förmåga, substans och trovärdighet att göra. 41 procent anger att kandidatens förmåga att driva frågor var avgörande för deras röstmötebeslut. Trovärdighet samt åsikter och ställningstagande betonas i nästan lika stor utsträckning, medan erfarenhet och möjlighet till inval betonas av betydligt färre (19 respektive 15 procent).

De rent deskriptiva attributen som hemort, kön, utbildning och ålder betonas inte i någon hög grad. Den sk. spegelbilsmodellen tycks alltså inte vara speciellt populär när man frågar väljarna om deras personliga prioriteringar (Bengtsson & Grönlund 2005). Spegelbilsmodellen innebär att man röstar på en kandidat som har liknande karakteristika som en själv och använder det som en beslutsgenväg, dvs. som en uppskattning av politikerns förmåga att genom delade erfarenheter företräda de intressen som man själv har. Intressant att notera är inte minst den låga betydelsen som kandidatens hemort tillskrivs. Trots att en stor del av de invalda riksdagsledamöterna har starka lokala rötter är det bara 13 procent som lyfter fram kandidatens hemort som avgörande för deras val av kandidat.

Spännande experimentell forskning har visat att ett bra utseende är ett viktigt attribut för kandidater. Att se tilltalande ut gör det alltså lättare att vinna många röster (Berggren m.fl. 2010). Men frågar vi väljarna själva är det endast nio procent som anger att kandidatens utseende och stil var avgörande för deras röstmötebeslut. Sannolikt är utseende en av

3 Den exakta frågeformuleringen löd: ”I vilken utsträckning påverkade följande omständigheter Ert kandidatval?” Svartalternativen var: ”Avgörande, Ganska mycket, I viss utsträckning, Inte alls”.

Figur 9.2
Faktorer som var avgörande för väljarnas kandidatval (%)

många faktorer som spelar in vid kandidatvalet och effekten kan i många fall vara indirekt och omedveten. Utseende kan även användas som en indikator av något annat än enbart utseende, t ex. en uppskattning av hur framgångsrik man är i sociala sammanhang (Berggren m.fl. 2010) eller som ett tecken på kompetens av något annat slag (Todorov m.fl. 2005). Oberoende vilken mekanism som spelar in är det sannolikt att det i vissa grupper betraktas som socialt inkorrekt att lägga alltför stor vikt vid utseende, vilket troligen bidrar till de relativt låga siffrorna.

Samma typ av sociala mekanism spelar antagligen in när väljarna bedömer valreklamens inverkan på deras röstningsbeslut. Endast fyra procent anger att valreklam var avgörande för deras val av kandidat, och av de 17 aspekterna som ingår i frågan är det endast synlighet på Internet som är av mindre betydelse. Kandidattesterna på Internet är däremot viktigare. Nio procent av väljarna som säger att de var av avgörande betydelse när de valde vilken kandidat de skulle lägga sin röst på.

För att få veta mer om de prioriteringar som väljarna gör när de väljer kandidat är nästa steg att studera mönster i väljarnas prioriteringar. Faktoranalys används för att få fram dimensioner i ett material som visar vilka aspekter som hänger samman. I praktiken handlar det om att samma väljare prioriterar en viss typ av omständigheter högre än andra. Av tabell 9.5 framgår att de 17 aspekterna bildar fyra olika dimensioner. Den första dimensionen är sakorienterad och omfattar trovärdighet, förmåga att driva frågor, erfarenhet och åsikter. Den andra dimensionen är omfattande men kan i stort relateras till teman som var utmärkande för

Tabell 9.5
Faktoranalys av betydelsen av olika kandidatkaraktistika/beteende (Varimax rotation)

	Komponenter			
	Sakorierad	Dagsaktuell	Spegelbild	Internet
Trovärdighet	0,83	0,12	0,05	0,06
Förmåga att driva frågor	0,81	0,12	0,03	0,12
Tidigare erfarenhet av politik	0,72	0,13	0,19	-0,17
Åsikter och ställningstaganden	0,50	0,22	-0,07	0,43
Offentligt känd sedan tidigare	0,39	0,35	0,12	-0,34
Valkampanj och reklam	0,07	0,71	0,17	-0,02
Öppenhet kring valfinansiering	0,12	0,69	-0,02	0,09
Invandringspolitisk linje	-0,00	0,58	-0,06	0,42
Möjligheter till inval	0,41	0,51	0,06	-0,26
Utseende och stil	0,28	0,49	0,30	-0,14
Partitillhörighet	0,20	0,29	0,14	0,19
Kön	-0,12	0,10	0,74	0,02
Ålder	-0,03	0,07	0,74	0,16
Utbildning	0,23	0,09	0,69	0,07
Hemort	0,21	0,04	0,53	-0,19
Svar i kandidattest	0,00	-0,03	0,03	0,82
Synlighet på internet	0,02	0,08	0,08	0,79

Kommentar: Frågan löd som följer: I vilken utsträckning påverkade följande omständigheter Ert kandidatval? Svarsalternativ: avgörande, ganska mycket, till viss del, inte alls.

2011 års valrörelse som t.ex. invandringspolitiska åsikter och öppenhet kring valfinansiering men även mer flyktiga eller instrumentella aspekter som reklam, utseende och stil och möjligheter till inval. Den tredje dimensionen är relaterad till spegelbilsmodellen och inbegriper kön, ålder, utbildning och bostadsort. Den fjärde och sista dimensionen har att göra med Internet där både den allmänna synligheten och svar i kandidattest visar sig höra samman.⁴

Faktoranalysen i tabell 9.5 visar att väljare som prioriterar en aspekt högt när de gör sitt kandidatval även tenderar att lägga stor vikt vid andra närliggande omständigheter. Det finns således mönster i vilken typ av faktorer som väljarna betonar när de väljer vilken kandidat de skall rösta på. Vissa väljare är sakorienterade, andra väljer utifrån dagsaktuella ämnen, reklam och kandidatens möjlighet till inval, ytterligare en grupp betonar deskriptiva faktorer medan en annan använder Internet som avgörande informationskälla. Frågan som infinner sig är naturligtvis hur prioriteringarna skiljer sig åt mellan olika grupper i samhället. I tabell 9.6 presenteras analyser av index bildade utgående från resultaten i tabell 9.5. I modellen ingår väljarnas bakgrund som ålder, kön, utbildning och boendemiljö, men även mått på hur

⁴ Med undantag av två olika aspekter laddar alla tydligt på en av de fyra dimensionerna. De mer diffusa fallen är "offentligt känd sedan tidigare" och "partitillhörighet", dessa utesluts därför från de följande analyserna där vem som prioriterar vilket typ av aspekter skall utredas.

Tabell 9.6
Vem som lägger vikt vid vilken typ av omständigheter vid valet av kandidat (OLS)

	Sakoriterad	Dagsaktuell	Spiegelbild	Internet
	B sig.	B sig.	B sig.	B sig.
Ålder	0,11 **	0,17 ***	0,15 ***	-0,67 ***
Kön (man)	-0,03 *	0,00	-0,08 ***	0,01
Utbildning	0,07 **	-0,05 *	0,05 ~	-0,01
Urbanisering	0,04 *	0,01	0,03	0,04 ~
Politisk kunskap	-0,03	-0,15 ***	0,04	0,05
Politiskt intresse	0,17 ***	0,11 ***	0,05 ~	0,18 ***
Partiidentifikation	0,10 ***	0,09 ***	0,06 *	0,00
SDP	0,02	0,02	0,02	-0,02
Sannf	-0,05 **	0,05 **	-0,05 *	0,04 *
C	0,04 ~	0,01	0,03	-0,01
VF	0,02	0,03	0,03	0,05
Gröna	-0,01	0,03	0,06 *	0,06 *
SFP	0,02	0,05	-0,03	0,00
KD	0,07 *	0,07 *	-0,08 *	0,12 **
Konstant	0,41 ***	0,25 ***	0,13 **	0,36 ***
Adj. R2/n	0,11 / 1096	0,09 / 1054	0,08 / 1114	0,25 / 1065
F-sign.	11,28 ***	8,35 ***	7,86 ***	25,82 ***

Kommentar: De beroende variablerna är summerade index utgående från resultatet i tabell 9.5. Sakoriterad: förmåga, trovärdighet, åsikter, erfarenhet; Spiegelbildsmodell: kön, ålder, utbildning, hemort; Dagsaktuell: invandring, valfinansiering, reklam, chans till inval, stil och utseende; Internet: kandidattest, synlighet på Internet. Samlingspartiet fungerar som referenspunkt.

***p<0,001, **p<0,01, *p<0,05, ~p<0,10.

politisk kunniga och intresserade de är, om de står nära något specifikt parti och det parti de röstade på i valet. B-värdet som presenteras i tabellen visar hur stark effekt de olika faktorerna har på respektive index, under kontroll för de övriga faktorer som ingår i modellen, och stjärnorna indikerar om effekten är statistiskt säkerställd eller inte.

När det gäller det sakoriterade indexet, dvs. de faktorer som hör samman med den första dimensionen, ser vi tydligt att det är äldre väljare, kvinnor, väljare i urbana miljöer och de som är politiskt intresserade och står nära ett visst parti som prioriterar dessa aspekter högre än andra. Det samma gäller Kristdemokratiska väljare och även i viss utsträckning Centerväljare. De som har lagt sin röst på Sannfinländarna är däremot mindre benägna att ange dessa omständigheter som avgörande för sitt kandidatval. Inte speciellt förvånande är Sannfinländska väljare är däremot mer benägna att betona de aspekter som ingår i det dagsaktuella indexet som t.ex. relaterar till valkampanjen, invandringspolitiska riktlinjer och möjligheter till inval. Andra grupper som prioriterar den här typen av faktorer är äldre väljare och väljare med låg utbildning, men även väljare med högt politiskt intresse och partiidentifikation tenderar att prioritera dagsaktuella hänseenden.

Spegelbildsfaktorer anses viktigare för kvinnor, äldre, utbildade, intresserade och partiidentifierade väljare men även de som har lagt sin röst på De gröna. Däremot är spegelbildsmodellen inte något som prioriteras högt av Sannfinländska eller Kristdemokratiska väljare. Det fjärde och sista indexet inbegriper aspekter som har att göra med Internet. Här visar det sig att ålderseffekten är mycket starkt negativ. Det är alltså de unga väljarna som till stor del lägger vikt vid resultatet i kandidattesterna eller vid kandidaternas och partiernas närvaro på Internet, men likaså väljare som är intresserade av politik. Den starka ålderseffekten talar för att Internet över tid blir en allt viktigare arena för kandidater och partier. Det visar sig även att Kristdemokratiska, Sannfinländska och Gröna väljare lägger mer vikt vid närvaro på Internet än väljare från övriga partier.

SAMMANFATTNING

Utbytet av riksdagens ledamöter var efter valet 2011 större än på länge när 84 nya parlamentariker tog plats i riksdagshuset. Vid en första anblick kan man lätt få intrycket att den internationella litteratur som talar om en allt större personifiering av politiken, där enskilda politiker och partiledare får allt större betydelse för väljarnas agerande har spelat en avgörande roll. Vid närmare anblick visar det ändå sig att riksdagsvalet 2011 var ett mer partibetonat val än på länge i finländsk politik. Enligt väljarnas egen utsago väger valet av parti tyngre i än kandidatvalet, och faktum är att partitillhörigheten 2011 väger tyngre än i någon annan tidigare mätning. Den stora omsättningen av riksdagsledamöterna har alltså inte så mycket att göra med kandidaternas roll som med de stora förskjutningarna i partiernas understöd. Sannfinländarnas dominerande roll under och inverkan på valkampanjen framhävde betydelsen av partipolitiken.

Över tid kan vi se att väljarna i allt större utsträckning har skjutit upp beslutet om vilken kandidat de skall rösta på till långt in i valkampen. I årets val bröts ändå den hittills entydiga trenden och andelen som fattade sitt röstningsbeslut i sista minuten sjönk. Detta trots att många väljare är rörliga i sitt kandidatval. Närmare 80 procent röstade 2011 på en annan kandidat än i riksdagsvalet 2007, något som till stor del kan förklaras med att kandidatutbudet varierar från ett val till ett annat. Hela 55 procent av alla avlagda röster gick i valet 2011 till kandidat som inte lyckades bli invalda och siffran var ännu högre i de små valkretsarna där partierna får nominera ett större antal kandidater än vad det finns mandat att dela ut. Det stora kandidatutbudet tycks ändå medföra att en stor del av väljarna kan hitta en kandidat utan större problem. Endast 18 procent av alla väljare anger att det var ganska eller mycket svårt för dem att hitta en lämplig kandidat att rösta på.

Betydelsen av partierna i valet 2011 visar sig även tydligt när väljarna motiverar sitt val av kandidat. Kandidatens partitillhörighet är den aspekt som väger tyngst tätt följd av kandidatens trovärdighet, förmåga att driva frågor, erfarenhet och åsikter. I stort sett är resultaten i linje med det faktum att en överväldigande majoritet av riksdagsledamöterna besitter lokalpolitisk erfarenhet. På den kommunalpolitiska arenan har många haft möjlighet att visa vad de går för men även att skapa band till lokala väljargrupper. Samtidigt står det också klart att olika aspekter betonas av olika väljargrupper. Politiskt intresserade och partibundna väljare

är mer sakorienterade än andra och de med lägre kunskapsnivåer fokuserar i större utsträckning på kampanjaktuell tematik och synlighet. De unga lägger i sin stor vikt vid kandidaternas synlighet på Internet och deras svar i kandidattesterna, något som sannolikt kommer att påverka framtida valkampanjer.

REFERENSER

- Arter, David (2009): 'Money and Votes: The Cost of Election for First-Time Finnish MPs'. *Politiikka*. 51(1): 17–33.
- Bengtsson, Åsa (2011): "Local ties, experience and reputation. Personal vote-earning attributes exhibited by Finnish MPs from different electoral contexts". *Uppsats presenterad vid the Annual meeting of the American Political Science Association, Seattle, 1–4 September 2011*.
- Bengtsson, Åsa & Kimmo Grönlund (2005): 'Ehdokasvalinta'. Paloheimo (red.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY.
- Bengtsson, Åsa & Kimmo Grönlund (2005): *Den finlandssvenska väljaren*. Vasa: Samfors.
- Berggren, Nicklas, Henrik Jordahl & Panu Poutvaara (2010): 'The looks of a winner: Beauty and electoral success'. *Journal of Public Economics* 94, 8–15.
- Carey, John, M. & Matthew S. Shugart (1995): 'Incentives to Cultivate a Personal Vote'. *Electoral Studies*. 14(4), 417–39.
- Dalton, Russell, J. (2000): "The Decline of Party Identifications". I Dalton R.J & M. J. Wattenberg (red.) *Parties without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Dalton, Russell, J., Ian McAllister & Martin P. Wattenberg (2000): "The Consequences of Partisan Dealignment". I Dalton R.J & M. J. Wattenberg (red.), *Parties without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Gallagher, Michael. (1985): 'Social Backgrounds and Local Organization of Members of the Irish Dail'. *Legislative Studies Quarterly*. 10(3), 373–94.
- Grönlund, Kimmo (red.) (2011): *Finlandssvenskar i publikdemokrati*. Helsingfors: SLS förlag.
- Karvonen, Lauri (2009): "Politiikan henkilöityminen". I Borg, S. & H. Paloheimo (red.), *Vaalit yleisödemokratia*. Tampere: Tampere University Press.
- Karvonen, Lauri (2010): *The personalization of politics. A study of parliamentary democracies*. Colchester: ECPR Press
- Karvonen, Lauri & Peter Söderlund (2008): 'Candidate-Centeredness and Volatility'. *Uppsats presenterad vid XV NOPSA konferens i Tromsø, 2008*.
- Marsh, Michael (1987): 'Electoral Evaluations of Candidates in Irish General Elections, 1948–1982'. *Irish Political Studies* 2, 65–76.
- McAllister, Ian (2007): "The Personalization of Politics". I Dalton & Klingemann (red.), *The Oxford Handbook of Political Behavior*. Oxford: Oxford University Press.
- Norris, Pippa, John Curtice, David Sanders, Margaret Scammell & Hollia A. Semetko. (1999): *On Message - Communicating the Campaign*. London: SAGE Publications.
- Paloheimo, Heikki (2005): "Puoluevalinnan tilannetekijät". I Paloheimo, H. (red.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY.
- Poguntke, Thomas & Paul Webb (2005): *The Presidentialization of Politics in Democratic Societies*. Oxford: Oxford University Press.
- Shugart, Matthew S., Melody E. Valdini & Kati Suominen (2005): 'Looking for Locals: Voter Information Demands and Personal Vote-Earning Attributes of Legislators under Proportional Representation'. *American Journal of Political Science* 49(2), 437–49.
- Shugart, Matthew S. & Kevin A. Watt (2011): "Patterns of Intra-Party Competition in Open-List & SNTV Systems". Unpublished manuscript.
- Todorov, Alexander, Anesu N. Mandisodza, Amir Goren, Crystal C. Hall. (2005): "Inferences of competence from faces predict election outcomes". *Science* 308 (5728), 1623–1626.
- Travits, Margit (2010): "Effect of Local Ties on Electoral Success and Parliamentary Behaviour. The Case of Estonia". *Party Politics* 16(2), 215–35.

Elektroniska databaser

- FSD1011. Puolueiden ajankohtaistutkimus 1983. [elektronisk databas]. Suomen Gallup [insamlare] Finlands samhällsvetenskapliga arkiv [förmedlare].
- FSD1014. Puolueiden ajankohtaistutkimus 1987 [elektronisk databas]. Suomen Gallup [insamlare] Finlands samhällsvetenskapliga arkiv [förmedlare].
- FSD1088. Eduskuntavaalitutkimus 1991 [elektronisk databas]. Borg, Sami (Tampereen yliopisto. FSD) Pesonen, Pertti (Tampereen yliopisto), Sänkiahö, Risto (Tampereen yliopisto) [ansvariga]. Finlands samhällsvetenskapliga arkiv [förmedlare].
- FSD1260. Eduskuntavaalitutkimus 2003 [elektronisk databas]. Suomen Gallup [insamlare] Finlands samhällsvetenskapliga arkiv [förmedlare].
- FSD2269. Eduskuntavaalitutkimus 2007 [elektronisk databas]. Suomen Gallup [insamlare]. Finlands samhällsvetenskapliga arkiv [förmedlare]
- FSD2653. Eduskuntavaalitutkimus 2011 [elektronisk databas]. Taloustutkimus OY [insamlare]. Finlands samhällsvetenskapliga arkiv [förmedlare].

10

Puoluevalinta

Kimmo Grönlund ja Jussi Westinen

JOHDANTO

Tässä luvussa keskitytään siihen, miten ja millä perustein äänestäjät valitsivat puolueensa vuoden 2011 eduskuntavaaleissa. Puoluevalinta on erityisen kiinnostava tutkimuskohde vaaleissa, joissa puolueiden väliset siirtymät ovat suuria. Kuten tämän kirjan johdannossa todetaan, vuoden 2011 vaalit olivat todelliset muutosvaalit, sillä puolueiden välisen kannatuksen kokonaismuutos vuoden 2007 vaaleihin verrattuna oli kokonaiset 15 prosenttiyksikköä.¹ Puolueiden välisen kannatuksen kokonaismuutos oli suurin sota-ajan jälkeisissä eduskuntavaaleissa. Sen lisäksi vaaleissa oli vain yksi voittaja: eduskuntapuolueista ainoastaan Perussuomalaiset voitti, kun puolueen kannatus nousi 15 prosenttiyksikköä. Näin se vastasi yksin koko kannatusnoususta.

Edellinen kokonaismuutosennätys vuoden 1945 jälkeen toimitetuissa eduskuntavaaleissa oli 14,4 prosenttiyksikköä. Tämä syntyi vuoden 1970 eduskuntavaaleissa, jolloin SMP sai Veikko Vennamon johdolla suurvoiton. Muita suuren muutoksen vaaleja ovat olleet vuosien 1991 (12,1 prosenttiyksikön muutos) ja 1995 vaalit (11,8 prosenttiyksikköä). Vuoden 1991 vaaleissa Keskusta nousi Esko Ahon johdolla pääministeripuolueeksi nelivuotisen sinipunahallituskauden jälkeen. Ahon porvarihallitus kärsi puolestaan jo vuoden 1995 lamavaaleissa suur tappion Paavo Lipposen SDP:lle. Suuri nettoliikkuvuus (11,1 prosenttiyksikköä) oli myös vuoden 1983 vaaleissa, joissa Veikon poika Pekka Vennamo johdatti SMP:n voittoon ja jopa Kalevi Sorsan (sd.) hallitukseen. Aiemmissa 2000-luvun eduskuntavaaleissa kannatusheilaukset olivat paljon pienempiä. Sekä vuonna 2007 että 2003 puolueiden välisen kannatuksen kokonaismuutos oli alle 7 prosenttiyksikköä (6,7 ja 6,8).

Tässä luvussa käsitellään sitä, millä perusteita äänestäjät valitsivat puolueensa vuoden 2011 vaaleissa. Emme siis keskity pelkästään Perussuomalaisten kannatuksen nousuun ja muiden tappioihin, sillä kirjassa on omat lukunsa Perussuomalaisten vaalivoiton ja Keskustan

¹ Puoluekannatuksen kokonaismuutos sota-ajan jälkeisissä eduskuntavaaleissa on kuvattu kirjan johdantoluvun kuviossa 1.1. Kokonaismuutos, josta käytetään myös termiä nettoliikkuvuus, on kaikkien puolueiden tappioiden ja voittojen yhteenlaskettu summa jaettuna kahdella. Sekä tappiot että voitot edellisiin vaaleihin verrattuna lasketaan yhteen absoluuttisina prosenttiyksikköinä (eli samalla etumerkillä). Käytännössä samaan tulokseen päästään laskemalla voitot yhteen. Nettoliikkuvuus on yleensä alhaisempi kuin yksilöiden tasolla laskettu bruttolikkuvuus, sillä kahden puolueen välillä tapahtuva yhtä suuri liikkuvuus ei näy puolueiden vaalikannatuksessa. Eduskunnan ulkopuoliset puolueet on laskettu yhdeksi puolueeksi ”muut”.

romahduksen analyyseille. Puoluevalintaa käsitellään vaalitutkimuksen teorialuokituksen valossa, Suomen olosuhteisiin soveltaen. Pääasiallisena aineistona käytämme vuoden 2011 vaalitutkimusta ja virallisia vaalitulostietoja. Luvun rakenne on seuraava. Ensiksi esitetään vaalitutkimuksen lähestymistapoja äänestyspäätöksen suhteen. Sen jälkeen esitellään perustietoja puoluevalinnasta äänestäjien henkilökohtaisten ominaisuuksien mukaan vuoden 2011 vaaleissa. Kolmas osio käsittelee puolueiden alueellisia kannatuseroja kuntaryhmittäin. Neljänneksi analysoimme puoluevalintaa yksilötasolla siten, että yhdistämme teoreettisessa kirjallisuudessa ja aiemmassa empiirisessä tutkimuksessa Suomessa havaitut ristiriitaisuudet kyselyaineiston asenneväittämiin. Asenneväittämistä muodostetaan summamuuttujia, jotka osoittavat puoluevalinnan taustalla olevia ristiriitaisuuksia. Viides osio käsittelee puoluejohtajan henkilön merkitystä puoluevalinnalle. Lopuksi esitämme johtopäätöksiä ja yleisarvioita puoluevalinnasta muutosvaaleissa 2011.

MITEN JA MIKSI ÄÄNESTÄJÄT VALITSEVAT PUOLUEEN?

Vaalitutkimuksen ydinkysymyksenä voidaan pitää kansalaisten äänestyspäätöksen taustalla olevia syitä. Yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden myötä edustuksellisen demokratian keskeisiksi toimijoiksi nousivat poliittiset puolueet. Kansanedustajien ja äänestäjien välinen yhteys ei enää voinut olla ensisijassa henkilökohtainen 1900-luvun alussa syntyneissä joukkodemokratioissa (Manin 2002). Puolueiden yleinen merkitys korostui ja puoluevalinta muodostui äänestyspäätöksessä henkilövalintaa tärkeämmäksi. Samaan aikaan kansanedustajien toiminta parlamentissa keskittyi puoluejärjestelmään. Lisäksi vaalijärjestelmä pohjautuu lähes kaikkialla puolueiden saamiin ääniin joko suoraan (listavaalijärjestelmät) tai epäsuoraan (yhden edustajan vaalipiirit).

Eurooppalainen ja amerikkalainen vaalitutkimus ovat lähestyneet puoluevalintaa hieman eri lähtökohdista. Euroopassa on erityisesti painotettu yhteiskuntaluokan merkitystä äänestämiseen. Myös muut yksilön sosiaaliseen asemaan ja ympäristöön liittyvät ominaisuudet, kuten uskonto, äidinkieli ja asuinpaikka ovat olleet tärkeitä äänestyspäätöksen selitystekijöitä. Länsieurooppalaisten puoluejärjestelmien syntyä kuvaava Lipset–Rokkan -malli (1967) pitää yhteiskunnallisia ristiriitaisuuksia puolueiden muodostumisen avaimina. Puolueet ovat syntyneet mallissa neljän ristiriitaisuuden kautta: 1) ydinalue – syrjäseutu, 2) valtio – kirkko, 3) maanomistus – teollisuus, 4) kapitalisti – työläinen.

Ristiriitojen tuloksena syntyivät vielä nykyisinkin toimivat puolueperheet: 1) kansallisen valtion keskusvoimaa vastustavat ja etnisiä ja kielellisiä vähemmistöjä edustavat puolueet, 2) erityisesti katolisen kirkon ympärille ryhmittyneet uskonnolliset puolueet, 3) maa- ja metsätalouden harjoittajia puolustaneet agraari puolueet, kaupunkien kasvavaa yrittäjäporvaristoa ja teollisuuden omistajia edustaneet konservatiiviset ja liberaalit puolueet sekä 4) työväenluokan etuja ajaneet sosialistipuolueet, jotka Venäjän vallankumouksen 1917 jälkeen jakautuivat sosiaalidemokraattiseen ja kommunistiseen leiriin.

Ristiriitaisuudet selittivät pitkään myös äänestäjien puoluevalintoja. Puoluevalinta oli ensisijaisesti yhteenkuuluvuuden osoitus omalle yhteiskuntaluokalle tai muulle ryhmälle. Tämä *puoluedemokratiaksi* kutsuttu aikakausi oli vähäisten kannatusmuutosten aikaa, sillä

äänestäjät eivät juurikaan liikkuneet puolueiden välillä (Manin 2002, 222–226). Puhuttiin Euroopan ”jäätäneestä” puoluejärjestelmästä. Termi viittaa siihen, että puolueiden kannatusmuutokset tapahtuivat lähinnä yhteiskuntarakenteen muutoksen myötä (Bartolini ja Mair 1990). Erityisesti puolueen vaihtaminen ristiriitautottuvuuksien yli oli harvinaista.

Liikkuvuus vaaleissa on kasvanut jonkin verran useissa Länsi-Euroopan maissa 1980-luvun puolivälistä alkaen (Klingemann 2005, 48–50). Samaan aikaan luokkaäänestäminen ja toinen Keski-Euroopassa tärkeä ristiriitautottuvuus, äänestäminen uskonnon mukaan, ovat vähentyneet (Oskarson 2005). Suomesta pitkät vaalitutkimusajaksarjat puuttuvat, mutta Ruotsissa luokkaäänestämisen lasku on ollut nähtävissä jo vuodesta 1973 alkaen (Holmberg ja Oscarsson 2004, 55).

Eurooppalaisessa vaalitutkimuksessa yhteiskuntaluokkaa on siis perinteisesti pidetty puoluevalinnan keskeisenä selitystekijänä. Amerikkalaisten äänestämistä analysoinut tutkimus ei yleensä ole käyttänyt yhteiskuntaluokan käsitettä. Michiganin koulukunnan piirissä 1950-luvun lopulla kehitetty puoluevalinnan malli painottaa *puoluesamastumista* äänestyspäätöksen taustalla (Campbell et al. 1960). Malli on pikemminkin yksilö- kuin yhteiskuntapainotteinen, mutta sen soveltaminen käytäntöön ei oikeastaan poikkea kovin paljon ristiriitautottuvuuksia soveltavasta eurooppalaisesta puoluevalinnan mallista.

Puoluesamastumisen merkitystä korostava lähestymistapa painottaa yksilön poliittista sosiaalistumista erityisesti kahdesta lähtökohdasta. Ensinnäkin malli pitää perheen vaikutusta ja arvojen siirtymistä sukupolvelta toiselle tärkeänä puoluesamastumisen kannalta. Toisaalta se pitää kiinni myös yksilön oman sosioekonomisen aseman eli eurooppalaisittain yhteiskuntaluokan merkityksestä.

Puoluesamastuminen ohjaa yksilön äänestämistä, mutta teorian mukaan puoluesamastuminen ja äänestyspäätös eivät ole sama asia. Vaikka samastuisikin johonkin puolueeseen, voi puolueen harjoittama politiikka olla ristiriidassa omien etujen ja arvojen kanssa, minkä johdosta äänestäjä voi vaihtaa puoluetta vaaleissa. Eurooppalaisessa tutkimuksessa puoluesamastumiskäsitteen mielekkyyttä on arvosteltu erityisesti siitä, että äänestäjien on, teorian vastaisesti, havaittu vaihtavan puoluesamastumisen kohdetta kulloisenkin äänestysaikomuksensa mukaan (Thomassen 1976). Näin teoria lähentelee tautologiaa: ”Äänestän puoluetta, johon samastun ja samastun puolueeseen siksi, että äänestän sitä”. Lisäksi äänestäjillä on havaittu samastumista useaan puolueeseen samanaikaisesti, toisin kuin alkuperäinen malli oletti (Schmitt 2009).

Suomen puoluejärjestelmä on heijastellut Lipset-Rokkan -mallin ristiriitautottuvuuksia ja äänestäminen oli meilläkin pitkään yhteiskuntaluokkaan sidottua. Yhteiskunnallinen rakennemuutos, eli maa- ja metsätalousväestön ja erityisesti teollisuustyöväestön vähentyminen sekä palvelusektorin kasvu, on heikentänyt äänestäjien sosioekonomisen taustan ja puoluevalinnan välistä yhteyttä. Puoluekenttä ja nykyiset yhteiskuntaluokat eivät enää ole selkeässä kytköksessä, minkä lisäksi erot yhteiskuntaluokkien väliset erot ovat madaltuneet (Dogan 2001). Suomessakaan mikään poliittinen puolue ei ole pystynyt profiloitumaan yksiselitteisesti palvelusektorin edunajajaksi. Laajaan palvelusektoriin kuuluvat niin tarjoilijat, siivoojat, sairaanhoitajat kuin opettajat, lääkärit ja konsultitkin.

Toisaalta puolueiden nykyisenkin kilpailun taustalla vaikuttavat edelleen perustavanlaatuiset aatteelliset vastakohtaisuudet. Heikki Paloheimon (1988; 2005; 2008) mukaan Suo-

men puoluejärjestelmä heijastelee seuraavia ideologioita ulottuvuuksia, jotka toimivat pohjana myös tämän luvun analyysille:

1. vasemmisto – oikeisto
2. ydinalueet – syrjäseudut
3. kansallinen – kansainvälinen
4. herrat – kansa
5. suomenkieliset – ruotsinkieliset
6. konservatiiviset arvot – liberaaliset moraaliarvot
7. ekologiset arvot – materialistiset arvot

PUOLUEVALINTA VUODEN 2011 VAALEISSA

Taulukossa 10.1 esitellään puoluevalintaa vuoden 2011 eduskuntavaaleissa tavallisimpien sosioekonomisten taustamuuttujien mukaan. Taulukossa on jätetty huomioimatta ne äänestäjät, jotka eivät halunneet kertoa mitä puoluetta olivat äänestäneet. Heitä oli yhdeksän prosenttia äänestäneistä. Tutkimusaineistoa on painotettu siten, että puolueiden kannatus on saatu vaalitulosta vastaavaksi. Tulokset ovat kannatusarvioita, joihin sisältyy tavanomaisia tilastollisia virhelähteitä.

Sukupuolten välillä on joitakin eroja äänestämisen suhteen. Se näkyy selkeimmin Perussuomalaisten, Vihreiden ja Kristillisdemokraattien kohdalla. PS on erityisesti miesten mieleen, puolue oli suurin miesäänestäjien keskuudessa 22 prosentin kannatuksella. Naisista vain 16 prosenttia valitsi PS:n. Vihreiden ja KD:n kohdalla tilanne on toinen. Naisista yhdeksän

Taulukko 10.1
Puolueiden kannatus eduskuntavaaleissa 2011 (osuus äänestäneistä)

	KOK	SDP	PS	KESK	VAS	VIHR	RKP	KD	Muut	Yht.	(n)
Kaikki	21	19	19	16	8	7	4	4	2	100	(1020)
Sukupuoli											
Mies	21	20	22	16	7	5	4	2	2	100	(520)
Nainen	20	18	16	16	9	9	5	6	1	100	(500)
Ikä											
18–24	15	12	18	10	14	16	4	0	12	100	(74)
25–34	22	13	16	17	7	17	3	1	3	100	(149)
35–44	18	15	26	15	6	11	3	4	1	100	(147)
45–54	17	22	20	15	8	8	5	6	0	100	(153)
55–64	18	20	23	15	13	3	3	5	1	100	(193)
65–	25	24	15	18	5	2	6	4	0	100	(304)

...

Taulukko 10.1 ...

	KOK	SDP	PS	KESK	VAS	VIHR	RKP	KD	Muut	Yht.	(n)
<i>Äidinkieli</i>											
Suomi	21	19	20	17	8	8	1	4	2	100	(953)
Ruotsi	3	13	4	0	5	4	66	1	2	100	(92)
<i>Ammatti</i>											
Maatalousyrittäjä	0	9	0	73	5	0	5	9	0	100	(22)
Muu yksityisyrittäjä	33	12	17	17	9	5	3	2	2	100	(58)
Johtava asema, ylempi toimihenkilö	36	9	13	16	6	9	7	3	1	100	(173)
Alempi toimihenkilö	16	18	19	15	6	14	3	6	3	100	(109)
Työntekijä	10	26	27	15	11	5	2	4	1	100	(222)
Eläkeläinen	21	26	19	15	7	2	6	5	0	100	(302)
Opiskelija	18	12	11	9	8	25	5	1	11	100	(76)
Työtön	22	22	22	7	15	7	0	0	4	100	(27)
<i>Koulutus</i>											
Kansakoulu	7	33	25	23	4	1	6	1	0	100	(73)
Peruskoulu/keskikoulu	20	14	18	12	11	9	5	3	8	100	(135)
Ammattikoulu	12	21	25	18	12	3	3	6	2	100	(267)
Keskiaste	19	24	21	15	6	7	5	3	1	100	(259)
Ammattikorkeakoulu	32	14	12	23	4	9	4	2	1	100	(103)
Yliopisto	33	12	11	11	8	15	6	6	0	100	(179)
<i>Kotitalouden tulot</i>											
I (pienituloisimmat)	6	20	23	18	12	11	3	3	5	100	(146)
II	15	24	19	18	10	4	5	5	1	100	(253)
III	23	20	23	14	7	7	3	3	1	100	(239)
IV (suurituloisimmat)	29	14	16	15	7	10	5	3	1	100	(291)
<i>Sijainti vasemmisto-oikeisto-asteikolla</i>											
vasemmisto (0–3)	1	32	19	1	33	10	1	1	3	100	(206)
keskusta (4–6)	9	25	24	17	4	9	5	6	1	100	(397)
oikeisto (7–10)	44	6	13	23	0	4	6	4	1	100	(383)
<i>Puoluesamastuminen</i>											
Ei samastu puolueisiin	22	24	25	13	7	2	3	3	2	100	(147)
KOK	87	1	2	5	0	2	1	1	1	100	(190)
SDP	0	84	11	1	2	2	1	0	0	100	(172)
PS	0	2	93	2	1	2	0	1	1	100	(125)
KESK	4	2	4	89	1	0	1	0	0	100	(135)
VAS	0	9	8	0	79	3	0	0	3	100	(79)
VIHR	1	1	0	7	7	81	0	1	1	100	(74)
RKP	3	0	0	0	0	0	92	3	3	100	(38)
KD	0	0	9	3	0	0	3	86	0	100	(35)
(n)	(208)	(195)	(196)	(162)	(83)	(75)	(43)	(40)	(18)		(1020)

prosenttia ja miehistä vain viisi prosenttia äänesti Vihreitä, ja KD:n luvut ovat kuusi prosenttia naisista ja kaksi miehistä. Vuoden 2007 vaaleihin verrattuna suurin muutos sukupuolten suhteen on tapahtunut Vasemmistoliiton äänestäjäkunnassa. Vuoden 2011 vaaleissa puolue oli suosituimpi naisten kuin miesten keskuudessa, vuoden 2007 vaaleissa puolue keräsi 10 prosenttia miesten äänistä ja vain seitsemän prosenttia naisten äänistä.

Muita sukupuolen mukaisia muutoksia on SDP:n kohdalla tapahtunut miesten voimakkaampi siirtyminen PS:n äänestäjiksi. Vuoden 2007 vaaleissa SDP:n osuus miesten äänistä oli 25 prosenttia, nyt 20 prosenttia. Naisten kohdalla sosiaalidemokraattien kannatuksen pudotus oli pienempi: 21 prosentista 18:aan.

Ikäluokkien väliset erot ovat selkeät. Nuorin ryhmä eli 18–24-vuotiaiden keskuudessa suosituimpia olivat PS (18 %), Vihreät (16 %) ja Kokoomus (15 %). Ryhmä ”muut” sai suurin kannatuksen (12 %) nuorimpien keskuudessa. Suurin osuus tästä kannatuksesta meni uudelle Piraattipuolueelle. Nuorimman ikäryhmän vastaajamäärä on pienehkö, joten luvut ovat ainoastaan suuntaa antavia.

Kokoomus oli suurin puolue nuorten aikuisten (25–34) ja yli 64-vuotiaiden keskuudessa. Eläkeikäisten ryhmässä se keräsi neljänneksen äänistä. SDP puolestaan oli suurin myöhäiskeskä-ikäisten (45–54) joukossa 22 prosentin osuudella. Puolue keräsi kuitenkin suhteellisesti suurimman osuuden (24 %) yli 64-vuotiaiden ryhmässä ollen Kokoomuksen kanssa lähes tasoissa. Perussuomalaisten kannatus jakautui tasaisesti eri ikäryhmien välillä. Vain yli 64-vuotiaiden ja nuorten aikuisten (25–34) keskuudessa puolueen kannatus jäi selvästi alle viidenneksen. Keskustan kannatus jakautui tasaisesti eri ikäryhmien välillä. Vain nuorimpien äänestäjien joukossa (10 %) puolueen kannatus poikkesi alaspäin vaalituloksesta. Vasemmistoliiton äänestäjäkunta nuoreni vuoden 2011 vaaleissa selvästi ja puolueen osuus äänistä ikäryhmittäin oli suurin nuorimmassa äänestäjäryhmässä (14 %). Nuoren puoluejohtajan Paavo Arhinmäen johdolla puolue pystyi houkuttelemaan uusia äänestäjiä.

RKP on ruotsinkielisten äänestäjien selkeä ykköspuolue kahden kolmasosan osuudellaan. SDP on toisena 13 prosentin kannatuksella. Edellisiin vaaleihin verrattuna ruotsinkielisten keskuudessa RKP näyttäisi menettäneen jonkun verran kannatustaan, sen sijaan SDP on pystynyt lisäämään kannatustaan. Vuoden 2007 vaaleissa RKP:n osuus ruotsinkielisten äänestäjien äänistä oli 74 % ja SDP:n 7 % (Grönlund 2011, 72).

Ammatin mukaan tarkasteltuna esiin nousevat yhteiskuntaluokkiin liittyvät ristiriittaisuudet. Maatalousyrittäjien ehdoton ykköspuolue on edelleen Keskusta. Puoluekantansa ilmaisseita maatalousyrittäjiä oli aineistossa tosin vain 22 henkilöä. Siksi aineiston perusteella ei voida sanoa, että Kokoomuksella ja Perussuomalaisilla ei olisi lainkaan kannatusta maanviljelijöiden keskuudessa. Kokoomus on selvästi johtajien ja ylempien toimihenkilöiden suosiossa. Puolue kerää 36 % äänistä tässä ammattiryhmässä. Myös yrittäjistä kolmannes äänesti Kokoomusta. Opiskelijoiden keskuudessa Kokoomus (18 %) on toiseksi suosituin Vihreiden (25 %) jälkeen. SDP kerää runsaan neljänneksen työväestön ja eläkeläisten äänistä.

Perussuomalaisten vaalivoitto näyttää selittyvän pitkälti työväestön, alempien toimihenkilöiden ja yrittäjien äänin. Työntekijöiden keskuudessa PS keräsi 27 % äänistä, ja oli jopa SDP:tä suosituimpi. Merkille pantavaa on myös se, että työttömien äänet jakautuivat tasaisesti Kokoomuksen, SDP:n ja PS:n kesken. Keskusta keräsi muiden kuin maanviljelijöiden keskuudessa yleensä noin 15 prosentin kannatuksen. Opiskelijoilta Keskusta keräsi selvästi

alhaisemman kannatuksen (9 %), aivan kuten ikäryhmien mukaisen äänestämisen perusteella voi odottaa. Myös työttömien keskuudessa Keskusta menestyi heikosti.

Koulutuksen mukaiset erot ovat samankaltaiset kuin ammattiryhmien mukaiset erot. Kokoomuksen kannatus nousee tasaisesti koulutustason myötä ja puolue kerää kolmanneksen AMK- ja yliopistotutkinnon suorittaneiden keskuudessa. SDP sen sijaan ei ole korkeasti koulutettujen mieleen. Vain 12 prosenttia yliopistokoulutetuista äänesti sosiaalidemokraatteja. Kansakoulun käyneiden äänistä SDP keräsi kolmanneksen, ja oli suosittu myös ammattikoulun (21 %) ja keskiasteen tutkinnon suorittaneiden keskuudessa (24 %).

Perussuomalaiset oli suurin puolue ammattikoulun käyneiden keskuudessa (25 %), ja puolue pystyi keräämään ääniä varsin tasaisesti kaikista koulutustasoryhmistä. PS:n suosio ammattikorkeakoulututkinnon (12 %) ja yliopistotutkinnon suorittaneiden (11 %) keskuudessa oli lähes samaa luokkaa kuin SDP:n. Keskusta ei äänestäjiensä koulutusprofiilin kannalta poikkea SDP:stä ja PS:stä kovinkaan paljon. Vasemmistoliiton kannatus jakautui melko tasaisesti koulutuksen mukaan painottuen jonkin verran ammattikoulun ja perus-/keskikoulun suorittaneisiin. Vihreiden kannatus tulee etenkin yliopistokoulutettujen ryhmästä, jossa puolue oli Kokoomuksen jälkeen toisena 15 prosentin kannatuksella.

Kotitalouden tulojen mukaisessa tarkastelussa huomio kiinnittyy Kokoomukseen. Puolueen äänestäjistä piirtyy kaiken kaikkiaan hyväosainen kuva. Puolue ei saa pienituloisimpiin kotitalouksiin kuuluvilta kuin kuuden prosentin kannatuksen. Sen sijaan suurituloisimmassa neljänneksessä puolue saa 29 prosenttia äänistä. Vähiten kotitalouden tulot aiheuttivat vaihtelua Keskustan vaalikannatukseen. Keskusta kerää siis tasaisimmin ääniä eri tuloluokista. SDP:n ja Perussuomalaisen äänestäjät tulivat myös melko tasaisesti eri tuloluokista, suurituloisinta neljännestä lukuun ottamatta. Vasemmistoliiton kannatus pieneni tasaisesti kotitalouden tulojen kasvaessa. Vihreiden kohdalla kannatus on jakaantunut. Puolue kerää suhteellisesti eniten tukea pieni- (11 %) ja suurituloisten (10 %) keskuudessa. Tämä heijastaa puolueen suosiota opiskelijoiden ja toisaalta koulutetuimpien parissa.

Äänestäjien oma sijoittuminen vasemmisto-oikeisto-asteikolla mittaa tätä perustavaa laatua olevaa ristiriitaisuutta ja sen merkitystä puoluevalinnalle. Ulottuvuuden merkitys korostuu erityisesti perinteisten vasemmisto- ja oikeistopuolueiden keskuudessa. Kokoomus ja Keskusta eivät kerää ääniä vasemmistolaiseksi itsensä mieltävien keskuudessa. 44 prosenttia oikeistoon itsensä sijoittavista äänesti Kokoomusta, 23 prosenttia Keskustaa. Samalla tavoin sekä SDP että Vasemmistoliitto keräävät kolmanneksen vasemmistoon itseensä sijoittavien äänistä. Vasemmistoliiton kannattajien ideologinen vakaumus on vasemmalla selkeämmin kuin SDP:n. Ideologiseen keskustaan itsensä sijoittavat suomalaiset äänestivät vuoden 2011 vaaleissa joko SDP:tä (25 %), Perussuomalaisia (25 %) tai Keskustaa (17 %). Vihreiden äänestäjäkunta on enemmän vasemmalle kuin oikealle kallellaan. Puolue keräsi noin kymmenyksen sekä vasemmalle että keskustaan itsensä sijoittaneiden äänestäjien kannatuksesta.

Puoluesamastumisella on merkitystä edelleen Suomessakin. Taulukon 10.1 sarakkeina käytettävä puoluekannatus määräytyy vaaleissa äänestetyn puolueen mukaan, mutta vaalitutkimuksen käyntikysely sisälsi myös erillisen kysymyksen puoluesamastumisesta. Kaikkien puolueiden kohdalla vähintään neljä viidestä puolueeseen samastuneesta ja vaaleissa äänestäneistä äänesti ”omaa” puoluettaan. Vertailun pienin osuus, noin 80 prosenttia, oli Vasem-

mistoliittoon ja Vihreisiin samastuneilla. Perussuomalaiset ja RKP keräsivät eniten niihin samastuneiden ääniä, yli 90 prosenttia. Joka neljäs niistä äänestäjistä, jotka eivät samastu mihinkään puolueeseen, valitsi vaalivoittaja PS:n. Mielenkiintoinen luku löytyy SDP:n kohdalta. Puolue keräsi lähes yhtä paljon eli 24 prosenttia puolueisiin samastumattomien äänistä kuin Perussuomalaiset. Kokoomus sai yhtä suuren osuuden, 22 prosenttia, tämän ryhmän äänistä kuin kaikkien äänestäjienkin äänistä. Keskustan tappio näkyy puolueen vähäisenä kannatuksena (13 %) niiden joukossa, jotka eivät samastuneet mihinkään puolueeseen.

Vaalitutkimusaineiston perusteella (ei taulukossa) Perussuomalaisiin samastuneiden osuus kasvoi neljässä vuodessa 8,1 prosenttiyksikköä. Vuoden 2007 vaaleissa puolueeseen samastui vain 3,5 % haastatelluista, ja vuonna 2011 vastaava osuus oli 11,6 %. Puoluesamastuminen ei siis Suomessakaan näytä täysin vastaavan Michiganin koulukunnan teorian olettamusta siitä, että puoluesamastuminen olisi puoluevalintaa selvästi pysyvämpi ilmiö. Perussuomalaisiin samastuneiden osuuden nopea nousu osoittaa epäsuoraan, että osa äänestäjistä näyttää vaihtavan puoluesamastumisen kohdettaan kulloisenkin äänestyspäätöksensä mukaan. Toisaalta PS:n osuus puoluesamastuneista on selvästi alhaisempi kuin puolueen saama ääniosuus, joten käsitettä ei voi pitää täysin tautologisena. Osittain puoluesamastumisen käsitteeseen liittyvät ongelmat voivat liittyä myös siihen, miten sitä vaalitutkimuksessa mitataan.

PUOLUEIDEN KANNATUKSEN ALUEELLISET EROT

Poliittisten puolueiden kannatus vaihtelee Suomessa voimakkaasti eri alueiden välillä. Se johtuu pääosin siitä, että merkittävä osa yhteiskunnallisista ristiriitautottuvuuksista on sidoksissa asuinpaikkaan.² Erityisesti syrjäseutujen ja kasvukeskusten välistä ristiriitautottuvuutta voidaan tarkastella alueellisen kannatusvaihtelun kautta. Suomessa on puolueiden kannatussuhteiden perusteella toisistaan poikkeavia poliittisia ilmastoalueita, jotka kuvastavat puolueiden vahvan ja heikon kannatuksen alueita. Poliittisilla ilmastoalueilla on todettu myös olevan runsaasti sosiaalistavaa vaikutusta, joka luo kannustimia äänestää oman alueen vahvaa edunvalvojapuoluetta (Paloheimo ja Sundberg 2005, 183). Poliittiset ilmastoalueet muotoutuivat jo 1900-luvun alkupuolella, ja niiden päärakenteet ovat muuttuneet yllättävän vähän. Vuoden 2011 vaaleissa suurin muutos oli Perussuomalaisten tunkeutuminen monille muiden puolueiden vahvoille alueille. Poliittisia ilmastoalueita ei tule ymmärtää vain yksittäisen puolueen hallitsevana kannatuksena, vaan kyse on myös puolueiden keskinäisistä voimasuhteista (mt. 187).

Olemme tehneet vuoden 2011 eduskuntavaaleista analyysin (vrt. mt.), jossa kuntia ryhmitellään niiden poliittisten voimasuhteiden mukaan. Tilastollisen ryhmittelyanalyysin avulla kunnat voi järjestää siten, että kunkin ryhmän kunnat ovat poliittisilta voimasuhteiltaan mahdollisimman samankaltaisia ja kuntaryhmien väliset erot ovat mahdollisimman suuria. Vaikka Keskustan kannatus laski 312:ssa manner-Suomen kaikkiaan 320 kunnasta, se

² Liitetaulukosta 10.1 ilmenee, kuinka suuri kannatus eri puolueilla oli kussakin vaalipiirissä vuosien 2007 ja 2011 eduskuntavaaleissa.

oli edelleen suurin puolue 197 kunnassa. Täten Keskustan vihreä väri dominoi vaalitappiosta huolimatta kuviota 10.1, joka kuvaa puolueiden voimasuhteita kunnissa.

Tummanvihreällä värillä merkittyyn kuntaryhmään kuuluu vajaat 97 kuntaa, ja ne sijaitsevat pääosin Pohjois-Suomessa ja Pohjanmaalla. Alueella asui eduskuntavaalien aikaan noin 390 000 äänioikeutettua. Ryhmän kolme suurinta kaupunkia ovat Tornio, Kuusamo ja Kauhajoki. Keskusta on Suomussalmea lukuun ottamatta suurin puolue kaikissa ryhmään kuuluvissa kunnissa. Toisaalta Keskustan kannatus laski vuoden 2007 vaaleihin verrattuna keskimäärin yli 10 prosenttiyksikköä alueen kunnissa. Kuntaryhmä voidaan kuitenkin nimitä *Keskustan kannatuksen ydinalueeksi*. Perussuomalaiset on kuntaryhmän selkeästi toiseksi suurin puolue, ja sen suosio on kasvanut alueen kunnissa etenkin Keskustan kustannuksella.

Vasemmistoliiton kannatus on tässä kuntaryhmässä suurempaa kuin yhdessäkään toisessa, vaikka Perussuomalaiset söi myös sen kannatusta. Monet ryhmän kuuluvat Pohjois-Suomen kunnat olivat aikoinaan Vasemmistoliiton edeltäjän, SKDL:n ydinkannatusaluetta. SDP:n kannatus on näillä korpikommunismien alueilla yhä heikkoa (ks. Laulajainen 1979), kuten myös Kokoomuksen.

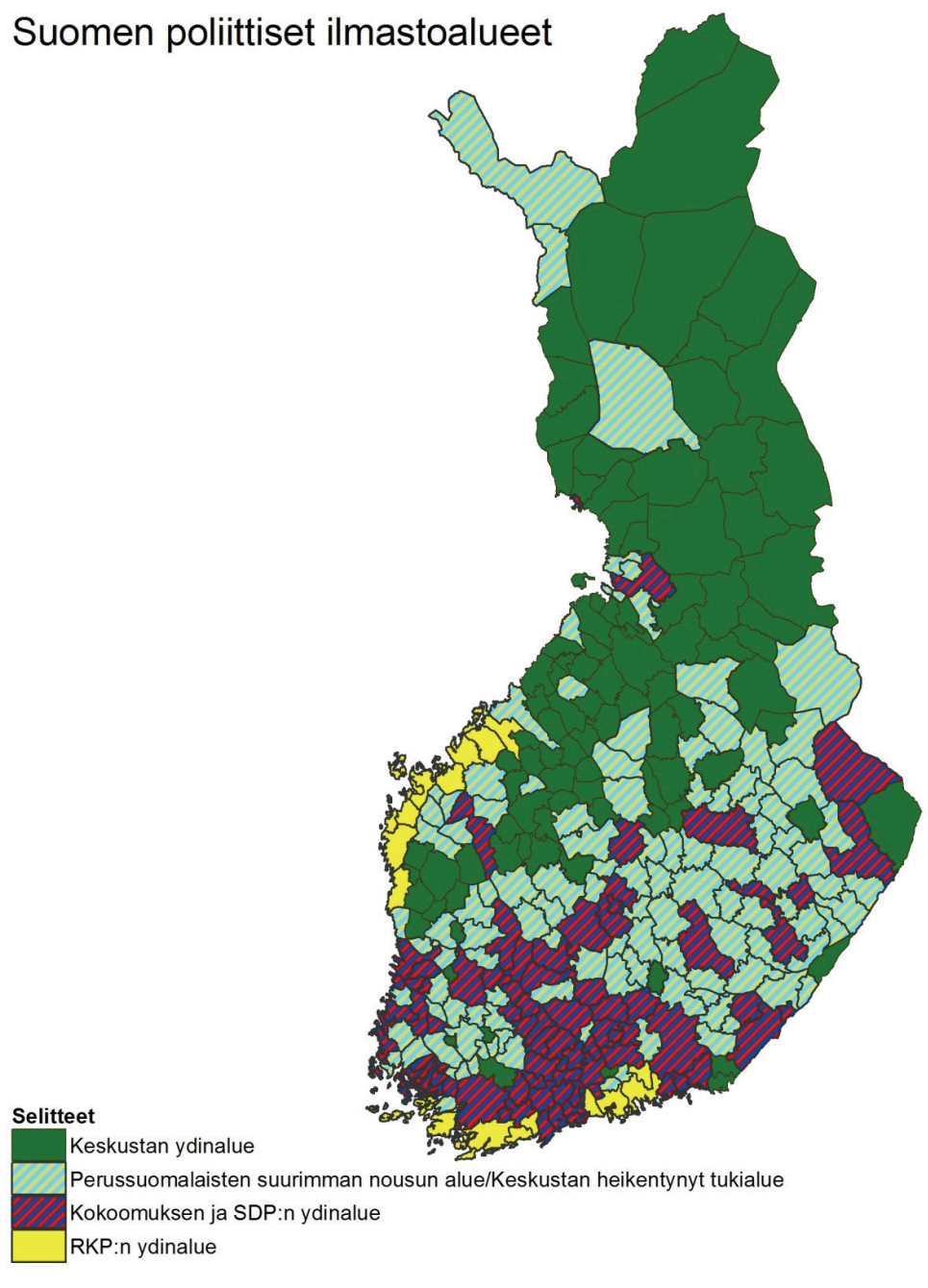
Vaaleammalla vinoraidoituksella karttaan merkitty kuntaryhmä on kuntien lukumäärällä mitattuna suurin (117 kuntaa), ja se kattaa suuren osan maan maaseutumaisista pikkukunnista. Alueella asuu noin 750 000 äänioikeutettua ja sen suurin kaupunki on Rovaniemi. Keskusta on suurimmassa osaa kunnista suurin puolue, mutta Perussuomalaisten kannatus (22,4 %) ja keskimääräinen kannatuksenmuutos (+18,0 %) ovat korkeimmillaan juuri tässä ryhmässä, ja se on 14 ryhmään kuuluvassa kunnassa suurin puolue. Seitsemän Suomen kymmenestä perussuomalaisimmasta kunnasta sijaitsee tällä poliittisella ilmastoalueella. Ryhmä muistuttaa maantieteellisesti vuoden 2003 vaalien pohjalta laadittua ryhmää, joka nimettiin Keskustan kannatuksen tukialueeksi (ks. Paloheimo ja Sundberg 2005, 188–189). Vuoden 2011 vaaleissa tilanne kuitenkin muuttui: Keskustan kannatus laski näissä kunnissa vielä enemmän kuin sen ydinkannatusalueilla. Ryhmää voidaan nimittää *Perussuomalaisten suurimman nousun alueeksi ja Keskustan kannatuksen heikentyneeksi tukialueeksi* (vrt. mt. 188), ja se merkitsee muutosta jähmettyneiltä tuntuneisiin poliittisiin ilmastoalueisiin (ks. mt. 189; Rantala 1981, 171).

Kartan sinipunaiseen, tummempaan vinoraidoitettuun kuntaryhmään kuuluu vain neljäsosa Suomen kunnista (n=82), mutta alueella asuu kaksi kolmasosaa kaikista äänioikeutetuista (noin 2,94 miljoonaa). Alue kattaa suurimman osan Etelä- ja Lounais-Suomea, ja siihen kuuluu peräti Suomen 14 suurinta kaupunkia ja samalla enemmistö maakuntien keskuskaupungeista.

Kolmas ryhmä voidaan nimetä sinipuna-Suomeksi, sillä SDP ja Kokoomus ovat alueen vahvimmat puolueet. *Kokoomuksen kannatuksen ydinalueet* sijaitsevat Uudellamaalla ja eteläisten maakuntien keskuskaupungeissa ja niiden kehyskunnissa. *SDP:n kannatuksen ydinalueet* sijaitsevat laajemmalla maantieteellisellä alueella ja puolueen kannatus on korkea erityisesti keskisuurissa teollisuuskaupungeissa.

Myös Perussuomalaisilla on erittäin vahva kannatus sinipuna-Suomessa. Taulukosta 10.2 voidaan havaita, ettei mitään kuntaryhmää voida silti pitää leimallisen perussuomalaisena, koska Perussuomalaisten kannatus on isoista puolueista selkeästi tasaisimmin jakautunutta eri poliittisilla ilmastoalueilla. Puolueiden kannatusluvut ilmaisevat alla olevassa taulukossa,

Suomen poliittiset ilmastoalueet

Kartan valmistus: Maantiede, Turun yliopisto / F. Alsuhail 2011. Pohjakartta: Maanmittauslaitos

Kuvio 10.1
Suomen poliittiset ilmastoalueet 2011

Taulukko 10.2
Puolueiden kannatus poliittisilla ilmastoalueilla vuoden 2011 eduskuntavaaleissa (%)

	KOK	SDP	PS	KESK	VAS	VIHR	RKP	KD	Muut	Yhteensä
Keskustan ydinkannatusalue	8,7	9,1	20,8	45,4	9,7	2,2	0,2	3,0	0,9	100
PS:n vahvimman nousun alue	13,9	16,8	22,4	29,9	7,5	3,2	0,7	4,5	1,1	100
Kokoomuksen/SDP:n ydinalue	24,2	21,2	18,9	9,9	8,4	9,2	2,2	4,0	2,0	100
RKP:n kannatuksen ydin- ja tukialue	12,6	17,3	11,0	3,7	4,6	3,7	41,6	4,4	1,1	100
Koko maa	20,4	19,1	19,1	15,8	8,1	7,3	4,3	4,0	2,0	100

kuinka monta prosenttia kukin puolue sai kussakin kuntaryhmässä. Puoluekohtaiset kannatusosuudet on laskettu kaikista hyväksytyistä äänistä kunkin kuntaryhmän alueella. Näin osuudet ilmaisevat puolueiden todellisen kannatuksen poliittisilla ilmastoalueilla.³ Perussuomalaisen suuren vaalivoiton vuoksi kilpailuasetelma muuttui kautta maan riippumatta siitä, mikä puolue on ollut kunkin alueen vahvin edunvalvoja. Protestiaalto kattoi koko Suomen ruotsinkielisiä seutuja lukuun ottamatta.⁴ Taulukosta 10.2 voidaan lisäksi huomata, että Vihreiden kannatus oli SDP:n ja Kokoomuksen ydinalueilla korkeimmillaan ja Keskustan alimmillaan, mikä omalta osaltaan osoittaa kuntaryhmän urbaanin luonteen. Kokoomus nojautui vaaleissa hyvin voimakkaasti etelän suuriin kaupunkeihin, sillä sen kannatus oli SDP:tä heikompaa muissa kuntaryhmissä.

Kaikki viimeiseen, keltaisella merkittyyn kuntaryhmän kuuluvat 24 kuntaa ovat joko kaksikielisiä tai ruotsinkielisiä kuntia, ja alueella asuu noin 275 000 äänioikeutettua. RKP on viittä kuntaa lukuun ottamatta suurin puolue kaikissa ryhmään kuuluvissa kunnissa, mutta sen kannatus nousi vuoden 2007 vaaleihin verrattuna vain neljässä alueen kunnassa. Puolueen kannatus on siis laskussa alueella, joka voidaan nimittää *RKP:n kannatuksen ydin- ja tukialueeksi*. SDP on puolestaan kasvattanut kannatustaan tällä alueella vuoden 2007 vaaleihin verrattuna ja se on toiseksi suurin puolue suomenruotsalaisella seudulla. Tukea SDP:n nousulle antaa vaalitutkimusaineisto, jonka mukaan SDP on onnistunut nousemaan Kokoomuksen ohi takaisin selkeästi toiseksi suosituimmaksi puolueeksi suomenruotsalaisten keskuudessa (vrt. Sundberg 2006, 83; Grönlund 2011, 72). Perussuomalaiset menestyi hyvin jopa kaksikielisissä kunnissa. Osa suomenkielisistä äänestäjistä saattoi pitää hyvänä sitä, että Perussuomalaiset erottautuu muista puolueista kriittisessä suhtautumisessaan ruotsin kielen asemaan (ks. Westinen 2011, 63-64). Kristillisdemokraatit puolestaan kilpailee äänistä Pohjanmaalla: puolueen kannatuksen kärkikunnat koko Suomessa ovat Larsmo (Luoto) ja Pedersöre.

Kun kartta jaetaan sinipunaiseen ja vihertävään alueeseen, saadaan mielenkiintoinen ase-

³ Osuus ei siis ole puolueiden ääniosuuksien keskiarvo kuntatasolla. Ratkaisu ottaa huomioon kuntien väestömääräiset kokoerot.

⁴ Suomenkielisissä kunnissa Perussuomalaisten kannatus oli alimmillaankin 11,4 prosenttia Merijärvellä, joka oli keskustalaisin kunta vuoden 2011 vaaleissa.

telma. Suomi on poliittisesti jakautunut vauraaseen kaupunkiseutuun, jonka edunvalvojina toimivat ennen muita SDP ja Kokoomus ja laajaan haja-asutusalue-Suomeen, jonka edunvalvojana toimineen Keskustan asema on uhattuna. Lisäksi poliittiset ilmastoalueet liittyvät vuoden 2011 hallitusratkaisun jälkeen myös hallitus–oppositio-asetelmaan. Oppositioon jääneiden Perussuomalaisten ja Keskustan vahvimmat kannatusalueet ovat vihreissä kuntaryhmissä, kun taas hallituspuolueista SDP:n, Kokoomuksen, Vihreiden, RKP:n ja Kristillisdemokraattien vahvimmat kannatusalueet sijaitsevat joko sinipunaisessa tai keltaisessa kuntaryhmässä. Ainoastaan Vasemmistoliitto poikkeaa asetelmasta. Sen kannatus on jakautunut samalla tavoin kuin PS:n eli tasaisesti kaikkien ilmastoalueiden välillä, ruotsinkielisiä rannikkoalueita lukuun ottamatta.

Puolueiden kannatusosuuksien kuntatason muutokset osoittavat, että Perussuomalaisten suurimmat voitot ovat tulleet Keskustan ja SDP:n kustannuksella. Kokoomuksen ja Perussuomalaisen vaalimenestyksen välillä ei näyttäisi olevan vastaavanlaista yhteyttä. Asian testaamiseksi voidaan laskea korrelaatiokerroin kannatusosuuksien muutoksille vuodesta 2007 vuoteen 2011. Tulokset osoittavat, että Perussuomalaisten ja SDP:n kuntakohtaisen vaalimenestyksen välillä ($r=-0,43$) on hieman vahvempi yhteys kuin Keskustan ja Perussuomalaisten ($r=-0,39$) välillä. SDP:n kannatus mureni erityisesti sen ydinkannatusalueilla Satakunnassa ja Pohjois-Karjalassa. Kyselyaineistomme mukaan noin 60 prosenttia puoluetta vaihtaneista entisistä SDP:n äänestäjistä päätyi Perussuomalaisten riveihin. Keskustan vaalitappio oli niin suuri, että myös muut puolueet kuin Perussuomalaiset veivät siltä kannatusta. Tulokset vahvistavat myös julkisuudessa paljon spekuloidun teesin siitä, että Kokoomus kärsi suurista puolueista vähiten Perussuomalaisten vyörystä ($r=-0,20$).⁵

RISTIRIITAULOTTUVUUDET SUOMESSA

Tässä osiossa käsitellään aiemman kirjallisuuden ja käytössä olevan tutkimusaineiston avulla Suomessa vallitsevia poliittisia ristiriitaulottuvuuksia. Niiden avulla pyritään piirtämään kuvaa puoluevalintaan vaikuttaneista syvistä eroista äänestäjien välillä. Tämän jälkeen ristiriitaulottuvuuksien merkitystä puoluevalinnalle havainnollistetaan vuoden 2011 vaalitutkimusaineiston avulla.

1. Vasemmisto vastaan oikeisto

Ideologisiin ja sosioekonomisiin eroihin liittyvä vasemmisto–oikeisto-ulottuvuus on löydettävissä jokaisesta länsimaisesta puoluejärjestelmästä, ja se on tavallisesti keskeisin ideologinen vedenjakaja (ks. esim. Gallagher ym. 2005 222–225; van der Eijk et. al. 2005, 167). Vasemmisto–oikeisto-jako ilmentää erilaisia arvoja ja kannanottoja ennen kaikkea siitä, miten talousjärjestelmän tulisi toimia. Käsitykset poikkeavat toisistaan esimerkiksi siinä, mikä on valtion rooli talouselämässä, kuinka paljon tai vähän markkinataloutta tulisi säännellä ja miten suhtaudutaan vaurautta uudelleen jakavaan politiikkaan. Lisäksi työ ja pääoma sekä työnantajat ja työntekijät asettuvat perinteisesti vastakkain (Paloheimo 2008, 38.)

⁵ Kaikki Pearsonin korrelaatiokertoimet (r) olivat tilastollisesti merkitseviä 1 prosentin riskitasolla.

2. Syrjäseudut vastaan ydinalueet

Syrjäseudun ja kasvukeskuksina toimivien ydinalueiden välinen jännite on ollut Suomessa erittäin vahva kansainvälisessä vertailussa. Aluepolitiikan yksi tärkeimmistä kysymyksistä on ollut taloudellisen tehokkuuden ja alueellisen tasa-arvoisuuden suhde. Aluepoliittisten toimenpiteiden on nähty olevan ristiriidassa taloudellisen tehokkuuden kanssa. Toisaalta alueellisen kehittämisen on nähty maksavan itsensä takaisin muun muassa työpaikkoina. Asutuksen ja teollisuuden keskittyminen on ollut kuitenkin yhä hallitsevampi tendenssi, mikä on luonut rakennemuutoksen kouriin joutuneet haja-asutusalueiden Suomen ja vanhan teollisen Suomen sekä pääosin Etelä- ja Länsi-Suomeen keskittyvän korkean teknologian ja osaamispääomaan Suomen (Tervo 2003, 6, 13–22). Ruotsin tapaan alueelliset ristiriidat muodostuvat Suomessa etelän ja pohjoisen sekä kaupunkien ja maaseudun välille (Oscarsson ja Holmberg 2008, 247), vaikkakin ristiriitaulottuvuuden dynamiikassa on huomattavia eroja maiden välillä. Suomessa erityisesti maaseutu- ja aluepolitiikka sekä hajautettu yhdyskuntarakenne ovat säilyneet vahvemmin politiikan agendalla.

3. Kansallinen suvereniteetti vastaan liittoutuneisuus

Euroopan integraatio on jakanut vahvasti puoluekenttää siitä lähtien, kun Suomi liittyi vuonna 1995 EU:hun ja vuonna 1999 Euroopan talous- ja rahaliitto EMUun. Vuoden 1994 aikaisen EU- kansanäänestyksen aikaiset jakolinjat eivät ole vieläkaan häipyneet äänestäjäkunnasta (ks. Westinen 2011, 130–141). Osa puolueista ja äänestäjistä tahtoo jatkaa EU:n taloudellista ja poliittista yhdentymistä, kun taas osa haluaa EU:sta itsenäisten valtioiden löyhän liiton. EU:ta koskeva ristiriitaulottuvuus ei ilmene vain Suomessa, sillä EU:n laajentumiseen ja kansallisen päätöksentekovallan karkaamiseen suhtaudutaan verrattain epäilevästi koko unionin tasolla (Dalton 2002, 115–116). Puoluepolitiikassa on 2000-luvulla vallinnut yhä laajempi konsensus integraatiosta: Suomi on keskittynyt Eurooppa-politiikassaan sovinnaiseen ja vaikuttamismahdollisuuksia edistävään linjaan (Raunio 2008, 186.) Vuoden 2011 vaalit merkitsivät tältä osin mullistusta. EU:n talouskriisi ja toimenpiteet vaikeuksissa olevien maiden auttamiseksi ovat tehneet EU-kritiikistä hyväksyttävämpää. EU-kysymyksissä on lisäksi ollut voimakasta vertikaalista erottelua: puolueiden johtajilla on havaittu olevan kannattajia ja äänestäjiä myönteisempi suhtautuminen integroitumiseen (Pesonen 2001, 132–133), mikä on tehnyt EU:sta eliittijohtoisen projektin ja vahvistanut eliitin ja kansan välistä juopaa.

EU-kysymyksen lisäksi turvallisuuspolitiikka ja maanpuolustus ovat liittyneet vahvasti suomalaisen intressin varjelemiseen. Maan historiasta johtuen uskottavilla omilla puolustusvoimilla on ollut vankka tuki. Suomi on rakentanut sotilasliitto Naton kanssa yhteistyötä, mutta suomalaiset ovat suhtautuneet Natoon varauksellisesti (Forsberg 2002, 244–252.) Turvallisuuspoliittinen liittoutuneisuus on tiivistynyt myös EU:ssa sen omien kriisinhallintajoukkojen vuoksi (Tiilikainen 2006, 189).

4. Eliitti vastaan kansa

Eliitin ja kansan väliset ristiriidat liittyvät tavanomaisimmin siihen, paljonko herroiksi leimatut poliitikot ovat etääntyneet tavallisten kansalaisten ongelmista ja kuinka paljon puolueet heijastelevat hyväosaisen kansanosan mielipiteitä Ristiriitaulottuvuus sai Suomessa puolueitasolla yhden merkittävän alkusysäyksen erityisesti Suomen Maaseudun Puolueesta. SMP:n protestiperintöä on jatkanut Perussuomalaiset. Protestipuolueet hakevat kannatusta korostamalla olevansa tavallisen kansan asialla. Populismiin liittyy myös perusajatus siitä, että eliitillä ei ole tarpeeksi arjen tuntemusta. (Rydgren 2006, 11–13, Bell 1992, 31.) Kansalla on avainrooli populistissa puolueissa. Jotta kansasta voitaisiin puhua jotenkin homogeenisenä kokonaisuutena, tietyt ryhmät on jätettävä sen ulkopuolelle. Tämän vuoksi populistiset liikkeet erottelevat etuoikeutetut ryhmät ”tavallisesta” kansasta, jonka etujen valvojaksi ne haluavat profiloitua.

5. Suomenkieliset vastaan ruotsinkieliset

Kieltä koskeva ristiriitaulottuvuudella on perustavanlaatuinen merkitys Ruotsalaiselle kansanpuolueelle ja melko vähäinen merkitys muille puolueille. RKP:n olemassaolon ydin on ruotsin kielen ja ruotsinkielisen väestön etujen puolustaminen. RKP on ollut, Vasemmistoliiton ohella, vähiten pidetty puolue suomenkielisten keskuudessa 2000-luvulla (Grönlund 2011, 77). Suomenkielisistä puolueista lähinnä Perussuomalaiset on käyttänyt ruotsin kielen vastaisuutta yhtenä voimavarana. Puolue on ollut vähiten pidetty suomenruotsalaisten keskuudessa (mts).

6. Perinteiset arvot vastaan postmodernit arvot

Arvoihin perustuvan ristiriitaulottuvuuden pohjalla on yhteiskunnan modernisaatiokehitys. Kirjallisuudessa on käytetty termiä jälki- eli postmodernisaatio. Se voidaan käsittää toisaalta tradition vastapoolina ja toisaalta uusien arvojen ja elämäntyylien nousuna.⁶ Se on merkinnyt suuremman suvaitsevaisuuden osoittamista muun muassa etniselle, kulttuuriselle ja seksuaaliselle monimuotoisuudelle, sukupuolten tasa-arvolle ja yksilöllisille valinnoille. Lisäksi poliittisen osallistumisen tapojen laajentamista on pidetty tärkeänä. Postmodernismiin liittyy myös keskeisesti materialismin ja postmaterialismin välinen jännite. Sen ydin liittyy talouskasvun ja ympäristönsuojelun väliseen vastakkainasetteluun, mikä toi aikoinaan puoluepoliittiselle areenalle vihreät ja ekologiset puolueet. (Inglehart 1997, 28; Inglehart ja Welzel 2005, 29–30, 47.)

Erityisesti Vihreät on profiloitunut puolue- ja äänestäjätasolla postmodernin avarakatseisuuden ja luonnonsuojelun puolustajaksi. Toisaalta Kristillisdemokraattien puolueprofiili on sijoittunut ulottuvuuden toiseen päähän perinteisten moraaliarvojen suhteen. Puolueen kantavana ajatuksena on ollut kristilliseen elämäntapaan perustuvien arvojen puolustaminen ja liiallisen sallivuuden vastustaminen uskonnollisissa ja eettis-moraalisissa kysymyksissä. Myös päihde- ja perhepolitiikka ovat olleet keskeisiä teemoja puolueen asialistalla. (Pa-

⁶ Tämän vuoksi termin *new politics* (uusi politiikka) on katsottu myös kuvaavan hyvin postmodernia käännettä.

loheimo 49–50; ks. myös Freston 2004, 33–34.) Lisäksi Perussuomalaiset on profiloitunut perinteisen suomalaisen kulttuurin puolustajana. Sen äänestäjät ovat asemoituneet oikeistopopulismiin negatiivisella suhtautumisella kaikenlaisiin vähemmistöihin ja ylipäättään monikulttuurisuuteen (Westinen 2011 206–207; Taggart 2000, 92).

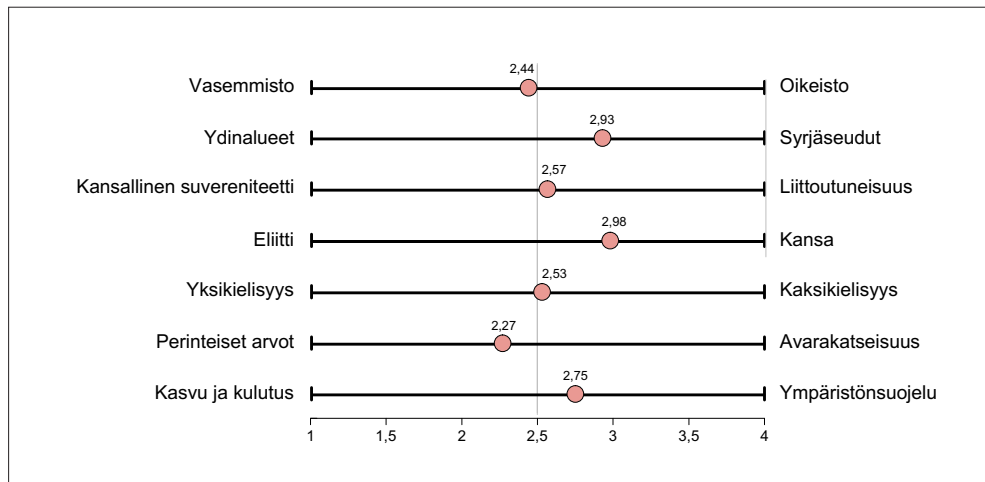
RISTIRIITAULOTTUVUUKSIEN MERKITYS PUOLUEVALINNASSA

Analysoimme seuraavaksi ristiriitaulottuvuuksien tärkeyttä puoluevalinnalle vuoden 2011 eduskuntavaaleissa. Haastatteluaineistosta valittiin väittämiä, jotka mittaavat ulottuvuuksille sijoittuvia perustavanlaatuisia eroja puolueiden äänestäjien välillä. Kokosimme väittämiä yhteen teoreettisten oletusten perusteella, ja näin syntyneiden summamuuttujien empiirinen luotettavuus vahvistettiin faktorianalyysin avulla. Taulukossa 10.3 asiakysymykset on luokiteltu eri ristiriitaulottuvuuksiin⁷. Niistä voidaan nähdä, miten äänestäjät suhtautuvat erilaisiin kysymyksiin ja väittämiin. Lisäksi jokaisen ristiriitaulottuvuuden kysymyksistä tehtiin yhdistetty muuttuja, joka kuvaa, miten äänestäjät sijoittuvat puolueittain eri ristiriitaulottuvuuksilla. Faktorianalyysi osoitti, että kysymykset moraali- ja kulttuuriarvoista sekä suvaitsevaisuudesta kuuluvat yhteen, mutta asenteet ympäristönsuojelua kohtaan varioivat hieman eri tavalla. Tämän vuoksi ympäristökysymyksiä käsitellään analyysissä erikseen kasvun ja kulutuksen sekä ympäristönsuojelun välisenä lohkeamana (ks. esim. Dalton 2006, 211), vaikka teoriaosiossa perinteisten arvojen ja materialismin vastakkaisuus postmoderneihin arvoihin muodosti vain yhden lohkeaman.

Kuvioon 10.2 on merkitty eduskuntapuolueiden kaikkien äänestäjien keskimääräinen sijainti kullakin ristiriitaulottuvuudella. Analyysin perusteella eduskuntapuolueiden äänestäjät sijoittuvat lähelle keskikohtaa monella ulottuvuudella. Suurimman poikkeuksen muodostaa jako kansaan ja eliittiin: yhdenkään puolueen äänestäjät eivät profiloitu leimallisesti poliittisen eliitin puolustajiksi. Aineisto antaa tukea myös sille, että aluepolitiikalla on ainakin yleisellä tasolla vankka tuki äänestäjäkunnassa.

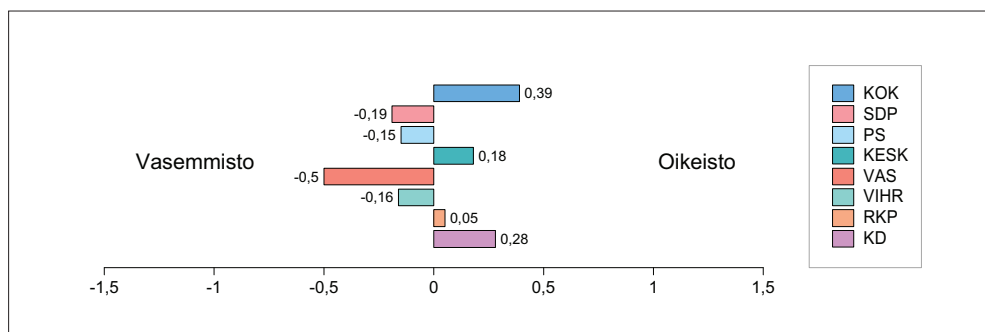
Vasemmisto-oikeisto-ulottuvuudessa mitattiin vastaajien suhtautumista markkinavoimiin, yrittäjyyteen, tulonjakoon ja työhön. Puoluekenttä jakautui jokaisessa vasemmisto-oikeisto-kysymyksessä samaan kahteen leiriin. Kokoomuksen, Kristillisdemokraattien, Keskustan ja RKP:n äänestäjät haluavat Suomeen keskimääräistä enemmän yksityisyrittäjyyttä ja markkinataloutta sekä kannattavat sitä, että suomalaiset olisivat työelämässä pidempään. Vasemmistoliiton, SDP:n, Perussuomalaisten ja Vihreiden äänestäjissä on sen sijaan paljon niitä, jotka eivät kannata markkinaehtoisuutta ja työurien pidentämistä. Sen sijaan tämän nelikon äänestäjät korostavat erittäin voimakkaasti tuloerojen tärkeyttä. Jako on täsmälleen sama kuin taulukossa 10.1, jossa tarkasteltiin, miten äänet jakautuvat äänestäjien oman vasemmisto-oikeisto-sijoittumisen mukaan.

⁷ Väittämät ja kysymykset ryhmiteltiin kuhunkin ristiriitaulottuvuuteen faktorianalyysin avulla. Kysymyksistä muodostui näin temaattisia ryppäitä. Lisäksi samaan ulottuvuuteen linkittyville muuttujille tehtiin reliabilitteettianalyysi. Cronbachin alfa kertoi, oliko mittari tarpeeksi yhtenäinen muuttujien välisen korrelaation ja niiden lukumäärän perustella. Jos mittari täytti tämän vaatimuksen, kysymyksistä voitiin muodostaa ristiriitaulottuvuutta kuvaava summamuuttuja.

Kuvio 10.2
Eduskuntapuolueiden äänestäjien keskimääräinen sijainti
eri ristiriitautottuvuuksilla (keskiarvo)⁸

Kuvion 10.3 mukaan perussuomalaiset ja vihreät sijaitsevat sosioekonomisella ulottuvuudella aivan SDP:n äänestäjien kyljessä. Perussuomalaiset vierastavat erityisesti suomalaisten työurien pidentämistä, mikä on luontevaa duunaripuolueelle, koska ehdotus eläkeiän nostamisesta herätti työntekijäleirissä vastustusta. Työelämän pidentäminen jakaakin puolueet kahteen leiriin: duunaripuolueisiin ja vihreihin sekä porvarilliseen leiriin, jossa on protestanttisen etiikan vivahteita työn merkityksen painottamisessa.

Kuvio 10.3
Eduskuntapuolueiden äänestäjien sijainti vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella⁹

8 Summamuuttujat laskettiin taulukon 10.3 väittämistä, jotka saivat arvoja välillä 1–4. Väittämien ja kysymyksien asteikot käännettiin kullakin ristiriitautottuvuudella samansuuntaisiksi. Vastaaja sijoittui esimerkiksi sitä lähemmäs oikeistoa, mitä vähemmän tärkeinä hän piti tuloeroja ja mitä vahvemmin hän kannatti Suomea, jossa on enemmän yksityisyritystä ja markkinataloutta ja jossa ihmiset ovat työelämässä pidempään.

9 Kunkin puolueen äänestäjäkunnalle laskettiin keskiarvo sijoittumisesta vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudelle (ks. liitetäulukko 10.2). Kuviossa 10.3 ilmaistaan, kuinka paljon kunkin puolueiden äänestäjien sijainti eroaa edus-

Taulukko 10.3
Äänestäjien näkemykset poliittisissa asiakysymyksissä puoluekannan mukaan
vuoden 2011 eduskuntavaaleissa (%)

	KOK	SDP	PS	KESK	VAS	VIHR	RKP	KD	Kaikki	(n)
<i>Vasemmisto-oikeisto</i>										
Suomi, jossa on enemmän yksityis- yrittäjyyttä ja markkinataloutta ^a	84	54	63	85	34	51	82	74	67	(650)
Suomi, jossa ihmiset ovat työelämässä ^a pidempään	62	41	36	54	26	37	45	63	46	(656)
Tärkeä asiakysymys: tuloterot ^b	66	92	88	77	95	90	77	77	79	(638)
<i>Ydinalueet–syrjäseudut</i>										
Tärkeä asiakysymys: aluepolitiikka ^b	63	76	61	80	64	39	68	67	67	(629)
Suomi, jossa on pienemmät kehitys- erot eri alueiden välillä ^a	75	79	62	86	74	74	82	85	76	(649)
<i>Suvereniteetti–liittoutuneisuus</i>										
Suomen pitää erota EU:sta ^c	8	15	61	25	21	13	13	48	25	(566)
EU:n jäsenyys ollut Suomelle kaiken kaikkiaan myönteinen asia ^c	84	72	35	67	55	87	77	37	65	(607)
Suomen tulee liittyä Naton jäseneksi ^c	60	21	18	9	10	9	41	33	26	(542)
<i>Eliitti–kansat</i>										
Kansanedustajien on lopettava puhu- minen ja keskittyttävä toimimaan todellisten ongelmien ratkaisemiseksi ^c	73	78	85	71	80	46	65	69	75	(634)
Kansanedustajat etääntyvät nopeasti tavallisten ihmisten ongelmista ^c	72	87	91	79	90	76	79	80	82	(985)
Poliitikot eivät välitä tavallisten ihmisten mielipiteistä ^c	39	55	71	48	59	36	61	56	53	(994)
Vaalirahakohu muutti käsityksiäni politiikoista negatiivisemmiksi ^d	60	82	81	64	86	79	74	63	73	(653)
<i>suomi–ruotsi</i>										
Suomi, jossa on kaksi vahvaa kansallis- kieltä, suomi ja ruotsi ^a	51	37	18	42	29	45	100	33	39	(657)
<i>Perinteiset moraali- ja kulttuuriarvot – sallivat liberaalit arvot (Suomi, jossa...)</i>										
...kristilliset arvot ovat suuremmassa roolissa ^a	45	37	37	55	21	19	36	89	41	(656)
...vahvistetaan perheen asemaa ^a	84	79	84	96	73	65	71	93	83	(654)
...on enemmän lakia ja järjestystä ^a	56	58	68	61	44	38	68	89	59	(653)
...vahvistetaan seksuaalisten vähemmis- töjen oikeuksia ^a	35	44	24	27	51	70	44	19	37	(653)
...maahanmuutto on laajamittaisempaa ^a	27	22	4	23	26	41	43	26	22	(648)
Monikulttuurinen ja suvaitseva Suomi ^a	58	59	22	47	63	81	70	48	52	(646)

...

Taulukko 10.3...

	KOK	SDP	PS	KESK	VAS	VIHR	RKP	KD	Kaikki	(n)
<i>Kasvu ja kulutus – ympäristönsuojelu</i>										
Ympäristöasiat ovat tärkeitä ^b	69	73	47	65	79	95	78	65	68	(644)
Ympäristöystävällisempi Suomi, vaikka se tarkoittaisi alhaista talouskasvua tai ei kasvua ollenkaan ^a	51	54	39	49	60	79	62	59	52	(663)
(n)	(135)	(134)	(115)	(104)	(56)	(40)	(21)	(26)	(639)	

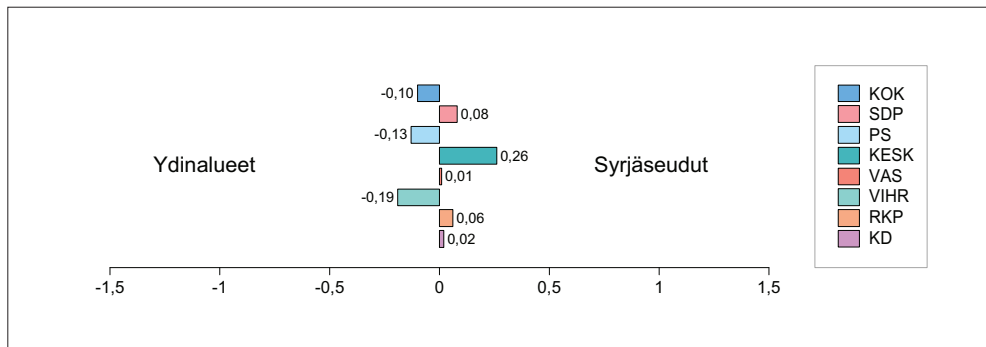
Taulukkoselitte: Prosenttiosuudet ilmaisevat erilaisissa kysymyksissä ja väitteissä seuraavia asioista: a. niiden osuus, joiden mielestä kyseessä on hyvä ehdotus; b. niiden osuus, joiden mielestä asia on erittäin tärkeä tai melko tärkeä; c. niiden osuus, jotka ovat väittämästä täysin tai osittain samaa mieltä; d. niiden osuus, joiden käsitykset muuttuivat paljon tai jonkin verran kielteisemmiksi. Ei osaa sanoa -vastauksia ei huomioitu taulukon prosenttiosuuksissa.

Kuviosta 10.3 voidaan myös nähdä, että Kristillisdemokraatit sijoittuvat ulottuvuudella hyvin lähelle Kokoomusta, mikä poikkeaa aikaisemmista tutkimustuloksista (Paloheimo 2005; Paloheimo 2008; Westinen 2011). Erityisen merkillistä on se, että Kristillisten äänestäjät eivät pidä tuloerojen kaventamista keskimääräistä tärkeämpänä, vaikka puolueen äänestäjissä oli vielä vuoden 2007 vaaleissa erityisen paljon niitä, jotka halusivat parantaa köyhien asemaa (Westinen 2011, 102).

Ydinalueet–syrjäseudut-ulottuvuus mittaa sitä, kuinka tärkeänä äänestäjät pitivät aluepolitiikkaa ja antavatko he tukensa Suomelle, jossa olisi pienemmät kehityserot maan eri osien välillä. Valitettavasti kysymyspatteristo ei mahdollista ulottuvuuteen tiiviisti linkittyviä mielipiteitä kuntarakenteesta. Mielipidehajonta on kyseisellä ulottuvuudella selkeästi pienempi kuin muissa ristiriitaulottuvuuksissa. Vaikka alueelliseen hajauttamiseen ja keskittämiseen liittyvät kysymykset eivät ole aikaisemminkaan kuuluneet äänestäjäkuntaa voimakkaimmin erottaviin kysymyksiin (Westinen 2011), on mahdollista, että summamuuttuja ei täysin kuvaa eroja äänestäjien välillä.

Keskustan äänestäjät korostavat odotetusti eniten aluepolitiikan merkitystä. Toisella laidalla olevista äänestäjistä vihreät eivät ole myöskään aikaisemmissa tutkimuksissa painottaneet erityisen paljon kehityserojen tasaamista Suomessa. Vihreiden vankin kannatuspohja onkin Etelä-Suomen suurkaupungeissa. Perussuomalaiset painottivat toiseksi vähiten aluepolitiikkaa, vaikka he ovat aikaisemmin asemoituneet ulottuvuudella keskivaiheille (mt, 215). Perussuomalaisten voidaan siis arvioida erkaantuneen edeltäjänsä SMP:n juurista, vaikka puolueen puheenjohtaja Timo Soini piti vaalikeskusteluissa esillä syrjäseutujen ihmisten asioita. Kuvion 10.4 perusteella Vasemmistoliiton, KD:n, RKP:n ja SDP:n äänestäjien väliset erot ovat tällä ulottuvuudella minimaalisia.

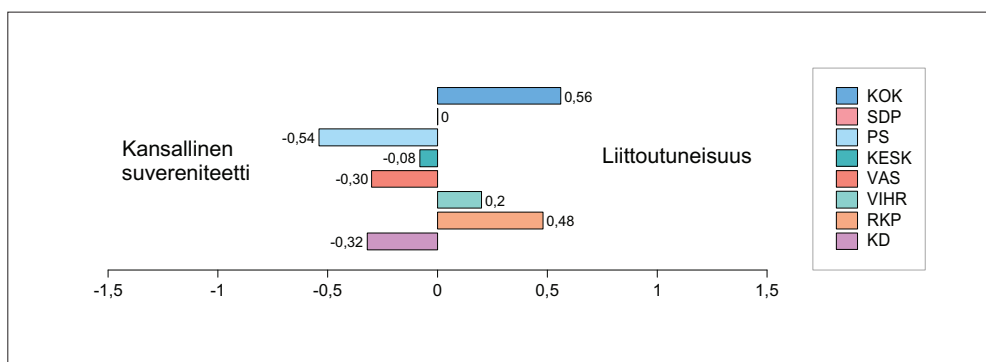
kuntapuolueiden äänestäjien keskiarvosta, joka on siis kuvion nolllapiste. Esimerkiksi Vasemmistoliiton äänestäjien keskiarvo ulottuvuudella on 1,94, joka on 0,50 yksikköä pienempi kuin keskiarvo. Näin Vasemmistoliiton äänestäjät saavat ulottuvuudella arvon -0,50. Samaa menetelmää on käytetty myös muita ulottuvuuksia esittämissä kuvioissa 10.4–10.9.

Kuvio 10.4
Eduskuntapuolueiden äänestäjien sijainti ydinalueet–syrjäseudut-ulottuvuudella

Poliittista ja sotilaallista liittoutuneisuutta suhteessa kansallisen suvereniteetin korostamiseen mitattiin kolmella EU:hun ja Natoon liittyvällä kysymyksellä. Kokoomuksen ja RKP:n äänestäjät erottautuivat muista äänestäjistä vahvimmin juuri tällä ulottuvuudella. Erityisesti kokoomuslaiset halusivat Suomen Naton jäseneksi, mikä vahvistaa aikaisempia tutkimushavaintoja. Perussuomalaisten äänestäjät erottautuvat puolueidentiteettinsä mukaisesti muista äänestäjistä erityisesti kysymyksessä EU:sta eroamisesta. Perussuomalaisten epäluulon voidaan nähdä pohjautuvan demokraattiseen euroskeptismiin, joka korostaa EU:n elitistisyyttä, byrokraattivetoisuutta, yhtenäisen identiteetin puutetta ja sitä, että päätökset tehdään liian kaukana tavallisista kansalaisista (ks. Vogt 2007, 100).

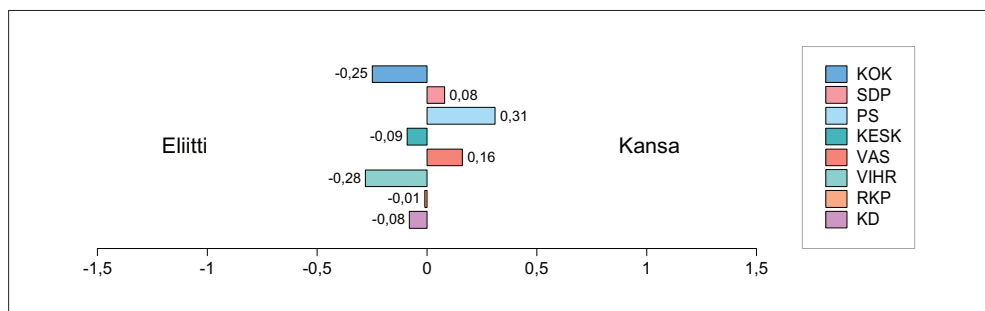
Eurokriisi ei ole ainakaan toistaiseksi muuttanut puolueiden kannattajien jakautumista kahteen leiriin. Samat neljä puoluetta (Perussuomalaiset, Kristilliset, Vasemmistoliitto ja Keskusta), jotka suhtautuivat kielteisimmin EU- ja EMU-jäsenyyksiin 1990-luvulla sijoittuvat yhä ulottuvuuden EU-skeptiseen päätyyn kuviossa 10.5 (Pesonen 2001, 132–133), vaikk-

Kuvio 10.5
Eduskuntapuolueiden äänestäjien sijainti kansallinen suvereniteetti–liittoutuneisuus-ulottuvuudella

kakin Keskustan äänestäjien suhtautuminen on maltillisempaa. Erityishuomio voidaan antaa sille, että Keskustan ja SDP:n äänestäjät ovat hyvin lähellä toisiaan tällä ulottuvuudella. SDP:n äänestäjäkunnassa on saattanut heijastua se, että aikaisemmin vahvasti EU-myönteinen puolue otti vaalikampanjan aikana kriittisen asenteen euroalueen kriisimaiden vakuuksia kohtaan (vrt. Westinen, 2011 129–139). Taulukon 10.3 perusteella vihreät ovat hyvin EU-myönteisiä, mutta jyrkkä Nato-vastaisuus erottaa heidät RKP:n ja Kokoomuksen äänestäjistä omaan lokeroonsa.

Eliitin ja kansan välinen ristiriitaulottuvuus muodostettiin neljästä muuttujasta, jotka luonnehtivat politiikoita kohtaan tunnettua epäluottamusta. Koko äänestäjäkuntaa luonnehtii vahva epäily poliitikkojen kyvykkyyttä kohtaan, mutta äänestäjien jakautuminen eliitti–kansa-lohkeamalla heijastelee silti pitkälti puolueiden kannattajakuntien koulutustasoa. Vihreiden ja Kokoomuksen todettiin saavan eniten kannatusta korkeasti koulutetuilta äänestäjiltä, kun taas Perussuomalaiset ja Vasemmistoliitto keräsivät suhteessa enemmän ääniä matalasti koulutetuilta äänestäjiltä. Puolueiden järjestys on hyvin samankaltainen aikaisempiin eduskuntavaaleihin verrattuna (Westinen 2011, 146–151), mutta RKP:n äänestäjät ovat siirtyneet kuvion 10.6 mukaan lohkeaman keskivaiheille. Suomenruotsalaisten poliittinen luottamus on ollut huomattavasti suomenkielisiä korkeammalla tasolla (Sundberg ym. 2005, 48) ja RKP on aikaisemmin asettautunut lohkeamalla poliitikkojen puolelle. KD:n äänestäjät puolestaan osoittivat vuoden 2011 vaaleissa aikaisempaa verrattain enemmän ymmärrystä poliitikkoja kohtaan (Westinen 2011, 145, 151).

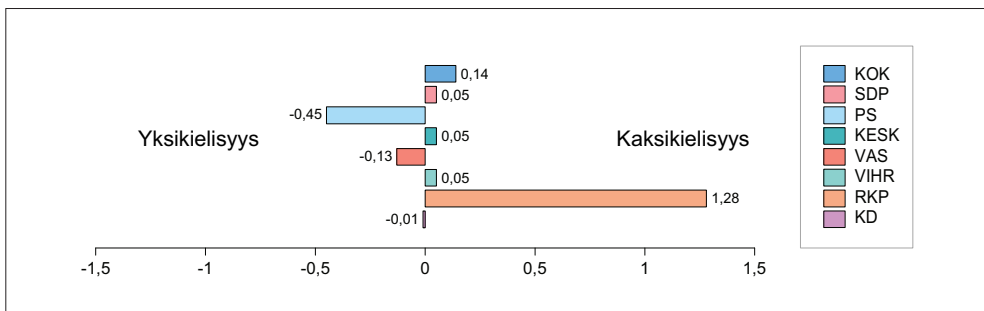

Kuvio 10.6
Eduskuntapuolueiden äänestäjien sijainti eliitti–kansa-ulottuvuudella

Perussuomalaisten näkemykset olivat voimakkaimpia juuri eliitin ja kansan välisellä ulottuvuudella, mikä sopii yhteen puolueen populistisen profiilin kanssa. Toisaalta perussuomalaiset erottautuvat muista äänestäjistä selkeästi vain korostaessaan sitä, etteivät poliitikot välitä tavallisten ihmisten mielipiteistä. Populistisen ideologian lähtökohdaksi voidaan nimemonaan nähdä epäily, joka kohdistuu eliitin kykyyn tehdä tavallisia kansalaisia koskettavia päätöksiä (Bell 1992, 3). Vihreät puolestaan saattavat heijastella omilla vastauksillaan asemaansa perussuomalaisen populismin vastustajina.

Suomen ja ruotsin kielen välistä ristiriitaulottuvuutta voitiin mitata vain sillä, antavatko vastaajat tukensa Suomelle, jossa sekä suomi että ruotsi ovat vahvoja kansalliskieliä. Kaikki

RKP:n äänestäjät kannattavat kaksikielistä Suomea, joten kyseessä on taulukon 10.3 perusteella vahvin minkään puolueen kokoava voima. RKP:n olemassaolon ehdoton peruste on ruotsin kielen puolustaminen, mutta kysymyksestä ei toisaalta selviä, haluaisiko osa RKP:n äänestäjistä laventaa kielipuolueen kapeaa imagoa (ks. Bengtsson 2005, 135–136). Kysymys vaikutti olevan monelle suomenkielisen puolueen äänestäjälle irrelevantti, sillä neljäsosa suomenkielisten puolueiden äänestäjistä ei pitänyt ehdotusta kaksikielisestä Suomesta hyvänä eikä huonona. Ainoastaan perussuomalaiset vastustivat selkeästi kaksikielistä Suomea, mikä ei ole yllättävää puolueen vaaliohjelman linjausten valossa. Siinä Perussuomalaiset (2011) halusi supistaa ruotsinkielistä tv-ohjelmatarjontaa, poistaa pakkoruotsin koulusta ja virkamiesruotsin yliopistoista.

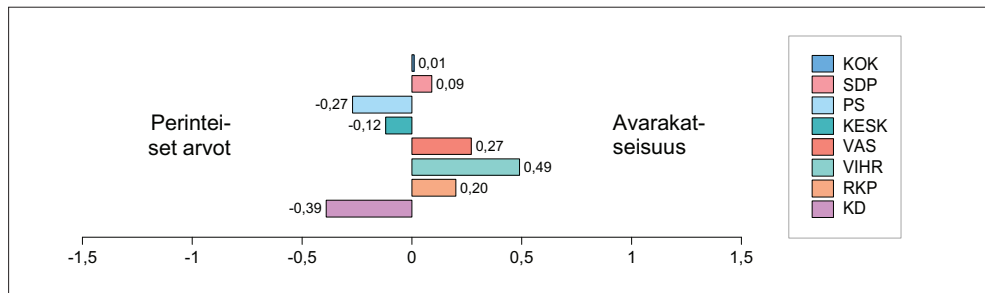

Kuvio 10.7

Eduskuntapuolueiden äänestäjien sijainti suomen ja ruotsin kielen välisellä ulottuvuudella

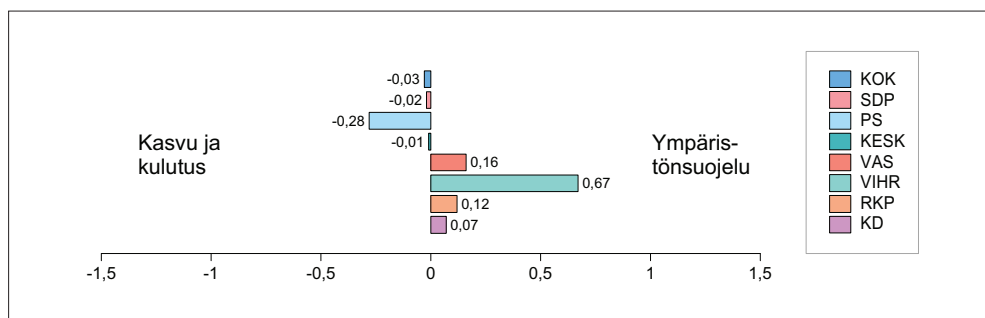
Suhtautumista moraali- ja kulttuuriarvoihin mitattiin kuudella kysymyksellä. Kristillisdemokraatit ja vihreät osoittautuivat toistensa vastapoleiksi useimmissa väittämässä. Kristilliset korostivat eniten kristillisiä arvoja, perinteisiä perhearvoja ja lain ja järjestyksen merkitystä ja kannattivat vähiten seksuaalisten vähemmistöjen oikeuksien vahvistamista. Vihreät olivat kaikkein avarakatseisimpia, ja he erosivat jyrkimmin muista puolueista juuri kysymyksessä seksuaalisista vähemmistöistä. Perussuomalaiset olivat puolestaan jyrkimpä suhtautumisessaan maahanmuuttajiin ja heidän tapoihinsa. Vain neljä prosenttia perussuomalaisista toivoi Suomeen laajamittaisempaa maahanmuuttoa, ja harva halusi myöskään monikulttuurista Suomea. Vastauksissa on nähtävissä kauttaaltaan hyvin jyrkkää ulkomaalaisvastaisuutta, joka ei selity pelkästään sillä, että moni puolueen ehdokas pönkitti kampanjaansa rasistisävytteillä teemoilla.

Arvokysymyksiä koskeissa perussuomalaisten vastauksissa on nähtävissä vastareaktio vihreiden ja vasemmiston omaksumaan kulttuuriliberalismiin. Monet konservatiiviset eurooppalaispuolueet ovat pyrkineet mobilisoimaan traditioihin nojaavia äänestäjiä. (ks. Bornschiefer 2010, 422.) Vanhoista suurista puolueista Kokoomuksen, SDP:n äänestäjillä oli useimmissa kysymyksissä keskimäärin hyvin maltilliset näkemykset, mikä näkyy kuviosta 10.8. Keskustan arvokonservatiivisen siiven vahvuus näkyy siinä, että puolueen äänestäjät painottivat keskimääräistä enemmän kristillisiä arvoja ja perhearvoja.

Kuvio 10.8
Eduskuntapuolueiden äänestäjien sijainti perinteisten ja liberaalien moraali- ja kulttuuriarvojen ulottuvuudella

Ympäristönsuojelun sekä kasvun ja kulutuksen välistä jännitettä mitattiin kahdella kysymyksellä. Vihreät painottavat muita äänestäjiä huomattavasti enemmän ympäristönsuojelua, ja se on taulukon 10.3 perusteella vihreille liberaaleja moraali- ja kulttuuriarvoja tärkeämpi asia. Perussuomalaiset asettuvat jälleen vihreiden vastakohdaksi. Ympäristönsuojelun yleinen tärkeys sai valitsijakunnassa suurempaa kannatusta kuin ympäristöystävällisyyden tavoittelu kasvun kustannuksella. Kestävän kehityksen ”yleisestä hyvyydestä” vallitsi vielä 1990-luvulla melko yhteinen käsitys puoluepolitiikassa (Doyle ja MacEachern 1998, 34). Yhä tiukempi ympäristölainsäädäntö ja kampanjointi ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi ovat voineet omalta osaltaan johtaa siihen, että Perussuomalaiset on ottanut Suomen puoluekentässä yhä vahvemman aseman liiallisen ekointoilun vastustajana (vrt. Westinen 2011, 189).

Kuvio 10.9
Eduskuntapuolueiden äänestäjien sijainti kasvun ja kulutuksen ja ympäristön välisellä ulottuvuudella

Kokoomuksen, SDP:n ja Keskustan äänestäjät sijoittuvat ulottuvuuden keskikohtaan. Vasemmistoliiton äänestäjät jatkavat jokseenkin punavihreällä linjalla, mutta ammattiyhdistys- ja teollisuussiteet jarruttavat taloudellisilla linkeillään todennäköisesti sitä, että se haastaisi Vihreät tällä ulottuvuudella (ks. Zilliacus 1995, 219–223). RKP:n äänestäjät sijoittuvat kuvion 10.9 aivan Vasemmistoliiton äänestäjien viereen, mutta kysymys ydinvoimasta, jota ei vaalitutkimuksessa kysytty, on perinteisesti irrottanut RKP:läiset lohkeaman toiselle laidalle.

Perussuomalaisten äänestäjät sijaitsivat kaikkiaan viidessä ulottuvuudessa ääri- ja keskivertolaidalla. Lisäksi heidän positionsa oli varsin selvä myös perinteisten kulttuuri- ja moraaliarvojen puolustajina ja duunarivasemmistoon kiinnittyjinä. Tämä selittää omalta osaltaan puolueen vaalimenestystä. Puolue kyseenalaisti suomalaisen konsensuspolitiikan, jossa puolueet ovat pelänneet haastaa toisensa liian voimakkaasti tai ottaa kärkeviä kannanottoja (Paloheimo ja Karvonen 2005, 297). Eduskuntaan valittiin puolueesta paljon uusia kansanedustajia, jotka ovat esittäneet hyvin kärkeviä näkemyksiä muun muassa maahanmuutosta, EU:sta ja ruotsin kielestä. Perussuomalais-ilmiö antaa tukea niin sanotulle suuntateorialle, jonka mukaan äänestäjät haluavat varmistaa, että heidän ehdokkaansa ovat selkeästi jotain mieltä tärkeissä asiakysymyksissä ja että ehdokkaiden mielipiteet olisivat vielä jyrkempiä kuin äänestäjien omat mielipiteet (ks. Rabinowitz ja MacDonald 1989). Päinvastaisen esimerkin tarjoavat SDP ja Keskusta, joita äänestäneiden mielipiteet heijastelivat puolueiden maltillista asemoitumista lähes kaikilla ulottuvuuksilla. Keskustan valitsijat erottautuivat aikaisempien vaalien tapaan muista äänestäjistä jonkin verran vain aluepolitiikassa, joka ei politisoitunut erityiseksi kysymykseksi kevään vaaleissa. Tulokset voivat osin selittää Keskustan vaalitappiota: ajan ilmapiiri suosi selkeitä kannanottoja, ja äänestäjät eivät halunneet puolueilta ja ehdokkailta sekä-että-vastauksia.

HENKILÖKYSYMYKSET

Puolueiden puheenjohtajien merkitys on korostunut 2000-luvulla niin puolueiden vaalikampanjoissa, viestinnässä kuin äänestäjien arvioissa puolueista. Lisäksi pääministerin asema on vahvistunut vuonna 2000 voimaan tulleen perustuslain ansiosta. Suurimpien puolueiden puheenjohtajien merkittävyyttä on täten lisännyt kilpailu pääministerin paikasta. Vuoden 2007 vaaleissa kansalaiset arvioivat, että kolmen suurimman puolueen puheenjohtajalla oli suurempi merkitys puolueidensa vaalimenestykselle kuin kertaakaan aikaisemmin. (ks. Paloheimo 2005; Karvonen 2009.)

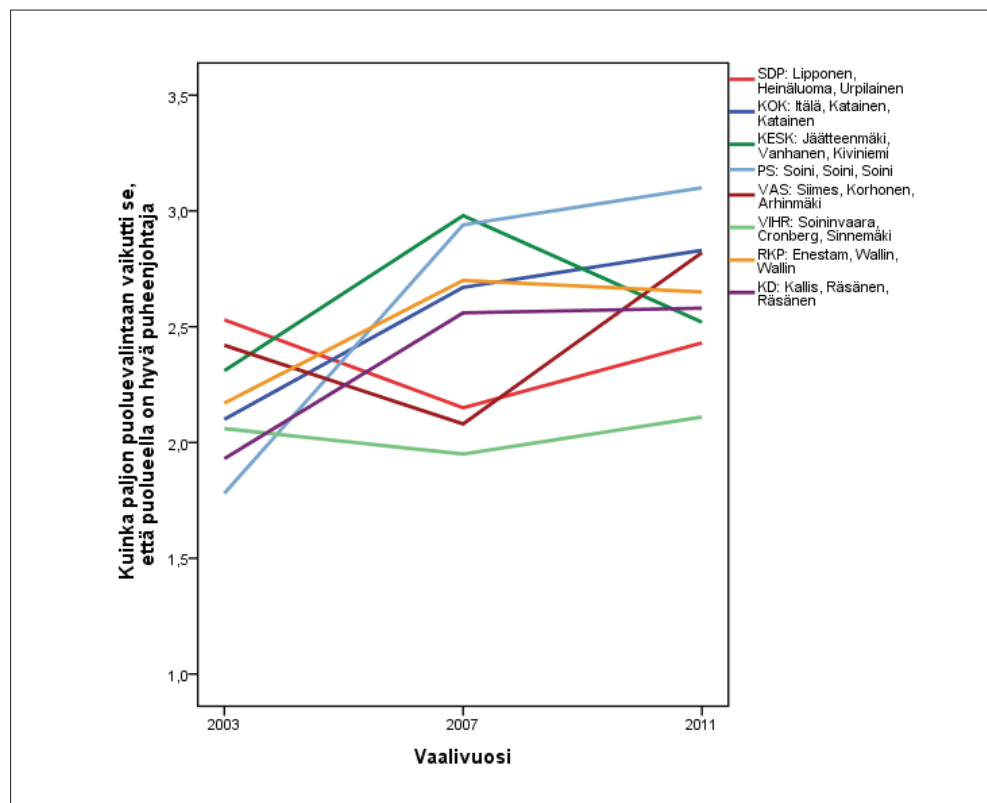
Vuoden 2011 vaaleissa oli poikkeuksellinen pääministeriasetus. Vanhojen kolmen suuren puolueen, Kokoomuksen, SDP:n ja Keskustan, rinnalle oli noussut Perussuomalaiset. Timo Soinin nousu varteenotettavaksi pääministerikandidaatiksi ei ollut omiaan ainakaan vähentämään puoluejohtajien välisen taiston merkittävyyttä. Vaalitutkimusaineiston avulla voidaan analysoida, ketkä painottivat puoluejohtaja- ja pääministerikysymyksiä eniten puoluevalinnassaan. Lisäksi tarkastellaan, kuinka pidettyjä eri puolueiden puheenjohtajat ovat olleet kansalaisten keskuudessa vuosien 2003–2011 eduskuntavaaleissa. Kuvioista 10.10 ja 10.11 voidaan nähdä, kuinka merkittävästi äänestäjien puoluevalintaan on vuosina 2003–2011 vaikuttanut se, että puolueella on hyvä puheenjohtaja tai että hän on sopivin pääministeriksi. Vaikka eri puolueiden äänestäjien välillä on huomattavaa hajontaa, trendi on selvä: äänestäjät painottivat sekä puheenjohtaja- että pääministerikysymystä vuoden 2011 eduskuntavaaleissa enemmän kuin kaksissa aikaisemmissa vaaleissa.¹⁰

10 Vastauksille laskettiin keskiarvot asteikolla 1–4, jossa 1 = ei vaikuttanut lainkaan puoluevalintaan ja 4 = vaikutti ratkaisevasti puoluevalintaan. Kysymyksessä ”puolueella on hyvä puheenjohtaja” keskiarvot olivat seuraavat: 2003: 2,27 / 2007: 2,50 / 2011: 2,68. Kysymyksessä ”puolueen puheenjohtaja oli sopivin pääministeriksi” keskiarvot olivat seuraavat: 2003: 2,11 / 2007: 2,09 / 2011: 2,39.

Vuoden 2007 vaaleihin verrattuna erityisesti pääministerikysymys on noussut vahvemmaksi puoluevalinnan vaikuttimeksi. Ainoastaan Keskustan ja RKP:n äänestäjät painottivat kysymystä vähemmän kuin neljä vuotta sitten. Keskustan kohdalla kyse lienee normalisoidumisesta, sillä Matti Vanhasen pääministeriöminaisuuksia korostettiin poikkeuksellisen paljon vuonna 2007 (ks. Karvonen 2009, 121). Vuoden 2011 vaaleissa Kokoomuksen, Keskustan ja Perussuomalaisen äänestäjät intoutuivat eniten pääministeripelistä. Henkilöiden merkitys politiikassa on korostunut Suomessa enemmän porvaripuolueissa (mt, 116–120; vrt. Oscarsson ja Holmberg 2006, 119–124).

Hajonta puolueiden välillä oli huomattavasti suurempaa pääministerikysymyksessä puoluejohtajakysymykseen verrattuna, mikä johtuu siitä, että vain osalla puheenjohtajista on realistisia mahdollisuuksia pääministeriksi. Toisaalta hajonta on kasvanut vuoden 2003 jälkeen myös puheenjohtajakysymyksessä. Johtajakysymyksiin korostaminen on erityisesti vihreille vieras ajatus, mikä kielinee yleisestä auktoriteettikeskeisyyden vierastamisesta (Heywood 2003, 87).

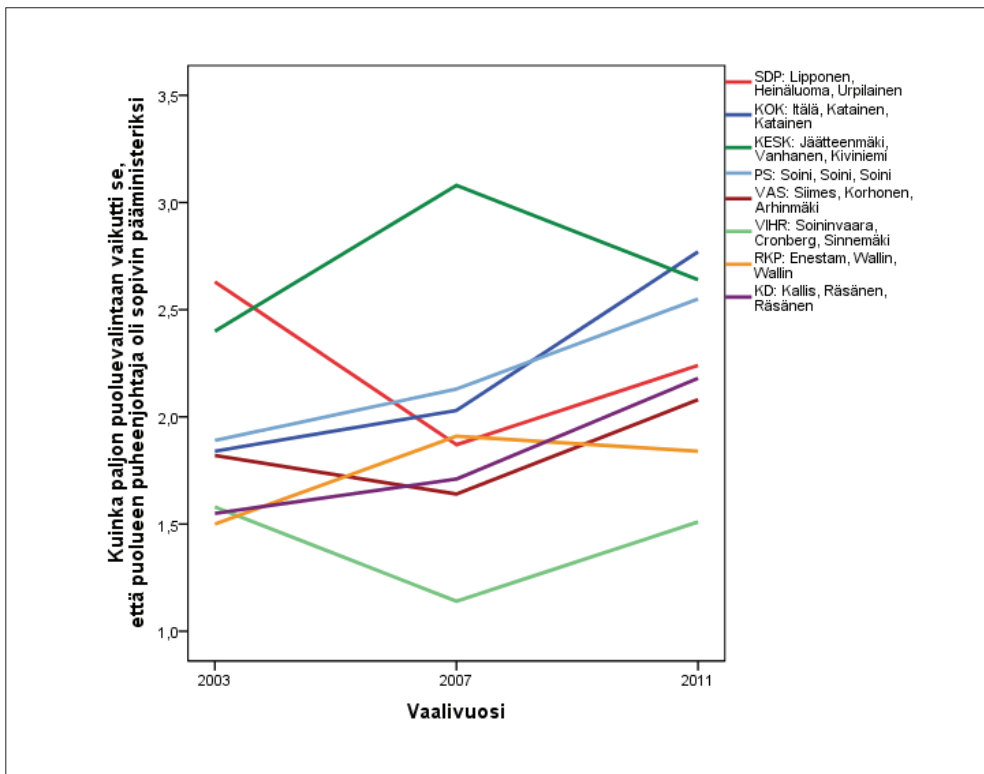
Paavo Arhinmäen nousu Helsingin vaalipiirin ääniharavaksi vuoden 2011 vaaleissa näkyy myös siinä, että hänen henkilönsä on nostanut eniten puoluejohtajakysymyksen merki-

Kuvio 10.10

Hyvän puheenjohtajan vaikutus puoluevalintaan vuosien 2003–2011 eduskuntavaaleissa puoluekannan mukaan (keskiarvot)

tystä yhdenkään puolueen sisällä vuosina 2003–2011. Vasemmistoliiton äänestäjät pitivät Arhinmäkeä selkeästi parempana puheenjohtajana kuin Martti Korhosta. Kuvion 10.10 perusteella voidaan tehdä myös se johtopäätös, että heikot arviot puheenjohtajan kyvykkyydestä korreloivat hyvin puheenjohtajavaihdosten kanssa. Kokoomuksen Ville Itälä, SDP:n Eero Heinäluoma ja Vasemmistoliiton Martti Korhonen eivät toimineet tyydyttävällä tavalla puolueidensa vaalivetureina, ja kullakin oli taakkana myös imagoarvioita, mikä on ollut tyydyttävää puheenjohtajavaihdoksille 1990- ja 2000-luvuilla (ks. Paloheimo 2005, 211).

Kuvio 10.11

Puolueen puheenjohtajan arvioidun pääministerikyvykkyyden vaikutus puoluevalintaan vuosien 2003–2011 eduskuntavaaleissa puoluekannan mukaan (keskiarvot)

Kuvioiden ulkopuolella suoritetun tarkastelun pohjalta voidaan lisäksi todeta, että vuosien 2007 ja 2011 vaalien jälkeen pääministeriksi nousi puoluejohtaja, joka nautti kaikkein suurinta suosiota kaikkien äänestäjien keskuudessa.¹¹ Matti Vanhasen suosio oli vuoden 2007 vaaleissa niin ylivoimaista, että hän oli suosituimpi kaikkien äänestäjien keskuudessa kuin vasemmistopuolueiden johtajat omiensa keskuudessa. Jyrki Katainen nousi puolestaan pidetyimmäksi johtajaksi vuoden 2011 vaaleissa. Vuoden 2003 vaalit muodostavat poikkeuksen,

¹¹ Vastaajilta on kysytty vuosien 2003–2011 eduskuntavaalitutkimuksissa, kuinka paljon he pitivät kustakin puolueen puheenjohtajasta asteikolla 0–10.

sillä pääministeriksi valittu Anneli Jäätteenmäki oli puoluejohtajista vasta neljänneksi pidettyin, ja Paavo Lipponen kaikkein pidettyin.

Vuoden 2011 vaalien osalta voidaan vielä kiinnittää huomiota kolmeen puheenjohtajaan. Timo Soinia koskevat mielipiteet jakautuivat vuoden 2011 vaaleissa huomattavasti vuotta 2007 voimakkaammin¹². Soini on muuttunut kaikkien äänioikeutettujen keskuudessa neljässä vuodessa epäsuositummaksi samalla, kun hän ja Perussuomalaiset ovat saaneet enemmän huomiota. Kristilliset ovat puolestaan yhä vankemmin Päivi Räsäsen takana, mutta todennäköisesti kärjekkään konservatiiviset arvopuheet ovat pudottaneet Räsäsen vähiten pidetyimmäksi puoluejohtajaksi. Anni Sinnemäen putoaminen Vihreiden puheenjohtajan paikalta vuoden 2011 vaalien jälkeen on puolestaan mielenkiintoisesti yhteydessä siihen, että valitsijat pitivät hänestä toiseksi vähiten.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Olemme edellä piirtäneet kuvan puoluevalinnasta vuoden 2011 eduskuntavaaleissa. Käsitelimme sitä sekä äänestäjien yksilötason ominaisuuksien että alueellisten erojen mukaan. Alueellisia eroja tarkasteltiin kuntaryhmien avulla. Puolueilla on Suomessa omat vahvan ja heikon kannatuksen alueensa, ja näissä eduskuntavaaleissa Perussuomalaisten nousu Keskustan ohi toi muutoksia myös puolueiden kannatusalueisiin. Tässä luvussa päivitetyt Suomen poliittiset ilmastoalueet osoittavat selkeästi, että Perussuomalaisten kannatus oli tasaista koko Suomessa. Puolue pystyi haastamaan maantieteellisessä tarkastelussa kaikki muut suuret puolueet. Erityisesti Keskusta ja SDP kärsivät Perussuomalaisten noususta, ja puolueesta tuli vuoden 2011 eduskuntavaalien yleispuolue koko maassa. Jopa RKP:n vahvoilla alueilla Perussuomalaiset saivat kymmenyksen kannatuksen. Perussuomalaisten kannatuksen tasaisuus poikkeaa suuresti erityisesti Kokoomuksen ja Keskustan kannatuksesta. Pelkistäen voi sanoa, että Kokoomuksen nousu suurimmaksi puolueeksi oli mahdollista erityisesti Helsingin ja Uudenmaan äänin. Ilman puolueen menestystä Etelä-Suomen suurissa kaupungeissa, suurimman puolueen paikka olisi valunut joko SDP:lle tai PS:lle.

Yksilötasolla analysoimme puoluevalintaa sosiodemografisten tekijöiden ja mielipiteiden avulla. Käytimme pääosin apunamme eurooppalaiselle vaalitutkimukselle tyypillistä, yhteiskuntarakennetta painottavaa sosiologista lähestymistapaa. Muodostimme aiemman kirjallisuuden ja tutkimuksen pohjalta ristiriitailottuvuuksia, joiden merkitystä nykypäivän Suomessa arvioitiin kyselyaineiston avulla. Arvioimme, että Suomen tärkeimmät poliittiset ristiriitailottuvuudet ovat vasemmisto–oikeisto, ydinalueet–syRJäseudut, kansallinen suvereniteetti–liittoutuneisuus, eliitti–kansaa, suomen kaksikielisyys, perinteiset arvot–avarakatseisuus ja talouskasvu–ympäristönsuojelu. Näiden ulottuvuuksien pohjalta puolueiden äänestäjien välillä on selkeät erot. Kaikki ristiriidat eivät puhuttele kaikkia äänestäjiä, aivan kuten tulosten yhtenä peilauskohtana käytetyssä Lipset-Rokkanin alkuperäisessä mallissa esitetään. Yksilötason analyysissä huomattiin, että Suomessa on edelleen vahvat ideologiset

12 Puolueiden kannattajien välistä mielipide-eroavuutta mittaava Eta^2 oli vuonna 2007 Soinin kohdalla 0,11, mutta 2011 se oli 0,27. Kyseessä oli suurin yksittäinen muutos Eta^2 -arvoissa kaikkien puoluejohtajien suosiota koskien vuosien 2003–2011 eduskuntavaaleissa.

perusteet puoluevalinnalle. Puoluetasolla havaittiin, että erityisesti SDP:n vanhat äänestäjät siirtyivät vuoden 2011 vaaleissa äänestämään Perussuomalaisia. Toisaalta SDP pystyi osittain paikkaamaan tappioitaan houkuttelemalla ääniä puolueisiin samastumattomilta. Ilman näiden liikkuvien äänestäjien tukea, SDP olisi kärsinyt Keskustan kaltaisen vaalitappion ja PS olisi mahdollisesti noussut Kokoomuksen ohi suurimmaksi puolueeksi.

Tasaisen kärkikamppailun valossa on lisäksi mielenkiintoista, että pääministerikisa ja puheenjohtajapeli vaikuttivat vuoden 2011 vaaleissa äänestäjien puoluevalintaan enemmän kuin kaksissa aikaisemmissa eduskuntavaaleissa. Erityisesti Kokoomuksen ja Perussuomalaisten äänestäjät korostivat puheenjohtajiensa, Jyrki Kataisen ja Timo Soinin, johtajaominaisuuksia. Sen sijaan SDP:n äänestäjät painottivat Jutta Urpilaisen johtajuutta puoluevalinnassaan jopa keskimääräistä vähemmän.

Puolueen valinta on monesti punnintaa vähintään kahden vaihtoehdon välillä. Vähiten puolueuskollisten äänestäjien on todettu tutkimuskirjallisuudessa tekevän valinnan niiden puolueiden välillä, joita hän pitää hyväksyttävänä esimerkiksi aatteiden ja asiaosaamisen pohjalta. Hyväksyttävät puolueet muodostavat puoleryypän (*party set*), ja jotkin puolueet rankataan epämieluisina ryypän ulkopuolelle. (Holmberg ja Oscarsson 2004.) Taulukkoon 10.4 on koottu eduskuntapuolueiden äänestäjien aatteelliset etäisyydet yhteenlaskettuna luvussa käsitellyistä Suomen puoluejärjestelmän ristiriitaulottuvuuksista.

Taulukko 10.4
Eduskuntapuolueiden äänestäjien aatteelliset etäisyydet
vuoden 2011 eduskuntavaaleissa¹³

	SDP	PS	KESK	VAS	VIHR	RKP	KD
KOK	1.7	3.4	1.6	3.0	2.3	2.3	1.9
SDP		2.1	1.0	1.3	2.0	2.3	1.6
PS			2.5	2.2	3.6	4.3	2.1
KESK				2.1	2.5	2.7	1.0
VAS					2.4	3.1	1.7
VIHR						3.1	2.9
RKP							3.1

Taulukosta voidaan huomata, että Perussuomalaisten ja RKP:n äänestäjien etäisyydet muihin äänestäjiin ovat suuria. Perussuomalaiset irrottautuu rintamasta usealla ulottuvuudella, kun taas RKP:n etäisyys selittyy yksinomaan ruotsin kielen painottamisella. Perussuoma-

¹³ Mitä suurempi luku on, sitä suurempi aatteellinen etäisyys kahden eri puolueen äänestäjillä on. Lukua 2.0 pienemmät etäisyydet on merkitty taulukkoon sinisellä ja lukua 3.0 suuremmat etäisyydet punaisella. Luvut on saatu liitetaulukon 10.2 avulla laskemalla puolueiden keskiarvojen erotusten itseisarvot yhteen. Esimerkiksi Keskustan äänestäjien ja Kristillisdemokraattien äänestäjien etäisyys muodostui seuraavasti: $0,10(\text{VAS-OIK}) + 0,24(\text{YDI-SYR}) + 0,24 + 0,01 + 0,06 + 0,27 + 0,08 = 1,0$.

laiset ovat lähimpänä kristillisiä ja vasemmistopuolueiden äänestäjiä. Perussuomalaiset ja Vihreät ovat puolestaan keskenään toistensa vastinpareja lähes kaikilla ulottuvuuksilla, mikä näkyy myös poliittisessa retoriikassa.

Keskustan ja SDP:n äänestäjät sijoittuivat useissa ulottuvuuksissa keskivaiheille, minkä vuoksi heidän etäisyytensä muihin äänestäjiin ovat kaikkein pienimmät. Lyhyin aatteellinen etäisyys on juuri Keskustan ja SDP:n sekä Keskustan ja Kristillisdemokraattien välillä. Äänestäjien liikkuvuus näiden Keskustan ja SDP:n välillä oli kuitenkin pientä vuoden 2011 vaaleissa ja punamultahallituksen (2003–2007) viimeisintä kautta leimasi jatkuva lehmänkauppojen teko. Pienet etäisyydet taulukossa 10.4 eivät täten välttämättä indikoi sitä, kuinka helppoa äänestäjän on vaihtaa tiettyyn puolueeseen. Eri ristiriitaulottuvuuksilla on erilainen painoarvo kunkin puolueen äänestäjäkunnalle.

Lopuksi voidaan vielä analysoida, mikä oli ristiriitaulottuvuuksien suhteellinen painoarvo puoluevalinnan kannalta. Logistinen regressioanalyysin avulla voidaan selvittää, mitkä ristiriitaulottuvuudet olivat kunkin puolueen äänestäjille tärkeimpiä. Taulukkoon 10.5 on listattu regressiokertoimien perusteella puolueittain ne ristiriitaulottuvuudet, joilla oli tilastollisesti eniten vaikutusta puoluevalintaan.¹⁴ Taulukon perusteella Suomen puoluejärjestelmän kaksi eniten puoluevalintaan vaikuttavaa ulottuvuutta ovat vasemmisto-oikeistoulottuvuus ja kulttuuri- ja moraaliarvoja käsittelevä ulottuvuus. Puoluevalintaan vaikuttavaksi vahvasti sekä perinteiset sosioekonomiset kysymykset että uudenlaiset arvokysymykset.

Aikaisemmissa vaaleissa (Paloheimo 2005, 204–205; 2008, 43) yksittäiset kulttuuri- ja moraaliarvoja käsittelevät kysymykset eivät ole kokonaisuudessaan vaikuttaneet näin voimakkaasti puoluevalintaan. Tämän vuoksi voidaan arvioida, että maahanmuuttaja-, moraali- ja seksuaalivähemmistökysymysten saamalla suurella mediahuomiolla oli yhteys äänestäjien puoluevalintaan. Vasemmisto-oikeistoulottuvuutta on pidetty perinteisesti myös Suomen tärkeimpänä ristiriitaulottuvuutena, ja taulukon 10.5 tulokset vahvistavat tätä käsitystä. Ydinalueet-periferia-ulottuvuus ja kieliulottuvuus nousivat vain yhden puolueen (Keskusta ja RKP) äänestäjäkunnassa kärkikolmikkoon puoluevalintaa selittävänä tekijänä. Toisaalta ydinaluekeskeisyys nousi neljänneksi tärkeimmäksi tekijäksi niin Kokoomuksen, Perussuomalaisten kuin Vihreidenkin kohdalla.

Listaus osoittaa, että Kokoomus saa erityisen paljon kannatusta oikeisto-orientoituneilta ja integraatiomyönteisiltä äänestäjiltä, ja SDP ja Vasemmistoliitto vasemmisto-orientoituneilta ja avarakatseisilta äänestäjiltä. Aluepolitiikan tärkeänä pitäminen lisää eniten todennäköisyyttä äänestää Keskustaa. Samanlainen yhteys oli vihreiden ja ympäristönsuojelun sekä Kristillisten ja perinteisten kulttuuri-/moraaliarvojen välillä.

Ruotsin kielen painottaminen oli ainoa ristiriitaulottuvuus, joka selitti tilastollisesti merkitsevästi RKP:n äänestämistä. Perussuomalaiset ovat myös tässä mielessä RKP:n vastakohta. Ainoastaan vasemmisto-oikeistoulottuvuudella ei ollut selitysvoimaa Perussuomalaisten äänestämiseksi. Toisaalta Perussuomalaisten äänestäjiin liittyy myös tulos, joka on eniten odotusten vastainen. Vielä populistisia asenteitakin paremmin sen äänestämistä selitti-

¹⁴ Taulukko perustuu ristiriitaulottuvuuksia kuvaavien summamuuttujien tilastollisen merkitsevyyden testaamiseen puoluevalintaa selittävinä tekijöinä. Tulosten varmistamiseksi regressioanalyysiin otettiin mukaan taulukossa 10.1 olleet sosiodemografiset taustamuuttujat. Taulukkoon 10.5 on koottu vain tilastolliselta merkitykseltään tärkeimmät ristiriitaulottuvuudet.

Taulukko 10.5
Ristiriitaulottuvuuksien vaikutus äänestäjien puoluevalintaan
vuoden 2011 eduskuntavaaleissa^a

Puolue- valinta	Tärkein tekijä	2. tärkein tekijä	3. tärkein tekijä
KOK	oikeisto- orientaatio***	liittoutuneisuuden kannattaminen***	Poliitikoiden puolustaminen**
SDP	vasemmisto- orientaatio***	avarakatseisuus*	kasvu ja kulutus*
PS	perinteiset arvot***	kansallinen suvereniteetti***	poliitikoiden kritisointi**
KESK	syrjäseutujen puolustaminen***	oikeisto- orientaatio***	–
VAS	vasemmisto- orientaatio***	avarakatseisuus***	–
VIHR	ympäristön- suojaus***	avarakatseisuus**	poliitikoiden puolustaminen*
RKP	ruotsin kielen puolustaminen***	–	–
KD	perinteiset arvot***	oikeisto- orientaatio**	kansallinen suvereniteetti*

^a Tilastollinen merkitsevyys: ***= p<0,001, **= p<0,01, *= p<0,05

vät konservatiiviset moraali- ja kulttuuriarvot ja EU-vastaisuus. Tosin näihinkin ulottuvuuksiin liittyy vahvasti populistisia piirteitä Perussuomalaisten puolueprofilissa. Myös kasvun ja kulutuksen puoltaminen ja ruotsin kielen vastaisuus selittivät tilastollisesti merkitsevästi Perussuomalaisten äänestämistä.

Vastakkainasettelun aika ei ole ohi Suomen politiikassa. Vaikka pirstaloitunut monipuoluejärjestelmä ja koalitionhallitukset ovat luoneet konsensushenkeä käytännön politiikkaan, ei kansalaisten keskuudessa ole havaittavissa yksimielisyyttä politiikan keskeisten asiakysymysten suhteen. Puoluevalinta on edelleen ideologinen ja jakaa suomalaisia edellä esittämiemme ristiriitaulottuvuuksien mukaan. Tulosten pohjalta voidaan arvioida, että Jyrki Kataisen hallitukseen kuuluvien puolueiden äänestäjillä on enemmän erottavia kuin yhteisiä teemoja. Äänestäjien mielipiteiden valossa hallituksessa on mukana äärilaidat sekä vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella että perinteiset arvot–avarakatseiset arvot -ulottuvuudella. Juuri nämä ulottuvuudet vaikuttivat eniten puoluevalintaan. Lisäksi EU- ja Nato-kysymykset jakavat pahasti hallituspuolueiden kannattajia, joten hallitusratkaisu huokui vahvasti pragmaattisuutta ideologisten jakolinjojen sijasta.

Liitetaulukko 10.1
Puolueiden kannatus vaalipiireittäin eduskuntavaaleissa 2007 ja 2011 (ääniosuus) ja
kannatuksen muutos prosenttiyksikköinä

	Koko maa	Helsinki	Uusi- maa	Varsinais- Suomi	Sata- kunta	Häme	Pirkan- maa	Kymi	Etelä- Savo	Pohjois- Savo	Pohjois- Karjala	Vaasa	Keski- Suomi	Oulu	Lappi
KOK 2011	20,4	27,3	28,4	23,0	17,6	22,5	22,3	18,0	14,1	16,4	10,5	14,1	15,0	11,9	12,5
2007	22,3	30,0	28,7	27,4	21,5	24,7	25,1	23,6	18,9	17,1	11,8	14,1	14,8	14,0	11,9
Kannatuksen muutos	-1,9	-2,7	-0,3	-4,4	-3,9	-2,2	-2,8	-5,6	-4,8	-0,7	-1,3	0,0	+0,2	-2,1	+0,6
SDP 2011	19,1	17,5	19,3	19,6	24,0	24,1	21,6	24,6	24,0	18,3	26,4	14,0	21,2	11,0	11,8
2007	21,4	21,3	20,2	21,8	29,5	28,0	23,8	28,0	27,6	19,5	31,6	12,7	24,5	12,8	15,1
Kannatuksen muutos	-2,3	-3,8	-0,9	-2,2	-5,5	-3,9	-2,2	-3,4	-3,6	-1,2	-5,2	+1,3	-3,3	-1,8	-3,3
PS 2011	19,1	13,0	18,8	18,1	23,6	20,6	21,1	23,3	20,5	20,8	23,1	17,2	18,1	20,1	20,5
2007	4,1	2,9	6,0	2,5	5,2	2,2	4,9	5,3	3,2	3,4	2,8	6,0	2,6	3,5	1,8
Kannatuksen muutos	+15	+10,1	+12,8	+15,6	+18,4	+18,4	+16,2	+18	+17,3	+17,4	+20,3	+11,2	+15,5	+16,6	+18,7
KESK 2011	15,8	4,5	6,4	11,6	16,1	13,2	10,4	16,8	26,8	25,4	26,2	22,6	21,8	33,4	32,2
2007	23,1	6,9	12,4	15,8	24,7	20,3	16,3	23,9	37,4	35,8	35,7	32,5	33,2	43,1	43,2
Kannatuksen muutos	-7,3	-2,4	-6,0	-4,2	-8,6	-7,1	-5,9	-7,1	-10,6	-10,4	-9,5	-9,9	-11,4	-9,7	-11,0
VAS 2011	8,1	10,4	5,1	9,6	10,9	6,9	8,3	5,7	2,2	8,4	4,2	3,7	9,0	14,5	16,7
2007	8,8	6,8	6,7	10,6	12,0	8,3	9,6	7,0	1,7	11,2	2,5	4,7	7,4	16,1	23,1
Kannatuksen muutos	-0,7	+3,6	-1,6	-1,0	-1,1	-1,4	-1,3	-1,3	+0,5	-2,8	1,7	-1,0	+1,6	-1,6	-6,4
VIHR 2011	7,3	16,7	9,1	7,3	3,8	4,5	8,3	4,2	7,1	5,5	5,4	1,4	6,5	4,9	3,4
2007	8,5	20,1	10,9	9,4	3,5	6,1	8,7	4,9	6,9	4,0	11,7	1,5	7,0	6,2	3,2
Kannatuksen muutos	-1,2	-3,4	-1,8	-2,1	+0,3	-1,6	-0,4	-0,7	+0,2	+1,5	-6,3	-0,1	-0,5	-1,3	+0,2
RKP 2011	4,3	5,8	8,3	5,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	19,4	0,0	0,2	0,4
2007	4,6	6,0	9,5	5,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	20,6	0,0	0,0	0,0
Kannatuksen muutos	-0,3	-0,2	-1,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-1,2	0,0	+0,2	+0,4
KD 2011	4,0	2,4	2,8	2,9	3,4	6,8	5,0	6,6	4,5	3,9	2,8	6,6	6,4	2,8	1,6
2007	4,9	2,5	4,1	4,7	2,4	7,7	6,2	6,6	3,6	8,1	3,0	7,0	7,9	3,2	1,0
Kannatuksen muutos	-0,9	-0,1	-1,3	-1,8	1,0	-0,9	-1,2	0,0	+0,9	-4,2	-0,2	-0,4	-1,5	-0,4	+0,6
MUUT 2011	2,0	2,4	1,8	2,4	0,3	1,4	3,0	0,9	0,7	1,1	1,3	0,8	1,9	1,2	0,7
2007	2,5	3,3	1,6	2,3	1,2	2,7	5,2	0,6	0,6	1,1	0,8	1,0	2,7	1,2	0,9
Kannatuksen muutos	-0,5	-0,9	+0,2	+0,1	-0,9	-1,3	-2,2	+0,3	+0,1	0,0	+0,5	-0,2	-0,8	0,0	-0,2

Liitetaulukko 10.2
Puolueiden äänestäjien sijoittuminen seitsemälle ristiriitautuvuudelle
(summamuuttujien keskiarvot ja Eta²)

	KOK	SDP	PS	KESK	VAS	VIHR	RKP	KD	Kaikki	Eta ²
vasemmisto (1) – oikeisto (4)	2,83	2,25	2,29	2,62	1,94	2,28	2,49	2,72	2,44	0,26
ydinalueet (1) – syrjäseudut (4)	2,83	3,01	2,80	3,19	2,94	2,74	2,99	2,95	2,93	0,06
kansallinen suvereniteetti (1) – liittoutuneisuus (4)	3,13	2,57	2,03	2,49	2,27	2,77	3,05	2,25	2,57	0,22
eliitti (1) – kansa (4)	2,73	3,06	3,29	2,89	3,14	2,70	2,97	2,90	2,98	0,13
suomi (1) – ruotsi (4)	2,67	2,58	2,08	2,58	2,40	2,58	3,81	2,52	2,53	0,15
perinteiset arvot(1) – avarakatseisuus (4)	2,28	2,36	2,00	2,15	2,54	2,76	2,47	1,88	2,27	0,22
kasvu ja kulutus (1) – ympäristönsuojelu (4)	2,72	2,73	2,47	2,74	2,91	3,42	2,87	2,82	2,75	0,12
(N)	(141)	(138)	(124)	(109)	(59)	(42)	(23)	(28)	(667)	

Taulukkoselite: Ristiriitautuvuuksia mitataan summamuuttujilla, jotka voivat saada arvoja välillä 1-4. Luvut kertovat kunkin puolueen äänestäjäkunnan keskiarvon. Eta²-kerroin ilmaisee, kuinka paljon rivillä esitetyn muuttujan kokonaisvaihtelusta on ryhmien eli puolueiden välistä vaihtelua.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Bartolini, Stefano & Mair Peter (1990): *Identity, Competition, and Electoral Availability: the Stabilisation of European Electorates 1885–1985*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bell, Jeffrey (1992): *Populism and elitism: politics in the age of equality*. Washington D.C.: Regnery Gateway.
- Bengtsson, Åsa (2005): ”Utmaningar för svensk politik”. Teoksessa Bengtsson, Åsa – Kimmo Grönlund (red.) *Den finlandssvenska väljaren*. Vasa: Åbo Akademi, Institutet för finlandssvensk samhällsforskning, 127–144.
- Bornschier, Simon (2010): ”The New Cultural Divide and the Two-Dimensional Political Space in Western Europe”. *West European Politics* 33:3, 419–444.
- Campbell, Angus; Converse Philip E; Miller, Warren E. & Stokes, Donald E. (1960): *The American Voter*. New York: Wiley.
- Dalton, Russell J. (2002): *Citizen Politics: public opinion and political parties in advanced industrial democracies*. New York: Chatham House.
- Dalton, Russell J. (2006): *Citizen Politics: public opinion and political parties in advanced industrial democracies*. New York: Chatham House.
- Dogan, Mattei (2001): ”Class, religion, party; triple decline of electoral cleavages in Western Europe” Teoksessa Karvonen, Lauri – Stein Kuhnle (toim.), *Party Systems and Voter Alignments Revisited*. New York: Routledge, 93–114.
- Doyle, Timothy – Doug McEachern (1998): *Environment and politics*. London; New York: Routledge.
- Forsberg, Tuomas (2002): *Nato-kirja*. Helsinki: Ajatus.
- Freston Paul (2007): *Protestant Political Parties*. Aldershot: Ashgate.
- Gallagher Michael – Michael Laver – Peter Mair (2005): *Representative government in modern Europe*. Boston: McGraw-Hill.
- Grönlund, Kimmo (2011): ”Politiskt beteende i Svenskfinland och på Åland”. Teoksessa Grönlund, Kimmo (toim.), *Språk och politisk mobilisering – Finlandssvenskar i publikdemokrati*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 63–86.
- Holmberg, Sören – Henrik Oscarsson (2004), *Väljare – Svenskt väljarbeteende under 50 år*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Heywood, Andrew (2003): *Political ideologies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Inglehart, Ronald (1997): *Modernization and postmodernization: cultural, economic, and political change in 43 societies*. New Jersey: Princeton University Press.
- Karvonen Lauri (2009): ”Politiikan henkilöityminen”. Teoksessa Borg, Sami – Heikki Paloheimo (toim.), *Vaalit yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere: Tampere University Press, 94–125.
- Klingemann, Hans-Dieter (2005): ”Political Parties and Party Systems”. Teoksessa Thomassen, Jacques (toim.), *The European Voter. A Comparative Study of Modern Democracies*. Oxford: Oxford University Press, 22–63.
- Laulajainen, Pertti (1979): *Sosialidemokraatti vai kommunisti: vaaliekologinen tutkimus Suomen poliittisen työväenliikkeen jakautumisesta kansalaissodan jälkeen*. Väitöskirja. Mikkeli: Itä-Suomen instituutti.
- Lipset, Seymour M. – Stein Rokkan (1967): *Party Systems and Voter Alignments*. New York: The Free Press.
- Manin, Bernard (2002): *Den representative demokratin principer*. Stockholm: SNS förlag.
- Oscarsson, Henrik – Sören Holmberg (2008): *Regeringsskifte: väljarna och valet 2006*. Stockholm: Norstedts juridik.

- Oskarson, Maria (2005): "Social Structure and Party Choice". Teoksessa Thomassen, Jacques (toim.), *The European Voter. A Comparative Study of Modern Democracies*. Oxford: Oxford University Press, 84–105.
- Paloheimo, Heikki (1988), "Eduskuntavaalien 1987 kannatussiirtymät". *Politiikka* 1/1988, 65–77.
- Paloheimo, Heikki (2005): "Puoluevalinnan tilannetekijät". Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Porvoo: WSOY, 202–228.
- Paloheimo, Heikki (2008): "Ideologiat ja ristiriitaisuudet". Teoksessa Paloheimo, Heikki – Tapio Raunio (toim.), *Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä*. Helsinki: WSOY, 27–60.
- Paloheimo, Heikki – Jan Sundberg (2005): "Puoluevalinnan perusteet". Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Porvoo: WSOY, 169–201.
- Pesonen Pertti (2001): "Change and stability in the Finnish party system". Teoksessa Karvonen, Lauri – Stein Kuhnle (toim.), *Party Systems and Voter Alignments Revisited*. New York: Routledge, 115–137.
- Rabinowitz, George – Stuart MacDonald (1989): A directional theory of voting. *American Political Science Review* 83(1989): 1, 93–121.
- Rantala, Onni (1981): *Suomen puolueiden muuttuminen 1945–1980*. Turku: Turun yliopisto.
- Raunio, Tapio (2008): "Euroopan integraation vaikutus Suomen puoluejärjestelmään". Teoksessa Heikki Paloheimo ja Tapio Raunio (toim.), *Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä*. Helsinki: WSOY, 185–208.
- Rydgren, Jens (2005): *Från skattemissnöje till etnisk nationalism: högerpopulism och parlamentarisk högerextremism i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Schmitt, Hermann (2009): 'Multiple Party Identifications'. Teoksessa Hans-Dieter Klingemann (toim.), *The Comparative Study of Electoral System*. Oxford: Oxford University Press, 137–157.
- Sundberg, Jan (2006): "Svenska Folkpartiets väljarstöd under hundra år". Teoksessa Sandberg, Siv (toim.), *Svenska folkpartiet genom 100 år: 1906–2006*. Helsinki: Schildt, 79–98.
- Sundberg, Jan – Niklas Wilhelmsson – Åsa Bengtsson (2005): "Svenskt och finskt väljarbeteende". Teoksessa Bengtsson, Åsa – Kimmo Grönlund (toim.), *Den finlandssvenska väljaren*. Vasa: Åbo Akademi, Institutet för finlandssvensksamhällsforskning, 23–56.
- Taggart, Paul (2000): *Populism*. Buckingham: Open University Press.
- Tervo, Hannu (2003): *Regional policy lessons from Finland*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Thomassen, Jacques (1976): 'Party Identification as a Cross-National Concept: Its Meaning in the Netherlands'. Teoksessa I. Budge, I. Crewe & D. Farlie (toim.), *Party Identification and Beyond: Representations of Voting and Party Competition*. London: Wiley.
- Tiilikainen, Teija (2006): "Svenska Folkpartiet och EU-politiken". Teoksessa Sandberg, Siv (red.), *Svenska folkpartiet genom 100 år: 1906–2006*. Helsinki: Schildt, 173–193.
- van der Eijk, Cees – Herman Schmitt – Tanja Binder (2005): "Left–Right Orientations and Party Choice". Teoksessa Thomassen, Jacques (toim.), *The European Voter. A Comparative Study of Modern Democracies*. Oxford: Oxford University Press, 167–191.
- Vogt, Henri (2007), "Euroopan integraatio ja demokratia". Teoksessa Tiilikainen, Teija – Teemu Palosaari (toim.), *Integraation teoria*. Helsinki: Gaudeamus University Press, 81–114.
- Westinen, Jussi (2011): "Yhteiskunnallisten ristiriitaisuuuksien ja puoluevalinnan suhde eduskuntavaaleissa 1991–2007: tilastollinen analyysi". Pro gradu -työ. Johtamiskorkeakoulu. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Zilliacus, Kim O.K. (1995), "Development of the Finnish Left Wing: Trends of Old Versus New Politics". Teoksessa Borg, Sami – Risto Sänkiahö (toim.), *The Finnish Voter*. Helsinki: The Finnish Political Science Association, 208–237.

Internet-sivut

- Perussuomalaiset (2011), Suomalaiselle sopivin. Perussuomalaisten eduskuntavaaliohjelma 2011. Hyväksytty 25.2.2011. <<http://fsd.uta.fi/pohtiva/>>, luettu 22.9.2011

**VUODEN 2011 EDUSKUNTAVAALIEN
ERITYISPIIRTEITÄ**

Perussuomalaiset
Sami Borg

Keskustan vaalitappio – menetetyn kannatuksen taustatekijät
Jussi Westinen

Vaalirahoitus ja vaalirahakohu
Mikko Mattila ja Jan Sundberg

Tärkeimmät asiakysymykset ja vakavimmat ongelmat
Sami Borg

11

Perussuomalaiset

Sami Borg

Vuoden 2011 eduskuntavaalit olivat muutosvaalit, koska puolueiden voimasuhteet muuttuivat poikkeuksellisen paljon. Kuten kirjan johdannossa todettiin, Keskustan kannatus putosi ja Perussuomalaisten suosio kohosi ennätyksellisen paljon, kun vertailtavina ovat peräkkäiset eduskuntavaalit. Muutosvoimakkuudeltaan Perussuomalaisten 15 prosenttiyksikön kannatuslisäys oli yli kaksinkertainen Keskustan 7,3 prosenttiyksikön tappioon verrattuna.

Vaalituloksen selittämiseksi tähän teokseen päätettiin laatia erillistarkastelut molempien puolueiden vaalikannatuksesta ja kannatusmuutosten taustoista. Jussi Westisen kirjoittama analyysi Keskustan vaalitappiosta ja sen taustoista on tässä kirjassa seuraavana. Tämän Perussuomalaisia käsittelevän luvun lisäksi PS:n menestystä käsitellään kirjan viimeisessä luvussa. Siinä Heikki Paloheimo tarkastelee Perussuomalaisia osana laajempaa populististen puolueiden suosion kehitystä Euroopassa. Erityisesti Paloheimo vertailee ja analysoi Pohjoismaiden populististen puolueiden kannatuspohjaa ja kannattajien mielipiteitä monipuolisissa aineistoissa ja sisällöissä.

Tämä luku ei kiinnitä laajasti huomiota perussuomalaiseen populismiin, eikä vertaile sitä vennamolaisuuteen populistisena joukkoliikkeenä (vrt. Helander 1971 toim.). Luku keskittyy äänestysvalintoihin kuvaten ja selittäen Perussuomalaisten kannatusta vuoden 2011 vaaleissa. Pääkysymyksiä ovat, millaiset pitkän aikavälin ja tilannekohtaiset tekijät selittävät puolueen 2010-luvun kannatusnousua, keitä Perussuomalaisten äänestäjät olivat ja miten he perustelivat äänestysvalintojaan. Oleellista on tietenkin pyrkiä vastaamaan myös siihen, millä tavoin Perussuomalaiset hyötyivät valitsijoiden liikkuvuudesta. Monien kysymysten osalta on mahdollista viitata aikaisempaan tutkimukseen, koska PS:n kannatuksen nousu on ymmärrettävästi kiinnostanut tutkijoita jo ennen vuoden 2011 eduskuntavaaleja ja heti niiden jälkeen.

PITKÄN AIKAVÄLIN SELITYSTEKIJÄT JA KANNATUSPOTENTIAALI

Peräkkäisten vaalien vertailuun perustuvat puoluekannatuksen kokonaismuutokset ovat olleet vuodesta 1945 alkaen käydyissä Suomen eduskuntavaaleissa keskimäärin pienempiä kuin kannatusmuutokset useimpien muiden Länsi-Euroopan EU-maiden parlamenttivaaleissa (Pajala ja Wiberg 2009, 133; Lane ja Ersson 2007). Antti Pajalan ja Matti Wibergin analyysi Suomen eduskuntavaaleista 1945–2007 sekä vuosien 1945–2008 kuntavaaleista osoittaa,

että puoluekannatuksen kokonaismuutosta kuvaavat vaalikohtaiset volatilititeetti-indeksit ovat olleet molemmissa vaalityypeissä muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta selvästi alle kymmenen suuruisia. Keskimäärin ääniosuuksien kokonaismuutosta osoittava volatilititeetti oli mainituilla aikaväleillä sekä eduskunta- että kuntavaaleissa 7,3. (Pajala ja Wiberg 2009, 131 ja 133) Käytännössä indeksiluku vastaa keskiarvoa vaalikohtaisista kokonaismuutoksista, jotka voidaan laskea summaamalla voittaneiden puolueiden ääniosuuksien muutokset (ks. tämän kirjan johdantoluvun kuvio 1.1).

Intuitiivisesti tärkein ja yleinen, pitkän aikavälin muutoksiin liittyvä taustatekijä Perussuomalaisten vuoden 2011 vaalivoitolla on se, että suomalaisen valitsijakunnan kiinnittyminen puolueisiin on muuttunut ja tätä myötä liikkuvuuspotentiaali on kasvanut. Asiaa sivuttiin edellä luvussa 8, mutta selitystekijää on syytä tarkastella nyt tarkemmin. Kolmella vuosikymmenellä, 1950-luvulta 1970-luvulle, Suomen puolueiden vaalikannatuksen keskimääräinen vakaus perustui paljolti siihen, että varsinkin suurimmat puolueet olivat onnistuneet kiinnittämään kannatuspohjansa tiukasti yhteiskunnan ammatti- ja luokkarakenteeseen sekä näihin kiinteästi liittyviin ideologisiin vastakkainasetteluihin, erityisesti vasemmisto-oikeisto -ulottuvuuteen. Samalla puolueet pyrkivät määrätietoisesti laajentamaan ydinkannattajajoukkojaan vahvistamalla puoluejärjestöjä ja sitomalla kannattajiaan myös työelämän, koulujen, oppilaitosten ja monien muiden yhteiskunnan toimijoiden, kuten tiedotusvälineiden ja erityyppisten järjestöjen, monenlaisella politisoinnilla. Työelämässä tyypillisiä esimerkkejä tästä olivat muun muassa julkisen sektorin virkojen ja tehtävien tosiasiallisesti poliittiset valintaperusteet sekä ay-toiminnan voimakas puoluepolitisoituminen. (Ks. Rantala 1982 ja Mickelsson 2007). Vaikka yleisten vaalien äänestysprosentit olivat 1970-luvulla keskimäärin jopa päälle 80 prosentin saavuttaen luultavasti myös valitsijakunnan epäpoliittisimman ytimen, kansalaisten verraten vahva kiinnittyminen puoluerakenteisiin piti valitsijoiden puolueliikkuvuuden vaaleissa pääsääntöisesti melko vähäisenä ja puolueiden kannatusvaihtelut pienehköinä.

Keskeisten poliittisten toimijoiden väliset valtasuhteet sekä ajan poliittiset toimintatavat ja poliittinen kulttuuri olivat yleensä ottaen myös omiaan vaimentamaan suurten kannatusmuutosten mahdollisuutta, vaikka joitakin päinvastaisiakin esimerkkejä löytyy. Vuoden 1970 eduskuntavaalituloksen jälkeen oli kuitenkin vielä itsestään selvää, että SMP ei nousisi hallitukseen noin kymmenen prosenttiyksikön kannatusnousustaan huolimatta. Laajapohjaiset hallitukset ja niiden konsensushakuinen politiikantekotapa vahvistuivat ja vakiintuivat presidentti Kekkosen valtakaudella. Silloin puoluepoliittisten voimasuhteiden suuretkaan muutokset eivät mitenkään välttämättä vaikuttaneet presidentin asettamien hallitusten muodostamiseen.

Presidenttivetöisen valta- ja konsensuspolitiikan loppuvaiheessa kansalaisten kiinnostus politiikkaa kohtaan oli kyselyjen perusteella pohjalukemissa. Vuoden 1977 puolueiden ajankohtaistutkimuksen mukaan vain kolmasosa äänioikeutetuista katsoi tuolloin olevansa melko tai hyvin kiinnostunut politiikasta. Kaksi kolmesta oli vähän tai ei lainkaan kiinnostuneita (ks. Grönlund ym. 2005, 89). Sittemmin kiinnostus on kohonnut merkittävästi, kuten tämän kirjan luvussa 16 osoitetaan.

Kekkosen pitkän valtakauden päättyminen nosti sekä presidentin- että eduskuntavaalien äänestysprosentit korkeiksi vielä 1980-luvun alkupuoliskolla. Tämän jälkeen äänestysaktii-

visuus on kaikissa yleisissä vaaleissamme heikentynyt siten, että presidentinvaaleissa ja eduskuntavaaleissa äänestysvilkkaus on pudonnut 70 prosentin tuntumaan ja kunnallisvaaleissa ajoittain jopa alle 60 prosentin. Eduskuntavaaleissa äänestysaktiivisuus heikkeni voimakkaimmin vuoden 1983 vaaleista vuoden 1999 vaaleihin, jolla välillä kotimaan äänestysaktiivisuus laski lähes 13 prosenttiyksikköä. Tähän äänestysprosentin laskukauteen liittyi varsinkin äärivasemmiston kannatuksen lasku. Vasemmistoliitto ei ole milloinkaan toimintansa aikana ollut edeltäjänsä SKDL:n tavoin suuri eduskuntapuolue.

Erityisen selvästi kansalaisten etäännyminen puolueista 1980-luvulta alkaen on näkynyt puolueiden jäsenkatona. Suomen vaalitutkimusportaalin demokratiaindikaattoreihin kootujen tietojen mukaan (ks. www.vaalitutkimus.fi) seitsemällä nykyisellä eduskuntapuolueella ja niiden edeltäjillä, Vihreitä lukuun ottamatta, oli vuonna 1980 virallisten jäsenrekisteritietojen mukaan yhteensä noin 610000 jäsentä. Tämä luku oli lähes 15,8 prosenttia vuoden 1979 eduskuntavaalien äänioikeutetuista. Vuonna 2011 kahdeksalla nykyisellä eduskuntapuolueella oli puolestaan yhteensä noin 314000 jäsentä, mikä oli enää vain 7,3 saman vuoden eduskuntavaalien kaikista äänioikeutetuista. Osuus on siis vähentynyt yli puolet pienemmäksi.

On luonnollista ajatella, että laskevat ja verraten matalaksi asettuneet äänestysprosentit ovat vaikuttaneet siihen, että puoluekannatuksen vaihtelut ovat olleet vaaleissa pääsääntöisesti pienehköjä. Äänestysvilkkauksen lasku on ollut seurausta vahvan puoluekiinnittyneisyyden heikentymisestä, ja kun tilalle ei ole tullut ”korvaavia” poliittisia sidoksia, myös äänestysprosentti on alentunut. Puolueiden kannatuspotentiaali ja puoluekannatuksen muutospotentiaali ovat kasvaneet mutta protesti ei ole mobilisoitunut ennen 2010-lukua.

Toisaalta seurantatiedot kansalaisten puoluesamastumisen yleisyyden pitkittäismuutoksista eivät osoita läheskään jäsenmäärien pudotuksen kaltaista etäännymistä puolueista. Demokratiaindikaattoreissa raportoidun trendin mukaan puoluesamastuminen, eli katsooko valitsija olevansa lähellä jotakin puoluetta, on vähentynyt vain hieman vuoden 1991 61 prosentista vuoden 2011 55 prosenttiin. Liikkuvuuspotentiaalilta puoluejäsenyyksien merkittävä harveneminen ja jäsenkato nimenomaan nuorimmissa valitsijaikäluokissa lienevät kuitenkin puoluesamastumisen asteen muutoksia merkittävämpiä.

Yleisen liikkuvuuspotentiaalilta on lisäksi olennaista todeta, että suomalaisten asenteet keskeisiä poliittisia toimijoita kohtaan ovat olleet jo pitkään kriittisiä, osin jopa voimakkaan kielteisiä. Tämäkin ilmenee demokratiaindikaattoreihin kootuista aikasarjoista. Esimerkiksi Elinkeinoelämän valtuuskunnan Kansalliset asennetutkimukset osoittavat, että 1980-luvun puolivälistä alkaen 70–80 prosenttia suomalaisista äänioikeutetuista on ollut täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että ”puolueet ovat ajautuneet yhä kauemmas tavallisten ihmisten ongelmista”. Poliittiseen osallistumiseen kohdentuneiden tutkimusaineistojen perusteella on niin ikään havaittu, että noin 70–80 prosenttia valitsijoista on pitänyt 1970-luvulta 2000-luvulle omaa sisäistä kansalaispätevyyttään, eli kykyänsä ymmärtää politiikkaa, melko vaatimattomana (Grönlund ym. 2005, 96). Samantyyppisten aineistojen nojalla on ilmennyt, että useimmat kokevat myös poliittiset vaikutusmahdollisuutensa heikoiksi. Ajanjakson 1975–2003 kattavassa analyysissä noin 60 prosenttia suomalaisista oli joko osittain tai täysin samaa mieltä siitä, että heillä ei ole ”... mitään sananvaltaa siihen, mitä maan hallitus ja eduskunta päättävät” (ma., 97).

Väliyhteenvetona voidaan todeta, että puoluejärjestöjen toiminnan ja vetovoimaisuuden heikentyminen, äänestysprosenttien asettuminen matalahkolle tasolle ja pitkään jatkunut peruskielteen asennoituminen puoluepolitiikkaa kohtaan ovat ainakin periaatteessa lisänneet valitsijoiden liikkuvuuspotentiaalia vaaleissa. Ennen vuotta 2011 liikkuvuus ei ollut noussut erittäin voimakkaana esiin, mutta on ilmeistä, että useiden riittävän voimakkaiden muutosvoimien kera pitkäaikaistekijöiden ja tilannekohtaisten tekijöiden yhteisvaikutus voisi heilauttaa puoluekannatusta paljonkin.

KANNATUS ENNEN VUODEN 2011 EDUSKUNTAVAALEJA

Tilannekohtaisia tekijöitä on käsitelty jossakin määrin jo kirjan aiemmissa luvuissa.

Perussuomalaisten vaalikannatuksen selittämisen kannalta on olennaista kiinnittää huomiota vuoteen 2010, koska jo silloin puolueen gallupkannatus nousi noin kuudesta prosentista viiteentoista prosenttiin (vrt. erityisesti kuvio 3.1 Pertti Suhosen luvussa). On mahdollista osoittaa empiirisesti mistä kannatuksen nousu johtui, mutta muutamat selitystekijät tuntuvat nousevan ylitse muiden.

Vuoden 2010 poliittista mediajulkisuutta hallitsivat muun muassa vaalirahakohu ja maahanmuuttopoliittiset teemat, ja puoluekannatuksen osalta Perussuomalaisten gallupkannatuksen nousu. Kuten Ville Pernaan kirjoittamasta tämän kirjan toisesta luvusta ilmeni, Perussuomalaisten noususta hermostuneina useat suuret puolueet lisäsivät jo vuoden 2010 keväällä lisää vettä maahanmuuttokeskustelun myllyyn antamalla aiempaa tiukemmiksi tulkittuja kannanottoja Suomen immigraatiopolitiikasta. Voimistunut maahanmuuttokeskustelu, vaalirahakohun nostattama poliitikko- ja politiikkakriittisyys, muutamat muut hallituksen kiistanalaiset hankkeet (kuten jätevesiuudistus) sekä puheenjohtaja Timo Soinin taito hyödyntää näitä mediajulkisuudessa saivat yhdessä aikaan myönteisen kannatuskierteen, joka alkoi ruokkia itse itseään.

Mittauskannatuksen nousun takana olivat myös suotuisat olosuhteet ja aimo annos poliittista taktikointia. Siinä missä vaalirahakohu ja jätevesiuudistus madalsivat keskustalaisten kynnyksiä liikkua Perussuomalaisten suuntaan, taloustaantumasta seuranneet työpaikkojen menetykset ja kielteiseksi koettu globaali talouskehitys söi perinteisten vasemmistopuolueiden uskottavuutta työväestön etujen ajajana. Myös EU:n kriisimaiden talousongelmat olivat esillä jo vuoden 2010 poliittisissa keskusteluissa, mikä antoi Perussuomalaisille mahdollisuuden kosiskella sekä Keskustan että vasemmistopuolueiden kannattajia EU-vastaisuudella. Kampanja-arsenaalin perusvälineistöön kuului itsestään selvänä osana myös SMP-aikainen, perusvennamolainen populistinen puoluekritiikki vanhoja poliittisia voimia kohtaan. Kansan syvien rivien antielitististen tuntojen herättely onkin yksi poliittisen populismin universaali piirre (Ruostetsaari 2011, 98–102).

Mittauskannatuksen lumipallomaisuudelle oli tärkeää, että kasvu jatkui vakaana mittauksesta toiseen. Tämä takasi puolueelle jatkuvan, näkyvän ja myönteisen otsikkojulkisuuden. Taloustutkimus Oy:n mittauksissa Perussuomalaisten gallupkannatus rikkoi kymmenen prosentin rajan vuoden 2010 heinäkuussa ja kolkutteli 15 prosentin rajapyykkiä jo lokakuussa. Tiedotusvälineissä tässä vaiheessa käydylle julkiselle keskustelulle oli ominaista

yhtäaikainen kannatuksen ihmettely ja sen toteutumismahdollisuuksilla spekulointi. Loppuvuodesta 2010 ja alkuvuodesta 2011 mediassa tuotiin tämän tästä esiin argumentteja, joiden nojalla mittauksen lupaama kannatusaso ei voisi mitenkään toteutua vaaleissa. Tyypillisimmät argumentit väittivät, että PS:n mittauskannatus rakentuu liiaksi puheenjohtajaan ja että Soinia voisi äänestää vain Uudenmaan vaalipiirissä, puolue ei saisi riittävän vetovoimaisia ehdokaslistoja kaikkiin vaalipiireihin, vaalipiireissä ns. piilevät äänikynnykset eivät lupaisi vielä läpimenoa esimerkiksi noin kymmenen prosentin kannatuksella tai että perussuomalaisten gallupkannattajat eivät lopulta lähtisi äänestämään vaaleissa.

Toisin kuitenkin kävi ja Soinin vaalikiertueillaan lanseeraama jättivoittotermi ”jytty” ei jäänyt tyhjäksi hokemaksi. Perussuomalaisten vaalitulos, 19,1 prosentin valtakunnallinen ääniosuus ja 39 edustajapaikkaa, oli jopa suurempi kuin viimeisimmät valtakunnalliset kannatusmittaukset osoittivat. Tähän lienee vaikuttanut se, että aivan vaalikampanjan loppumetreillä vaalikeskustelun kuumimmaksi aiheeksi nousi EU:n ns. Portugali-tukipaketti, johon suhtautumisesta muodostui selvin puolueita jakava kysymys, ja myös keskeisin teema vaalien jälkeisen hallituksen muodostamisen kannalta. Päähallituspuolueet Keskusta ja Kokoomus joutuivat puoltamaan pakettia, SDP suhtautui siihen varauksellisesti ja Perussuomalaiset ehdottoman kielteisesti. Tämä asetelma varmisti Perussuomalaisten kannatuspotentiaalin mobilisoinnin.

KANNATUKSEN SOSIODEMOGRAFiset JA ALUEELLiset TAUSTATEKIJÄT

Aikaisemmat kyselyaineistoihin perustuvat tutkimukset Perussuomalaisten kannattajakunnan sosiodemografisesta rakenteesta osoittavat, että puolueen äänestäjäkunta oli vuoden 2011 eduskuntavaaleissa hyvin miesvoittoista ja että puolueella oli erityisen vahva kannatus keski-ikäisessä valitsijakunnassa. Luvun 6 äänestysaktiivisuusanalyysissä todettiin, että vuoden 2011 vaaleille oli ominaista miesten äänestysprosentin kohoaminen. PS:n kannattajissa on muihin puolueisiin verrattuna suhteellisesti enemmän pienituloisia työikäisiä valitsijoita, jotka samastavat itsensä työväenluokkaan. Tähän yleiskuvaan sopii se, että perussuomalaisten keskimääräinen koulutustaso on matalampi kuin koko aikuisväestön keskimääräinen koulutustaso (Suhonen 2011, 66–69 ja Rahkonen 2011, 427–430).

Tätä tutkimusta varten kootut aineistot vahvistivat monin tavoin aiempia havaintoja kannatusprofiilista. Esiin nousivat mieskannattajien, 35–64 –vuotiaiden, pienituloisten ja korkeintaan keskiasteen ammatillisen koulutuksen saaneiden ylliedustus. Ammattiryhmää ja pääasiallista toimintaa koskevassa itsesijoituskysymyksessä 60 prosenttia perussuomalaisista katsoi kuuluvansa joko työntekijäväestöön (31%) tai eläkeläisiin (29 %). Näiden ryhmien yhteenlaskettu osuus oli suurempi vain SDP:llä (70 %).

Aikaisemmissa tutkimuksissa on analysoitu Perussuomalaisten kannatusta vuoden 2011 eduskuntavaaleissa aluetason vaalitulosaineistoin. Timo Toivosen toteuttama, kuntatason rekisteritietoihin perustuva tutkimus osoittaa kiistatta, että Perussuomalaiset menestyivät hyvin alueilla, joilla oli suhteellisesti mitattuna korkea työttömyys sekä alueilla, joilla teollisuudessa ja rakennustoiminnassa työskentelevien osuus työvoimasta on korkea. Lisäksi

aluetason korrelaatiotarkastelut osoittivat, että PS menestyi hyvin Keskustan vahvoilla kannatusalueilla sekä erityisen hyvin siellä, missä SMP:n kannatus oli ollut jo vuoden 1983 eduskuntavaaleissa korkea (Toivonen 2011, 87). Erittäin mielenkiintoinen on myös Toivosen havainto siitä, että PS:n kuntakannatus korreloi positiivisesti ja melko voimakkaasti eduskuntavaalien 2007–2011 äänestysprosentin muutoksen kanssa ($r=.36$), ja vieläkin voimakkaammin miesten äänestysprosentin muutokseen ($r=.43$). (ma.) Kuntatason vaalitulos tiedot eivät tuo kovin hyvin esiin SDP:n ja PS:n kannatusmuutosten yhteyksiä, koska SDP:n kannatus keskittyy kaupunkeihin ja niiden sisällä tietyille alueille.

Yleensä ottaen Perussuomalaisten vaalimenestyksellä oli hyvin vahva ja kattava alueellinen profiili. Puolue löi itsensä läpi kaikissa Manner-Suomen vaalipiireissä saaden niissä useita edustajapaikkoja kolmea korkeimman piilevän äänikynnyksen vaalipiiriä lukuun ottamatta (taulukko 11.1). Paikkalisäykset vuodesta 2007 olivat suurimmat Uudellamaalla (+5 paikkaa) ja Oulun vaalipiirissä (+4 paikkaa), ja viidessä keskisuudessa vaalipiirissä puolue onnistui saavuttamaan kolme lisäpaikkaa.

Perussuomalaisten ääniosuusmuutokset vuodesta 2007 olivat kaikissa vaalipiireissä yli 10 prosenttiyksikön kokoisia, Pohjois-Karjalan vaalipiirissä jopa hieman yli 20 prosenttiyksikköä. Pienimmät ja suurimmat kannatusmuutokset muistuttivat alueelliselta sijainniltaan

Taulukko 11.1

Perussuomalaisten kannatusosuus ja paikat eduskuntavaaleissa 2011 vaalipiireittäin, osuus- ja paikkamuutos sekä vaalipiirin piilevä äänikynnys 2011 (% , %-yks. ja kpl) ^a

Vaalipiiri	Ääniosuus 2011	Muutos 07-11	Laskennalinen piilevä äänikynnys/ vp:n paikat	Paikat 2011	Paikka- muutos	Ään.-% 2011	ÄP:n ms 07-11
Helsinki	13,0	+10,1	4,5/21	3	+3	75,5	4,4
Uusimaa	18,8	+12,8	2,8/35	7	+5	72,9	3,0
Varsinais-Suomi	18,1	+15,6	5,6/17	3	+3	71,2	3,0
Satakunta	23,6	+18,4	10,0/9	2	+2	69,5	1,9
Häme	20,6	+18,4	6,7/14	3	+3	68,8	3,1
Pirkanmaa	21,1	+16,2	5,3/18	4	+3	71,5	3,2
Kymi	23,3	+18,0	7,7/12	3	+3	67,4	1,6
Etelä-Savo	20,5	+17,3	14,3/6	1	+1	66,5	2,0
Pohjois-Savo	20,8	+17,4	10,0/9	2	+1	66,3	1,8
Pohjois-Karjala	23,1	+20,3	14,3/6	1	+1	65,7	1,2
Vaasan vaalipiiri	17,2	+11,2	5,6/17	3	+2	73,2	1,7
Keski-Suomi	18,1	+15,5	9,1/10	2	+2	69,0	1,7
Oulun vaalipiiri	20,1	+16,6	5,3/18	4	+4	67,7	2,2
Lappi	20,5	+18,7	12,5/7	1	+1	67,5	1,5
Koko maa ^a	19,1	+15,0	199	39	+35	70,5	2,6

^a Poislukien Ahvenanmaan vaalipiiri.

Lähde: Oikeusministeriön vaaleja koskeva tulos- ja tietopalvelu (www.vaalit.fi).

vuoden 1970 eduskuntavaaleja. Näissä SMP:n jättimenetysvaaleissa puolueen ääniosuusmuutokset jäivät suhteellisesti pienimmiksi Helsingissä (+3,8 %-yks.) ja Uudenmaalla (+4,9 %-yks.), ja olivat suurimmillaan Pohjois-Karjalassa (+19,9 %-yks.). (Sänkiaho 1972, 205) Vuonna 2011 samat alueet löytyvät kannatusmuutosten samoista ääripäistä. Toisaalta vuoden 2011 eduskuntavaaleissa Perussuomalaisten ääniosuudet ja niiden muutokset Helsingissä ja Uudellamaalla olivat moninkertaiset vuoden 1970 SMP:n tuloksiin verrattuna, eli PS:n kannatuksella oli alueelliselta kannalta huomattavasti tasaisempi pohja.

Kaikkiaan Perussuomalaiset onnistui vuonna 2011 ylittämään 20 prosentin ääniosuuden yhdeksässä Manner-Suomen 14 vaalipiiristä. Korkeinta kannatus oli Satakunnassa, Kymessä ja Pohjois-Karjalassa. Taulukossa 11.1 oikealla reunimmaisina olevista sarakkeista ilmenevät vaalipiirien äänestysprosentit ja niiden muutokset. Kummatkaan eivät ole, siis vaalipiiritasolla, positiivisessa riippuvuussuhteessa PS:n kannatukseen ja kannatusnousuun. Päinvastoin: yhteys havaittiin negatiiviseksi, koska Perussuomalaisten matalimman kannatuksen vaalipiireissä Helsingissä ja Uudellamaalla äänestysaktiivisuus oli suhteellisesti korkein ja suurimman kannatuksen alueilla Itä- ja Pohjois-Suomessa äänestysprosentti oli matalin. Toisaalta edellä todettiin, että aiemmassa tutkimuksessa kuntatason korrelaatiotarkastelu on osoittanut selvästi positiivisen kuntatason yhteyden PS:n kannatuksen ja äänestysaktiivisuuden nousun välillä (Toivonen 2011). Tämä tulos on tietenkin vaalipiiritason yleistarkastelua olennaisempi.

KANNATUSSIIRTYMÄT 2007–2011

Aikaisempi tutkimus on niin ikään osoittanut, että Perussuomalaisten vaalitulos vuoden 2011 eduskuntavaaleissa perustui merkittävässä määrin vuoden 2007 eduskuntavaaleista vuoden 2011 vaaleihin tapahtuneisiin, puolueiden välisiin äänestäjäsiirtymiin. Perussuomalaisten taakse liikuttii muista puolueista ja kannatusnousu perustui myös aiemmin passiivisten valitsijoiden mobilisoitumiseen. Kaikki asiaan liittyvät kyselytulokset ovat tietenkin vain suuntaa antavia, koska aineistot eivät ole täysin edustavia, kyselyihin osallistuvien luovuttamat tiedot ovat muistinvaraisia varsinkin vuonna 2007 äänestetyn puolueen osalta, ja kaikki vastaajat eivät hevin myönnä vaaleissa äänestämättä jättämistä.

Pertti Suhosen analyysi (2011) vuosien 2007 ja 2011 eduskuntavaalien välisistä äänestäjäsiirtymistä viittaa siihen, että Perussuomalaisia vuonna 2011 äänestäneiden joukossa oli jokseenkin samansuuruisesti vuoden 2007 eduskuntavaaleissa Keskustaa, SDP:tä tai Kokoomusta äänestäneitä. Suhosen päätelmät perustuvat Taloustutkimuksen Telebus-aineistoihin (n=2819), jotka kerättiin kevään 2011 vaaleja edeltävillä neljällä viikolla.

Tätä kansallista vaalitutkimushanketta varten koottu käyntikysely on vastaajamäärältään pienempi ja se perustuu vaalien jälkeen koottuihin tietoihin. Taulukossa 11.2 on kuvattu sen pohjalta siirtymät siten, että numerosarakkeiden tulokset ilmoittavat kunkin puolueen vuoden 2011 äänestäjien osalta, mitä puoluetta he sanoivat äänestäneensä vuoden 2007 vaaleissa. Tulos osoittaa Perussuomalaisten kannatustaustan suurin piirtein samankaltaiseksi kuin Suhosen tulokset, tosin sillä erotuksella, että siirtymät sosiaalidemokraateista perussuomalaisiin ovat suurempia. Tulosten päälinjojen kannalta erot aiempiin tutkimustuloksiin eivät

Taulukko 11.2
Eri puolueita vuoden 2011 eduskuntavaaleissa äänestäneiden puoluevalinta
vuoden 2007 eduskuntavaaleissa^a (%)

EKV 2007	Eduskuntavaalit 2011										Kaikki ^b
	KOK	SDP	PS	KESK	VAS	VIHR	RKP	KD	TP	Ei ään.	
KOK	69	4	9	9	1	5	-	10	1	8	16
SDP	2	67	23	3	12	7	5	5	6	8	17
PS	0	1	11	-	4	-	-	-	-	1	2
KESK	9	4	10	76	2	7	5	7	-	9	15
VAS	-	4	8	-	46	4	2	-	2	2	6
VIHR	5	4	4	1	16	51	-	5	4	5	7
RKP	1	1	2	1	2	3	75	2	-	2	4
KD	-	1	4	1	-	1	2	54	-	1	3
Muu puolue	-	1	2	-	-	-	-	2	-	1	1
Tieto puuttuu (TP)	5	6	10	3	1	5	2	5	80	7	12
Ei ään. tai äänioik.	8	8	18	6	16	17	9	10	8	57	17
YHT	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(207)	(195)	(194)	(162)	(83)	(75)	(44)	(41)	(104)	(173)	(1296)

^a Tuloksia on painotettu vain siten, että vuoden 2011 äänestäneiden puoluevalinnat vastaavat vaaleissa puolueiden ääniosuutta vaaleissa.

^b Kaikki-sarake sisältää vuonna 2011 muita puolueita äänestäneet.

kuitenkaan ole merkittäviä. Itse vaalituloksesta tiedetään, että perussuomalaisilla ei voinut olla edes teoriassa ”vanhoja” kannattajia vuoden 2007 vaaleista enempää kuin viidennes kaikista äänestäjistä, koska vuonna 2007 puolueen kokonaisäänimäärä oli noin 112000 ääntä ja vuonna 2011 se oli noin 560000. Suhosen siirtymäanalyyseissa vakaiden osuus oli 16 prosenttia ja taulukossa 11.2 se on 11 prosenttia.

Tämän kirjan luvun 8 (taulukko 8.4) painotettu liikkuvuusanalyysi osoitti PS:n vuoden 2011 äänestäjistä vakaiden osuudeksi 13 prosenttia. Samassa analyysissä muilta puolueilta voitettujen äänten osuus oli kaksi kolmannesta ja mobilisoituneiden yhteisosuus noin viidennes. Perussuomalaiset siis voittivat äänestäjiä merkittävästi myös siitä joukosta, joka ei äänestänyt (tai ollut äänioikeutettu) vuoden 2007 vaaleissa. Tämä selittäisi muun muassa miesten kohonnutta äänestysprosenttia (vrt. luku 6) ja sopisi myös yhteen erityisesti sen havainnon kanssa, että siirtymät Keskustasta Perussuomalaisiin eivät näytä poikkeuksellisen suurilta (vrt. Suhonen 2011, 63). Ilmeisesti Keskustan vaalitappio selittyy paljolti sillä, että puoluesiirtymänä menetettyjen äänten lisäksi monet Keskustan kannattajat jättivät äänestämättä vuoden 2011 vaaleissa.

Siirtymäanalyysi tarjoaa luontevan selityksen myös sille, miksi Perussuomalaisten kannattajien itsesijoitus perinteiselle nollasta kymmeneen vaihtelevalla vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudelle poikkeaa rakenteeltaan muista eduskuntapuolueista. Kuten taulukko 11.3

kertoo, perussuomalaisten sijoittumisen keskihajonta on selvästi muita puolueita suurempi (2,13). Keskiarvo 5,1 poikkeaa sekin merkittävästi vasemmalle kaikkien vastaajien keskiarvosta (5,5). Tämä osoittaa vuoden 2007 eduskuntavaaleista tehtyjen vastaavien analyysien tavoin (vrt. Paloheimo 2009, 24), että puolueen kannattajien sijoittuminen vasemmisto–oikeisto -akselilla ei puolla puolueen määrittelemistä oikeistopuolueeksi.

Vuoden 2011 aineistossa perussuomalaisista kolmannes valitsi vastauksekseen asteikon keskimmäisen vaihtoehdon (32 %), 38 prosenttia sijoitti itsensä siitä oikealle ja hieman alle 30 prosenttia valitsi asteikon keskikohdasta vasemmalle kuuluvan sijoituksen. Tällä kolmi- jaolla arvioituna PS on muihin puolueisiin verrattuna eduskuntapuolueista neljänneksi vasemmistolaisin ja vasta viidenneksi oikeistolaisin. Koko asteikon äärioikealle sijoittuvia on perussuomalaisten joukossa hyvin vähän, jopa vähemmän kuin äärivasemmistolaisia. Yleisenä kannatusnousun selityksenä näistä tuloksista nousee esiin se, että menestyvälle populistipuolueelle tyypillisellä tavalla PS onnistui vuoden 2011 vaaleissa puhuttelemaan hyvin monia, ideologiselta suuntautumiseltaan erilaisia valitsijaryhmiä.

Taulukko 11.3

Vuoden 2011 eduskuntavaaleissa äänestäneiden itsesijoitus vasemmisto–oikeistoluottuvuudella^a äänestetyn puolueen mukaan (% , keskiarvo, keskihajonta)

	VAS	SDP	VIHR	PS	RKP	KD	KESK	KOK	YHT
0	17	2	1	3	-	-	-	-	2
1	16	3	3	3	-	-	-	0	3
2	24	14	8	4	-	-	-	-	6
3	23	16	17	10	2	3	1	0	9
4	7	15	21	9	5	5	1	1	8
5	7	29	18	32	27	32	22	7	21
6	5	10	11	11	16	18	19	9	12
7	-	8	13	15	30	13	25	28	17
8	-	2	6	9	11	18	24	31	14
9	-	1	1	1	9	8	4	13	5
10	-	-	-	2	-	3	3	9	3
YHT	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Keskiarvo	2,27	4,29	4,62	5,11	6,3	6,34	6,66	7,51	5,54
Keskihaj.	1,64	1,79	1,88	2,13	1,48	1,65	1,41	1,48	2,31
(n)	(82)	(189)	(71)	(183)	(44)	(38)	(158)	(205)	(970)

^a Vasemmisto–oikeistoluottuvuutta kysyttiin käyntikyselyssä seuraavalla kysymyksellä: ”Politiikassa puhutaan joskus vasemmistosta ja oikeistosta. Käytämme asteikkoa, jossa nolla tarkoittaa eniten vasemmalla ja kymmenen eniten oikealla. Mihin sijoittaisitte itsenne?”.

PUOLUEVALINNAN PERUSTEET

Seuraavaksi analysoidaan käyntikyselyaineiston pohjalta puoluevalinnan perusteita vuoden 2011 eduskuntavaaleissa. Aluksi esitellään yleisiä puoluevalinnan perusteluja, jonka jälkeen tarkastelu rajataan erityisesti Perussuomalaisten äänestäjille esitettyyn kysymyssarjaan.

Kaikki äänestämässä käyneet vastaajat arvioivat erillisessä kysymyspatterissa kymmenen eri tekijän osalta sitä, kuinka paljon ”...syyt vaikuttivat puoluevalintaan näissä eduskuntavaaleissa?” Vastausvaihtoehdot olivat ”ratkaisevasti, melko paljon, jonkin verran, ei lainkaan ja en osaa sanoa.” Taulukossa 11.4 on raportoitu ratkaisevasti-vaihtoehdon keräämät vastausosuudet kullekin tekijälle, jotka on asetettu tulosten mukaiseen tärkeysjärjestykseen kaikkien vastaajien tulosten perusteella.

On kiinnostavaa, että yleisesti ratkaisevimpana seikkana pidetty ’puolueen arvomaailma’ ei sijoittunut PS:n äänestäjien joukossa kolmen tärkeimmän joukkoon. On mahdollista, että arvomaailma kytkeytyy nyt laajemminkin aatteellis-ideologiseen puoluekiinnittymiseen. Myöskään kaikkien äänestäjien keskuudessa toiseksi ratkaisevimaksi seikaksi nous-

Taulukko 11.4
Puoluevalintaan vaikuttaneet tekijät vuoden 2011 eduskuntavaaleissa
äänestetyn puolueen mukaan (% vaikutti ratkaisevasti)^a

	KOK	SDP	PS	KESK	VAS	VIHR	RKP	KD	TP	Kaikki
Puolueen arvomaailma	48	37	35	41	55	67	49	74	18	42
Puolueella on päteviä henkilöitä hoitamaan maassa harjoitettavaa politiikkaa	51	31	19	24	25	29	27	26	22	30
Puolueella on hyvä linja monissa viime aikoina esillä olleissa kysymyksissä	32	29	39	22	32	26	24	35	17	29
Halu vaikuttaa maan tulevaan hallituskoost.	30	26	39	17	16	21	16	18	11	24
Puolueella on hyvä puheenjohtaja	27	14	41	14	26	5	16	20	11	21
Puolueen puheenjohtaja oli mielestäni sopivin pääministeriksi	33	12	21	23	15	3	5	9	11	18
Puolue ajaa sen ammattiryhmän etuja, johon itse kuulun	19	21	14	10	22	7	8	9	6	14
Puolueen toiminta edell. vaalikauden aikana	27	10	8	17	9	10	14	9	7	13
Puolueen onnistunut vaalikampanja	9	13	24	3	9	2	5	6	7	10
Puolueen edustajien esiintyminen television vaaliohjelmissa	8	4	13	4	7	2	5	6	6	6
(n pienimmillään)	(171)	(161)	(159)	(133)	(68)	(61)	(37)	(33)	(104)	(947)

^a Kysymyspatterin yleiskysymys kuului seuraavasti: ”Kuinka paljon seuraavat syyt vaikuttivat puoluevalintaan näissä eduskuntavaaleissa?”. Taulukossa on raportoitu ”ratkaisevasti”-vaihtoehdon prosenttiosuudet kaikista tiedustelluista tekijöistä. Muut vastausvaihtoehdot olivat ”melko paljon”, ”jonkin verran”, ”ei lainkaan” ja ”en osaa sanoa”.

sut ”puolueella on päteviä henkilöitä hoitamaan maassa harjoitettavaa politiikkaa” ei ollut ratkaisevimpia puoluevalinnan syitä perussuomalaisille. Tämä johtuu puolueen asemasta ja historiasta ennen vuoden 2011 vaaleja; monikollisena kysytty kysymys suosii suurimpia puolueita, joilla on eniten kokeneita ja näkyviä poliitikkoja riveissään.

Perussuomalaisia äänestäneiden tuloksista erottuu tässä kysymyspatteristossa kolme keskeisintä puoluevalinnan syytä. Niukasti ratkaisevimpana tekijänä PS:n äänestäjät pitivät puolueen hyvää puheenjohtajaa. Timo Soini oli kahdelle viidestä perussuomalaisten äänestäjästä ratkaiseva tekijä puoluevalinnalle. Samalle merkittävyydestasolle nousivat myös halu vaikuttaa maan tulevaan hallituskoostumukseen sekä puolueen hyvä linja monissa vaaleissa esillä olleissa kysymyksissä. Lisäksi PS:n vahvuusprofiiliin näyttää kuuluneen se, että puolueen vaalikampanja koettiin onnistuneeksi. Vähäisin taloudellisin resurssein toteutettu kampanja perustui puheenjohtajan ja ehdokkaiden aktiiviseen jalkautumiseen vaalikentille ja koko vaalikampanjan ajan kestäneeseen vahvaan ja lähinnä maksuttomaan medianäkyvyyteen.

Pelkästään PS:n ehdokkaita äänestäneille esitetty kysymys oli sanamuodoltaan ja vastausvaihtoehdoiltaan varsin samankaltainen kuin kaikille äänestäjille esitetty valintasyysio. Puolueen ehdokasta äänestäneiltä kysyttiin: ”Missä määrin seuraavat asiat vaikuttivat siihen, että äänestitte näissä vaaleissa Perussuomalaisten ehdokasta?” Arvioitavana oli yhteensä 13 tekijää, joihin saadut vastausjakaumat on esitetty taulukossa 11.5. Lisäksi taulukkoon 11.6 on koottu tietoja siitä, miten PS:n vakaat äänestäjät, kolmesta vuonna 2007 suurimmasta puolueesta siirtyneet äänestäjät sekä vuoden 2011 vaaleissa mobilisoituneet äänestäjät perustelivat puoluevalintaansa samassa kysymyksessä. Pienten vastaajamäärien vuoksi taulukon 11.6 tiedot ovat vain karkeasti suuntaa antavia.

Taulukko 11.5
Perustelut^a Perussuomalaisten äänestämiseksi eduskuntavaaleissa 2011 (% , n=184)

	Ratkai- sevasti	Melko paljon	Jonkin verran	Ei lain- kaan	EOS	YHT
Halu saada liikettä jämähtäneeseen puoluejärjestelmään	54	26	15	4	1	100
Halu tiukentaa Suomen maahanmuuttopolitiikkaa ja maahanmuuttajien etuja	39	26	20	15	1	100
Halu hillitä Suomen sitoutumista Euroopan unionin ja sen jäsenyysselvöitteisiin	38	30	22	10	1	100
Puolueen puheenjohtajan Timo Soinin ominaisuudet	29	41	20	10	1	100
Äänestämäni ehdokkaan ominaisuudet	28	40	23	8	1	100
Halu vahvistaa perinteisten arvojen asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa	27	40	25	9	-	100
Halu antaa protestiäni näissä eduskuntavaaleissa	23	20	17	39	1	100
Perussuomalaisten ajamiin muiden poliittisten tavoitteiden kannattaminen	22	40	30	8	1	100
Epäluottamus aiemmin äänestämäni puoluetta kohtaan	17	21	23	37	2	100
Perussuomalaisten gallup-menestys ja usko puolueen ehdokkaiden läpimenoon	13	28	29	30	1	100
Pakollisen ruotsin kielen opetuksen vastustaminen	12	21	21	45	1	100
Viime vaalikaudelle ajoittunut vaalirahakohu	11	27	28	34	-	100
Epäluottamus aiemmin äänestämäni ehdokasta kohtaan	7	11	16	62	3	100

^a Vain PS:n äänestäjille käyntikyselyssä esitetty kysymys kuului seuraavasti: ”Missä määrin seuraavat asiat vaikuttivat siihen, että äänestitte näissä vaaleissa Perussuomalaisten ehdokasta? Vaikuttko asia ratkaisuunne...” Kaikki vastausvaihtoehdot näkyvät taulukossa.

Taulukko 11.6
Perustelut^a Perussuomalaisten äänestämiseksi eduskuntavaaleissa 2011 ja
äänestäjien liikkuvuus eduskuntavaaleissa 2007–2011 (% vaikutti ratkaisevasti)

	Äänesti				Ei ään. 2007	Kaikki 2011
	Vakaat 07–11	2007 KOK	2007 SDP	2007 KESK		
Halu saada liikettä jämähtäneeseen puoluejärjestelmään	48	29	50	56	49	54
Halu tiukentaa Suomen maahanmuuttopolitiikkaa ja maahanmuuttajien etuja	52	29	33	44	36	39
Halu hillitä Suomen sitoutumista Euroopan unionin ja sen jäsenyysvelvoitteisiin	36	18	43	50	30	38
Puolueen puheenjohtajan Timo Soinin ominaisuudet	33	18	36	50	15	29
Äänestämiä ehdokkaan ominaisuudet	33	24	29	44	12	28
Halu vahvistaa perinteisten arvojen asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa	29	24	24	39	30	27
Halu antaa protestiäni näissä eduskuntavaaleissa	5	29	26	22	15	23
Perussuomalaisten ajamien muiden poliittisten tavoitteiden kannattaminen	29	6	26	28	15	22
Epäluottamus aiemmin äänestämäni puoluetta kohtaan	5	29	7	28	15	17
Perussuomalaisten gallup-menestys ja usko puolueen ehdokkaiden läpimeno	10	-	17	22	12	13
Pakollisen ruotsin kielen opetuksen vastustaminen	10	18	2	11	15	12
Viime vaalikaudelle ajoittunut vaalirahakohu	17	-	5	17	12	11
Epäluottamus aiemmin äänestämäni ehdokasta kohtaan	5	6	2	22	12	8
(n)	(21)	(17)	(42)	(18)	(33)	(184)

^a Vain PS:n äänestäjille käyntikyselyssä esitetty kysymys kuului seuraavasti: "Missä määrin seuraavat asiat vaikuttivat siihen, että äänestitte näissä vaaleissa Perussuomalaisten ehdokasta? Vaikuttko asia ratkaisunne..." Vastausvaihtoehdot ilmenevät taulukosta 11.5. Pienten vastaajamäärien vuoksi tulokset ovat korkeintaan suuntaa antavia.

Esitetyistä syistä ylivoimaisesti tärkeimmäksi osoittautui "halu saada liikettä jämähtäneeseen puoluejärjestelmään". Tämän seikan arvioi ratkaisevasti puoluevalintaan vaikuttaneeksi syyksi yli puolet PS:n äänestäjistä. Syy näyttää olleen keskeinen kaikille taulukossa 11.6 tarkastelluille siirtymäryhmille Kokoomuksesta siirtyneitä lukuun ottamatta. Kaksi seuraavaksi keskeisintä syytä liittyvät kiinteästi PS:n ajamiin vaaliteemoihin. Sekä maahanmuutto- että EU-kriittisyys, ja erityisesti kielteinen suhtautuminen taloutensa heikosti hoitaneiden EU-maiden taloudelliseen tukemiseen, vaikuttivat puoluevalintaan vähintään melko paljon kahdella kolmesta PS:n äänestäjästä. Maahanmuuttokriittisyys oli tärkeintä PS:n vakaille äänestäjille ja isoista puolueista siirtyneistä vähiten ratkaisevaa Kokoomusta tai SDP:tä vuonna

2007 äänestäneille. Talousahdinkoon joutuneiden EU-maiden auttaminen lienee puolestaan ollut sellainen syy, joka toi PS:lle ääniä erityisesti SDP:stä ja Keskustasta. Taulukon 11.6 mukaan Soini näyttää vedonneen etenkin keskustalaisiin äänestäjiin.

On huomionarvoista, että tässä pelkästään PS:n äänestäjiltä tiedustellussa syyosiossa puheenjohtaja Timo Soinin merkitys ei nouse läheskään niin merkittäväksi kuin edellisessä, yleisessä puoluevalintakysymyksessä. PS:n äänestäjistä vajaa 30 prosenttia piti Soinin ominaisuuksia ratkaisevana puoluevalinnan syynä, mutta samalle tasolle nousivat myös yleensä PS:n äänestäjien valitsemien ehdokkaiden ominaisuudet. Lisäksi lähes yhtä tärkeäksi valintasyynä osoittautui perussuomalaisten ”halu vahvistaa perinteisten arvojen asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa”.

Taulukon 11.5 tulos PS:n äänestämisestä vuonna 2011 protestina on sitä vastoin kaksijakoinen. Hieman yli 40 prosenttia katsoi protestihalun olleen vähintään melko tärkeä valintaperuste mutta toisaalta lähes yhtä moni PS:n ehdokasta sanoi, ettei asia vaikuttanut valintaan lainkaan. On yllättävää, että suhteellisesti yleisimmin protestointia pitivät ratkaisevana valintasyynä Kokoomuksesta PS:n taakse siirtyneet äänestäjät (taulukko 11.6). Kokoomuksesta siirtyneiden valintaperusteluissa yksikään syy ei tosin selvästi erotu ylitse muiden.

Taulukon 11.5 tulokset osoittavat lisäksi, että monilla vaalienaluskeskusteluissa usein esillä olleilla valintasyillä ei ollut ratkaisevaa vaikutusta siihen, että valitsijat äänestivät Perussuomalaisten ehdokasta. Toisaalta PS:n kannatusnousulle oli ominaista juuri se, että erilaisia merkittäviä valintaperusteita oli viljalti, ja että ne yksin tai yhdessä muiden syiden kanssa johdattivat äänestämään puoluetta. Seuraavia viittä seikkaa piti kutakin alle 20 prosenttia PS:n äänestäjistä ratkaisevana valintasyynä, mutta joidenkin kohdalla yksikin niistä saattoi olla riittävä peruste: epäluottamus aiemmin äänestämään puoluetta kohtaan (17 %), perussuomalaisten gallup-menestys ja usko puolueen ehdokkaiden läpimenoon (13 %), pakollisen ruotsin kielen opetuksen vastustaminen (12 %), vaalikaudelle 2007–2011 ajoittunut vaalirahakohu (11 %) ja epäluottamus aiemmin äänestettyä ehdokasta kohtaan (7 %).

PUOLUEVALINNAN TÄRKEIN SYY

Tärkeimmän puoluevalinnan syyn esiin nostamiseksi PS:n äänestäjiä pyydettiin edellä käsitellyn kysymyspatteriston jälkeen nimeämään avokysymyksessä jokin mainituista tai muista syistä, joka oli tärkein syy äänestää Perussuomalaisia. Avokysymykseen saatiin sekä lyhyitä että pitkäköjiä vastauksia. Nämä luokiteltiin aluksi pariin kymmeneen sisältöluokkaan ja yhdistettiin tämän jälkeen kymmeneen eri syyryhmään. Yhteensä kahdeksan prosenttia PS:n äänestäjistä ei osannut tai halunnut sanoa avokysymyksessä tärkeintä syytä.

Taulukkoon 11.7 koottu vastausten määrällinen luokittelu tuo esiin jokseenkin samat pääsyyt kuin strukturoitujen kysymysten analyysi. Ylivoimaisesti suosituin perustelu liittyi nytkin äänestäjien muutoshalukkuuteen, jonka useimmat näin vastanneet ilmaisivat tiiviisti toivoen muutosta nykypolitiikkaan. Protesti-luokkaan luokiteltiin vain ne vastaajat, jotka käyttivät nimenomaan tätä sanaa äänestämisen perusteluna. Yhteensä muutos- tai protestiviritteiset perustelut muodostivat 27 prosenttia kaikista vastauksista. Seuraavassa on joitakin poimintoja vastauksista:

- ”Muutos”
- ”Muutoshalukkuus suomalaisen politiikan tekemiseen”
- ”Porukka saada vaihtumaan”
- ”Saada muutosta poliittiseen jämähtäneeseen asetelmaan, että on kolme suurta ja mi-
kään ei muutu”
- ”Liikkeen saaminen jämähtäneeseen harjoitettuun politiikkaan, aseisiin, kansa on
unohdettu”
- ”Jämähtäneisyyden poistaminen”
- ”Saatais erilaista tuohua olla ihmisten lähellä”
- ”Protesti ja pitää saada asioihin muutosta”

Seuraavaksi suosituin tärkein valintaperuste oli maahanmuuton hillitseminen, jonka mainit-
si tärkeimmäksi valintasyysiksi 15 prosenttia PS:n äänestäjistä. Tässä vastausluokassa suurin
osa avokysymyksen annetuista vastauksista oli sanamuodoltaan neutraaleja, mutta mukana
oli jonkin verran avointa kansallismielisyyttä osoittavia perusteluja, kuten ”Suomi suomalai-
sille ja maassa maan tavalla”.

Taulukko 11.7

”Mikä mainituista tai muista tekijöistä oli tärkein syyne äänestää näissä
eduskuntavaaleissa Perussuomalaisten ehdokasta?” Avokysymyksen vastauksista
laadittu luokittelu ja vastausluokkien osuus kaikista vastauksista (% , n=160)

Muutos, protesti, vallanpitäjien vaihtaminen

- Muutos, muutoksen tai vaihtelun halu, hallitusratkaisuun vaikuttaminen, valtaa pitävien vaihtaminen (24%)
- Protesti (3 %)

Maahanmuuttokriittisyys

- Maahanmuuttokriittisyys, maassa maan tavalla (15 %)

EU-politiikan ja tukipakettien vastustaminen

- EU-kriittisyys yleensä, Suomen EU-politiikan vastustaminen (5 %)
- EU-maiden taloudellisten tukipakettien vastustaminen (5 %)

Puolueen linja, arvot ja luotettavuus

- Puolueen yleinen poliittinen linja ja vaalilupaukset, puolueen rehellisyys ja luotettavuus (8 %)
- Puolueen edustamat arvot (2 %)

Ehdokkaat

- Tuttu, ehdokas ehdokas samalta paikkakunnalta (2 %)
- Ehdokas: muu syy äänestää PS:n ehdokasta (7 %)

Köyhien, vähäosaisten ja vanhusten asema sekä työttömyyden hoito

- Työttömyyden hoito, köyhyyden vähentäminen, vähäosaisten asema (6 %)
- Vanhustenhoito (1 %)

Taulukko 11.7 ...

Puheenjohtaja Timo Soini – Puolueen puheenjohtaja Timo Soini (4 %) – Puheenjohtajan linjanvedot (1 %) Kansanläheisyys, selvä- ja suorapuheisuus – Linjan ja puheiden selkeys, kansankielisyys, kansanläheisyys, suorapuheisuus (4 %) Muut asiakysymykset, mm. pakkoruotsi, vaalirahakohu – Pakkoruotsin vastustaminen (2 %) – Väärinkäytösten vähentäminen (1 %) – Vaalirahakohu (1 %) Muut syyt – Pettymys omaan vanhaan puolueeseen tai puolueisiin yleensä (1 %) – Vaalikampanja, suostuteltiin äänestäjäksi (1 %) En osaa sanoa – EOS (8 %)

Kolmanneksi yleisin perustelu liittyi joko yleensä maamme EU-jäsenyyden tai Suomen EU-politiikan vastustamiseen, tai vaalien alla julkisessa keskustelussa paljon esillä olleiden EU:n kriisimaiden taloudellisten tukipakettien vastustamiseen. Näitä aiheita piti tärkeimpänä puoluevalinnan syynä joka kymmenes PS:n äänestäjä. Saman verran vastausosuuksia kokosi vastausluokka ”puolueen linja, arvot ja luotettavuus”. Myös Perussuomalaisten onnistunut ehdokasasettelu nousi yhdeksän prosentin osuudellaan melko selvästi esiin tärkeimpänä valintasyyinä.

Taulukoissa 11.5 ja 11.6 käsiteltyjen syiden lisäksi avokysymys tuotti oman vastausluokansa heistä, jotka perustelivat puoluevalintaansa sillä, että Perussuomalaiset olivat heidän puolueensa vähäosaisten ja heikommassa asemassa olevien ajamiseen. Tähän luokkaan (7 %) liitettiin työttömyyden hoitoon ja vanhustenhoitoon kytkeytyvät vastaukset.

Avokysymys ei korostanut puoluejohtaja Timo Soinin merkitystä aivan samassa mitassa kuin strukturoitu, yksittäisiä syitä erikseen tiedusteleva kysymyksenasettelu. Toisaalta jotkin muut avovastauksista kootut luokat, kuten seuraavaksi yleisin ”kansanläheisyys sekä selvä- ja suorapuheisuus”, ovat sellaisia, jotka liittyvät näkyvimmin Soinin ansioihin. Muiden asiakysymysten osuus (4 %) jäi avokysymykseen annetuissa vastauksissa varsin vähälle. Tämä osoittaa, että varsinkaan vaalirahakohulla ei ollut keväällä 2011 enää vahvaa välitöntä vaikutusta PS:n ehdokkaisiin kohdistuneisiin äänestysvalintoihin. Toisaalta on selvää, että vaalirahakohun tyypiset tapahtumat olivat omiaan vahvistamaan yleisimmäksi perusteluksi kohonnutta yleistä muutoshalua.

Perussuomalaisten vaalivoiton selittämisen kannalta on lopuksi syytä ristiintaulukoida tärkeimmät perustelut sen mukaan, olivatko kyseessä PS:n uudet vai vanhat kannattajat. Tau-

Taulukko 11.8

Avokysymyksessä mainittu tärkein syy siihen, että valitsija äänesti vuoden 2011 eduskuntavaaleissa Perussuomalaisten ehdokasta. Vastaukset ryhmiteltynä sen mukaan, miten valitsijat liikkuvat vaaleissa 2007–2011 (% , luokiteltu ja painottamaton aineisto)

	Vakaat, sama puolue	Eri puolue	Mobiili- soituneet	Kaikki
Muutos, protesti, vallanpitäjien vaihtaminen	16	31	20	27
Maahanmuuttokriittisyys	26	13	10	14
Puolueen linja, arvot ja luotettavuus	16	6	17	10
EU-politiikan ja tukipakettien vastustaminen	16	10	7	10
Köyhyyden, vähäosaisten, vanhusten ja työttömyyden hoito	5	6	10	7
Puheenjohtaja Timo Soini	11	5	3	5
Kansanläheisyys, selvä- ja suorapuheisuus	5	4	7	5
Ehdokkaat	5	9	10	9
Muut asiakysymykset, mm. pakkoruotsi, vaalirahakohu	-	3	3	3
Muut syyt	-	2	3	2
EOS	-	10	10	9
YHT	100	100	100	100
(n)	(19)	(98)	(30)	(147)

lukko 11.8 tarkastelee asiaa avovastauksia kymmenluokkaisella luokittelulla kolmen liikkuvuusryhmän mukaan.

Kolmen eri liikkuvuusryhmään kuuluvien välillä on jopa selviä eroja siinä, millä seikalla he perustelivat tärkeintä puoluevalintansa syytä. Ensimmäinen yleinen johtopäätös on, että kaikissa ryhmissä on monia suosittuja perusteluja eikä mikään kerää edes kolmanneksen osuutta liikkuvuusryhmässään. Sekä vuonna 2007 ja 2011 Perussuomalaisia kannattaneiden vakaiden äänestäjien joukossa yleisin tärkein syy liittyi maahanmuuton hillitsemiseen. Kuten mobilisoituneiden eli vuonna 2007 äänestämättä jättäneiden ryhmässä, vakaiden äänestäjien prosentiosuudet perustuvat varsin pieneen vastaajajoukkoon. Vakaiden perusteluissa painottuvat muita syitä enemmän myös yleinen muutoshalu, EU-kriittisyys, puolueen yleinen linja sekä hyvä puheenjohtaja.

Muilta puolueilta voitettujen äänestäjien ryhmä on suurin ja heidän keskuudessaan selvästi yli muiden syiden kohoa yleinen muutoshalukkuus, halu liikuttaa jämähtänyttä järjestelmää ja tahto vaihtaa päätöksentekijöitä. Timo Soinin retoriikasta tämän kategorian taustalle kuuluu puhe ”vanhoista puolueista” eli ”Tupusta, Hupusta ja Lupusta”. Vain joka kahdeksas muilta puolueilta voitettu äänestäjä piti maahanmuuttoteemaa tärkeimpänä valintasyynä ja samassa liikkuvuusryhmässä joka EU-teema painoi päällimmäisenä syynä joka kymmenen mielessä. Kaikkiaan puoluetta Perussuomalaisiin vaihtaneet perustelivat hyvin eri tavoin valintojaan. Siksi PS:n vaalivoiton syytä ei ole mitään syytä yrittää pelkistää yhdestä tai parista syytä johtuneeksi.

Tärkeä osasyys vaalivoiton suuruuteen oli se, että puolue onnistui herättämään vaaliuurnille myös vuoden 2007 vaaleissa nukkuneita ja joukon ensikertalaisäänestäjiä, jotka muodostavat taulukon 11.8 mobilisoituneiden ryhmän. Tässäkin joukossa yleinen muutoshalu oli keskeisin syy, sitä vastoin maahanmuuton hillitseminen ei ollut kovin olennainen tärkeimpänä valintasyynä.

JOHTOPÄÄTÖKSET: VAALIVOITON SYYT

Perussuomalaisten viidentoista prosenttiyksikön kannatusnousu vuoden 2011 eduskunta-vaaleissa vuoden 2007 vaaleihin verrattuna perustui monien tilannekohtaisten ja pitkäaikaisen tekijöiden yhteisvaikutukseen. Selitystekijöitä on helpompi luetella kuin asettaa tärkeysjärjestykseen. Tämä johtuu siitä, että ne kytkeytyvät eri tavoin toisiinsa, ja toiset niistä vaikuttavat suoraan, toiset välillisesti. Vaalien jälkeiset kyselytutkimusaineistot eivät tietenkään voi kattaa kaikkia selitystekijöitä. Toisaalta kyselyjen vahvuus on siinä, että niillä kyetään vertailemaan monien selitystekijöiden suhteellista vaikutusta toteutuneisiin äänestysvalintoihin suoraan yksilötasolla. Yleensä äänestyspäätösten perusteluissa painottuvat julkisessa keskustelussa kampanjan loppuvaiheessa ja vielä vaalien jälkeenkin eniten esillä olleet, ja ajallisesti viimeksi päätöksiin vaikuttaneet seikat.

Tämän kirjan johdantoluvussa, vaalikampanjaa käsittelevissä luvuissa ja tämän luvun alkupuolella on esitetty useita tapahtumia ja ilmiöitä, jotka pohjustivat vaalikaudella 2007–2011 Perussuomalaisten vaalivoittoa. On vaikea kuvitella, että PS:n historiallisen suuri kannatuslisäys olisi ollut mahdollista ilman vuonna 2008 alkanutta taloustaantumaa, läpi vaalikauden vellonutta vaalirahakohua, vuonna 2010 puhjennutta maahanmuuttokeskustelua ja samalle vuodelle voimakkaimmin ajoittunutta gallupkannatuksen nousua. Ne kaikki tasoittivat tietä Perussuomalaisten nousulle mutta eivät osoittautuneet merkittävimmiksi tekijöiksi perussuomalaisten perustellessa äänestysvalintojaan.

Perussuomalaisten alueellisesti varsin tasainen ja voimakas kannatusnousu viittaa siihen, että edellä mainituilla yleisillä selitystekijöillä sekä puolueen valtakunnallisella vaalikampanjalla ja media-asemalla oli merkittävää vaikutusta tulokseen. Onnistunut ehdokasasettelu lienee ollut välttämätön edellytys suurelle vaalivoitolle, kuten myös puoluejohtajan Soinin onnistuminen tehtävässään. Populistipuolueen johtajalta vaaditaan kykyä vedota kansaan käyttämällä kansankieltä. Lisäksi tarvitaan taktista silmää liikkua niissä teemoissa ja valitsijasegmenteissä, jotka ovat vaalituloksen kannalta tärkeimpiä. Koska modernin politiikan keskeiset tapahtumat ja ilmiöt ovat median välittämiä, taitava populistipuolue virittää vaalikampanjansa siten, että se välittää sekä kansasta että mediasta.

On ilmeistä, että Timo Soini onnistui vuoden 2011 vaaleissa mainituissa vaatimuksissa. Tehtävää helpotti merkittävästi Perussuomalaisten oppositioasema, jossa arvostelijan ei useinkaan tarvitse esittää täsmällisiä toimintavaihtoehtoja harjoitetulle politiikalle. Epäkohdien esiin nostaminen riittää lähtökohdaksi, mutta ei johda loistavaan vaalitulokseen ilman suotuisia olosuhteita ja uskottavaa puoluekampanjaa, ilman ahkeraa demagogia ja taitavaa demagogiaa, eikä ilman hyvää medianäkyvyyttä ja uskottavaa jalkautumista kansan pariin.

Kolmen suuren puolueen valta-asemaa ja erityisesti vaalikauden 2007–2011 tapahtumia kritikoiva Perussuomalaisten kampanja puri moniin, jotka kaipaivat muutosta suomalaiseen politiikkaan ja omiin elinolosuhteisiinsa. Suomen eduskuntavaalien matalalle tasolle laskeutuneet äänestysprosentit eivät ole parin viimeksi kuluneen vuosikymmenen kuluessa aikaansaaneet erittäin merkittäviä puoluekannatuksen muutoksia, mikä on osaltaan ylläpitänyt valta-asetelmien muuttumattomuutta. Nyt kuitenkin monet muutospotentiaalin kannalta ratkaisevat seikat osuivat kohdalleen lähestyttäessä vaaleja ja samanaikaisesti Perussuomalaisten vaali- ja gallupkannatuksen myönteinen nousukierre pakotti muut puolueet reagoimaan PS:n kannatuskehitykseen.

Perussuomalaisten oman puoluevalinnan perusteluissa ylivoimaisesti merkittävimmäksi tekijäksi osoittautui yleinen halu muutokseen, tahto muuttaa valta-asetelmia ja jämähtänyttä politiikkaa. Tämä päätulos on noussut esiin myös aikaisemmissa tulkinnoissa PS:n vaalivoiton syistä (ks. Vasara 2011 toim.), ja nyt se sai taakseen vankan empiirisen evidenssin. Perussuomalaisiin kohdistuneisiin äänestysvalintoihin vaikuttaneista asiakysymyksistä keskeisimmiksi nousivat EU-kriittisyys ja EU:n kriisimaiden tukipaketit sekä halu hillitä maahanmuuttoa Suomeen. Perussuomalaisia äänestäneiden valitsijoiden valintaperustelujen valossa maahanmuuttoteemalla, saati rasismilla, ei kuitenkaan näytä olleen merkittävää roolia muiden kuin PS:n vakiintuneimpien äänestäjien joukossa. Puoluetta vuosina 2007 ja 2011 äänestäneistä joka neljäs mainitsi maahanmuuttokriittisyyden tärkeimpänä vuoden 2011 puoluevalinnan syynä. Vuoden 2011 eduskuntavaaleissa muilta puolueilta voitettujen PS:n äänestäjien ja Perussuomalaisten äänestäjiksi mobilisoituneiden joukossa tyypillisin valintasyynä oli halu muutokseen. Valintaperustelut olivat kauttaaltaan moninaisia, mikä osoittaa, että Perussuomalaisten kannatus perustui useilta puolueilta melko tasaisesti voitettuihin siirtyneisiin äänestäjiin. Muutos perustui moniin taitavasti esiin nostettuihin ja keskustelussa pysyneisiin vaaliteemoihin.

Tätä vaalitutkimusta varten kerätty käyntikysely vahvisti ja täsmensi aiemmissa tutkimuksissa esitettyjä yhteyksiä Perussuomalaisten kannattamiseen. Puolueen ydinkannattajakunnan ja myös vanhan SMP:n kriittisyys valtapuolueita ja poliittista eliittiä kohtaan on ollut pitkään tiedossa aiempien tutkimusten nojalla, ja teema tuli esiin myös tämä kirjan luvussa 10. Heikki Paloheimon (2009) analyysi vuoden 2007 vaalitutkimusaineistolla ja EVA:n kansallisten asennetutkimusten aineistoilla on osoittanut, että Perussuomalaisten ydinkannattajat kokevat rikkaiden ja köyhien välisen ristiriidan Suomessa voimakkaammaksi kuin muiden puolueiden kannattajat. Eri kyselyissä Perussuomalaisten ydinkannattajat ovat kokeneet myös jopa Keskustan kannattajia useammin asutuskeskusten ja syrjäseutujen väliset ristiriidat voimakkaiksi. Lisäksi asennetutkimukset ovat johdonmukaisesti raportoineet, että perussuomalaiset suhtautuvat eri puolueiden kannattajakunnista kriittisimmin muiden muassa Suomen EU-jäsenyyteen, liialliseen ympäristönsuojeluun ja puoluevetoiseen demokratiaan (mt., 25–52). Perussuomalaisten yleisestä valtapuolue- ja puoluedemokratiavastaisuudesta kielii se, että vuoden 2007 eduskuntavaalien jälkeen tehdyissä kyselyissä puolueen kannattajakunnassa on ollut paljon kaikipohjaa kansanäänestysten käytön lisäämiselle eli suoralle demokratialle (Rahkonen 2010, 550 ja Paloheimo 2009, 52). Perussuomalaiset ovat myös vahvan presidentti-instituution kannattajia, mikä liittyy vahvaan toiveeseen siitä, että puolueille tarvitaan ne kurissa pitäviä yhteiskunnallisia vastavoimia.

Monikärkinen ja onnistunut Perussuomalaisten vaalikampanja sekä useat tilannekoh-
taiset ja pitkäaikaiset selitystekijät tekivät vuoden 2011 eduskuntavaaleista muutosvaalit.
Havainnot Perussuomalaisia äänestäneiden sijoittumisesta vasemmisto–oikeisto-ulottuvuu-
delle vahvistivat kuvaa siitä, että PS onnistui vuoden 2011 vaaleissa puhuttelemaan poliittis-
ideologiselta suuntautuneisuudeltaan hyvin erilaisia kansalaisryhmiä. Historiaan katsoen
tämä ei ole mitenkään yllättävää, koska Suomessakin puoluepopulismille on ollut aika ajoin
tilausta niin puoluekentän reunoilla kuin sen keskellä (ks. Vares 2011, 18-31). Vuoden 2011
kampanjan loppuvaiheessa ratkaisevaa oli, että keskustelu EU:n tukipaketeista muodostui
hallituskysymykseksi, joka jakoi puoluekentän mediassa kahteen leiriin (ks. Railo 2011, 68-).
Tämä nosti Perussuomalaisten potentiaalisten äänestäjien muutoshalun optimaaliseksi ää-
nestyspäivinä tai niiden läheisyydessä.

Tässä tutkimuksessa käytössä olleiden havaintoaineistojen nojalla ei ollut mahdollista
arvioida täysin pitävästi, missä määrin PS:n vaalivoitto perustui vanhojen äänestäjien ohella
muilta puolueilta (vuodesta 2007) voitettuihin ääniin ja aiemmin nukkuneiden tai ensi ker-
taa äänioikeuttaan käyttäneiden mobilisointiin. Ylivoimaisesti merkittävimmissä asemassa
olivat muilta puolueilta voitettut äänet, jotka muodostivat mahdollisesti jopa noin kaksi kol-
mannesta puolueen koko äänisaaliista. Puoluetta jo vuonna 2007 äänestäneiden ”vanhojen”
äänestäjien osuus vuoden 2011 äänestäjistä lienee liikkunut 10-15 prosenttiyksikön tienoilla.
Mobilisoituneita eli vuoden 2007 vaaleissa äänestämättä jättäneitä tai ensikertalaisäänestäjiä
PS:n äänestäjäkunnassa oli noin viidennes. Valtava voitettujen äänestäjien yhteisösuus mer-
kitsee, että kannatuksen tason säilyttäminen tulee olemaan Perussuomalaisille tulevaisuudes-
sa erittäin haasteellista.

LÄHTEET

- Grönlund, Kimmo, Heikki Paloheimo, Jan Sundberg, Risto Sänkiaho, Hanna Wass (2005): Kiinnittyminen politiikkaan. Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki:WSOY, 88–118.
- Helander, Voitto (toim.) (1971): *Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä*. Hämeenlinna: Karisto.
- Lane, Jan-Erik ja Ersson, Svante (2007): Party System Instability in Europe: Persistent Differences in Volatility between West and East? *Democratization* 14:1, 92–110.
- Mickelsson, Rauli (2007): *Suomen puolueet. Historia, muutos ja nykypäivä*. Tampere: Vastapaino.
- Pajala, Antti ja Matti Wiberg (2009): Vakaata murskavoitoista ja rökäletappioista huolimatta. Paljonko on paljon vaalivoitossa tai -tappiossa?. *Politiikka* 51(2), 128–136.
- Paloheimo, Heikki (2009): Puoluejärjestelmän lohkeamat ja ristiriitauttavuudet. Teoksessa Mickelsson, Rauli (toim.), *Puolueiden tulevaisuus*. Oikeusministeriön julkaisuja 2009:6. Helsinki: oikeusministeriö, 15–61.
- Rahkonen, Juho (2010): Satumaan tango soi taas. Mikä selittää perussuomalaisten rakettimaista nousua? *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (2010): 5, 547–553.
- Rahkonen, Juho (2011): Perussuomalaisten ruumiinavaus. Onko työväestön protestipuolueen kannatus saavuttanut vielä ylärajaansa? *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (2011):4, 425–435.
- Railo, Erkka (2011): Tunteista politiikkaa. Teoksessa Railo, Erkka ja Vares, Vesa, *Oikeistopopulismien monet kasvot – perussuomalaisuus poliittisen historian ja mediatutkimuksen näkökulmista*. Helsinki: Suomen Toivo –ajatuspaja, 59–87.
- Rantala, Onni (1982): *Suomen puolueiden muuttuminen 1945–1980*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ruostetsaari, Ilkka (2011): Populistiset piirteet vennamolais-soinilaisen puolueen ohjelmissa. Teoksessa Wiberg, Matti (toim.), *Populismi: kriittinen arvio*. Helsinki: Edita, 94–146.
- Suhonen, Pertti (2011): Mistä perussuomalaiset tulevat? Teoksessa Wiberg, Matti (toim.), *Populismi: kriittinen arvio*. Helsinki: Edita, 61–81.
- Sänkiaho, Risto (1972): Vuoden 1970 eduskuntavaalien tulokset. Teoksessa Pesonen, Pertti (toim.), *Protestivaalit, nuorisovaalit: tutkielmia kansanedustajien vaaleista 1966, 1970 ja 1972*. Helsinki: Ylioppilastuki, 203–214.
- Toivonen, Timo (2011): Perussuomalaisten nousun taustoista. Teoksessa Wiberg, Matti (toim.), *Populismi: kriittinen arvio*. Helsinki: Edita, 82–93.
- Vares, Vesa (2011): Populistiset liikkeet Suomessa ennen Perussuomalaisia. Teoksessa Railo, Erkka ja Vares, Vesa, *Oikeistopopulismien monet kasvot – perussuomalaisuus poliittisen historian ja mediatutkimuksen näkökulmista*. Helsinki: Suomen Toivo –ajatuspaja, 18–31.
- Vasara, Erkki (toim.) (2011): ”Keskustelua: Vaalit kuvastivat ihmisten kaipuuta politiikan muutokseen – työväenpuolueet uusien haasteiden edessä.” *Työväentutkimus, Vuosikirja 2011*, 49–54.

12

Keskustan vaalitappio – menetetyn kannatuksen taustatekijät

Jussi Westinen

JOHDANTO

Suomen Keskusta koki vuoden 2011 eduskuntavaaleissa suurimman kannatuksen pudotuksen valtiollisissa vaaleissa koko puolueen historian aikana. Puolue jäi heikoimpaan eduskuntavaalitulokseen (15,8 %) sitten lokakuun 1917 vaalien. Romahdus pääministeripuolueesta neljänneksi suurimmaksi puolueeksi aiheutti paljon polemiikkia puolueen sisällä. Vaalitappion syitä ruodittiin laajalti niin puolue-elimissä kuin piiri- ja paikallistasolla. Huolta puolueessa aiheutti myös se, ettei kannatuksen lasku koskenut vain eduskuntavaaleja. Keskustan kannatus oli saman vuoden kesällä ja syksyllä vielä huomattavasti alhaisempi kuin eduskuntavaaleissa.

Keskustan asemaa yhtenä Suomen johtavista puolueista yhä 1990- ja 2000-luvuilla on pidetty Suomen puoluejärjestelmän poikkeuksellisimpana piirteenä (ks. Paloheimo ja Sundberg 2005, 176, 184). Siirtyminen agraariyhteiskunnasta teolliseen ja myöhemmin jälkiteolliseen, postmoderniin yhteiskuntaan sekä kiihtyvä muutto maalta kasvukeskuksiin eivät nakertaneet Keskustan kannatusta. Keskusta onnistui muuttumaan maatalousväen puolustajasta aluepolitiikan ja vahvojen maakuntien puolueeksi (Paloheimo 2008, 44). Muualla Euroopassa agraaritaustaiset puolueet eivät ole pääsääntöisesti pystyneet vastaamaan ajan haasteisiin vaan ne ovat marginalisoituneet pienpuolueiksi. Osittain marginalisoituminen johtuu siitä, että esimerkiksi Itä-Euroopan maissa ydinalueiden ja periferian välisen lohkeaman merkitys on vähentynyt (esim. Tóka 2004, 307–311; Grzybowski ja Mikuli 2004, 199–200).

Edellisissä luvuissa on todettu, että Perussuomalaisten huima kannatusnousu vuoden 2011 vaaleissa rokotti merkittävästi Keskustaa. Vastaavanlainen tendenssi oli vuoden 1970 eduskuntavaaleissa, jolloin Keskusta kärsi huomattavan vaalitappion Perussuomalaisten edeltäjän, SMP:n, äänivyöryn vuoksi. Perussuomalaisten valtava nousu on kuitenkin liian yksinkertainen selitys Keskustan suosion laskulle vuoden 2011 vaaleissa, sillä niiden vaalimenestyksen välinen kuntakohtainen yhteys oli hieman heikompi kuin SDP:n ja Perussuomalaisten välillä. Keskustan romahduksen mittavuutta kuvastaa se, että kyselyaineistomme mukaan vain noin 60 prosenttia Keskustaa vuoden 2007 vaaleissa äänestäneistä antoi äänensä puolueelle myös vuoden 2011 vaaleissa. Keskustan hylänneistä noin 80 prosenttia sanoi vaihtaneensa toiseen puolueeseen ja noin joka viides kertoi jättäneensä kokonaan äänestämättä. Puoluetta vaihtaneista yli 60 prosenttia äänesti joko Perussuomalaisia tai Kokoomusta.

Keskustan kannatuksen ja äänestäjäkunnan muutosta lähestytään tässä luvussa tarkastelemalla Keskustaa äänestäneiden ja Keskustan hylänneiden sosiodemografista taustaa ja näkemyksiä poliittisissa asiakysymyksissä. Tarkasteluun otetaan sukupuoli, ikä, ammatti,

koulutus, tulotaso ja asuinalueen tyyppi. Analyysissä käsiteltävät poliittiset asiakysymykset linkittyvät läheisesti puoluekentän keskeisimpiin ristiriitaulottuvuuksiin.

Sosiodemografiseen tarkasteluun otetaan kolme äänestäjäryhmää Keskustan vaalitappion luonteen analysoimiseksi:

1. Keskustaa vuoden 2007 vaaleissa äänestäneet
2. Keskustaa vuoden 2011 vaaleissa äänestäneet
3. Keskustan vuoden 2011 vaaleissa hylänneet äänestäjät (vaihtaneet vuoden 2007 eduskuntavaaleista toiseen puolueeseen tai jättäneet äänestämättä)

Koska Keskusta saavutti vielä vuoden 2007 vaaleissa suurimman puolueen paikan, voidaan ryhmien 1 ja 2 vertailulla muodostaa ensimmäinen tutkimuskysymys: onko Keskustan äänestäjäkunnan koostumukseen tullut selkeitä muutoksia neljän vuoden aikana? Kahden jälkimmäisen ryhmän vertailulla voidaan muodostaa toinen tutkimuskysymys: erosivatko Keskustan hylänneet äänestäjät Keskustaa vuonna 2011 äänestäneistä sosiodemografisten taustamuuttujien mukaan?

Analyysin toisessa, asia- ja henkilökysymyksiin keskittyvässä osassa muutosta tarkastellaan kahden ryhmän välillä:

1. Keskustaa sekä vuoden 2007 että vuoden 2011 vaaleissa äänestäneet puolueuskolliset äänestäjät
2. Keskustan vuoden 2011 vaaleissa hylänneet äänestäjät

Näiden kahden ryhmän vertailulla voidaan muodostaa kolmas Keskustan vaalitappion kannalta oleellinen tutkimuskysymys: erosivatko Keskustan hylänneet äänestäjät poliittisilta näkemyksiltään Keskustan peruskannatuspohjan muodostavista uskollisista äänestäjistä?

YHTEISKUNNALLISET RISTIRIITAULOTTUVUUDET JA ASIAKYSYMYKSET

Suomalaisessa puoluejärjestelmässä äänestäjien vaihtoehtojen voidaan edelleen nähdä rajautuvan ideologisia jakolinjoja pitkin, vaikka puolueiden väliset aatteelliset erot ovat heikentyneet. Useimmilla äänestäjillä on yhä taipumus äänestää puoluetta, jonka he kokevat jollain ideologisella ulottuvuudella läheiseksi. Jakolinjojen taustalla ovat yhteiskunnalliset ristiriitaulottuvuudet, joiden perusteella puolueet jakautuvat leireihin, erottautuvat muista ja muodostavat kannattajakuntansa. Näihin lohkeamiin (*cleavages*) linkittyvät tiiviisti ajankohtaiset poliittiset kysymykset (*issues*), joihin puolueet ottavat kantaa muokatakseen poliittista profiiliaan. (Paloheimo ja Sundberg 2005, 169; Paloheimo 2005, 202.)

Keskustalla on ollut puolueista eniten erityisintressejä ydinalueiden ja syrjäseutujen välisellä ristiriitaulottuvuudella. Maalaisten edunajajaksi alun perin perustettu puolue on profiloitunut niin maatalouden, hajautetun yhdyskuntarakenteen kuin alueellisen elinvoiman puolustajaksi. Keskustan kannatuksen ydinalueet ovat sijainneet maaseudulla ja harvaan asutuilla alueilla äänestäjien taustasta riippumatta (Paloheimo ja Sundberg 2005, 176, 185). Vuoden 2011 vaalien osalta voidaan ensiksikin tarkastella, menettikö Keskusta ääniä

erityisesti haja-asutusalueella tai pienissä kuntakeskuksissa. On huomattavaa, että mittava kunta- ja palvelurakenneuudistus, haja-asutusalueelle rakentamisen estäminen ja jätevesiasetuksen asettamat vaatimukset maaseudun asukkaille olivat kaikki edenneet vaalikausilla 2003–2011, jolloin Keskusta oli pääministeripuolueena. Jos vaaleissa ilmaistu tyytymättömyys kohdistui Keskustan aatteelliseen ydinalueeseen, puolueen hylänneiden äänestäjien tulisi korostaa aluepoliittisia toimenpiteitä uskollisia Keskusta-äänestäjiä enemmän.

Vaalikauden ja vaalikampanjan aikana myös muut ristiriitaisuudet korostuivat Keskustan kohdalla. Poliitikoihin kohdistuvaa epäluottamusta ruokkinut vaalirahakohu kuohui mediassa ennen kaikkea Keskustan ympärillä. Keskustan omassa vaalien jälkipyykissä nousivat kriittisinä tekijöinä esille muun muassa kahden pääministerikauden mukanaan tuoma yleinen teknokraattisuus ja byrokralähtöinen politiikka. Ne olivat omiaan ruokkimaan kuvaa puolueesta, joka on menettänyt otteensa tavallisten ihmisten arkeen. (Suomen Keskusta 2011, 8.) Tämä saattoi vahvistaa herrojen ja kansan välisen ristiriitaisuuden merkitystä Keskustan kannattajakunnassa.¹ Vaalikauden tapahtumia voitaisiin pitää selittävänä tekijänä kannatussiirtymissä Perussuomalaisille, sillä Perussuomalaisten kohonnut kannatus perustuu olennaisilta osin tavallisen kansan ja eliitin väliseen vastakkainasetteluun. Jos tyytymättömyys kohdistui Keskustan erkaantuneisuuteen ruohonjuuritasosta, Keskustasta pois vaihtaneiden äänestäjien tulisi korostaa Keskustan uskollisia äänestäjiä enemmän poliittisten toimijoiden ja kansalaisten välistä kuilua ja erityisesti vaalirahakohun negatiivista vaikutusta.²

Lohkeama EU-myönteisyyden ja euroskeptismin välillä sai vaalikampanjan loppupuolella varsin suuren näkyvyyden. Talousvaikeuksissa olevien EU-maiden, erityisesti Kreikan ja Portugalin, auttaminen nousi vaalien oleelliseksi asiakysymykseksi. Keskustan kannattajat ovat suhtautuneet perinteisesti nihkeästi EU-jäsenyyteen, ja valtaosa sen kannattajista vastusti jäsenyyttä vuoden 1994 kansanäänestyksessä. Taloudellinen yhdentyminen, kansallisen suvereniteetin heikkeneminen ja maatalouden kohtalo on nähty EU:n erityisinä riskitekijöinä juuri agraaripuolueille (Paloheimo 2000, 55–57; Batory ja Sitter 2004, 530.) Vuosina 2003–2011 Keskusta oli kuitenkin merkittävässä asemassa johtaessaan Suomen EU-politiikka kahden vaalikauden ajan. Keskustan äänestäjien myönteisyys EU:n yhdentymiskehitystä kohtaan oli jopa kasvanut vuoteen 2007 tultaessa (Westinen 2011, 136).

Vuoden 2011 vaalikampanjan aikana Keskusta ajoi kuitenkin pääministeripuolueena vahvasti yhteisiä takauksia velkakriisiin ajautuneille EU-maille, vaikka merkittävä osa puolueen kannattajista on korostanut kansallisia etuja ja vastustanut integraation etenemistä (mt, 131, 135–136). Sen sijaan muista sinivihreän hallituksen puolueista Vihreiden poliittiseen profiiliin kansainvälisyys on kuulunut oleellisena osana, ja Kokoomusta voidaan pitää kannattajakunnaltaan selkeästi EU-myönteisenä puolueena. Myös RKP:n kannattajat ovat suhtautuneet hyvin myönteisesti EU:hun jo EU-kansanäänestyksen ajoista lähtien (mt.). Perussuomalaisten nousu suureksi puolueeksi merkitsi puolestaan sitä, että julkisen euroskep-

1 Myös tähän ulottuvuuteen voidaan liittää ristiriitainen jätevesiasetus, mutta valitettavasti tutkimusaineiston kysymyspatteristo ei mahdollista sen erillisen vaikutuksen tutkimusta.

2 Skeptisyys herroja ja eliittiä kohtaan on ollut vallitseva perusvire Maalaisliitto-Keskustassa (Ruostetsaari 2006, 39–42), joten väärälle puolelle asettumisen voidaan arvioida olevan Keskustassa erityisen riskialtista herrojen ja kansan välisellä ulottuvuudella.

tismen rinnalle tuli puolueetasolla vahvasti edustettu euroskeptismi (vrt. Raunio 2008, 168), ja vaihtoehtottomalta näyttäneelle EU-politiikalle ilmaantui todellinen vaihtoehto. Jos tyytymättömyys kohdistui Keskustan EU-linjauksiin, Keskustasta pois vaihtaneiden äänestäjien tulisi suhtautua Keskustaa äänestäneitä negatiivisemmin EU:hun.

Myös vasemmisto–oikeisto-jako sekä perinteisten kulttuuri- ja moraaliarvojen painotus suhteessa sallivaan monimuotoisuuteen on syytä ottaa huomioon Keskustan vaalimenestystä analysoitaessa. Sosioekonomisista kysymyksistä Keskustan kipukohdan voidaan katsoa osuneen EU:n finanssikriisin hoitoon tarkoitettuihin valtioiden pelastuspaketteihin. Vaalien jälkeen Keskusta (2011, 7) totesi joutuneensa hoitamaan kriisiä pääministeripuolueena tavalla, joka ei ollut moraalisesti kestävä. Usko markkinoihin ja rahoitusjärjestelmiin saatettiin kokea vieraaksi puolueen kannattajakunnassa. Samalla äänestäjissä saattoi viritä huoli siitä, ajaako Keskusta investointipankkien vai köyhän asiaa, jota on pidetty alkiolaisessa puolueessa kunnia-asemassa. Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, ettei Keskustan kannattajakuntaa luonnehdi markkinauskaisuus (esim. Paloheimo 2005, Westinen 2011). Jos tyytymättömyys vaaleissa kohdistui Keskustan talouspolitiikkaan, Keskustasta pois vaihtaneiden äänestäjien tulisi suhtautua Keskustaa äänestäneitä negatiivisemmin markkinavoimiin ja sosioekonomisten erojen kasvuun kansalaisten välillä.

Talouskriisi vauhditti myös keskustelua siitä, miten maahanmuuttoon tulisi suhtautua, kun työpaikat ovat olleet tiukassa jo kantasuomalaisille. Vuoden 2007 eduskuntavaalien tavoitteissaan Keskusta (2006) halusi edistää työperäistä maahanmuuttoa, mutta sen äänestäjät ovat suhtautuneet keskimääräistä huolestuneemmin maahanmuuton seurauksiin (Westinen 2011, 137). Erityisesti Perussuomalaisten vaaliohjelmat (2006, 2011) erottuvat muista eduskuntapuolueista selvästi tiukemmalla suhtautumisella maahanmuuttoon ja sen kulttuuriin vaikutuksiin. Keskustan viesti maahanmuutosta jäi sen itsensäkin mukaan epäselväksi vaalikampanjassa (Suomen Keskusta 2011, 11). Jos tyytymättömyys kohdistui Keskustan maahanmuuttolinjauksiin, puolueesta pois vaihtaneiden äänestäjien tulisi suhtautua Keskustaa äänestäneitä negatiivisemmin maahanmuuttoon.

Arvo- ja moraalikysymykset ovat olleet Keskustalle vaikeita, koska puolue on ollut jakaantuneena vanhoilliseen, perinteisiin moraaliarvoja ja perhekeskittävään siipeen ja liberaalishenkiseen siipeen, joka korostaa esimerkiksi yksilönvapautta (ks. esim. Jutila 2003, 279–280). Vaalikampanjan aikana korostui erityisesti suhtautuminen homoseksuaaleihin ja heidän adoptio-oikeuksiinsa. Teema oli esillä jo vuoden 2003 vaaleissa, jolloin keskustalaiset suhtautuivat Kokoomuksen ja Kristillisdemokraattien äänestäjien jälkeen penseimmin seksuaalivähemmistöjen oikeuksiin. Suurin osa Keskustan äänestäjistä painotti samalla perinteisiä arvoja (Westinen 2011, 180). Vuoden 2011 vaaleissa Keskustan johtohenkilöt suhtautuivat kuitenkin arvokysymyksiin puolueen kenttäväkeä sallivammin (Suomen Keskusta 2011, 11). Jos tyytymättömyys kohdistui Keskustan liialliseen arvoliberaaliuteen, puolueesta pois vaihtaneiden äänestäjien tulisi suhtautua Keskustaa äänestäneitä negatiivisemmin samaa sukupuolta olevien oikeuksiin ja painottaa enemmän perinteisiä moraaliarvoja.

Yli puolet Keskustasta pois vaihtaneista valitsi tutkimusaineistomme mukaan vuoden 2011 vaaleissa joko Perussuomalaiset tai Kokoomuksen. Luultavasti näihin puolueisiin vaihtaneiden äänestäjien ryhmät poikkeavat huomattavasti toisistaan. Tutkimusten perusteella Kokoomuksen äänestäjille on leimallista kuulumisen ylempiin sosiaaliluokkiin, populistis-

ten asenteiden vieroksuminen, EU-myönteisyys ja usko kilpailulliseen markkinatalouteen. Perussuomalaisia on sen sijaan luonnehtinut kuuluminen alempiin sosiaaliluokkiin, protestimieliä, erottuva EU- ja maahanmuuttovastaisuus sekä työväestön etujen ajaminen. Yhteistä sekä Kokoomuksen että Perussuomalaisten äänestäjille ovat olleet muun muassa konservatiiviset moraaliarvot ja vähäisen painoarvon antaminen ympäristönsuojelulle. (Westinen 2011) Valitettavasti Keskustasta eri puolueisiin siirtyneistä ei kuitenkaan voida tehdä luotettavia tilastollisia analyysejä tutkimusaineiston liian pienen koon vuoksi. Tästä syystä kaikkia Keskustan hylänneitä äänestäjiä käsitellään analyyseissä yhtenä ryhmänä.

MUUTOS KESKUSTAN ÄÄNESTÄJIEN TAUSTASSA

Taulukosta 12.1 käy ilmi, minkälaisia muutoksia Keskustan kannattajakunnan rakenteessa on tapahtunut vuosien 2007 ja 2011 välillä. Vuoden 2007 vaalien aikaiset jakaumat perustuvat vuoden 2007 eduskuntavaalitutkimuksen aineistoon. Lisäksi vertailu tehdään niihin äänestäjiin, jotka hylkäsivät Keskustan vuoden 2011 vaaleissa. Vuoden 2011 aineistoa koskeissa analyyseissä käytetään puoluekannatuksen painomuuttujaa, jotta Keskustaa äänestäneiden osuus vastaisi todellista vaalitulosta. Taulukko osoittaa, ettei äänestäjien sukupuoli-, koulutus- tai asuinaluejakaumassa ole tapahtunut neljässä vuodessa merkittävää muutosta, mutta ikäryhmärakenteessa on. Yli 65-vuotiaiden osuus Keskustan äänestäjäkunnasta on kasvanut noin kymmenellä prosenttiyksiköllä. Osin kyse on siitä, että moni uskollinen äänestäjä on siirtynyt vanhimpaan ikäluokkaan vaalikauden aikana.

Tuloluokat antavat osittain ristiriitaisia tuloksia, mutta puolueen hylänneistä alimpaan tuloluokkaan kuuluvien osuus oli pieni, joten köyhän asian unohtaminen ei saa näiltä osin tukea. Agraaritaustaisen puolueen ominaisimman kannattajaryhmän, maatalousyrittäjien, osuus puolueen äänestäjistä on pysynyt vakaasti kymmenessä prosentissa.³ Keskusta saa heidän äänistään yli 70 prosenttia. Niin ikään haja-asutusalueella asuvat ovat edelleen hyvin edustettuina. Esikaupungeissa tai lähiöissä asuvat ja 35–44-vuotiaat äänestäjät olivat aineiston mukaan Keskustan kipukohta. Nämä ryhmät olivat selvimminkin ylliedustettuina Keskustan hylänneissä äänestäjissä ja ainoastaan näissä muuttujissa tuli tilastollisesti merkitseviä eroja Keskustan hylänneiden äänestäjien ja Keskustaa vuonna 2011 äänestäneiden välille.⁴ Lähes puolet Keskustan hylänneistä äänestäjistä asuu esikaupunkialueella tai lähiössä. Taulukon ulkopuolella tarkasteltiin lisäksi äänestäjäryhmiä yhteiskuntaluokkiin samastumisen mukaan. Noin joka neljäs Keskustan hylännyt samasti itsensä työväenluokkaan. Taulukosta 12.1 ilmenee, että myös työntekijöiden osuus korostui Keskustan hylänneiden äänestäjissä. Toisaalta ylimpiin luokkiin itsensä samastavat korostuivat niin ikään Keskustan hylänneissä äänestäjissä, joten subjektiivinen kiinnittyminen yhteiskuntaryhmiin ei tarjoa yksiselitteistä lähestymiskulmaa vaalitappion analysoimiseen.

³ Osuus oli sama myös vuosien 2003 ja 2007 eduskuntavaalien tutkimusaineistoissa.

⁴ Tilastollinen merkitsevyys laskettiin Chi²-testillä. Asuinalue oli tilastollisesti merkitsevin muuttuja (p=0,02).

Taulukko 12.1
Keskustaa vuosien 2007 ja 2011 eduskuntavaaleissa äänestäneet ja Keskustan vuonna 2011 hylänneet äänestäjät sosiodemografisen koostumuksen mukaan (%)

	Keskustaa 2007 äänestäneet	Keskustaa 2011 äänestäneet	Keskustan 2011 hylänneet
<i>Sukupuoli</i>			
Mies	49	52	54
Nainen	51	48	46
<i>Ikä</i>			
18–34	23	20	20
35–44	13	14	29
45–54	19	14	17
55–64	21	17	12
65–	24	35	22
<i>Ammatti</i>			
Maatalousyrittäjä	10	10	1
Muu yrittäjä	6	6	7
Johtava asema tai ylempi Toimihenkilö	12	17	17
Alempi toimihenkilö	19	10	11
Työntekijä	29	20	27
Eläkeläinen	19	28	25
Muu	7	9	12
<i>Ammatillinen koulutus</i>			
Ei muodollista koulutusta	15	15	9
Ammattikoulu	40	31	32
Opisto	23	24	28
Ammattikorkeakoulu tai AMK- tai yliopisto-opintoja	10	19	12
Yliopisto	12	12	19
<i>Kotitalouden tulot</i>			
I (pienituloisimmat)	24	18	15
II	28	30	23
III	31	22	27
IV (suurituloisimmat)	18	30	34
<i>Asuinalueen tyyppi</i>			
Kaupungin keskusta	20	19	12
Esikaupunkialue tai kaupunkilähiö	31	28	48
Kuntakeskus tai muu taajama	24	29	25
Maaseudun haja-asutusalue	26	24	15
(n pienimmillään)	(220)	(120)	(72)

Lähdeaineistot: FSD 2269 (2007) ja vuoden 2011 eduskuntavaalitutkimusaineisto.

ASIAKYSYMYSTEN MERKITYS KESKUSTAN VAALITAPPIOSSA

Poliittisilla asiakysymyksillä on havaittu olevan 1990- ja 2000-luvuille tultaessa yhä enemmän vaikutusta äänestysvalintoihin. Tämä ei tarkoita perinteisten yhteiskunnallisten ristiriitautuvuuksien muuttumista merkityksettömiksi, koska suuri osa asiakysymyksistä linkittyy niihin (Franklin 2010, 654). Vuoden 2011 vaalitutkimusaineistossa oli väittämiä, joista vastaajat saattoivat olla samaa tai eri mieltä. Kysely sisälsi myös osion politiikkasektoreista, joiden tärkeyttä vastaajat saattoivat arvioida. Lisäksi tarkastellaan, mihin suuntaan vastaajat halusivat kehittää Suomea.

Tavoitteena on selvittää, erosivatko seuraavat äänestäjäryhmät toisistaan poliittisten katsantokantojen mukaan: 1. Keskustaa vuonna 2007 äänestäneet, mutta toiseen puolueeseen 2011 vaihtaneet tai äänestämättä jättäneet 2. Keskustaa vuosien 2007 ja 2011 eduskuntavaaleissa äänestäneet. Peräkkäisissä vaaleissa Keskustaa äänestäneet voidaan määritellä puolueuskollisiksi tai vakiintuneiksi äänestäjiksi, joiden mielipiteiden on havaittu olevan jyrkempiä ja puolueen linjalle uskollisempia kuin liikkuvien äänestäjien (Paloheimo ja Sundberg 2005, 191–192). Taulukkoon 12.2 on koottu näiden kahden vertailuryhmän näkemyksiä poliittisista asiakysymyksistä.

Herrojen ja kansan välisen lohkeaman kärjistymisellä oli huomattava merkitys Keskustalle. Suurin tilastollisesti merkitsevä ero muodostui (kysymyksessä) siitä, miten vaalirahakohu vaikutti vastaajan käsityksiin Keskustasta. Monien vakiintuneiden kannattajien silmissä Keskustan maine kolhiintui hieman tai ei lainkaan, kun taas suuri osa Keskustasta pois vaihtaneista koki puolueen imagon muuttuneen hyvin negatiiviseksi. Keskustan hylänneiden äänestäjien yleiskuva poliitikoista oli myös muuttunut paljon kielteisemmäksi Keskustalle uskollisiin äänestäjiin verrattuna. Vaalit olivat otollista aikaa populistiselle elitismin kritiikille, jossa keskeinen tekijä on vallanpitäjien, valtasemien ja asemien väärinkäytön arvostelu (Rydgren 2005, 11–13; Bell 1992, 60–61). Väärinkäytökset kulminoituivat vaalikauden 2007–2011 aikana juuri vaalirahakohuun, kun Keskustan johtohenkilöiden osallisuutta tutkittiin muun muassa Nova Group- ja Nuorisosäätiö-jupakoissa.

Lisäksi johtavat puolueet saatiin nähdä etuja pienissä piireissä jakavina kartelli-puolueina (ks. Krouwel 2003, 29), joiden korruptoituneisuuden symboliksi Keskusta ja sen johtavat poliitikot ajautuivat. Keskustasta pois vaihtaneet kokivat myös Keskustan peruskannattajia hieman useammin, että poliitikot eivät välitä tavallisten ihmisten mielipiteistä. Ylhäältä alas toteutetut hankkeet, kuten Paras-hanke ja jätevesiasetuksen toimeenpano, saattoivat osaltaan vaikuttaa näkemyksiin. Lisäksi Keskustan omassa vaalianalyysissä esiin nostettu taipumus puhua käsitteellisesti monimutkaisella hallintokielellä saattoi olla omiaan luomaan kuvaa puolueesta, joka on menettänyt otteensa arkeen. Populistisille voimille aukesi tilaa, sillä populistit väittävät vanhojen puolueiden muotoilevan asiat tahallaan vaikeaselkoisemmiksi kuin ne ovat (Rydgren 2005, 14).

Suhtautuminen EU-kysymyksiin ei tuonut lainkaan tilastollisesti merkitseviä eroja ryhmien välille. Vakiintuneet Keskustan äänestäjät suhtautuivat Suomen EU-jäsenyyteen ja EU:hun instituutiona vain hieman positiivisemmin kuin puolueen hylänneet. Keskustan hylänneistä noin 30 prosenttia katsoi, että Suomen tulee erota EU:sta.

Taulukko 12.2
Keskustan vuonna 2011 hylänneiden ja Keskustaa vuosina 2007 ja 2011 äänestäneiden
näkemykset poliittisissa asiakysymyksissä (%)

	Äänesti Keskustaa 2007 ja 2011	Äänesti Keskustaa 2007 ja hylkäsi Keskustan 2011	Tilastollinen merkitsevyys ^a
Täysin tai osittain samaa mieltä (%-osuus):			
Kansanedustajien lopetettava puhuminen ja keskityttävä toimimaan	70	74	
Kansanedustajat etääntyvät nopeasti tavallisten ihmisten ongelmista	81	84	
Poliitikot eivät välitä tavallisten ihmisten mielipiteistä	47	57	
Euroopan unionin jäsenyys on ollut	57	60	
Suomelle kaiken kaikkiaan myönteinen asia			
Suomen pitää erota EU:sta	23	29	
Seuraavat asiat ovat erittäin tai melko tärkeitä (%-osuus):			
Tuloerot	76	93	**
Aluepolitiikka	83	70	*
EU-politiikka	71	66	
Maahanmuuttopolitiikka	53	66	
Perinteiset arvot ja moraalikäsitkukset	69	68	
Hyvä ehdotus (%-osuus):			
Suomi, jossa on enemmän yksityis- yrittäjyyttä ja markkinataloutta	87	73	*
jossa on pienemmät tuloerot	89	85	
jossa ihmiset ovat työelämässä pidempään	55	34	*
jossa on pienemmät kehityserot eri alueiden välillä	85	71	***
jossa kristilliset arvot ovat suuremmassa roolissa	64	50	
jossa vahvistetaan seksuaalisten vähemmistöjen oikeuksia	23	32	
jossa maahanmuutto on laajamittaisempaa kansainvälisemmin suuntautunut Suomi	18 48	12 40	*
Kuinka paljon luotat Euroopan unioniin (luottavaisesti suhtautuvien % -osuus)	54	46	
Miten vaalirahakohu vaikutti käsityksiinne: (muuttuivat kielteisemmiksi, % -osuus)			
Poliitikoista?	54	71	**
Keskustasta?	52	70	***
(n pienimmillään)	(80)	(40)	

Lähdeaineisto: vuoden 2011 eduskuntavaalitutkimusaineisto.

^a Tilastollinen merkitsevyys on laskettu äänestäjäryhmien vastauskeskiarvoja vertailevalla riippumattomien otosten t-testillä.

Merkitsevyystasot: * p<0,10, **p<0,05, ***p<0,01

Osuutta ei voida pitää erityisen korkeana, sillä vuoden 2003 eduskuntavaaliaineistossa Keskustan kaikista äänestäjistä 36 prosenttia kannatti EU:sta eroamista.

Vaikka keskustalaiset ovat perinteisesti suhtautuneet hyvin skeptisesti EU:n yhdenytymiseen, puolueessa on ollut havaittavissa pragmaattista mukautumista siihen, että EU:ssa on tärkeää pystyä vaikuttamaan muun muassa aluerahoitukseen ja maatalouspolitiikkaan (Paloheimo 2008, 47). Keskustan suhtautumista EU:hun on voitu kuvailla poliittisen skeptisyyden käsitteellä, joka merkitsee muun muassa sitä, ettei päätöksien tekemisestä oikealla tasolla ole takeita (ks. Vogt 2007, 100–102). Taulukon 12.2 valossa vaikuttaa kuitenkin siltä, etteivät Keskustan hylänneet äänestäjät protestoineet yhtenäisesti Keskustan halua ajaa unionitasolla yhteisiä takuita EU:n kriisimaille, vaikka teema korostui vaalien loppusuoralla voimakkaasti. Lisäksi kannattaa muistaa, että Keskustan gallupkannatuksen lievä alamäki ajoittui suuressa määrin jo vuodelle 2010, jolloin EU-maiden taloudellinen tukeminen ei vielä ollut vahvasti esillä.

Keskustasta pois vaihtaneet painottivat enemmän maahanmuuttopolitiikan merkitystä ja halusivat hillitä maahanmuuttoa hanakammin kuin Keskustan uskolliset äänestäjät. Tilastollisesti merkitsevä ero syntyi silti vain suhtautumisessa kansainväliseen Suomeen, jossa painotettaisiin vähemmän kansojen ja maiden välisiä rajoja. Vuoden 2007 eduskuntavaaleissa Keskustan äänestäjillä oli keskimääräistä enemmän halukkuutta ulkomaisen työvoiman ja pakolaisten maahantulon rajoittamiseen (Westinen 2011, 131), joten voi olla, että osa Keskustan pois vaihtaneista on ollut tyytymättömiä puolueen maahanmuuttolinjauksiin.

Ydinalue–periferia-lohkeamaan liittyvät kysymykset osoittavat, että aluepolitiikalla on erityismerkitys Keskustan vakituksille kannattajille. Keskustasta pois vaihtaneet painottivat huomattavasti heitä vähemmän aluepolitiikkaa ja alueiden välisten kehityserojen pienentämistä ($p=0,01$). Tulos osoittaa, ettei Keskusta epäonnistunut pahoin ideologisella ydinulottuvuudellaan, koska aluepolitiikan vahvat korostajat jäivät sen riveihin.⁵ Keskustan kannattajat ovat profiloituneet vaaleista toiseen alueiden ja kuntien vahvimpina puolustajina. Erot muiden puolueiden äänestäjiin ydinalue–periferia-kysymyksissä ovat vain kasvaneet vuoden 1999 eduskuntavaaleista lähtien (Westinen 2011, 197). Keskusta-johtoinen hallitus sai vaaleja edeltäneellä kaudella jatkettua esimerkiksi valtion työpaikkojen alueellistamista maakuntiin ja säilytettyä maaseudun elinehtoihin kuuluvat kansalliset maataloustuet. Tämänkaltaiset toimenpiteet ovat voineet vaikuttaa positiivisesti arvioihin Keskustan kyvykkyydestä hoitaa maakuntien ja maaseudun asioita.

Sosioekonomista kysymyksistä saatiin evidenssiä siitä, että Keskustan hylänneet äänestäjät saattoivat kokea puolueen talouspolitiikan liian markkinaorientoituneeksi. Vaikka suurin osa puoluetta vaihtaneista äänestäjistä piti hyvänä, että Suomessa olisi enemmän yksityisyritystä ja markkinataloutta, heidän osuutensa oli merkitsevästi pienempi kuin Keskustan vakiintuneiden kannattajien keskuudessa ($p=0,06$). Yrittäjyy-

5 Aluepolitiikka oli tärkeää myös Keskustan uusille äänestäjille vuoden 2011 vaaleissa. Yli 70 prosenttia Keskustaan vaihtaneista äänestäjistä piti aluepolitiikkaa melko tai erittäin tärkeänä ja jopa 88 prosenttia heistä katsoi, että Suomessa tulisi olla pienemmät kehityserot alueiden välillä, vaikka yli kaksi kolmasosaa heistä asui kaupungissa tai lähiössä. Tuloksiin tulee tosin suhtautua varauksella ryhmäkoon vuoksi ($n=25$).

den tärkeyttä keskustalaiset ovat korostaneet vaaleista toiseen, mutta markkinausko on luonnehtinut lähinnä Kokoomuksen kannattajia (ks. Westinen 2011, 94–102). Tämän vuoksi hallitusyhteistyö Kokoomuksen kanssa ja Keskustan talouslinjan samaistaminen Kokoomukseen linjaan saattoi maksaa ääniä. Keskustan hylänneet suhtautuivat myös nihkeämmin ehdotukseen, jonka mukaan suomalaisten tulisi olla työelämässä pidempään. Pääministeri Matti Vanhasen ehdotus eläkeiän nostamisesta haudattiin vuonna 2009 vähin äänin sen saaman jyrkän vastustuksen takia.⁶ Keskustasta pois vaihtaneet pitivät kysymystä tuloeroista tärkeämpänä kuin puolueuskolliset keskustalaiset. Silti molemmat ryhmät pitivät yhtä hyvänä asiana sitä, että Suomessa olisi pienemmät tuloerot. Täten köyhän asian unohtaminen puoluevaihdoiksi selittävänä tekijänä ei saa vahvistusta aineistosta.

Lopuksi voidaan todeta, ettei Keskustan hylänneitä äänestäjiä voida luonnehtia erityisen kristillis-konservatiiviksi äänestäjiksi. Puolueuskolliset keskustalaiset painottivat heitä hieman enemmän kristillisiä arvoja ja vähemmän seksuaalisten vähemmistöjen oikeuksia. Näin ollen puoluejohdon (Suomen Keskusta 2011, 11) uumoilema selitys siitä, että puolueen arvokonservatiivinen siipi olisi hylännyt puolueen, ei saa vahvistusta tutkimusaineistosta.

Jotta analyysi Keskustan vaalitappiosta saadaa kattavammaksi, luvussa tarkastellaan vielä joitakin lisäkysymyksiä. Niillä mitattiin suoraa vaikutusta äänestäjien puoluevalintaan. Taulukkoon 12.3 on valittu kysymykset, jotka mittaavat joko puolueen tai sen henkilöiden toiminnan onnistuneisuutta. Tulokset osoittavat, että keskustalaiset katsoivat puolueensa onnistuneen varsin hyvin asioiden hoidossa. Puolueen toiminta edellisen vaalikauden aikana oli puolueuskollisille äänestäjille merkittävämpi kannustin puoluevalinnan kannalta kuin Keskustan hylänneille ($p=0,06$).

Keskustan hylkäämistä selittävät mielipide-erot tulevat eniten esiin johtajakysymyksessä, hallituksen toiminnassa ja vaalikampanjassa. Noin puolet Keskustan hylänneistä äänestäjistä pettyi keskustajohtoisen hallituksen toimintaan.⁷ Tosin vain 10 prosenttia heistä arvioi Vanhasen ja Kiviniemen hallitusten suoriutuneen erittäin huonosti. Ei ollut yllättävää, että lyhytaikaisiin tilannetekijöihin kuuluvan vaalikampanjan merkitys oli Keskustan puolueuskollisille äänestäjille vähäinen puoluevalinnan kannalta. Huomattavaa on, että uuden puolueen löytäneet korostivat sitä selkeästi enemmän. Lisäksi kampanjalla oli Keskustan uusien äänestäjien puoluevalintaan vielä pienempi vaikutus kuin puolueuskollisilla äänestäjillä, joten Asiaa-sloganiin ja Mari Kiviniemeen nojautunut kampanja oli tästä näkökulmasta strategisesti huono ratkaisu.

Keskustan hylänneet äänestäjät korostivat Keskustan vakiintuneita kannattajia enemmän puoluevalinnassaan sitä, että heidän äänestämällänsä puolueella on hyvä puheenjohtaja. Toisaalta painotukset kääntyvät toisin päin, kun kyse on siitä, kuinka sopivana oman puolueen puheenjohtajaa pidettiin pääministeriksi. Keskustan peruskannattajat korostivat siis enemmän Kiviniemen pääministeri- kuin puoluejohtajaominaisuuksia. Tulos linkittynee sii-

6 Toisaalta valtaosa Keskustan äänestäjistä on aikaisemmin suhtautunut hyvin myönteisesti työelämän uudistuksiin ay-liikkeiden etujen ajamisen sijasta (ks. Westinen 2011, 94, 98).

7 Keskustan oman arvion mukaan puolueen vaalitavoitteet tulivat erittäin hyvin kirjatuiksi vuoden 2007 hallitusohjelmaan (Wiberg 2008, 184), joten hallituksen politiikan piti olla perin keskustalaista.

Taulukko 12.3
Keskustasta vuonna 2011 pois vaihtaneiden ja Keskustaa vuosina 2007 ja 2011
äänestäneiden näkemykset poliittisissa asiakysymyksissä (%)

	Äänesti Keskustaa 2007 ja 2011	Äänesti Keskustaa 2007 ja hylkäsi Keskustan 2011	Tilastollinen merkitsevyys ^a
Vaikutti melko paljon tai ratkaisevasti puoluevalintaan (%-osuus)			
Puolueen toiminta edellisen vaalikauden aikana	70	51	*
Puolueella on ollut hyvä linja monissa esillä olleissa asiakysymyksissä	76	75	
Puolueen onnistunut vaalikampanja	30	46	**
Puolueella on päteviä henkilöitä hoitamaan politiikkaa	88	75	
Puolueella on hyvä puheenjohtaja	56	67	*
Puolueen puheenjohtaja oli mielestäni sopivin pääministeriksi	63	52	
Tyytyväisyys hallituksen toimintaan: toimi erittäin hyvin tai hyvin (%-osuus)	77	51	***
Mielipide Mari Kiviniemestä: positiivisesti suhtautuvien % -osuus	93	57	***
(n pienimmillään)	(122)	(59)	

Lähdeaineisto: vuoden 2011 eduskuntavaalitutkimusaineisto.

^a Tilastollinen merkitsevyys on laskettu äänestäjryhmien vastauskeskiarvoja vertailevalla riippumattomien otosten t-testillä.

Merkitsevyystasot: * p<0,10, **p<0,05, ***p<0,01.

hen, että Keskusta mainosti vaaleja pääministerivaaleina. Lisäksi keskustalaiset pääministerit hoitivat pestejään kahden viimeisen hallituskauden ajan asianhoitajalinjalla eikä uudistuksia perusteltu tarpeeksi puolueen aatteellisilla tavoitteilla (vrt. Suomen Keskusta 2011, 8). Vielä vuonna 2007 Keskustan äänestäjät korostivat todella voimakkaasti muiden puolueiden äänestäjiin verrattuna puolueen puheenjohtajansa merkitystä (Karvonen 2009, 119), joten trendi kääntyi vaalikauden aikana.

Vaikka taulukossa 12.3 tarkasteltavat äänestäjryhmät eroavat toisistaan tilastollisesti erittäin merkitsevästi mielipiteissään Mari Kiviniemestä, on huomattava, että vain 20 prosenttia Keskustan hylänneistä suhtautui häneen negatiivisesti puoluejohtajana. Toisaalta Kiviniemi ei onnistunut toimimaan kampanjan veturina odotetulla tavalla. Vuoden 2007 eduskuntavaalitutkimuksessa noin 70 prosenttia kaikista vastaajista suhtautui myönteisesti Matti Vanhaseen, kun Kiviniemeen positiivisesti suhtautuvien osuus oli viime kevään vaaleissa vain noin 45 prosenttia. Kiviniemi tuskin kaatui oikeistosävytteiseen asemaansa ideologisella kartalla (ks. Reunanen ja Suhonen 2009, 341), sillä Keskustan hylänneet äänestäjät pitivät häntä keskustalaisempana kuin vakiintuneet Keskustan äänestäjät.

Eri tekijöiden suhteellisen painoarvon selvittämiseksi toteutettiin lisäksi joitakin regressioanalyyskejä. Niiden avulla arvioitiin, minkälainen itsenäinen vaikutus eri tekijöillä oli siihen, että aikaisemmin Keskustaa äänestäneet hylkäsivät puolueen vuoden 2011 vaaleissa.⁸ Tulokset osoittavat, että negatiivinen käsitys Keskustasta vaalirahakohun takia oli myös muiden selittävien tekijöiden kontrollivaikutuksen alaisena kaikkein vahvin indikaattori sille, että äänestäjä hylkäsi Keskustan.⁹ Myös kriittiset arviot Mari Kiviniemestä ja puheenjohtajan merkityksen korostaminen puoluevalinnassa lisäsivät huomattavasti todennäköisyyttä jättää äänestämättä Keskustaa puolueen uskollisiin äänestäjiin verrattuna. Lisäksi asuinalueen tyyppillä oli itsenäinen vaikutus Keskustan hylkäämiseen: tappiot lähiöissä olivat aineiston mukaan lamauttavia. Toisaalta kyselyaineiston edustavuus eri asuinalueiden osalta ei ollut paras mahdollinen, ja aineiston kokokaan ei olisi sallinut asian tarkkaa analysointia. Tämän kirjan luvussa 10 todettiin Keskustan pahimpien tappioiden syntyneen syrjäisissä pikkukunnissa.

PÄÄTELMÄT

Keskustan historiallisen suuri vaalitappio johtui monen tekijän yhteisvaikutuksesta. Puolueen kannattajien mielipiteiden ja äänestysperusteiden tarkastelu viittasi siihen, että Keskusta ei juurikaan tehnyt pahoja virheitä yksittäisillä politiikkalohkoilla. Vastoin hypoteeseja Keskustan hylänneiden äänestäjien enemmistöä ei luonnehtinut vahva EU-kriittisyys vakuusjupakan tiimellyksessä eikä erityisen vahva arvokonservatiivisuus. Vaalien jälkeen Keskusta itse epäili näiden arvojen jääneen varjoon puoluekuvassaan.

Myöskään Keskusta-politiikan kulmakivet – aluepolitiikka ja köyhän asia – eivät tarjonneet selitystä puoluevaihdoksille tai äänestämättä jättämiselle. Aluepolitiikkaa korostaneet luottivat edelleen Keskustan kykyyn hoitaa syrjäisten seutujen asioita, eivätkä haja-asutusalueella asuvat kannattajat tehneet joukkopakoa puolueesta. Keskustan hylänneet eivät siis yleisesti ottaen eronneet huomattavasti Keskustalle uskollisista äänestäjistä kriittisyydessään yksittäisillä politiikkasektoreilla, mutta olivat silti varsin tyytymättömiä hallituksen toimintaan kokonaisuudessaan. Hallitusvastuun on todettu syövän erityisesti pääministeripuolueen kannatusta (Paloheimo 2005, 218), ja yleinen vastuun kantaminen ikävistäkin päätöksistä nakersi Keskustan kannatusta vuoden 2011 vaaleissa.

Vaalirahakohun haamu seurasi Keskustaa eduskuntavaaleihin saakka: pitkittynyt kohu söi dramaattisella tavalla Keskustan luottamus pääomaa. Sen merkittävyyden korostaminen oli yhteinen nimittäjä eri puolueisiin vaihtaneille ja äänestämättä jättäneille

8 Regressiomallit muodostettiin siten, että Keskustan hylkääminen vuoden 2011 vaaleissa koodattiin ykköseksi ja Keskustan äänestäminen vuosien 2007 ja 2011 vaaleissa koodattiin nollaksi. Puoluevalinnasta muodostettiin siis selitettävä dummy-muuttuja. Selittäville tekijöille saadut logistiset regressiokertoimet tulkittiin suhdeluvun avulla. Lukua yksi suurempi suhdeluku ilmaisi, että Keskustan hylänneiden joukossa oli erityisen paljon henkilöitä, jotka ovat vahvasti samaa mieltä jostain väittämästä, pitävät jotain asiakysymystä erityisen tärkeänä tai kuuluvat tiettyyn sosiodemografiseen ryhmään.

9 Analyysiin otettiin aluksi mukaan tilastollisesti merkitsevät sosiodemografiset muuttujat, asuinalueen tyyppi ja ikä, sekä taulukon 12.3 tilastollisesti merkitsevät muuttujat. Toiseen malliin otettiin mukaan taulukon 12.2 tilastollisesti merkitsevät muuttujat. Lopuksi kaikki väittämät otettiin mukaan yhteiseen malliin.

entisille Keskustan äänestäjille.¹⁰ Jopa Keskustan vakiintuneista kannattajista yli puolet ilmoitti, että vaalirahakohu muutti heidän kuvaansa puolueesta negatiivisemmaksi. Suuri osa puolueuskollisista äänestäjistä äänesti siis Keskustaa vaalirahasotkusta huolimatta. Vaikka erot muissa herrat-kansa-jakoon linkittyvissä kysymyksissä eivät olleet tilastollisesti merkitseviä, ne osoittivat sekä vakiintuneiden kannattajien että Keskustasta pois vaihtaneiden kaipaavan kansanläheisempää politiikkaa. Tätä voidaan pitää selkeänä viestinä puolueelle, jonka juuret ovat rahvaan talonpoikaiset. Puolueella oli mahdollisuus huomata merkit kansanläheisyyden kaipuusta jo ennen eduskuntavaaleja ja niiden jälkeistä ruodintaa: sekä vuonna 2007 että 2011 lähes yhtä suuri osa kansalaisista katsoi, etteivät poliitikot välitä tavallisten ihmisten mielipiteistä.

Keskustan vaalikampanjan edellytyksiä heikensi vuoden 2007 vaaleista lähes puollittunut vaalibudjetti: vaalirahakohun jälkeen rahoituksen saaminen oli hyvin hankalaa. Lisäksi Keskustan kannalta oli riskialtista ottaa laskevan kannatuksen vaiheessa vaalikampanjan kärjiksi hallituksen toimista päävastuun kantava pääministeri-puheenjohtaja ja virkamiesmäiseltä tuntuva Asiaa-slogan. Näin kannatusta alentavat tekijät nivoutuivat loppusuoralla kohtalokkaasti yhteen.

Keskustaa on ennustettu auringonlaskun puolueeksi jo Veikko Vennamon ja SMP:n ajoista lähtien. Viime kevään vaalitulos antoi puheille uutta käymisvoimaa, sillä Keskustan pahimmat tappiot tulivat sen kannatuksen ydin- ja tukialueilla – maaseudulla ja syrjäseudulla. Siksi Keskusta edistää jatkossa ydinarvoilleen ja -alueilleen uskollista politiikkaa, joka saattaa palauttaa kannattajien luottamusta. Keskustaa ja muita puolueita vahvimmin erottava piirre 1990- ja 2000-luvun eduskuntavaaleissa on ollut aluepolitiikka ja hajautettu yhdyskuntarakenne (Westinen 2011). Kuten analyysissä todettiin, selkeä enemmistö myös Keskustan uusista kaupunkilaisäänestäjistä painotti vahvan aluepolitiikan merkitystä. Tässä valossa puolueen poliittisen strategin, Seppo Kääriäisen analyysi siitä, että Keskustan on keskityttävä vahvan kannatuksen alueisiin ja maakuntiin ruuhka-Suomen sijasta, vaikuttaa taktisesti oikeansuuntaiselta. Kääriäinen arvioi, että esimerkiksi pääkaupunkiseudulla asuvat Keskustan potentiaaliset äänestäjät ovat todennäköisesti valmiita hyväksymään väkevän aluepolitiikan (Lehtilä 2009, 189)¹¹. Potentiaalisilla äänestäjillä voidaan nähdä viitattavan äänestäjiin, joille Keskustan maalaistausta ei ole ongelma ja joilla on siteitä harvaan asuttuun Suomeen (ks. Arter 2001, 91).

Jyrki Kataisen sateenkaarihallituksen (2011–) selkein yhdistävä piirre Keskustaan verrattuna on ollut ydinaluemyönteisyys. Tämä näkyi heti hallituksen alkutaipaleella muun muassa pyrkimyksenä isoon kuntareformiin. Tällaiset kehityspiirteet voivat olla

10 Oletusten mukaisesti Keskustasta Perussuomalaisiin siirtyneet äänestäjät olivat esimerkiksi hyvin EU-kriittisiä ja kansan kahtiajakoa korostavia toisin kuin Kokoomukseen siirtyneet, vaikka pienet ryhmäkoot mahdollistavat vain suuntaa antavat tulokset. Osittain tämän vuoksi Keskustan hylänneiden vastauskeskiarvot eivät poikenneet monissa kansainvälisyyteen ja populismiin liittyvissä asiakysymyksissä Keskustan uskollisista äänestäjistä. Lisäksi Kokoomukseen siirtyneille äänestäjille oli ominaista korkea tulotaso ja koulutus sekä samastuminen ylimpiin yhteiskuntaluokkiin toisin kuin Perussuomalaisiin vaihtaneilla. Tulokset vahvistivat suuntaa antavasti sen, että äänestäjillä oli todennäköisesti toisistaan huomattavasti poikkeavia motiiveja hylätä Keskusta.

11 Keskusta on pyrkinyt läpimurtoon ruuhka-Suomen kaupungeissa, mutta sen kannatus oli vuoden 2003 menestyksekkäissäkin vaaleissa vain 11 prosenttia Etelä-Suomen kaupunkimaisissa kunnissa (Paloheimo ja Sundberg 2005, 185). Maalaistaustaisen puolueen kannatuspotentiaali urbaaneissa ympäristöissä vaikuttaa siis rajalliselta.

omiaan vahvistamaan Keskustan ankkuroitumista syrjäseutuihin ja kunnalliseen itsehallintoon, joilla on myös ollut sen äänestäjille erityismerkitys (Paloheimo 2008, 43; Westinen 2011, 117). Hallitus–oppositio-jako ei silti noudattele ydinalueet–periferia-jakoa valitsijakunnassa. Perussuomalaisten äänestäjät pitivät alueiden välisten kehityserojen tasoittamista vähiten tärkeimpänä eri eduskuntapuolueiden kannattajista vuoden 2011 vaaleissa.

Keskusta erottuu siis pääoppositiopolue Perussuomalaisista suhtautumisessaan maan eri osien väliseen tasa-arvoon. Kansantajuisuus ja populistisesti muutosta vaativa politiikka, jota myös Keskustan äänestäjät puolsivat viime eduskuntavaaleissa, on sen sijaan Perussuomalaisten vahvasti dominoima ulottuvuus. Ian Budgen ja Dennis Farlien (1983) mukaan puolueet omistavat ne asiakysymykset, joiden hoidossa ne ovat osoittautuneet hyväksi. Samalla tavoin voidaan puhua puolueiden omistamista ristiriitautottuvuuksista. Jos Keskustan niin sanottu omistajuus heikkenee ydinalueet–periferia-ulottuvuudella, spekulatiot auringonlaskun puolueesta kiihtyvät.

LÄHTEET

- Arter, David (2001): "The Finnish Centre Party: A Case of Successful Transformation?" Teoksessa *From farmyard to city square? The electoral adaptation of the Nordic agrarian parties*. Aldershot: Ashgate.
- Batory, Agnes – Nick Sitter (2004): "Cleavages, competition and coalition building: agrarian parties and the European question in western and east central Europe". *European journal of political research* 43:4, 523–546.
- Bell, Jeffrey (1992): *Populism and elitism: politics in the age of equality*. Washington D.C.: Regnery Gateway.
- Budge, Ian ja Dennis J. Farlie (1983): *Explaining and predicting elections: issue effects and party strategies in twenty-three democracies*. London: Allen & Unwin.
- Franklin, Mark N. (2010): "Cleavage Research: A Critical Appraisal", *West European Politics* 33: 3, 648–658.
- Grzybowski, Marian ja Piotr Mikuli (2004): "Poland". Teoksessa Berglund, Sten, Joakim Ekman ja Frank H. Aerobrot (ed.), *The Handbook of Political Change in Eastern Europe*. Cheltenham: Edward Elgar, 181–222.
- Jutila, Karina (2003): *Yksillä säännöillä, kaksilla korteilla?: empiirinen tutkimus Suomen Keskustan sisäisestä päätöksenteosta*. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Karvonen, Lauri (2009): "Politiikan henkilöityminen". Teoksessa Borg, Sami – Heikki Paloheimo (toim.), *Vaalit yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere: Tampere University Press, 94–125.
- Krouwel, André (2003): "Otto Kirchheimer and the Catch-All Party". *West European Politics* 26:2, 23–40.
- Lehtilä, Hannu (2009): *Politiikan myrskyissä: Seppo Kääriäinen*. Helsinki. Otava.
- Paloheimo, Heikki (2000): "Vaaliohjelmat ja ehdokkaiden mielipiteet". Teoksessa Pesonen, Pertti (toim.), *Suomen europarlamenttivaalit*. Tampere: Tampere University Press.
- Paloheimo, Heikki (2005): "Puoluevalinnan tilannetekijät". Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Porvoo: WSOY, 202–228.
- Paloheimo, Heikki (2008): "Ideologiat ja ristiriitaisuudet". Teoksessa Paloheimo, Heikki ja Tapio Raunio (toim.), *Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä*. Helsinki: WSOY, 27–60.
- Paloheimo, Heikki ja Jan Sundberg (2005): "Puoluevalinnan perusteet". Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Porvoo: WSOY, 169–201.
- Raunio, Tapio (2008): "The Difficult Task of Opposing Europe: The Finnish Party Politics of Euroscepticism". Teoksessa Taggart, Paul ja Aleks Szczerbiak (ed.), *Opposing Europe? Volume 1*. Oxford: Oxford University Press, 168–180.
- Reunanen, Esa ja Pertti Suhonen (2009): "Kansanedustajat ideologisella kartalla". Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Porvoo: WSOY, 325–356.
- Ruostesaari, Ilkka (2006): "Agraarinen/keskustalainen aatetraditio Suomessa". Teoksessa Paastela, Jukka ja Heikki Paloheimo (toim.), *Suomen puolueiden periaateohjelmat*. Helsinki: WSOY, 34–58.
- Rydgren, Jens (2005): *Från skattemissnöje till etnisk nationalism: högerpopulism och parlamentarisk högerextremism i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Tóka, Gábor (2004): "Hungary". Teoksessa Berglund, Sten – Joakim Ekman – Frank H. Aerobrot (ed.), *The Handbook of Political Change in Eastern Europe*. Cheltenham: Edward Elgar, 289–336.
- Vogt, Henri (2007): "Euroopan integraatio ja demokratia". Teoksessa Tiilikainen, Teija – Teemu Palosaari (toim.), *Integraation teoria*. Helsinki: Gaudeamus University Press, 81–114.
- Westinen, Jussi (2011): "Yhteiskunnallisten ristiriitaisuuuksien ja puoluevalinnan suhde eduskuntavaaleissa 1991–2007: tilastollinen analyysi". Pro gradu -työ. Johtamiskorkeakoulu. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Wiberg, Matti (2008): "Puolueet eduskunnassa ja hallituksessa". Teoksessa Paloheimo, Heikki ja Tapio Raunio (toim.), *Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä*. Helsinki: WSOY, 163–184.

Internet-sivut

- Suomen Keskusta (2011), Keskustan työkirja. Hyväksytty 21.6.2011. <http://www.keskusta.fi/>, luettu 15.9.2011
- Perussuomalaiset (2006), Perussuomalaisten eduskuntavaaliohjelma 2007. Oikeudenmukaisuuden, hyvinvoinnin ja kansanvallan puolesta! Hyväksytty puoluekokouksessa Ikaalisissa 13.08.2006. <<http://fsd.uta.fi/pohtiva/>>, luettu 22.9.2011
- Perussuomalaiset (2011), Suomalaiselle sopivin. Perussuomalaisten eduskuntavaaliohjelma 2011. Hyväksytty 25.2.2011. <<http://fsd.uta.fi/pohtiva/>>, luettu 22.9.2011
- Suomen Keskusta (2006), Vähän kuin itseäsi äänestäisit. Keskustan vaalitavoitteet vaalikaudelle 2007–2011. Hyväksytty 2006. <<http://fsd.uta.fi/pohtiva/>>, luettu 22.9.2011

13

Vaalirahoitus ja vaalirahakohu

Mikko Mattila ja Jan Sundberg

Keskustan kansanedustaja Timo Kalli kertoi Yleisradion A-studiossa toukokuussa 2008, että hän ei aio paljastaa vuoden 2007 vaalikampanjansa suurimpia rahoittajia. Hänen mielestään vaalirahoituslakia ei tarvinnut noudattaa, koska sen rikkomisesta ei ollut säädetty rangaistusta. Tämä huomautus suuren yleisön keräävässä televisio-ohjelmassa sai aikaan valtavan mediavyöryn, joka uusien paljastusten myötä kesti vaihtelevin painotuksin vuoden 2011 vaaleihin asti. Kyseessä ei ollut ainoastaan mediavyöry; paljastusten myötä myös poliisi teki selvityksiä ja lahjontaepäilyistä nostettiin syytteitä. Kohun myötä suomalaiseen poliittiseen kulttuuriin tai ainakin politiikan rahoituksen toimintatapoihin vaadittiin muutoksia. Poliitikkojen lainkuuliaisuus ja moraali saivat tiedotusvälineiltä ja kansalta voimakkaan paheksunnan. Tiedotusvälineiden päähuomio keskittyi Keskustaan ja sen ehdokkaiden kampanjarahoitukseen, vaikka monien muidenkin puolueiden ehdokkaat ainakin moraaliselta kannalta toimivat saman epäavoimen poliittisen kulttuurin piirissä.

Vuonna 2000 voimaan tullut laki vaalirahoituksesta ei vuosiin saanut paljoakaan julkista huomiota. Valituksi tulleet ja varasijalle yltäneet ehdokkaat täyttivät lomakkeet omantuntionsa mukaisesti tietoisina siitä, ettei ilmoitusten sisältöä tulla todennäköisesti julkisesti tarkastelemaan. Euroopan neuvoston korruptiovastainen elin GRECO (2007) arvioi kriittisesti joulukuussa 2007 Suomen vaalirahoituksen valvontaa. Sen päähuomio kiinnittyi siihen, että vaalirahoitusta valvoivat Suomessa poliittisen ohjauksen alaisuudessa olevat elimet. Valtakunnallisella tasolla valvontaa suoritti oikeusministeriö ja paikallistasolla kuntien keskusvaalilautakunnat. GRECON huomautusten takia Suomessa aloitettiin vaalirahoitukseen liittyvä selvitystyö, mutta erityisesti valmistelutyö sai vauhtia vaalirahoituskohun seurauksena.

Tässä luvussa tutkimme vaalirahoituksen suuruutta vuoden 2011 eduskuntavaaleissa ja pyrimme arvioimaan, vaikuttivatko vaalirahoituskohu ja uusi vaalirahoituslaki ehdokkaiden vaalikampanjoihin. Lisäksi analysoimme, kuinka paljon vaalirahakohua todellisuudessa seurattiin äänestäjien keskuudessa ja miten kohu vaikutti äänestäjien näkemyksiin poliitikoista ja puolueista. Tutkimuksen ulkopuolelle jää yksittäisten varsinaisten korruptioepäilysten analyysi, koska nämä tapaukset ovat luonteeltaan erilaisia kuin ehdokkaiden vaalikampanjoiden rahoitus, joka on lain määrittelemissä rajoissa täysin laillista ja hyväksyttyä toimintaa. Näin tarkastelumme ulkopuolelle jäävät esimerkiksi Kehittyvien maakuntien Suomi -yhdistyksen ja Keskustaa lähellä olevan Nuorisosäätiön toiminta sekä muut korruptioepäilykset, jotka ovat joutuneet juridisen tutkinnan alaiseksi. Julkisuudessa ja luultavasti kansalaisten mielessä

nämä huomattavasti vakavammat tapaukset yhdistetään usein vaalirahoituskohuun. Kaikki nämä asiat yhdessä heijastuvat äänestäjien yleiseen suhtautumiseen politiikkaa, puolueita ja yksittäisiä poliitikkoja kohtaan ja vaikuttavat luvun lopussa esittelemiimme tuloksiin.

VAALI- JA PUOLUERAHOITUKSEN KANSAINVÄLINEN TUTKIMUS

Puoluetutkimuksen mukaan puoluejärjestöt jäsenyivät historiallisesti ensisijaisesti kaaderi- ja joukkopuolueisiin, joita erotti pääasiassa niiden rahoitusmalli (Duverger 1978). Kaaderipuolueet eli lähinnä porvarilliset puolueet olivat vaalikauden aikana tyypillisesti heikosti järjestyneitä. Kaaderipuolueilla ei ollut tarvetta merkittävään järjestäytymiseen, sillä varakkaat ehdokkaat yleensä rahoittivat itse omat vaalikampanjakulunsa ja lisäksi vaalitukea antoivat varakkaat yksityishenkilöt, yhtiöt ja muut vaikuttajat, joiden tarkoituksena tietenkin oli ajaa omia etujaan rahoittamiensa ehdokkaiden kautta. Vaalikamppailujen aikana kaaderipuolue aktivoitui toimintaan, mutta vaalien jälkeen toiminta hiljeni kunnes seuraavat vaalit olivat tulossa. Sen sijaan useimmiten vasemmistolaiset joukkopuolueet rahoittivat suuremman järjestötoimintansa jäsenmaksuilla sekä keräämällä pieniä rahasummia järjestämällä erilaisia tilaisuuksia ja tekemällä vapaaehtoistyötä puolueen hyväksi. Joukkopuolueissa toiminta oli vilkasta sekä vaalikamppailun aikana että vaalien välillä.

Leon D. Epsteinin mukaan vaalikamppailuissa tapahtui merkittävä muutos puolueiden ottaessa yhä laajemmassa määrin käyttöön uusia teknologian tarjoamia mahdollisuuksia, joita olivat esimerkiksi televisiomainonta, mielipidemittaukset ja ammattimaisten mainostoimistojen palvelut. Vaalikampanjat siirtyivät yhä enemmän ammattilaisten hoidettavaksi, kun palveluja ostettiin puolueen ulkopuolisilta tahoilta ja puolueen palvelukseen palkattiin yhä enemmän ammattitaitoisia puoluevirkailijoita. Samalla rahan tarve kaikissa puolueissa kasvoi merkittävästi. Tämä kehitys kavensi kaaderi- ja joukkopuolueiden eroa ratkaisevasti. Suurista jäsenjoukoista ei enää ollut samalla tavalla apua kuin aikaisemmin ja heidän kokonaispanoksensa kampanjoinnissa väheni. Rahaa ja osaamista oli hankittava yhä enemmän muista lähteistä, jolloin puolueiden julkinen rahoittaminen nousi tärkeään osaan (Epstein 1967, 242–250).

Julkinen puoluetuki oli vallassa olevien puolueiden yhteinen etu ja julkisen rahoituksen muodot alkoivat levitä nopeasti maasta toiseen 1960-luvulla. Samalla myös puolueiden luonne muuttui. Julkisen puoluetuen kasvun myötä ne alkoivat etäännyä kansalaisyhteiskunnasta ja samaistua yhä enemmän valtiokoneistoon. Ilman parlamentaarista edustusta olevat puolueet jäivät julkisen rahoituksen ulkopuolelle ja syntyi uusi puoluejärjestelmä, jossa ns. kartellipuolueet olivat voittajia ja ulkopuoliset häviäjiä. Tätä Katzin ja Mairin (1995, 15–16) esittelemää puolueiden kartellimallia on kritisoitu monella tapaa, mutta on kuitenkin selvää, että nykypuolueiden luonne on julkisen rahoituksen myötä muuttunut.

Kansainväliset vertailevat tutkimukset osoittavat, että puolueet maailman eri demokratioissa kuluttavat taloudellisen kasvun myötä yhä enemmän rahaa toimintaansa. Hyvässä taloudellisessa tilanteessa puolueilla on enemmän varaa panostaa kalliiseen TV-mainontaan ja hyvätuloisten ammattilaisten palkkaamiseen puoluejärjestöihin (Nassmacher 2009, 155–192). Demokraattiset valtiot eroavat toisistaan hyvin paljon sen mukaan, miten poliittinen

järjestelmä on organisoitu ja minkälainen poliittinen kulttuuri maassa on vallalla. Korruptio eri muodoissaan on kytketty puolueiden toimintaan monissa, etenkin nuorissa, demokratioissa, mutta rahoituskandaalit eivät ole tuntemattomia myöskään vakiintuneissa demokraattisissa järjestelmissä.

Ingrid van Biezenin mukaan esimerkiksi Afrikan maissa puolueita ei juuri säädellä eikä puoluekoneistojen rahankäyttöä valvota laisinkaan. Euroopassa ja Latinalaisessa Amerikassa puolueita kontrolloidaan ja säädellään paljon tarkemmin. Näissä maissa puolueet useimmiten saavat julkisesta puoluetukea ja kontrollin tarkoituksena on estää väärinkäyttöä ja korruptiota etenkin silloin kun tukea puolue toimintaan virtaa suurilta yksittäisiltä tukijoilta. Tutkimuksen mukaan myös vaalijärjestelmä vaikuttaa puoluetukijärjestelmiin. Julkinen puoluetuki näyttää olevan tavallisempaa niissä maissa, joissa on käytössä suhteellinen vaalitapa, kuten Suomessa (van Biezen 2010, 65–97).

PUOLUELAINSÄÄDÄNTÖ

Vaaleja käytiin Suomessa vuodesta 1907 yli kuudenkymmenen vuoden ajan ilman, että lainsäädäntö tunsu puolueen nimekettä. Tilanne muuttui vasta vuonna 1969, jolloin puoluelaki ja uusi vaalilaki säädettiin. Vuosikymmenten ajan puolueet toimivat, osallistuivat vaaleihin ja hallitsivat ilman, että puolueiden asemaa olisi lainsäädännössä tunnustettu tai virallistettu.

Käytännössä tilanne oli tietenkin toinen. Puolueiden sisäistä toimintaa säädeltiin lähinnä yhdistyslailla, joka ohjaa edelleen puolueiden piiri-, kunnallis- ja paikallisosastojen toimintaa. Puoluelaki säätelee ja kontrolloi puolueiden keskusjärjestöjä ja vaalilaki ohjaa hyvin tarkasti ehdokasasettelua. Vuonna 2000 kontrollia lisättiin ehdokkaiden vaalirahoituslain astuessa voimaan. Mikään edellä mainituista laeista ei syntynyt jälkikäteen paikkaamaan korruptiosyytösten tai vaalirahoituskohujen vuoksi syntyneitä ongelmia.

Vastaavat puolueiden toimintaa säätelevät lait eivät ole mikään harvinaisuus muualla maailmassa. Toisaalta Suomi poikkeaa huomattavasti muista Pohjoismaista. Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa ei ole vastaavaa yhdistyslakia kuin Suomessa, eikä myöskään puoluelakia. Skandinavian maiden vaalilaeissa ei myöskään seikkaperäisesti säädetä, miten puolueiden ehdokasasettelun pitää toimia, paitsi Norjassa, jossa puolueen tulee sitoutua tiettyihin ehdokasasettelusääntöihin anoessaan valtiollista tukea (Sundberg 1996, 32–36). Ruotsi oli vuonna 1965 ensimmäinen pohjoismainen maa, joka alkoi jakaa julkista tukea puolueille. Suomi seurasi perässä vuonna 1967, Norja 1970 ja Tanska vasta 1987. Toisin kuin muissa Pohjoismaissa Suomessa ei jaeta julkista tukea puolueiden paikallisosastoille. Paikallistason puoluetuki on esimerkiksi Ruotsissa suuruudeltaan huomattavasti merkittävämpi kuin tuki puolueiden keskusjärjestöille (Sundberg 2003, 133–138).

Puolueiden toiminnan yksityiskohtainen säätely on samankaltaistanut Suomessa puoluerakenteita ja puolueiden sääntöjä. Puolueilla on hyvin samankaltaiset mallisäännöt, jotka helpottavat piiri-, kunnallis- ja paikallisjärjestöjen perustamista ja hyväksymistä Patentti- ja rekisterihallituksessa. Herää helposti kysymys, miksi juuri Suomessa on näin tiukka valtion kontrolli ja säätely aina puolueiden paikallisjärjestöihin saakka? Muissa Pohjoismaissa puolueiden järjestäytyminen on puolueiden sisäinen asia. Puoluelain tultua Suomessa voimaan

kaikkien rekisteröityjen puolueiden on oltava demokraattisia eli niiden sääntöjen tulee turvata kansanvaltaisten periaatteiden noudattaminen puolueen toiminnassa.

Historiallisesti katsottuna lahjusten vastaanotto korruption muotona ei ole millään tavalla vierasta Suomen poliittisessa elämässä. Tšernous ja Rautkallio (1992) ovat osoittaneet kirjassaan, miten Keskusta (entinen Maalaisliitto) sai vaaliavustusta Neuvostoliiton Kommunistiselta puolueelta 1960-luvulla. Myös Suomen kommunistit saivat jatkuvaa rahallista tukea idästä ja sosialidemokraatit jäivät tullissa kiinni kuljettaessaan rahalähetystä lännestä puolueelle ja sen läheisille ammattiliitoille.

Ehkä kaikkein vakavin korruptionmuoto kuitenkin liittyi Suomen ja Neuvostoliiton kauppaan. Suomalaisille rakentajille oli tarjolla suuria rakennusurakoita Neuvostoliitossa. Rakennusyhtiöt kamppailivat urakoista myös paikallistasolla ja rahallisen avun puolueille toivottiin edistävän yrityksen etua. Tämän osoittaa esimerkiksi ns. Noppa-juttu, jossa rakennusyhtiö Noppa muun muassa lahjoi Keskustapuolueen ja sosialidemokraattien tamperelaisia edustajia saadakseen ylihintaa Tampereen Hervantaan 1970- ja 1980-luvuilla rakentamistaan aravataloista. Ilmeisesti lahjontakulttuuri levisi myös kaupunkien kaavoitukseen, johon rakennusyhtiöt pyrkivät tukien kautta vaikuttamaan.

Vaikka korruptiosyytökset nousivatkin 1970- ja 1980-luvuilla silloin tällöin suuren yleisön tietoon, lainsäädäntöä ei kiristetty. Kunnallisella tasolla maanomistajat nostivat yksittäisiä syytteitä myytyään maata pilkkahintaan, kun rakennusyhtiön omistuksessa maa pian muuttui rakennuskelpoiseksi ja sen arvo moninkertaistui. Näistäkään oikeudenkäynneistä ei otettu opiksi, vaan poliittisten päättäjien ja rakennusyhtiöiden tiivis yhteistoiminta jatkui usein vanhaan malliin. Tämä vanha poliittinen kulttuuri alkoi murtua jo Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen, mutta varsinaisesti vasta vuonna 2008 alkanut vaalirahoituskohu herätti toimintatapojen voimakkaan muutostarpeen.

SÄÄNTELYN MUUTOS 2000-LUVULLA

Tarve poliittisen toiminnan rahoituksen toimintatapojen muutokseen alkoi näkyä saavuttaessa 1990-luvulle. Avoimuuden ja julkisuuden perusteita korostettiin uudessa vuonna 2000 voimaan tulleessa perustuslaissa. Lisäksi Suomi yhdessä muiden Pohjoismaiden kanssa painosti Euroopan Unionia laajentamaan julkisuusperiaatetta. Oli luonnollista sisällyttää samalla myös poliittiset puolueet ja heidän ehdokkaansa samaan julkisuusajattelun piiriin, varsinkin kun tiedettiin ehdokkaiden voimakkaasti lisääntyvä rahantarve mainontaan ja muihin kampanjakuluihin. Myös vaaliavustusten mahdolliset sidonnaisuudet haluttiin selvittää (Komiteanmietintö 1999:6). On ehkä kuvaavaa, että aloite uuteen lakiin ehdokkaan vaalirahoituksen ilmoittamisesta syntyi valtiovallan taholta eikä median tai kansalaisten painostuksen seurauksena. Vuoden 2000 vaalirahoituslain valmistelutyössä olivat mukana Perussuomalaisia lukuun ottamatta kaikkien eduskuntapuolueiden edustajat. Tuskin valmisteleva komitea tai eduskunta, joka myöhemmin hyväksyi uuden lain, aavisti, että asiaan pitäisi palata vajaat kymmenen vuotta myöhemmin uudelleen.

Suomessa käytössä oleva vaalijärjestelmä on ehdokaskeskeinen, mikä vaikuttaa paljon myös vaalirahoitukseen ja tarpeeseen säännellä sitä. Yleensä ottaen suhteellisessa vaalitivassa

käytetään ehdokaslistoja, jotka voivat sijoittua kahden ääripään väliin. Ääripäinä ovat täysin suljetut tai täysin avoimet listat. Ensin mainitussa puolue valitsee ehdokkaiden järjestyksen listalla ja äänestäjät päättävät, kuinka monta puolueen ehdokkaista valitaan. Puolueen vaikutusvalta suhteessa äänestäjiin on suuri, koska puolueorganisaatio päättää, missä järjestyksessä ehdokkaat sijoitetaan listalle. Äänestäjä voi vain tyytyä puolueen ehdokassijoitteluun. Toisessa ääripäässä on avoimet listat, joissa puolue valitsee ehdokkaat ja äänestäjä valitse ketkä ja kuinka monta ehdokasta puolueen listalta valitaan. Suomen vaalijärjestelmä on lähellä avointa ääripäätä. Ainoastaan ns. STV (Single Transferable Vote) järjestelmä on Suomen järjestelmää avoimempi.

Historiallisesti Suomessa on itse asiassa aina käytetty avoimia listoja. Niin kutsut ”pitkät listat” olivat käytännössä hyvinkin lyhyitä. Niissä oli pääehdokas ja enintään kaksi ehdokasta varalla ja myöhemmin vain yksi varachdokas. Viivaa vetämällä pääehdokas sai yhden äänen, toinen sai puolikkaan ja kolmas kolmasosaään. Jos äänestäjä ei tyytynyt tähän oli hänellä myös mahdollisuus asettaa oma ehdokkaansa kirjoittamalla nimi ja osoite tai poimia joku muu pääehdokas vaaliliiton listalta (Törnudd 1968, 35–40). Lisäksi Suomessa on käytetty hyvin yksilöllistä enemmistövaalitapaa Englantilaisen mallin mukaan Pohjois-Lapissa vaaleissa 1907–1936 ja Ahvenanmaalla vaaleissa 1948–1983 (Sundberg 2011, 163–204)

Avoimilla ja suljetuilla listoilla on hyvät ja huonot puolensa. Vaalirahoituksen kannalta avoimet listat ovat selvästi ongelmallisempia kuin suljetut. Suljettuja listoja käyttävissä maissa (esim. Norjassa ja jonkin verran avoimemmassa muodossa Ruotsissa) puolue kantaa päävastuun vaalirahoituksesta. Tällöin ehdokkaiden oma vaalityö jää vähemmälle ja yksittäiset ehdokkaat eivät tarvitse samassa määrin ulkoista rahoitusta. Tilanne on lähes päinvastainen Suomessa. Puolueet tukevat omia ehdokkaitaan, mutta kaikkia ei välttämättä tueta samassa määrin. Vaalikampanjoiden aikana ehdokkaat taistelevat äänistä sekä oman että muiden puolueiden ehdokkaiden kanssa. Yksittäisen ehdokkaan kannalta näkyvyys tiedotusvälineissä ja mainonta eri medioissa on ratkaisevaa.

Yksilöllinen vaalikampanja vaatii paljon resursseja. Kampanjoissa ehdokkaat tukeutuvat tästä syystä pitkälti oman tukiryhmänsä varaan. Tukiryhmä on varsinaisen puoluejärjestön ulkopuolella oleva organisoitu ryhmä, joka voi olla kiinteä tai löyhä, pieni tai suuri. Tyypillistä on, että ne eri muodoissaan järjestäytyvät ennen vaaleja tukemaan tiettyä ehdokasta. Tukiryhmän jäsenet eivät välttämättä ole puolueen jäseniä ja itse asiassa ehdokkaalle on etu, jos ryhmä koostuu laajasti eri tahoja edustavista henkilöistä. Rahan kerääminen vaalikampanjan tarpeisiin eri lähteistä on yksi tukiryhmän tärkeimmistä tehtävistä.

Oikeusministeriö asetti toukokuussa 2008 toimikunnan, jonka tehtävänä oli valmistella puolueiden ja ehdokkaiden vaalirahoitusta koskevaa lainmuutosta. GRECON huomautukset ja Vanhasen toisen hallituksen hallitusohjelma toimivat valmistelun ohjenuorana. Toimikunta luovutti tammikuussa 2009 ehdokkaan vaalirahoista koskevan välimietinnön (Komiteanmietintö 2009:1). Lokakuussa samana vuonna komitea luovutti loppumietintönsä (Komiteanmietintö 2009:3). Sekä välimietintö että loppumietintö johtivat lainsäädännöllisiin muutoksiin, jotka koskivat pääasiassa lakia ehdokkaan vaalirahoituksesta ja puoluelakia. Muutokset tulivat voimaan nopeassa aikataulussa jo vuosien 2009 ja 2010 aikana.

Uudessa laissa avoimuutta on lisätty ja nyt myös ehdokkaiden tukiryhmät mainitaan ensi kerran lainsäädännössä. Ehdokkaan suhde omaan tukiryhmäänsä oli yksi vuosien 2003 ja

2007 eduskuntavaaleissa käytetyn ilmoituslomakkeen selkeä epäkohta. Ehdokkaiden ja puolueiden rahoitusilmoituksia valvoo Valtiontalouden tarkastusvirasto, eivätkä enää oikeusministeriö ja kuntien keskusvaalilautakunnat. Juuri tätä vanhaa valvontasuhdetta GRECO oli kritisoinut. Tarkastusvirasto on riippumaton ja itsenäinen, eduskunnan yhteydessä toimiva ylin kansallinen tarkastusviranomaisena. Sen valvontatehtävä ei koske ainoastaan ilmoitusvelvollisia ehdokkaita ja heidän tukiryhmiänsä vaan myös puolueiden keskusjärjestöjä, piirijärjestöjä sekä kunnallis- ja paikallisyjärjestöjä. Uutta on myös puolueiden lähiyhteisöjen huomioon ottaminen. Lähiyhteisöt on nyt mainittu puoluelaissa ja puolueet ovat tilivelvollisia tarkastusvirastolle myös niiden toiminnasta. Lähiyhteisöllä viitataan usein tapahtuvaan puoluerahoitukseen liittyvien toimintojen ulkoistamiseen, jolloin rahoitusta on siirretty osakeyhtiöihin, yhteisöihin ja säätiöihin (Tarasti 2010, 119–122). Eduskuntavaaleissa kansanedustajiksi valitut ehdokkaat ja varaehdokkaat ovat lain mukaan velvollisia ilmoittamaan kampanjansa kokonaisvaalikulut erittelynä ja nimeämään kaikki vähintään 1500 euroa lahjoittaneet avunantajat.

VAALIKAMPANJAKULUJEN KEHITYS

Uudistunut puoluelaki ja laki ehdokkaan vaalirahoituksesta ovat tuntuvasti kiristäneet ehdokkaiden ja puolueiden ilmoitusvelvollisuutta ja lisänneet vaalikampanjoinnin avoimuutta. Tämän takia ehdokkaiden ja puolueiden jättämät tiedot vaalivuodesta 2011 ovat huomattavasti tarkemmat ja eritellymmät kuin aikaisemmin. Aikaisempia vaali-ilmoituksia on tutkittu jonkin verran. Jenny Brobergin tekemä pro gradu -työ vuoden 2003 eduskuntavaaleista osoitti, että naisehdokkaat ottivat ilmoitusvelvollisuutensa vakavammin kuin miehet, jotka suuremmassa määrin jättivät ilmoituksen tekemättä tai että ilmoitus oli puutteellinen (Broberg 2004).

Suomessa eniten vaalirahoitusta on tutkinut Tomi Venho. Hänen lisensiaatti- ja väitöskirjansa aiheina olivat puolue- ja vaalirahoitus. Häntä on myös ahkerasti käytetty apuna puolue- ja vaalirahoituskomiteoissa, joiden avuksi hän on tehnyt erilaisia vaalirahoitus selvityksiä. Hän oli mukana jo ensimmäisessä vuonna 1998 tehtävään asetetussa vaalirahoituskomitean valmistelutyössä. Tuolloin tarkoituksena oli kartoittaa, miten ehdokkaiden tulot ja menot jakautuivat vuoden 1999 eduskuntavaaleissa. Vaaleihin osallistui 1993 ehdokasta, joista 61 prosenttia vastasi kyselyyn (1198 vastaajaa). Kyselyn ulkopuolelle jättäytyivät Perussuomalaiset, Luonnonlain puolue ja Suomen Eläkeläisten Puolue.

Tutkimuksen mukaan tuolloin ehdokkaiden keskimääräiset vaalikampanjakulut olivat 43000 markkaa. Suurimmat vaalibudjetit olivat Kokoomuksen ehdokkailla (keskimäärin 106000 markkaa) ja Keskustan ehdokkailla (keskimäärin 98000 markkaa). Sosialidemokraatit jäivät selvästi jälkeen 66000 markan keskiarvolla. Muut puolueet jäivät näistä kolmesta puolueesta huomattavasti jälkeen. Valittujen kansanedustajien kampanjamenot olivat keskimäärin paljon suuremmat (130000 markkaa) kuin valitsematta jääneillä (30000 markkaa). Naisehdokkailla oli hieman pienemmät kulut kuin miehillä. Kaikista ehdokkaista yli puolella (57 prosenttia) oli oma tukiryhmänsä. Eduskuntaan valituista ehdokkaista 92 prosentilla oli tukiryhmä (Venho 2009, 1–76). Tutkimuksessa esitetyt summat ovat kyselytutkimuksen luonteen vuoksi epätarkkoja, mutta tulokset ovat suuntaa-antavia.

Vuoden 2003 eduskuntavaalit olivat ensimmäiset, joissa vuoden 2000 vaalirahoituslaki oli voimassa. Ilmoitusten perusteella kansanedustajien vaalibudjetti oli keskimäärin 28000 euroa kun se vuoden 1999 vaaleissa oli 21900 euroa edellä mainitun Venhon tutkimuksen mukaan. Keskimäärin pienin budjetti oli Vihreiden edustajilla (vajaat 7000 euroa) ja puolestaan suurin kampanjabudjetti oli Keskustan kansanedustajilla (34800 euroa), mikä niukasti ohitti Kokoomuksen vastaavan budjetin (32700 euroa). Suurista puolueista Sosialidemokraatit jäivät selvästi jälkeen (23500 euroa). Varainhankinnassa olivat pääosissa omat varat (39 prosenttia) ja toiseksi nousivat yritykset (23 prosenttia). Loppu jakautui muihin organisaatioihin (20 prosenttia), omaan puolueeseen (11 prosenttia) ja yksityishenkilöihin (7 prosenttia). Porvarilliset puolueet ovat selvästi parempia hankkimaan vaaliavustuksia yrityksiltä kuin vasemmistopuolueet (Venho 2008, 201–210). Vuoden 2003 vaaleissa puolueiden ja ehdokkaiden vaalikampanjoinnin kokonaiskulut olivat yhteensä 28–30 miljoonaa euroa.

Eduskuntavaaleissa 2007 vaalikustannukset nousivat selvästi verrattuna edellisiin vaaleihin. Kampanjoiden kokonaiskulut nousivat 35–38 miljoonaan euroon. Vaalimainonnasta noin kaksi kolmasosaa ovat ehdokkaiden mainontaa ja loput puolueiden mainontaa (Venho 2009, 101–107). Komiteamietinnön valmistelussa ei vielä ollut saatavilla ehdokkaiden tekemiä vaalirahoitusilmoituksia.

Vaalirahoituskohulla on epäilemättä ollut myös vaikutus kevään 2011 eduskuntavaalien ehdokaskohtaiseen rahoitukseen. Taulukossa 13.1 on esitetty vuoden 2011 valittujen kansanedustajien ja varaedustajien ilmoittamat vaalikampanjakulut puolueittain ja sukupuolen mukaan sekä vastaavat tiedot vuoden 2007 vaaleista niiltä osin kuin tietoja on saatavilla. Vuoden 2011 tiedot perustuvat ehdokkaiden Valtiontalouden tarkastusvirastolle antamiin ilmoituksiin ja vuoden 2007 tiedot ovat Moringin ja Mykkäsen (2009) analysoimasta vastaavasta aineistosta.

Keskimäärin kansanedustajaksi tai varaedustajaksi vuoden 2011 vaaleissa valittu ehdokas käytti rahaa vaalikampanjaansa hiukan yli 32000 euroa. Eniten rahaa, keskimäärin lähes 50000 euroa, käyttivät Kokoomuksen ehdokkaat. Seuraavina tulivat Keskustan (noin 41000 euroa) ja RKP:n ehdokkaat (noin 38000 euroa). Selkeästi vähiten kampanjoihinsa käyttivät Perussuomalaisten ehdokkaat (noin 15000 euroa). Kokonaisuudessaan kaikki valitut kansanedustajat ja heidän varaehdokkaansa käyttivät vaalikampanjakuluihinsa noin 9,1 miljoonaa euroa. Valitettavasti vastaavaa suoraa vertailutietoa ei ole vuoden 2007 vaalien osalta. Moringin ja Mykkäsen (2009, 40) laskelmien mukaan vuonna 2007 pelkästään kolmen suurimman puolueen valittujen ja varaehdokkaiden yhteenlaskettu kampanjabudjetti oli silloin noin 7,6 miljoonaa euroa eli vaikuttaisi siltä, että vuoden 2011 vaaleissa ehdokkaiden kampanjoihin käyttämä rahamäärä olisi jonkun verran laskenut tai se ei ainakaan ole merkittävästi kasvanut.

Miesehdokkaiden kampanjabudjetit olivat vuonna 2011 keskimäärin jonkin verran naisehdokkaiden budjetit suuremmat. Puolueista ainoastaan vihreillä naisehdokkaiden kampanjakulut olivat suuremmat kuin miesehdokkaiden. Keskustan mies- ja naisehdokkaiden välinen ero oli noin 10000 euroa. Muissa puolueissa sukupuolten väliset erot olivat pienempiä. Perussuomalaisten kohdalla mies- ja naisehdokkaiden välillä ei käytännössä ollut eroja.

Taulukko 13.1
Eduskuntavaaleissa 2007 ja 2011 valittujen kansanedustajien ja varaedustajien
vaalikampanjakulut (keskiarvo, euroa) puolueen ja sukupuolen mukaan.

Puolue	Kansan- edustajat ja varaedustajat 2007 ^a	Kansan- edustajat ja varaedustajat 2011	Mieskansan- edustajat ja varaedustajat 2011	Naiskansan- edustajat ja varaedustajat 2011
Kokoomus	47 140	49 401	52 693	44 536
SDP	29 923	29 557	33 401	26 878
Perussuomalaiset		14 919	15 127	14 340
Keskusta	46 958	41 317	44 563	34 623
Vasemmistoliitto	28 382	26 060	28 076	24 044
Vihreät	20 218	26 164	23 465	28 524
RKP		38 413	39 597	37 230
Kristillisdemokraatit		24 041	25 882	22 200
Äländsk Samling		6 560	5 694	7 425
Keskiarvo		32 381	34 286	29 804

^aVuoden 2007 tiedot ovat lähteestä Moring ja Mykkänen 2009, 40. Vuoden 2011 tiedot ovat lokakuulta, jonka jälkeen Valtiontalouden tarkastusvirasto on saanut niihin joitakin täsmennyksiä.

Moringin ja Mykkäsen (2009, 40) tutkimuksen mukaan ehdokaskohtainen vaalirahoitus vuosien 2003 ja 2007 välillä kasvoi reaalisesti peräti 34 prosenttia. Vuoden 2007 eduskuntavaaleista on vertailutietoa vain viiden silloisen suurimman puolueen osalta. Luvut osoittavat, että pääsääntöisesti eduskuntavaalien kampanjakulujen kasvu pysähtyi ainakin toistaiseksi vuoden 2011 vaaleissa. Kahden suurimman puolueen, Kokoomuksen ja SDP:n, ehdokkaiden käyttämä rahamäärä vuoden 2011 vaaleissa oli suurin piirtein sama kuin neljä vuotta aiemmin pidetyissä vaaleissa, etenkin jos rahan arvon muutos otetaan huomioon. Keskustan ehdokkaiden keskimääräiset kampanjakulut pienenevät selvästi vuonna 2011, mikä voi liittyä vaalirahakohuun. Samoin Vasemmistoliiton ehdokkaiden kulut pienenevät jonkun verran. Ainoastaan Vihreiden ehdokkaiden käyttämä rahamäärä kasvoi selkeästi verrattuna vuoden 2007 vaalirahoitusilmoituksiin.

VAALIRAHOITUSKOHUN SEURAAMINEN JA SEN VAIKUTUKSET ÄÄNESTYSVALINTOIHIIN

Kevään 2011 vaalitutkimuksen ns. perävaunukyselyssä kysyttiin, missä määrin vastaajat olivat seuranneet vaalirahakohua. Vastausten jakaumat on esitetty kaikkien vastaajien osalta sekä ikäluokittain taulukossa 13.2. Tulokset osoittavat, että kansalaiset seurasivat vaalirahoituskeskustelua laajasti. Tämä ei ole yllätys, koska asia oli esillä mediassa hyvin laajasti ja toistuvasti. Kaikista vastaajista kohua oli seurannut hyvin paljon tai melko paljon enemmistö vastaajista (62 prosenttia). Vain neljä prosenttia vastaajista ei ollut seurannut kohua lainkaan.

Taulukko 13.2
Vaalirahakohun seuraaminen^a ikäluokittain (%)

	Kaikki	18–24 v.	25–34 v.	35–44 v.	45–54 v.	55–64 v.	65– v.
Hyvin paljon	17	13	6	13	11	19	26
Melko paljon	45	29	36	42	49	54	47
En kovinkaan paljon	34	47	53	41	39	23	24
Ei lainkaan	4	11	5	4	1	4	3
YHT	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(799)	(45)	(120)	(112)	(122)	(157)	(243)

^a Kysymys kuului seuraavasti: ” Missä määrin olette seurannut viime vuosien vaalirahakohua?” Kaikki vastausvaihtoehdot näkyvät taulukon riveillä.

Ikäluokittain tarkasteltuna huomataan, että vaalirahoituskeskustelun seuraaminen on jossain määrin yhteydessä vastaajien ikään. Tämä ei sinänsä ole yllättävä havainto, koska yleensäkin kiinnostus politiikasta ja sen seuraaminen on voimakkaampaa vanhemmissa ikäryhmissä. 55 vuotta täyttäneistä ja sitä vanhemmista äänestäjistä kohua seurasi hyvin tai melko paljon kolme neljännestä kaikista vastaajista. Vastaava luku oli sekä 18–24-vuotiaiden että 25–34-vuotiaiden ryhmässä 42 prosenttia. Näitä vanhemmissa ikäryhmissä kiinnostus nousee aina iän kasvaessa.

Vaalirahakohun aikana tiedotusvälineiden kiinnostus ei kohdistunut samalla voimakkuudella kaikkiin puolueisiin, vaan suurimpien puolueiden, erityisesti Suomen Keskustan, tilannetta käsiteltiin laajemmin. Taulukossa 13.3 on tarkasteltu, miten kohu vaikutti suomalaisten käsityksiin poliitikoista yleensä ja sitä, miten kaikkien kyselyvastaajien käsitykset kustakin yksittäisestä eduskuntapuolueesta muuttuivat. Kun vastaajilta kysyttiin, miten vaalirahoituskohu vaikutti heidän käsityksiinsä poliitikoista yleensä, 72 prosenttia ilmoitti, että heidän käsityksensä ovat muuttuneet paljon tai jonkin verran kielteisemmiksi. Tämä ei ole yllättävää, kun otetaan huomioon itse asian ja sen mediakäsittelyn negatiivinen luonne. Toisaalta yllättävää on, että yli neljä prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että kohun myötä heidän käsityksensä poliitikoista oli muuttunut paljon tai jonkin verran myönteisemmiksi.

Hiukan hämmentävää on, että kun vastaajilta kysyttiin tarkemmin eri eduskuntapuolueiden osalta, miten kohu vaikutti käsityksiin näistä puolueista, tulokset ovat kaikkien puolueiden osalta positiivisemmat tai vähintään yhtä negatiiviset kuin yleisesti poliitikkoja koskevassa kysymyksessä. Tämän havainnon tulkitseminen on vaikeaa. Ehkä vastaajat näkevät kohun nakertaneen enemmän yleistä luottamusta poliitikkoihin ja politiikkaan kuin luottamusta yksittäisiin puolueisiin tai sellaisiin ehdokkaisiin, joilla oli vaalirahoituksessaan puhtaat paperit.

Tarkasteltaessa kohun vaikutusta yksittäisiin eduskuntapuolueisiin nousee Keskusta selvästi muista esille. Vastaajista 72 prosenttia oli sitä mieltä, että heidän käsityksensä Keskustasta muuttui kielteisemmiksi. Kokoomuksen osalta vastaava luku oli 53 prosenttia ja SDP:n osalta 36 prosenttia. Puolueista kaikkein positiivisimmin vaalirahakohu vaikutti näkemyksiin

Taulukko 13.3
Vaalirahakohun vaikutus käsityksiin poliitikoista yleensä ja eduskuntapuolueista^a (%)

	Kaikki poliitikot	Kokoomus	SDP	Perussuomalaiset	Keskusta	Vasemmistoliitto	Vihreät	RKP	Kristillisdemokraatit
Myönteisemmiksi	4	14	22	30	5	25	18	14	18
Kielteisemmiksi	72	53	36	20	72	23	30	29	28
Eivät muuttuneet	23	33	42	50	23	53	53	57	54
	100 % (789)	100 % (786)	100 % (786)	100 % (786)	100 % (788)	100 % (782)	100 % (781)	100 % (783)	100 % (785)

^a Poliitikojen arvointia koskeva kysymys kuului seuraavasti: "Miten koku vaikutti käsityksiinne poliitikoista ennen eduskuntavaaleja? Käsitykseni poliitikoista muuttuivat...". Vastausvaihtoehdot olivat: paljon myönteisemmiksi, jonkin verran myönteisemmiksi, jonkin verran kielteisemmiksi, paljon kielteisemmiksi ja käsitykseni eivät muuttuneet lainkaan. Yksittäisten puolueiden arvointia koskeva kysymys kuului: "Miten koku vaikutti käsityksiinne seuraavista puolueista ennen eduskuntavaaleja? Käsitykseni puolueista muuttuivat...". Vastausvaihtoehdot olivat samat kuin poliitikkoja koskevassa kysymyksessä.

Perussuomalaisista. Peräti 30 prosentilla vastaajista käsitykset Perussuomalaisista muuttuivat myönteisemmiksi. Myös Vasemmistoliiton kohdalla suurempi osa vastaajista (25 prosenttia) katsoi mielikuviansa muuttuneet myönteisemmiksi kuin kielteisemmiksi (23 prosenttia). Koska Perussuomalaiset oli vaalien ehdottomasti suurin voittaja ja toisaalta Vasemmistoliitto kuului häviäjiin, on näiden tulosten perusteella vaikea todeta, että vaalirahakohulla olisi ollut suora vaikutus vaalien lopputulokseen.

Vaalirahoituskohun seuraamisen vaikutusta äänestysvalintoihin voidaan tarkastella myös tarkemmin, kuten taulukossa 13.4 on tehty. Erityisen kiinnostavaa on tarkastella, vaihtoivatko kohua tarkemmin seuranneet suuremmalla todennäköisyydellä puoluettaan 2007 vaaleista verrattuna niihin, jotka eivät kohua seuranneet. Tätä analyysia varten vastaajat luokiteltiin viiteen ryhmään sen mukaan, mikä oli heidän äänestysvalintansa vuoden 2007 ja vuoden 2011 vaaleissa. Taulukossa on mukana vain ne vastaajat, joilla oli äänioikeus vuoden 2007 vaaleissa. Yli puolet vastaajista (56 prosenttia) äänesti samaa puoluetta molemmissa vaaleissa, kun taas 26 prosenttia vaihtoi puoluetta. Mobilisoituneet äänestäjät (8 prosenttia) ovat sellaisia vastaajia, jotka jättivät äänestämättä 2007, mutta äänestivät viime vaaleissa ja demobilisoituneet (5 prosenttia) puolestaan äänestivät 2007 mutta ei 2011. Passiiviset (5 prosenttia) eivät äänestäneet kummissakaan vaaleissa.

Taulukon 13.4 tulokset osoittavat, että vaalirahakohulla oli vaikutuksia äänestysvalintoihin puolueen vaihtamista tarkasteltaessa, mutta vaikutus ei ollut kovin voimakasta. Kohua tarkemmin seuranneista puoluetta vaihtoi 30 prosenttia, kun taas sitä vähemmän seuranneista puoluetta vaihtoi 20 prosenttia. Kohu ei merkittävästi vaikuttanut siihen, kävivätkö vastaajat ahkerammin äänestämässä vai ei. Itse asiassa mobilisoituneita äänestäjiä, eli niitä, jotka eivät äänestäneet 2007 mutta näissä vaaleissa äänestivät, on suhteellisesti enemmän niiden vastaajien joukossa, jotka seurasivat vaalirahakohua vähän tai ei ollenkaan. Vastaava

Taulukko 13.4
Vaalirahoituskohun seuraamisen yhteys äänestysvalintoihin (%).

	Seurasi kohua hyvin tai melko paljon	Ei seurannut kohua kovinkaan paljon tai ei lainkaan	Kaikki vastaajat yhteensä
Samaa puoluetta äänestäneet	59	52	56
Puoluetta vaihtaneet	30	20	26
Mobilisoituneet	7	10	8
Demobilisoituneet	3	8	5
Passiviset	2	11	5
YHT (n)	100 (424)	100 (247)	100 (671)

havainto voidaan tehdä demobilisoituneiden äänestäjien joukossa. Näin on todennäköistä, että vuoden 2011 vaaleissa hiukan kohonnut äänestysaktiivisuus ei johtunut ainakaan vaalirahakohun seuraamisesta.

PÄÄTELMÄT

Kevään 2011 eduskuntavaalikampanjan taustaa väritti merkittävästi jo vuonna 2008 alkanut vaalirahoituskohu. Laaja julkinen keskustelu vauhditti myös vaalirahoituslainsäädännön uudistamista, vaikka varsinainen lainsäädännön muutostyö oli jo alkanut ennen kohun puhkeamista. Uudet vaalirahoituksen avoimuutta korostavat lait säädettiin vuosina 2009 ja 2010 ja näillä laeilla oli vaikutus vuoden 2011 vaalikampanjointiin.

Vuoden 2011 eduskuntavaalien kampanjarahoitusta tarkasteltiin valittujen ehdokkaiden ja varalle yltäneiden ehdokkaiden vaalirahoitusilmoitusten pohjalta. Ehdokkaiden vaalikampanjabudjettien aiemmista vaaleista tuttu lähes jatkuva kasvu pysähtyi ainakin toistaiseksi. Rahaa ehdokkaat käyttivät vuoden 2011 vaaleissa suurin piirtein saman verran kuin edellisissä vuoden 2007 vaaleissa. Keskustan ilmoitusvelvollisten ehdokkaiden kampanjabudjetit pienenevät kuitenkin selvästi. On vaikea määrittää tarkkoja syitä yleiskehitykseen, mutta uudella lainsäädännöllä ja tiedotusvälineiden tarkemmalla seurannalla oli epäilemättä asiaan vaikutusta.

Eduskuntavaalitutkimuksen kyselyaineiston mukaan vaalikohua seurattiin erittäin laajasti kaikissa ikäluokissa, vaikkakin kiinnostus oli suurinta iäkkäimpien valitsijoiden joukossa. Tämä ei ollut yllätys, koska näissä ikäluokissa yleensäkin poliittisten asioiden seuraaminen on aktiivisinta. Kun vastaajilta kysyttiin, miten kohu on vaikuttanut heidän käsityksiinsä poliitikoista, tulokset eivät taaskaan olleen kovin yllättäviä: suurimman osan mielestä käsitykset poliitikoista olivat muuttuneet kielteisemmiksi. Kun asiaa tarkasteltiin puoluekohtaisesti,

kävi ilmi, kuinka etenkin käsitykset Suomen Keskustasta olivat muuttuneet negatiivisempaan suuntaan. Kohun aikana kuva Perussuomalaisista oli puolestaan muuttunut positiivisempaan suuntaan enemmän kuin millään muulla puolueella.

Koska Perussuomalaiset oli vaalien ylivoimainen voittaja ja Keskusta puolestaan suurin häviäjä, voisi ajatella, että vaalirahoituskohu oli merkittävä tekijä vaalien lopputuloksen kannalta. Tuloksiin vaikuttivat monet eri tekijät, eikä vaalirahakohun kokonaisvaikutuksen eristäminen muista tekijöistä ole helppoa. Tämän luvun tulosten mukaan vaalirahakohua aktiivisesti seuranneet vaihtoivat puoluetta vuoden 2007 vaaleista vuoden 2011 vaaleihin todennäköisemmin kuin he, jotka olivat seuranneet kohua vähemmän. Tämä viittaa siihen, että kohulla oli vaikutusta äänisiirtymiin puolueiden välillä.

Vaalirahakohun positiivisiin vaikutuksiin kuuluu suomalaisen poliittisen rahoituksen avoimuuden kasvaminen ja sitä myötä ehkä myös uuden poliittisen kulttuurin syntyminen. Näin aikaisempi vaalirahoitukseen liittyvä läpinäkyttömyys on jäänyt ainakin toistaiseksi taakse. Muutosten pitkäaikaiset seuraukset jäävät nähtäviksi tulevaisuuden vaalikampanjoissa.

LÄHTEET

- Broberg, Jenny (2004): *De invalidas valfinansiering i riksdagsvalet 2003*. Julkaisematon pro gradu -työ. Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.
- Duverger, Maurice (1978): *Political Parties*. London: Methuen & Co Ltd.
- Epstein, Leon D. (1967): *Political Parties in Western Democracies*. New York: Frederick A. Praeger Publishers.
- GRECO (2007): *Suomen puoluerahoituksen läpinäkyvyyttä koskeva arviointiraportti*. Strasbourg, 7. joulukuuta 2007.
- Katz, Richards S. ja Peter Mair (1995): Changing Models of Party Organization and Party Democracy. The Emergence of the Cartel Party. *Party Politics* 1, 5–28.
- Komiteamietintö (1999): *Vaalirahoituskomitean mietintö 1999:6*.
- Komiteamietintö (2009): *Puoluerahoituksen avoimuus. Vaali- ja puoluerahoitustoimikunnan mietintö*. Oikeusministeriö 2009:3.
- Moring, Tom ja Juri Mykkänen (2009): Vaalikampanja. Teoksessa Sami Borg ja Heikki Paloheimo (toim.), *Vaalit yleisdemokratiassa*. Tampere: Tampere University Press, 28–59.
- Nassmacher, Karl-Heinz (2009): *The Funding of Party Competition. Political Finance in 25 Democracies*. Baden-Baden: Nomos.
- Sundberg, Jan (1996): *Partier och partisystem i Finland*. Esbo: Schildts Förlag.
- Sundberg, Jan (2003): *Parties as Organized Actors. The Transformation of the Scandinavian Three-Front Parties*. Helsinki: The Finnish Society of Sciences and Letters.
- Sundberg, Jan (2011): Riksdagsval på Åland. Teoksessa Kimmo Grönlund (toim.), *Språk och politisk mobilisering. Finlandssvenskar i publikdemokrati*. Borgå: Svenska litteratursällskapet i Finland, 163–204.
- Tarasti, Lauri (2010): *Vaaliehdokkaiden ja puolueiden rahoitusopas*. Helsinki: Edita.
- Tšernous, V.N. ja Hannu Rautkallio (1992): *NKP ja Suomi. Keskuskomitean salaisia dokumentteja 1955–1968*. Helsinki: Tammi.
- Törnudd, Klaus (1968): *The Electoral System of Finland*. London: Hugh Evelyn.
- van Biezen, Ingrid (2010): Campaign and Party Finance. Teoksessa Lawrence LeDuc, Richard G. Niemi ja Pippa Norris (toim.), *Comparing Democracies 3*. Los Angeles: Sage, 65–97.
- Venho, Tomi (2008): *Piilotettua julkisuutta. Suomalaisen puolue- ja vaalirahoituksen avoimuusintressi normeissa ja käytännössä*. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto.
- Venho, Tomi (2009): Puoluerahoituksen perusteita. Vaali- ja puoluerahoitustoimikunnan mietinnön liite 2, 78–108.

14

Tärkeimmät asiakysymykset ja vakavimmat ongelmat

Sami Borg

Tämä luku kuvaa vuoden 2011 eduskuntavaalien tärkeimpiä asiakysymyksiä valitsijoille esitettyjen kyselykysymysten pohjalta. Lisäksi analysoidaan, mitä aiheita valitsijat yleensä ottavat pitävät maamme vakavimpina yhteiskunnallisina ongelmina, ja mikä puolue kykenee valitsijan mielestä parhaiten hoitamaan hänen mielestään vakavinta ongelmaa. Pää tavoitteina on hahmotella poliittisten asiakysymysten keskinäistä tärkeysjärjestystä sekä osoittaa sellaisia eri puolueiden kannattajakunnille ominaisia asiakysymyksiä ja teema-alueita, jotka vaikuttivat merkittävästi valitsijoiden puoluevalintoihin vuoden 2011 eduskuntavaaleissa.

Analyysi lähestyy valitsijoiden, puolueiden ja asiakysymysten kolmiota toisenlaisesta näkökulmasta kuin tämän kirjan luku 10, jossa huomio kohdentui muun muassa puolueiden kannattajakuntien sosiodemografiseen rakenteeseen sekä puoluejärjestelmän keskeisiin ristiriitaulottuvuuksiin. Nyt tarkastelu keskittyy ajankohtaisimmiksi koettuihin yhteiskunnallisiin ongelmiin sekä asiakysymyksiin erityisesti äänestysvalintojen kannalta.

Empiirinen analyysi on pelkistetty. Vaalien puoluevalinnan mukaan ristiintaulukoidut tulokset asiakysymysten painoarvosta äänestämässä auttavat aluksi hahmottamaan puolueiden yleistä profiloitumista asiakysymysperusteluissa. Tämän jälkeen tarkastellaan luokittelevia, jotka on muodostettu tärkeimpiä asiakysymyksiä ja vakavimpia ongelmia kartoittaneisiin avokysymyksiin annetuista vastauksista.

Analyysin tavoitteilla on yhtymäkohtia useisiin vaalikampanja-, mielipide- ja äänestystutkimuksen suuntauksiin. Journalismin tutkimuksessa on jo pitkään kiinnitetty huomiota yhteiskunnallisen keskustelun asialistan muotoutumiseen. Tiedotusvälineillä voi olla keskeinen rooli yleensä yhteiskunnallisen agendan määrittäjänä. Media vaikuttaa siihen mihin kansalaisten huomio kiinnittyy ja siihen, miten eri aiheiden mielletään liittyvän vaaleissa tarjolla oleviin vaihtoehtoihin (McCombs ja Shaw 1968). Laajojen kansanjoukkojen tiedot ja mielikuvat politiikasta ovat tietenkin olleet jo hyvin pitkään pääosin median välittämiä, eikä valitsijoiden suuri enemmistö viitsi perehtyä tarkasti poliittisiin kysymyksiin.

Vuoden 2011 eduskuntavaalitutkimuksen käyntikyselyaineiston CSES-moduulin (ks. liite 1 kirjan lopussa) avokysymykset yhteiskunnan vakavimmaksi koetusta ongelmasta ja vaalien tärkeimmästä asiakysymyksestä ovat toimineet jo kauan mainitun agenda setting-tutkimuksen perustyökaluina. Kysymys vakavimmasta ongelmasta on peräisin George Gallupin varhaisista mielipidemittauksista Yhdysvalloissa ja ensimmäisen kerran sitä kysyttiin amerikkalaisilta jo vuonna 1935. Myöhemmin kysymyksen pohjalta on syntynyt lukuisia variantteja. (Smith 1985, 264-) Vaaleihin ja äänestämiseen liittyvässä agenda setting -tut-

kimuksessa on tyypillistä verrata kansalaisten tärkeimpinä pitämien asiakysymysten listaa asiakysymysten esilläoloon mediassa. Nyt toteutettava analyysi ei pyri suoraan tähän, mutta empiirisen analyysin tuloksia peilataan lopuksi tämän kirjan toisessa ja kolmannessa luvussa esitettyihin tietoihin eri aihealueiden esilläolosta mediassa vaalikampanjan aikana.

Suomalaisten käsityksiä yhteiskunnan vakavimmista ongelmista on mitattu Gallup-operationalisointia muistuttavalla mittarilla¹ varsinkin 1970- ja 1980-luvuilla toteutetuissa puolueiden ajankohtaistutkimuksissa, joiden tutkimusaineistot on tallennettu Yhteiskuntatieteelliseen tietokantaan. Näiden aineistojen vuosien 1972–1994 pitkäaikaisarkistelu on esimerkiksi osoitettu, että kansalaisten huoli ympäristöstä on pitkälti noudattanut mediajulkisuuden päiväjärjestystä (Suhonen 1994, 174–177). Nyt analysoituva, vakavinta ongelmaa koskeva kysymys sisältyy myös vuoden 2007 vaalitutkimusaineistoon (FSD2269), mutta tässä luvussa avokysymyksen tuloksia käsitellään kuitenkin ainoastaan vuoden 2011 aineistolla.

Politiikan asiakysymyksiä on tiedusteltu Suomessa eri tutkimusaineistoissa myös strukturoidulla kysymyksenasettelulla, jossa vastaajille luetellaan joukko yksittäisiä asiakysymyksiä ja he arvioivat kutakin yleensä neli- tai viisiportaisella vastausasteikolla. Joissakin vaaleja ennen kootuissa kyselyissä on tiedusteltu sitä, mitä teemoja vastaajat pitävät tulevaisuuden vaaleissa tärkeimpinä (Djupsund ja Carlson 2005). Tyypillisimpiä ovat kuitenkin olleet vaalien jälkeen kootut tiedot asiakysymysten tärkeydestä yleensä tai kysymykset niiden vaikutuksesta puoluevalintaan. Vuoden 2003 eduskuntavaaleja koskevassa tutkimuksessa Heikki Paloheimo hyödynsi analyysissään strukturoitua kysymysosiota siitä, mitä politiikan asiakysymyksiä vastaajat pitivät itselleen tärkeinä (Paloheimo 2005, 202–209). Tulokset osoittivat puolueille ominaisia asiakysymyksiä sekä jäsensivät myös puoluejärjestelmän perusluottavuuksien kannalta olennaisia asiakysymysryhmiä. Paloheimon mukaan asiakysymykset voivat vaihdella eri vaaleissa paljonkin ja ne vaikuttavat todennäköisimmin liikkuvien äänestäjien puoluevalintoihin (ma, 208–209).

Vaalitutkimuksille ominaisin strukturoitu kysymystyyppi koskee asiakysymysten vaikutusta puoluevalintaan. Kysymyspatteristojen pääkysymysten muotoilut, tiedusteltavat asiakysymykset sekä vastausvaihtoehdot ovat tosin vaihdelleet sen verran, että luotettavia ja kattavia pitkäaikaisarkisteluja ei vielä ole helppoa tehdä.

Kaikkiaan asiakysymyspatteristojen analysointi onkin jäänyt suomalaisessa akateemisessa tutkimuksessa melko vähäiseksi etenkin siihen nähden kuinka paljon ilmiöalueesta löytyy datamateriaalia. Paloheimon mainitun analyysin lisäksi aikaisemmissa eduskuntavaalitutkimuksissa asiakysymysten tärkeyttä on verrattu valitsijoiden odotuksiin siitä, millaisia aiheita kampanjassa tulisi käsitellä (ks. esim. Pesonen ym. 1993, 427–430). Lisäksi vuoden 2003 eduskuntavaaleista tehdyssä kansallisessa vaalitutkimuksessa esiteltiin suppeasti käyntikyselyihin ja GallupKanava-aineistoihin perustuvia tietoja joidenkin asiakysymysten merkityksestä vuosien 1991–2003 eduskuntavaaleissa äänestämiseen (ks. Borg ja Moring 2005, 54).

Systemaattisimmin Suomen yhteiskunnallisten ongelmien asialistaa ja poliittisten asiakysymysten roolia vaaleissa on parin viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana monitoroitu Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA:n kansallisissa asennetutkimuksissa (ks. Haikonen ja

¹ Esimerkiksi vuoden 1988 puolueiden ajankohtaistutkimuksessa (FSD1015) avokysymys kuului seuraavasti: ”Onko olemassa jokin tai joitakin asioita, joista Te itse olette nykyisin eniten huolissanne? Mistä? Entä onko mielestänne muita huolenaiheita?”

Kiljunen 2003 sekä Haavisto ja Kiljunen 2011). EVA:n tutkimusaineistot sisältävät monipuolisesti aihepiiriä käsitteleviä kysymyksiä ja joka toinen vuosi toteutettuina ne ovat kyenneet reagoimaan joskus melko nopeastikin muuttuviin keskeisimpiin teemoihin.

ASIAKYSYMYKSET JA PUOLUEVALINTA: STRUKTUROITU KYSYMYKSENASETTELU

Vuoden 2011 vaalitutkimusaineistossa tiedusteltiin puoluevalinnan syitä kahdella erilaisella strukturoidulla kysymysosalla. Niistä ensimmäinen sisältyi käyntikyselyyn ja se koski puoluevalinnan yleisiä syitä. Tämän kysymyssarjan tuloksia käsiteltiin jo edellä luvussa 11. Taulukossa 11.4 tarkastelluista kymmenestä tekijästä tärkeimpiä vuoden 2011 puoluevalintaan ratkaisevasti vaikuttaneita olivat puolueen arvomaailma (42 %), että puolueella on päteviä henkilöitä hoitamaan maassa harjoitettavaa politiikkaa (30 %) ja että puolueella on hyvä linja monissa viime aikoina esillä olleissa kysymyksissä (29 %). Tällainen valintaperustelujen kärkikolmikko osoittaa, että puolueiden ja poliitikkojen harjoittamaan politiikkaan kohdistuvilla yleisillä toimintaodotuksilla ja tulevaisuutta koskevilla yleisillä politiikkaodotuksilla on keskeinen rooli eduskuntavaalien puoluevalinnassa.

Puolueisiin ja poliitikkoihin kohdistuvat yleiset toimintaodotukset liittyvät tietoihin ja mielikuviin näiden tavoitteista ja profileista. Vaaleissa valitsijat peilaavat olemassa olevia käsityksiään politiikan vaihtoehtoista vaalikampanjoissa esille nouseviin asioihin ja vaalilupauksiin. Tutkimuksen keinoin ei tietenkään ole yksinkertaista jäsentää tarkasti vaalivalintojen autenttisia asiaperusteita ja asiapainotteisuutta, eikä myöskään asiakysymysten keskinäistä tärkeysjärjestystä valintahetkellä. Valintoihin vaikuttavat asiakysymykset ovat moninaisia ja päällekkäisiä, ja ne liittyvät suomalaisessa vaalijärjestelmässä sekä puolueisiin että ehdokkaisiin. Lisäksi asiakysymykset muodostavat vain yhden syyryhmän puolue- ja ehdokasvalinnoille. Siksi ilmiöalueen tutkimiseen on hyvä käyttää toisiaan täydentäviä mittaustapoja.

Vaalitutkimusaineiston toinen strukturoitu, puoluevalintaa koskeva kysymysosio oli sijoitettu niin sanottuun perävaunukyselyyn, johon osallistui 62 prosenttia käyntikyselyn vastaajista. Tässä asiakysymyksiin keskittyvässä mittarissa pääkysymys kuului seuraavasti: "Kuinka tärkeitä seuraavat politiikan osa-alueet tai asiakysymykset olivat teille, kun arvioitte puoluevalintanne juuri käydyissä eduskuntavaaleissa?" Vastaajat arvioivat viisiportaisella vastausasteikolla yhteensä 23 yksittäistä asiakysymystä ja saadut tulokset on koottu taulukkoon 14.1. Prosenttiluvut ilmoittavat niiden vastaajien osuuden, jotka pitivät asiakysymystä erittäin tärkeänä puoluevalintansa kannalta. Asiakysymykset on järjestetty taulukkoon puolueiden tuloksissa ilmenneiden erojen perusteella siten, että joillekin puolueille on esitetty niitä erityisesti profiloivia asiakysymyksiä.

Taulukon 14.1 ylimmät yhdeksän numeroriviä osoittavat aluksi sellaisia politiikan asiakysymyksiä, joita kaikkien eduskuntapuolueiden kannattajista melko suuri osa piti erittäin tärkeänä puoluevalinnalleen, ja jotka eivät profileineet yhtä tai kahta puoluetta erilleen muista puolueista. Ryhmän kolme tärkeintä (vanhustenhoito, terveyspolitiikka ja työllisyyspolitiikka) ovat samalla puoluevalinnalle tärkeimmät asiakysymykset kaikkien vastaajien joukossa.

Taulukko 14.1

“Kuinka tärkeitä seuraavat politiikan osa-alueet tai asiakysymykset olivat teille, kun arvioitte puoluevalintaan juuri käydyissä eduskuntavaaleissa?” Erittäin tärkeä-vaihtoehdon kokoamat prosenttiosuudet perävaunulomakkeen kysymysosion 23 kysymyksessä eduskuntavaaleissa 2011 äänestetyn puolueen mukaan (%)^a

	KOK	SDP	PS	KESK	VAS	VIHR	RKP	KD	TP	Ei ään.	Kaikki
Vanhustenhoito	43	66	61	55	61	43	41	56	55	54	55
Terveyspolitiikka	38	59	53	51	54	36	50	52	53	50	49
Työllisyyspolitiikka	41	57	45	44	68	38	39	41	53	39	47
Lasten ja lapsiperheiden asiat	36	54	43	49	49	38	36	59	51	44	45
Veropolitiikka	44	54	38	32	48	17	36	37	45	31	40
EU-politiikka	32	22	31	22	14	15	36	30	23	19	24
Nuorille tärkeät asiat	22	30	26	24	31	30	36	30	31	33	28
Koulutuspolitiikka	23	27	14	19	21	24	27	15	18	20	21
Ulko- ja turvallisuuspolitiikka	31	22	31	22	14	15	36	30	23	19	24
<i>Kokoomusta profiloivat:</i>											
Suomen talous ja kilpailukyky	60	45	38	45	19	19	39	48	49	30	41
Yritys- ja elinkeinotoiminta	37	19	17	31	7	12	32	19	36	13	23
<i>Vasemmistoa profiloivat:</i>											
Tuloerot	13	54	60	35	78	40	41	27	44	42	43
Sosiaalipolitiikka	24	40	39	27	48	37	27	48	35	39	35
Asuntopolitiikka	11	28	25	14	31	17	18	19	12	23	20
<i>Perussuomalaisia profiloivat:</i>											
Rikoll. torjunta ja mahd. elää turvallis.	40	47	57	46	33	29	36	48	55	43	45
Maahanmuuttopolitiikka	19	17	51	14	19	18	32	7	28	20	24
<i>Keskustaa profiloivat:</i>											
Aluepolitiikka	13	16	17	34	21	5	23	15	20	18	18
<i>RKP:tä profiloivat:</i>											
Kielipolitiikka	7	6	12	4	9	5	61	4	8	9	9
<i>Vihreitä profiloivat:</i>											
Ympäristöasiat	12	15	10	18	23	71	22	15	28	27	20
Ydinvoima	20	22	16	24	17	56	23	4	18	24	23
Energiapolitiikka	18	29	24	28	19	38	23	11	32	26	25
Seksuaalivähemmistöjen asema	4	3	5	9	14	29	13	-	6	11	8
<i>KD:tä profiloivat:</i>											
Perinteiset arvot ja moraalisuudet	23	19	29	26	12	8	18	75	24	20	23
(n pienimmillään)	(134)	(135)	(114)	(104)	(57)	(40)	(22)	(26)	(48)	(80)	(780)

^a Muut vastausvaihtoehdot olivat melko tärkeä, ei kovinkaan tärkeä, ei lainkaan tärkeä ja en osaa sanoa. Kysymys esitettiin myös äänestämättä jättäneille ja osa äänestäneistä ei kertonut puoluevalintaansa (TP = tieto puuttuu).

Tämän yhdeksän asiakysymyksen joukon kärkikastiin sijoittuu tuttuja hyvinvointipolitiikan perusalueita, jotka ovat nousseet esiin myös aiemmissa tutkimuksissa joko tärkeimmiksi arvioituina yhteiskuntapolitiikan teemoina (vrt. Paloheimo 2005, 202–204; Haavisto ja Kiljunen 2011, 40) tai erityisesti vaaleissa äänestämisen kannalta keskeisimpinä asiakysymyksinä (Borg ja Moring 2005, 54). Useimmat hyvinvointipolitiikan perustavat asiakysymykset, kuten työllisyyspolitiikka, profiloivat edelleen erityisesti vasemmistopuolueita eli SDP:n ja Vasemmistoliiton äänestäjiä. Toisaalta on silmiinpistävää ja myös odotettua, että vasemmistopuolueet eivät hallitse näitä teemoja yksinoikeudella. Myös Perussuomalaisten ja Keskustan äänestäjistä lähes yhtä suuri osuus piti työllisyyteen, hoivaan ja perusturvaan liittyviä teemoja erittäin tärkeinä puoluevalinnalleen.

Sitä vastoin Kokoomuksen ja Vihreiden kannattajista usein selvästi harvemmat pitivät hyvinvointipolitiikan keskeisiä teemoja puoluevalinnalleen hyvin merkittävinä. Vihreillä havainto johtunee osittain siitä, että puolueella on muita puolueita nuorempi kannattajakunta. Kokoomuslaisilla lienee puolestaan keskimäärin muita paremmat mahdollisuudet käyttää muita kuin julkisin varoin rahoitettuja peruspalveluja. RKP:n ja KD:n tuloksiin on suhtauduttava varoen, koska näiden puolueiden vastaajamäärät ovat tarkastelun pienimmät. Puolueiden lisäksi taulukko tarkastelee valitsijoita, joiden kohdalla puoluekanta koskeva tieto puuttuu (TP) tai jotka jättivät äänestämättä vuoden 2011 eduskuntavaaleissa. Näiden kahden ryhmän tulokset muistuttavat koko taulukossa melko tarkoin kaikkien vastaajien kokonaistuloksia.

Valtaosa kysymyspatterin kysymyksistä profiloii jonkin puoleen tai joitakin puolueita erilleen muista. Taulukon 14.1 tapa asettaa yksittäinen asiakysymys vain yhtä puoluetta profiloivaksi on ehkä turhankin suoraviivainen, mutta tulosten tulkinnassa voidaan tuoda esille tulkintaa täydentäviä lisänäkökohtia. Kokoomus erottuu ”käänteisesti” vasemmistopuolueita profiloivassa tuloerokysymyksessä: kokoomuslaiset eivät valinneet puoluettaan tuloerojen kaventamisen toivossa. Lähes yhdeksän kymmenestä puolueen äänestäjästä ei pitänyt teemaa puoluevalinnalleen erittäin tärkeänä syynä. Kokoomukseen kohdistuneissa puoluevalinnoissa korostuvat muita puolueita enemmän myös Suomen talous ja kilpailukyky sekä yritys- ja elinkeinotoiminta. Näitä teemoja kokoomuslaiset ovat pitäneet tärkeinä myös aiemmissa asiakysymysanalyysissä (Paloheimo 2005, 202–204).

Vasemmistopuolueita profiloivat puolestaan Kokoomukseen ja Keskustaan verrattuna tuloerokysymys sekä sosiaali- ja asuntopolitiikka. Vasemmistopuolueiden äänestäjien perustelut eivät juurikaan erotu näissä teemoissa perussuomalaisten puoluevalinnan perusteluista. Kaikkiaan asiakysymystarkastelu osoittaa, että varsinkin SDP:n kannattajat erottuvat muiden puolueiden äänestäjistä tavassaan painottaen joitakin keskeisiä hyvinvointipolitiikan osaluueita (mm. vanhustenhoito, terveyspolitiikka, työllisyyspolitiikka ja veropolitiikka).

Strukturoituun kysymyksenasetteluun perustuva asiakysymysosio nostaa Perussuomalaisiin kohdistuneelle puoluevalinnalle ominaisiksi teemoiksi rikollisuuden torjunnan ja erityisesti maahanmuuttopolitiikan. Tämä tulos vahvistaa luvussa 11 esitettyjä havaintoja PS:n äänestämisen syistä.

Loput puoluekohtaiset profiilihavainnot ovat yllätyksettömiä toistaen aiemmissa tutkimuksissa havaittuja profileja (Paloheimo 2005). Keskustalaiset painottivat puoluevalintansa syynä aluepolitiikkaa, RKP:n äänestäjät kielipolitiikkaa ja KD:n äänestäjät perinteisiä arvoja

ja moraalikäsitteitä. Vihreitä äänestäneet profiloituivat hekin odotetusti, kun he painottivat puoluevalinnassaan muiden puolueiden äänestäjiä selvästi enemmän ympäristöasioita, ydinvoimakysymystä, energiapolitiikkaa ja seksuaalivähemmistöjen asemaa. Tulokset korostavat, että puoluevalintojen perusteluja ajatellen puolueiden välillä on selkeitä eroja, kuten myös luvun 10 analyysi puoluejärjestelmän ristiriitaisuudesta osoitti.

EDUSKUNTAVAALIEN TÄRKEIN ASIAKYSYMYKSEN AVOKYSYMYKSEN PERUSTEELLA

Taulukossa 14.1 valitsijoiden arvioimat seikat perustuivat tutkimuksen suunnitteluvaiheessa ennalta laadittuun listaan keskeisistä politiikan osa-alueista ja asiakysymyksistä. Teemat liittyivät nimenomaan puoluevalintaan mutta seuraavassa vaalien asiakysymyksiä tarkastellaan yleisemmältä kannalta. Käyntikyselyn vastaajille annettiin mahdollisuus kertoa myös omin sanoin, mitä vaaliteemaa he pitivät tärkeimpänä. Avokysymys kuului sanatarkasti näin: ”Mikä oli teille näiden eduskuntavaalien tärkein asiakysymys?”

Saadut vastaukset koodattiin taulukon 14.2 luokkiin monivaiheisesti. Ensimmäisessä vaiheessa tiedonkeruusta vastannut Taloustutkimus Oy siirsi haastateltujen antamat vastaukset sellaisinaan sähköiseen tutkimusaineistoon tekstimuodossa. Suurin osa vastauksista oli lyhyitä, yhden tai korkeintaan muutaman sanan vastauksia, mutta joukossa oli myös pitköjä lauseita tärkeimmistä asiakysymyksistä. Tämän jälkeen tutkimusaineiston käyttökuntoon saattamisesta vastannut Yhteiskuntatieteellinen tietokanto laati avokysymykselle noin 50 vastausluokan perusluokituksen ja vastaukset koodattiin luokituksen mukaisesti². Sitten perusluokitus ryhmiteltiin vielä uudelleen taulukosta 14.2 ilmeneviin luokkiin.

Kaikkien vastaajien vastausjakaumasta voidaan aluksi tehdä muutama päähavainto. Ensimmäkin vastaajat vastasivat kysymykseen ilahduttavan aktiivisesti, sillä tärkeimmän asiakysymyksen kertoi lähes 90 prosenttia kaikista vastaajista. Kaikkiaan tärkeimpien asiakysymysten kirjo oli laaja ja viiden suosituimman vastausluokan yhteenlaskettu osuus kaikista vastauksista jäi niukasti alle 40 prosentin. Tyypillisimpiä olivat vastausluokat, jotka keräsivät alle prosentin osuuden kaikista annetuista vastauksista. Avokysymys toi esiin runsaasti myös sellaisia teemoja, joita strukturoidut kysymyksenasettelut eivät kattaneet.

Vaalituloksen kannalta ja agendatutkimusnäkökulmasta on kiinnostavaa, että EU:n kriisimaiden tukemiseen liittyvä vastausluokka keräsi kiistatta eniten mainintoja. Tähän vaikutti etenkin se, että niin sanottu Portugali-paketti nousi vaalikampanjan loppuvaiheessa merkittävään asemaan julkisessa keskustelussa. Perussuomalaisten äänestäjistä jopa joka neljäs (24 %) ilmoitti vaalien tärkeimmäksi kysymykseksi juuri tämän asiakokonaisuuden.

Muutamit seuraavaksi eniten mainintoja keränneet vastaukset sijoittuvat luokkiin, jotka muistuttavat taulukon 14.1 yksittäisiä asiakysymyksiä. Niiden kohdalla taulukon 14.2 puolueiden väliset erot varmentavat aiemmin havaittuja tietoja. Työllisyyden kohentaminen ja

² Perusluokituksen laati tämän luvun kirjoittaja ja koodauksesta vastasi tietokantassa Taha Gad. Kysely sisälsi avokysymyksen myös vaalien toiseksi tärkeimmästä asiakysymyksestä, mutta siihen saatua vastausta ei käsitellä tässä yhteydessä.

Taulukko 14.2

“Mikä oli teille näiden eduskuntavaalien tärkein asiakysymys?” Avokysymyksen luokitellut vastaukset eduskuntavaaleissa 2011 äänestetyn puolueen mukaan (%)

	KOK	SDP	PS	KESK	VAS	VIHR	RKP	KD	TP	Ei ään.	Kaikki
Kielteiset EU-asiat, velkamaiden tukeminen, Portugali-paketti, vakausrahastot	13	14	24	19	8	7	4	8	20	6	14
Työllisyys/työttömyys	11	11	11	10	7	3	2	3	9	10	9
Valtiontalous, hyvinvoinnin/hyvinvointivaltion säil., eläkeiän nosto, työurien pident.	15	5	3	6	4	7	7	5	6	1	6
Tuloerojen kasvu, eriarvoisuuden lis., sosiaalinen oikeudenmukaisuus	2	8	5	-	14	7	9	3	3	3	5
Eläkeläisten asiat/eläkkeet	5	6	4	1	7	1	13	3	9	4	5
Vanhustenhoito	3	7	4	3	5	-	2	13	5	2	4
Maahanmuuttopol., maahanmuuton hillitseminen	2	3	10	1	5	4	2	3	-	2	4
EU:ssa pysyminen, vastuullinen EU-pol.	7	3	6	6	4	3	2	8	7	1	4
Sosiaali- ja terv.huolto	3	3	1	3	10	3	2	13	4	2	3
Lapsiperheiden asema ja tuki	5	4	2	6	-	3	2	-	4	3	3
Verotus/veropolitiikka	4	8	1	2	2	5	2	3	3	2	3
Pienituloisten/köyhien asia, ruokajonot, kansalaispalkka	2	6	3	3	8	-	2	5	2	3	3
Luonnonsuojelu/ympäristöasiat	0	1	1	2	-	14	-	-	1	1	2
Ruotsin kieli, kieli politiikka	0	1	1	-	-	-	29	-	-	2	2
Ydinvoima	0	1	1	1	1	7	-	-	2	2	1
Rasismi pois, suvaitsevaisuus, moniarvoisuus, monikulttuurisuus	2	1	1	2	4	2	3	-	-	2	1
Jokin muu tai tieto puuttuu	24	18	25	36	20	34	18	35	27	50	29
Ei osaa sanoa	0	-	1	1	1	-	-	-	-	3	1
YHT (n)	100 (207)	100 (195)	100 (194)	100 (162)	100 (83)	100 (76)	100 (45)	100 (40)	100 (104)	100 (173)	100 (1298)

työttömyyden nujertaminen osoittautui avovastauksissa eduskuntavaalien toiseksi tärkeimmäksi tekijäksi, eikä se erotellut sanottavasti neljän suurimman puolueen äänestäjäkuntia. Valtiontaloudesta huolehtivat jälleen muita selvästi useammin kokoomuslaiset ja tuloerojen kaventaminen painottuu nytkin odotetusti vasemmistopuolueiden kannattajien keskuudessa.

Muiltakin osin avokysymyksiin saadut vastaukset ovat loogisia verrattuna taulukon 14.1 tuloksiin. Perussuomalaisten osalta lienee jälleen syytä korostaa sitä, että puolue kyllä profiloituu muita puolueita maahanmuuttovastaisempaan, mutta kokonaisuudessaan PS:n ehdokkaita äänestäneiden maininnat vaalien tärkeimmästä kysymyksestä vaihtelivat lähes yhtä voimakkaasti kuin muiden puolueiden äänestäjillä.

VAKAVIN YHTEISKUNNALLINEN ONGELMA

Käyntikyselyn yleinen avokysymys vakavimmasta yhteiskunnallisesta ongelmasta kuului kansainväliseen CSES-vertailututkimusosioon ja kuului seuraavasti: ”Mikä mielestänne on Suomen vakavin yhteiskunnallinen ongelma tällä hetkellä?” Vastaajilta tiedusteltiin myös toiseksi vakavinta ongelmaa mutta taulukon 14.3 tulokset perustuvat vain vakavinta ongelmaa kartoittaneeseen kysymykseen. Kuten muissakin aineiston avokysymyksissä, vastaukset olivat pääosin lyhyitä ja melko helposti koodattavissa. Osa vastauksista oli pitkiä ja ne saattoivat sisältää useitakin asioita. Näissä tapauksissa vastaukseksi koodattiin ensiksi mainittu seikka.

Myös taulukon 14.3 tulokset perustuvat aineistolähtöisesti laadittuun luokitukseen. Avokysymyksen vastaukset koodattiin aluksi 40 sisältöluokkaan ja taulukko yksilöi luokat, jotka kokosivat vähintään 15 vastausta. Noin 93 prosenttia kaikista vastaajista mainitsi jonkin vakavimman ongelman. Joka sadas vastaaja ei osannut sanoa kantaansa ja tieto puuttui kuudella prosentilla vastaajista.

Taulukko 14.3

”Mikä on mielestänne Suomen vakavin yhteiskunnallinen ongelma tällä hetkellä?”
Avokysymyksen luokitellut vastaukset eduskuntavaaleissa 2011 äänestetyn puolueen mukaan (%)

	KOK	SDP	PS	KESK	VAS	VIHR	RKP	KD	TP	Ei ään.	Kaikki
Köyhyys, pientuloisten asiat, eriarvoisuus, tuloerojen kasvu, syrjäyt., pahoinvointi	26	35	32	29	47	45	16	20	32	16	29
Työttömyys, työllisyyden hoito, nuorisotyöttömyys	27	31	24	24	20	16	24	20	31	29	26
Valtiontalous, julk. talous, velkaantum.	8	4	4	6	1	3	4	8	3	4	5
Vanhusten asiat, vanhustenhuolto	5	3	6	4	2	3	4	3	3	6	4
EU-tukipaketit, tuki Portugalille, vakausrahastot	5	5	6	4	5	1	4	3	3	2	4
Eläköityminen, suuret ikäluokat, ikääntyminen, huoltosuhte, eläkepomme	2	2	1	3	-	1	7	5	2	1	2
Maahanmuuttajat/pakolaiset: neutraali	3	2	4	1	2	3	-	-	2	1	2
Demokratian heikko toimivuus, kansanvallan tila, byrokratia	0	1	3	1	2	1	2	5	1	3	2
Taloudell. kehitys, tal. globalisoitum.	3	1	-	1	4	-	2	-	2	2	1
Terveystieteiden hoito, yleinen	0	2	3	1	1	3	2	-	-	2	1
Ongelmana maahanmuuttajat ja lisääntynyt maahanmuutto	1	1	2	3	-	-	4	-	1	2	1
Rikollisuus, turvattomuus, lain, kurin ja järjestyksen säilyminen, kerjäläiset, lepsut tuomiot	0	1	2	1	2	1	-	-	1	2	1
Itsekkyyks, arvot, moraalinen puute	1	2	1	1	-	-	-	15	-	-	1
Alkoholi, huumeet, muut päihteet	0	1	-	1	-	1	2	10	-	2	1
Jokin muu tai tieto puuttuu	17	11	12	16	12	21	27	13	18	27	17
Ei osaa sanoa	0	-	1	3	1	1	-	-	2	3	1
YHT (n)	100 (207)	100 (195)	100 (194)	100 (162)	100 (83)	100 (76)	100 (45)	100 (40)	100 (104)	100 (173)	100 (1298)

Aikaisemmassa tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota siihen, että vastaajat saattavat arvioida koko maata koskeviksi tarkoitettuja asiakysymyksiä erityisesti omalta tai lähipiirinsä kannalta (vrt. Krosnick 1990, 72–73 ja Johns 2010). Taulukon 14.3 kokonaistulokset viittaavat siihen, että suomalaisvastaajilla yleistä tilannetta painottava ajattelutapa on hallitseva. Kaksi keskeistä hyvinvointipolitiikan teemakokonaisuutta nimittäin keräävät yli puolet kaikista vastauksista. Köyhyys, tuloerojen kasvu ja syrjäytyminen nousevat asiaryhmänä tässä tarkastelussa kärkeen 29 prosentin osuudella. Vaalien tärkeimpien asiakysymysten avokysymyksessä sisältöluokan rooli oli vähäisempi (5 %). Toiselle sijalle vakavimmaksi koetuissa ongelmissa kohosi työttömyys (26 %), joka oli kakkossijalla myös vaaleihin linkittyneessä avokysymyksessä.

Lisäksi kolme muuta ongelmakokonaisuutta erottui melko selvästi muista mainintojen lukumäärän nojalla. Näitä olivat julkinen talous ja erityisesti valtiontalous sekä valtion velkaantuminen (5 %), vanhustenhuolto ja yleensä vanhusten asiat (4 %) sekä EU:n kriisimaiden taloudellinen tukeminen (4 %). Muut sisältöluokat kokosivat korkeintaan vain pari prosenttia kaikkien vastaajien vastauksista. Eri puolueiden äänestäjien kannat eivät vaihdelleet vakavimpien ongelmien määrittämisessä kovin paljon. Tämä johtuu paljolti siitä, että avokysymykset eivät ole yhtä erotteluvoimaisia kuin strukturoidut kysymykset.

Tilanne muuttuu kuitenkin jonkin verran, kun taulukossa 14.4 tarkastellaan vastaajien kantoja siihen, mikä puolue kykenee vastaajan mielestä parhaiten hoitamaan hänen mainitsemaansa vakavinta yhteiskunnallista ongelmaa. Analyysi liittyy kysymykseen puolueiden

Taulukko 14.4

“Mikä on mielestänne Suomen vakavin yhteiskunnallinen ongelma tällä hetkellä?” ja
 ”Mikä puolue kykenee parhaiten hoitamaan Suomen vakavinta yhteiskunnallista ongelmaa?”
 Paras puolue hoitamaan ongelmaa viiden vakavimman ongelman osalta (%)

Paras puolue hoitamaan asiaa...	Vastaajan vakavimpana pitämä Suomen ongelma:				
	Köyhyys ja syrjäytyminen	Työttömyys, työllisyyden hoito	Valtiontalous, julkinen talous, velkaantum.	Vanhusten asiat, vanhus- tenhoito	EU:n kriisi- maiden tukeminen
SDP	26	24	17	20	19
KESK	6	8	10	12	6
KOK	13	16	37	12	23
RKP	1	2	2	3	2
KD	3	1	-	7	-
VIHR	4	2	-	-	-
VAS	13	3	2	3	2
PS	14	13	17	7	29
Muu puolue	1	1	3	3	2
Ei mikään puolue	5	11	7	10	6
EOS/EHS	14	18	5	22	12
YHT (n)	100 (385)	100 (334)	100 (59)	100 (59)	100 (52)

ns. omista vahvoista asioteemoista, joita käsiteltiin jo edellä. Aihepiiriä on aiemmin tiedusteltu Suomessa etenkin puolueiden ajankohtaistutkimusaineistoissa (issue ownership -teemaan liittyvästä tutkimuksesta ks. esim. Bélanger ja Meguid 2008).

Taulukko 14.4 tarkastelee tältä kannalta vain viittä vakavimpana pidettyä ongelmaa. On kiinnostavaa, että SDP erottuu kahdessa ylivoimaisesti yleisimmin mainitussa vakavimmassa ongelmassa puolueena, jonka katsotaan kykenevän hoitamaan niitä parhaiten. Köyhyyttä ja syrjäytymistä tai työttömyyttä vakavimpana ongelmana pitäneistä joka neljäs piti SDP:tä parhaana puolueena hoitamaan ongelmaa. Muista vuoden 2011 vaaleissa suuriksi nousseista puolueista Kokoomus ja Perussuomalaiset jäivät näissä teemoissa vastausosuuksiltaan 15 prosentin tuntumaan tai vähän sen alle. Keskustan prosenttiosuudet jäivät näitä kysymyksiä tärkeimpinä pitävien joukossa vielä paljon matalammiksi (6 % ja 8 %). Kun SDP profiloituu suhteellisen vahvasti myös vanhuskysymyksessä, on luultavaa, että varsinkin Keskustaan verrattuna SDP:n kohtuullinen vaalitulokset vuoden 2011 eduskuntavaaleissa perustui puolueen vahvaan profiliin kansalaisten keskeisimpinä pitämien yhteiskunnallisten ongelmien hoidossa. Vastaavasti Keskustan ongelmana näyttää olleen (suureksi puolueeksi) heikko profiili keskeisimpien ongelmien hoitajana.

Julkista taloutta ja valtion velkaa vakavimpana ongelmana pitäneiden keskuudessa asiaa parhaiten hoitava puolue on Kokoomus (37 %). Lisäksi Kokoomus profiloituu varsin hyvin asianhoitajana myös niiden arvioissa, jotka pitivät vakavimpana ongelmana EU:n kriisimaiden tukemista (23%). Tässä ryhmässä vahvin puolue oli tosin Perussuomalaiset (29 %), joka vastusti vaalien alla asiassa hallituspuolueiden linjaa.

Taulukko 14.5 kertoo lopuksi puoluevalinnan mukaan sen, äänestivätkö kyselyvastaajat vuoden 2011 eduskuntavaaleissa sitä puoluetta, jonka he katsoivat hoitavan parhaiten vaka-

Taulukko 14.5

”Mikä puolue kykenee parhaiten hoitamaan Suomen vakavinta yhteiskunnallista ongelmaa?”

Vastaukset eduskuntavaaleissa 2011 äänestetyn puolueen mukaan (%)

Paras puolue hoitamaan	Eduskuntavaaleissa 2011 äänestetty puolue									
	KOK	SDP	PS	KESK	VAS	VIHR	RKP	KD	TP	Ei ään.
KOK	67	3	4	10	1	12	12	13	8	10
SDP	8	76	13	10	14	24	12	8	15	13
PS	1	3	62	7	5	5	2	8	8	20
KESK	3	1	2	48	-	3	2	-	3	4
VAS	-	2	1	-	64	14	2	-	4	5
VIHR	2	1	-	1	4	26	-	3	1	1
RKP	0	1	1	-	-	1	42	-	1	2
KD	1	-	1	-	-	1	2	49	2	2
Ei mikään puolue	7	6	6	7	7	7	7	5	17	8
EOS/EHS	11	8	11	17	5	7	19	15	42	34
YHT	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
(n)	(206)	(191)	(192)	(162)	(83)	(74)	(43)	(39)	(102)	(167)
										(1271)

Kaikki-sarake sisältää mainittujen ryhmien lisäksi muiden puolueiden äänestäjien tiedot (n=12).

vimpana pitämäänsä yhteiskunnallista ongelmaa. Tämä tarkastelu ei siis enää liity lainkaan siihen kysymykseen, mitä yksittäistä ongelmaa vastaajat pitivät vakavimpana.

SDP:n äänestäjät ajattelivat yleisimmin, että oma puolue on paras hoitamaan vakavinta ongelmaa (76 %). Seuraavaksi järjestyksessä tulevat Kokoomuksen (67 %), Vasemmistoliiton (64 %) ja Perussuomalaisten äänestäjät (62 %). Suurimmat vaalitappiot kärsineissä puolueissa osuudet olivat selvästi matalampia, vaikka arviot perustuvat vain niihin vastaajiin, jotka ilmoittivat äänestäneensä puoluetta. Keskustassa osuus on 48 ja Vihreissä vain 26 prosenttia. Huomattakoon, että pienimmissä puolueissa lukuja madaltanee jonkinlainen ”kokoefekti”. Parlamentaaraiselta painoarvoltaan pientä puoluetta ei mielletäne yhtä herkästi parhaaksi asianhoitajaksi vakavimmissa ongelmissa kuin suurta puoluetta.

TIIVISTELMÄ JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Vuoden 2011 eduskuntavaalien alla mitattujen tärkeimpien asiakysymysten ja vakavimpien ongelmien analyysi varmensi useita aikaisemmassa tutkimuksessa ja tässä kirjassa tehtyjä havaintoja. Suomen eduskuntapuolueet erottuvat toisistaan, kun asiaa katsotaan puolueiden äänestäjien painottamien politiikan asiakysymysten näkökulmasta. Suurimmissa puolueissa pääsääntö on, että niiden äänestäjät pitävät puoluettaan myös parhaana hoitamaan yhteiskunnan vakavimmiksi katsottuja ongelmia. Tällaisessa yleisessä mielessä suomalaistenkin äänestäjien voidaan sanoa olevan puoluevalinnoissaan asiaorientoituneita, eivätkä he suinkaan valitse puoluetta sattumanvaraisesti (vrt. Key 1966; Krosnick 1990).

Kun valitsijat arvioivat strukturoidussa muodossa esitettyjen asiakysymysten merkitystä puoluevalintaan, tärkeimmiksi asiakysymyksiksi nousivat vanhustenhoito, terveyspolitiikka, työllisyyspolitiikka, lasten ja lapsi-perheiden asiat ja tuloerot. Näiden painotuksista löytyi myös vuoden 2011 eduskuntavaaleissa puolueille tyypillisiä eroja. Perussuomalaisia äänestäneet painottivat muita selvästi enemmän puoluevalinnassaan rikollisuuden torjuntaa sekä maahanmuuttopolitiikkaa.

Asioita ja ongelmia kartoittaneet avokysymykset tukivat havaintoja siitä, että Perussuomalaisten vaalivoiton takana oli monien kansalaisten tyytymättömyys EU:n kriisimaiden taloudelliseen tukemiseen. Avokysymyksessä teema osoittautui valitsijoiden tärkeimpänä pitämäksi asiakysymykseksi, vaikka se ei kerännytkaan 14 prosenttia suurempaa osuutta kaikista vastauksista. Median vaikutus vaalikampanjan asialistaan oli suuri nimenomaan tässä asiassa: aiheen merkitys korostui aivan kampanjan loppuvaiheessa ja teema näkyi vahvasti puoluevalinnan avoimissa asiaperusteluissa.

Suomen vakavimpana yhteiskunnallisena ongelmana vastaajat pitivät asiakokonaisuutta köyhyys, syrjäytyminen ja tuloerojen kasvu (29 %) sekä työttömyyttä (26 %). Noin neljännes näitä kysymyksiä vakavimpina pitäneistä katsoi SDP:n parhaaksi puolueeksi hoitamaan ongelmaa. Ilmeisesti SDP:n vahva asianhoitajaprofili keskeisimmiksi katsotuissa ongelmissa oli osasy siihen, miksi puolue kykeni päähallituspuolueasemasta tekemään siedettävän tuloksen vuoden 2011 muutosvaaleissa. Rököletappion kärsinyttä Keskustaa leimasi puolestaan heikko asianhoitajaprofili kansalaisten keskeisimmiksi kokemissa ongelmissa.

Tärkeimpien asiakysymysten ja vakavimpina pidettyjen ongelmien listat vastasivat vaalikampanja-ajan mediasisältöjä vain osittain. Tämän kirjan toisen luvun analyysi osoitti, että EU-politiikka oli vuoden 2011 alkukuukausina kampanjan käsitellyin aihe. Sama teema nousi kärkeen, kun valitsijat perustelivat omin sanoin vaalien tärkeintä asiakysymystä. Tältä osin media siis vahvisti ja myös itse rakensi vaaliagendaa. Toisaalta muilta osin vastaavuus jäi vähäiseksi, koska media käsitteli vaalijutuissaan vain vähän kansalaisten merkittävimpinä pitämiä yhteiskunnallisia ongelmia. Vielä vähemmän yhteistä kansalaisten asiakysymysprioriteeteilla oli kirjan kolmannen luvun esittelemien mielipidetutkimusteemojen kanssa.

LÄHTEET

- Éric Bélanger ja Bonnie M. Meguid (2008): Issue Saliency, Issue Ownership, and Issue-Based Vote Choice. *Electoral Studies* 27, 477–491.
- Borg, Sami ja Tom Moring (2005): Vaalikampanja. Teoksessa Heikki Paloheimo toim., *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY, 47–72.
- Djupsund, Göran ja Tom Carlson (2005): Högt i tak och brett mellan väggarna? Teoksessa *Den finlands-svenska väljaren* (toim. Åsa Bengtsson ja Kimmo Grönlund). Vasa: Åbo Akademi, Samforsk, 57–88.
- Haikonen, Jyrki ja Pentti Kiljunen (2003): *Mitä mieltä, suomalainen? EVAn asennetutkimuksien kertomaa vuosilta 1984–2003*. EVA-raportti. Helsinki: Taloustieto.
- Haavisto, Ilkka ja Pentti Kiljunen (2011): *Maaailman paras maa. EVAn kansallinen arvo- ja asennetutkimus 2011* [verkkodokumentti]. Helsinki: Taloustieto. <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2011/03/Maaailman-paras-maa.pdf> [luettu 06.03.2012]
- Johns, Robert (2010): Measuring Issue Saliency in British Elections : Competing Interpretations of "Most Important Issue". *Political Research Quarterly*, vol. 63/1, 143–158.
- Key, V. O. (1966): *The Responsible Electorate: Rationality in Presidential Voting 1936–1960*. Cambridge: Belknap.
- Krosnick, Jon (1990): Government policy and citizen passion: A study of issue publics in contemporary America. *Political Behavior* 12, 59–92.
- McCombs, Maxwell ja Donald Shaw (1972): The agenda-setting function of mass media, *Public Opinion Quarterly* 36, 176–187.
- Paloheimo, Heikki (2005): Puoluevalinnan tilannetekijät. Teoksessa Heikki Paloheimo toim., *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY, 202–228.
- Pesonen, Pertti ja Risto Sänkiahö ja Sami Borg (1993): *Vaalikansan äänivalta. Tutkimus eduskuntavaaleista ja vaalikansasta Suomen poliittisessa järjestelmässä*. Helsinki: WSOY.
- Smith, Tom (1985): The Polls: America's Most Important Problems Part I: National and International. *The Public Opinion Quarterly*, Vol. 49, No. 2, 264–274.
- Suhonen, Pertti (1994): *Mediat, me ja ympäristö*. Helsinki: Hanki ja jää.

POLIITTINEN KIINNITTYMINEN

Medborgarnas förväntningar på politiskt beslutsfattande
Åsa Bengtsson och Henrik Serup Christensen

Politiikkatietämys ja poliittinen kiinnostus
Kimmo Elo ja Lauri Rapeli

Uskonto ja äänestäminen
Juri Mykkänen

15

Medborgarnas förväntningar på politiskt beslutsfattande

Åsa Bengtson och Henrik Serup Christensen

EN UTMANAD DEMOKRATI

Under de senaste decennierna har valdeltagandet sjunkit i Finland och i många andra länder (Wass 2008; Franklin 2004). De politiska partierna för en allt mer tynande tillvaro med färre medlemmar och sämre förankring i de breda samhällslagren (Bengtsson 2007; Scarrow 2000). Samtidigt har medborgarnas förtroende och stöd för den representativa demokratis aktörer och institutioner sjunkit runt om i västvärlden (Dalton 2004; Pharr & Putnam 2000; Mattila & Sankiaho 2005) och populistiska partier har rönt allt större framgångar (Zaslove 2008). Trots de negativa trenderna är stödet för demokrati som system starkt (Dalton 1999). Intrycket är att en allt större del av befolkningen förhåller sig kritisk gentemot det sätt som den representativa demokratin fungerar i praktiken (Norris 1999).

Ett vanligt argument är att många av de utmaningar som den representativa demokratin står inför skulle kunna åtgärdas genom att göra medborgarna mer delaktiga i politiken. Fler möjligheter och nya kanaler för medborgarna att föra fram sina åsikter presenteras alltså som den medicin som kan råda bot på den frustration eller det ointresse som på många håll tycks råda. Om tolkningen stämmer borde det demokratiska systemet anpassas till dagens samhälle och de förväntningar som finns. Nya former för direkt medborgardeltagande borde införas; former som delvis kan ersätta dagens system där folkvalda representanter fattar politiska beslut, eller fungera som komplement till den representativa demokratin, t.ex. i form av folkomröstningar eller medborgarinitiativ (Dalton m.fl. 2003).

I flera länder har man redan rört sig i den här riktningen och har genomfört eller åtminstone testat konkreta möjligheter för direkt medborgardeltagande, t.ex. genom införande av medborgarinitiativ, ett mer frekvent användande av folkomröstningar eller andra mer innovativa metoder som politiska diskussioner för vanliga medborgare eller deltagande budgetering (Cain m.fl. 2003; Smith 2009). Utvecklingen i Finland inte har varit speciellt dramatisk på det här området men några små steg har tagits. Traditionellt sett har Finland i mycket stor utsträckning förlitat sig på den representativa demokratis logik. Rådgivande folkomröstningar på nationell nivå har endast arrangerats två gånger.¹ Den 1 mars 2012 införs en

1 1931 röstade folket om upphävande av förbudslagen och 1994 om medlemskap i Europeiska Unionen. På den kommunala nivån har folkomröstningar använts betydligt oftare än på nationell nivå. I 1995 års kommunallag infördes dessutom en möjlighet för medborgarna att på kommunal nivå ta initiativ till folkomröstningar. Sista

ny kanal för medborgarna att direkt påverka det politiska beslutsfattandet på nationell nivå via ett sk. medborgarinitiativ. Medborgarinitiativet innebär att minst 50 000 röstberättigade finländare kan ta initiativ till ny lagstiftning, beslutsmakten ligger dock kvar hos riksdagen och dess 200 ledamöter. Ett liknande medborgarinitiativ har även införts inom den Europeiska Unionen i och med Lissabonfördraget.²

Forskningen, liksom den allmänna samhällsdiskussionen, har länge varit elitkoncentrerad (Dalton m.fl. 2001, 44) och medborgarnas inställning till formerna för politiskt beslutsfattande har inte ansetts speciellt intressant. De undersökningar som har gjorts är inte enbart få till antalet utan även ensidiga. Dessutom har den sparsamma forskningen kommit fram till resultatet som pekar i olika riktning. Opinionsmätningar har med jämna mellanrum visat att folkomröstningar som beslutsmetod har ett omfattande folkligt stöd (Bowler m.fl. 1998; Dalton m.fl. 2001; Bengtsson & Mattila 2009; Paloheimo 2007). Detta har tolkats som att mer folkligt deltagande skulle välkomnas och kanske dessutom kunna åtgärda en del av de problem som dagens demokratier konfronteras med.

Men argumentet att mer makt åt folket skulle vara den lösning som kan råda bot på dagens problem har inte fått stå oemotsagt. De amerikanska forskarna John Hibbing och Elizabeth Theiss-Morse hävdar i sin kontroversiella studie *Stealth Democracy* (2002) att denna populära tolkning baserar sig på missförstånd och att mer politiskt inflytande egentligen inte intresserar dagens medborgare. Att de trots det svarar positivt på frågor om folkomröstningar i opinionsundersökningar beror på att de inte erbjuds tillräckligt med alternativ för att uttrycka sina önskemål om politiskt förändring. Enlig Hibbings och Theiss-Morses forskning tycker många människor illa om politiska konflikter och känner inte tilltro till att folkvalda politiker ser till det allmänna bästa. Samtidigt är folk i allmänhet inte beredda att själva ta ett större ansvar för det politiska beslutsfattandet och vill därför snarare få dagens representativa demokrati att fungera mer effektivt genom att tona ner politisk maktkamp och ge en större roll i beslutsfattandet åt politiskt oberoende experter. Liknande attityder har även tidigare kunnat spåras bland den finländska befolkningen (Bengtsson & Mattila 2009).

En av anledningarna till den sparsamma forskning om medborgarnas attityder gentemot politiskt beslutsfattande och de tvetydiga resultaten är att det är svårt att utreda hur människor vill att politiskt beslutsfattande skall fungera. Politiska processer är mångfacetterade och att ställa frågor om komplicerade saker i förenklade survey-undersökningar är minst sagt utmanande. I det här kapitlet görs trots allt ett försök att kartlägga finländarnas åsikter om hur det politiska beslutsfattandet skall skötas, eller snarare hos vem som beslutsmakten bör ligga; hos medborgarna, hos politiska representanter eller hos experter. Vi undersöker även hur synen på politiskt beslutsfattande varierar mellan olika grupper i samhället och hur medborgare med olika demokratisyn engagerar sig politiskt.

ordet ligger dock fortfarande hos kommunfullmäktige som kan välja att avvisa ett medborgarinitiativ. Tio år efter lagens införande hade den resulterat i ca 50 rådgivande kommunala folkomröstningar (Pikkala 2006).

2 Från och med den 1 april 2012 är det möjligt för en miljon medborgare från minst en fjärdedel av EU-länderna att uppmana kommissionen att lägga fram lagförslag på områden som omfattas av kommissionens befogenheter.

OLIKA SYNER PÅ POLITISKT BESLUTSFATTANDE

Vad man kan förvänta sig av medborgarna och vilket som är det ideala sättet att fatta politiska beslut är även omtvistat i den teoretiska litteraturen. Synen på hur omfattande roll medborgarna bör ha varierar beroende på vem man frågar och det finns även olika åsikter om vilka medborgargrupper som föredrar en form av beslutsfattande. Tre olika idealtyper kan identifieras. Dessa benämns här representationssynen, deltagandesynen och expertsynen. Nedan presenteras de tre alternativen kort kompletterat med hypoteser om vilka typer av medborgare som föredrar vilken syn och hur det påverkar deras politiska aktivitet.

POLITISKT BESLUTSFATTANDE VIA REPRESENTATION

En rent representativ demokrati kan härledas till det som ofta benämns som en elitistisk demokratisyn. Enligt denna syn kan demokrati definieras som en metod för att utse ledarskap. Medborgarnas roll begränsas till att påverka politikens inriktning genom att rösta och mellan valen skall de utsedda representanterna ha fria händer att fatta beslut utan inblandning från medborgarna. Den elitistiska demokratisynen förknippas ofta med den österrikiska ekonomen Joseph Schumpeter och hans klassiska verk *Capitalism, Socialism and Democracy* (Schumpeter 1942, se Held 2006 för mera om den elitistiska demokrati-modellen). Schumpeter som förespråkade en begränsad form av elitdemokrati där väljarnas roll begränsas till att ta ställning till olika politiska alternativ, baserade sin uppfattning om på erfarenheter från 1930-talets Tyskland som enligt honom visade att gemene man är inte är kompetent nog att medverka i det politiska beslutsfattandet utan kan utnyttjas av demagoger för att störta demokratin.

Ett rent representativt system bygger på medborgarna med jämna mellanrum i allmänna val via sitt sätt att rösta ger signaler om vad de tycker. Detta kan göras antingen genom att visa väg (ge mandat inför framtiden) eller att utkräva politiker på ansvar. För systemet skall fungera effektivt och vara responsivt krävs att politiken är organiserad så att det finns olika åsikter och alternativ på den politiska kartan; alternativ för väljarna att ta ställning till. Precis som Berelson m.fl. (1954) påpekar är heterogenitet en viktig aspekt för att demokratin skall fungera väl. Här kan vi anta att en av nycklarna till att förstå inställningen gentemot ett rent representativt system ligger, nämligen om man uppfattar att kravet på tillräckliga alternativ uppfylls. Uppluckrade skiljelinjer inom politiken och svagare band mellan väljare och partier sägs vara en av orsakerna bakom den ökade kritik som riktas mot politiken och de sjunkande förtroendenivåerna (Patterson 2002). Ett naturligt antagande är därför att de väljare som känner sig representerade via de politiska partierna är mer benägna att stöda ett rent representativt system än andra. Tidigare studier visar tydligt att de äldre generationerna som har socialiserats in i politiken under en tid då de politiska partierna hade en tydligare förankring bland olika samhällsgrupper har är mer partiidentifierade och känner sig bättre representerade (Grönlund m.fl. 2005).

Enligt den representativa demokratisynen ska medborgarna inte vara passiva, men representativt beslutsfattande är att föredra framför mer omfattande engagemang från medborgar-

nas sida. De valda representanterna har den centrala rollen i politiken och dessa ska ha fria händer att fatta beslut. Det är därför väsentligt att i den utsträckning som medborgardeltagande förekommer ska det vara på representanternas villkor.

POLITISKT BESLUTFATTANDE VIA DELTAGANDE

Den deltagardemokratiska synen uppstod som en reaktion på elitismen och betonar det demokratiska värdet av politiskt engagemang även mellan allmänna val. Några av de främsta moderna företrädarna för det deltagardemokratiska idealet är Carol Pateman (1970) och Benjamin Barber (1984), men dess ursprung kan spåras tillbaka till bl.a. J.S. Mill och J.J. Rousseau. Enligt den deltagardemokratiska synen är ett brett medborgerligt engagemang ett demokratiskt gott leder till bättre demokratiska beslut, men även har positiva konsekvenser för de aktiva medborgarna, genom att utveckla deras kunskap om politik och förmåga att delta på ett konstruktivt sätt. En rikare flora av olika deltagandeformer ses som ett värdefullt komplement som kan förädla den representativa demokratin (Gilljam & Hermansson 2003, 19).

Under senare tid har deltagandesynen tagit sig olika uttryck, men ett gemensamt drag betoningen av att medborgardeltagande är positivt för demokratin oberoende av i vilken form den sker. Det hävdas ofta att intresset för ett mer diversifierat deltagande och för direkt politiskt inflytande har ökat och att det är kopplat till samhällets modernisering, där bl.a. högre utbildningsnivåer och en mer kritisk hållning gentemot hierarkiska organisationer och postmateriella värderingar spelar en viktig roll (Inglehart 1977, 1997; Welzel 2007). Andra gör istället gällande att det är de missnöjda och politiskt frustrerade medborgarna som vill få tillstånd en förändring i det politiska systemet och att kravet på mer medborgarinflytande kan vara en av dessa förändringar (Dalton m.fl., 2001; Klingemann 1999; Dalton 2004).

Medborgare som är anhängare av en deltagardemokratisk syn kan antas vara aktiva på politikens olika områden. Det är väsentligt i detta sammanhang att betona de olika uttryck som det politiska deltagandet kan ta sig. De uttrycksmedel som medborgarna använder för att få utlopp för sitt politiska engagemang utgör en allt mer varierad samling metoder av vilka flera kan sägas överskrida gränserna mellan de politiska, ekonomiska och privata sfärerna (Stolle m.fl. 2005; Bennett 1998). Forskningen visar dessutom att många medborgare väljer att koncentrera sitt politiska engagemang till vissa, liknande former av deltagande snarare än att vara aktiva på alla de sätt som finns tillgängliga (Verba och Nie 1972, Verba m.fl. 1978, Teorell m.fl. 2007, Bengtsson och Christensen 2009). Istället för att använda sig av många olika former av aktivism väljer alltså allt fler att plocka de verktyg ur lådan som passar just deras behov och syften.

POLITISKT BESLUTFATTANDE VIA EXPERTER

Som redan nämnt har de amerikanska forskarna John Hibbing och Elizabeth Theiss-Morse i sin kontroversiella studie *Stealth Democracy* (2002) hävdad att det råder ett missförstånd i den allmänna debatten och att mer politiskt inflytande egentligen inte intresserar dagens

medborgare. Enlig deras forskning tycker många människor illa om politiska konflikter och känner inte tilltro till att folkvalda politiker ser till det allmänna bästa. Samtidigt är folk i allmänhet inte beredda att själva ta ett större ansvar för det politiska beslutsfattandet och vill därför snarare få dagens representativa demokrati att fungera mer effektivt. Detta innebär mera frihet för de valda representanterna, men också för oberoende experter. Intresset för att ge en mer omfattande roll åt experter bottnar i en ingenjörssyn på politik. Enligt denna syn bör politik inte handla om konflikt och intressebevakning utan snarare om att finna den bästa lösningen. Det drivs av en tveksamhet gentemot politiska representanters förmåga att se till allmänhetens bästa istället för att driva särintressen. Enligt denna syn – i likhet med representationssynen – bör medborgarnas roll i demokratin vara begränsad. Men beslutsfattandet ska överlåtas till experter snarare än de valda representanter som enligt denna syn tenderar att vara korrumperade och driva särintressen snarare än allmänhetens bästa.

Liknande attityder har även tidigare kunnat spåras bland den finländska befolkningen (Bengtsson & Mattila 2009). I denna studie visade det sig att det i första hand är äldre, lågutbildade medborgare som är missnöjda med dagens politiska system och de som ideologiskt identifierar sig till höger som förespråkar en större roll för experter. Vi kan även anta att deltagandenivåerna för de som delar denna teknokratiska syn på politiskt beslutsfattande är relativt begränsat, dels eftersom idealet i sig betonar experters roll, dels eftersom det sannolikt hänger samman med en låg tilltro till vanliga människors politiska förmåga.

Sammanfattande presenteras de tre idealmodellerna i tabell 15.1. Utgående från tidigare forskning inkluderar tabellen de väsentligaste teoretiska utgångspunkterna, hos vem vi för-

Tabell 15.1
Tre syner på demokratiskt beslutsfattande

	REPRESENTATION	DELTAGANDE	EXPERTIS
<i>Politisk ideal</i>	Elitistisk	Månsidigt	Teknokratisk
<i>Syn på beslutsfattandet</i>	Politiska representanter som företräder olika intressen fattar beslut	Medborgarna är involverade och för fram en mångfald av åsikter	Effektivitet och allmänna bästa betonas, oberoende experter dominerar
<i>Syn på medborgarenge-mang</i>	Utse representanter och utkräva ansvar i val	Omfattande deltagande garanterar mångfald och legitimitet	Medborgarna deltar endast då det är nödvändigt
<i>Socio-demografisk profil</i>	Äldre	Unga, hög utbildning	Äldre, låg utbildning
<i>Politisk attityd</i>	Högt förtroende för partier och politik	Ideologiskt till vänster, lågt förtroende för systemet	Konservativ, lågt förtroende för politiker och partier
<i>Politisk aktivitet</i>	Valdeltagande, konventionellt deltagande	Brett och omfattande deltagande	Valdeltagande

väntar oss att finna stöd för respektive syn på politiskt beslutsfattande, vilka attityder de olika anhängarna förväntas ha, samt om och i så fall hur de förväntas vara politiskt aktiva.

MEDBORGARNAS SYN PÅ POLITISKT BESLUTSFATTANDE

Vad tycker då finländare om politiskt beslutsfattande? För att få fram vilken typ av beslutsfattarna som ligger finländarna närmast om hjärtat används i detta kapitel nio olika frågor som utgångspunkt. De berör alla samma ämne – hur politiska beslut skall fattas, eller vem som skall vara involverad i det politiska beslutsfattandet – men angriper problematiken på olika sätt. Svaren på de nio olika frågorna presenteras i tabell 15.2.

De nio frågorna kan delas in i tre olika grupper. Den första gruppen består av enkla och konkreta påståenden som de intervjuade skall ta ställning till. De två första påståendena handlar om olika former för medborgarligt deltagande; folkomröstningar och politiska diskussioner för vanliga medborgare som stöd för den representativa demokratin. De fyra följande frågorna är mer direkta och handlar om det bästa respektive värsta sättet att fatta politiska beslut. Av de olika alternativen som erbjuds är det två som är inriktade på en mer omfattande roll för medborgarna medan de två övriga berör alternativen folkvalda politiker och experter på olika områden.³ I de två sista frågorna används en helt annan strategi för att få fram väljarnas åsikter, nämligen att tvinga fram ett val mellan olika alternativa sätt att fatta beslut. Detta eftersom många tycks ha en tendens att vara positiva till förslag som i sig är motstridiga. I den första frågan står valet mellan beslut som fattas av vanliga medborgare eller av folkvalda representanter och i den andra mellan politiska beslut fattade oberoende experter eller av folkvalda representanter.⁴

Sammantaget ger svaren ett spretigt intryck och det tycks vara svårt att ge ett entydigt svar på vilken typ av beslutsfattande som finländarna föredrar endast genom att studera de olika frågorna för sig. Intrycket är alltså att finländarna är ambivalenta och osäkra på frågan om hur politiska beslut fattas på bästa sätt, något som med tanke på tematikens komplexitet inte är speciellt märkligt. Det tycks i och för sig finnas ett omfattande stöd för att få medborgarna mer delaktiga i det politiska beslutsfattandet, vilket kan tolkas i linje med det som många forskare och samhällsdebattörer förväntar sig. Men samtidigt är det svårt att veta vilken åsikt som egentligen är den mest framträdande eftersom även andra förslag, som t.ex. att överlåta mer beslutsmyndighet åt experter på olika områden eller att låta de folkvalda politikerna ansvara för det politiska beslutsfattandet även i framtiden, tycks ha ett starkt understöd.

Exempelvis är över 60 procent positivt inställda till ett större användande av folkomröstningar och drygt 70 procent anser att det borde arrangeras politiska diskussioner för vanliga medborgare som stöd för den representativa demokratin.⁵ Samma mönster fortsätter bland

3 Svarsskalan går från 0 till 10 där 0 indikerade "det värsta sättet att fatta politiska beslut" och 10 "det bästa sättet". Här delas de in i tre grupper; de med positiv inställning (6–10), de med negativ inställning (0–4) och de som är neutrala i frågan (5).

4 Svarsskalan går från 0 till 10. Här delas de in i tre grupper 0–4: beslut fattas av vanliga medborgare/oberoende experter, 5: neutral, 6–10: beslut fattas av folkvalda representanter.

5 När man frågar om beredskapen att delta i dylika diskussioner är omkring 40 procent positivt inställda (redovisas inte här). Det tredje påståendet som handlar om att ge mer makt åt politiskt oberoende experter möts med betydligt större skepticism. En dryg fjärdedel instämmer i att en större roll för experter skulle vara bra för Finland.

frågorna om bästa sättet att fatta beslut där det mest grundmurade stödet finns för att göra det lättare för medborgarna att delta och diskutera politiska beslut (83 %) och att regelbundet tillfråga väljarna om deras åsikter (76 %). Ställda inför ett val mellan beslutsfattande som ligger i händerna på vanliga medborgare eller folkvalda representanter är det trots allt endast drygt 10 procent som föredrar det föregående.

Faktum är att en något större andel kan tänka sig att lägga över beslutsmakten på oberoende experter (13 %) än åt vanligt folk (10 %). Men även i detta val går alltså de folkvalda representanterna segrande ur striden. Ett relativt starkt stöd för expertstyre framkommer trots detta i en av frågorna om det bästa sättet att fatta beslut, medan påståendet som handlar om att mer makt åt politiskt oberoende experter skulle vara bra för Finland möts med betydligt större skepticism.

Tabell 15.2
Medborgarnas åsikter om politiskt beslutsfattande (%)

<i>Påståenden:</i>	Instämmer		Av annan åsikt	Vet ej/ Svar saknas	(n)
Viktiga samhälleliga frågor borde allt oftare avgöras genom folkomröstningar	65		33	1	(1298) ^a
Politiska diskussioner för vanliga medborgare borde ordnas som stöd för den representativa demokratin	72		24	5	(1298) ^a
Finland skulle må bättre om det politiska beslutsfattandet låg i händerna på oberoende experter i stället för politiker och medborgare	25		64	11	(806)
<i>Bästa sättet att fatta beslut:</i>	Sämsta	Neutral	Bästa	Svar saknas	(n)
Regelbundet tillfråga medborgarna om deras åsikter	14	9	76	2	(806)
Låta experter inom olika områden fatta beslut	27	16	55	2	(806)
Göra det lättare för människor att delta och diskutera viktiga politiska beslut	5	10	83	2	(806)
Låta politiker utsedda i val fatta beslut	18	15	66	2	(806)
<i>Olika sätt att fatta beslut:</i>	Medb./Exp.	Neutral	Repr.	Svar saknas	(n)
Vanliga medborgare borde fatta politiska beslut / Folkvalda representanter borde politiska beslut	10	11	76	4	(806)
Politiskt obundna experter borde fatta politiska beslut / Folkvalda representanter borde fatta politiska beslut	13	14	69	4	(806)

Kommentar: Instämmer: helt eller delvis av samma åsikt, av annan åsikt: helt eller delvis av annan åsikt, Bästa: 10-6, neutral:5, Sämsta: 0-4. Olika sätt, neutral:0,5. v.e: vet ej, s.s: svar saknas.

^a Frågorna är ställda i besöksintervjun. Övriga frågor är ställda i den enkät som besvarades av färre respondenter.

En potentiell tolkning av de motstridiga resultaten är att medborgarna skiljer mellan viljeyttring och faktiskt beslutsfattande. Att fatta politiska beslut är långt ifrån alltid en kort och enkel process och det verkar sannolikt att många förespråkar att antingen medborgarna eller experter skall höras under vägens gång men att de slutgiltiga besluten skall fattas av valda representanter. Det skulle kunna förklara varför en så stor andel är positivt inställda till folkomröstningar och politiska diskussioner och att många tycker att det är ett bra att regelbundet höra medborgarnas åsikter och göra det lättare för medborgarna att diskutera politiska frågor.

De nio olika frågor om politiskt beslutsfattande som redovisades ovan ger som sagt ett ganska blandat intryck och det är svårt att avgöra om det finns något logiskt och sammanhållet mönster i de åsikter som väljarna uttrycker i de här frågorna. Faktoranalys (tabell 15.3), som används för att upptäcka olika dimensioner i ett material, visar ändå att det finns tre olika syner som tycks hänga samman relativt väl. Den första dimensionen kan beskrivas som representationsorienterad. På denna laddar de tre frågor som konkret anger folkvalda politiker som beslutsfattare som ett alternativ. Dessutom laddar frågan om folkomröstningar negativt på denna dimension, vilket är ett logiskt resultat. Om man föredrar ett politiskt system där beslut fattas av folkvalda representanter bör man rimligtvis vara negativt inställd till direkt-demokratiska inslag som folkomröstningar. Den andra dimensionen fångar upp åsikter till fördel för ett större medborgarinflytande. De tre frågor som laddar starkast på denna dimension handlar dock alla om viljeyttring snarare än beslutsfattande; att höra medborgarna, göra det lättare för dem att diskutera och att ordna politiska diskussioner för vanliga medborgare. Den sista dimensionen kan tydligt relateras till experters roll i det politiska beslutsfattandet.

Tabell 15.3
Dimensioner i attityder gentemot politiskt beslutsfattande

	Komponenter		
	Representation	Deltagande	Expertis
Beslutsfattande: Medborgare eller folkvalda representanter	0,74	0,02	-0,16
Bästa sätt att fatta beslut: folkvalda politiker	0,71	-0,09	0,08
Viktiga frågor borde oftare avgöras genom folkomröstning	-0,58	0,43	-0,17
Beslutsfattande Experter eller folkvalda representanter	0,56	0,14	-0,54
Bästa sätt att fatta beslut: göra det lättare att delta och diskutera	0,14	0,81	0,05
Bästa sätt att fatta beslut: regelbundet fråga medborgare	-0,25	0,77	0,04
Offentliga diskussioner för vanliga medborgare borde organiseras	-0,04	0,50	-0,22
Bästa sätt att fatta beslut: Låta experter fatta beslut	0,28	0,00	0,80
Politiska beslut borde överlåtas åt experter	-0,21	-0,09	0,73

Kommentar: Principal komponent analys med Kaiser normalisering och Varimax rotation.

Även här är det tre frågor som visar sig höra samman, av vilka alla på ett konkret och direkt sätt tar upp alternativet att ge experter mer inflytande över politiska beslut.⁶

Tre olika ideal som är i linje med den inledande diskussionen kan alltså skönjas i de nio frågorna som på olika sätt berör politiskt beslutsfattande; ett representativt ideal, ett medborgarcentrerat ideal och ett expertideal. För att göra det möjligt att gå vidare och analysera de tre idealen för att få veta hur olika grupper i samhället förhåller sig till dem används resultatet i faktoranalysen för att skapa tre olika index. Indexen bildas av de frågor som laddar starkast på respektive dimension och bidrar till att göra materialet mer överskådligt och hanterbart.⁷

ÅSIKTER OM POLITISKT BESLUTSFATTANDE ENLIGT BAKGRUND

Vilka människor i samhället är det som föredrar ett rent representativt politiskt system, där våra folkvalda politiker bär ansvaret för det politiska beslutsfattandet, och vem är det som anser att medborgarna eller experter bör få ett större utrymme? Enligt de förväntningar som presenterades tidigare är att utgångspunkten att det representativa idealet i första hand stöds av de äldre generationerna och med väljare som är välintegrerade i dagens politiska system. Unga, högutbildade väljare som är kritiska till dagens politik och vänsterorienterade förväntas å sin sida vara anhängare av ett medborgarorienterat ideal. En positiv inställning gentemot expertidealet antas stå sig starkast bland de äldre, högerorienterade och kritiska väljarna.

Åsikterna gentemot de tre olika inriktningarna presenteras i tabell 15.4 enligt sociodemografisk och ekonomisk bakgrund men även enligt hur väl integrerad man är i dagens politiska värld och enligt politisk inriktning. De siffror som presenteras utgör den andel som har en positiv inställning gentemot de tre olika alternativen för beslutsfattande.⁸ Enligt den relativt grova indelning som används här är det 55 procent som har en positiv inställning gentemot ett representativt system, 62 procent är för ett större medborgerligt deltagande i det politiska beslutsfattandet och 18 procent är inställda på att ge en mer omfattande roll åt experter då politiska beslut skall fattas. Skillnaderna mellan olika samhällsgrupper är ändå stora och i stor utsträckning bekräftas de uppställda förväntningarna.

Ett representativt system tilltalar i större utsträckning de resursstarka i samhället, både sett till utbildning och inkomst. Även ålder visar sig som väntat spela en viktig roll; stödet för representativt beslutsfattande är som lägst bland de yngsta och högst bland de som är 55 år eller äldre. Inställningen till politik är också viktigt och mönstret är tydligt. Finländare med högt politiskt intresse och en positiv syn på demokratins lyhörddhet, som identifierar sig med

6 Två variabler, den om folkomröstningar och en av de tvådimensionella frågorna där ett ställningstagande för den ena eller andra formen av beslutsfattande tvingas fram, laddar starkt på två olika dimensioner. Laddningen är dock med olika förtecken, vilket i sig är logiskt och enligt förväntan.

7 En alternativ möjlighet är att använda faktor resultatet direkt istället för att skapa egna variabler. Men eftersom detta i vissa fall gör det svårare att framställa resultaten på ett tydligt sätt avstår vi från denna möjlighet. En hög grad av korrelation mellan de olika typerna av index indikerar att detta val inte påverkar resultaten (Pearson korrelationskoefficienter: Representativ = 0.91, Deltagande = 0.93, Expert = 0.93. ($p < 0.01$)).

8 Indexen som varierar mellan 0 och 1 är indelade i tre grupper; låg (0–0,33), medel (0,34–0,66), hög (0,67–1). Andelen som placerar sig i gruppen ”hög” presenteras i tabellen.

Tabell 15.4
Demokratiideal enligt bakgrund, politisk integrering och ideologi (% positiv inställning)

	Representation		Deltagande		Expertis	
	%	(n)	%	(n)	%	(n)
Totalt	55	(768)	62	(792)	18	(711)
<i>Kön</i>						
Kvinna	54	(386)	64	(402)	21	(352)
Man	56	(382)	61	(390)	16	(359)
<i>Ålder</i>						
18-24	30	(44)	73	(45)	29	(42)
25-34	45	(117)	60	(121)	19	(111)
35-44	46	(109)	52	(112)	21	(103)
45-54	47	(122)	67	(124)	12	(113)
55-64	65	(146)	63	(152)	16	(141)
65-	66	(230)	64	(238)	20	(209)
<i>Utbildning</i>						
Folkskola	56	(50)	69	(52)	24	(42)
Grundskola, mellanskola	52	(95)	64	(97)	23	(82)
Yrkesskola	51	(207)	63	(218)	13	(190)
Mellan	54	(202)	64	(226)	19	(195)
Yrkeshögskola	50	(78)	58	(79)	23	(73)
Universitet	66	(136)	57	(140)	18	(129)
<i>Inkomst</i>						
I	38	(107)	67	(112)	23	(92)
II	53	(204)	61	(207)	19	(185)
III	57	(185)	66	(188)	14	(171)
IV	62	(207)	59	(215)	18	(200)
<i>Politisk intresse</i>						
Lågt	17	(30)	57	(30)	43	(21)
Ganska lågt	41	(124)	61	(132)	21	(111)
Ganska högt	54	(408)	61	(419)	19	(388)
Högt	69	(206)	66	(211)	13	(196)
<i>Partiidentifikation</i>						
Ingen	17	(69)	69	(73)	28	(64)
Svag	52	(173)	63	(176)	20	(159)
Ganska stark	54	(253)	63	(261)	17	(235)
Stark	67	(269)	60	(278)	16	(252)
<i>Politisk kunskap</i>						
Låg	30	(60)	61	(62)	22	(49)
Medel	48	(248)	65	(259)	21	(223)
Hög	62	(460)	61	(471)	17	(439)
<i>Demokratitillfredsställelse</i>						
Låg eller ganska låg	39	(174)	75	(179)	22	(160)
Hög eller ganska hög	60	(587)	59	(606)	17	(548)

...

Tabell 15.4 ...

	Representation		Deltagande		Expertis	
	%	(n)	%	(n)	%	(n)
<i>Systemresponsivitet</i>						
Låg	50	(415)	68	(428)	20	(388)
Medel	60	(305)	56	(315)	16	(282)
Hög	75	(32)	58	(33)	7	(30)
<i>Ideologi</i>						
Vänster	53	(223)	71	(223)	16	(211)
Mitten	44	(183)	68	(183)	16	(171)
Höger	62	(325)	54	(325)	20	(304)

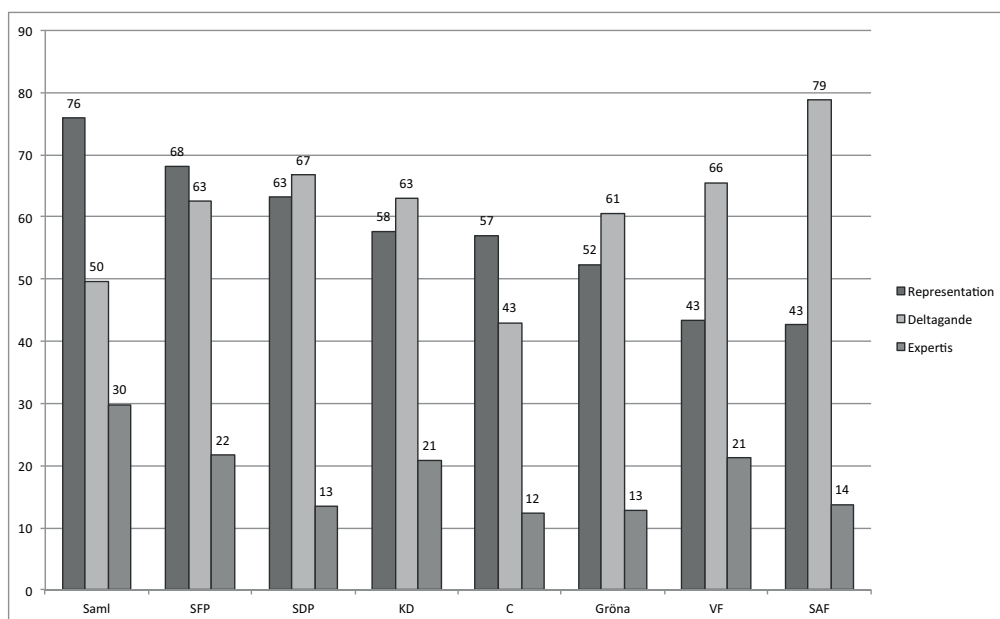
Kommentar: Indexen representation, deltagande och experter bygger på de två frågor som laddar starkast på respektive dimension i faktoranalysen (tabell 15.2) och varierar mellan 0 och 1. Indelning: låg=0-0.33, mellan 0.34-0.66, hög:0.67-1. Andelen respondenter i kategorin "hög" redovisas i tabellen. Systemresponsivitet: index med 4 påståenden om politikens lyhörddhet, indelat i tre grupper (0-0.33, 0.34-0.66, 0.67-1). Politisk kunskap: index utgående från 7 frågor, indelat i tre grupper (0-0.33, 0.34-0.66, 0.67-1). Ideologi: subjektivplacering på skalan 0-10. Vänster:0-4, Mitten: 5, Höger: 6-10.

ett visst parti, som är politiskt kunniga och som står ideologiskt till höger är betydligt mer positiva till ett representativt politiskt system än övriga. Resultatet är det förväntade; de som känner sig hemma i dagens system är även varma anhängare av en representativ demokrati.

I linje med vad som antagits finner vi att det i stort sett är de motsatta grupperna i samhället som förespråkar ett mer omfattande deltagande från medborgarnas sida. Inte minst de allra yngsta och de som tillhör den lägsta inkomstkvarteren är starka förespråkare för en större roll för vanliga medborgare i beslutsfattandet. Det samma gäller de som inte identifierar sig med ett visst parti eller känner att det politiska systemet är lyhört. Även väljare vars kunskaper om politik är begränsade och väljare som står till vänster ideologiskt sätt förespråkar mer direkt folkligt deltagande. Resultatet talar ett tydligt språk. Grupper som inte upplever att det nuvarande systemet fungerar bra som åsiktsförmedlare, som har det ekonomiskt kärtvt, och som inte i rent deskriptiva termer är speciellt välrepresenterade i riksdagen (t.ex. ungdomar, kvinnor och lågutbildade) (Bengtsson & Wass 2010) förespråkar en förskjutning i beslutsmakten från representanter mot medborgarna själva.

Det tredje alternativet att ge över mer beslutsmakt åt politiskt oberoende experter visar sig överlag vara relativt impopulärt, men även här finns intressanta skillnader mellan olika samhällsgrupper som med undantag för ålder går i förväntad riktning. Intressant nog påminner mönstret om det som visade sig för åsikterna gentemot ett mer omfattande medborgerligt deltagande där inställningen överlag i och för sig är betydligt mer positiv, men tendensen går alltså i samma riktning. De yngre generationerna och de som inte är speciellt välintegrerade i dagens system tycks förespråka en förändring i någon riktning. Kanske utan att vara riktigt säkra på vilket alternativ som är det bästa (Bengtsson & Mattila 2009). Däremot skiljer sig åsikterna åt mellan väljare med olika ideologisk inriktning. Väljare till vänster är mer benägna att förespråka ett större medborgardeltagande och väljare till höger en utveckling mot expertstyre.

Betydelsen av ideologin kan ses som en av de intressantaste skillnaderna i tabell 15.4. Väljare som står till vänster på den ideologiska skalan tycks alltså föredra mer direkt medborgarinflytande, medan stödet för representativt beslutsfattande och expertstyre är populärare bland dem som står till höger. Liknande mönster visar sig också när man studerar åsikterna bland partiernas väljare. Den övergripande bild som presenteras i figur 15.1 visar att de Samlingspartistiska väljarna i större utsträckning än väljare från andra partier har en mer elitistisk syn på politiskt beslutsfattande. De är varma förespråkare för att låta beslutsmakten ligga hos en liten gruppfolkvalda representanter och är även mer positiva än övriga gentemot att ge oberoende experter mer inflytande. Däremot har de en mer återhållsam hållning än övriga väljargrupper gentemot mer medborgarinflytande. Det motsatta mönstret finner vi bland de Sannfinländska väljarna och i stor utsträckning även bland Vänsterförbundets väljargrupper. Sannfinländarnas starka stöd för en mer deltagardemokratiskt ideal kan hänföras till populistpartiers tendens att betona värdet i vanligt folks åsikter och motsäga sig maktstrukturer (Conovan 1999). De Grönas väljargrupper lutar även de mot ett mindre elitistiskt beslutsfattande, men inte i lika stor utsträckning som kunde förväntas med tanke på partiets bakgrund i miljörörelsen (Hermansson 2004).

Kommentar: För definitioner se tabell 15.3

Figur 15.1
Representationsideal enligt parti (röstningsbeteende)

SYN PÅ POLITISKT BESLUTFATTANDE OCH POLITISKT DELTAGANDE

Vilken betydelse har synen på demokrati för hur man aktiverar sig politiskt? Om den syn på det demokratiska beslutsfattandet som finns hos väljarna har konkret betydelse, borde vi se skillnader i det sätt på vilket medborgare med olika ideal engagerar sig i politiken. Tidigare forskning visar att det finns ett samband mellan hur politiskt integrerad man är och hur aktivt man röstar (Grönlund m.fl. 2005; Borg 2009) men även hur aktivt man engagerar sig i andra former. De som känner sig distanserade i förhållande till partier och det sätt på vilket demokratin fungerar är mindre aktiva än andra när det gäller att rösta och aktivera sig i traditionella politiska aktiviteter i politiska partier och andra föreningar, däremot är de mer benägna att protestera i olika former (Bengtsson & Christensen 2009). Tendenser av liknande slag visade sig i tabell 15.3 där demokratiidealen i olika samhällsgrupper presenterades. Frågan som ställs här är om det finns ett samband mellan synen på politiskt beslutsfattande och hur man väljer att engagera sig, eller att avstå från att engagera sig politiskt.

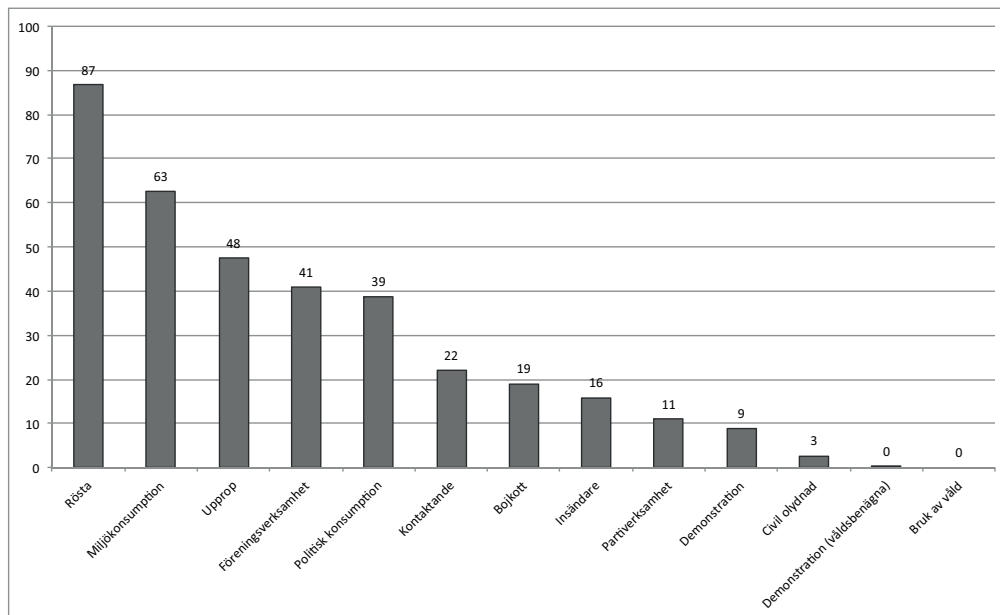
Många studier har vid det här laget visat att det sätt på vilket människor får utlopp för sitt politiska engagemang har förändrats över tid. Det finns en viss oro över att de konventionella formerna av politiskt deltagande, framför allt valdeltagande och medlemskap och aktivitet inom de politiska partierna håller på att mista sin attraktionsförmåga (Franklin 2004; Scarrow 2000). Många undersökningar visar ändå att det inte är frågan om en ensidig nedgång i politisk aktivitet, utan snarare att det sätt på vilket medborgarna föredrar att engagera sig har förändrats (Bengtsson & Christensen 2009; Christensen & Bengtsson 2011; Dalton 2004; Bennett 1998).

I valundersökningen 2011 ingick frågor om 11 olika former av engagemang.⁹ Även om det politiska deltagandet inte är i främsta fokus i det här kapitlet¹⁰ presenteras de olika formerna av politiskt aktivism i figur 15.2 sorterade enligt hur allmänna de är. Den absolut vanligaste formen av politiskt deltagande är att rösta i val. Av de som deltog i valundersökning 2011 angav 87 procent att de röstade i riksdagsvalet 2011, vilket skall jämföras med det verkliga valdeltagandet som låg på 70,5.¹¹ Den relativt stor skillnaden förvånar inte eftersom valdeltagandet så gott som alltid överskattas i undersökningar som bygger på de intervjuades egna uppgifter. Många upplever det som svårt att berätta att man inte röstade pga. uttalade sociala förväntningar om att man bör rösta. Till andra vanliga sätt att visa politiskt engagemang hör mer vardagliga handlingar som att styra sina konsumtionsvanor utgående från miljöhänsyn, vilket mer än 60 procent säger sig ha gjort, eller från politiska eller samhällsreliga motiv (39 %). Det är även vanligt att skriva under uppprop (48 %) eller att engagera sig en förening med politiska förtecken (41 %). Andra, något mindre vanliga metoder är att skriva insändare (16 %) eller att ta direkt kontakt med beslutsfattare (22 %), eller att vara

9 De 11 deltagandeformerna är: skriva insändare, ta kontakt med beslutsfattare, skriva under uppprop eller namninsamlingar, delta i partiverksamhet, delta i annan föreningsverksamhet med politiska förtecken, politisk konsumtion av miljöskäl, politisk konsumtion av politiska skäl, bojkott av produkter, demonstration, civil olydnad, demonstration med våld.

10 För den som vill läsa mer om politiskt deltagande i Finland hänvisas till Bengtsson & Grönlund (2005) och Bengtsson & Christensen (2009).

11 Finska medborgare som är bosatta utomlands ingår inte i denna siffra.

Figur 15.2
Politisk aktivitet under de senaste fyra åren (% har gjort)

aktiv medlem av ett politiskt parti (11 %). Ännu färre väljer att demonstrera (9 %) eller att använda civil olydnad (3 %).

Frågan som är i fokus det här kapitlet är dock inte hur aktiva finländarna är i olika former utan om den idealsyn som man när det gäller politiskt beslutsfattande påverkar hur eller om man själv aktiverar sig. För att få en bättre överblick över politiskt deltagande används de olika formerna av politiskt deltagande som har tagits fram med faktoranalys (se appendix). Faktoranalys bekräftar det som tidigare forskning visat, nämligen att medborgare som är aktiva på ett visst sätt, har även en tendens att vara aktiva i andra, närliggande former av aktiviteter. Politiskt deltagande har alltså en tendens att klumpa ihop sig (Bengtsson & Christensen 2009; Teorell m.fl. 2007). De 11 olika sätten att vara politiskt aktiv bildar tre olika dimensioner; politisk konsumtionsaktivism, traditionell politisk aktivism och protestaktivism.¹² Utöver de tre indexen presenteras även valdeltagandet i analyserna som presenteras i tabell 15.5. Enligt de förväntningar som presenterades i tabell 15.1 borde de högsta aktivitetsnivåerna finnas hos de som är anhängare av ett deltagardemokratiskt idealet. De som håller det representativa idealet högt antas vara aktiva när det gäller att rösta och i konventionella aktiviteter och expertförespråkare antas vara relativt passiva med undantag för att rösta i val.

12 Politisk konsumtionsaktivism: skriva under upprop eller namnsamling, politisk konsumtion av miljöskäl, politisk konsumtion av politiska skäl, bojkott. Traditionell politisk aktivism: Skriva insändare, ta kontakt med beslutsfattare, delta i partiverksamhet, delta i annan föreningsverksamhet med politiska förtecken. Protestaktivism: demonstration, civil olydnad, demonstration med våld.

Det allmänna mönstret är att skillnaderna inte är speciellt stora men att några intressanta och statistiskt säkerställda skillnader i förväntad riktning visar sig. Den största differensen återfinns för valdeltagandet bland de som håller det representativa idealet olika högt. Valdeltagandet bland de som är minst positivt inställda till att politiska beslut fattas av politiska representanter är 28 procentenheter lägre än bland de som har den mest positiva inställningen.¹³ En liknande, men mindre dramatisk (och inte statistiskt säkerställd) skillnad finns i det som här kallas traditionellt politiskt engagemang som bl.a. omfattar partiverksamhet, att kontakta beslutsfattare och att skriva insändare. Även detta är aktiviteter som i stor utsträckning riktar sig mot dagens beslutsfattare och politiska elit. Att människor som inte instämmer i att dagens system är det bästa sättet att fatta politiska beslut på väljer att vara mindre

Tabell 15.5
Politiskt deltagande enligt demokratiideal (medelvärden)

		Valdeltagande	Politisk konsumtion	Traditionell	Protest	(n)
Totalt		0,91	0,76	0,56	0,09	(811)
Representation	låg	0,68	0,73	0,47	0,18	(39)
	medel	0,86	0,77	0,53	0,08	(308)
	hög	0,96	0,77	0,58	0,09	(424)
	Differens	0,28 ***	0,04	0,11	-0,09	
Deltagande	låg	0,87	0,58	0,49	0,09	(22)
	medel	0,92	0,78	0,54	0,06	(284)
	hög	0,91	0,77	0,58	0,11	(490)
	Differens	0,05	0,20 ~	0,09	0,05 ~	
Expert	låg	0,93	0,79	0,66	0,12	(221)
	medel	0,91	0,81	0,57	0,08	(359)
	hög	0,92	0,73	0,48	0,07	(133)
	Differens	-0,01	-0,08	-0,18 **	-0,05	

Kommentar: Indexen representation, deltagande och experter bygger på de två frågor som laddar starkast på respektive dimension i faktoranalysen (tabell 15.2) och varierar mellan 0 och 1. Gruppindelning: låg=0-0.33, mellan 0.34-0.66, hög:0.67-1. Politiskt deltagande omfattar förutom valdeltagande tre index som beskrivs närmare i fotnot 12. ANOVA signifikanstest: ***p<0,001, **p<0,01, *p<0,05, ~p<0,10.

13 Det skall dock noteras att gruppen med negativ inställning till representativt beslutsfattande är liten (n=39). Skillnaden mellan den mellersta och den mest positiva gruppen är dock även den stor (10 procentenheter). Siffrorna kan för valdeltagandet direkt översättas till procent eftersom här endast finns en aktivitetsform. Det är inte möjligt för de övriga indexen som omfattar flera olika aktivitetsformer.

aktiva i former fungerar som stöd för detta system, framstår som ett naturligt resultat. Medborgare med en skeptisk hållning gentemot ett rent representativt beslutsfattande är dock aktivare när det gäller att delta i olika former av protestaktivism, men även här är skillnaden för liten för att vara statistiskt säkerställd.

Aktivitetsmönstret ser lite annorlunda ut när vi tittar på skillnaderna mellan medborgare med olika åsikter om vilken roll vanliga medborgare bör ha när det kommer till politiskt beslutsfattande. De som vill ha mer möjligheter för medborgarna att uttrycka sina åsikter och att fatta politiska beslut är mer aktiva i konsumtionsaktivism och när det gäller att protestera. Samma tendens gäller även i traditionella former av aktivism och valdeltagandet även om skillnaderna här är för små för att vara statistiskt signifikanta. Förenklat kan man säga att de som förespråkar mer medborgardeltagande tycks leva som de lär.

Samma devis kan även sägas gälla för de som har en positiv syn på att låta experter få en mer omfattande roll i det politiska beslutsfattandet. Med undantag för valdeltagandet som är inte varierar mellan de olika grupperna är den grupp med den mest positiva inställningen gentemot experter mindre aktiv än övriga. Den största och även statistiskt säkerställda skillnaden visar sig för traditionell aktivism, som att vara aktiv inom politiska partier, att skriva insändare och ta kontakt med beslutsfattare.

AVSLUTANDE DISKUSSION: POLITISKT BESLUTSFATTANDE I MEDBORGARNAS ÖGON

Av den allmänna samhällsdebatten får man lätt intrycket av att utvecklingen i samhället har skapat ett starkt tryck mot fler och mer omfattande möjligheter för direkt medborgardeltagande. De politiska partierna fyller inte längre samma roll som åsiktsförmedlare – som länk mellan olika samhällsgrupper och det politiska beslutsfattandet – som de gjorde för 20-30 år sedan. Inte heller valen lockar lika stora väljarskaror som tidigare. De analyser som här har presenterats visar ändå att det finns olika åsikter bland finländare om hur det politiska systemet bör fungera, och om vem som skall vara involverad i det politiska beslutsfattandet. Det är också tydligt att många har oklara och ibland motstridiga förväntningar. Men samtidigt som det är svårt att ge en helt entydig bild av finländarnas önskemål finns det några tydliga mönster.

En stor del av finländarna förhåller sig positivt till en större roll för medborgarna i det politiska beslutsfattandet och åsikterna i den här riktningen är starkast bland de yngre generationerna, bland dem som inte är speciellt väl integrerade i eller nöjda med det nuvarande representativa systemet och även bland de som ideologiskt lutar åt vänster. Samtidigt som stödet för att höra medborgarna, för att arrangera politiska diskussioner och för att hålla folkomröstningar oftare än i dag är starkt, är det endast en liten minoritet av finländarna beredda att överlåta reell beslutsmyndighet åt vanliga medborgare på bekostnad av de folkvalda. Intrycket är alltså att det finns ett tryck på fler och bättre kanaler via vilka folka kan bli hörda, men att trycket är betydligt högre bland grupper som upplever sig politiskt marginaliserade och bland Sannfinländarnas väljargrupper. Det är även grupper som är mer aktiva än andra i konsumtions- och protestaktivism.

Stödet för ett rent representativt beslutsfattande där folkvalda politiker bär ansvaret för det politiska beslutsfattandet är även det starkt, och som mest utbrett bland äldre och högutbildade finländare, bland de som är välintegrerade i dagens politiska system och bland Samlingspartiets väljare. Inte speciellt förvånande är detta en grupp som röstar flitigt. En utveckling med betoning på effektivitet och sakkunnighet där politiskt oberoende experter tar ett större ansvar för beslutsfattandet skulle samtidigt innebära en utveckling i en mindre demokratisk riktning. Det är kanske därför inte speciellt märkligt att det är ganska få finländare som ser detta som ett eftersträvarvärt alternativ. Åsikter i den här riktningen är ändå inte frånvarande och det är framför allt bland de yngre, bland finländare som inte är politiskt intresserade och som inte står nära något av de politiska partierna. Detta är även grupper som är mindre politiskt aktiva än andra, inte minst i traditionella former.

Som helhet finns det ganska tydliga önskemål om att förändra det sätt på vilket demokratin fungerar. Trycket är dessutom störst bland de yngre och bland väljare som inte känner sig hemma i dagens politiska system. Samtidigt är det uppenbart att inte alla är överens, varken om något behöver åtgärdas eller i så fall hur det bör göras. Den utveckling som nu sker med införande av medborgarinitiativ på såväl nationell som EU-nivå ses sannolikt av många som ett steg i rätt riktning. Att det skulle vara tillräckligt för att tillfredsställa de som förespråkar en förändring i riktning mot ett mer omfattande och direkt medborgarinflytande är däremot inte speciellt troligt.

REFERENSER

- Barber, Benjamin (1984): *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. Berkeley: University of California Press.
- Bengtsson, Åsa (2007): *Politiskt deltagande*. Lund: Studentlitteratur.
- Bengtsson, Åsa & Henrik Serup Christensen (2009): 'Politiskt deltagande i Finland'. *Politiikka*, 51(2), 77–95.
- Bengtsson, Åsa & Grönlund, Kimmo (2005): Muu poliittinen osallistuminen. I Paloheimo, Heikki (red.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*, Helsingfors: WSOY.
- Bengtsson, Åsa & Mikko Mattila (2009): 'Direct Democracy and its Critics: Support for Direct Democracy and 'Stealth' Democracy in Finland'. *West European Politics*, 32(5), 1031–1048.
- Bengtsson, Åsa & Hanna Wass (2010): 'Styles of political representation: What do voters expect?'. *Journal of Elections and Public Opinion*, 20(1), 55–81.
- Bennett, W. Lance (1998): 'The UnCivic Culture: Communication, Identity, and the Rise of Lifestyle Politics'. Ithiel de Sola Pool Lecture, American Political Science Association, published in *P.S.: Political Science and Politics*, 31, 41–61.
- Berelson, Bernard, Paul Lazarsfeld & William McPhee (1954): *Voting*. Chicago: Chicago University Press.
- Borg, Sami (2009): 'Nuorten poliittinen osallistuminen'. I Borg, Sami & Heikki Paloheimo (red.), *Vaalit yleisdemokratiassa*. Eduskuntavaalitutkimus 2007. Tampere: Tampere University Press.
- Bowler, Shaun & Caroline Tolbert (red.) (1998): *Citizens as Legislators: Direct Democracy in the United States*. Columbus: Ohio State University Press.
- Cain, Bruce E., Russell J. Dalton & Susan E. Scarrow (2003): *Democracy Transformed? Expanding Political Opportunities in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Christensen, Henrik Serup & Åsa Bengtsson (2011): 'The Political Competence of Internet Participants – Evidence from Finland'. *Information Communication and Society*, 14(3), 1–21.
- Conovan, Margaret (1999): 'Trust the people! Populism and the two faces of democracy'. *Political Studies*, 47(1), 2–16.
- Dalton, Russell J. (1999): 'Political Support in Advanced Industrial Democracies'. I Norris, Pippa (ed.) *Critical Citizens. Global Support for Democratic Government*. Oxford: Oxford University Press.
- Dalton, Russell J. (2004): *Democratic Challenges, Democratic Choices. The Erosion of Political Support in Advanced Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Dalton, Russell J., Wilhelm Bürklin, and Andrew Drummond (2001): 'Public Opinion and Direct Democracy'. *Journal of Democracy*, 12:4, 141–153.
- Dalton, Russell J., Susan E. Scarrow & Bruce E. Cain (2003): 'New forms of Democracy? Reform and Transformation of Democratic Institutions'. I Cain, Dalton & Scarrow (red.), *Democracy Transformed? Expanding Political Opportunities in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Franklin, Mark N. (2004): *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies since 1945*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gilljam, Mikael & Jörgen Hermansson (2003): 'Demokratins ideal möter verkligheten'. I Gilljam & Hermansson (red.), *Demokratins mekanismer*. Malmö: Liber Ab.
- Grönlund, Kimmo, Heikki Paloheimo, Jan Sundberg & Hanna Wass (2005): 'Kiinnittyminen politiikkaan'. I Paloheimo, Heikki (red.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY.
- Grönlund, Kimmo, Heikki Paloheimo & Hanna Wass (2005): Äänestysosallistuminen. I Paloheimo, Heikki (red.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY.
- Held, David (2006): *Models of Democracy*. (3:e uppl.). Cambridge: Polity Press.

- Hermanson, Ann-Sofie (2004): 'Dogmatism eller pragmatism – (gröna) partiers dilemma'. I Bengtsson, Åsa & Kimmo Grönlund (red.), *Partier och ansvar*. Stockholm: SNS förlag.
- Hibbing, John R. & Elisabeth Theiss-Morse (2002): *Stealth Democracy. Americans' Beliefs about How Government Should Work*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Inglehart, Ronald (1977): *The Silent Revolution – Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald (1997): *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald och Christian Welzel (2005): *Modernization, Cultural Change, and Democracy – The Human Development Sequence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Klingemann, Hans-Dieter (1999): 'Mapping political support in the 1990s: a global analysis'. I Norris, Pippa (red.), *Critical Citizens: Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Mattila, Mikko & Risto Sänkiäho (2005): 'Luottamus poliittiseen järjestelmään'. I Borg, Sami & Heikki Paloheimo (red.), *Vaalit yleisdemokratiassa*. Tampere: Tampere University Press.
- Norris, Pippa (red.) (1999): *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Patterson, Thomas E. (2002): *The Vanishing Voter – Public Involvement in an Age of Uncertainty*, New York: Random House.
- Paloheimo, Heikki, (2007): 'Kansalaisten johtajuusodotukset'. I Isotalus, Pekka & Sami Borg (red.), *Presidentinvaalit 2006*. Helsinki: WSOY.
- Pateman, Carol (1970): *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pharr, Susan J. & Robert D. Putnam (red.) (2000): *Disaffected Democracies: What's Troubling the Trilateral Countries?* Princeton: Princeton University Press.
- Pikkala, Sari (2006): Kunta kuntalaisosallistumisen edistäjänä. Helsinki: Kuntaliitto.
- Scarrow, Susan E. (2000): 'Parties Without Members? Party Organization in a Changing Electoral Environment'. I Dalton, Russell J. & Martin P. Wattenberg (red.), *Parties Without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Societies*. Oxford: Oxford University Press.
- Schumpeter, Joseph (1942): *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper & Brothers.
- Smith, Graham (2009): *Democratic Innovations: Designing Institutions for Citizen Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Teorell, Jan, Mariano Torcal & José Ramón Montero (2007): 'Political participation: mapping the terrain'. I van Deth, Jan W., José Ramón Montero & Anders Westerholm (red.), *Citizenship and Involvement in European Democracies*. London: Routledge.
- Verba, Sidney & Norman Nie (1972): *Participation in America. Political Democracy and Social Equality*. New York: Harper and Row.
- Verba, Sidney, Norman Nie & Jae-On Kim (1978): *Participation and Political Equality: A Seven-Nation Comparison*. New York: Cambridge University Press.
- Wass, Hanna (2008): *Generations and Turnout. The Generational Effect in Electoral Participation in Finland*. Acta Politica 35. Helsinki: Department of Political Science, University of Helsinki.
- Welzel, Christian (2007): 'Individual Modernity'. I Dalton, Russell J. & Hans-Dieter Klingemann (red.), *The Oxford Handbook of Political Behavior*. Oxford: Oxford University Press.
- Zaslove, Andrej (2008): 'Here to Stay? Populism as a New Party Type'. *European Review*. 16(3), 319–336.

Internet:

Justitieministeriet (www.om.fi)

APPENDIX

Dimensioner i politiskt deltagande (faktoranalys, Varimax rotation)

	Komponent		
	Politisk konsumtion	Traditionell	Protest
Skriva insändare	-0.01	-0.60	-0.04
Ta kontakt med beslutsfattare	-0.04	-0.79	-0.01
Skriva på upprop eller namninsamling	0.52	-0.19	0.09
Delta i politiskt partis verksamhet	-0.09	-0.69	0.07
Delta i annan föreningsverksamhet	0.22	-0.58	-0.05
Styra inköp för att främja naturskyddet	0.79	0.05	-0.11
Styra inköp för att främja samhälliga/politiska frågor	0.80	-0.01	-0.05
Delta i bojkott	0.65	0.07	0.14
Delta i demonstration	0.26	-0.10	0.54
Uppvisa civil olydnad	0.00	0.02	0.75
Delta i demonstrationer där tidigare våld	-0.10	0.04	0.73

16

Politiikkatietämys ja poliittinen kiinnostus

Kimmo Elo ja Lauri Rapeli

Kirjan tässä luvussa käsitellään kahta perustavanlaatuista kansalaisten poliittista käyttäytymistä säätelevää tekijää: politiikkaan liittyvää tietämystä sekä poliittista kiinnostusta. Molemmat ovat perinteisesti olleet demokratiateoreetikkojen mielestä ihannekansalaisen keskeisimpiä tunnusmerkkejä (esim. Dahl 1992). Politiikkatietämyksellä tarkoitetaan faktojen tietämistä politiikasta eli todennettavissa olevien tosiasioiden hallintaa (ks. esim. Delli Carpini ja Keeter 1996, 10–12; Rapeli 2010, 23–28). Poliittinen kiinnostus sen sijaan kertoo, missä määrin politiikka herättää kansalaisten mielenkiintoa (Van Deth 1989, 278; ks. myös Dostie-Goulet 2009, 406). Molempien voidaan tulkita kertovan ennen kaikkea motivoituneisuudesta seurata politiikkaa ja osallistua siihen.

Poliittista kiinnostusta on mitattu kyselytutkimuksissa vastaajan subjektiivisena kiinnostuksena kysymysmuotoilulla ”kuinka kiinnostunut olette politiikasta?”. Politiikkatietämyksen mittaamisessa on sen sijaan kyse pyrkimyksestä mitata politiikkaan sitoutuneisuutta objektiivisemmalla mittaristolla. Tietämys ja kiinnostus muodostavat näin luontevasti toisiaan täydentävän muuttujakaksikon, jonka avulla vastaajien poliittista sitoutuneisuutta voidaan tarkastella sekä subjektiivisella että objektiivisellä tasolla.

Politiikkatietämyksen ja kiinnostuksen on kyselytutkimuksissa toistuvasti havaittu olevan erittäin vahvassa yhteydessä osallistumiseen eli poliittisen sitoutuneisuuden toiminnalliseen komponenttiin. Politiikasta kiinnostuneet ja siitä paljon tietävät kansalaiset ovat paitsi poliittisesti aktiivisempia, myös poikkeavat usein mielipiteiltään muista kansalaisista. Poliittista tietämystä ja kiinnostusta on analysoitu usein myös vallankäytön näkökulmasta. Kansalaiset, jotka ovat perillä politiikan tapahtumista ja poliittisesta päätöksenteosta kykenevät myös vaikuttamaan politiikkaan muita tehokkaammin. Tähän ajatuskulkuun sisältyy sekä poliittisen tietämyksen että kiinnostuneisuuden tutkimuksen normatiivinen peruste: tiedon ja kiinnostuksen epätasainen jakautuminen väestössä tarkoittaa myös poliittisen vaikutusvallan epätasaista jakautumista. Seuraavassa tarkastellaan tästä näkökulmasta, millaisia kansalaisten poliittiset perustiedot vuoden 2011 eduskuntavaalitutkimuksessa olivat. Kuinka epätasaisesti suomalaiset ovat kiinnittyneet politiikkaan, kun asiaa tutkitaan politiikkaa koskevilla faktatiedoilla keväällä 2011?

SUOMALAISTEN TIEDOT POLITIIKASTA

Eduskuntavaalitutkimuksen käyntikyselyssä mitattiin vastaajien yleistä politiikkatietämystä viidellä kysymyksellä sekä heidän tietojaan maahanmuutosta kahdella kysymyksellä. Tarkas-
telemme ensin poliittista yleistietoa sellaisten taustamuuttujien valossa, joiden on aiemmassa
tutkimuksessa todettu olevan yhteydessä tietämyksen vaihteluihin. Erityisesti yksilön sosio-
demografisen ja -ekonomisen aseman on havaittu korreloivan politiikkatietämyksen kanssa
(yhteenvetona Rapeli 2010, 50–65) Taulukossa 16.1, kuten muissakin tietämystä esittele-
vissä taulukoissa, asiaa tarkastellaan väestöryhmien ratkaisuprosentteina. Tämä tarkoittaa
niiden prosenttiosuutta tarkasteltavasta ryhmästä, jotka ovat vastanneet oikein kysymykseen.

Taulukko 16.1
Tietokysymysten ratkaisuprosentit sosiodemografisten ja -ekonomisten
taustamuuttujien suhteen (%)

	Kysymys					Keskim. oikein	(n)
	A	B	C	D	E		
Kaikki	92	77	66	56	37	66	(1297)
<i>Sukupuoli</i>							
Mies	93	83	66	60	40	68	(652)
Nainen	90	71	65	52	34	62	(644)
<i>Ikäryhmä</i>							
18–24	84	54	53	39	37	53	(105)
25–34	89	73	64	60	46	66	(207)
35–44	92	76	75	60	36	68	(184)
45–54	91	79	73	56	33	66	(193)
55–64	94	83	69	52	37	67	(232)
65–	93	82	60	59	33	65	(376)
<i>Koulutus</i>							
Ei ammatillista koulutusta	85	73	52	38	33	56	(177)
Koulutus kesken	91	66	64	64	43	66	(104)
Lyhyt ammattikoulutus	88	71	62	43	25	58	(373)
Opistoaste	94	80	69	57	35	67	(312)
Ammattikorkeakoulu	94	82	72	72	44	73	(119)
Yliopisto	96	91	77	79	55	80	(213)
<i>Talouden vuositulot</i>							
enint. 20 000 €	86	68	56	43	31	57	(342)
20 001 – 35 000 €	92	76	60	52	33	63	(294)
35 001– 50 000 €	94	82	75	69	39	72	(199)
50 001– 70 000 €	96	84	78	58	42	72	(165)
yli 70 000 €	98	89	78	73	46	77	(160)

...

Taulukko 16.1 ...

	A	B	C	D	E	Keskim. oikein	(n)
<i>Ammattiryhmä</i>							
Työtön	80	51	45	27	22	45	(49)
Eläkeläinen	91	81	60	56	32	64	(380)
Kotiäiti /-isä	75	63	59	38	29	53	(16)
Opiskelija	89	70	60	55	55	66	(101)
Työntekijä	89	71	66	48	31	61	(308)
Maatalousyrittäjä	91	91	57	48	13	60	(23)
Muu yrittäjä	96	82	66	49	40	67	(76)
Alempi toimihenkilö	95	82	78	62	39	71	(129)
Ylempi toimihenkilö	97	89	77	77	50	78	(149)
Johtavassa asemassa	96	88	85	71	39	76	(48)

A: Kuka seuraavista oli vuonna 2010 Suomen hallituksen ulkoministeri? (Alexander Stubb)

B: Mikä seuraavista on paikkamäärältään juuri valitun eduskunnan neljänneksi suurin puolue? (Keskusta)

C: Ketkä saavat äänestää Suomen eduskuntavaaleissa? (Kaikki 18 vuotta täyttäneet Suomen kansalaiset asuinmaasta riippumatta)

D: Mitä mielestänne tarkoitetaan parlamentaarisella hallitusmuodolla? (Sitä että hallitus nauttii eduskunnan luottamusta)

E: Millä nimellä tunnetaan Euroopan unionin (EU) vuoden 2009 lopussa voimaan astunut perussopimus? (Lissabonin sopimus)

Taulukosta 16.1 välittyvä yleiskuva suomalaisten politiikkatietämyksestä sopii yhteen aiemmin havaitun kanssa. Keskimääräinen ratkaisuprosentti oli 66 ja parhaiten tiedetyssä Alexander Stubbin ulkoministeriyyttä koskevassa kysymyksessä se oli peräti 92. Euroopan unionia koskevassa kysymyksessä ratkaisuprosentti jäi kuitenkin selvästi muista ollen vain 37. Suomalaisten muita politiikan osa-alueita heikompi tietämys EU-asioissa on havaittu myös aikaisemmissa tutkimuksissa (Elo ja Rapeli 2008). EU-kysymyksen lisäksi parlamentarismien toimintaperiaatteen tuntemista mitannut kysymys jaotteli vastaajia selvästi. Miehet, korkeasti koulutetut ja hyvin ansaitsevat kansalaiset erottuivat muita korkeammalla tietotasollaan. Myös iän osalta tulokset vahvistavat aiemmin tiedetyn: 18–24-vuotiaiden nuorten tiedot politiikasta ovat selvästi vanhempia ikäryhmiä heikommat. Työelämän ulkopuolella olevat työttömät sekä kotiäidit ja -isät erottuivat ammattiryhmistä muita selkeästi heikommilla tiedoillaan. Kokonaisuudessaan vastaajien tietotaso on kuitenkin erittäin korkea kysyttyjen kysymysten valossa.

Vaikka poliittinen käyttäytyminen on vahvassa yhteydessä sosioekonomiseen asemaan, tarjoaa erillinen politiikkatietämyksen ja yksilön poliittisen suuntautuneisuuden yhteistarkastelu mielenkiintoisen näkökulman tietämyksen jakaantumiseen (Taulukko 16.2)

Äänestyskäyttäytymisen osalta selvin tietotason jakolinja kulkee politiikasta paljon tietävien äänestäneiden ja heikosti tietävien äänestämättä jättäneiden välillä. Puoluevalinta ei erottele vastaajia yhtä selvästi. Vihreiden ja Vasemmistoliiton äänestäjät tiesivät vastauksia tietokysymyksiin keskimäärin enemmän kuin muita puolueita äänestäneet. Ero heikoimmista tietäneisiin Kristillisdemokraattien, Perussuomalaisten sekä pienpuolueiden äänestäjiin oli 6–8 prosenttiyksikköä. Ero on selväkö mutta ei erityisen suuri. Vasemmisto–oikeisto-akseli, joka on perinteisesti käytetty poliittisen suuntautuneisuuden indikaattori, ei myöskään

Taulukko 16.2
Tietokysymysten ratkaisuprosentit vuoden 2011 eduskuntavaalien puoluevalinnan,
puoluekannan vakiintuneisuuden sekä vastaajan vasemmisto-oikeisto-
sijoittumisen mukaan (%)

	A	B	C	D	E	Keskim. oikein	(n)
<i>Puoluevalinta 2011</i>							
Äänesti	93	82	67	60	39	68	(1124)
Ei äänestänyt	83	46	56	34	24	49	(173)
SDP	92	84	66	57	36	67	(196)
KESK	90	88	64	58	35	67	(163)
KOK	94	82	64	44	44	66	(208)
RKP	98	75	73	34	34	63	(43)
KD	93	81	76	29	29	62	(41)
VIHR	89	80	76	48	48	68	(75)
VAS	99	81	70	48	48	69	(84)
PS	93	80	64	36	36	62	(195)
Muu	90	80	53	42	42	61	(19)
<i>Puoluekannan vakiintuneisuus</i>							
Täysin vakiintunut	92	84	64	60	35	67	(415)
Melko vakiintunut	93	81	70	61	40	69	(455)
Ei kovinkaan vakiintunut	91	76	67	50	37	64	(286)
Ei lainkaan vakiintunut	85	50	53	43	31	52	(136)
<i>Sijoittuminen vasemmisto-oikeisto-akselilla</i>							
Vasemmalla	90	82	66	55	41	67	(332)
Keskellä	91	73	67	56	36	65	(289)
Oikealla	93	82	66	60	36	67	(583)
Ei osaa sijoittaa itseään	83	42	58	25	23	46	(60)

A: Kuka seuraavista oli vuonna 2010 Suomen hallituksen ulkoministeri? (Alexander Stubb)

B: Mikä seuraavista on paikkamäärältään juuri valitun eduskunnan neljänneksi suurin puolue? (Keskusta)

C: Ketkä saavat äänestää Suomen eduskuntavaaleissa? (Kaikki 18 vuotta täyttäneet Suomen kansalaiset asuinmaasta riippumatta)

D: Mitä mielestänne tarkoitetaan parlamentaarisella hallitusmuodolla? (Sitä että hallitus nauttii eduskunnan luottamusta)

E: Millä nimellä tunnetaan Euroopan unionin (EU) vuoden 2009 lopussa voimaan astunut perussopimus? (Lissabonin sopimus)

juurikaan erottele vastaajia heidän tietämyksensä suhteen. Ainoastaan vastaajat, jotka syystä tai toisesta eivät osanneet itseään sijoittaa vasemmisto-oikeisto-ulottuvuudelle erottuvat muista heikolla politiikkatietämyksellään.

Koska politiikkatietämyksen ajatellaan olevan poliittisen kiinnittyneisyyden indikaattori, on luontevaa tarkastella sitä myös suhteessa politiikan seuraamiseen tiedotusvälineistä. Useista eri tiedotusvälineistä on taulukkoon 16.3 valittu kaksi tärkeää perinteistä tiedotusvälinettä, TV ja sanomalehdet, sekä kaksi uuden tiedonvälityksen muotoa, Internetsivut ja sosiaalinen media. Taulukossa esitetään lisäksi tietämyksen suhde politiikasta keskusteleminen.

Taulukko 16.3
Tietokysymysten ratkaisuprosentit, vaalien seuraaminen ja politiikasta keskusteleminen (%)

Kuinka paljon seurasitte eduskunta- vaaleja eri tiedotusvälineistä	A	B	C	D	E	Keskim. oikein	(n)
<i>Vaalikeskustelut ja puoluejohtajien haastattelut TV:ssä</i>							
Hyvin paljon	91	89	66	63	39	70	(210)
Melko paljon	93	86	68	61	40	70	(489)
Vain vähän	89	71	65	49	32	61	(433)
En lainkaan	91	55	59	52	33	58	(166)
<i>Sanomalehtikirjoitukset</i>							
Hyvin paljon	95	87	66	65	44	71	(202)
Melko paljon	95	85	68	63	38	70	(498)
Vain vähän	89	71	66	52	34	62	(452)
En lainkaan	83	57	59	36	27	52	(141)
<i>Ehdokkaiden / puolueiden Internetsivut</i>							
Hyvin paljon	85	85	71	63	48	70	(27)
Melko paljon	96	85	66	70	52	74	(105)
Vain vähän	90	82	72	65	42	70	(282)
En lainkaan	91	75	63	52	33	63	(880)
<i>Sosiaalinen media (esim. Facebook, Twitter)</i>							
Hyvin paljon	83	77	66	50	42	64	(35)
Melko paljon	94	67	65	59	47	66	(78)
Vain vähän	91	81	72	57	40	68	(158)
En lainkaan	92	78	65	56	35	65	(1023)
<i>Keskustelee politiikasta ^a</i>							
Päivittäin tai lähes päivittäin	94	87	63	64	44	70	(227)
Usein	92	83	74	64	39	70	(312)
Joskus	92	80	67	59	37	67	(396)
Harvoin	90	67	61	44	31	59	(316)
Ei koskaan	81	39	47	30	26	45	(47)

A: Kuka seuraavista oli vuonna 2010 Suomen hallituksen ulkoministeri? (Alexander Stubb)

B: Mikä seuraavista on paikkamäärältään juuri valitun eduskunnan neljänneksi suurin puolue? (Keskusta)

C: Ketkä saavat äänestää Suomen eduskuntavaaleissa? (Kaikki 18 vuotta täyttäneet Suomen kansalaiset asuinmaasta riippumatta)

D: Mitä mielestänne tarkoitetaan parlamentaarisella hallitusmuodolla? (Sitä että hallitus nauttii eduskunnan luottamusta)

E: Millä nimellä tunnetaan Euroopan unionin (EU) vuoden 2009 lopussa voimaan astunut perussopimus? (Lissabonin sopimus)

^a Jos ei ajatella pelkästään vaalien läheisiä aikoja, niin kuinka usein yleensä keskustelette politiikasta ja yhteiskunnallisista kysymyksistä muiden ihmisten kanssa?

Taulukosta 16.3 havaitaan ensinnäkin, että eduskuntavaaleja television ja sanomalehtien välityksellä aktiivisesti seuranneiden politiikkatietämys on korkeampaa kuin niiden, jotka eivät vaaleja seuranneet. Internetin välityksellä vaalien seuraamisen osalta tätä sinänsä yllätyksetöntä ilmiötä ei kuitenkaan samassa määrin havaita. Tietämyksen yhteys sosiaalisen

median kautta vaalien seuraamiseen on itse asiassa miltei käänteinen. Tämä selittyy ainakin osittain siten, että sosiaalinen media on etenkin nuorten käyttämä tiedonhankintakanava. Kuten aiemmin huomasimme, on nuorten politiikkatietämys heikompaa kuin vanhempien ikäluokkien. Toiseksi nähdään, että politiikasta keskusteleminen, oli kyse sitten vaalien yhteydessä tapahtuvasta keskustelemisesta tai ei, on vahvassa yhteydessä politiikkatietämykseen. Vastaajat, jotka omasta mielestään eivät koskaan keskustele politiikasta muiden kanssa erottuvat poikkeuksellisen selvästi muista ryhmistä heikolla politiikkatietämyksellään. On tosin huomattava, etteivät kaikki kysymykset ole sellaisia, joilla on suora yhteys median seuraamiseen. Poliittisen järjestelmän peruselementit ovat melko muuttumattomia, eikä niihin liittyvää uutisointia juuri ole. Poliitiikan henkilöt ja tapahtumat sen sijaan ovat asioita, joihin liittyvää tietoa on erityisesti niillä, jotka seuraavat politiikkaa tiedotusvälineistä (ks. Elo ja Rapeli 2010).

MAAHANMUUTTOON LIITTYVÄT TIEDOT JA MIELIPITEET

Yleistä tietotasoa mittaavien kysymysten lisäksi vastaajilta kysyttiin kaksi tietokysymystä maahanmuutosta. Tavoitteena oli hahmottaa poliittisten mielipiteiden ja politiikkatietämyksen välistä suhdetta. Taulukossa 16.4 on esitetty maahanmuuttoa koskeva tietämys maahanmuuttoon liittyvien mielipiteiden suhteen.

Taulukko 16.4
Maahanmuuttoon liittyvät mielipiteet ja tietotaso (%)

	A	B	Keskim. oikein	(n)
<i>Maahanmuuttopolitiikan tärkeys^a</i>				
Erittäin / melko tärkeä	51	77	64	(517)
Ei kovinkaan / ei lainkaan tärkeä	54	84	69	(261)
<i>Suomeen laajamittaisempaa maahanmuuttoa^b</i>				
Hyvä ehdotus	54	88	71	(164)
Ei hyvä eikä huono ehdotus	55	81	68	(145)
Huono ehdotus	50	76	63	(474)
<i>Maahanmuutto vakava uhka kansalliselle omaleimaisuudelle^c</i>				
Täysin / jokseenkin samaa mieltä	51	73	62	(264)
Jokseenkin / täysin eri mieltä	53	84	69	(464)

A: Kuinka suuri osuus Suomessa asuvista on ulkomaiden kansalaisia? (n. 3 %)

B: Mikä seuraavista neljästä on suurin Suomessa asuvien ulkomaiden kansalaisten ryhmä? (Venäläiset)

a Kuinka tärkeitä seuraavat politiikan osa-alueet tai asiakysymykset olivat teille, kun arvioitte puoluevalintanne juuri käydyissä eduskuntavaaleissa?

b Seuraavassa on lueteltu eräitä ehdotuksia, joihin monien mielestä tulisi panostaa Suomessa tulevaisuudessa. Mitä mieltä te olette näistä ehdotuksista? (Asteikolla 0-10 0-4 = huono ehdotus, 5 = ei hyvä eikä huono, 6-10 = hyvä ehdotus)

c Mitä mieltä olette seuraavista väittämistä? Maahanmuutto muodostaa vakavan uhan kansalliselle omaleimaisuudellemme.

Tiedon ja mielipiteen välinen yhteys maahanmuuttokysymyksessä osoittautuu osin intuitionvastaiseksi. Vastaajat, joille maahanmuutto ei ollut tärkeä puoluevalintaa ohjannut kysymys, tiesivät maahanmuuttoa koskevat perusasiat paremmin kuin ne, joille kysymys oli tärkeä. Asiakysymyksen tärkeäksi kokeminen ei toisin sanoen välttämättä johda asiaan perehtymiseen, eikä sen vähämerkityksiseksi kokeminen tarkoita asian huomiotta jättämistä. Kenties perehtyneisyys asettaa kysymyksen mittasuhteisiin, jonka perusteella maahanmuutto ei näyttäydy erityisen keskeisenä ongelmana.

Myönteinen suhtautuminen maahanmuuttoon on siis yhteydessä korkeaan maahanmuuttoon liittyvään tietotasoon. Nykyistä laajamittaisempaa maahanmuuttoa kannattavat tietävät asiasta enemmän kuin sen vastustajat. Myönteisesti työperäisen maahanmuuton lisäämiseen suhtautumisen ja maahanmuuttoon liittyvän tiedon välillä on lisäksi tilastollisesti merkitsevä positiivinen korrelaatio (Pearsonin $r = .142$). Tulokset ovat yhteneviä Yhdysvalloissa tehtyjen havaintojen kanssa, joiden mukaan korkea politiikkatietämys on vahvassa yhteydessä suvaitsevaisuuteen poliittisissa kysymyksissä, jopa silloin kun useiden sosioekonomisten taustatekijöiden vaikutus on kontrolloitu (Delli Carpini ja Keeter 1996, 220–223; Nie ym. 1996, 71–72).

Maahanmuutto oli eräs vahvimmin esillä olleista teemoista 2011 eduskuntavaalikampanjoinnissa ja poliittisena kysymyksenä se jakoi sekä puolueita että äänestäjiä. Taulukossa

Taulukko 16.5
Tiedot maahanmuutosta äänestyskäyttäytymisen ja vasemmisto–oikeisto-sijoittumisen suhteen (%)

	A	B	Keskim. oikein	(n)
<i>Puoluevalinta 2011</i>				
Äänesti	51	79	65	(1124)
Ei äänestänyt	38	57	48	(173)
SDP	53	79	66	(196)
KESK	54	77	66	(163)
KOK	54	80	67	(208)
RKP	48	75	62	(43)
KD	59	76	68	(41)
VIHR	49	85	67	(75)
VAS	48	84	66	(84)
PS	45	76	61	(195)
Muu	53	79	66	(19)
<i>Sijoittuminen vasemmisto–oikeisto-akselilla</i>				
Vasemmalla	51	79	65	(332)
Keskellä	42	72	57	(290)
Oikealla	53	80	67	(582)
Ei osaa sijoittaa itseään	42	50	46	(60)

A: Kuinka suuri osuus Suomessa asuvista on ulkomaiden kansalaisia? (n. 3 %)

B: Mikä seuraavista neljästä on suurin Suomessa asuvien ulkomaiden kansalaisten ryhmä? (Venäläiset)

16.5 on esitetty vastaajien tiedot maahanmuutosta heidän äänestyskäyttäytymisensä sekä vasemmisto–oikeisto-sijoittumisen suhteen.

Kuten yleistiedon kohdalla, äänestäneiden tiedot maahanmuutosta olivat selvästi äänestämättä jättäneitä korkeammat. Puoluevalinnan osalta erottuvat tällä kertaa Perussuomalaisten äänestäjät kaikkein heikoimmilla maahanmuuttoon liittyvillä tiedoillaan. Kristillisdemokraattien, Kokoomuksen sekä Vihreiden äänestäjät tiesivät aiheesta hieman muita enemmän. Keskelle vasemmisto–oikeisto-akselilla itsensä sijoittaneiden tiedot maahanmuutosta olivat selkeästi vasemmistoa ja oikeistoa heikommat.

Vaikka puoluevalinta ei erityisen vahvasti erottele äänestäjiä heidän maahanmuuttoon liittyvien tietojensa suhteen, on Perussuomalaisia äänestäneiden muita heikompi tietämys huomion arvoinen havainto. Maahanmuuttokysymys oli keskeinen vaaliteema Perussuomalaisten kampanjoinnissa, joka johti historiallisessa vertailussa täysin poikkeukselliseen kannatusnousuun Suomen eduskuntavaaleissa. Tämän asiakysymyksen korostumisen vuoksi Perussuomalaisten äänestäjien olisi voinut olettaa olevan muita paremmin perillä maahanmuuton perusasioista, mutta tulokset osoittavat toisin. Valitettavasti kyselyssä ei ole vertailukohtaa johonkin toiseen asiakysymykseen liittyvästä tietämyksestä, joka olisi ollut vastaavalla tavalla erityisen merkityksellinen jonkin toisen puolueen äänestäjille. Maahanmuutto oli joka tapauksessa erityisteema, joka saattoi olla osasy syy kansalaisten aktivoitumiselle 2011 vaaleissa. Seuraavassa käsitellään kansalaisten eduskuntavaalien 2011 yhteydessä politiikkaa kohtaan tuntemaa kiinnostusta.

KIINNOSTUS POLITIIKKAAN

Suomalaisten äänestäjien poliittisen tietämyksen tarkastelu osoitti, että sosioekonomisten ryhmien välillä voidaan havaita eroja tietämyksen tasossa. Koska kiinnostuksen politiikkaa kohtaan ja poliittisen tietämyksen on useissa tutkimuksissa havaittu korreloivan vahvasti (esim. Kretschmer 2001, Holmberg ja Oscarsson 2004, Grönlund 2007, Tranter 2007, Elo ja Rapeli 2008), on tässä yhteydessä kiinnostavaa tarkastella muutamien sellaisten taustamuuttujien yhteyttä vastaajien poliittiseen kiinnostukseen, joiden edellä havaittiin erotteluvan vastaajien tietämystasoa.

Analyysissa tutkitaan seuraavien taustamuuttujien yhteyttä vastaajien kiinnostukseen politiikasta: sukupuoli, ikä, muodollinen koulutustaso, äänestäminen vs. äänestämättä jättäminen eduskuntavaaleissa 2011 sekä yhteiskunnallisten keskustelujen intensiteetti. Erityistä huomiota kiinnitetään sukupuolten välisiin eroihin, koska aikaisemmassa tutkimuksessa miesten on havaittu olevan yleisesti naisia kiinnostuneempia politiikasta (Paloheimo 2006, 130). On mielenkiintoista tutkia, säilyykö tämä ero myös silloin, kun tarkastelussa huomioidaan muita taustamuuttujia.

KIINNOSTUKSEN YLEISKUVA

Suomalaisten kiinnostusta politiikkaan on selvitetty 1960-luvulta alkaen lukuisissa kyselytutkimuksissa. Kysymysmuotoiluksi on vakiintunut ensisijaisesti subjektiivista kiinnostusta

mittaava ”Kuinka kiinnostunut olette politiikasta?”, jota käytettiin myös tässä vuoden 2011 eduskuntavaalitutkimuksessa. Kysymyksen vastausvaihtoehdoiksi on vakiintunut skaala ”hyvin kiinnostunut”, ”jonkin verran kiinnostunut”, ”vain vähän kiinnostunut” ja ”en lainkaan kiinnostunut”. Vaikka suomalaisten kiinnostus politiikkaa kohtaan onkin vaihdellut jonkin verran kuluneiden vajaan 50 vuoden aikana, keskimääräinen kiinnostus on säilynyt melko vakaana. (emt., 130.)

Taulukko 16.6
Suomalaisten kiinnostus politiikkaan sukupuolen mukaan vuosina 2003, 2007 ja 2011 (%)

	Hyvin kiinnostunut	Jonkin verran kiinnostunut	Vain vähän kiinnostunut	En lainkaan kiinnostunut	YHT	(n)
2003						
Kaikki	13	40	34	14	100	(1267)
Mies	16	41	32	11	100	(630)
Nainen	10	39	35	16	100	(637)
M-N(%-yks)	6	2	-3	-5		
2007						
Kaikki	18	46	29	7	100	(1422)
Mies	22	45	26	7	100	(703)
Nainen	15	47	31	8	100	(719)
M-N (%-yks)	7	-2	-5	-1		
2011						
Kaikki	23	51	21	5	100	(1297)
Mies	26	53	17	4	100	(652)
Nainen	20	49	25	6	100	(645)
M-N (%-yks)	6	4	-8	-2		

Lähdeaineistot: Eduskuntavaalitutkimus 2003 (FSD1260), Eduskuntavaalitutkimus 2007 (2269) ja Eduskuntavaalitutkimus 2011 (2653).

Taulukon 16.6 kokonaiskuva suomalaisten kiinnostuksesta politiikkaan osoittaa, että vuosituhannen vaihteen jälkeisissä eduskuntavaaleissa trendi on ollut nouseva. Politiikasta hyvin kiinnostuneiden kansalaisten osuus on kasvanut vuodesta 2003 kymmenen prosenttiyksikköä. Vastaavansuuruinen lisäys voidaan havaita myös jonkin verran kiinnostuneiden ryhmässä (2003/40% ja 2011/51%). Siten politiikasta vähintään jonkin verran kiinnostuneiden kansalaisten osuus on kasvanut vuodesta 2003 vuoteen 2011 peräti 21 prosenttiyksikköä, mitä voidaan pitää varsin merkittävänä muutoksena.

Vuoden 2011 eduskuntavaalit lisäsivät miesten ja naisten kiinnostusta politiikkaa kohtaan. Vuonna 2011 sekä miehistä että naisista enää vain noin viisi prosenttia sanoi olevansa politiikasta ”ei lainkaan kiinnostunut”. Vastaukskaalan toisessa ääripäässä politiikasta hyvin kiinnostuneita oli vuonna 2011 naisista jo joka viides ja miehistä joka neljäs. Myös politiikas-

ta jonkin verran kiinnostuneiden osuudet kasvoivat vuonna 2011 sekä miesten että naisten kohdalla. Kiinnostuserot sukupuolten välillä säilyivät samansuuntaisina ja suurin piirtein samansuuruisina kuin vuosina 2003 ja 2007: keskimäärin miehet ovat edelleen naisia hieman kiinnostuneempia politiikasta.

Vuoden 2011 käyntikyselyaineiston perusteella ei voida sanoa kuitenkaan varmasti, mitkä suomalaiseen politiikkaan tai yhteiskuntaan ja vaaleihin liittyvät tekijät selittävät parhaiten kiinnostuksen nousua. Voidaan olettaa, että Perussuomalaisten nousu nk. perinteisten puolueiden – Keskustan, Kokoomuksen ja SDP:n – haastajaksi lisäsi vaaliasetelman kiinnostavuutta ja sitä kautta kansalaisten yleisempääkin kiinnostusta politiikkaa kohtaan. Perussuomalaiset tematisoivat (ja politisoivat) kampanjassaan monia sellaisia kysymyksiä, jotka ainakin jossakin määrin kiinnostivat varsin laajaa osaa äänestäjäkunnasta.

Taulukko 16.7

Vaalirahakohun seuraamisen yhteys politiikkakiinnostukseen ja käsityksiin poliitikoista (%)

	Missä määrin olette seurannut viime vuosien vaalirahakohua?				
	Hyvin paljon	Melko paljon	En kovinkaan paljon	En lainkaan	Kaikki
<i>Kiinnostus politiikkaan</i>					
Hyvin kiinnostunut	56	30	10	-	27
Jonkin verran kiinnostunut	38	60	53	36	53
Vain vähän kiinnostunut	5	9	29	39	17
Ei lainkaan kiinnostunut	1	-	8	25	4
(n)	(134)	(363)	(274)	(28)	(799)
<i>Kohu muutti käsitystäni poliitikoista...</i>					
Paljon myönteisemmäksi	2	0	1	4	1
Jonkin verran myönteisemmäksi	5	3	4	4	4
Jonkin verran kielteisemmäksi	33	49	49	12	45
Paljon kielteisemmäksi	48	29	15	12	27
Käsitykseni eivät muuttuneet lainkaan	12	19	31	68	23
(n)	(132)	(356)	(273)	(25)	(786)

Samankaltaista vaikutusta näyttäisi olleen myös vuoden 2007 eduskuntavaalien jälkeen esille nousseella vaalirahakohulla. Se näyttäisi lisänneen kansalaisten epäluuloa poliitikkoja kohtaan ja sitä kautta myös vahvistaneen kiinnostusta olla perillä edustajien toiminnasta (epäluulon politiikasta laajemmin, ks. Rosanvallon 2008). Yhtenä indikaattorina lisääntyneelle epäluulolle poliitikkoja kohtaan voidaan nähdä eduskuntavaalitutkimuksen ns. perävaunuaineistossa esitettyjen, vaalirahakohuun liittyneiden kysymysten vastaukset (Taulukko 16.7). Yleisesti ottaen vaalirahakohu kiinnosti suomalaisia: 62 prosenttia vastaajista ilmoitti seuranneensa kohua vähintään melko paljon. Sinänsä varsin loogisesti vastaajien yleinen politiikka-

kiinnostus korreloi varsin vahvasti heidän kiinnostukseensa seurata vaalirahakohua kanssa (Spearmanin $\rho=0.46$, $p<0.001$). Intensiivisimmin vaalirahakohua seurasivatkin politiikasta vähintään jonkin verran kiinnostuneet vastaajat. Vähiten kiinnostuneilla vaalirahakohun seuraamisintensiteetti oli selvästi matalampi (Taulukko 16.7, ylempi osataulukko). Vaikka jakolinja näyttäisi kulkevan välissä ”jonkin verran kiinnostunut”/”vain vähän kiinnostunut”, aineiston perusteella ei kuitenkaan voida tarkasti arvioida, kuinka suurelta osin juuri vaalirahakohu selittää politiikkakiinnostuksen nousua.

Se havainto voidaan kuitenkin tehdä, että vaalirahakohu näyttäisi muuttaneen suomalaisten käsitystä poliitikoista selvästi negatiivisempaan suuntaan. Erityisen voimakkaasti tämä heikentyminen näkyy kohua hyvin paljon seuranneiden ryhmässä, jossa peräti kahdeksan vastaajaa kymmenestä (81 %) ilmoitti käsityksensä poliitikoista muuttuneen ainakin jonkin verran kielteisemmäksi. Tästä trendistä poikkeaa vain pieni vastaajaryhmä, joka ei oman ilmoituksensa mukaan seurannut lainkaan vaalirahakohua. Tämän ryhmän suuri enemmistö ilmoitti, ettei vaalirahakohulla ole ollut mitään vaikutusta heidän käsityksiinsä poliitikoista (Taulukko 16.7, alempi osataulukko). Havainto näyttäisi tukevan aiemmissa tutkimuksissa tehtyjä havaintoja siitä, että politiikan seuraamisella on vaikutusta käsityksiin politiikasta (Lambert et al. 1988; Robinson ja Davis 1990; Vromen 1995; de Vreese ja Boomgaarden 2006; Maier 2007; Elo ja Rapeli 2010). Tässä kohdin tosin jää avoimeksi kysymys siitä, millainen näiden vastaajien käsitys poliitikoista oli ennen vaalirahakohun alkamista.

KIINNOSTUKSEN YHTEYS IKÄÄN JA MUODOLLISEEN KOULUTUSTASOON

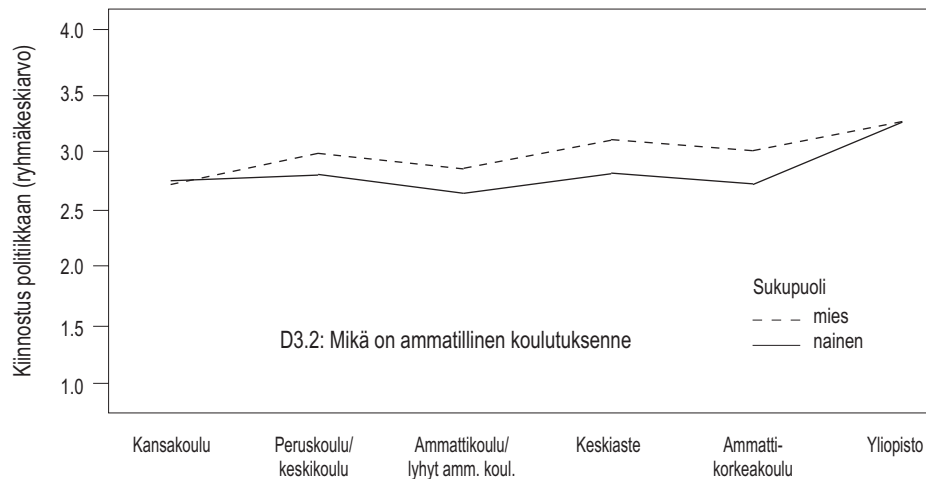
Aiemmissa tutkimuksissa iän on havaittu olevan yhteydessä vastaajien kiinnostukseen politiikkaa kohtaan siten, että vanhemmat ikäluokat ovat nuorempia kiinnostuneempia politiikasta (esim. Elo ja Rapeli 2008).

Taulukko 16.8
Poliittinen kiinnostus ikäryhmittäin vuonna 2011 (%)

	18–24	25–34	35–44	45–54	55–64	65–
Hyvin kiinnostunut	19	13	19	19	33	28
Jonkin verran kiinnostunut	45	58	52	55	47	48
Vain vähän kiinnostunut	26	22	22	23	16	19
Ei lainkaan kiinnostunut	10	6	7	3	4	5
YHT	100	100	100	100	100	100
(n)	(108)	(209)	(184)	(195)	(230)	(372)

Vaikka nyt käytössä olevasta aineistosta voidaan löytää tukea tälle havainnolle, iän vaikutus ei ole mitenkään yksiselitteinen. Toki näyttää siltä, että ikäryhmien välillä vallitsevat erot politiikkakiinnostuksessa ovat tilastollisesti merkitseviä, mutta samalla iän ja kiinnostuksen välistä riippuvuutta osoittava korrelaatio on melko vaatimaton (Spearmanin $\rho = .13$, $p < .001$). Ehkä yllättävin havainto on se, että kaikissa ikäryhmissä politiikasta vähintään jonkin verran kiinnostuneet ovat enemmistönä, mikä on jonkin verran ristiriidassa nuorten passivoitumiseen ja sukupuolvi-efektin olemassaoloon liittyvien keskustelujen kanssa (ks. esim. Martikainen ja Wass 2002; Wass 2003 ja 2008). Jonkinlaiseksi rajapyykiksi näyttäisi muodostuvan yli 54-vuotiaiden ikäryhmä: tässä ikäryhmässä hyvin kiinnostuneiden osuus on selvästi muita ikäryhmiä korkeampi (Taulukko 16.8). Niin kutsutut suuret ikäluokat näyttävät siis edelleen olevan keskimääräistä kiinnostuneempia politiikasta.

Myös vastaajien koulutustason havaittiin edellä olevan ainakin jollakin tasolla yhteydessä heidän politiikkatietämykseensä. Jos oletus kiinnostuksen ja tietämyksen välisestä yhteydestä pitäisi paikkansa, tulisi vastaajan koulutustasolla olla ainakin jonkinlainen vaikutus hänen politiikkakiinnostukseensa. Myös aiemmissa tutkimuksissa muodollisen koulutustason on havaittu olevan yhteydessä vastaajien politiikkakiinnostukseen (esim. Holmberg ja Oscarsson 2004; Grönlund 2007; Tranter 2007).

Kuvio 16.1
Muodollisen koulutustason yhteys politiikkakiinnostukseen (naiset/miehet-vertailu)

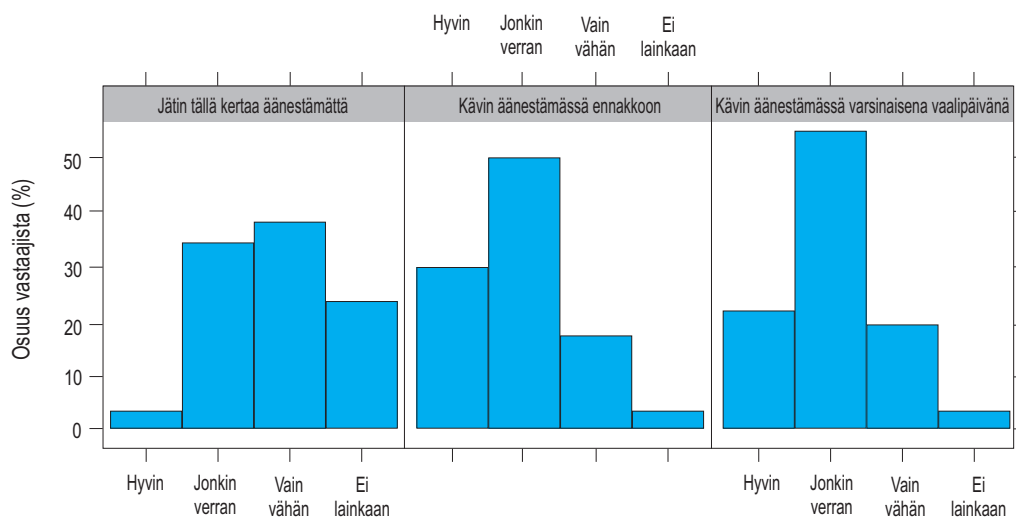
Aineiston perusteella muodollisella koulutustasolla ei kuitenkaan näyttäisi olevan selvää ja vahvaa yhteyttä politiikkakiinnostukseen. Korrelaatio muodollisen koulutustason ja kiinnostuksen välillä ei ole kovin vahva (Spearmanin $\rho = .16$, $p < .001$), ja kuten kuviosta 16.1 voidaan nähdä, keskimääräisen kiinnostuksen vaihtelu eri koulutusryhmien välillä on varsin vähäistä. Varianssianalyysin perusteella koulutustaso selittää vain neljä (!) prosenttia havaitusta kiinnostuksen vaihtelusta, ja vain keskiasteen tai yliopistotason koulutus vaikuttaa vastaajien politiikkakiinnostukseen tilastollisesti merkitsevällä tasolla.

Mitä tulee naisten ja miesten välisiin kiinnostuseroihin koulutustason mukaan, kuvio 16.1 täsmentää asiaa jonkin verran.. Kaikkiaan koulutustason vaikutus näyttäisi olevan naisilla ja miehillä varsin samankaltainen. Sukupuolten väliset kiinnostuserot eivät myöskään selity merkittävässä määrin koulutustasoeroilla. Tutkimusaineiston yliopistokoulutettujen ryhmässä, jossa politiikasta vähintään melko paljon kiinnostuneiden osuus on myös suurin, naisia on suhteellisesti enemmän (N: 56 %, M: 44 %), mikä osaltaan nostaa naisten ryhmäkeskiarvoa.

Nyt käytössä olevilla poikkileikkausaineistoilla ei voida tutkia pitävästi sitä, vähentääkö tai lisääkö korkea koulutustaso poliittista kiinnostusta. Tätä varten tarvittaisiin toisenlaisia tutkimusasetelmia. Poliittinen kiinnostus on yhteydessä myös sellaisiin sosiaalisiin ja kognitiivisiin tekijöihin, jotka ohjaavat henkilön koulutusvalintoja. Korkeakoulutukseen hakeutuvat henkilöt ovat esimerkiksi keskimääräistä useammin taustoiltaan sellaisia, joiden kasvuympäristöt ovat tukeneet myös poliittisen kiinnostuksen heräämistä (ks. Elo 2011).

KIINNOSTUKSEN YHTEYS ÄÄNESTÄMISEEN JA POLITIIKASTA KESKUSTELEMISEEN

Kiinnostuksen on aiemmissa tutkimuksissa havaittu olevan positiivisessa yhteydessä henkilön äänestysaikeisiin vaaleissa (ks. esim. Grönlund ja Milner 2006; Grönlund ym. 2005). Tästä syystä on perusteltua tarkastella, pitääkö tämä oletus paikkansa myös vuoden 2011 eduskuntavaalien kohdalla.

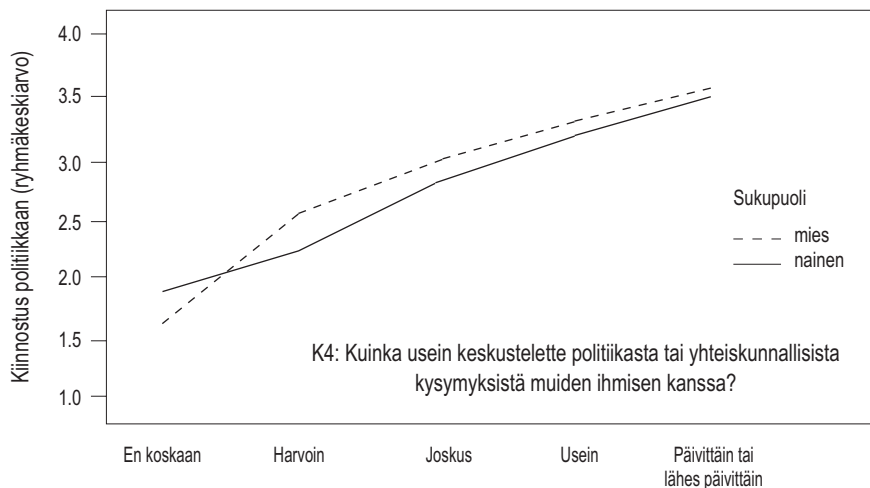
K1: Kuinka kiinnostunut olette politiikasta?

Kuvio 16.2
Politiikkakiinnostus äänestämässä käynnin ajankohdan ja äänestämättä jättämisen mukaisissa ryhmissä (%)

Nyt käsillä oleva aineisto tukee vahvasti havaintoa kiinnostuksen ja vaaliosallistumisen välisestä positiivisesta yhteydestä. Joko ennakkoon tai varsinaisena vaalipäivänä äänestämässä käyneiden ryhmässä politiikasta vähintään jonkin verran kiinnostuneiden osuus on merkittävästi korkeampi kuin siinä ryhmässä, joka ei käynyt lainkaan äänestämässä (Kuvio 16.2). Mielenkiintoisena voidaan pitää havaintoa, että politiikasta kaikkien kiinnostuneimpien osuus oli suurin ennakkoon äänestäneiden ryhmässä. Tämän tyyppinen äänestyskäyttäytyminen näyttäisi olevan yhteydessä puoluekannan vakiintumiseen: politiikasta hyvin kiinnostuneista vastaajista 46 prosenttia ilmoitti puoluekantansa olevan täysin vakiintunut, kun lähes vastaava osuus (50 %) politiikasta ei lainkaan kiinnostuneista vastaajista ilmoitti puoluekantansa olevan täysin vakiintumaton.

Lisäksi ennakkoon äänestäneistä 40 prosenttia ilmoitti puoluekantansa olevan täysin vakiintunut, kun äänestämättä jättäneiden ryhmässä oli lähes sama osuus (36 %) puoluekannaltaan täysin vakiintumattomia. Tämän kirjan äänestysaktiivisuusluvussa kävi ilmi, että ikääntyneimmät valitsijat käyvät äänestämässä ennakkoon ylivoimaisesti aktiivisimmin. Yhdessä korkea ikä ja puoluekannan vakiintuneisuus ennustavat melko hyvin sitä, käykö henkilö äänestämässä vai ei. Tutkimuksellisesti kiinnostavaa onkin tulevaisuudessa havainnoida, säilyykö tämän yhdistelmän ennustearvo myös pitkällä aikavälillä vai katoaako se suurten ikäluokkien myötä.

Viimeinen tarkasteltava kysymys liittyy politiikasta ja yhteiskunnallisista asioista keskustelemisen mahdolliseen yhteyteen henkilön politiikkakiinnostukseen. Tässä taustalla on laajempi sosialisatitutkimuksellinen ajatus, että politiikkaan ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin liittyvien keskustelujen aikana ei pelkästään vaihdeta näkemyksiä em. kysymyksistä, vaan myös siirretään ja välitetään arvoja, asenteita ja toimintamalleja (Friedman et al. 1972; Jääsaari ja Martikainen 1991).

Kuvio 16.3
Kiinnostus politiikkaan ja keskustelut politiikasta ja yhteiskunnallisista kysymyksistä (naiset/miehet-vertailu)

Kuvion 16.3 perusteella politiikasta ja yhteiskunnallisista kysymyksistä keskusteleminen on positiivisessa yhteydessä politiikkakiinnostukseen. Yhteys on voimakkuudeltaan hyvin samankaltainen kuin toisen asteen oppilaitoksissa opiskelevista nuorista tehdyissä tutkimuksissa (ks. tark. Elo 2011, 8). Vuoden 2011 eduskuntavaalitutkimuksen aineistossa positiivinen korrelaatio kiinnostuksen ja keskusteluintensiteetin välillä on poikkeuksellisen vahva (Spearmanin $\rho = .54$, $p < .001$). Aiemmissakin tarkasteluissa havaittu ero naisten ja miesten välillä löytyy nyt myös keskusteluintensiteetin kohdalla: miehet ovat hieman aktiivisempia.

Koska kyse on poikkileikkausaineistosta, on tässä yhteydessä perusteltua pitäytyä tulokinnassa, että lisääntyvä kiinnostus politiikkaa kohtaan lisää myös henkilön kiinnostusta keskustella politiikasta ja yhteiskunnallisista kysymyksistä. Sen sijaan aineiston perusteella ei voida tehdä päätelmiä toisensuuntaisesta vaikutuksesta eli siitä, voiko ”altistuminen” poliittis-yhteiskunnallisille keskusteluille lisätä henkilön kiinnostusta politiikkaa kohtaan. Tämän suuntaisten vaikutusten tutkiminen edellyttäisi systemaattista seurantatutkimusta. Viitteitä tällaisesta ”altistusvaikutuksesta” voidaan löytää esimerkiksi tutkimuksista, joissa on analysoitu mediasisältöjen vaikutusta henkilöiden politiikkakiinnostukseen (ks. esim. Prior 2005; Elo ja Rapeli 2010).

TIIVISTELMÄ JA PÄÄTELMÄT

Tässä luvussa tarkasteltiin suomalaisten politiikkatietämyksen ja poliittisen kiinnostuksen tasoa ja näiden yhteyksiä keskeisiin taustatekijöihin.

Suomalaisten faktatietämys politiikasta osoittautui yleisesti ottaen korkeaksi. Miehet, keski-ikäiset ja heitä vanhemmat ikäluokat, korkeasti koulutetut sekä äänestämässä käyneet vastaajat tiesivät eniten politiikasta. Maahanmuuttoon liittyvissä kysymyksissä korkea tietämys oli yhteydessä myönteiseen suhtautumiseen maahanmuuttoa kohtaan. Perussuomalaisia äänestäneiden tiedot maahanmuutosta olivat hieman heikommät kuin muiden puolueiden äänestäjillä.

Politiikkakiinnostuksen osalta monet taustatekijöiden mukaiset tutkimustulokset vastasivat aikaisemmissa tutkimuksissa tehtyjä havaintoja. Suomalaisten yleinen kiinnostus politiikkaa kohtaan lisääntyi vuoden 2011 eduskuntavaaleissa, ja etenkin nuorimpien ikäluokkien kiinnostus kohosi erityisen voimakkaasti. Nousevaa trendiä selittää myös vaalirahakohun myötä lisääntynyt epäluulo poliitikkoja kohtaan ja siihen yhdistyvä halu olla selvillä politiikan tapahtumista. On ilmeistä, että Perussuomalaisten nousu kolmen perinteisen puolueen haastajaksi lisäsi kiinnostusta politiikkaa kohtaan.

Miesten havaittiin tässäkin tutkimuksessa olevan keskimäärin hieman naisia kiinnostuneempia politiikasta. Miesten naisia korkeammalle politiikkakiinnostukselle ei kuitenkaan löytynyt selvää syytä taustatekijöiden mukaisista tarkasteluista. Kiinnostus lisääntyi naisilla ja miehillä samansuuruisesti ja samansuuntaisesti. Jatkotutkimusten suunnittelussa tulee kiinnittää huomiota tekijöihin, joilla voitaisiin löytää tyydyttävämpiä selityksiä sukupuolten välisiin tietämys- ja kiinnostuseroihin.

LÄHTEET

- Dahl, Robert (1992): The problem of civic competence. *Journal of Democracy* 3(4), 45–59.
- Delli Carpini, Michael X. ja Keeter, Scott. (1996): *What Americans Know About Politics and Why It Matters*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Van Deth, Jan W. (1989): Interest in Politics. Teoksessa Jennings, M. Kent ja Jan W. Van Deth (toim.), *Continuities in Political Action*, deGruyter Studies on North America Vol. 5. deGruyter: Berlin, New York, 275–312.
- Dostie-Goulet, Eugénie (2009): Social Networks and Development of Political Interest. *Journal of Youth Studies* 12(4), 405–421.
- Elo, Kimmo (2011): Mistä nuoret äänestäjät tulevat? Havaintoja kodin poliittisuuden vaikutuksesta nuorten politiikkakiinnostukseen ja äänestämishalukkuuteen. *Politiikka*, 53(1), 5–15.
- Elo, Kimmo ja Rapeli, Lauri (2008): *Suomalaisten politiikkatietämys*. Oikeusministeriön julkaisu 2008:6. Edita Prima, Helsinki.
- Elo, Kimmo ja Rapeli, Lauri (2010): Determinants of Political Knowledge: The Effects of the Media on Knowledge and Information. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 20(1), 133–146.
- Friedman, Lucy N., Gold, Alice R., ja Christie, Richard (1972): Dissecting the Generation Gap: Inter-generational and Intrafamilial Similarities and Differences. *Public Opinion Quarterly*, 36(3), 334–346.
- Grönlund, Kimmo (2007): Knowing and Not Knowing: The Internet and Political Information. *Scandinavian Political Studies*, 30(3), 397–418.
- Grönlund, Kimmo ja Milner, Henry (2006): The Determinants of Political Knowledge in Comparative Perspective. *Scandinavian Political Studies*, 29(4), 386–406.
- Grönlund, Kimmo, Paloheimo, Heikki, ja Wass, Hanna (2005): Äänestysosallistuminen. Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. WSOY, Helsinki, 119–146.
- Holmberg, Sören ja Oscarsson, Henrik (2004): *Väljare: svenskt väljarbete under 50 år*. Norstedts Juridik, Stockholm.
- Jääsaari, Johanna ja Martikainen, Tuomo (1991): *Nuorten poliittiset valinnat*. Gaudeamus, Helsinki.
- Kretschmer, Matthias Erich (2001): *Political Knowledge: A Comparative Perspective*, University of Connecticut.
- Lambert, Ronald D., Curtis, James E., Kay, Barry J., ja Brown, Steven D. (1988): The Social Sources of Political Knowledge. *Canadian Journal of Political Science*, 21(2), 359–374.
- Maier, Jürgen (2007): Eine Basis für rationale Wahlentscheidungen? Die Wirkungen des TV-Duells auf politische Kenntnisse. Teoksessa Maurer, M., Reinemann, C., Maier, J., ja Maier, M. (toim.), *Schröder gegen Merkel: Wahrnehmung und Wirkung des TV-Duells 2005 im Ost-West-Vergleich*. Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 130–143.
- Martikainen, Tuomo ja Wass, Hanna (2002): *Äänettömät yhtiömiehet. Tutkimus osallistumisesta vuosien 1987 ja 1999 eduskuntavaaleihin*. Edita, Helsinki.
- Nie, Norman H., Jane Junn ja Kenneth Stehlik-Barry (1996): *Education and Democratic Citizenship in America*. Chicago: University of Chicago Press.
- Paloheimo, Heikki (2006): Asenteet poliittisia instituutioita ja toimijoita kohtaan. Teoksessa Borg, Sami (toim.), *Suomen demokratiaindikaattorit*. Edita Prima, Helsinki, 128–153.
- Prior, Markus (2005): News vs. Entertainment: How Increasing Media Choice Widens Gaps in Political Knowledge and Turnout. *American Journal of Political Science*, 49(3), 577–592.
- Rapeli, Lauri (2010): *Tietääkö kansa? – Kansalaisten politiikkatietämys teoreettisessa ja empiirisessä tarkastelussa*. Annales Universitatis Turkuensis C 296. Turun yliopisto, väitöskirja.
- Robinson, John P. ja Davis, Dennis (1990): Television News and the Informed Public: An Information-Processing Approach. *Journal of Communication*, 40(3), 106–119.

- Rosanvallon, Pierre (2008): *Vastademokratia. Poliittikka epäluulon aikakaudella*. Vastapaino, Tampere.
- Tranter, Bruce (2007): Political Knowledge and its Partisan Consequences. *Australian Journal of Political Science*, 42(1), 73–88.
- de Vreese, Claes H. ja Boomgaarden, Hajo (2006): News, Political Knowledge and Participation: The Differential Effects of News Media Exposure on Political Knowledge and Participation. *Acta Politica*, 41(4), 317–341.
- Vromen, Ariadne (1995): Paul Keating is the Prime Minister, but Who Delivers the Mail? A Study of Political Knowledge Amongst Young People. *Australian Journal of Political Science*, 30(1), 74–90.
- Wass, Hanna (2003): ”Nuoren äänestäjäskupolven asenteet vaaliosallistumista kohtaan: neljä fraktiota.” Teoksessa Paakkunainen, Kari (toim.), *”Kyllä politiikalle, mutta...” Nuoret ja eduskuntavaalit 2003*, 126–150. Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 27. Nuorisosiain neuvottelukunta, Nuorisotutkimusseura.
- Wass, Hanna (2008): *Generations and turnout. The generational effect in electoral participation in Finland*. Acta Politica 35. Helsinki University Print, Helsinki.

Uskonto ja äänestäminen

Juri Mykkänen

JOHDANTO

Parin vuoden takaisessa eurooppalaisessa vertailevassa tutkimuksessa päädyttiin uskonnon poliittisen merkityksen osalta siihen, että uskonto sävyttää kansallista politiikkaa sitä selvemmin mitä monimuotoisempi on maan uskonnollinen koostumus (van der Brug ym. 2009; ks. myös Knutsen 2004). Käänteisesti tämä tarkoittaa sitä, että uskonnollisesti yhtenäisissä maissa asiat politisoituvat vain harvoin uskonnolliselta pohjalta. Kansainvälisissä vertailuissa Suomi lukeutuu muiden Pohjoismaiden tapaan uskonnollisesti yhtenäiseen, yhden kirkkokunnan hallitsemaan protestanttiseen blokkiin, jossa evankelis-luterilaisen valtakirkon rinnalla on pieniä vähemmistökirkkoja, merkittävimpänä etenkin Itä-Suomessa vaikuttava ortodoksinen kirkko. Evankelis-luterilaista ”kansankirkkoa” korostaa sen lakiin kirjattu erityisasema. Vaikka vuoden 2000 perustuslaissa valtion ja kirkon suhdetta väljennettiin, Suomi tavataan edelleen lukea maihin, joissa on valtiokirkko (Minkenberg 2009; Fox 2008; Madeley 2003). Uskonnollinen yhtenäisyys ja suurimman kirkkokunnan erityisasema näkyvät uskonnollis-sävytteisten ristiriitojen vähäisyytenä, mitä yhteiskunnan maallistuminen edelleen korostaa. Nämä rakenteelliset seikat saavat usein kulttuurisen ilmauksensa siinä, että uskonnollisen yhteisön jäsenyys, uskonnon harjoittaminen ja uskonnollinen vakaumus katsotaan kuuluviksi yksityisyyden piiriin.

Uskonnolliseksi puolueiksi luettavilla ryhmittymillä on ollut vain marginaalinen asema Suomen puoluejärjestelmässä. Ainoa olemassa oleva, selvästi uskonnolliselta perustalta lähtevä poliittinen puolue on tällä hetkellä vuonna 1958 perustettu Suomen kristillisdemokraatit (vuoteen 2001 Suomen Kristillinen Liitto¹). Sitä ennen Suomen puoluekentässä vaikutti pienpuolueisiin kuulunut Suomen Kristillisen Työväen Liitto (1906–1922). Lipsetin ja Rokkanin (1967) klassisen selityksen mukaan uskonto marginalisoitui Pohjoismaissa puolueuudostuksen perustana, koska kirkko myötäili nationalistista kansakunnanrakennusta, eikä asettunut sitä vastaan samalla tavalla kuin katolisissa maissa. Koska kirkko ja valtio löysivät varhain toisensa, ei uskonnosta tullut kansakuntaa jakavaa tekijää, eikä siten myöskään puoluejärjestelmää muokkaavaa tekijää. Tähän vaikutti osaltaan myös se, että varhaiset, virallista kirkkoa vastustaneet reformistiset liikkeet saivat merkittävää tukea syrjäseutujen kristillisiltä herätysliikkeiltä (Lipset & Rokkan 1967, 38). Suomessa vasemmiston keskuu-

¹ Yksinkertaisuuden vuoksi jatkossa käytetään puolueesta nimeä Kristillisdemokraatit.

nessa vaikutti 1900-luvun alussa voimakas kristillisyyttä korostanut suuntaus, vaikka kirkkoa porvarillisena instituutiona arvostelleet sosialistit olivat puolueena julistaneet uskonnon yksityisasiaksi jo Forssan kokouksessa 1903 (Pikkusaari 1998; Soikkanen 1961, 299–301).

Suomalaisen yhteiskunnan rakenteelliset piirteet – muiden Pohjoismaiden tapaan – asettavat uskonnolliset puolueet altavastaajan asemaan. Tästä huolimatta ei voida sanoa, että nämä puolueet olisivat olleet täysin merkityksettömiä. Kuten Lauri Karvonen (1993) on todennut, uskonnollisten puolueiden asema on aika ajoin noussut osana laajempaa protestiliikettä. Onpa nähty sekin, että uskonnollinen puolue on otettu hallituskoalitiion jäseneksi, kuten on asia Suomessa toistamiseen vuoden 2011 eduskuntavaalien jälkeen. Edellisen kerran kristillisdemokraatit olivat hallituksessa Esko Ahon pääministerikaudella 1991–1994. Tuolloin ministeri Toimi Kankaanniemi erosi kesken hallituskauden vastalauseena Suomen EU-jäsenyydelle.

Uskonnon ja puoluevalinnan suhdetta ei ole tarkoituksenmukaista tarkastella pelkäämään uskonnollisen puolueen äänestämisen näkökulmasta, siis Suomessa Kristillisdemokraattien äänestämisen kannalta. Valtaosiltaan uskonnon merkitys on tavallaan imaistunut muiden poliittisten jakolinjojen sisään, eikä uskonto puoluevalinnan perustana kanavoidu mitenkään selkeästi. Historiallisesti kirkon jäsenyys ei ole jakanut jyrkästi edes äärivasemmiston ja äärioikeiston kannattajia (Pesonen ja Sänkiaho 1979). Myöskään kristilliseen poliittiseen liikkeeseen usein liitetty oikeistolaisuus ei ole lähentänyt esimerkiksi kokoomuksen ja kristillisdemokraattien kannattajia (Sänkiaho 1995, 102). Esimerkiksi Suomen Keskusta edeltäjiin on säilyttänyt perinteisesti vahvan aseman herätysliikkeiden valta-alueilla Pohjois-Pohjanmaalla ja Lapissa (Arter 1980, 145–146), vaikka puolueen kristillisreformistinen luonne on vuosikymmenien aikana liudentunut maallistuneeksi yleispuolueeksi. Tässä artikkelissa pyritäänkin antamaan uskonnon ja puoluevalinnan välisestä suhteesta yleiskuva, jota ainoastaan tarkennetaan kristillisdemokraattien kannatuksen lähemmän tarkastelun avulla.

Uskonnon ja puoluevalinnan välisen yhteyden analyysissä keskeisenä motivoijana on ollut aivan tuore muutos suomalaisten suhteessa evankelis-luterilaisen kirkon jäsenyyteen. Ennen näkemätön määrä ihmisiä erosi kirkosta vuonna 2010, suuri osa kirkon edustajiksi miellettyjen henkilöiden homoseksuaalisuutta koskevien kannanottojen vuoksi. Esiinnyttyään YLE:n Ajankohtaisen kakkosen keskusteluohjelmassa Kristillisdemokraattien puheenjohtaja Päivi Räsänen joutui asiassa tahtomattaan uskonto- ja kirkkokritiikin kasvoiksi, vaikka hän ilmaisi näkemyksensä puoluejohtajana, ei kirkon edustajana.

Kyse oli uudentyypisin perustein tapahtuneesta jäsenpaosta Suomen evankelis-luterilaisen kirkon historiassa. Kuten jäljempänä osoitetaan, kirkosta eronneiden määrä kaksinkertaistui vuonna 2010 vuoteen 2009 verrattuna. Tapahtuma näytti sysänneen yleisen maallistumisen kohti institutionaalista ilmaisuun, siis kirkon jäsenyyden laajamittaista hylkäämistä.

Seuraavien analyysien taustalla on oletus, jonka mukaan uskonnollisen diversiteetin lisääntyminen johtaa myös uskonnon tai uskonnollisten ja moraalisten kysymysten poliittisoitumiseen niin, että nämä vaikutukset näkyvät merkittävinä eroina eri kansalaisryhmien välillä. Tämä voi tarkoittaa sitä, että uskonnosta – tai tarkemmin uskonnon ja uskonnottoisuuden vastakkainasettelusta – on tulossa uusi jakolinja suomalaiseen poliittiseen kenttään. Kiinnostava kysymys on se, paljastaako tämä jakolinja eroja, joita ei Suomessa aikaisemmin ole voitu liittää uskontoon.

USKONTO, MORAALIKYSYMYKSET JA PUOLUEVALINTA

Uskonnon ja puoluevalinnan suhdetta voidaan lähestyä aluksi suoraan henkilökohtaisen uskonnollisen vakaumuksen kautta. Taulukossa 17.1 on esitetty äänestäjien puoluekannatus heidän subjektiivisen eli itse koetun ja ilmoitetun uskonnollisuutensa mukaan riippumatta siitä, mihin kirkkokuntaan tai muuhun uskonnolliseen yhteisöön äänestäjä kuuluu. Vaalitutkimuksen käyntikyselyyn vastanneista 76 prosenttia kuului evankelis-luterilaiseen kirkkoon, 20 prosenttia siviilirekisteriin, runsas prosentti ortodoksiseen kirkkoon ja kaksi prosenttia johonkin muuhun kirkkoon tai uskonnolliseen yhteisöön.

Taulukko 17.1
Puoluekannatus prosentteina vuoden 2011 eduskuntavaaleissa
vastaajan uskonnollisuuden mukaan (n=1 020)

	Ei lainkaan uskonnollinen	Vähän tai jonkin verran uskonnollinen	Hyvin uskonnollinen	Yhteensä
KOK	16	22	21	20
SDP	19	21	9	19
PS	21	18	23	19
KESK	6	18	21	16
VAS	18	6	3	8
VIHR	13	7	1	7
RKP	2	5	1	4
KD	1	2	19	4
MUUT	5	1	0	2
Yhteensä	100	100	100	100

Taulukosta voidaan tehdä ensinnäkin se melko selvä johtopäätös, että suurista porvarillisista puolueista Kokoomus ja Perussuomalaiset saavat verraten tasaisesti kannatusta äänestäjien uskonnollisuudesta riippumatta. Keskustan osalta näyttää siltä, että sillä on suhteellisesti sitä enemmän kannattajia mitä uskonnollisemmasta äänestäjäkunnasta on kyse. Sama pätee Kristillisdemokraatteihin, joskin ero hyvin uskonnollisten ja vähemmän uskovien välillä on kaikista puolueista selkein. Vasemmistopuolueet ja Vihreät sen sijaan saavat huomattavan vähän kannatusta kaikkein uskonnollisimmilta äänestäjiltä. SDP:n kohdalla painopiste ei ole kuitenkaan niin selvästi vähiten uskonnollisten ryhmässä kuin Vasemmistoliiton ja Vihreiden kohdalla.

Tämä tarkastelu osoittaa, että puolueet eroavat toisistaan melko hyvin niiden odotusten perusteella, joita tavataan historiallisesti liittää vasemmiston ja oikeiston uskontosuhteeseen. Kokoomus on tosin murtautunut ulos vanhasta kypäräpäisen papin mielikuvahahmosta ja

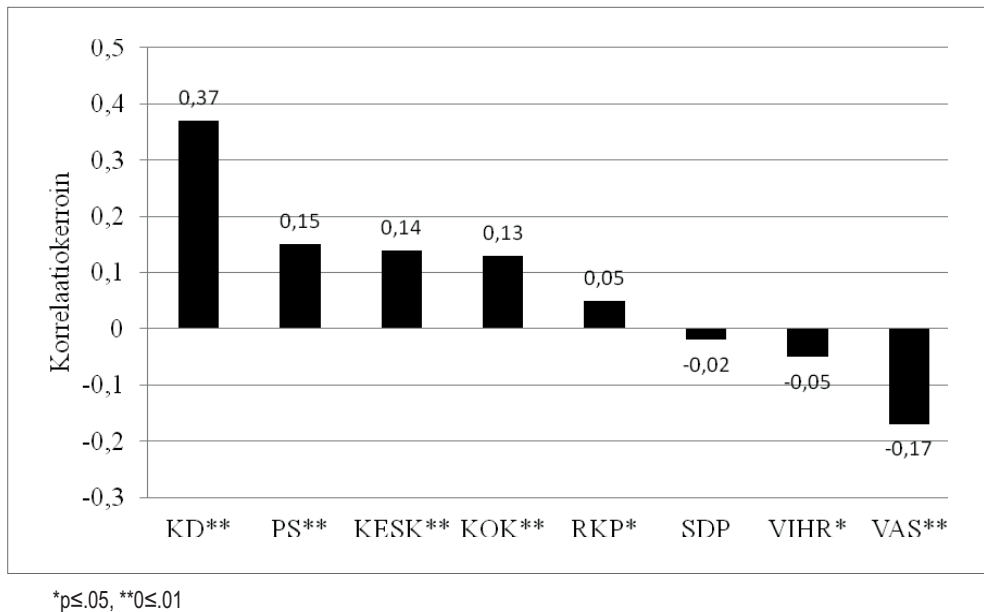
houkuttelee joukkoihinsa nykyään myös äänestäjiä, joille uskonnollisuus on melko vierasta. Vihreiden kannattajakunnan ydin, modernisti ajatteleva kaupunkisivistyneistö, löytää helposti paikkansa uskontoon etäisesti suhtautuvien joukossa. Suomalaisena erikoispiirteenä nousee esille Keskustan kannattajien uskonnollisagrarinen tausta, ja ilmeisesti myös jatkuva läheinen suhde keskeisiin kirkon herätysliikkeisiin. Kristillisdemokraatit keräävät odotetusti kannatuksensa kaikkein uskonnollisimmilta äänestäjiltä, mikä erottaa puolueen sen keski-eurooppalaisista suurista sisarpuolueista, jotka ovat kristillisestä perinteestään huolimatta selvemmin yleispuolueita.

Taulukosta nähdään, että hyvin uskonnollisena itseään pitävistä kristillisdemokraatteja äänesti 19 prosenttia, kun vastaava luku jonkin verran tai vähän uskonnollisena itseään pitävien joukossa oli kaksi prosenttia. Ei lainkaan uskonnollisena itseään pitävien luokissa jäätettiin yhteen prosenttiin. Ero on silmiinpistävä ja kertoo siitä, että kristillisdemokraatit saavat valtaosan kannatuksestaan hyvin uskonnollisilta äänestäjiltä. Toisaalta täytyy korostaa, että hyvin uskonnollisista äänestäjistä yli 80 prosenttia antaa äänensä jollekin muulle puolueelle kuin kristillisdemokraateille. Suomen ainoa uskonnollinen puolue ei kerää kaikkien uskovien ääniä, vaan niitä saavat yhtä lailla keskusta, kokoomus – ja nyttemmin myös perussuomalaiset.

Eduskuntavaalien puoluevalintaa monivivahteisempi mittari on puolueen miellyttävyys tai houkuttelevuus, jota Eduskuntavaalitutkimus 2011:n aineistossa tiedusteltiin vastaajilta kymmenportaisella asteikolla (1=ei pidä puolueesta lainkaan, 10=pitää puolueesta erittäin paljon). Kuviossa 17.1 on esitetty tällä tavalla mitatun puoluekohtaisen miellyttävyyden ja uskonnollisuuden välinen järjestyskorrelaatio². Korrelaatiot jäävät pääosin hyvin vaatimattomalle tasolle lukuun ottamatta Kristillisdemokraatteja ja Vasemmistoliittoa, jotka muodostavat puoluejatkumon ääripäät. Uskonnollisuus ja Kristillisdemokraattien kokeminen miellyttävänä puolueena liittyvät äänestäjien vastauksissa yhteen, samoin kuin vähäinen uskonnollisuus ja Vasemmistoliittoon kohdistuva positiivinen asenne. Kristillisdemokraattien ja Vasemmistoliiton väliin jäävä puolueiden enemmistö kertoo siitä, että valtaosa suomalaisista äänestäjistä pitää itseään ainakin jonkin verran uskonnollisena ja että heille useampi kuin yksi puolue tuntuu melko miellyttävältä vaihtoehdolta. Tällä tavalla tarkasteltuna vain ääripäät erottuvat selvästi. Väljästi tulkiten kuviossa nousevat esiin arvokonservatiivisimmat ja arvoliberaaleimmat tai yhteiskuntakriittiset äänestäjät, joita erottavat muun muassa keskeiset uskonnollisesti merkittävät kysymykset: samaa sukupuolta olevien parisuhde, abortti tai kauppojen sunnuntaiaukiolo.

Perusasetelma uskonnollisuuden ja puoluekannatuksen välillä on siis hyvin odotetun mukainen. Asiaa voidaan tarkastella myös epäsuorasti, jolloin saadaan esille eri puolueita kannattavien äänestäjien suhtautuminen sellaisiin moraalikysymyksiin, jotka usein liitetään uskonnolliseen arvopohjaan ja joiden voidaan olettaa olevan keskeisiä uskonnollisina itseään pitävien äänestäjien poliittiseen orientaatioon ja myös suoraan puoluevalintaan vaikuttavia seikkoja. Eduskuntavaalitutkimus 2011:n aineistoon sisältyy kysymyksiä, jotka mittaavat neliportaisella asteikolla moraalikysymysten merkitystä. Näistä kysymyksistä poimittiin vii-

2 Tässä on käytetty taulukon 17.1 uskonnollisuus-muuttujaa sen alkuperäisessä muodossaan neliluokkaisena (1=ei lainkaan uskonnollinen, 2=ei kovin uskonnollinen, 3=jonkin verran uskonnollinen, 4=hyvin uskonnollinen).

Kuvio 17.1

Uskonnollisuuden ja puolueiden miellyttävyysvälinen korrelaatio (τ) puolueittain 2011

si: vanhustenhoidon, lasten ja lapsiperheiden aseman, rikollisuuden torjunnan, perinteisten arvojen ja vahvojen johtajien tärkeys. Kysymyksistä muodostettiin yksinkertainen summamuuttuja, joka saa arvoja 4:stä 20:een (Cronbachin Alfa = 0,67). Summamuuttujan validiteettia testattiin aluksi tarkastelemalla kirkon jäsenyyden ja uskonnollisuuden mukaisia ryhmäkeskiarvoja. Näiden oletettiin erottuvan niin, että kirkon jäsenet ja uskonnolliset ihmiset saavat tilastollisesti merkitsevästi pienempiä arvoja kuin muut (summamuuttujan pienet arvot kertovat moraalikysymysten tärkeydestä). Oletukset pitivät paikkansa (kirkon jäsenyys: $F=22,253$; $p\leq 0,01$; uskonnollisuus: $F=65,021$; $p\leq 0,01$).

Seuraavaksi tarkasteltiin summamuuttujan keskiarvoja puoluekannatuksen mukaan (taulukko 17.2). Keskiarvotesteillä pyrittiin samalla löytämään toisistaan tilastollisesti merkitsevällä tavalla eroavia puolueryhmiä. Tällaisia ryhmiä löytyi kolme. Moraalikysymyksiä pitivät kaikkein tärkeimpinä kristillisdemokraatit, perussuomalaiset ja keskustalaiset. Heidän joukostaan löytyvät todennäköisimmin kaikkein arvokonservatiivisimmat äänestäjät. Kiinnostava vertailukohta on Esa Reunasen ja Pertti Suhosen tutkimus (2009), jossa he selvittivät vuonna 2007 valittujen kansanedustajien ideologisia etäisyyksiä vaalikoneaineiston perusteella. Reunasen ja Suhosen tarkastelemien ulottuvuuksien (vasemmisto–oikeisto-ulottuvuus ja kansallisia arvoja ja syrjäseutujen puolustamista mittaava ulottuvuus) perusteella Keskustan, Kristillisdemokraattien ja Perussuomalaisten kansanedustajat muodostivat muista puolueista poikkeavan ryhmän. Tulos on siis yhdenmukainen tässä eri tavalla mitatun tuloksen kanssa, mikä kertoo siitä, että näillä kolmella puolueella on moraalikysymysten

ohella myös muita ideologisia samankaltaisuuksia. Vähiten merkitystä moraalikysymyksille antoivat Vasemmistoliiton, RKP:n, Vihreiden ja pienpuolueiden kannattajat, jotka muodostavat Suomen poliittisen kentän arvoliberaaleimman blokin. Kokoomuslaiset ja sosiaalidemokraatit jäivät välimaastoon.

Taulukko 17.2
Moraalikysymysten tärkeys puoluekannatuksen mukaan
(summamuuttujan keskiarvo, n=589)

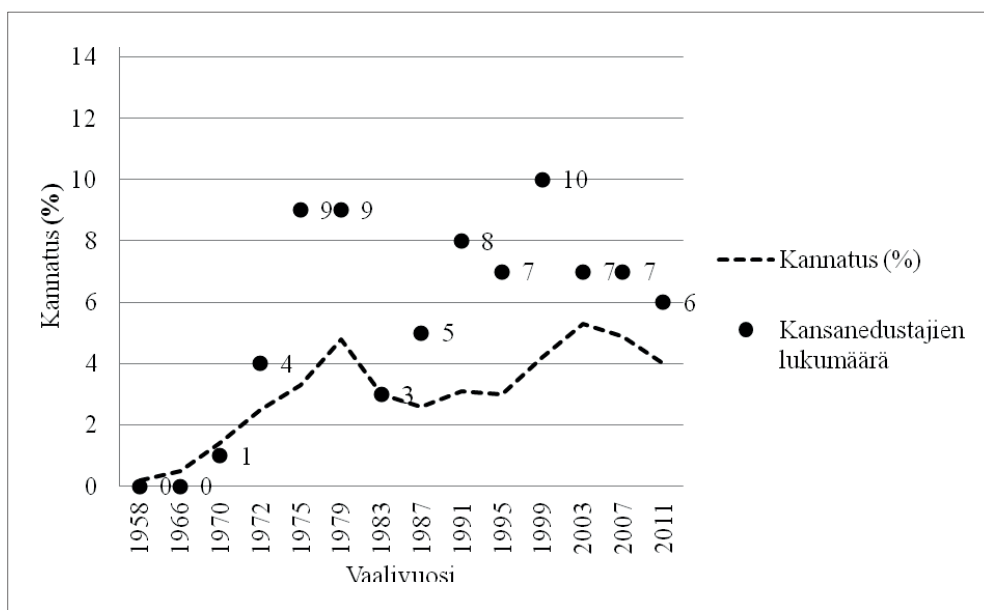
Puolue	Keskiarvo (homogeeniset osaryhmät)		
	1	2	3
KD	8,40		
PS	8,67		
KESK	9,13		
SDP		9,59	
KOK		9,77	
VAS			10,12
RKP			10,14
VIHR			11,24
MUUT			11,67

F=5,541, p≤.01

Nämä tulokset kertovat oleellisilta osin saman tarinan kuin taulukon 17.1 analyysi. Uskonnollisuuden tilalla on nyt vain joukko moraalikysymyksiä, jotka voidaan tavallisesti liittää uskonnollisiin arvoihin. Vaikka keskiarvojen absoluuttiset erot ovat melko pieniä, esimerkiksi Keskustan ja Vihreiden tai Perussuomalaisten ja RKP:n kannattajat ovat mahdollisimman kaukana toisistaan. Kiinnostavalla tavalla poliittinen oikeisto jakautuu kolmeen osaan, mikä kertoo siitä, ettei oikeistoa voi määritellä yksiselitteisesti moraalisten kysymysten perusteella. Myös vasemmisto jakaantuu mutta vain kahteen ryhmään. Se ei silti helpota vasemmiston määrittämistä moraalikysymysten perusteella, koska Kokoomuksen ja SDP:n kannattajat näyttävät löytävän toisensa todennäköisemmin kuin muiden puolueiden kannattajia. Tämä analyysi vahvistaa sen havainnon, että uskonnollisuus tai uskonnollisuuteen liittyvät arvot leikkaavat muiden poliittisten jakolinjojen halki ja jakavat mielipiteitä näiden jakolinjojen sisällä, mikä on uskonnollisesti homogeenisessa yhteiskunnassa odotettavaa.

KRISTILLISDEMOKRAATTIEN KANNATUS SUOMESSA

Kristillisdemokraattien ja sen edeltäjän, Suomen Kristillisen Liiton, kannatuksen historiallinen kehitys valtiollisissa vaaleissa on ollut päätrendiltään nousujohteinen. Puolue on ollut yhtäjaksoisesti eduskuntapuolue vuodesta 1970. Toistaiseksi parhaan vaalituloksensa, 5,3 prosentin kannatuksen, Kristillisdemokraatit saavutti eduskuntavaaleissa 2003 (kuvio 17.2). Sitä edeltävä huippu oli eduskuntavaaleissa 1979 (4,8 %). Kansanedustajia puolueella on ollut oikeastaan koko eduskuntahistoriansa ajan selvästi enemmän kuin pelkästä puolueen saamasta ääniosuudesta voisi päätellä. Kansanedustajien määrällä mitattuna Kristillisdemokraattien huippuhetki on ollut 1999, jolloin puolue sai kymmenen kansanedustajaa. Kaikista puolueista juuri Kristillisdemokraatit on onnistunut parhaiten vaaliliittojen avulla. Paloheimon ja Sundbergin (2009, 231) mukaan puolue oli saanut vuosien 1945–2007 eduskuntavaaleissa vaaliliittojen avulla 48 edustajanpaikkaa, joita se ei olisi ilman vaaliliittoja saanut. Vaaliliittojen vuoksi menetettyjä paikkoja on ollut vastaavana aikana vain yksi (ma.). Määrä vastaa kahden kolmasosaa puolueen kaikista eduskuntapaikoista. Vaaliliittoja Kristillisdemokraatit on solminut erityisesti Keskustan ja Perussuomalaisen kanssa. Kuten jo edellä todettiin, nämä puolueet ovat eri tavoilla mitattuna ideologisesti lähimpänä Kristillisdemokraatteja. Suomen Kristillisellä Liitolla oli myös runsaasti vaaliliittoja Liberaalisen Kansanpuolueen kanssa.

Lähde: Tilastokeskus, vaalitulokset.

Kuvio 17.2
Suomen Kristillisen Liiton ja Suomen Kristillisdemokraattien kannatus ja kansanedustajien lukumäärä 1958–2011

Alueellisesti Kristillisdemokraattien kannatus jakautuu melko tasaisesti koko maahan lukuun ottamatta Helsingin ja Lapin vaalipiirejä, joissa kannatus on poikkeuksellisen vähäistä. Jos tarkastellaan kolmen viimeksi toimitetun eduskuntavaalin (2003, 2007, 2011) tulosten keskiarvoja, vankinta Kristillisdemokraattien kannatus on ollut Hämeen (8,1 %), Keski-Suomen (7,3 %), Vaasan (7,1 %), Pohjois-Savon (7,1 %), Kymen (6,2 %) ja Pirkanmaan (5,8 %) vaalipiireissä. Muissa vaalipiireissä kannatus on jäänyt alle keskikannatuksen, joka on ollut 4,7 prosenttia. Epäsuorasti tästä voidaan päätellä, että Pohjois-Suomen lestadiolaisilta Kristillisdemokraatit saavat vain niukasti kannatusta, samoin eteläiselle rannikko-Suomelle puolue jää vieraaksi.

Karkeasti ottaen kristillisdemokraattien kannatus on vahvinta siellä, missä kirkon sisäisistä herätysliikkeistä evankelisuus, herännäisyys ja viidesläisyys³ ovat saaneet eniten jalansijaa (Kirkon tutkimuskeskus 2008, 239–254). Yhteys näiden herätysliikkeiden kannattajiin on todennäköisesti vahva yksilötasolla, mutta maantieteellisen kannatuspohjan ja herätysliikkeiden levinneisyyden väliseen yhteyteen on syytä suhtautua varovaisesti, ainakin vaalipiiritasolla. Esimerkiksi Etelä-Savon vaalipiirissä Kristillisdemokraattien kannatus jää alle keskikannatuksen, vaikka esimerkiksi Mikkeli on viidesläisten vahvaa aluetta. Kristillisdemokraattien puoluejohdon haastatteluiden perusteella voidaan päätellä, että puolue saa runsaasti kannatusta kirkon sisäisten herätysliikkeiden ohella kirkon ulkopuolella toimivista kirkkokunnista ja uskonnollisista yhteisöistä, etenkin helluntalaisilta ja vapaakirkkolaisilta (*Suomen Kuvalehti* 19.8.2011).

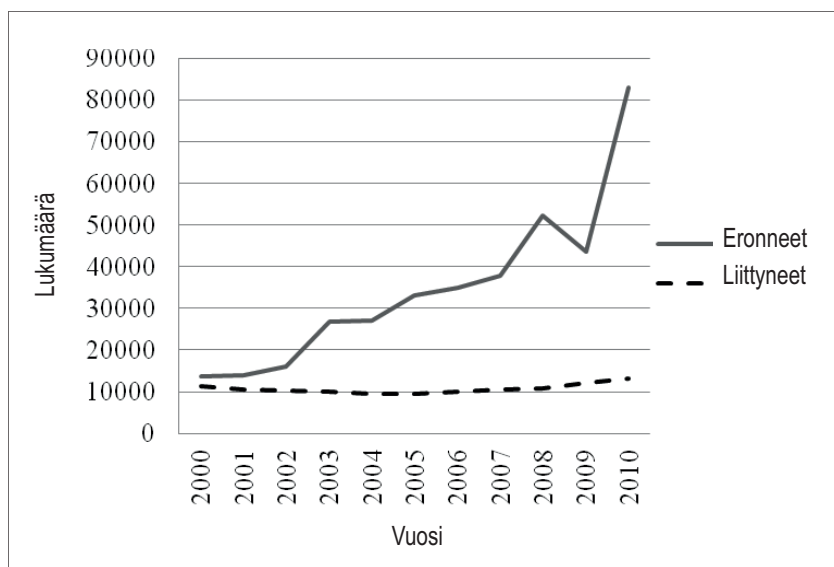
Uskonnollisen puolueen kohdalla on tietysti oletettavaa, että se saa kannatuksensa etupäässä uskonnollisilta äänestäjiltä. Vuoden 2011 eduskuntavaalitutkimuksessa kerätyn kyselyaineiston perusteella 66 prosenttia Kristillisdemokraattien äänestäjistä piti itseään hyvin uskonnollisena ja 27 prosenttia jonkin verran uskonnollisena, jolloin ero vastaajien kokonaisjakaumaan oli erittäin merkitsevä. Vastaajan uskonnollisuus oli ainoa tilastollisesti merkitsevä selitystekijä, kun kristillisdemokraattien kannatusta selitettiin monimuuttujamenetelmin (logistinen regressioanalyysi, ks. liite). Taustamuuttuja kerrallaan tehdyissä ristiintaulukoinneissa nähtiin, että Kristillisdemokraatit saavat enemmän kannatusta vanhoilta kuin nuorilta, naisilta kuin miehiltä, poliittiseen keskustaan identifioituneilta kuin vasemmistosta tai oikeistosta, ja alempaan keskiluokkaan kuuluvilta kuin työväenluokkaan tai yläluokkaa kuuluvilta. Kun kannatusta selittävien muuttujien vaikutusta arvioitiin yhtäaikaaisesti, sukupuoli, ikä, koulutus, tulotaso tai vasemmisto–oikeisto-suuntautuneisuus eivät enää erotelleet kristillisdemokraattien kannattajia muiden puolueiden kannattajista. Uskonnollisuuden lisäksi vain subjektiivisella luokka-asemalla oli merkitystä: alempaan keskiluokkaan itsensä sijoittaneet äänestäjät kannattavat kristillisdemokraatteja todennäköisemmin kuin työväenluokkaan, ylempään keskiluokkaan tai yläluokkaan itsensä sijoittavat. Ilmeisesti herätyskristillisyytensä ja ”maan hiljaiset” lyövät tässä kättä.

3 Herätyskristillisyyttä korostavaan viidesläisyyteen eli ns. viidenteen herätysliikkeeseen luetaan ev.-lut. kirkon sisällä toimivista järjestöistä mm. Suomen Raamattuopisto, Kansan Raamattuseura ja Suomen Evankelisluterilainen Kansanlähetys.

USKONTO JA POLIITTINEN PROTESTI

Seuraavaksi siirrytään tarkastelemaan uskonnon yhteyttä vaihtoehtoisen politiikan kannatukseen. Alussa esitettiin kysymys, josko uskonnosta olisi sittenkin muodostumassa myös poliittinen jakolinja, jota se ei perinteisesti ole Suomessa ollut. Kysymyksen taustalla on evankelis-luterilaisen kirkon suuri jäsenkato, joka alkoi oikeastaan jo 2003, jolloin lainmuutos helpotti kirkosta eroamista niin, että siihen riitti enää pelkkä sähköinen ilmoitus. Eroaminen huipentui 2010, jolloin eroajia oli yli 80 000 (ks. kuvio 17.3). Eroaminen jatkui vilkkaana myös vaalivuonna 2011, vaikka eronneita oli enää alle 50 000 (www.eroakirkosta.fi).

Myös pidemmällä aikavälillä kirkosta eroaminen on kiihtynyt. Evankelis-luterilaisen kirkon jäseniä oli vuonna 2010 78,3 prosenttia suomalaisista, mikä oli 6,8 prosenttiyksikköä vähemmän kuin vuonna 2000. Vuodesta 1990 vuoteen 2000 vastaava vähennys oli vain 2,8 prosenttiyksikköä. Vielä hitaammin kirkosta erottiin 1900-luvun ensimmäisen puoliskon aikana. 50 vuodessa kirkon jäsenten suhteellinen osuus väestöstä pieneni vain kolme prosenttiyksikköä huolimatta vuonna 1921 voimaan tulleesta uskonnonvapauslaista (Tilastokeskus 2011). Mielenkiintoista tässä kehityksessä on erityisesti se, että kirkon jättäneet ihmiset eivät ole hakeutuneet muiden uskontojen pariin vaan siirtyneet siviilirekisteriin, jonka jäsenten määrä on toisen maailmansodan jälkeen kaksinkertaistunut lähes 20 prosenttiin väestöstä.

Lähde: Suomen evankelis-luterilainen kirkko, tilastot 2011.

Kuvio 17.3
Evankelis-luterilaisesta kirkosta eronneiden ja siihen
liittyneiden aikuisten määrä 2000–2010

Viime vuosien eroaallon taustalla on nähty asenneilmaston liberalisoituminen ja liberaalien ajatusten yhteentörmäys virallisen kirkon kantoihin sekä varsinkin kirkkoa lähellä olevien uskonnollisten piirien edustaman arvokonservatismiin kanssa. Erityisen tulenarkoja kysymyksiä ovat olleet samaa sukupuolta olevien parisuhde ja adoptio-oikeus. Homoseksuaalisuuden teologinen tulkinta on joutunut kokonaisuudessaan kriittisen arvion kohteeksi. Voidaan sanoa, että suomalaisen yhteiskunnan perinteisten arvojen liberalisoituminen on viime vuosina nopeutunut (vrt. Heiskala 2006). Kyse on siis pitkän aikavälin kehityssuunnasta, jota vastaan kirkko on ainakin joiltakin osin joutunut puolustautumaan. Toisaalta kirkko on myös saatanut karkottaa joukostaan arvokonservatiiveja puolustaessaan kansainvälisen solidaarisuuden ja yleisen inhimillisyyden hengessä esimerkiksi maahanmuuttajien ja pakolaisten asemaa. Ainakin Perussuomalaisten kannattajakunta on selvästi jakautunut suhteessa kirkkoon (vrt. taulukko 17.1).

Voisiko tämä kehityssuunta kätkeä sisäänsä laajemmankin protestiliikkeen, jolla olisi uskonnollinen ulottuvuus? Jotta tähän kysymykseen voisi vastata vaalitutkimuksen keinoin, se täytyy jollakin tavalla muuntaa kysymykseksi puoluekannatuksesta. Yksi varteenotettava mahdollisuus on tarkastella niitä puolueita, jotka tarjoavat mahdollisimman selviä ja toisilleen vaihtoehtoisia yhteiskuntapoliittisia visioita, joihin kirkkoon pettyneet tai muusta syystä kirkosta etääntyneet äänestäjät voivat identifioitua. Tällaisia puolueita voisi Andreas Schedler (1996) mukaillen kutsua vallitsevia valtainstituutioita ja -eliittejä haastaviksi antiestablismenttipolueilleksi. Ne eivät ole järjestelmänvastaisia tai kumouksellisia, vaan pyrkivät vaihtoehtoihin päämäärin vallitsevan poliittisen järjestelmän sisällä. Seuraavassa analyysissä tällaisia puolueita kutsutaan synonyymisesti myös vaihtoehtopuolueilleksi.

Korostettakoon, että tällainen vaihtoehtopuolueen määrittely ei ole reaalipoliittinen vaan ideologinen. Jos puolueen sanotaan olevan antiestablismenttipuolue, se ei tarkoita sitä, että puolue ei voisi toimia esimerkiksi hallitusvastuussa ja edistää hallituskoalitiossa sellaisia päämääriä, jotka eivät varsinaisesti istu vaihtoehtopuolueen ideologiaan. Jako antiestablismenttipuolueisiin ja muihin puolueisiin on tässä lähinnä analyttinen ja sen avulla pyritään saamaan esille vaihtoehtoisen politiikan kannatukseen vaikuttavia tekijöitä. Suomen puolueissa kuvattuja antiestablismenttipiirteitä on merkittävässä määrin ekologista ja maallistationaalista yhteiskuntaa ajavissa Vihreissä, rahan vallan suitsimiseen ja alistettujen yleiseen emansipaatioon pyrkivässä Vasemmistoliitossa, nostalgis-nationalistisissa Perussuomalaisissa ja eräissä mikropuolueissa. Viimeksi mainituista käyvät esimerkkeinä Suomen työväenpuolue, Itsenäisyyspuolue ja Piraattipuolue, joita yhdistää tukeutuminen radikaaleihin mutta samalla melko kapeisiin poliittisiin ohjelmiin. Myös Kristillisdemokraatit voidaan lukea antiestablismenttipuolueiden joukkoon, koska se tarjoaa vallitsevan todellisuuden vaihtoehdoksi kristillistä todellisuutta, joka edellyttää suurempaa muutosta kuin valtapuolueiden perinteisesti tarjoama politiikka.

Vaalitutkimuksen kannalta on kiinnostavaa analysoida, mitkä tekijät selittävät näiden antiestablismenttipuolueiden kannatusta. Onko uskonnollisuudella tai uskonnollisten yhteisöjen jäsenyydellä selitysvoimaa? Jos näin on, onko lyhyellä aikavälillä havaittavissa minkäänlaista muutosta? Analyysi pyrkii löytämään vastauksia kysymyksiin myös regressioanalyysin avulla. Sitä ennen täytyy Kristillisdemokraattien asemaan tehdä oleellinen tarkistus. Validiteetin lisäämiseksi Kristillisdemokraattien kannattajat on tässä rajattu analyysin ulkopuolelle. Tämä johtuu siitä, että uskonnollinen puolue, jolla on selvä valtapuolueista poikkeava po-

liittinen vaihtoehto, saattaa korostaa liikaa uskonnon ja poliittisen protestin välistä yhteyttä tai peittää alleen muiden puolueiden kannattajista lähtevän protestin, jolla on mahdollisesti uskonnollinen ulottuvuus. Sen vuoksi on perusteltua jättää Kristillisdemokraatit pois tästä analyysivaiheesta. Antiestablimenttipuolueiksi on nyt katsottu siis Vihreät, Vasemmistoliitto, Perussuomalaiset ja kaikki eduskunnan ulkopuolelle jääneet mikropuolueet.

Taulukossa 17.3 on raportoitu kahden erillisen regressioanalyysin tulokset, joista toinen on tehty vuonna 2003 kerätystä vaalitutkimusaineistosta ja toinen vuonna 2011 kerätystä aineistosta. Kiinnostuksen kohteena on erityisesti vastaajien uskonnollisuus ja uskonnollisen yhteisön jäsenyys. Näiden muuttujien lisäksi taulukossa on ensimmäiseksi viisi perinteistä sosioekonomista taustamuuttujaa ja niiden jälkeen joukko vastaajien poliittista suuntautumista mittaavia kontrollimuuttujia. Sosioekonomisista muuttujista ikä on kaikkein merkittävin. Mitä nuoremasta äänestäjästä on kyse sitä herkemmin hän äänestää jotakin antiestablimenttipuoluetta. Näin oli vuosina 2003 ja 2011. Vuonna 2003 kaupunkiaäänestäjät näyttivät kannattavan maaseudulla asuvia enemmän antiestablimenttipuolueita, mutta tämä havainto ei pitänyt enää 2011, mikä selittyy Perussuomalaisten vahvalla lisäkannatuksella maaseudulla.

Poliittisen orientaation muuttujissa nähdään havaintovuosien erilaisuus ja vuoden 2011 vaalien protestiluonne. Ne äänestäjät, joita politiikka ei kiinnostanut lainkaan, olivat vuonna 2011 antiestablimenttipuolueiden kannattajia, kun vuonna 2003 tilanne oli päinvastainen. Samoin demokratiaan kaikkein tyytymättömimmät hakivat eduskuntavaaleissa 2011 poliittista vaihtoehtoa. Myös puoluekannan vakiintuneisuudessa olevat pienetkin säröt näkyivät vaihtoehtoaäänestämisenä vuoden 2011 vaaleissa toisin kuin vuonna 2003. Molemmissa vaaleissa vasemmisto-oikeisto-ulottuvuudella oikealle sijoittuminen ennusti muiden kuin antiestablimenttipuolueiden äänestämistä, mutta vuonna 2011 suhde oli hieman heikompi kuin kahdeksan vuotta aiemmin, mikä jälleen kertonee Perussuomalaisten kannatusnoususta.

Uskontoon liittyvistä muuttujista vastaajan uskonnollisuus toimii analyysissä melko lailla odotetusti. Se ei nouse erityisen vahvaan asemaan, koska Kristillisdemokraatit on rajattu analyysin ulkopuolelle. Vuoden 2011 aineistossa asteikon keskellä olevat luokat ovat tilastollisesti merkitseviä, mutta niiden tulkinta on hankalaa, koska muuttuja ei käyttäydy lineaarisesti. Vuonna 2003 uskonnollisuudella ei näytä olevan merkitystä antiestablimenttipuolueiden kannatuksen selittämisessä. Kaiken kaikkiaan vaikuttaa siltä, että uskonnollisuus sinänsä ei liity poliittiseen protestiin, vaikka tässä täytyy pitää varauksena mielessä Kristillisdemokraattien puuttuminen analyysistä. Sen sijaan uskonnollisen yhteisön jäsenyydellä (tässä tapauksessa lähinnä evankelis-luterilaisen kirkon jäsenyydellä) on itsenäistä selitysvoimaa. Sekä vuonna 2003 että 2011 kirkon jäsenyys laskee todennäköisyyttä äänestää jotakin antiestablimenttipuoluetta. Lisäksi näyttää siltä, että kausaalinen yhteys on vahvistunut vuoden 2011 vaaleissa.

Regressioanalyysien tuloksia voidaan havainnollistaa muuntamalla regressiokertoimet todennäköisyyksiksi ja ilmaisemalla ne prosentteina (ks. King ym. 2000). Samalla voidaan testata, muuttuuko todennäköisyys äänestää antiestablimenttipuoluetta jonkin kolmannen muuttujan vaikutuksesta.⁴ Otetaan lähempään tarkasteluun kirkon jäsenyyden vaikutus vaihtoehtopuolueiden äänestämiseen. Kuten edellä nähtiin, siviilirekisteriin kuuluminen

⁴ Laskennassa käytettiin J. Scott Longin ja Simon Chengin kehittämää Excel-pohjaista ohjelmaa (<http://www.indiana.edu/~jslsoc/xpost.htm>).

Taulukko 17.3
Antiestablimenttipuolueiden äänestämistä selittävät logistiset regressiomallit
(Vuoden 2003 arvot ilman sulkumerkkejä, vuoden 2011 arvot suluisa)

Muuttujat	B	Keskivirhe	Exp(B)
Vakio	-31,266 (-45,821)	13,133 (10,910)	
Sukupuoli	0,188 (-0,025)	0,200 (0,179)	1,207 (0,976)
Ikä	0,017 (0,024)	0,007 (0,006)	1,017* (1,024***)
Kuntatyyppi	-0,476 (-0,115)	0,239 (0,190)	0,621* (0,891)
Tulot	0,054 (-0,026)	0,035 (0,023)	1,056 (0,974)
<i>Subjektiivinen luokka-asema</i>			
alempi keskiluokka	-0,140 (-0,234)	0,305 (0,295)	0,869 (0,791)
keskiluokka	-0,242 (-0,165)	0,252 (0,220)	0,785 (0,848)
ylempi keskiluokka tai yläluokka	-0,305 (0,160)	0,418 (0,335)	0,737 (1,173)
<i>Politiikan kiinnostavuus</i>			
jonkin verran	0,060 (-0,021)	0,316 (0,213)	1,062 (0,979)
vain vähän	-0,313 (-0,179)	0,338 (0,285)	0,731 (0,836)
ei lainkaan	-0,910 (1,407)	0,457 (0,669)	0,403* (4,082*)
<i>Sijoittuminen vasemmisto-oikeisto-ulottuvuudella</i>	-0,507 (-0,378)	0,059 (0,046)	0,602*** (0,685***)
<i>Puoluekannan vakiintuneisuus</i>			
melko vakiintunut	0,466 (0,966)	0,286 (0,225)	1,594 (2,629***)
ei kovinkaan	0,362 (1,459)	0,317 (0,258)	1,436 (4,301***)
ei lainkaan	0,926 (0,947)	0,366 (0,397)	2,523* (2,578*)
<i>Tyytyväisyys demokratiaan</i>			
melko tyytyväinen	0,234 (-0,121)	0,383 (0,350)	1,263 (0,886)
ei kovinkaan	0,511 (0,852)	0,406 (0,400)	1,667 (2,345*)
ei lainkaan	-0,468 (1,517)	0,854 (0,625)	0,626 (4,560*)
<i>Uskonnollisuus</i>			
ei kovinkaan	-0,564 (-0,386)	0,295 (0,274)	0,569* (0,680)
jonkin verran	-0,685 (-0,055)	0,284 (0,265)	0,504* (0,946)
hyvin	0,369 (0,603)	0,375 (0,360)	1,447 (1,828)
<i>Uskonnollisen yhteisön jäsenyys</i>	-0,497 (-0,739)	0,263 (0,242)	0,608* (0,477**)
Negelkerke R2	0,293 (0,375)		
Hosmer & Lemeshow	0,406 (0,688)		
Luokitteluprosentti	85,1 % (76,2 %)		
N	913 (809)		

*p≤.05, **p≤.01, ***p≤.001

lisää todennäköisyyttä äänestää antiestablismenttipuolueita. Edellisistä analyyseistä nähtiin myös, että esimerkiksi äänestäjän kuuluminen johonkin ikäryhmään vaikuttaa niin, että erityisesti nuoret valitsevat vaihtoehtopuolueen. Voidaan kysyä, lisääkö ikä uskonnottomuuden vaikutusta ja säilyykö vaikutus samansuuruisena sekä vuoden 2003 että vuoden 2011 aineistossa vai tapahtuuko siinä muutoksia. Jos pettymys kirkkoon oli yleisesti suurempaa vuonna 2011 kuin 2003, voidaan olettaa, että myös iän vaihtoehtoäänestämistä voimistava vaikutus näkyy selvemmin vuonna 2011.

Lopullista analyysiä varten laskettiin sekä kirkkoon kuuluvien että kirkkoon kuulumattomien äänestäjien todennäköisyys äänestää antiestablismenttipuolueita vuosina 2003 ja 2011 kolmessa eri ikäryhmässä, ”nuoret” (21-vuotiaat), ”keski-ikäiset” (46-vuotiaat) ja ”vanhat” (71-vuotiaat). Samalla muiden regressioanalyyseissä mukana olleiden muuttujien arvot asetettiin joko keskiarvoonsa tai moodiluokkaansa. Tämän jälkeen tarkasteltiin jokaisen ikäryhmän todennäköisyyksien erotusta, siis sitä, miten paljon todennäköisemmin kirkkoon kuulumattomat kuin kirkkoon kuuluvat äänestävät antiestablismenttipuolueita, kun muiden tekijöiden kuin iän vaikutus on vakioitu. Tulokset on esitetty taulukossa 17.4.

Taulukko 17.4

Eri-ikäisten äänestäjien todennäköisyys äänestää antiestablismenttipuolueita vuosina 2003 ja 2011 sen mukaan, kuuluuko äänestäjä uskonnolliseen yhteisöön vai ei

Ikä	Eduskuntavaalit 2003			Eduskuntavaalit 2011		
	Ei kuulu (%)	Kuuluu (%)	Erotus (%-yks.)	Ei kuulu (%)	Kuuluu (%)	Erotus (%-yks.)
71	14,4	9,3	5,1	26,2	14,5	11,7
46	20,5	13,6	6,9	39,3	23,6	15,7
21	28,3	19,4	8,9	54,1	36,0	18,1

Taulukkoa tulkittaessa täytyy muistaa, että kyse ei ole elämänkaarivaikutuksen analyysistä, jossa tarkasteltaisiin esimerkiksi samana vuonna syntyneiden ihmisten äänestämistä kahtena eri ajankohtana, jolloin yritettäisiin ottaa huomioon vanhenemisen vaikutus. Tässä voisi olla kyse esimerkiksi siitä, säilyykö uskonnottomien mieltymys vaihtoehtopuolueisiin vanhenemisen mukanaan tuomasta elämäkokemuksesta huolimatta. Tässä pyritään kuitenkin vakioimaan vanhenemisen vaikutus ja katsomaan, onko tietynikäisten ihmisten poliittinen sosialisatio samanlaista vai erilaista kahtena eri ajankohtana.

Taulukosta 17.4 voidaan tehdä se yleinen johtopäätös, että ikä modifioi uskonnottomuuden vaikutusta siten, että nuorilla se on selvempi kuin vanhoilla. Kirkkoon kuulumattomien 21-vuotiaiden äänestäjien ryhmässä antiestablismenttipuolueiden äänestystodennäköisyys oli vuoden 2003 vaaleissa 28 prosenttia ja vuoden 2011 vaaleissa 36 prosenttia. Vastaavat lu-

vut kirkon jäsenten keskuudessa olivat 19 ja 18 prosenttia. Samoin nähdään iän modifioivan vaikutuksen voimistuminen vuonna 2011 kaikissa tarkastelluissa ikäryhmissä. Vaikutus liki kaksinkertaistuu vuoden 2011 vaaleissa.

Tästä voidaan tehdä se johtopäätös, että kahdeksassa vuodessa on todellakin tapahtunut jotakin, joka on vaikuttanut siihen, että kirkon ulkopuolella olo ennakoii entistä selvemmin vaihtoehtopuolueiden äänestämistä kaikissa ikäryhmissä. Uskonnollisen ulottuvuuden merkitystä voidaan havainnollistaa edelleen tarkastelemalla uskonnollisuuden ja kirkon jäsenyyden yhteyttä poliittisen protestin rakenteelliseen kasvualustaan, kuten poliittisen kannan vakiintumattomuuteen ja tyytymättömyyteen demokratian toimivuuteen. Tilastollisesti merkitsevä yhteys havaitaan ensinnäkin kirkon jäsenyyden ja tyytymättömyyden välillä. Kaikkein tyytymättömmimmistä äänestäjistä 32 prosenttia oli vuonna 2011 jättänyt kirkon, kun taas tyytyväisimpien joukossa samaan oli päätytty 18 prosenttia ($n=1\,274$; $p \leq 0,01$). Toiseksi havaitaan yhteys uskonnollisuuden ja poliittisen kannan vakiintuneisuuden välillä. Puoluekantaansa täysin vakiintumattomina pitävistä äänestäjistä 50 prosenttia katsoi vuonna 2011, että on vain vähän tai ei lainkaan uskonnollinen ihminen. Vastaavasti puoluekannaltaan täysin vakiintuneista samaan päätyi 34 prosenttia vastaajista ($n=1\,291$; $p \leq 0,001$). Nämä havainnot kertovat jonkinlaisesta protestialttiudesta, joka saa osin myös uskonnollisen ilmauksen sekä spirituaalisena että institutionaalisenä etäntymisenä uskonnosta. Mistään kovin selvästä ilmiöstä ei kuitenkaan ole kysymys, sen verran pieniä havaitut erot ovat.

PÄÄTELMÄT

Tässä luvussa esitettyjen analyysien perusteella on mahdollista saada ainakin alustavasti kokonaiskuva uskonnon ja äänestämisen välisistä yhteyksistä. Puoluekentän kannalta keskeisin havainto on se, että kaikkein uskonnollisimmista ja arvokonservatiivisimmista äänestäjistä viidennes antaa äänensä Suomen ainoalle uskonnolliselle puolueelle, Kristillisdemokraateille. Puolueen uskonnollista luonnetta korostaa se, että ainoa selvästi puolueen kannatusta selittävä tekijä on äänestäjän uskonnollisuus. Muiden tavanomaisten äänestystutkimuksissa käytettyjen selitystekijöiden vaikutusta ei pystytty selvästi osoittamaan.

On kuitenkin hyvä muistaa, että aatteellisesti samankaltaisia äänestäjiä on myös muiden puolueiden riveissä. Itse asiassa 80 prosenttia heistä äänestää jotakin muuta puoluetta kuin Kristillisdemokraatteja. Potentiaalista kannatuspohjaa Kristillisdemokraateilla on tästä näkökulmasta hyvinkin paljon, jos kristikansa – tai edes osa siitä – jostain syystä päättää kantaa kortensa yhteen kekkoon. Erityisen haasteen heittää vaalilain uudistus, joka saattaa tulevaisuudessa kieltää Kristillisdemokraatteja hyödyttäneet vaaliliitot, vaikka asiaa ei tosin mainita Kataisen hallituksen hallitusohjelmassa. Toistaiseksi Päivi Räsäsen johtama puolue näyttää valinneen strategiakseen edellisen puoluejohtajan Bjarne Kalliksen aikaa jyrkemman arvokonservatismiin (*Suomen Kuvalehti* 19.8.2011), vaikka kampanjoissaan se hakee kevyempää ilmettä ja korostaa yleispuoluemaisuuttaan. Ainakaan vuoden 2011 eduskuntavaaleissa linja ei tuonut merkittävää nostetta puolueelle.

Toinen kiinnostava havainto puoluekentän rakenteesta liittyy puolueiden kannattajien keskinäisiin etäisyyksiin uskonnollisesti relevanttien arvojen ulottuvuudella. Poliitiikkaa seu-

raaville on tuskin yllätys, että Kristillisdemokraattien ja Vihreiden äänestäjät ovat kaukana toisistaan. Maallistuneen sivistyneistön hallitsema Vihreät ja herätyskristillisten Kristillisdemokraatit saattavat löytää toisensa monissa yksittäisissä asiakysymyksissä, mutta monissa uskonto- ja moraalikysymyksissä ne ovat aatteellisesti hyvin kaukana toisistaan. Kaukana Kristillisdemokraateista ovat myös arvoliberaali Vasemmistoliitto ja jossakin määrin myös RKP. Lähempänä Kristillisdemokraatteja ovat sen sijaan Keskusta ja Perussuomalaiset, joiden kannattajissa on ilmeisen runsaasti vakaumuksellisia kristittyjä. Perussuomalaisten ja Keskustan kilpailuasetelma kertonee myös tästä aatteellisesta sukulaisuudesta, siis uskonnollisuudesta, vaikka on tietysti varottava vetämästä näiden puolueiden välille yhtäläisyysmerkkejä. SDP:n ja Kokoomuksen osalta näyttää siltä, että ne parhaiten kuvastavat suomalaisen yhteiskunnan keskustahakuisuutta ja maltillisuutta uskonnollismoraalisissa kysymyksissä. Sinipuna-akselilla on siis olemassa myös metafysisinen perustansa.

Kolmas keskeinen havainto liittyy poliittisen protestin mahdolliseen uskonnolliseen ulottuvuuteen. Poliittisia jakolinjoja käsitellyt kirjallisuus ei ole nimennyt uskontoa suomalaisessa poliittisessa järjestelmässä vallitsevaksi jakolinjaksi, eikä tämäkään kartoitus voi kovin selvästi päätyä vastakkaiseen tulokseen. Kantava ajatukseni oli tarkastella perinteisiä valtapuolueita haastavien puoluevaihtoehtojen kannatusta ja testata uskonnollisuuden ja uskonnollisten yhteisöjen jäsenyyden merkitystä näiden ns. antiestablismenttipuolueiden kannatuksen selittäjinä. Uskonnollisten yhteisöjen jäsenyys näytti heikentävän niiden kannatusta. Lisäksi havaittiin, että selitysmalli vahvistui vuodesta 2003 vuoteen 2011 kaikissa ikäryhmissä. Valtapuolueita haastavan äänestämisen ja uskonnottomuuden välinen yhteys oli erityisen vahva nuorten äänestäjien keskuudessa. Voisiko tämä tarkoittaa sitä, että uskonnosta on tulossa sellainen äänestäjiä jakava tekijä, joka murtautuu ulos muiden jakolinjojen sisältä omaksi itsenäiseksi jakolinjakseen? Tästä on olemassa joitakin viitteitä, mutta vielä on liian varhaista sanoa, onko erityisesti kirkosta eroamisessa kyse ohimenevästä protestiaallosta vain jostakin syvemmästä ja pysyvämmästä ilmiöstä. Luotettavan arvion tekemistä vaikeuttaa havaintoajankohtien harvalukuisuuden lisäksi antiestablismenttipuolueiden ideologinen heterogeenisuus. Vihreät, Perussuomalaiset, Vasemmistoliitto ja mikropuolueet eivät mahdu saman aatteellisen katon alle. Toisaalta tässä tutkimuksessa ei pyrittykään arvioimaan puolueiden kannatusta erikseen, vaan tarkoituksena oli katsoa hieman abstraktimmin, onko ylipäätänsä vaihtoehtoisella puoluekannatuksella ja uskonnosta vieraantumisella oletettavissa olevaa yhteyttä. Tämä tutkimus on antanut ainakin alustavasti myönteisen vastauksen tähän kysymykseen.

LÄHTEET

- Arter, David (1980): The Finnish Christian League: Party or "Anti-Party"? *Scandinavian Political Studies* 3: 2, 143–162.
- Fox, Jonathan (2008): *A World Survey of Religion and the State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heiskala, Risto (2006): Sosiaaliset innovaatiot ja hegemonisten mallien muutokset: Kuinka tulkita Suomen 1990-luvun murrosta? Teoksessa Risto Heiskala & Eeva Luhtakallio (toim.), *Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus.
- Karvonen, Lauri (1993): In From the Cold? Christian Parties in Scandinavia. *Scandinavian Political Studies* 16: 1, 25–48.
- King, Gary, Tomz, Michael & Wittenberg, Jason (2000): Making the Most of Statistical Analyses: Improving Interpretation and Presentation. *American Journal of Political Science* 44, 341–355.
- Kirkon tutkimuskeskus (2008): *Monikasvoinen kirkko: Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2004–2007*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 103. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Knutsen, Oddbjørn (2004): Religious Denomination and Party Choice in Western Europe: A Comparative Longitudinal Study from Eight Countries, 1970–97. *International Political Science Review* 25: 1, 97–128.
- Lipset, Seymour M. & Rokkan, Stein (1967): Cleavage Structure, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction. Teoksessa Seymour M. Lipset & Stein Rokkan (toim.), *Party Systems and Voter Alignments*. New York: Free Press.
- Madeley, John (2003): A Framework for the Comparative Analysis of Church-State Relations in Europe. *West European Politics* 26: 1, 23–50.
- Minkenberg, Michael (2009): Religion and Euroscepticism: Cleavages, Religious Parties and Churches in EU Member States. *West European Politics* 32: 6, 1190–1211.
- Paloheimo, Heikki & Sundberg, Jan (2009): Vaaliliitot eduskuntavaaleissa 1945–2007. Teoksessa Sami Borg & Heikki Paloheimo (toim.), *Vaalit yleisdemokratiassa: eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere: Tampere University Press.
- Pesonen, Pertti & Sänkiahö, Risto (1979): *Kansalaiset ja kansanvalta*. Helsinki: WSOY.
- Pikkusaari, Jussi (1998): *Vaikea vapaus: sosiaalidemokratian häviö kirkolle 1850-luvulta 1920-luvulle käydyssä kulttuuritaistelussa*. Bibliotheca Historica 32. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Reunanen, Esa & Suhonen, Pertti (2009): Kansanedustajat ideologisella kartalla. Teoksessa Sami Borg & Heikki Paloheimo (toim.), *Vaalit yleisdemokratiassa: eduskuntavaalitutkimus 2007*. Tampere: Tampere University Press.
- Schedler, Andreas (1996): Anti-Political-Establishment Parties. *Party Politics* 2: 3, 291–312.
- Soikkanen, Hannu (1961): *Sosialismin tulo Suomeen: ensimmäisiin yksikamarisen eduskunnan vaaleihin asti*. Helsinki: WSOY.
- Sänkiahö, Risto (1995): Cleavages and Party System Dimensions. Teoksessa Sami Borg & Risto Sänkiahö (toim.), *The Finnish Voter*. Helsinki: The Finnish Political Science Association.
- Van der Brug, Wouter, Hobolt, Sara B. & de Vreese, Claes H. (2009): Religion and Party Choice in Europe. *West European Politics* 32: 6, 1266–1283.

LIITE

REGRESSIOMALLEISSA KÄYTETYT MUUTTUJAT

Selitettävät muuttujat:

Kristillisdemokraattien äänestäminen

1=äänesti Kristillisdemokraatteja

0=äänesti jotakin muuta puoluetta

Antiestablismenttipuolueiden äänestäminen

1=äänesti Vihreitä, Vasemmistoliittoa, Perussuomalaisia tai eduskunnan
ulkopuolella olevia pienpuolueita

0=äänesti jotakin muuta puoluetta

Selittävät muuttujat:

Sukupuoli (vertailuluokkana 1)

1=mies

2=nainen

Ikä (jatkuva muuttuja; syntymävuosi)

Tulot (jatkuva muuttuja; euroa)

Koulutus (vertailuluokkana 1)

1=enintään opistotason tutkinto

2=enintään ammattikorkeakoulututkinto

3=ylempi korkeakoulututkinto

Subjektiivinen luokka-asema (vertailuluokkana 1)

1=työväenluokka

2=alempi keskiluokka

3=keskiluokka

4=ylempi keskiluokka tai yläluokka

Sijoittuminen vasemmisto–oikeisto-akselille (jatkuva muuttuja; 0=äärivasemmisto,

10=äärioikeisto)

Kuntatyyppi (vertailuluokkana 1)

1=kaupunki

2=maaseutu

Puoluekannan vakiintuneisuus (vertailuluokkana 1)

- 1=täysin vakiintunut
- 2=melko vakiintunut
- 3=ei kovinkaan vakiintunut
- 4=ei lainkaan vakiintunut

Politiikan kiinnostavuus (vertailuluokkana 1)

- 1=hyvin kiinnostunut
- 2=jonkin verran kiinnostunut
- 3=vain vähän kiinnostunut
- 4=ei lainkaan kiinnostunut

Tyytyväisyys demokratian toimintaan (vertailuluokkana 1)

- 1=erittäin tyytyväinen
- 2=melko tyytyväinen
- 3=ei kovin tyytyväinen
- 4=ei lainkaan tyytyväinen

Kirkon jäsenyys (vertailuluokkana 1)

- 1=ei kuulu mihinkään uskonnolliseen yhteisöön
- 2=kuuluu uskonnolliseen yhteisöön

Uskonnollisuus (vertailuluokkana 1)

- 1=ei lainkaan uskonnollinen
- 2=ei kovin uskonnollinen
- 3=jonkin verran uskonnollinen
- 4=hyvin uskonnollinen

SUOMEN EDUSKUNTAVAALIT
KANSAINVÄLISESSÄ KONTEKSTISSA

Ehdokasäänestäminen
Lauri Karvonen

Populismi puoluejärjestelmän vedenjakajana
Heikki Paloheimo

18

Ehdokasäänestäminen

Lauri Karvonen

Suomen eduskuntavaaleissa on jo yli puolen vuosisadan ajan ollut käytössä suhteellisten lista-vaalien ja henkilövaalien yhdistelmä. Tämä tarkoittaa sitä, että puolueet tarjoavat eri vaalipiireissä äänestäjille ehdokaslistoja, joiden saamat kokonaisäänimäärät ratkaisevat puolueiden kussakin vaalipiirissä saaman eduskuntapaikkojen määrän. Äänestäjän on kuitenkin samalla valittava listoilta joku ehdokas, jolle hän antaa äänensä. Ehdokkaiden saamat henkilökoh-
taiset äänimäärät ratkaisevat sen järjestyksen, jossa he tulevat valituiksi kultakin listalta. Suomen vaalijärjestelmää luonnehtii siis se, että meillä on sekä pakollinen henkilövaali että – koska puolueet määräävät ehdokaslistojen koostumuksen – käytännössä myös pakollinen puoluevaali.

Miten ainutlaatuinen Suomen vaalijärjestelmä on vakaiden demokratioiden joukossa? Ovatko vaalit Suomessa ehdokaskeskeisempiä kuin muissa vertailukelpoisissa maissa? Kuinka tärkeänä kansalaiset pitävät ehdokkaan valintaa verrattuna puoluevalintaansa? Onko tässä suhteessa tapahtunut muutosta esimerkiksi niin, että ehdokkaiden merkitys äänestäjille on korostunut? Oliko henkilöäänestämisessä erityispiirteitä viime eduskuntavaaleissa, jotka tunnetusti poikkesivat monessa suhteissa aikaisemmista vaaleista?

Tämä luku tarkastelee yllämainittuja kysymyksiä sekä vertailevan kansainvälisen aineis-
ton että suomalaisten vaalitutkimusten valossa.

HENKILÖVAALIT SUOMESSA JA MUUALLA

Henkilövaalien määritelmänä käytetään tässä sitä, että äänestäjällä on mahdollisuus valita saman puolueen eri ehdokkaiden välillä. Tämä merkitsee muun muassa sitä, että enemmistövaalijärjestelmissä, joissa kukin puolue asettaa yhden ehdokkaan vaalipiiriä kohti, ei ole henkilövaaleja. Henkilövaalien edellytys on, että vaalipiireistä täytetään useita eduskunta-
paikkoja, jolloin puolueiden kannattaa asettaa ehdolle useita ehdokkaita. Tokihan vaalit esimerkiksi Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian enemmistövaaleissa ovat usein hyvinkin henkilökeskeiset, mutta varsinaista henkilövaalin mahdollisuutta ne eivät anna. Henkilövaalit ja henkilökeskeisyys ovat siis kaksi eri asiaa. Enemmistövaalijärjestelmissä vaalikampanja saattaa kyllä korostaa ehdokkaiden henkilöä voimakkaasti, mutta varsinainen henkilövaali edellyttää suhteellista vaalitapaa.

Henkilövaalijärjestelmät ovat demokraattisten valtioiden keskuudessa varsin yleisiä, vaikka enemmistöllä näistä maista on muunlainen järjestelmä kuin Suomessa (Karvonen 2004, 208). Henkilövaalijärjestelmät poikkeavat toisistaan monissa suhteissa:

- Puolueen kannalta ovat mm. seuraavat kysymykset tärkeitä: Hyödyttääkö ehdokkaan saama ääni puoluetta riippumatta siitä tuleeko ehdokas itse valituksi? Onko puolueen ehdokasta äänestäneellä kansalaisella samalla mahdollisuus kannattaa jotakin muuta puoluetta?
- Ehdokkaan kannalta on keskeistä riippuuko hänen menestyksensä pelkästään hänen saamista henkilökohtaisista äänistä vai voivatko muut seikat (esimerkiksi ehdokkaiden järjestys puolueen listalla) vaikuttaa hänen mahdollisuuksiinsa tulla valituksi.
- Äänestäjän kannalta on merkittävää onko henkilövaali pakollinen vai vapaaehtoinen ja onko hänellä yksi vai useita ääniä käytettävänä.

Puolueaspekti: Useimmissa henkilövaalijärjestelmissä on samalla käytössä listavaali; näinhän on myös Suomessa. Se tarkoittaa, että ehdokkaan saamat äänet otetaan aina huomioon laskettaessa puolueen kustakin vaalipiiristä saamia paikkamääriä. Sveitsissä ja Luxemburgissa äänestäjillä on kuitenkin yhtä monta ääntä kuin vaalipiirissä on edustajanpaikkoja, ja he voivat halutessaan jakaa antamansa äänet yli puoluerajojen. Irlannissa ja Maltassa äänestäjät voivat asettaa ehdokkaita paremmuusjärjestykseen piittaamatta näiden puolueväristä. Näissä maissa ei ole listavaaleja, joten ehdokasääniä ei lasketa yhteen puolueiden kokonaisäänimääräksi.

Ehdokasaspekti: Irlannissa ehdokkaan menestys riippuu täysin hänen saamista henkilökohtaisista äänistä. Listavaalijärjestelmissä puoluelistan kokonaisäänimäärällä on aina merkitys; ehdokkaiden keskeinen paremmuus kullakin listalla ratkeaa Suomen järjestelmässä kuitenkin täysin heidän saamiensa henkilökohtaisten äänimäärien perusteella. Ruotsissa ja Belgiassa sitä vastoin puolueiden ennalta määräämä ehdokkaiden listajärjestys vaikuttaa läpi-menomahdollisuuksiin enemmän kuin ehdokkaiden saamat henkilökohtaiset äänet.

Äänestäjäaspekti: Mm. Suomessa, Irlannissa ja Alankomaissa äänestäjien on valittava ehdokas, jolle ääni annetaan. Tanska, Ruotsi ja Belgia taas kuuluvat maihin, joissa ehdokasäänestäminen on vapaaehtoista. Irlannin ja Maltan äänestäjät voivat halutessaan asettaa useita ehdokkaita paremmuusjärjestykseen, ja Sveitsissä ja Luxemburgissa äänestäjillä on aina käytettävissään sama määrä ääniä kuin vaalipiirissä on edustajan paikkoja jaossa.

Edellä mainituilla vaalijärjestelmillä on lukuisia yhtymäkohtia, mutta minkään pitkäaikaisen demokratian järjestelmä ei ole täysin identtinen Suomen järjestelmän kanssa. Mitä merkitystä niiden välisillä eroilla sitten on? Carey ja Shugart (1995; ks. myös Shugart 2001) ovat vertailleet järjestelmiä sen mukaan, miten voimakkaita kannusteita ne sisältävät ehdokkaiden henkilökohtaiselle vaalikampanjoinnille. On järjestelmiä, joissa ehdokkaat voivat henkilökohtaisella toiminnallaan vaikuttaa merkittävästi omaan menestykseensä, kun taas tietyissä henkilövaalijärjestelmissä mahdollisuudet ovat huomattavasti rajallisemmat. Taulukossa 18.1 järjestelmiä verrataan tässä suhteessa. Shugartin (2001, 183) esittämän luokituksen perusteella henkilövaalijärjestelmät on asetettu indeksiasteikolle 0–2, jossa 0 merkitsee sitä, että pelkästään puoluekampanjat ovat mielekkäitä, kun taas 2 tarkoittaa maksimaalista kannustetta henkilökohtaiselle kampanjoinnille.

Taulukko 18.1
Missä määrin henkilövaalijärjestelmät kannustavat
henkilökohtaiseen kampanjointiin?

Maa	Indeksiarvo
Irlanti	1.57
Malta	1.57
Suomi	1.43
Belgia 1999→ ^a	0.80
Itävalta 1994→	0.80
Sveitsi	0.80
Tanska	0.80
Alankomaat	0.60
Belgia →1995	0.60
Itävalta →1990	0.60
Luxemburg	0.60
Ruotsi 1998→	0.60

^a Maissa, joiden kohdalla on merkitty vuosiluku, ehdokkaiden asemaa vaalijärjestelmässä on muutettu

Lähteet: Andeweg ja Irwin 2005, Gallagher ja Mitchell 2008, Lundell 2005, Shugart 2001, Rihoux et al 2001, *Electoral Systems and the Personal Vote* (<http://dss.ucsd.edu/~jwjohnso/espv.html>)

Mitä tulee henkilökohtaiseen kampanjointiin liittyviin kannusteisiin, Suomen vaalijärjestelmä on kansainvälisessä vertailussa henkilövaalijärjestelmien kärkipäässä. Suomalaisten ehdokkaiden, sikäli kun he vakavasti pyrkivät tulemaan valituiksi, voi odottaa panostavan henkilökohtaiseen kampanjaan enemmän kuin useimmissa muissa henkilövaalijärjestelmissä.

KUINKA TÄRKEÄ EHDOKASVALINTA ON ÄÄNESTÄJILLE?

Henkilövaalin merkityksen laaja kansainvälinen vertailu on edelleen varsin hankalaa. Vaalitutkimuksissa ei muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ole yleensä kysytty kansalaisilta henkilövaalin tärkeyttä. Tämän lisäksi henkilövaalijärjestelmien erot vaikeuttavat vertailuja.

Yksi vertailukelpoinen ryhmä koostuu maista, joissa henkilövaali on vapaaehtoinen. Näissä maissa äänestäjät voivat siis halutessaan äänestää pelkkää puoluetta, mutta heillä on puoluevaalin lisäksi myös mahdollisuus äänestää tiettyä ehdokasta. Missä määrin äänestäjät käyttävät tätä mahdollisuutta hyväkseen? Vastaus on, että mitään yhtenäistä kuviota tai kehityssuuntaa ei ole havaittavissa. Belgiassa jo noin seitsemänkymmentä prosenttia äänestäjistä käyttää vapaaehtoisen henkilövaalin mahdollisuutta hyväkseen. Kehitys on ollut nousujohteinen; puoli vuosisataa sitten vain noin joka viides äänestäjä äänesti myös ehdokasta. Tanskassa sen sijaan henkilöäntä on käyttänyt hyväkseen tasaisesti noin puolet äänestäjistä viisikymmentäluvulta lähtien. Ruotsissa vuoden 1998 eduskuntavaaleista lähtien käytössä

ollut vapaaehtoinen henkilövaali on sen sijaan menettänyt suosiotaan. Henkilöäänestäjien määrä on pudonnut kolmestakymmenestä noin kahteenkymmeneen prosenttiin (Karvonen 2010, 43–48).

Vertailtaessa niitä maita, joissa äänestäjän on aina annettava äänensä jollekulle ehdokkaalle, on myös havaittavissa selviä eroja. Alankomaissa puolueet asettavat listalle ensimmäiseksi pääehdokkaansa, niin kutsutun listanvetäjän. Viime vuosikymmeninä parisenkymmentä prosenttia äänestäjistä on antanut äänensä muille kuin puolueiden pääehdokkaille. Sitä ennen tällaisten äänestäjien osuus oli vieläkin alhaisempi, esimerkiksi 1950-luvulla noin viisi prosenttia ja 1970-luvulla kymmenkunta prosenttia (Karvonen 2010, 57). Suomessa ja Irlannissa puolueilla ei ole virallisia pääehdokkaita, ja äänet jakautuvat tasaisemmin ehdokkaiden kesken. Kuitenkin Suomessa on selvästi havaittavissa puolueiden ohjauksen tuloksena tapahtuvaa äänten keskittämistä. Kun pienpuolueet ovat vaaliliitossa suurempien puolueiden kanssa, tämä usein antaa ensin mainituille mahdollisuuden yhden ehdokkaan läpimenoon. Se edellyttää kuitenkin äänten keskittämistä tietyille ehdokkaalle, ja tässä suhteessa pienpuolueet onnistuvat usein epävirallisten suositusten kautta ohjaamaan kannattajiensa äänestämistä (Karvonen 2011).

Entä kun kansalaisilta suoraan kysytään ehdokasvalinnan merkityksestä? Valitettavasti näin tehdään vain aivan muutamassa maassa. Ruotsin vaalitutkimuksissa on vapaaehtoisen ehdokasäänen käyttöönottamisen (1998) jälkeen kysytty äänestäjiltä heidän periaatteellista kantaansa henkilövaaliin. Mielenkiintoista kyllä, kaksi kolmasosaa ruotsalaisista pitää henkilövaalin mahdollisuutta myönteisenä asiana, vaikka enää vain noin joka viides äänestäjä käyttää sitä hyväkseen (Oscarsson ja Holmberg 2008, 274). Varsinaisesta ydinkysymyksestä – äänestääkö valitsijakunta ensi kädessä puoluetta vai ehdokasta – aineistoa on saatavilla vain Suomesta ja Irlannista. Taulukoista 18.2 ja 18.3 käy ilmi miten kansalaiset ovat arvioineet näiden tekijöiden merkitystä omalle äänestämispäätökselleen viime vuosikymmeninä.

Taulukko 18.2
Kumpi Teille loppujen lopuksi oli tärkeämpi, puolue vai ehdokas?
Suomen eduskuntavaaleissa äänestäneiden arviot omasta äänestyspäätöksestä (%)

	1983	1991	2003	2007	2011
Puolue	52	51	49	48	55
Ehdokas	42	43	47	51	44
Ei osaa sanoa	6	6	4	1	1
Yhteensä	100	100	100	100	100
(n)	(993)	(1141)	(1004)	(1172)	(1124)

Lähdeaineistot: Pesonen ym. 1993, 72–74 (1983 ja 1991), FSD1260 (2003), FSD2269 (2007), FSD2653 (2011)

Taulukko 18.3
Puolueen ja ehdokkaan suhteellinen merkitys irlantilaisille äänestäjille (%).

1979	<i>Kumpi oli tärkeämpi Teille, ehdokas itse vai hänen edustamansa puolue?</i>		
	Puolue	Ehdokas	Ei osaa sanoa
	51	46	4
1989	<i>Kumpi oli tärkeämpi Teille, ehdokas itse vai hänen edustamansa puolue?</i>		
	Puolue	Ehdokas	Kumpikin yhtä tärkeä
	40	38	15
2002	<i>Kumpi merkitsi enemmän sille, minkä ehdokkaan asetitte ensimmäiselle sijalle – puolue vai ehdokas itse?</i>		
	Puolue	Ehdokas	- ^a
	41	59	- ^a
2011	<i>Kumpi merkitsi enemmän sille, minkä ehdokkaan asetitte ensimmäiselle sijalle – puolue vai ehdokas itse?</i>		
	Puolue	Ehdokas	Ei osaa sanoa
	23	70	7

^a Ei kolmatta vastausvaihtoehtoa

Lähdeaineistot: 1979: Irish Opinion Poll Archive; 1989: Sinnott 1995, 171; 2002: Marsh 2007, 511; 2011: Professori Michael Marshin kirjoittajalle antamat tiedot.

Näiden kahden maan vaalitutkimuksissa ei ole käytetty aivan identtisiä kysymyksiä ja lisäksi Irlannissa kysymysten muotoilu ja vastausvaihtoehdot ovat jossakin määrin vaihdelleet. Silti on selvää, että muutos on Irlannissa merkittävämpi kuin Suomessa. Kolme vuosikymmentä sitten enemmistö kummankin maan äänestäjistä piti puoluetta tärkeämpänä kuin ehdokasta. Vuoden 2011 Irlannin vaalitutkimuksen vastaajista enää vain vajaa neljännes oli tällä kannalla. Suomessa ehdokasta painottaneiden osuus kasvoi vuoteen 2007 saakka. Vuoden 2011 muutosvaalit pysäyttivät tämän kehityksen; nyt puoluetta painotettiin selvästi ehdokasta enemmän.

Irlannin vaalitutkimuksen esimerkin pohjalta vuoden 2011 eduskuntavaalitutkimukseen Suomessa sisällytettiin kysymys: ”Jos valitsemanne ehdokas olisi edustanut jotakin muuta puoluetta, olisitko silti äänestänyt häntä?”. Taulukossa 18.4 vertaillaan Suomessa saatuja vastauksia kahden irlantilaisen vaalitutkimuksen vastaaviin kysymyksiin.

Vaikka kysymysten muotoilu ja vastausvaihtoehdot vaihtelevat jonkin verran, taulukon 18.4 tulokset antavat asiasta melko selkeän kuvan. Irlantilaiset äänestäjät ovat selvästi valmiimpia kannattamaan suosikkiehdokastaan tämän puoluekannasta riippumatta. Suomessa vain yksi kymmenestä äänestäjästä oli ollut valmis antamaan äänensä valitsemalleen ehdokasvalinnalle edustipa tämä mitä puoluetta tahansa. Selvästi suurimmalle ryhmälle ehdokasvalinta

Taulukko 18.4
Ehdokasvalinnan riippuvuus ehdokkaan puoluekannasta Irlannissa ja Suomessa (%).

Irlanti 2002	Jos valitsemanne ehdokas olisi edustanut jotakin muuta puoluetta, olisitteko silti asettanut hänet ensimmäiselle sijalle?		
	En	Kyllä	Riippuu puolueesta
	38	46	16
Irlanti 2011	Jos valitsemanne ehdokas olisi edustanut jotakin muuta puoluetta, olisitteko silti asettanut hänet ensimmäiselle sijalle?		
	En	Kyllä	Riippuu puolueesta/ En osaa sanoa
	35	32	33
Suomi 2011	Jos valitsemanne ehdokas olisi edustanut jotakin muuta puoluetta, olisitteko silti äänestänyt häntä?		
	En	Kyllä	Kyllä, jos puolue olisi ollut minulle sopiva En osaa sanoa
	56	10	32 2

Lähdeaineistot: Irlanti 2002: Marsh 2007, 523; Irlanti 2011: Professori Michael Marshin kirjoittajalle antamat tiedot; Suomi 2011: FSD2653.

oli riippuvainen ehdokkaan puolueväristä.¹ Jää tietenkin nähtäväksi, olivatko 2011 eduskuntavaalit tältäkin osin poikkeukselliset. Joka tapauksessa Irlannin ja Suomen väliset erot heijastanevat sitä tosiseikkaa, että Suomessa ehdokkaalle annettu ääni aina lisätään puolueen vaalipiirissä saamaan kokonaisäänimäärään – näinhän ei Irlannin järjestelmässä tapahdu. Osin maiden väliset erot viittaavat siis siihen, että kansalaiset ovat tietoisia maansa vaalijärjestelmän peruspiirteistä.

EHDOKASÄÄNESTÄMISEN TAUSTATEKIJÄT SUOMESSA

Lopuksi ehdokasäänestämistä kaksissa viime eduskuntavaaleissa tarkastellaan eri taustatekijöiden valossa. Aiemmin havaittiin, että vuoden 2011 eduskuntavaalitutkimuksen vastaajat painottivat ehdokkaan merkitystä äänestyspäätökselleen vähemmän kuin useissa aiemmissa vaaleissa. Itse asiassa vuoden 2011 vaalit merkitsivät tältä osin trendin katkeamista. Sen vuoksi onkin mielenkiintoista tarkastella kysymystä käyttäen keskeisiä poliittista käyttäytymistä selittäviä tekijöitä. Kysymyshän kuuluu, oliko puolue vai ehdokas äänestettäessä vastaajalle tärkeämpi tekijä. Kysymykseen vuosina 2007 ja 2011 saatuja vastausjakaumia selittämään käytetään taulukossa 18.5 sosioekonomisia, politiikkaan liittymistä koskevia ja ideologisia tekijöitä.

¹ On myös mielenkiintoista havaita, että kolmasosa vastanneista vuoden 2011 vaalitutkimuksessa yhtyi väittämään ”Halutessaan äänestäjän tulisi eduskuntavaaleissa voida äänestää vain puoluetta tarvitsematta valita ehdokasta”.

Taulukko 18.5
Puolueen ja ehdokkaan suhteellinen merkitys Suomen eduskuntavaaleissa 2007 ja 2011
selittävien tekijöiden valossa (%)

	2007			2011		
	Puolue tärkeämpi	Ehdokas tärkeämpi	n	Puolue tärkeämpi	Ehdokas tärkeämpi	n
Kaikki	48	52	1156	56	44	1113
<i>Sukupuoli</i>						
Nainen	48	52	590	55	45	545
Mies	49	51	566	56	44	568
<i>Ikä</i>						
18–24	47	53	79	65	35	75
25–34	42	58	160	59	41	159
35–44	44	56	150	48	52	155
45–54	41	59	208	49	51	169
55–64	51	49	248	56	44	217
65–	57	43	311	59	41	338
<i>Koulutus</i>						
Kansakoulu	47	53	89	57	43	81
Perus- tai keskikoulu	51	49	193	64	36	149
Ammattikoulu	47	53	359	52	48	295
Keskiaste	46	54	266	60	40	282
Ammattikorkeakoulu	46	54	80	56	44	108
Yliopisto	53	47	168	50	50	199
<i>Politiikkaa koskeva kiinnostus</i>						
Ei lainkaan kiinnostunut	36	64	42	33	67	27
Vain vähän kiinnostunut	39	61	295	52	48	198
Jonkin verran kiinnostunut	50	50	579	54	44	598
Hyvin kiinnostunut	58	42	240	64	36	289
<i>Politiikkaa koskeva tietotaso</i>						
Heikko	42	58	207	51	49	270
Tyydyttävä	44	56	390	54	46	300
Hyvä	53	47	321	56	44	335
Erinomainen	54	46	240	63	37	209
<i>Puoluekannan vakiintuneisuus</i>						
Ei lainkaan vakiintunut	17	83	82	37	63	74
Ei kovinkaan vakiintunut	28	72	196	39	61	234
Melko vakiintunut	44	56	427	53	47	417
Täysin vakiintunut	67	33	450	72	28	385
<i>Sijoittuminen vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella</i>						
Vasemmalla	65	35	109	63	37	120
Jonkin verran vasemmalla	53	47	184	58	42	177
Keskellä	41	59	252	47	53	232
Jonkin verran oikealla	42	58	315	52	42	307
Oikealla	59	41	253	66	34	220

...

Taulukko 18.5 ...

	2007			2011		
	Puolue tärkeämpi	Ehdokas tärkeämpi	n	Puolue tärkeämpi	Ehdokas tärkeämpi	n
<i>Puolue</i>						
KESK	44	56	242	45	55	162
SDP	54	46	244	54	46	193
KOK	55	45	210	61	39	204
VAS	49	51	91	53	47	81
VIHR	44	56	109	55	45	74
RKP	66	34	50	73	27	44
KD	43	57	63	59	41	41
PS	39	61	38	67	33	195

Vastausjakaumat kysymykseen: *Kumpi Teille loppujen lopuksi oli tärkeämpi, puolue vai ehdokas?*

Lähdeaineistot: FSD2269 (2007) ja FSD2653 (2011)

Taulukosta käy ilmi sekä jatkuvuutta että muutoksia. Ensinnäkin on muutama tekijä, jotka *eivät* tilastollisesti merkittävällä tavalla selitä sitä, mitkä äänestäjät painottavat puoluetta ja mitkä ehdokasta:

- Äänestäjien *sukupuoli* ei kummissakaan vaaleissa ollut merkittävä tekijä: naiset ja miehet painottavat puoluetta ja ehdokasta samassa määrin.
- *Koulutustaso* ei ollut tilastollisesti merkittävä selitystekijä vuonna 2007 mutta kylläkin neljä vuotta myöhemmin.

Joukolla tekijöitä oli tilastollisesti merkittävä selitysvaima² kummissakin vaaleissa. Ne edustivat tässä suhteessa *jatkuvuutta*:

- *Vanhimmat äänestäjäryhmät* painottavat ensi kädessä puolueen merkitystä.
- Poliitikasta *eniten kiinnostuneet* pitävät myös puoluetta ehdokasta tärkeämpänä.
- Äänestäjät, joilla on *korkea poliittinen tietotaso* tekevät samoin.
- Mitä *vähemmän vakiintunut puoluekanta* äänestäjällä on, sitä enemmän hän korostaa ehdokkaan merkitystä.
- *Sijoittuminen vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella* oli myös merkittävä tekijä: ideologisen kentän keskiosaan itsensä sijoittavat äänestäjät painottavat ehdokkaan merkitystä, kun taas oikealla ja vasemmalla korostetaan puoluetta.
- Vastaava ilmiö koski myös äänestäjien puoluevalintaa: Sdp:tä, Kokoomusta ja RKP:tä äänestäneet korostivat puoluetta, Keskustan äänestäjät ehdokasta.

² Näiden tekijöiden mukaisissa ristiintaulukoissa jakaumien erot olivat tilastollisesti merkitseviä viiden prosentin riskitasolla (χ^2 -testi).

Muutosta vuodesta 2007 vuoteen 2011 edustivat lähinnä seuraavat havainnot:

- Vuonna 2011 *kaikkein nuorimmat* äänestäjät painottivat puoluetta merkittävästi enemmän kuin neljä vuotta aiemmin.
- *Vähiten koulutetut* äänestäjät painottivat viime vaaleissa puolueen merkitystä entistä selvästi voimakkaammin.
- Vastaavanlainen muutos oli tapahtunut niiden äänestäjien joukossa, joilla oli *alhainen poliittinen tietotaso*; vuonna 2011 nämä ryhmät painottivat puolueen merkitystä selvästi enemmän kuin 2007.
- Sekä Vihreiden, KD:n että Perussuomalaisten kannattajat painottivat ehdokkaan merkitystä vuonna 2007. Neljä vuotta myöhemmin puolueen merkitys oli kasvanut näiden ryhmien keskuudessa selvästi; PS:ää äänestäneiden kohdalla voidaan puhua varsin rajusta muutoksesta.

Kaiken kaikkiaan ehdokas- ja puoluekeskeisestä äänestämisestä syntyy varsin selkeä kuva. Äänestäjäkunnan vakain osa – hyvin koulutetut, politiikasta kiinnostuneet ja sitä hyvin tuntevat äänestäjät – pitävät puolueen merkitystä keskeisenä. Nämä ovat nimenomaan ryhmiä, joiden osallistuminen vaaleihin on todennäköisintä. Näissä suhteissa päinvastaiset äänestäjäkunnan osat – vähemmän koulutetut, politiikasta vähemmän kiinnostuneet ja siitä vähemmät tietävät äänestäjät – ovat taas valmiimpia korostamaan ehdokkaan merkitystä. Vaikka tämä yleistys pääosiltaan pätee edelleenkin, se joutui vuoden 2011 eduskuntavaaleissa koetukselle. Perussuomalaisten äänivyöryn mukana puoluetta siirtyi kannattamaan paljon ryhmiä, joille oli aiemmin tyypillistä ehdokkaan merkityksen korostaminen. Vaikuttaa kuitenkin selvältä, että PS:n uudet kannattajat nimenomaan äänestivät Perussuomalaisia puolueena eivätkä ensikädessä sen ehdokkaita henkilöinä. Mikäli PS:n kannatus osoittautuu yhtä ailahtelevaksi kuin monien muiden populistipuolueiden kannatus saattaa hyvinkin olla, että äänestäjien puolueelle ja ehdokkaille antama merkitys palautuu entisille uomilleen.

LOPPUPÄÄTELMÄT

Suomi kuuluu siihen laajahkoon ryhmään maita, joiden vaalijärjestelmä mahdollistaa puoluevalinnan lisäksi myös ehdokasvaalin. Kuitenkaan täysin samanlaista järjestelmää kuin Suomessa ei ole käytössä missään muussa maassa. Jos Suomen järjestelmää verrataan muihin suhteellisiin listavaalijärjestelmiin, sen puitteissa ehdokkaiden mahdollisuudet vaikuttaa menestymiseensä oman henkilökohtaisen kampanjoinnin kautta ovat merkittävät. Suomalaiset äänestäjät ovat tietoisia järjestelmänsä peruspiirteistä. He eivät ole valmiita kannattamaan suosikkiehdokastaan tämän puoluekannasta riippumatta samassa määrin kuin irlantilaisäänenestäjät, jotka toimivat puhtaamman ehdokasvaalijärjestelmän puitteissa.

Ehdokkaan merkitys äänestämistä määräävänä tekijänä kasvoi vuoden 2007 vaaliin saakka. Perussuomalaisten rynnistys katkaisi ja käänsi tämän kehityssuunnan. Ennen vaaleja oli vaikea arvioida, tulisiko henkilövaalijärjestelmästä ongelma Perussuomalaisille. Puheenjohtaja Soinin asemahan on puolueessa täysin ratkaiseva. Hänen henkilökohtainen karismansa

ja hänen muotoilemansa politiikka ovat puolueen suosion kasvun perusedellytys. Kuitenkin vain yhden vaalipiirin äänestäjillä oli mahdollisuus antaa äänensä nimenomaan hänelle. Vaalitulos ja perussuomalaisten vastaus kysymykseen puolueen ja ehdokkaan suhteellisesta merkityksestä (Taulukko 18.5) puhuvat selvää kieltä. PS onnistui ilmeisesti vakuuttamaan huomattavan määrän kansalaisia ympäri Suomea siitä, että ääni puolueen ehdokkaille vaalipiiristä riippumatta oli samalla myös ääni Soinille. PS:n kannattajat painottivat puolueen merkitystä, koska puolue heidän silmissään on yhtä kuin Timo Soini. Puolueen viestin perillemeno tässä suhteessa on tavallaan yhtä suuri voitto kuin itse sen saama äänivyöry.

LÄHTEET

- Andeweg, Rudy B. ja Galen A. Irwin (2005): *Governance and Politics of the Netherlands*. Houndsville, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Carey, John M. ja Matthew Søberg Shugart (1995): "Incentives to Cultivate a Personal Vote: a Rank Ordering of Electoral Formulas", *Electoral Studies* 14:4, 417–439.
- Gallagher, Michael ja Paul Mitchell (2008) (toim.): *The Politics of Electoral Systems*. Oxford: Oxford University Press.
- Karvonen, Lauri (2004): "Preferential Voting: Incidence and Effects", *International Political Science Review* 25:2, 203–226.
- Karvonen, Lauri (2010): *The Personalisation of Politics. A Study of Parliamentary Democracies*. Colchester: ECPR Press.
- Karvonen, Lauri (2011): "Preferential Voting in Finland. How Much Do Candidates Matter, and to Whom and Why?", *Paper prepared for the Annual Meeting of the American Political Science Association, Seattle, Washington, September 1–4, 2011*.
- Lundell, Krister (2005): *Contextual Determinants of Electoral System Choice. A Macro-Comparative Study 1945–2003*. Åbo: Åbo Akademi University Press.
- Marsh, Michael (2007): "Candidates or Parties? Objects of Electoral Change in Ireland", *Party Politics* Vol. 13 No. 4, 500–527.
- Oscarsson, Henrik ja Sören Holmberg (2008): "Alliansseger. Redogörelse för 2006 års valundersökning i samarbete mellan Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet och Statistiska centralbyrån". Teoksessa *Allmänna valen 2006, Del 4*, Göteborg: Göteborgs universitet, 187–339.
- Pesonen, Pertti, Risto Sänkiaho ja Sami Borg (1993): *Vaalikansan äänivalta. Tutkimus eduskuntavaaleista ja valitsijakunnasta Suomen poliittisessa järjestelmässä*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Rihoux, Benoît, Patrick Dumont ja Régis Dandoy (2001): "Belgium", *European Journal of Political Research* 40, 254–262.
- Sinnott, Richard (1995): *Irish Voters Decide. Voting Behaviour in Elections and Referendums since 1918*. Manchester: Manchester University Press.
- Shugart, Matthew S. (2001): "Electoral 'Efficiency' and the Move to Mixed-Member Systems", *Electoral Studies* 20:2, 173–193.

Sähköiset aineistot

- FSD1042. Eduskuntavaalit 1999 [elektroninen aineisto]. Suomen Gallup [aineiston keruu]. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja].
- FSD1088. Eduskuntavaalitutkimus 1991 [elektroninen aineisto]. Borg, Sami (Tampereen yliopisto). FSD) Pesonen, Pertti (Tampereen yliopisto), Sänkiaho, Risto (Tampereen yliopisto) [tekijät]. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja].
- FSD1260. Eduskuntavaalitutkimus 2003 [elektroninen aineisto]. Suomen Gallup [aineiston keruu]. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja].
- FSD2269. Eduskuntavaalitutkimus 2007 [elektroninen aineisto]. Suomen Gallup [aineiston keruu]. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja].
- FSD2653. Eduskuntavaalitutkimus 2011 [elektroninen aineisto]. Taloustutkimus OY [aineiston keruu]. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja].
- Electoral Systems and the Personal Vote. <http://dss.ucsd.edu/~jwjohnso/espv.html>
- Irish Opinion Poll Archive, http://www.tcd.ie/Political_Science/IOPA/index.php

19

Populismi puoluejärjestelmän vedenjakajana

Heikki Paloheimo

Kahden viime vuosikymmenen aikana populistinen aatesuuntaus ja populistiset puolueet ovat lisänneet kannatustaan useimmissa Länsi-Euroopan maissa. Niihin on perustettu uusia, populistisin tunnuksin toimivia puolueita tai sitten jotkin liberaalin tai konservatiivisen aatetaustan omaavat puolueet ovat omaksuneet populistisen ohjelman ja toimintatavan.

Aate- ja puoluetutkijat eivät ole yksimielisiä siitä, minkälaisia puolueita voidaan nimittää populistisiksi. Yksimielisyyttä ei ole edes siitä, voidaanko populismia pitää aatesuuntauksena. Populistisiksi kuvattujen puolueiden arvot ja ohjelmalliset tavoitteet kun vaihtelevat niin paljon maasta ja aikakaudesta toiseen. Niinpä populismia voidaankin pitää pikemminkin poliittisena ajattelutapana ja toimintatyylinä kuin varsinaisena ideologiana (Heywood 2007, 291) tai määrätyn kaltaisena tapana politisoida asioita (Laclau 2005). Tästä näkökulmasta on luontevaa puhua populistisista liikkeistä ja populistisista puolueista. Poliittisten ideologioiden näkökulmasta populismi on vaihtelevista lähteistä omaksuttua lainaa. Niiden ohjelmista löytyy vaihtelevin yhdistelmin aineksia liberalismista, nationalismista, autoritaarisesta konservatismista, sosialismista ja hyvinvointivaltio-opeista (Mudde 2007).

Populististen liikkeiden ja puolueiden toiminnassa on kuitenkin joitakin yhteisiä piirteitä. Paul Taggartin (2000) mukaan populistisilla puolueilla on kolme ohjelmallista kivijalkaa. Ensimmäinen ne sitoutuvat määrättyllä alueella asuvaan kansaan ja katsovat edustavansa tämän kansan aitoja mielipiteitä ja tunteita. Tästä kumpuaa populistisille puolueille ominainen epäluuloisuus ja vihamielisyys kansainvälisyyttä kohtaan. Kansainvälistyminen uhkaa kansan arvokkaita perinteitä. Toiseksi niillä on idealisoitu, harmoninen ja positiivinen kuva menneisyydestä. Sen kääntöpuolena on käsitys siitä, että yhteiskunta on viime aikoina kehittynyt huonompaan suuntaan. Kolmanneksi populistisilla puolueilla on dualistinen maailmankuva, jossa on jyrkkä jako hyviin ja pahoihin, meihin ja heihin. Tältä pohjalta nousee populististen puolueiden kritiikki hallitsemislaitoksia sekä yhteiskunnan poliittisia, taloudellisia ja hallinnollisia eliittejä kohtaan. Populististen puolueiden suhtautuminen demokratiaan on ambivalentti. Yhtäältä ne yleensä kritikoivat voimakkaasti omien maidensa hallituslaitosten toimintaa ja puolueiden kannattajat kaipaavat vahvaa poliittista johtajuutta. Toisaalta ne korostavat sitä, että politiikan tulee perustua kansan tahtoon ja toteuttaa kansan aitoja tunteita. Populistiset puolueet suhtautuvatkin yleensä myönteisesti kansanäänestysten aktiiviseen käyttöön poliittisessa päätöksenteossa.

POPULISMI LÄNSI-EUROOPASSA

Populististen puolueiden aatteelliset profiilit vaihtelevat maasta toiseen. Niinpä ei olekaan mitään yksiselitteistä kriteeriä, jonka perusteella voitaisiin arvioida, mitkä puolueet ovat populistisia ja mitkä eivät. Puolueet, joiden aatteellisesta tyypistä viime vuosikymmeninä on käytetty nimitystä kansallismielinen konservatismi, separatismi tai euroskeptisismi, toimivat yleensä selvästi populististen puolueiden tapaan. Monissa tutkimuksissa populististen puolueiden on katsottu aatteellisesti sijoittuvan äärioikeistoon (esim. Hague ja Harrop 2007; Mudde 2007; Gallagher, Laver ja Mair 2011). Jotkut tutkijat taas katsovat, että osa populistisista puolueista sijoittuu poliittiseen vasemmistoon, osa taas oikeistoon (esim. Hakhverdian ja Koop 2007).

Populististen puolueiden samastaminen äärioikeistoon on ongelmallista. Tällöin näet voimme sekoittaa demokraattisia periaatteita arvostavat populistiset puolueet ja autokraattista järjestelmää ihannoivat äärioikeistolaiset puolueet toisiinsa. Toisen maailmansodan jälkeen joihinkin Länsi-Euroopan maihin perustettiin äärioikeistoon sijoittuvia puolueita, joiden arvomaailma oli lähellä maailmansotien välisen ajan fasistipuolueiden arvomaailmaa. Tällaisia puolueita olivat esimerkiksi Movimento Sociale Italiano (MSI) Italiassa ja Verband der Unabhängigen (VdU) Itävallassa. Vahvan johtajuuden kaipuusta huolimatta tämän päivän populistiset puolueet sitoutuvat edustuksellisen demokratian pelisääntöihin huomattavasti vahvemmin kuin toisen maailmansodan jälkeiset uusfasistiset puolueet. Toisaalta myös monissa tämän päivän populistisissa puolueissa on ksenofobisia piirteitä, jotka eivät juuri eroa fasistisille puolueille ominaisesta ksenofobiasta eli muukalaisvastaisuudesta. Niinpä monien populististen puolueiden kannattajakunnassa on myös äärioikeistolaisia ryhmiä, joiden mielipiteitä voi pitää uusfasistisina. Kansallismielisyys ja vahvan johtajuuden ihannointi voivat vetää populistisiin puolueisiin myös autokraattista järjestelmää ihannoivia kansalaisia.

1970-luvun eurooppalaiset populistiset puolueet, esimerkiksi Tanskan ja Norjan Edistyspuolueet, katsoivat, että toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä valtio oli alkanut liikaa säännellä ja rajoittaa ihmisten elämää. Ne olivat eurooppalaisen hyvinvointivaltion jatkuvaa kasvua vastustavia verokapinapuolueita. Suurin osa Länsi-Euroopan nykyisistä populistisista puolueista on kuitenkin perustettu vasta 1980-luvulla tai sen jälkeen. Samalla niiden ohjelmalliset tavoitteet muuttuivat. Kriittisyys Euroopan unionia ja kansainvälisyyttä kohtaan sekä kriittisyys maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia kohtaan ovat nousseet niiden poliittisten ohjelmien keskiöön.

Taulukkoon 19.1 on koottu tietoja populististen puolueiden keskimääräisestä kannatuksesta Länsi-Euroopan maiden kansanedustuslaitosten vaaleissa 1980-luvulla ja ajanjaksolla 2000–2011. Jos maassa on useita populistisia puolueita, taulukon luvut kuvaavat niiden yhteen laskettua keskimääräistä kannatusta tarkasteltavina olevilla ajanjaksoilla. Taulukon aineistona on 22 populistista puoluetta. Niistä viisi on perustettu 1990-luvulla (UKIP, MPF, PS, LdT ja DF) ja viisi 2000-luvulla (LN, LPE, PVV, VB ja BZÖ). Vain neljässä Länsi-Euroopan maassa ei ole populistisiksi luokiteltuja puolueita. Nämä maat ovat Espanja, Irlanti, Malta ja Portugali. Espanjassa on kyllä joitakin alueellista separatismia ajavia puolueita, mutta ne eivät ole populistisia. Jotkut pitävät Irlannin Sinn Féin puoluetta vasemmistopopulistisena puolueena. Euroopan parlamentissa puolueen edustaja toimii Euroopan yhtyneen vasemmis-

Taulukko 19.1
Populististen puolueiden keskimääräinen kannatus (%) kansanedustuslaitoksen vaaleissa
Länsi-Euroopan maissa 1980–89 ja 2000–11 ja kannatusmuutos (%-yks.)

Maa	Puolue	1980–89	2000–11	Muutos
Alankomaat	LN, LPF ja PVV	0,0	11,5	+ 11,5
Belgia	FN ja VB	1,5	11,9	+ 10,4
Iso Britannia	UKIP	0,0	2,3	+ 2,3
Italia	LN	0,0	5,6	+ 5,6
Itävalta	FPÖ ja BZÖ	7,4	17,8	+ 10,4
Norja	FRP	7,1	19,9	+ 12,8
Ranska	FN ja MPF	6,6	8,8	+ 2,2
Ruotsi	NyD ja SD	0,0	3,3	+ 3,3
Saksa	REP	0,0	0,5	+ 0,5
Suomi	SMP ja PS	6,6	7,8	+ 1,2
Sveitsi	SVP, APS/FPS, LdT ja MCG	12,4	28,2	+ 15,8
Tanska	FRP ja DF	6,6	13,0	+ 6,4
Keskiarvo		4,0	10,8	+ 6,8

Populistisiksi luokitellut puolueet:

Alankomaat: Leefbaar Nederland (LN), Lijst Pim Fortuyn (LPF) ja Partij voor de Vrijheid (PVV)

Belgia: Front National Belgique (FN) ja Vlaams Blok/Vlaams Belang (VB)

Iso Britannia: United Kingdom Independence Party (UKIP)

Italia: Lega Nord (LN)

Itävalta: Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ) ja Bündnis Zukunft Österreich (BZÖ)

Norja: Fremskrittspartiet (FRP)

Ranska: Front National (FN) ja Mouvement pour la France (MPF)

Ruotsi: Ny Demokrati (NyD) ja Sverigedemokraterna (SD)

Saksa: Republikaner (REP)

Suomi: Suomen Maaseudun Puolue (SMP) ja Perussuomalaiset (PS)

Sveitsi: Schweizerische Volkspartei (SVP), Autopartei der Schweiz/Freiheitspartei der Schweiz (APS/FPS), Lega Dei Ticinesi (LdT) ja Mouvement Citoyens Genevois (MCG)

Tanska: Fremskridtspartiet (FRP) ja Dansk folkeparti (DF)

Lähde: Parties & Elections. The database about parliamentary elections and political parties in Europe, < <http://www.parties-and-elections.de/>>

ton ryhmässä. Ryhmää ei voi pitää populistisena. Se vaatii uusliberalistisen talouspolitiikan hylkäämistä ja demokratian laajentamista Euroopan unionin päätöksenteossa.

Kommunismien romahtamisen jälkeen joihinkin Länsi-Euroopan maihin perustettuja vasemmistososialistisia puolueita on niin ikään voitu pitää vasemmistopopulistisina. Populististen puolueiden kansaa, puoluetta ja hallitsevaa luokkaa koskevissa käsityksissä onkin ilmeisiä yhtymäkohtia 1900-luvun alun sosialististen työväenpuolueiden vastaaviin käsityksiin (ks. Vares 2011, 17). Kummankin ideologia perustuu ajatukseen yhtenäisestä, todellisesta kansasta ja siitä erottuvasta yläluokasta, joka toimii yhtenäisen kansan etujen vastaisesti. Kummankin ideologia perustuu käsitykseen, että valtiollinen valta on kansasta vieraantu-

neen eliitin käsissä. Kumpikin esittää vaatimuksen valtiollisen vallan saamisesta kansan käsiin. Kummankin käytännön toiminnassa on myös elitistinen vire, joka näkyy vahvan poliittisen johtajuuden arvostamisena.

Länsi-Euroopan nykyiset vasemmistososialistiset puolueet eroavat kuitenkin selvästi tavanomaisista populistisista puolueista. Vasemmistososialististen puolueiden kansakäsitys on pikemminkin monikulttuurinen ja moniarvoinen kuin monoliittinen. Ne eivät kritikoineet Euroopan unionia ja kansainvälistymistä sinällään vaan uusliberalistista talouspolitiikkaa, jota ne pitivät kansan etujen vastaisena. Tässä artikkelissa vasemmistososialististen puolueiden ei katsota olevan populistisia puolueita.

Populististen puolueiden kannatus on viime vuosikymmeninä kasvanut kaikissa tarkastelun kohteena olevissa maissa. Alankomaissa, Belgiassa, Itävallassa, Norjassa ja Sveitsissä populististen puolueiden osuus kansanedustuslaitoksen vaaleissa annetuista äänistä oli vuosina 2000–2011 yli kymmenen prosenttiyksikköä suurempi kuin 1980-luvulla. Sveitsissä populistinen Kansanpuolue SVP on jo kaksissa viime parlamenttivaaleissa ollut kannatukseltaan maan suurin puolue. Sveitsissä konservatiivinen maatalousväestön puolue SVP omaksui 1990-luvulla ksenofobisen ja siirtolaisvastaisen ohjelman, kaksinkertaisti kannatuksensa ja kasvoi maan suurimmaksi puolueeksi. Myös Itävallan Vapauspuolue FPÖ kaksinkertaisti kannatuksensa omaksuttuaan maahanmuuttovastaisen ja EU-kriittisen ohjelman ja on nykyään maan kolmanneksi suurin puolue. Norjan Edistyspuolue FRP on kaksissa viime suurkäräjävaaleissa (2005 ja 2009) ollut maan toiseksi suurin puolue. Itävallan lisäksi Alankomaissa, Italiassa, Suomessa ja Tanskassa populistiset puolueet ovat tällä hetkellä (vuoden 2012 alussa) maansa kolmanneksi suurimpia puolueita.

MIKSI POPULISTISTEN PUOLUEIDEN KANNATUS KASVAA?

Länsieurooppalaisten populististen puolueiden kannatuksen kasvua selitettäessä tarkastelu on jaettava kahteen tasoon. Ensinnäkin on eriteltävä mitkä ovat niitä Länsi-Euroopan maille yhteisiä kehityspiirteitä, jotka ovat lisänneet populismin kannatusta. Toiseksi on tarkasteltava niitä yksittäisten maiden erityispiirteitä, jotka ovat joko edistäneet tai rajoittaneet populististen puolueiden syntyä ja niiden kannatuksen kasvua.

Populististen puolueiden kannatuksen kasvua viime vuosikymmeninä on selitetty monilla eri asioilla. Yhtenä selittävä tekijänä on pidetty viime vuosikymmenien taloudellisia muutoksia, taloudellisen toiminnan lisääntyvää kansainvälistymistä ja liberalisoitumista (Oesch 2008). Kansainvälisen talouden liberalisoituminen on lisännyt Länsi-Euroopassa toimivien yritysten kannustimia siirtää työvoimavaltaista tuotantoa halvemmän työvoiman maihin ja tuotantolaitosten sijaintia koskevia päätöksiä tehdään entistä lyhyempää aikaperiodia koskevin odotuksin (Gill 2011). Tämä kehitys on lisännyt työttömyyttä ja epävarmuutta vanhoilla teollisuusaloilla ja sen seurauksena myös tuloerot lähes kaikissa Länsi-Euroopan maissa ovat 1980-luvulta alkaen kasvaneet, kun 1960- ja 1970-luvuilla tuloerot useimmissa Länsi-Euroopan maissa tasoittuivat (OECD 2008 ja 2011). Kehityksen aikaansaama suhteellinen deprivatio on lisännyt tyytymättömyyttä, joka on kanavoitunut populististen puolueiden kannatuksiksi.

Avoimessa taloudessa markkinat asettavat paljon suurempia rajoitteita sille, minkälais- ta talous- ja hyvinvointivaltio politiikkaa yksittäiset valtiot voivat harjoittaa. Kun kuluttajat voivat vapaasti valita ostavatko kotimaisia vai ulkomaisia tuotteita, kotimaisen tuotannon markkinaosuus pienenee, jos kotimaiset talouspoliittiset ratkaisut olennaisesti nostavat koti- maisen tuotannon kustannuksia. Kun yritykset voivat vapaasti päättää siitä, mihin maahan toimintansa sijoittavat, työllisyyden kansallinen taso heikkenee, jos kansalliset vero-, työeh- tosopimus- tai muut talouspoliittiset ratkaisut lisäävät yritysten kannustimia siirtää tuotan- tonsa toiseen maahan. Kun pääomat voivat vapaasti siirtyä maasta toiseen, tuotannolliset investoinnit vähenevät, jos pääomatulojen verotus on kireä. Kansallisvaltioiden hallitusten talouspoliittinen liikkumatila on kaventunut ja vallankäytön painopiste on siirtynyt kan- salliselta tasolta kansainväliselle tasolle ja poliittisilta instituutioilta erilaisille taloudellisille toimijoille.

Toisena populismin kannatuksen kasvua selittävänä tekijänä on pidetty kansainvälisty- miskehityksen reaktiona kehittyneitä kansallismielisyyden nousua. Siinä ei ensisijaisesti ole kysymys taloudellisesta kehityksestä ja siihen liittyvästä suhteellisesta deprivatiosta vaan kansainvälistymiseen liittyvästä lisääntyvästä monikulttuurisuudesta ja sen vaikutuksesta pe- rinnäisen yhtenäiskulttuurin rapautumiseen tai ainakin muutokseen. Monikulttuurisuuden suosio on lisääntynyt niin, että Andrew Heywood on poliittisia ideologioita käsittelevän kir- jansa uusimmassa painoksessa (Heywood 2007) nimennyt sen erilliseksi ideologiaksi. Popu- lismi voidaan tällöin nähdä reaktiona monikulttuurisuutta vastaan (Oesch 2008).

Kolmantena populismin kannatuksen kasvua selittävänä tekijänä on pidetty ajallemme ominaista yksilökeskeisyyden lisääntymistä ja perinnäisten yhteisöjen kiinteyden heikenty- mistä¹. Populismin suosion kasvu nähdään tällöin vastareaktiona monikulttuurisuudelle, moniarvoisuudelle, arvoliberalismille sekä perinnäisten arvojen ja yhteisöjen rapautumiselle (Oesch 2008). Tältä pohjalta nousevaan vastareaktioon voi liittyä myös autoritaarisia piir- teitä, kun moniarvoisuutta ja arvoliberalismia vastustavat kansalaiset vaativat yhteiskuntaan lisää kuria ja järjestystä (Mudde 2007, 145–150).

Neljäntenä populismin kannatuksen kasvua selittävänä tekijänä on pidetty kansalaisten luottamuksen heikentymistä kansallisiin poliittisiin instituutioihin ja demokratian toimi- vuuteen omassa maassaan². Edellä kuvatut vallankäytön painopisteiden muutokset saat- tavat osaltaan selittää tätä luottamuksen heikentymistä, mutta sitä ovat saattaneet edistää myös monet muut tekijät. Poliitikkojen ja laajojen kansanjoukkojen välinen kuilu näyttää kasvaneen samalla kun puolueiden väliset aatteelliset erot ovat pienentyneet. Paljon keskus- telua herättäneessä artikkelissaan Richard Katz ja Peter Mair (1995) katsovat poliittisten puolueiden kehittyneissä demokratioissa muuttuneen kartellipuolueiksi. Heidän mukaansa jäsenistön merkitys puolueiden toiminnassa on vähentynyt. Puolueet ovat etääntyneet kan- salaisyhteiskunnasta ja integroituneet valtiollisen päätöksenteon osaksi. Vahvan valtiollisen aseman saaneilla puolueilla on paljon yhteisiä intressejä ja ne käyttävät asemaansa hyväkseen vakiinnuttaakseen asemansa hallitsevina puolueina. Populismi saa käyntivoimaa asetelmasta, missä poliittiset eliitit näyttävät toimivan yhtenäisenä kartellina.

1 Lisääntyneen yksilökeskeisyyden dysfunktionaalisista vaikutuksista ks. esim. Putnam 2000.

2 Poliittisiin laitoksiin kohdistuvan luottamuksen heikkenemisestä ks. esim. Kaase ja Newton 1995; Norris 1999 ja Dalton 2004.

Viides populismin kannatusta selittävä tekijä voi olla politiikan monimutkaistuminen, teknistyminen ja teknokratisoitumisen ja näistä seuraava vaikeus saada käsitystä siitä, mistä politiikassa kulloinkin on kysymys. Populismin kannatus voi tällöin olla sekä politiikan vaikeaselkoisuudesta kumpuava tyytymättömyyden ilmaus että halua muuttaa politiikkaa siihen suuntaan, että päätöksenteossa esillä olevat vaihtoehdot olisivat yksinkertaisia ja selkeitä.

Kunkin maan erityiset olosuhteet ovat vaikuttaneet siihen, kuinka suotuisat edellytykset niissä on ollut populististen puolueiden toiminnalle ja laajalle kannatukselle. Britannian pluraliteettienemmistöön perustuva vaalitapa rajoittaa tehokkaasti uusien puolueiden kehittymistä. Suhteellisen vaalitavan maissa ja Ranskan kaksivaiheisen enemmistövaalitavan olosuhteissa uusilla puolueilla ja vanhoista puolueista irtoavilla fraktioilla on paljon paremmat menestymismahdollisuudet.

Konsensusdemokratioissa populistisilla puolueilla on ollut suotuisammat kasvuedellytykset kuin puhtaissa enemmistödemokratioissa. Konsensusdemokratioissa perinteiset poliittiset puolueet ovat näyttäneet yhtenäisenä eliittien kartellina korostuneemmin kuin enemmistödemokratioissa ja parlamenttivaalien tuloksen vaikutus hallituksen politiikkaan pienempänä kuin enemmistödemokratioissa. Sveitsin konsensusdemokratian institutionaaliset rakenteet ovat tarjonneet populismin kasvulle erityisen suotuisan maaperän (Albertazzi 2008). Konsensuspolitiikalle ominaiset päätöksentekijöiden väliset neuvottelu- ja sopimusmekanismit saavat päätöksenteon näyttämään vaihtoehdottomalta. Käytössä olevat kansanaloite- ja kansanäänestysmekanismit ovat tarjonneet SVP:lle mahdollisuuden harjoittaa voimakasta konfrontatiopolitiikkaa vaikka puolue on samaan aikaan ollut maan hallituksessa. Itävallassa sen sijaan FPÖ:n osallistuminen hallitukseen 2000–2007 hajotti puolueen sisäisesti (Heinisch 2008). Puolueesta irtosi lohkeama, joka perusti uuden puolueen (BZÖ) ja FPÖ:n kannatus puolittui.

Suomi muistuttaa tässä suhteessa paljon Itävaltaa. Myös Suomen politiikassa on monia konsensuspolitiikalle ominaisia piirteitä. Kun SMP oli hallituksessa vuosina 1983–90, sen kannatus puolittui. Sveitsissä populistinen puolue voi suoran demokratian välineillä harjoittaa aktiivista vastakkainasettelupolitiikkaa samalla kun puolue on hallituksessa. Itävallan ja Suomen konsensuspolitiikassa tällainen kahdella tuolilla istuminen ei ole mahdollista. Hallitukseen osallistuminen onkin sekä Itävallassa että Suomessa nopeasti rapauttanut populistisen puolueen kannatusta.

Maissa, joiden poliittinen kulttuuri perustuu enemmistödemokratiaan, perinteiset puolueet ovat useimmiten kieltäytyneet hallitusyhteistyöstä populististen puolueiden kanssa. Joissakin maissa vähemmistöhallitukset ovat kuitenkin joutuneet harjoittamaan yhteistoimintaa oppositiossa olevan populistisen puolueen kanssa saadakseen enemmistön hallituksen lainsäädäntöhankkeille. Näin on erityisesti silloin, jos puoluejärjestelmä on polarisoitunut kahteen blokkiin, eikä kummallakaan blokilla ole kansanedustuslaitoksessa enemmistöä. Vuosina 2001–2011 Tanskan porvarilliset vähemmistöhallitukset joutuivat juuri tällä tavalla harjoittamaan yhteistoimintaa Tanskan Kansanpuolueen kanssa.

POPULISTISET PUOLUEET POHJOISMAISSA

Tanskassa toimi jo 1950- ja 1960-luvuilla perinteisiä puolueita kritikoiva Riippumattomien puolue. Se ei kuitenkaan koskaan saanut merkittävää asemaa maan politiikassa. Verojuristi Mogens Glistrupin vuonna 1972 perustama Edistyspuolue (FRP) sen sijaan sai jo seuraavan vuoden kansankärjävaaaleissa 16 prosenttia äänistä ja nousi verotuksen ja julkisen sektorin liiallista kasvua kritikoivalla ohjelmallaan maan toiseksi suurimmaksi puolueeksi. 1980-luvulla puolue nosti agendalleen myös ksenofobisia teemoja ja vaati Tanskan tekemistä muslimivapaaksi alueeksi. Vuonna 1995 Pia Kjærsgaardin johtama, Edistyspuolueesta irtautunut ryhmä perusti Tanskan Kansanpuolueen (DF). Edistyspuolueen tapaan se vastusti monikulttuurisuutta. Se kasvoi nopeasti kannatukseltaan Edistyspuoluetta suuremmaksi puolueeksi ja vaa'ankieliasemansa avulla vaikutti vuodesta 2001 alkaen kymmenen vuoden ajan ratkaisevasti Tanskan siirtolaisuuspolitiikan kiristymiseen. Kansanpuolueen kasvun säikäyttäminä muutkin puolueet alkoivat kannattaa aikaisempaa rajoittavampaa maahanmuuttopolitiikkaa.

Norjan Edistyspuolue perustettiin vuonna 1972³. Puolueen ohjelmalliset tavoitteet olivat samanlaisia kuin Tanskan Edistyspuolueellakin. Aluksi puolueen kannatus juuri ja juuri ylitti 4 prosentin äänikynnyksen. Puolueen kannatus alkoi kasvaa, kun se ryhtyi 1980-luvun lopulta alkaen vastustamaan muslimien maahanmuuttoa. Vuosien 2005 ja 2009 vaaleissa puolue on ollut suurenkäräjien toiseksi suurin puolue. Usein populistipuolueiden kannatus romahtaa tai puolue hajoaa, kun puolueen perustanut karismaattinen johtaja väistyy puolueen johdosta. Norjassa näin ei ole käynyt. Edistyspuolue on onnistunut jo useamman kerran vaihtamaan puheenjohtajaansa ilman, että puolueen asema politiikassa on heikentynyt. Sillä ei kuitenkaan ole Norjan politiikassa yhtä paljon vaikutusvaltaa kuin Kansanpuolueella Tanskassa. Vuodesta 2001 alkaen kaikki Norjan hallitukset ovat olleet enemmistöhallituksia, joiden ei ole tarvinnut turvautua politiikassaan oppositiipuolueiden tukeen.

Suomen eduskunnassa populistinen puolue on ollut yhtäjaksoisesti edustettuna vuoden 1966 vaaleista alkaen, jolloin Maalaisliitosta eronnut Veikko Vennamo palasi uudelleen eduskuntaan Suomen Pientalonpoikien Puolueen (SPP) kansanedustajana. SPP:n syntytausta poikkeaa melkoisesti edellä kuvatusta Tanskan ja Norjan populististen puolueiden syntytaustasta. SPP oli modernisaation ja kaupungistumisen maaseutuväestölle aiheuttamien uhkien synnyttämä arvokonservatiivinen, mutta samalla julkisen sektorin aktiivisuutta edellyttäviä sosiaalisia uudistuksia ajava puolue. Retoriikassaan sen kritikoivat voimakkaasti vanhoja puolueita ja puolueen puheenjohtaja Veikko Vennamo moitti kiivaasti tasavallan presidentti Urho Kekkosta itsevaltaisista menettelytavoista maamme sisäpolitiikassa. Jo SPP:n ohjelmissa korostuva julkisen sektorin vastuun ja arvokonservatismiin yhdistelmä löytyy myös Suomen Maaseudun Puolueen (SMP) raunioille vuonna 1995 perustetun Persussuomalaiset-puolueen (PS) ohjelmista. SMP:n kriittinen suhtautuminen maahanmuuttoa kohtaan nousi näkyvästi esille vuoden 1991 eduskuntavaalikampanjassa, kun maahan juuri samoihin aikoihin

3 Alun perin puolueen nimi oli Anders Langes Parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep (Anders Langen puolue verojen, maksujen ja julkisen intervention voimakkaaksi rajoittamiseksi). Vuonna 1977 puolue vaihtoi nimensä Edistyspuolueeksi.

tuli paljon somalipakolaisia. Suhtautumisessaan Euroopan unioniin SMP oli jakautunut, mutta selvä enemmistö sekä puolueen kannattajista että kansanedustajista vastusti Suomen liittymistä EU:hun. Perussuomalaisten poliittisessa toiminnassa EU-kriittisyys on 2000-luvulla ollut vielä kärkevämpää kuin puolueen toiminnan ensimmäisinä vuosina.

Ruotsi oli muista Pohjoismaista poiketen pitkään puoluepoliittisesti ”populismivapaa” maa. Vuonna 1991 perustettu, siirtolaisvastaisin ja hyvinvointisovinistisin tunnuksin toimiva Ny demokrati (ND) sai heti saman vuoden valtiopäivävaaleissa vajaa seitsemän prosenttia äänistä ja 25 kansanedustajaa. Puolue ajautui kuitenkin heti sisäisen hajaannuksen tilaan. Sen kannatus hiipui jo ennen seuraavia valtiopäivävaaleja ja vuonna 2000 puolue ajautui konkurssiin. Ruotsidemokraatit (SD) perustettiin jo vuonna 1988. Sen keskeisiä tavoitteita ovat olleet maahanmuuttopolitiikan rajoittaminen, kamppailu rikollisuutta vastaan ja Euroopan unionin federalistisen kehityksen vastustaminen. Puolueen kannatus oli aluksi hyvin pientä, mihin osittain vaikutti kielteinen julkisuus. Sitä puolue sai, kun sen toimintaan tuli mukaan henkilöitä, jotka aikaisemmin olivat toimineet Ruotsin uusfasistisissa järjestöissä. Puolueen julkinen kuva muuttui sen jälkeen kun Jimmie Åkesson vuonna 2005 valittiin puolueen puheenjohtajaksi. Puolueen kannatus alkoi kasvaa. Vuoden 2010 valtiopäivävaaleissa sen kannatus (5,7 %) ylitti neljän prosentin äänikynnyksen ja puolue sai valtiopäiville 20 kansanedustajaa.

Populismiin suhtautumisessa Suomen ja Ruotsin poliittiset kulttuurit eroavat paljon toisistaan. Ruotsin valtiopäivävaaleissa vuonna 2010 niin Ruotsin viestimet kuin perinteiset puolueet suhtautuivat Ruotsidemokraatteihin kuin ruttotautiseen. Suomessa sen sijaan viestimet antoivat vuoden 2011 eduskuntavaaleissa Perussuomalaisille runsaasti myönteistä julkisuutta. Suomessa Perussuomalaisten vaalivoitto vuonna 2011 oli myös niin suuri, että eduskuntavaalien jälkeen perinteiset puolueet tarjosivat aktiivisesti Perussuomalaisille mahdollisuutta osallistua hallitukseen.

POHJOISMAIDEN POPULISTIPUOLUEIDEN KANNATTAJIEN PROFIILI

Vuoden 2010 European Social Survey (ESS) -tutkimuksissa oli useita kysymyksiä, joiden avulla voidaan eritellä populististen puolueiden kannattajien sosiaalista taustaa ja yhteiskunnallisia mielipiteitä. ESS-tutkimusten aineistot ovat valtakunnallisia satunnaisotantaan perustuvia haastatteluaineistoja, joiden populaationa on kunkin kohdemaan 15 vuotta täyttänyt väestö. Pohjoismaista ESS-tutkimuksessa ovat mukana Suomi, Ruotsi, Norja ja Tanska. Islanti ei ole mukana ESS-tutkimuksessa, mutta Islannissa ei myöskään ole yhtään selvästi populistista puoluetta.

ESS:n haastattelulomakkeessa vastaajilta on kysytty tuntuuko jokin puolue vastaajasta läheisemmältä kuin muut puolueet. Kysymykseen myönteisesti vastanneilta on kysytty mikä puolue. Näiden kysymysten perusteella vastaajat on tarkastelun kohteena olevien Pohjoismaiden ESS-aineistossa jaettu kolmeen ryhmään: 1) ne, jotka ilmoittivat maan populistisen puolueen itselleen muita puolueita läheisemmäksi⁴, 2) ne, jotka ilmoittivat jonkin muun

⁴ Suomessa Perussuomalaiset, Ruotsissa Ruotsidemokraatit, Norjassa Edistyspuolue ja Tanskassa Kansanpuolue.

puolueen itselleen läheisimmäksi ja 3) ne, jotka vastasivat, että mikään puolue ei tunnu muita puolueita läheisemmältä.

Kaikissa Pohjoismaissa populistipuolueiden kannattajakunta on miesvaltaista (taulukko 19.2). Norjassa ja Suomessa noin 70 prosenttia populistipuolueen kannattajista on miehiä. Tanskassa ja Ruotsissa populistipuolueiden kannattajien sukupuolijakautuma on tasaisempi, mutta enemmistö kannattajista on kuitenkin miehiä. Eurooppalaiset populistipuolueet näyttävät yleisemminkin olevan erityisesti miesten suosimia puolueita (Norris 2005; Mudde 2007, 90–118).

Taulukko 19.2

Populististen puolueiden kannattajien demografinen ja sosiaalinen koostumus Pohjoismaissa

	Suomi	Ruotsi	Norja	Tanska
<i>Sukupuoli</i>				
Mies	69	59	71	56
Nainen	31	41	29	44
Yhteensä %	100	100	100	100
(n)	(121)	(27)	(151)	(128)
<i>Ikä</i>				
15–24	9	22	18	13
25–44	44	41	33	23
45–64	32	15	26	37
65–	15	22	24	27
Yhteensä %	100	100	100	100
(n)	(121)	(27)	(151)	(128)
<i>Koulutus</i>				
Perusaste	15	15	3	18
Alempi keskiaste	11	52	55	56
Ylempi keskiaste	60	33	32	16
Korkea-aste	15	0	11	11
Yhteensä %	100	100	100	100
(n)	(121)	(27)	(151)	(128)
<i>Kotitalouden tulotaso</i>				
Tuloryhmä I (pienituloisimmat)	28	37	34	36
Tuloryhmä II	27	30	43	33
Tuloryhmä III	30	19	14	20
Tuloryhmä IV (suurituloisimmat)	15	15	9	11
Yhteensä %	100	100	100	100
(n)	(119)	(27)	(142)	(116)

Puoluekanta perustuu kysymykseen, missä vastaajilta on kysytty tuntuuko jokin poliittinen puolue heistä läheisemmältä kuin muut puolueet. Kysymykseen myönteisesti vastanneilta on kysytty mikä puolue. Populistiseksi puolueeksi on Suomen aineistossa luokiteltu Perussuomalaiset, Ruotsin aineistossa Ruotsidemokraatit, Norjan aineistossa Edistyspuolue ja Tanskan aineistossa Tanskan Kansanpuolue.

Aineisto: European Social Survey (ESS) 2010

Populistiset puolueet saavat kannatusta kaikista ikäryhmistä (taulukko 19.2). Suomessa nuorten ja nuorten aikuisten (15–24-vuotiaat) osuus Perussuomalaisten kannattajakunnasta on pienempi kuin vastaavan ikäluokan osuus koko väestöstä. Tämä johtuu ennen muuta siitä, että nuoret suomalaiset samastuvat ylipäänsä puolueisiin vähemmän kuin vastaavat ikäluokat muissa Pohjoismaissa. Norjassa ja Tanskassa populistipuolueiden kannattajien ikäjakautuma vastaa paremmin maan koko 15 vuotta täyttäneen väestön ikäjakautumaa kuin Suomessa ja Ruotsissa. Ruotsissa ja Suomessa populistipuolueen kannattajakunnassa on keskimääräistä väestöosuutta enemmän nuoria keski-ikäisiä (24–44-vuotiaat).

Populistipuolueet eivät ole vain vähän koulutusta saaneiden pienituloisten kannattamia puolueita. Niillä on kannatusta sekä perusasteen että keskiasteen koulutuksen saaneiden keskuudessa. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus populistipuolueiden kannattajakunnassa sen sijaan on kaikissa Pohjoismaissa pienempi kuin korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus maan 15 vuotta täyttäneestä väestöstä. Myös kotitalouden tulotason suhteen populistipuolueiden kannatus on laajapohjaista. Pohjoismaat kuitenkin eroavat tässä suhteessa toisistaan. Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa suurituloisten osuus populistipuolueen kannattajakunnasta on huomattavasti pienempi kuin suurituloisten osuus maan koko havaintoaineistossa. Ruotsissa ja Tanskassa populistipuolueen kannatus painottuu jonkin verran pienituloisimpien kotitalouksien ryhmään. Suomessa Perussuomalaisten kannattajien kotitalouksien tulojakautuma ei juuri lainkaan poikkea Suomea koskevan koko havaintoaineiston tulojakautumasta. Taulukossa 19.2 yhteensä 15 prosenttia sekä Perussuomalaisten että Ruotsidemokraattien kannattajista sijoittui suurituloisimpaan tuloryhmään. Ruotsidemokraattien osuus maan koko havaintoaineistosta oli kuitenkin paljon pienempi kuin Perussuomalaisten osuus Suomessa. Perussuomalaiset ovat onnistuneet vetoamaan suurituloisiin kansalaisiin selvästi paremmin kuin muiden Pohjoismaiden populistipuolueet omissa maisaan.

POPULISTISTEN PUOLUEIDEN KANNATUSTA SELITTÄVIÄ TEKIJÖITÄ

1. Tyytyväisyys omaan elämään ja maan taloudelliseen tilanteeseen. Taulukossa 19.3 tarkastellaan kansalaisten tyytyväisyyttä omaan elämäntilanteeseensa ja tyytyväisyyttä oman maansa taloudelliseen tilanteeseen. Haastatteluaineiston vastaajat on puoluesamastumista käsittelevän muuttujan perusteella jaettu edellä esitetyllä tavalla kolmeen ryhmään. Vastaajien todellisesta äänestyskäyttäytymisestä riippumatta ensimmäiseen ryhmään luokiteltuja vastaajia voidaan pitää mielipiteiltään populistisen puolueen kannattajina.

Tyytyväisyyttä niin henkilökohtaiseen elämään kuin oman maan taloudelliseen tilanteeseen on mitattu asteikolla 0–10, missä 0 tarkoittaa äärimmäisen tyytymättömyyttä ja 10 äärimmäisen tyytyväisyyttä. Suomea lukuun ottamatta populististen puolueiden kannattajat eivät ole henkilökohtaiseen elämäänsä muiden puolueiden kannattajia tai puolueisiin samastumattomia tyytymättömpämpiä. Vain Suomessa Perussuomalaisten kannattajat näyttävät olevan henkilökohtaiseen elämäänsä keskimäärin muiden puolueiden kannattajia tyytymättömpämpiä. Sen sijaan Tanskaa lukuun ottamatta populististen puolueiden kannattajat näyttävät olevan oman maansa taloudelliseen tilanteeseen keskimäärin muiden puolueiden kannattajia

Taulukko 19.3
Tyytyväisyys omaan elämään ja maan taloudelliseen tilanteeseen:
ryhmäkeskiarvot asteikolla 0–10

	Suomi	Ruotsi	Norja	Tanska
<i>Yleisesti ottaen, kuinka tyytyväinen olette elämäänne nykyisin</i>				
Populistipuolue	7,56	6,96	7,87	8,34
Muu puolue	8,08 **	7,98	7,94	8,35
Ei mikään puolue	7,88	7,80	7,95	8,33
<i>Tyytyväisyys tämän hetkiseen taloudelliseen tilanteeseen maassa</i>				
Populistipuolue	5,51	4,30	6,95	5,16
Muu puolue	6,22 ***	6,62 ***	7,69 ***	5,41
Ei mikään puolue	5,97 *	6,33 ***	7,40 *	5,45

Puoluekanta perustuu kysymykseen, jossa vastaajilta on ensin kysytty, edustaako jokin puolue vastaajan näkemyksiä suhteellisen hyvin. Kysymykseen myönteisesti vastanneilta on sen jälkeen kysytty, mikä puolue edustaa parhaiten vastaajan näkemyksiä. Taulukossa vastaajat on jaettu kolmeen ryhmään, 1) niihin jotka katsoivat tässä tutkimuksessa populistiseksi luokitellun puolueen edustavan parhaiten vastaajan näkemyksiä, 2) niihin jotka katsoivat jonkin muun puolueen edustavan parhaiten vastaajan näkemyksiä ja 3) niihin, jotka ilmoittivat, että mikään puolue ei edusta suhteellisen hyvin vastaajan näkemyksiä.

Tyytyväisyyttä kuvaavat muuttujat vaihtelevat asteikolla nollasta kymmeneen, missä 0 tarkoittaa äärimmäisen tyytymättömyyttä ja 10 äärimmäisen tyytyväisyyttä. Muuttujista on taulukkoon laskettu taulukon etusarakkeen puolueyhmiä koskevat keskiarvot.

Muiden puolueiden kannattajien ja populistipuolueen kannattajien ryhmäkeskiarvojen eron tilastollista merkitsevyyttä on testattu t-testillä. Samalla tavalla on testattu puoluekannattomien (ei mikään puolue) ja populistipuolueen kannattajien ryhmäkeskiarvojen eron tilastollista merkitsevyyttä.

t-testin merkitsevyystasot on merkitty seuraavasti

*** < 0,001 ** < 0,01 * < 0,05

Aineisto: European Social Survey (ESS) 2010

tyytymättömämpiä. Kansanpuolueen kannatus Tanskassa näyttää ensisijaisesti perustuvan muihin asioihin kuin kansalaisten tyytymättömyyteen maan taloudellista tilannetta kohtaan.

2. Monikulttuurisuus, yksilökeskeisyys ja luottamus toisia ihmisiä kohtaan. Vuoden 2010 European Social Survey -tutkimuksessa vastaajilta kysyttiin, muuttuuko vastaajan maa paremmaksi vai huonommaksi paikaksi asua, kun muista maista muuttaa maahan ihmisiä. Muuttu- ja vaihteli asteikolla 0–10, missä 0 tarkoitti, että muuttuu huonommaksi ja 10 tarkoitti, että muuttuu paremmaksi. Taulukkoon 19.4 on laskettu muuttujan keskiarvo puolueläheisyyteen perustuvissa ryhmissä. Ryhmien keskiarvojen eron tilastollista merkitsevyyttä on testattu t-testillä. Jokaisessa Pohjoismaassa populistisen puolueen kannattajat arvioivat maahanmuuton vaikutuksia selvästi kielteisemmiksi kuin muiden puolueiden kannattajat ja ne vastaajat, joille mikään puolue ei ollut muita puolueita läheisempi.

Taulukko 19.4
Yhtenäiskulttuurin kannatusta koskevia mielipiteitä

	Suomi	Ruotsi	Norja	Tanska
<i>1. Muuttuuko maamme paremmaksi vai huonommaksi paikaksi asua, kun muista maista muuttaa tänne ihmisiä (asteikko 0–10)</i>				
Populistipuolue	4,08	3,07	3,88	3,88
Muu puolue	5,73 ***	6,72 ***	5,68 ***	6,24 ***
Ei mikään puolue	5,21 ***	6,26 ***	5,21 ***	5,62 ***
<i>2. Onko mielestänne eduksi vai haitaksi maamme taloudelle, että muista maista muuttaa ihmisiä maahan?</i> <i>(asteikko 0–10)</i>				
Populistipuolue	4,11	2,81	4,37	3,48
Muu puolue	5,63 ***	6,17 ***	6,04 ***	5,56 ***
Ei mikään puolue	5,01 ***	5,64 ***	5,45 ***	5,02 ***
<i>3. Kuinka paljon maamme tulisi sallia sellaisten ihmisten muuttaa maahan asumaan, jotka edustavat eri rotua tai etnistä alkuperää kuin useimmat kansalaisemme (asteikko 1–4)</i>				
Populistipuolue	2,06	2,26	2,31	2,04
Muu puolue	2,46 ***	3,29 ***	2,88 ***	2,82 ***
Ei mikään puolue	2,28 ***	3,16 ***	2,75 ***	2,68 ***
<i>4. Homoilla ja lesboilla pitäisi olla vapaus elää elämänsä haluamallaan tavalla (asteikko 1–5)</i>				
Populistipuolue	3,67	4,22	4,01	4,22
Muu puolue	3,96 *	4,36	4,20 *	4,46 **
Ei mikään puolue	3,91 *	4,34	4,05	4,31

Vastaajat on puoluekannan mukaan ryhmitelty samalla tavalla kuin taulukossa 19.3.

Taulukossa kysymyksen 1 vastausjakautuma vaihtelee välillä 0–10, missä 0 = muuttuu huonommaksi paikaksi asua ja 10 = muuttuu paremmaksi paikaksi asua.

Kysymyksen 2 vastausjakautuma vaihtelee välillä 0–10, missä 0 = on haitaksi maan taloudelle ja 10 = on hyödyksi maan taloudelle.

Kysymyksen 3 vastausvaihtoehdot olivat: 4 pitäisi sallia paljon, 3 pitäisi sallia melko paljon, 2 pitäisi sallia melko vähän ja 1 ei pitäisi sallia lainkaan.

Kysymyksen 4 vastausvaihtoehdot olivat: 5 täysin samaa mieltä, 4 jokseenkin samaa mieltä, 3 ei samaa eikä eri mieltä, 2 eri mieltä ja 1 täysin eri mieltä.

Muuttujista on taulukkoon laskettu puoluesamastumismuuttujan kolmen eri ryhmän ryhmäkeskiarvot samoin kuin taulukossa 19.3.

Ryhmäkeskiarvojen eron tilastollista merkitsevyyttä on testattu t-testillä samalla tavalla kuin taulukon 19.3 aineistossa.

Aineisto: European Social Survey (ESS) 2010

ESS-tutkimuksessa vastaajilta kysyttiin myös, onko oman maan taloudelle eduksi vai haitaksi, että maahan muuttaa ihmisiä muista maista (taulukko 19.4). Jokaisessa Pohjoismaassa populistisen puolueen kannattajat pitivät maahanmuuton taloudellisia vaikutuksia kielteisimpinä kuin muiden puolueiden kannattajat tai henkilöt, joille mikään puolue ei ole muita läheisempi. Ruotsidemokraattien kannattajien käsitykset maahanmuuton taloudellisista

vaikutuksista ovat vielä kielteisempiä kuin populististen puolueiden kannattajien käsitykset muissa Pohjoismaissa. Lisäksi Ruotsidemokraattien kannattajien mielipiteet eroavat maan muiden puolueiden kannattajien mielipiteistä jyrkemmin kuin populistipuolueen kannattajien mielipiteet maan muiden puolueiden kannattajien mielipiteistä muissa Pohjoismaissa.

Jokaisessa Pohjoismaassa populististen puolueiden kannattajat suhtautuvat muiden puolueiden kannattajia kielteisemmin myös siihen, että maahan muuttaa ihmisiä, jotka edustavat eri rotua tai etnistä alkuperää kuin maan valtaväestö (taulukko 19.4). Perussuomalaisten ja Tanskan Kansanpuolueen kannattajien mielipiteet ovat vielä jonkin verran kielteisempiä kuin Ruotsidemokraattien ja Norjan Edistyspuolueen kannattajien mielipiteet.

Taulukon 19.4 homojen ja lesbojen oikeuksia käsittelevä kysymys mittaa moniarvoisuuden kannatusta. Ruotsidemokraattien suhtautuminen homojen ja lesbojen oikeuksiin ei poikkea tilastollisesti merkitsevästi maan muiden puolueiden kannattajien mielipiteistä. Muissa Pohjoismaissa populistipuolueen kannattajien mielipiteet homojen ja lesbojen vapaudesta elää haluamallaan tavalla eivät ole yhtä sallivia kuin muiden puolueiden kannattajien mielipiteet. Maiden välisessä vertailussa kiinnittyy huomio myös siihen, että Ruotsissa ja Tanskassa kansalaisten mielipiteet homojen ja lesbojen vapaudesta elää elämäänsä haluamallaan tavalla ovat ylipäätään sallivampia kuin Norjassa ja Suomessa.

Populististen puolueiden kannattajien epäluuloinen suhtautuminen toisia ihmisiä kohtaan ei kohdistu vain ulkomaalaisiin, maahanmuuttajiin tai elämäntavoiltaan enemmistöstä poikkeaviin ryhmiin. Kaikissa Pohjoismaissa populististen puolueiden kannattajat suhtautuvat ylipäätään toisiin ihmisiin muiden puolueiden kannattajia epäluuloisemmin (taulukko 19.5). Kansalaisten luottamus toisia ihmisiä kohtaan on Ruotsissa kaiken kaikkiaan vähäisempää kuin muissa Pohjoismaissa.

Taulukko 19.5

Voiko mielestänne ihmisiin luottaa vai onko niin ettei ihmisten suhteen voi olla liian varovainen; keskiarvo asteikolla 0–10

	Suomi	Ruotsi	Norja	Tanska
Populistipuolue	5,98	4,06	6,09	6,11
Muu puolue	6,70 ***	6,01 ***	6,99 ***	7,07 ***
Ei mikään puolue	6,41 *	6,30 ***	6,41	6,61 *

Kysymys kuului: Voiko mielestänne ihmisiin luottaa, vai onko niin, ettei ihmisten suhteen voi olla liian varovainen. Kertokaa mielipiteenne asteikolla nollasta kymmeneen, missä nolla tarkoittaa, ettei ihmisten kanssa voi olla liian varovainen ja 10, että useimpiin ihmisiin voi luottaa.

Vastaajat on ryhmitelty puoluekannan mukaan samalla tavalla kuin taulukossa 19.3.

Taulukkoon on laskettu muuttujan keskiarvo kustakin puoluekantaryhmästä. Puolueeryhmien välisten keskiarvojen erojen tilastollista merkitsevyyttä on testattu samoin kuin taulukossa 19.3.

Aineisto: European Social Survey (ESS) 2010

3. *Demokratian arvostus ja luottamus sen toimivuutta kohtaan.* Puolueohjelmissaan Pohjoismaiden populistiset puolueet kannattavat demokraattista yhteiskuntajärjestelmää⁵. Populististen puolueiden kannattajien yleistä suhtautumista demokratiaan voidaan eritellä Comparative Study of Electoral Systems (CSES) tutkimusohjelman moduulilla 2, jossa vastaajille esitettiin kysymys ”Demokratialla voi olla ongelmansa, mutta se on parempi kuin muut hallitusmuodot”. Taulukko 19.6 kuvaa vastaajien suhtautumista väitteeseen puolueläheisyysmuuttujan mukaan ryhmiteltynä. Norjan, Tanskan ja Ruotsin aineistot ovat kymmenen vuotta vanhoja, eikä Ruotsin aineistossa Ruotsidemokraatteja ole erikseen koodattu. Suomessa sama kysymys esitettiin myös vuoden 2011 vaalitutkimuksessa. Suomen osalta käytetään tätä uusinta aineistoa.

Taulukko 19.6
Demokratialla voi olla ongelmansa, mutta se on parempi kuin muut hallitusmuodot (%)

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Jokseenkin tai täysin eri mieltä	Yhteensä %	(n)
<i>Suomi (2011)</i>					
Perussuomalaiset	57	35	9	100	(148)
Muu puolue	70	25	4	100	(811)
Ei mikään puolue	56	35	9	100	(299)
<i>Norja (2001)</i>					
Edistyspuolue	54	42	4	100	(211)
Muu puolue	71	26	3	100	(1372)
Ei mikään puolue	57	36	8	100	(421)
<i>Tanska (2001)</i>					
Kansanpuolue	66	32	2	100	(134)
Muu puolue	78	20	2	100	(1436)
Ei mikään puolue	63	32	5	100	(402)
<i>Ruotsi (2002)</i>					
Kaikki vastaajat	57	41	3	100	(1002)

Vastaajat on puoluekannan mukaan ryhmitelty samalla tavalla kuin taulukossa 19.3. Ruotsia koskevassa aineistossa vuodelta 2002 Ruotsidemokraatteja ei ole erikseen koodattu, minkä takia Ruotsin populistista puoluetta ei tässä taulukossa voida verrata muihin puolueisiin.

Aineistot: Comparative Study of Electoral Systems (CSES) (www.cses.org), moduuli 2 (Norja 2001, Tanska 2001 ja Ruotsi 2002) sekä Suomen kansallinen vaalitutkimus 2011

Kaikissa Pohjoismaissa yli 90 prosenttia havaintoaineiston vastaajista oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että demokratia on parempi kuin muut hallitusmuodot. Suomen, Norjan ja Tanskan aineistoissa yli 90 prosenttia populististen puolueiden kannattajistakin oli väit-

5 Pohjoismaiden populististen puolueiden periaateohjelmat tai vastaavat periaatejulistukset löytyvät puolueiden internetsivuilta. Katso lähdeluettelossa mainitut internetlähteet.

teestä täysin tai jokseenkin samaa mieltä. Populististen puolueiden kannattajien mielipiteet eivät kuitenkaan olleet yhtä varmoja kuin muiden puolueiden kannattajien. Populististen puolueiden kannattajakunnissa oli suhteellisesti enemmän niitä, jotka olivat väitteestä vain jokseenkin samaa mieltä. Joka tapauksessa taulukon 19.6 tulosten perusteella voidaan todeta, että pohjoismaisten populistipuolueiden kannattajien mielipiteet eroavat selvästi äärioikeistoon sijoittuvien fasististen ryhmittymien tai joissakin Itä-Euroopan maissa autokraattista hallintoa ihannoivien populististen puolueiden ohjelmallisista tavoitteista (Mesežnikov ym. 2008).

Vaikka populististen puolueiden kannattajat arvostavat demokratiaa, he eivät ole sen toimivuuteen yhtä tyytyväisiä kuin muiden puolueiden kannattajat. Niin Suomessa, Ruotsissa kuin Norjassakin populistipuolueen kannattajat ovat selvästi muiden puolueiden kannattajia tyytymättömiä sekä demokratian toimivuuteen omassa maassaan että siihen, miten maan hallitus on hoitanut tehtävänsä (taulukko 19.7). Näiden kysymysten suhteen Tanska poikkeaa muista Pohjoismaista. Tanskan Kansanpuolueen kannattajat eivät ole muiden puolueiden kannattajia tyytymättömiä demokratian toimivuuteen omassa maassaan ja hallituksen toimintaan he ovat jopa tyytyväisempiä kuin muiden puolueiden kannattajat. Tämä havainto selittyy sillä, että Tanskassa vuodesta 2001 vuoteen 2011 istuneet porvarilliset vähemmistöhallitukset tukeutuivat kansankäräjillä aktiiviseen yhteistyöhön Kansanpuolueen kanssa saadakseen vähemmistöhallituksen esityksille enemmistön tuen kansankäräjillä.

Taulukko 19.7
Tyytyväisyys demokratian toimivuuteen ja maan hallituksen toimintaan

	Suomi	Ruotsi	Norja	Tanska
<i>Tyytyväisyys siihen, kuinka demokratia toimii maassa</i>				
Populistipuolue	5,39	4,07	5,89	6,79
Muu puolue	6,67 ***	6,94 ***	7,28 ***	7,04
Ei mikään puolue	6,03 **	6,48 ***	6,70 ***	6,81
<i>Tyytyväisyys siihen miten maan nykyinen hallitus hoitaa tehtävänsä</i>				
Populistipuolue	4,12	3,85	3,81	5,10
Muu puolue	5,78 ***	6,22 ***	5,54 ***	4,37 ***
Ei mikään puolue	5,32 ***	6,01 ***	5,34 ***	4,91

Kysymykset kuuluivat: Kuinka tyytyväinen olette siihen, kuinka demokratia toimii [maassa]?

Kuinka tyytyväinen olette siihen, miten [maan] nykyinen hallitus hoitaa tehtävänsä.

Vastausvaihtoehdot vaihtelivat välillä 0–10, missä 0 = äärimmäisen tyytymätön ja 10 = äärimmäisen tyytyväinen. Vastaajat on puoluekannan mukaan ryhmitelty kuten taulukossa 19.3. Muuttujista on taulukkoon laskettu ryhmäkeskiarvot. Ryhmäkeskiarvojen eron tilastollista merkitsevyyttä on testattu t-testillä samalla tavalla kuin taulukon 19.3 aineistossa.

Aineisto: European Social Survey (ESS) 2010

Populistipuolueiden kannattajien luottamus poliittisia instituutioita ja toimijoita kohtaan on pienempää kuin muiden puolueiden kannattajien luottamus näitä instituutioita ja toimijoita kohtaan. European Social Survey -tutkimuksessa on kysytty vastaajien luottamusta eduskun-

taa, oikeusjärjestelmää, poliisia, poliitikkoja, poliittisia puolueita, Euroopan parlamenttia ja Yhdistyneitä Kansakuntia kohtaan. Kaikissa Pohjoismaissa populistipuolueen kannattajien luottamus eduskuntaa, oikeusjärjestelmää, poliitikkoja, puolueita, Euroopan parlamenttia ja Yhdistyneitä Kansakuntia kohtaan on vähäisempää kuin muiden puolueiden kannattajien luottamus näitä instituutioita ja toimijoita kohtaan (taulukko 19.8). Ruotsissa kansalaisten

Taulukko 19.8
Luottamus poliittisia instituutioita ja toimijoita kohtaan:
ryhmäkeskiarvot asteikolla 0–10

	Suomi	Ruotsi	Norja	Tanska
<i>Luottamus eduskuntaa kohtaan</i>				
Populistipuolue	4,11	3,81	4,74	4,98
Muu puolue	5,88 ***	6,47 ***	6,52 ***	6,05 ***
Ei mikään puolue	5,14 ***	6,00 ***	5,68 ***	5,66 **
<i>Luottamus oikeusjärjestelmää kohtaan</i>				
Populistipuolue	6,17	3,63	5,81	6,78
Muu puolue	7,34 ***	6,65 ***	7,25 ***	7,57 ***
Ei mikään puolue	6,66 *	6,42 ***	6,59 ***	7,11
<i>Luottamus poliisia kohtaan</i>				
Populistipuolue	8,04	4,70	6,50	7,39
Muu puolue	8,24	7,01 ***	7,47 ***	7,74
Ei mikään puolue	7,86	7,03 ***	7,03 *	7,63
<i>Luottamus poliitikkoja kohtaan</i>				
Populistipuolue	3,23	2,56	4,04	4,65
Muu puolue	4,89 ***	5,26 ***	5,33 ***	5,21 **
Ei mikään puolue	4,22 ***	4,71 ***	4,67 ***	4,83
<i>Luottamus poliittisia puolueita kohtaan</i>				
Populistipuolue	3,71	3,07	4,15	4,77
Muu puolue	5,03 ***	5,34 ***	5,30 ***	5,37 **
Ei mikään puolue	4,25 **	4,72 ***	4,64 **	4,93
<i>Luottamus Euroopan parlamenttia kohtaan</i>				
Populistipuolue	3,90	3,09	4,55	3,91
Muu puolue	5,54 ***	5,11 **	5,15 **	5,16 ***
Ei mikään puolue	4,87 ***	4,73 *	4,82	4,89 ***
<i>Luottamus Yhdistyneisiin Kansakuntiin</i>				
Populistipuolue	5,85	5,32	6,34	5,61
Muu puolue	6,87 ***	6,48	6,92 ***	6,30 **
Ei mikään puolue	6,38 **	6,09	6,44	6,07 *

Vastaajat on puoluekannan mukaan ryhmitelty kuten taulukossa 19.3. Luottamusta kuvaavat muuttujat vaihtelevat asteikolla nollasta kymmeneen, missä 0 tarkoittaa, ettei luota lainkaan ja 10 tarkoittaa, että luottaa täysin. Muuttujista on taulukkoon laskettu taulukon ensimmäisen sarakkeen ilmoittamia ryhmiä koskevat keskiarvot ja ryhmien keskiarvojen eroa on testattu samoin kuin taulukossa 19.3.

Aineisto: European Social Survey (ESS) 2010

luottamus poliittisia instituutioita ja toimijoita kohtaan näyttää ylipäätään olevan heikom-
paa kuin muissa Pohjoismaissa. Suomen ja Tanskan aineistoissa populistipuolueiden kan-
nattajien luottamus poliisia kohtaan ei tilastollisesti merkitsevästi eroa muiden puolueiden
kannattajien luottamuksesta poliisia kohtaan. Ruotsin aineistossa taas Ruotsidemokraattien
kannattajien luottamus YK:ta kohtaan ei tilastollisesti merkitsevästi eroa muiden puoluei-
den kannattajien luottamuksesta YK:ta kohtaan.

Vuoden 2008 European Social Survey -tutkimuksessa vastaajille esitettiin väite ”Joskus
politiikka vaikuttaa niin monimutkaiselta, että en oikein ymmärrä mistä on kysymys”. Vas-
tausvaihtoehdot olivat ei koskaan, harvoin, toisinaan ja usein. Tämän kysymyksen avulla
voidaan analysoida sitä, onko kansalaisten henkilökohtainen käsitys politiikan monimutkai-
suudesta samalla populismin kannatusta lisäävä tekijä. Puolueläheisyyden ja politiikan vai-
keaselkoisuuden välistä yhteyttä tarkastellaan taulukossa 19.9. Vuoden 2008 ESS-tutkimuk-
sen Ruotsin aineistossa ei Ruotsidemokraatteja ole erikseen koodattu. Sen takia taulukkoon
19.9 on laskettu tietoja vain Suomesta, Norjasta ja Tanskasta. Populistipuolueiden kannat-
tajakunnissa näyttää olevan suhteellisesti enemmän kuin muiden puolueiden kannattajakun-
nissa niitä, jotka pitävät politiikkaa vaikeaselkoisena. Suomen aineistossa ero ei kuitenkaan
ole tilastollisesti merkitsevä. Suomen aineistossa huomio kiinnittyykin siihen, että Tanskaan
ja Norjaan verrattuna Suomessa on suhteellisesti enemmän kansalaisia, jotka pitävät politiik-
kaa niin monimutkaisena, että on vaikeata ymmärtää mistä on kysymys. Suomen ero muihin
Pohjoismaihin verrattuna voi perustua siihen, että Suomen politiikassa on erityyppisiä kon-
sensuspolitiikan mekanismeja enemmän kuin muissa Pohjoismaissa. Muissa Pohjoismaissa
politiikka jäsentyy selkeämmin parlamentaariseksi asetelmaksi, missä hallituspuolueet ja op-
positio erottuvat selvästi toisistaan.

Taulukko 19.9

Joskus politiikka vaikuttaa niin monimutkaiselta, että en oikein ymmärrä mistä on kysymys:
niiden %-osuus, jotka vastasivat näin olevan toisinaan tai usein

	Suomi	Norja	Tanska
Populistipuolue	47	29	31
Muu puolue	37	15 ***	16 **
Ei mikään puolue	52	31	32

Vastausvaihtoehdot olivat 1. ei koskaan, 2. harvoin, 3. joskus, 4. toisinaan ja 5. usein.

Populistipuolueen ja muun puolue ryhmän vastausten frekvenssijakaumien eron tilastollista merkitsevyyttä on testattu χ^2 -testillä. Samalla tavalla on parivertailuna testattu populistipuolueen kannattajien ja puoluesamatustumattomien frekvenssijakaumien eron tilastollista merkitsevyyttä.

Aineisto: European Social Survey (ESS) 2008

POPULISTIT VASEMMISTO–OIKEISTO-ULOTTUVUUDELLA

Miten Pohjoismaiden populistiset puolueet tulisi sijoittaa vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudelle? Monet politiikan tutkijat pitävät Länsi-Euroopan nykyisiä populistipuolueita äärioikeistoon kuuluvina puolueina (esim. Mudde 2007; Gallagher, Laver ja Mair 2011). Ohjelmissaan useat populistiset puolueet kuitenkin korostavat, että ne eivät ole sen paremmin vasemmistoa kuin oikeistoakaan. Puolueiden ohjelmallisten kannanottojen perusteella populistisia puolueita ei olekaan helppoa sijoittaa perinteiselle vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudelle. Niiden ohjelmista saattaa löytyä sekä perinteiselle vasemmistolle että perinteiselle oikeistolle ominaisia kannanottoja. Euroopan integraatioon kriittisesti tai kielteisesti suhtautuvat puolueet taas voivat perustella kriittisen asenteensa integraatiota kohtaan joko vasemmiston tai oikeiston aatetraditiosta nousevilla argumenteilla.

Taulukkoon 19.10 on vuoden 2010 ESS-tutkimuksen aineistosta otettu kaksi kysymystä, jotka mittaavat kansalaisten mielipiteitä kahdella erilaisella politiikkaulottuvuudella. Ensimmäinen kysymys ottaa kantaa siihen, tulisiko rikollisille antaa nykyistä ankarampia rangaistuksia. Myönteistä suhtautumista kovempia rangaistuksia kohtaan on yleensä pidetty poliittiselle oikeistolle ominaisena piirteenä. Toinen kysymys ottaa kantaa siihen tulisiko valtiovallan ryhtyä toimenpiteisiin tuloerojen kaventamiseksi. Myönteistä suhtautumista valtion aktiviteettiin tulonjaon tasoittajana on taas yleensä pidetty ennen muuta poliittiselle vasemmistolle ominaisena piirteenä.

Taulukko 19.10
Kriminaalipolitiikkaa ja tulonjakopolitiikkaa koskevat kannanotot:
väitteistä täysin tai jokseenkin samaa mieltä olevien %-osuudet

	Suomi	Ruotsi	Norja	Tanska
<i>1. Rikollisille pitäisi antaa nykyistä kovempia rangaistuksia</i>				
Populistipuolue	93	81	73	66
Muu puolue	72 ***	53 ***	52 ***	39 ***
Ei mikään puolue	75 ***	54 **	58 ***	46 ***
<i>2. Valtiovallan pitäisi ryhtyä toimenpiteisiin tuloerojen vähentämiseksi</i>				
Populistipuolue	79	70	54	34
Muu puolue	72 *	63	56	43
Ei mikään puolue	77 ***	64	52	35

Vastausvaihtoehdot kysymyksiin olivat: täysin samaa mieltä, jokseenkin samaa mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, jokseenkin eri mieltä ja täysin eri mieltä.

Populistipuolueen ja muun puolueyhmän vastausten frekvenssijakaumien eron tilastollista merkitsevyyttä on testattu χ^2 -testillä. Samalla tavalla on parivertailuna testattu populistipuolueen kannattajien ja puoluesamastumattomien frekvenssijakaumien eron tilastollista merkitsevyyttä.

Aineisto: European Social Survey (ESS) 2010

Taulukon 19.10 tulokset osoittavat, että kaikkien neljän Pohjoismaan populistiset puolueet suhtautuvat rikollisille langetettavien rangaistusten koventamiseen myönteisemmin kuin muiden puolueiden kannattajat tai ne kansalaiset, jotka eivät samastu mihinkään puolueeseen. Tätä asiaa koskevan kannanoton perusteella kaikkien Pohjoismaiden populistipuolueet sijoittuvat poliittiseen oikeistoon.

Pohjoismaat eroavat toisistaan selvästi sen suhteen, kuinka suuri osa niiden kansalaisista kannattaa valtiovallan toimenpiteitä tuloerojen kaventamiseksi. Tanskalla tällaisilla vaatimuksilla on muita Pohjoismaita vähemmän kannatusta, Suomessa taas muita Pohjoismaita enemmän. Ruotsin Norjan ja Tanskan havaintoaineistoissa maan populistisen puolueen kannattajien mielipiteet eivät tilastollisesti merkitsevästi eroa maan muiden puolueiden kannattajien mielipiteistä. Suomessa sen sijaan Perussuomalaisiin samastuvat suhtautuvat muiden puolueiden kannattajia myönteisemmin siihen, että valtiolta ryhtyy toimenpiteisiin tuloerojen tasoittamiseksi. Puolueisiin samastumattomista Perussuomalaisten kannattajat eroavat siten, että suuri osa Perussuomalaisten kannattajista on esitetystä väitteestä täysin samaa mieltä, kun taas puolueisiin samastumattomista suuri on väitteestä vain jokseenkin samaa mieltä. Yhteenvedona taulukon 19.10 tuloksista voidaan todeta, että Perussuomalaisten kannattajien mielipiteet tulonjakopolitiikasta ovat lähellä vasemmiston tavoitteita ja Ruotsidemokraattien kannattajien mielipiteet ainakin jonkin verran lähellä vasemmiston tavoitteita. Norjan Edistyspuolueen ja varsinkin Tanskan Kansanpuolueen kannattajien tulonjakopoliittiset tavoitteet taas ovat lähempänä poliittisen oikeiston tavoitteita.

Yksi näkökulma populistipuolueiden sijoittumisesta vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudelle saadaan analysoimalla sitä, miten näiden puolueiden kannattajat katsovat itse sijoittuvansa tälle ulottuvuudelle. Vuoden 2010 ESS-tutkimuksessa oli kysymys: Poliitikassa puhutaan joskus vasemmistosta ja oikeistosta. Mihin kohtaan sijoittaisitte itsenne asteikolla nollasta kymmeneen, kun nolla tarkoittaa vasemmistoa ja kymmenen oikeistoa. Taulukossa 19.11 esitetään populistipuolueen kannattajien ja muiden puolueiden ryhmään sekä puolueisiin samastumattomien vastaajien jakautuminen vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudelle. Taulukkoa varten 11-luokkainen vasemmisto–oikeisto-ulottuvuus on ensin ryhmitelty uudelleen viisiluokkaiseksi. Suomessa ja Ruotsissa enemmistö populistipuolueen kannattajista katsoo sijoittuvansa poliittiseen keskusta, Ruotsissa jopa 71 prosenttia. Norjan Edistyspuolueen ja Tanskan Kansanpuolueen kannattajista sen sijaan enemmistö sijoittaa itsensä jonkin verran oikealle tai oikealle. Havainto vastaa näiden puolueiden ohjelmallista profilia. Ne ovat ohjelmalliselta profiililtaan markkinamyönteisempiä ja hyvinvointivaltiokriittisempiä kuin Ruotsidemokraatit ja Perussuomalaiset.

Taulukko 19.11
Sijoittuminen vasemmisto–oikeisto-ulottuvuudella

	Vasemmalla	Jonkin verran vasemmalla	Keskellä	Jonkin verran oikealla	Oikealla	Yhteensä	(n)
<i>Suomi</i>							
Perussuomalaiset	2	9	57	26	7	100	(117)
Muut puolueet	3	12	39	35	12	100	(779)
Ei mikään puolue	2	9	63	23	4	100	(891)
<i>Ruotsi</i>							
Ruotsidemokraatit	0	8	71	8	13	100	(24)
Muut puolueet	5	17	36	34	9	100	(988)
Ei mikään puolue	3	12	54	26	5	100	(436)
<i>Norja</i>							
Edistyspuolue	0	3	24	48	25	100	(149)
Muut puolueet	4	23	41	28	5	100	(799)
Ei mikään puolue	1	10	61	25	3	100	(559)
<i>Tanska</i>							
Kansanpuolue	2	6	34	44	14	100	(125)
Muut puolueet	6	25	40	25	4	100	(900)
Ei mikään puolue	1	15	57	24	3	100	(481)

Vastaaajien sijoittaminen vasemmisto–oikeisto -ulottuvuudelle perustuu heidän omaan arvioonsa sijainnistaan tällä ulottuvuudella. Kysymys kuului: Poliitikassa puhutaan joskus vasemmistosta ja oikeistosta. Mihin kohtaan sijoittaisitte itsenne asteikolla nollasta kymmeneen, kun nolla tarkoittaa vasemmistoa ja kymmenen oikeistoa?

Aineisto on luokiteltu taulukkoon seuraavalla tavalla:

0 ja 1 = vasemmalla, 2 ja 3 = jonkin verran vasemmalla, 4, 5 ja 6 = keskellä, 7 ja 8 = jonkin verran oikealla, 9 ja 10 = oikealla.

Aineisto: European Social Survey (ESS) 2010

POLIITTISEN KENTÄN UUSJAKO

Pohjoismaiden ja monien Länsi-Euroopan maiden puoluejärjestelmissä etenee verkkainen kannatussuhteiden uusjako. Toisen maailmansodan jälkeiset vuosikymmenet olivat Pohjoismaissa sosiaalidemokratian kulta-aikaa. Sosiaalidemokraattiset puolueet olivat nousseet tai nousivat puoluejärjestelmien suurimmiksi puolueiksi. Niillä oli keskeinen ja vaikutusvaltainen asema omien maiden hallituksissa, missä ne yksin tai yhdessä joidenkin toisten puolueiden kanssa laajensivat julkisen sektorin tehtäväkenttää pohjoismaiseksi hyvinvointivaltioksi. 1970- ja 1980-luvuilla poliittisen kehityksen suunta muuttui. Ensin tulivat 1970-luvun öljykriisit. 1980-luvulta alkaen Pohjoismaat ja muut Länsi-Euroopan maat ovat siirtyneet globalisaation aikakaudelle. Sille on ominaista kansantalouksien yhä suurempi avautuminen globaaleille markkinoille. Vallankäytön painopiste on siirtynyt yhtäältä kansalliselta tasolta kansainväliselle tasolle ja toisaalta poliittisilta instituutioilta erilaisille taloudellisille instituutio-

tioille. Kansallisen poliittisen päätöksenteon liikkumatila on kaventunut ja länsieurooppalaisten hyvinvointivaltioiden rahoituspohja on heikentynyt. Pääoman vapaan liikkuvuuden seurauksena tuloterot ovat 1980-luvulta alkaen kasvaneet kaikissa Pohjoismaissa ja myös useimmissa muissa läntisen Euroopan maissa (OECD 2011).

Nämä talouden ja politiikan alueella 1980-luvulta alkaen tapahtuneet muutokset edistävät populististen puolueiden kannatuksen kasvua. Talouden kansainvälistyminen synnyttää Länsi-Euroopassa tyytymättömyyttä niiden väestöryhmien keskuudessa, joiden taloudellinen asema muutosten seurauksena heikkenee tai muuttuu aikaisempaa epävarmemmaksi. Poliitiikan kansainvälistyminen vahvistaa kuvaa siitä, että poliittiset päätöksentekijät elävät omassa, yhteisestä kansasta erottuvassa maailmassaan. Tyytymättömyys talouden ja politiikan kansainvälistymisen vaikutuksiin antaa virikkeitä kansallismielisyyden vahvistumiselle ja epäluuloisuudelle niin vieraita kulttuureita kuin maahanmuuttajia kohtaan. Kansallisen politiikan liikkumatilan kaventuminen lisää kansalaisten tyytymättömyyttä demokratian toimivuutta kohtaan, mikä niin ikään edistää populististen puolueiden kannatuksen kasvua. Näiden syvävirtojen seurauksena populististen puolueiden kannatus on viime vuosikymmeninä kasvanut kaikissa Pohjoismaissa ja niiden lisäksi useimmissa Länsi-Euroopan maissa.

Käynnissä olevassa poliittisen kentän uusjaossa sosiaalidemokraattiset puolueet ovat puolustuskannalla ja niiden kannatus 1980-luvulta alkaen jatkuvasti heikentynyt (Paloheimo 2010). Ruotsissa sosiaalidemokraattisen puolueen keskimääräinen kannatus parlamenttivaaleissa vuosina 2000–2011 oli 8,5 prosenttiyksikköä pienempi kuin puolueen keskimääräinen kannatus 1970-luvun parlamenttivaaleissa. Norjassa vastaava pudotus oli 8 prosenttiyksikköä, Tanskassa 7,3 prosenttiyksikköä ja Suomessa 2,8 prosenttiyksikköä. Perinteiset keskustaoikeiston puolueet eivät ole menettäneet kannatustaan samalla tavalla kuin sosiaalidemokraattiset puolueet. Aikaisemmalla, nykyistä rajoitetumman taloudellisen vuorovaikutuksen aikana köyhyyden ja rikkauten väliset vastakohtaisuudet ja hyvinvointierojen tasoittamiseen liittyvät poliittiset vastakohtaisuudet jäsenyivät luontevasti poliittisen kentän vasemmisto-oikeisto-ulottuvuudella. Nyt etujen ja hyvinvoinnin jakaantumiseen liittyvät kysymykset politisoituvat uudella tavalla ja jakavat poliittista kenttää uudelleen. Suhtautuminen kansainvälistymiseen, maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen jättää ainakin johonkin mittaan varjoonsa vasemmiston ja oikeiston välisen perinteisen vastakohtaisuuden ja antaa tilaa kansallismielisten ja integraatiokriittisten puolueiden kasvulle.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Albertazzi, Daniele (2008): Switzerland: Yet Another Populist Paradise. Teoksessa Daniele Albertazzi and Duncan McDonnell (eds.), *Twenty-First Century Populism. The Spectre of Western European Democracy*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 100–118.
- Dalton, Russell J. (2004): *Democratic Challenges, Democratic Choices. The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Gallagher, Michael, Michael Laver, and Peter Mair (2011): *Representative Government in Modern Europe*. Fifth Edition. London: McGraw-Hill.
- Gill, Stephen (2011): *Valta ja vastarinta uudessa maailmanjärjestyksessä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hague, Rod and Martin Harrop (2007): *Comparative Government and Politics. An Introduction*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hakhverdian, Armèn and Christel Koop (2007): Consensus Democracy and Support for Populist Parties on Western Europe. *Acta Politica*, vol. 42, 401–420.
- Heinisch, Reinhard (2008): The Structure and Agency of Austrian Populism. Teoksessa Daniele Albertazzi and Duncan McDonnell (eds. 2008): *Twenty-First Century Populism. The Spectre of Western European Democracy*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 67–83.
- Heywood, Andrew (2007): *Political Ideologies. An Introduction*. 4th edition. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Kaase, Max and Kenneth Newton (1995): *Beliefs in Government. Vol. 5*. Oxford: Oxford University Press.
- Katz, Richard S. and Peter Mair (1995): Changing Models of Party Organization and Party Democracy: the emergence of the cartel party. *Party Politics*, Vol. 1, No. 1, 5–31.
- Laclau, Ernesto (2005): *On Populist Reason*. London: Verso.
- Mesežnikov, Grigorij, Olga Gyárfášová, and Daniel Smilov (eds.) (2008): *Populist Politics and Liberal Democracy in Central and Eastern Europe*. Bratislava: Institute for Public Affairs.
- Mudde, Cas (2007): *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Norris, Pippa (toim. 1999): *Critical Citizens. Global Support for Democratic Government*. Oxford: Oxford University Press.
- Norris, Pippa (2005): *Radical Right. Voters and Parties in the Electoral Market*. New York: Cambridge University Press.
- OECD (2008): *Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries*. Paris: OECD Publishing.
- OECD (2011): *Divided We Stand. Why Inequality Keep Rising*. Paris: OECD Publishing.
- Oesch, Daniel (2008): Explaining Workers' Support for Right-Wing Populist Parties in Western Europe: Evidence from Austria, Belgium, France, Norway, and Switzerland. *International Political Science Review*, vol. 29, no 3, 349–373.
- Paloheimo, Heikki (2010): Hyvinvointivaltion kannatus ja äänestyskäyttäytyminen. Teoksessa Heikki Taimio (toim.), *Hyvinvointivaltion suunta – nousu vai lasku*. Helsinki: Työväen Sivistysliitto, 20–39.
- Putnam, Robert, D. (2000): *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Taggart, Paul (2000): *Populism*. Philadelphia, PA: Open University Press.
- Vares, Vesa (2011): *Mitä on populismi*. Teoksessa Erkkä Railo ja Vesa Vares: Oikeistopopulismien monet kasvot – perussuomalaisuus poliittisen historian ja mediatutkimuksen näkökulmista. Helsinki: Centre for European Studies ja Suomen Toivo ajatuspaja, 8–17.

Internetlähteet

- Dansk Folkparti. Principprogram. <<http://www.danskfolkeparti.dk/Principprogram.asp>>, luettu 15.1.2012.
- Fremskrittspartiets prinsipper 2009–2013. <http://www.frp.no/no/Vi_mener/Prinsipprogram_2009-2013/>, luettu 15.1.2012.
- Parties & Elections. The database about parliamentary elections and political parties in Europe, <<http://www.parties-and-elections.de/>>, luettu 15.1.2011.
- Perussuomalaisen Puolueen yleisohjelma. Olen perussuomalainen. Hyväksytty 1. puoluekokouksessa 26.11.1995 Kokkolassa. <<http://www.perussuomalaiset.fi/ohjelmat/yleisohjelma1995/>>, luettu 15.1.2012.
- Sverigedemokraterna.Vår politik från A till Ö. <<http://sverigedemokraterna.se/vara-asikter/var-politik-a-till-o/>>, luettu 15.1.2012.

Sähköiset aineistot

- Comparative Study of Electoral Systems, module 2. Sähköinen aineisto ladattu osoitteesta <<http://www.cses.org/download/module2/module2.htm>>
- Eduskuntavaalitutkimus 2011 [elektroninen aineisto]. Taloustutkimus [aineiston keruu]. Yhteiskuntatieteellinen tietokanto [jakaja]. FSD 2653.
- European Social Survey, neljäs kierros, 2008. Sähköinen aineisto ladattu osoitteesta <<http://ess.nsd.uib.no/ess/round4/>>
- European Social Survey, viides kierros, 2010. Sähköinen aineisto ladattu osoitteesta <<http://ess.nsd.uib.no/ess/round5/>>

LIITE 1

VUODEN 2011 EDUSKUNTAVAALITUTKIMUKSEN PÄÄAINEISTO

Tekijät

Borg, Sami (Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto)

Grönlund, Kimmo (Åbo Akademi. Institutet för samhällsforskning)

Muut tekijät

Lomakesuunnitteluun osallistuivat myös seuraavat vaalitutkimuskonsortion jäsenet:

Åsa Bengtsson (Åbo Akademi)

Kimmo Elo (Turun yliopisto)

Anne Maria Holli (Helsingin yliopisto)

Tapio Häyhtiö (Turun yliopiston kauppakorkeakoulu)

Lauri Karvonen (Åbo Akademi)

Mikko Mattila (Helsingin yliopisto)

Tom Moring (Svenska social- och kommunalhögskolan)

Heikki Paloheimo (Tampereen yliopisto)

Lauri Rapeli (Turun yliopisto)

Jarmo Rinne (Tampereen yliopisto)

Kim Strandberg (Åbo Akademi)

Peter Söderlund (Åbo Akademi)

Hanna Wass (Helsingin yliopisto)

Aineiston tuottaja

Vaalitutkimuskonsortion johtoryhmä:

Åsa Bengtsson, Sami Borg, Kimmo Grönlund ja Hanna Wass

Aineiston rahoittaja

Oikeusministeriö

Arkistointi

Aineisto on arkistoitu Yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon, josta aineistoa luovutetaan normaalin lupakäytännön mukaisesti tieteelliseen tutkimukseen, opiskeluun ja opetukseen.

Ks. <http://www.fsd.uta.fi/>

Aineistonumero

FSD2653

Sisältö

Eduskuntavaalitutkimus 2011 kartoittaa suomalaisten poliittista osallistumista, poliittisia asenteita, puolueiden kannatusta, ehdokas- ja puoluevalintoja sekä äänestysaktiivisuutta. Vaalitutkijoiden kokoama aineisto sisältää kysymyksiä myös työperäisestä maahanmuutosta, perussuomalaisia äänestäneiden ehdokas- ja puoluevalintojen perusteista sekä vaalirahoituksesta. Aineisto koostuu kahdesta eduskuntavaalien jälkeen kerätystä osasta: käyntihaastattelulu- ja nk. perävaunulomakeaineistoista. Käyntihaastatteluaineisto sisältää Suomen osuuden kansainvälisestä CSES-hankkeesta. Sama CSES 3-moduuli kerättiin Suomessa myös vuonna 2007.

Tutkimuksen ensimmäisessä osuudessa vastaajalta tiedusteltiin, kuinka kiinnostunut hän on politiikasta ja minkä verran hän seurasi eduskuntavaaleja eri tiedotusvälineistä. Kysyttiin myös, kuinka usein hän keskustelee politiikasta muiden ihmisten kanssa, kuinka vakiintunut hänen puoluekantansa on, mihin ryhmään vastaaja samaistuu ensisijaisesti ja mihin yhteiskuntaluokkaan hän katsoo kuuluvansa. Asenneväittämin kartoitettiin vastaajan mielipiteitä äänestämisestä, demokratiasta, kansanedustajista, puolueista ja kansalaispätevyydestä. Seuraavaksi tiedusteltiin vastaajan yhteiskunnallista osallistumista ja mahdollista puoluejäsenyyttä. Lisäksi kysyttiin, ketä kansanedustajan tulisi ensisijaisesti edustaa ja miten hänen tulisi äänestää erilaisissa ristiriitatilanteissa.

CSES-osion aluksi vastaajaa pyydettiin nimeämään eduskuntavaalien tärkeimpiä asiakysymyksiä sekä Suomen vakavimpia yhteiskunnallisia ongelmia. Edelleen kysyttiin, onko sillä merkitystä kenen hallussa poliittinen päätösvalta on tai ketä äänestää ja miten Matti Vanhasen ja Mari Kiviniemen hallitukset suoriutuivat tehtävistään. Kartoitettiin myös vastaajan mielipiteitä eri puolueista ja puoluejohtajista sekä kysyttiin, mihin kohtaan vastaaja sijoittaisi vasemmisto-oikeisto -akselilla eri puolueet, Mari Kiviniemen, Jyrki Kataisen, Jutta Urpilaisen, Timo Soinin ja itsensä. Lisäksi tiedusteltiin puolueiden erottumisesta vaalikampanjan aikana, vaalikampanjoinnin seuraamisesta ja demokratian toimivuudesta Suomessa.

Vastaajalta kysyttiin, äänestikö hän vuoden 2011 eduskuntavaaleissa, mitä puoluetta hän äänesti tai olisi äänestänyt ja oliko näissä vaaleissa sellaista puoluetta, jota hän ei missään nimessä olisi äänestänyt. Tiedusteltiin myös, äänestikö vastaaja vuoden 2007 eduskuntavaaleissa. CSES-osion lopuksi esitettiin vielä muutama kysymys, joilla testattiin vastaajan tietotasoa.

Äänestämässä käyneiltä kysyttiin muiden muassa kuinka paljon eri syyt vaikuttivat puolue- ja ehdokasvalintaan, äänestikö omaa sukupuolta olevaa ehdokasta ja minkä ikäistä ehdokasta äänesti. Perussuomalaisia äänestäneiltä kysyttiin, mitkä eri tekijät kuten vaalirahakohu, protestointi, maahanmuuttopolitiikka, perinteiset arvot ja halu saada liikettä jämähtäneeseen puoluejärjestelmään, vaikuttivat perussuomalaisten ehdokkaan valintaan. Mikäli vastaaja ei äänestänyt, tiedusteltiin häneltä syitä siihen. Luottamusta eri tahoihin ja ihmisiin kartoitettiin parilla kysymyksellä.

Varsinaista kyselyä seuranneessa vastaajien itse täyttämässä lomakkeessa eli ns. perävaunussa selvitettiin, miten tärkeitä eri politiikan osa-alueet ja asiakysymykset olivat vastaajan puoluevalinnassa eduskuntavaaleissa ja mistä vastaaja sai äänestyspäätöksen kannalta tarpeellista tietoa. Lisäksi kysyttiin vastaajan mielipiteitä Suomen tulevaisuudennäkymistä, työperäisen maahanmuuton lisäämisestä ja poliittisen päätöksenteon muodoista. Internetiin ja sosiaaliseen mediaan liittyen kysyttiin, onko vastaaja kirjoittanut internetissä nimensä vetoomuksiin tai nimenkeräyksiin, ottanut yhteyttä poliittisiin päätöksentekijöihin tai kes-

kustellut politiikasta sekä kartoitettiin yksityiskohtaisesti vastaajan internetin ja sosiaalisen median käyttöä viime aikoina. Kysyttiin myös, miten vastaaja menettelisi, jos internetissä voisi äänestää eduskunnan käsittelyssä olevista kysymyksistä.

Lisäksi tiedusteltiin, mitä mieltä vastaaja on ehdokasvalintaa, Suomen kansainvälisiä suhteita, poliittista päätöksentekoa ja politiikkaa yleensä koskevista väittämistä. Kysyttiin myös, pitäisikö valinnanvapautta julkisella sektorilla lisätä, pitäisikö sosiaaliuudistuksia lisätä, ovatko asiat nyt paremmin kuin kaksi vuotta sitten, miltä näyttää tulevaisuus kahden vuoden kuluttua, kuinka tyytyväinen vastaaja on taloudelliseen tilanteeseensa sekä elämäänsä yleensä. Kysyttiin myös, mitä eri asioita vastaaja liittää käsitteisiin oikeisto ja vasemmisto. Vastaaja punnitsi, kuinka paljon esimerkiksi eduskunnalla, Suomen hallituksella, tasavallan presidentillä, tiedotusvälineillä ja Euroopan unionilla on vaikutusta suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen. Seuraavaksi kysyttiin vaalirahakohun seuraamisesta ja kohun vaikutuksista vastaajan käsityksiin puolueista ja poliitikoista ennen eduskuntavaaleja. Lopuksi tiedusteltiin, ketä vastaaja äänesti ja harkitsiko hän muiden ehdokkaiden äänestämistä. Perävaunu sisältää myös viittä keskeistä persoonallisuuspiirrettä eli ulospäinsuuntautuneisuutta, soinnollisuutta, tunnollisuutta, tunne-elämän tasapainoisuutta ja avoimuutta mittavan Ten-item personality inventory (TIPI) -mittarin (Gosling, Rentfrow & Swann 2003).

Taustamuuttujina olivat mm. syntymävuosi, sukupuoli, koulutus, siviilisääty, ammattiliitto, elämäntilanne, ammattiryhmä, talouden vuositulot, uskonnollisuus, äidinkieli, asuinpaikkakunta, asumismuoto ja vaalipiiri.

Sarja

Kansalliset eduskuntavaalitutkimukset

Aineiston kerääjä

Taloustutkimus

Aineistonkeruun ajankohta

Suomenkieliset käyntihaastattelut tehtiin 18.04.–28.05.2011 ja ruotsinkieliset käyntihaastattelut toteutettiin 5.-24.5.2011. Perävaunulomakkeet palautettiin 14.6.2011 mennessä.

Perusjoukko/otos

Vuoden 2011 eduskuntavaaleissa äänioikeutetut Suomessa asuvat henkilöt (poislukien Ahvenanmaa)

Havaintoaineiston koko

Käyntihaastattelu: 1298 henkilöä

Perävaunu: 806 henkilöä

Otantamenetelmä

Kiintiöpoiminta

Suomenkielisten haastattelujen otos muodostettiin kiintiöpoiminnalla iän, sukupuolen ja läänijakauman mukaan. Haastattelut toteutettiin lähtöpistemenetelmällä, jossa haastattelijat tekevät arvotusta lähtöosoitteesta alkaen viisi haastattelua. Kaupunkialueilla haastattelijalle annettiin tarkka lähtöosoite, maaseutualueilla haastattelijat saivat valita itse lähtöosoitteen.

Suomenkielisten käyntihaastatteluista pääosa tehtiin haastateltavien kotona, mutta 178 haastateltiin ns. hallihaastatteluina Taloustutkimuksen haastattelutiloissa pääkaupunkiseudulla ja 38 Rovaniemellä. Kaikki ruotsinkieliset haastateltiin kotona.

Ruotsinkielisissä käyntihaastatteluissa kiintiöt eivät olleet läänikohtaiset, vaan vaalipiiri-kohtaiset, sillä haastatteluja tehtiin vain niissä vaalipiireissä, joissa on merkittävä osuus ruotsinkielisiä äänioikeutettuja (Helsingin, Uudenmaan, Varsinais-Suomen ja Vaasan vaalipiirit). Ruotsinkieliset haastattelut rajattiin edelleen näissä vaalipiireissä kuntiin, joissa merkittävä osuus väestöstä on ruotsinkielisiä. Valinnan perusteena käytettiin Folktingetin Finlandssvenskarna 2009 -raportin tietoja Suomen kuntien ruotsinkielisen väestön prosenttiosuudesta. Ruotsinkielisten haastattelujen kiintiöt muodostettiin siten, että tutkimusta varten tilattiin väestörekisteristä 1800 henkilön satunnaisotos ruotsinkielisestä äänioikeutetusta väestöstä otokseen valituista kunnista. Kiintiöt muodostettiin vastaamaan tämän otoksen ikä-, sukupuoli- ja vaalipiirikohtaista väestön jakaumaa. Taloustutkimus lähetti perävaunulomakkeen täyttäneille ja erillisen yhteydenottokortin palauttaneille Ässä-arvan.

Keruumenetelmä

Käyntihaastattelu ja kirjekysely haastateltaville täytettäväksi jätetyillä nk. perävaunulomakkeilla. Perävaunulomakkeen vastausprosentti oli 71.

Keruuväline

Strukturoidut kyselylomakkeet, jotka ovat saatavilla pdf-versioina tietoaarkiston sivuilla FSD2653-aineiston yhteydessä. Ks. <http://www.fsd.uta.fi/aineistot/luettelo/FSD2653/>

Muu materiaali

Vaalitutkimusportaali, <http://www.vaalitutkimus.fi/>

Comparative Study of Electoral Systems (CSES), <http://www.cses.org/>

Aineiston sosiodemografinen edustavuus

Aineisto edustaa sukupuolen, iän, koulutuksen, puoluekannan, ammattiryhmän ja vaalipiirin mukaan tarkasteltuna pääosin hyvin perusjoukkoa eli vuoden 2011 eduskuntavaaleissa äänioikeutettuja Manner-Suomessa asuvia henkilöitä. Yli kolmen prosenttiyksikön yliedustusta on 65–74-vuotiaissa ja ylimmän koulutusasteen suorittaneissa.

Eduskuntavaalitutkimus 2011 -aineisto ei sisällä ylliotosta ruotsinkielisistä toisin kuin vuosien 2003 ja 2007 tutkimukset.

Painot

Aineisto sisältää puoluepainomuuttujan (painopu), joka painottaa aineiston vastaamaan puolueiden eduskuntavaaleissa Suomessa asuvilta Suomen kansalaisilta saamaa äänijakaumaa.

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

ISSN-L 1798-7059
ISBN 978-952-259-171-5 (nid.)
ISBN 978-952-259-172-2 (PDF)
Hinta/pris 30,00 €

TILAUKSET
Edita Prima Oy
Asiakaspalvelu
vaihde 020 450 011
faksi 020 450 2470
asiakaspalvelu.prima@edita.fi

BESTÄLLNINGAR
Edita Prima Ab
Kundservice
växel 020 450 011
fax 020 450 2470
asiakaspalvelu.prima@edita.fi